

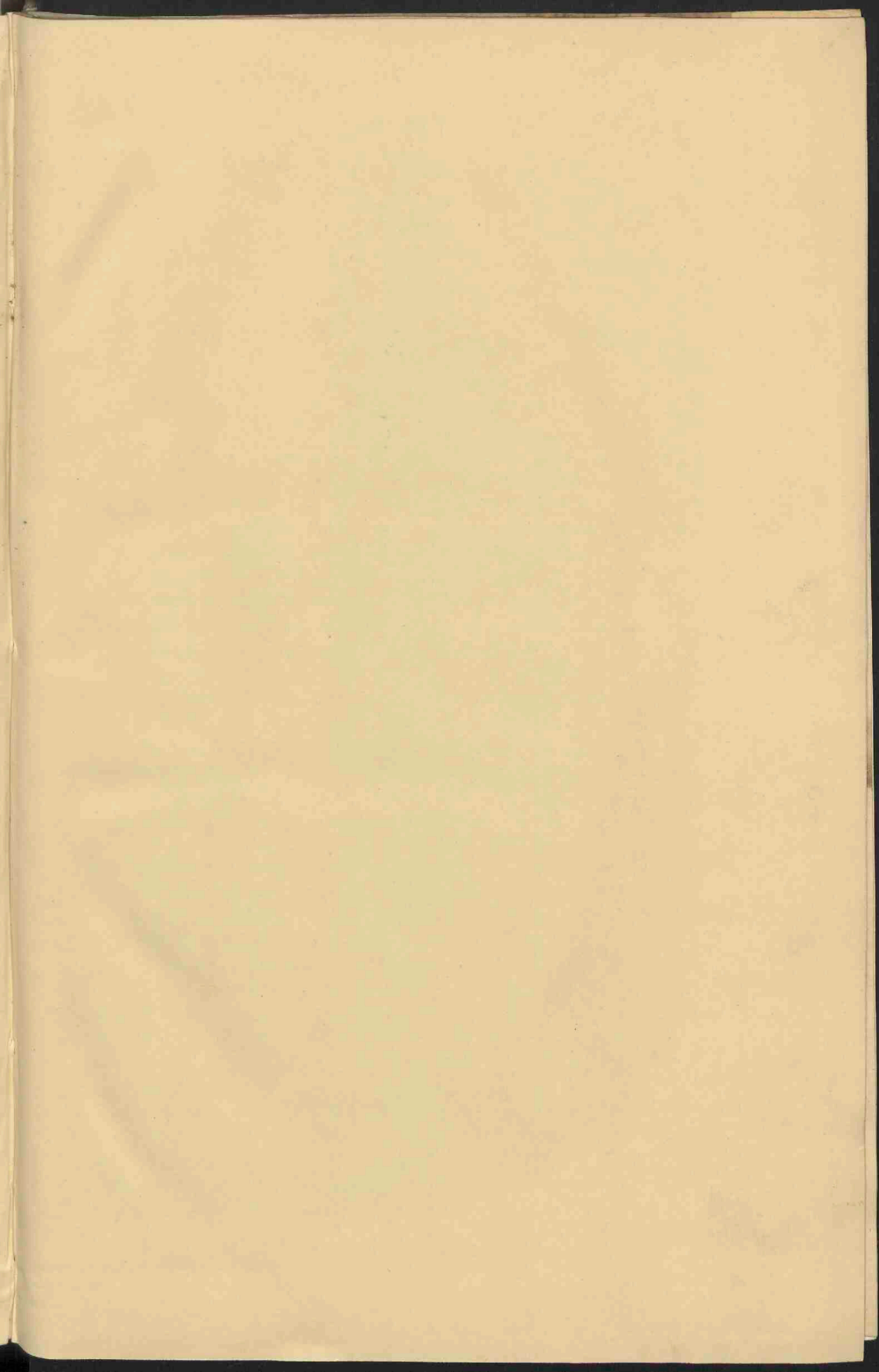

Den nieuwen herbarius : dat is: dboeck vanden cruyden ...

<https://hdl.handle.net/1874/345752>

ALV
Vak 162

459

BBG R50-E15 662

Fuchs, Leonhart

Fuch

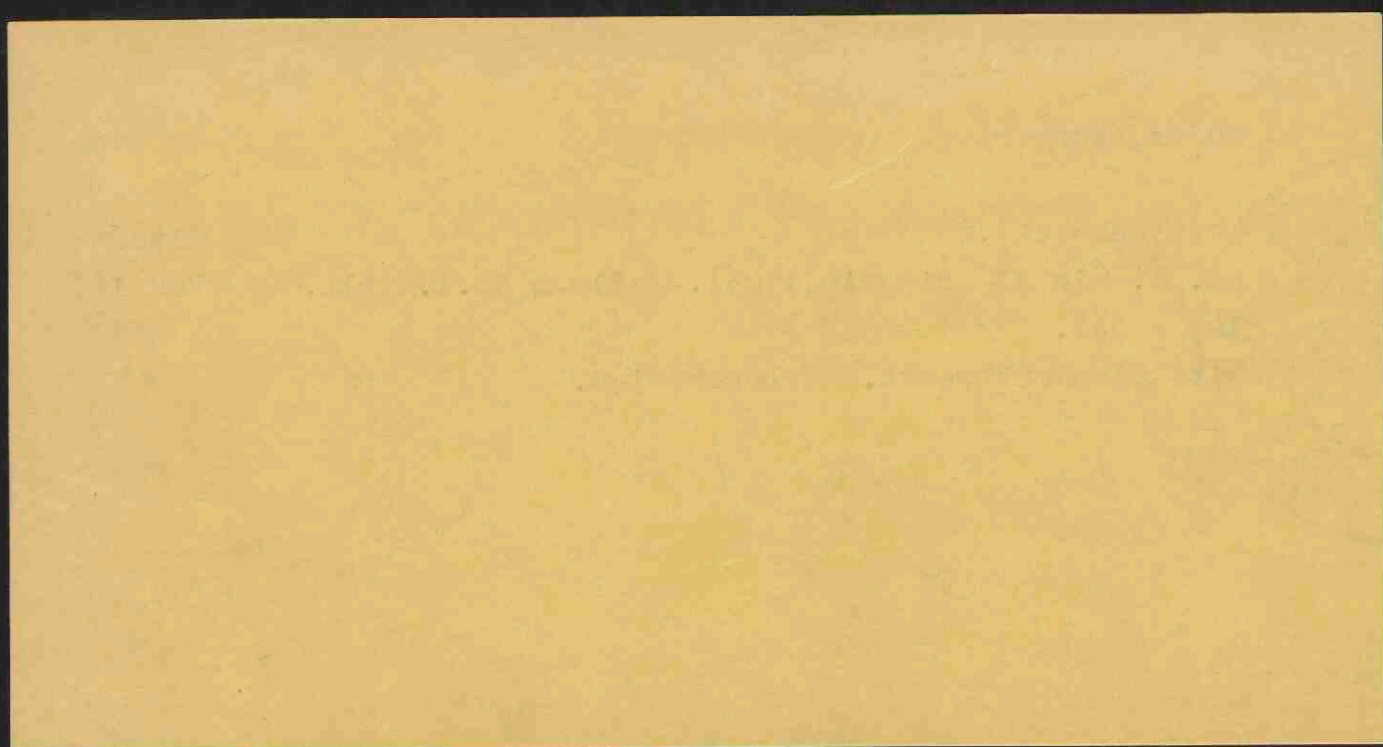
Den nieuwen herbarius
[Cruydeboeck]. dat is: abreck van den cruyde Alverna
[Z.pl. Michel Isingrin, 1543]. alleen dl. I. plt. Vak 162
143 x 261. 459

Titelblad ontbreekt. Beschadigd.

Par qu 236
= 126 1293

[Anmer]

f

DOORZICHT DER
 Dorstinne ende Vrouwe Drow Anna/
 van Burchheren ende Beemen. Eerdes-
 enrijck. Hertoginne van Burgon-
 ain. Grauinne van Tyrol etc.
 eghenadichste Vrouwe.

uchtichste/Christenlickste Coninghinne/al-
 dichste Vrouwe/ ick hebbe int iaer lestleden
 ynnschen Boeck vanden Cruyden inde printe
 ren/ inden welcken niet sonder merckelijcke
 sten/ moeyte en arbeyt meer dan vijf hondert
 van sulcke versche ende leuende cruyden/ als in
 ick en in meer ander landen wassende sijn/ in sulc-
 so wel getrocken ende afghecontrefeyt sijn/ dat sy niet
 wel conpactlijcker noch beter na dleuen en hadden connen ghesigureert
 worden. Daertoe so heb ick so neerstelick/ ende so cort alst mij moghelick
 gheweest heeft/ die waerachtige historie van alle deselve cruyden/ te we-
 ten haren naem/ gheslachte/ ghesteltenisse/ plaetse ende tijt waer en wan-
 neer sy wassen/ haer nature oft complexie/ cracht ende werckinge wt die
 alder ondtste/ beste ende vermaerste scrijvers vanden cruyden ende me-
 dicijnmeesters/ bescreuen ende ghecopuleert/ also dat desghelijcken noyt
 hier te voren (sonder iactantie oft beroemenisse te spreken) int licht gheco-
 men en is. Ende om sulcs alles te doene/ en heeft mij geen ander oorsake
 gemouneert/ dan dat ick mer dese mine moeyte ende arbeyt den genen/ die
 in die louelijcke ende noodelijcke const van Medicijnen begeeren te profi-
 teren ende te studeren/ dienlick/ behulpelick ende vorderlick sijn mochte.
 Aengesien dat ick wel wete hoe dat ouer sommige iaren die kennisse van
 schier alle cruyden bij dmeeste deel der Medicijnmeesters so gants ende
 gheheel verdonckert heeft gheweest/ ende ghedaelt is/ datmen der luttel
 ghenonden heeft die thien cruyden recht ende te deghe gekent hebben/ ge-
 merct dat sy haer met deser saken niet seer en bekommerden/ maer beuo-
 len sulcs den ouden wijuen/ ende ongeleerde Apotekers/ ghelijck als of
 haerlieden te verwijten ende een oneere gheweest hadde haer te belade
 met sulcke noodeloose sorghe van cruyden te ondersoecken. Daermen
 nochtans wel weet hoe dat in ouden tijden die Medicijnmeesters end
 sonderlinghe Theophrastus/ Dioscorides ende Galenus/ gheen dijn-
 en hielden eerlijcker noch nootsakelijcker te sijn/ dan dese neerstigh
 der soeckinghe vanden cruyden. Daeromme sijn dieselve Medi-
 cijnmeesters met groote costen/ ende met perijckel van haren lijue en leu-
 veel landen door en door geteyt/ om die cruyden gantseli-
 ken/ ende hoende waer sy wassen met haer eyghen
 Ende het waer wel behoorlick dat daer een

gheleerde mannen onse Medicijnmeester hadde/op dat sij die kennisse der cruyden n windt gheslagen ende veracht hadden. Adolinghe ten lesten wt dese onachtsaemhey sen ende gheuolcht is/ dat heb ick in ander m kennen ghegheuen/ende wt dyen en ist niet v ghete verhalen. Ende op dat ick nu de ghen ter const der Medicijnen ghegheuen hebben eenichsins behulpelick sijn mochte/ende die d teheyte oft ignorantie ghesproten is/keeren m noemde mijn Latijnsch boeck vanden Cruy ende voorts inde printe laten wtgaen. Maer alleen den ghenen die de Latijnsche sprake v des niet te min veel menschen sijn/die dese spra tans lust ende liefde hebben tot de plantinghe ene so heb ick dickwils van sommigen van dyen seer gro lick versoecht ende ghebeden geweest/dat ick desen mijnen boeck vanden Cruyden soude willen brengen wt en Latijne in Duytsche/ende voorts mids daer bi settende de waerachtighe ende leuende pourtraicture ende figuren der cruyden inde printe te laten wtgaen. Dwelck ick na haer me nichuuldich ondersoecken ghedaen hebbe. Ende sulcx wt geender ander oor sake/dan dat ick voor goet ende orbaer aengesien hebbe/dat die cruy den niet alleen vanden Medicijnmeesters/maer ooc vanden leecten/en de den ghemeynen man inde hoven hier en daer neerstelick gheplant en de opghenoet worden/op dat die kennisse vanden seluen in Duytschlant also daghelics wassen ende toenemen mach/ dat sij nimmermeer in ver gheringhe ghestelten moghen worden. Ende dat heb ick hier principa lick daerom willen te kennen gheuen/ om dat die onuerstandighe niet en mochten meynen/ dat ick daerom mijn boec vanden cruyden inde Duyt sche sprake heb willen brengen/om dat de ghemeynen man hem seluen in den noot soude connen Medicijnen gheuen/ende allerley sieckten gheue sen. Want ick weet oock wel/dat tot een recht medicijnmeester veel meer hoort/dan alleen die cruyden ende die werckinghe der seluer te kennen en e te weten. Daeromme al ist dat yemant veel cruyden kent/so en sal hij ochtans in langhen geen Medicijnmeester sijn/maer hi moet oock an der dinghen/die tot eenen perfecten Medicijnmeester hooren/weten en begheleert hebben. Maer daerome en sal oock niemant laten dese edele eature Gods te leeren/al ist dat haer kennisse gheenen perfecten Medi jeester en maect. Ende in Duytsche heb ick willens en wetens wt n endre ouergheschreden die dinghen die den gemeynen man niet ck n och nootelick en sijn te weten. Maer daer teghen heb ick dat en ghesteltemisse der cruyden breeder ende volcomelijcker bes er wtgestreken dan voormaels in Latijn op dat diesel ten in tyer manieren figuerlick moghen inghe print

print worden/ dat sij voortaan nimmermeer in eenigherley vergeten comen en moghen. Want waert sake dat die oude leeraers die gesteltenisse der cruyden oueral neerstelick ghesigureert ende met woorden volcomelick bescreuen hadden/ soo waren ons op den dach van heden veel cruyden bekent/ die also wt ghemeyn kennisse gecomen sijn. Ende op dat ick die sake cort make/ so en heb ick noch moeyte/ arbeyt/ noch cost gespaert/ om dat desen mijnen nieuwen Herbarius also int licht comen soude/ dat hij den ghemeynen man tot kennisse der cruyden nut ende profitelick sijn mochte. Maer na dyen dat ick mij langhen tijt versinnet hebbe/ aldergenadichste Vrouwe/ wyen dat ick sulck mijn nieu boeck vanden Cruyden alderbequaemlicst toescruuen ende dediceren mochte/ so en hebbe ick na sulcs langhe bedencken niemant gheuonden/ dyen ickt best mocht toescruuen/ dan aen vwe Conincklijcke Maesteyt/ ende dat wt sulcke oorsake als hierna volghen. Inden eersten op dat desen mijnen Herbarius/ die onder de bescherminghe ende naem van vwer Conincklijcker Maesteyt wtgaet/ bij eenen yeghelicken in des te meerder achtinghe sijn soude/ ghemerct dattet openbaer is ende elckerlick wel weet/ dat in deser tijt onder alle Coninghinnen gheene van hoogher stam geboren/ ende met meer ende hooger Conincklijcke duechden begaest is/ dan vwe Conincklijcke Maesteyt/ also dat sonder twijfel een yeghelick die geneycht is om ander lieden arbeyt te lachteren ende te versmaden/ om den naem van vwer Conincklijcker Maesteyt hem vermijden sal/ ende also sijns blamerens affstaen. Ten anderen dat ick gheens sins en twijfele/ desen mijnen boeck/ daer so veel cruyden seer constelick in ghecontrefeyt staen/ ende met wt nemende neersticheyt bescreuen/ en sal vwer Conincklijcker Maesteyt seer aenghenaem sijn/ ghemerct dat vwe Conincklijcke Maesteyt dick wijlen haer daermede mach recreeren ende den tijt corten/ exempel nemende aen veel machtighe Coninghen ende Coninginnen/ die voortijts met groote neersticheyt de cruyden ghehanteert hebben/ alsoo dat noch op den dach van heden veel Cruyden claelick betuyghen/ die den naem behouden hebben vande selue Coningen ende Coninginnen. Want waeraf heeft Gentiaen/ dwelck in Latijn Gentiana heet/ sijnen naem vercreghen/ dan van Gentio den Coninck van Slauonien of Croatien? Also is dat cruyt dwelck wij Weyderick oft Salicaria noemen/ Lysimachia gheheeten gheweest na Lysimachus den Coninck van Macedonien. Desgelijcs dat cruyt/ dwelck wi Scordium heeten/ heeft oock Nithudatia gheheeten/ na den Coninck Nithudates. Also is ooc den Bijuoet wt gheender ander oorsake Artemisia genoempt geweest dan na de Coninginne Artemisia/ die Coninck Mausolus huysor was/ die welcke dit cruyt met sonderlinghe neersticheyt geuonden ende hem desen naem ghegheuen heeft. Ende wie is voor ende alle Coningen so machrich en geweldich geweest als Satans heeft hi/ dien niet teghenstaende/ so seer inde kennisse arbeyt/ dat hi (also ons sulcs die heylige Godlijck

Voorrede.

tuycht vanden Cederboom aen tot op die Ysop die aende muerē wast/
constelick ende wijselick wist te spreken ende te disputeren. Desghelijcks
doet oock nu die alderdoorluchtichste hoochgebooren Roomsche Co-
ninc van Sungenien 2c. vwer Conincklijcker Maiesteyt getrouwe man/
mijn aldergenadichste Heere/dewelcke/also ick verstaen in dese const der
cruyden so grooten lust en ghenuechte heeft/dat hij niet alleen de gene die
vande selue cruiden experientie ende kennisse hebben / ghenadelick / ghes-
lijck als sommighe Keyzers van Roomen voortijts ghedaen hebben/en
onderhoudet/maer sijn Conincklijcke Maiesteyt laet hem in somers tij-
den de cruiden opt veldt ende inde hoven plucken / om hem daarmede te
recreeren/alsoo dat hij vanden seluen een groot verstandt heeft/en meer
daeraf weet te spreken / dan de ghene dyen sulcs na haer vocatie toestaet
ende betaemt. Ende dit heet voorwaer recht treden inde voetstappē der
oude Coningen/die haer ooc neerstelick met deser hanteringe/also voor-
seyt is/becommert hebben. Wt deser oorsaken hope ick / dat desen minen
boeck vwer Conincklijcker Maiesteyt oock des te meer aengenamer sijn
sal. Ten derden so heb ick desen mijnen voorgenomden Herbarium me-
nichmael in sin ghehadt vwer Conincklijcker Maiesteyt toe te scrijuen/
om daarmede mijnen gants onderdanigen dienst ende geneychden wil-
le teghen vwe Conincklijcke Maiesteyt te betuygen. Daerom so is mijn
onderdanighe bede aen vwe Conincklijcke Maiesteyt / dat haer beliene
dit boeck/dwelck ick haer hiermede toeyghene ende dedicere/ van mi ge-
nadelick te ontfanghen / ende niet aen te sien die cleynheyt vander ghifte/
maer veel meer tot vwer Conincklijcker Maiesteyt mijn gants gehoor-
same ghewillicheyt / ende teghen yeghelijcken mijn getrouwe goede mey-
ninghe ende ionst. Ende ist dat ick mercke ende beuinde desen mijnen ar-
beyt vwer Conincklijcker Maiesteyt aenghenaem te sijne / so wil ick des
te neerstigher sijn in ghelijcke sake voortaan met Gods hulpe/den gemey-
nen orbaer na alle mijn vermueghen te dienen. Die almogende God
wil vwe Conincklijcke Maiesteyt in langduerende ghesondtheyt ende sa-
lich voorspoet genadelick ghesparen ende onderhouden / derwelcker ick
mij in aller ghehoorsaemheyt hiermede recommandere ende benele.

datum Tubinghen den derden dach Martij/inden iare M. D. XLIII.

Vwer Conincklijcker Maiesteyt

onderdanighe

Leonhart Fuchs/Doctoer inder
Medicijnen.

Michel Singrin totten Leser.

W dat ons nieuw boeck vande cruyden/ ionstighe lieue Leser/
dwelck wi niet sonder merckelijcke groote costen (den almuegen-
den God teloue/ ende oock tot profijt ende vorderinghe van die Duyt-
sche Natie int gemeyn) van alderhande ghewas en cruyden/ so veel als
men in Duytschlant en in ander landen heeft connen opbrengen/ wel ge-
formeert/ gestelt ende geordineert sijnde/ menigen mensche des te profijte-
lijcker sijn/ ende te bat dienen mochte/ so hebben wi tgheheel begrijp van
den seluen in drij Registers oft Tafelen afgedeylt. Ende int eerste Regi-
ster staen alle de namen ende toenamen van alle de cruyden in Duytsche.
Inde tweede Tafel oft Register/ staen alle de cruyden/ die oueral in
Duytsch gheset sijn/ verhaelt in Latijn ende Griec/ midtsgaders de na-
men also die de Apotekers noemen. Alle welcke namen gheuonden wor-
den int beghin sel vanden Capittelen/ oft onder de gheslechten van cruy-
den/ die somtijts recht na de Namen vande cruyden volgende sijn. En-
de inde derde Tafel oft Register/ daer de keerne vande geheel materie in
beruyt/ hebben wi gheset de medecijnen/ raet/ ende remedie tot alle siecten
ende ghebreken/ die den mensche ende somtijts oock de beesten toecomen
moghen/ midtsgaders sommighe ander stucken/ die totten huyshouden
seer nut ende dienstelick sijn. Sulcke cracht ende operatie en hebben wij
den cruyden niet toeghescreuen wt ons seluen/ oft wt onghesondeerde
boecken/ maer wt seer oude/ vermaerde ende erperte Medicijnmeesters/
als Dioscorides/ Theophrastus/ Galenus/ Plinius &c. derwelcker ghee-
ne in veerthienhondert ende meer iaren herwaerts geleest en heeft/ ende
ghelijck dat oock ontwijfelick gheprobeert is/ op dat nyemandt daerop
yet te spreken hadde. Ende ist dat wi sien/ dat dit werck v aenghen aem
is/ gelijk wi/ niet sonder sake/ hopen/ als dan so en sullen wi niet ophou-
den/ wilt God/ tot dat wij versaemt hebben alle tghene datter noch re-
steert/ ende gheuonden mocht worden hiertoe dienstlicke te sijne/ ende sul-
len selue in desghelijcke form ende ghesteltenisse opt alderschoonste figu-
reren ende conterseyten/ ghelijck wij hierinne oock ghedaen hebben/ en-
de in een besonder boeck/ op dat niemant beswaert en worde weder om
yet te coopen/ dat hij te voren hadde/ ende dat selue sullen wij als dan
nen yeghelijcken in vriendschap mede deylen/ ghelijck als wij nu g
daen hebben. Want God heeft ons sulcken costelijcken schat ende ou-
vloedicheyt van cruyden daeromme ghegheuen/ mids dyen dat hij o
veel toevallende siecten onderworpen heeft/ dat wij die alst noot wo
ghebruycken/ ende ons daermede helpen souden/ ende hierinne/ gh
oock wt andere creaturen/ sijn ongrondelijcke vaderlijcke goet
den leeren kennen/ en ons altijt danckbaerlick tegen hem
thoonen. Aldus dan so wilt onse getrouwen
sticheyt ende goede meyninghe in
danck nemen.

Register oft Tafel vanden duyts

schen namen ende toenamen/ van allen alsulcken cruyden als in desen boeck staen. Bij tghetal verstaedij dat Capittel. Die figure ende beelt van elcken cruyde vint ghi in sijn Capittel. Oock staet bouen op de figure van elcken cruyde sijne naem in Latijn en Duytsch/

Ambrosia. 64. daer bij men selue kennen mach. *breest den in drincken den seim. 78.*

A ckermelde	elij	Berchsaue	cccxiiij	brem	lxxx
A ckerwortel	elij	Berenclaw	xx	spaenschen brem	ccxcj
A dicke	xx	Berckwortel	xcviij	stekende brem	lxxx
A elbesien	ccxviij	Beercaerden	cccxrxi	brockwortel	cccliiij
A ffodille	xl	Berenpoot	xx	bruynelle	cccxviiij
A keley <i>arolien</i>	ccxv	Bertram	ccclviij	bruynheylighe	cc
A lantwortel	lxxxix	wilde Bertram	ccclvi	bryonie	ccxiiij
A lgoye	ccxx	Beerwortel	cccv	buckboom	ccclviij
A loe	clix	Bessencruyt	cxv	burgel	ccxix
A lruijn	ccj	Beete wit en root	ccc		
A lsen	j	Betonie	ccxiiij	C erden —	lxxxix
A marant	ccxiiij	Beuernelle groot ende		C alsvoet	ccxiiij
A mmi	ccxj	cleyne	cccxiiij	C alcoetsche bloemen.	
A swerten Andoren	lvj	Biesloock	cccxiiij	C annecruyt	ccxj
A stinkenden Andoren.		Bitterwortel	lxxxiiij	C ardobenedictus	clij
	ccxciiij	B ijuoet	ccxiiij	C arnoillien	ccxviij
A witten Andoren	cccxv	Bladeloos	x	C astanien	clij
A ngelica	clij	Bloetcruyt	cccvij	S. Catharinē bloem	
A nij	ccx	Bloetwortel	lxxxvi		ccxj
A postuenicruyt	ccclxiiij	Boberellen	ccclv	C attendruyfskens	x
A rgentine	cccxviiij	Bockbaert	cccxviiij	C attekens	cccxviiij
A ron	ccxiiij	Bockhoren	cccxj	C attekeeskens cruyt	
A rtichaut	cccviiij	Boelkenscruyt	c		ccxviij
A ueroone <i>aufruyt</i>	ij	Boereneppe	ccxj	C attekeruel	ccxviij
A ueroone	ij	Boerenkerse	cxv	C attemunte	clv
A ckerayenyn	lx	Boeren mostaert	cxv	C attensteert	ccxj
A yenyn	clxiiij	Boonen	ccclvi	C auwoorde	cccxviiij
A wilden Ayeenyn	lx	Roosche Boone	ccclix	C entorie de cleyne	ccclv
		Boomvaren	cccxiiij	C hamedien	cccxv
B alsencruyt	lxxx	Boomwolle	cccxj	blaw Chamedien	
B arbaracruyt	ccclv	Bornagie oft Berna-		cccxv cleyne Cha-	
		gie	lx	medien	cccxv.
B allerley	ccxiiij	Borstwortel	clij	grote Chamedien	
B asilie	ccclvi	boterbloemen	cccxv	chamille viij	(cccxiiij
B uysen	cccl	boterbloemen oft Sa-		christus palme	cccxviiij
	cccxiiij	nenvoet	lvij	clapperroose	cccv
	cccl	braembesien	lv	C lauecruyt/ bruyn/	
		brantlattuwe	l	wit en geel	cccxviiij
				clauers	

pluymen. 191.

met secken. xi.

in d'ijm. 296.

Chamillen viii

Crancckheyden Register.

Recepten 137.

cr e. crij c. crir d. crriij c. clrij
e. clriij d. crjd. ccxvj d. ccxij
c. cccxvj f. cccxviij d. cccxvij c.
ccliij d. cclix c. cclxxxij e. cclxxx
ix e. cccij d. ccciiij e. cccvj d.
Cleeder weltrieckend maken. lriij
a. clriij d.
Cleynpocken makē dat se haest wt-
slaen. ccxc c.
Clouen aende handen oft voeten
heylen. xxvj c. ccxriij c. cccxxij d
Cramp der moeder. lriij f.
Cramp. xvj b. xxvj c. xxxj e.
lriij e. ciiij d. crj d. cxxij d.
clix c. crjd. ccix c. cccxviij c.
d. cclxx c. cccxij e. cccxix d.
Crampass pine versaechte. ccxix c
Crancckelieden verstercken. xxix d.
Crancckheyt te verhoeden. cxij h.
Croppen oft clieren heylen. v d.
xj a. clxxv f. cccxvj g.
Croppen rijp maken. clxvj c.
Cruyden die ophalen. lvij h.
clxiiij c. *rolopisse. 276. 280.*
Cussens met cruyt vullen. lxxij c.

D

Dermen crimsel verdrjuen.
ccclxxvj d. *2. 13.*
Dermen hitte lesschen. xcij d.
den Dermen profijtelic. cccxxvj
h. cclvij d.
Dermen weedom verdrjuen. viij
a. cr e. crj e. cccxvj d. clxxviij
c. cccij g. cccxvj d. cclv e.
Dierē die schadelic sijn doode. cv f
Digestie stercken. cr f. crij c.
ccxij e. clriij d. cl c. clxvj e.
cciiij f. cccxvj d. cccxij d. cccij d.
ccciij e.
Doode vrucht wtdrjuen. rij d.
lriij e. lriij c. xcij d. qj c. cvij d.
crvi d. cccxvj g. cclriij g. cclriij f
ccxij e. cccj d. ccciiij e. cccvj d.
Doornen wttrecken. vj c. xxxj e.

cxij h. ccvj c. cccv d. cccix c.
cccxviij h.
Doonicheyt verdrjuen. cccxvj c.
clvij g. clxx d. cciij e. cccxvj
f. cclxviij c. *40.*
Dorst lesschen. lj c. lxx c. crij e.
ccvj c. cccxviij e. ccvj c. cccij d.
cclvij d. ccxc c. cccxix d.
Droemicheyt verdrjuen. lj b. cxc
e. cccxij b.
Dröcken hz te verhoede. j b. cccxij
f. clxvj d. cclriij e. cclxxriij d.
Droomē verdrjue. rix b. cxc e. cciij f
Droppelpisse. lxxvij c. xviij d.
ccxvj d. cclxx c. cclxxriij d. cc
xcix d. ccciiij e. cccv d. cccx c. *33*
Druyuen voor de vogelen te bewa
ren. cclxviij e.

E

Ersderm sluyten en ontsluy-
ten. vj c. clvij c. clxxj e.
Ersderm die gequetst is heilē. v d
Ersseericheyt. xxxvij f. cxij g.
cccxvj e.
Etter verdrjue. cccxij e. cccxviij e.
Etteroogen. cccxviij e. cxij g.
cccxvj d. *cxix d. cclxxviij d. cclxxviij d.*
ccclxxviij d. cclxxviij d. cclxxviij d.

Eistelen inde oogen. viij a.
Fistelen heylen. xj b. xrij d.
xxvj c. xlij d. xliij c. lxxrij e. lxxvj
d. lxxvj c. xviij d. cv f. crir d.
ccxxix e. clxxvj d. clxxvij d. cccij
d. cccxix f. cclij d. cclxxviij d.
cclxxriij f. cccvj d. cccxxriij c.
Fondement dat geclouē is heylen.
clix d. lxxrij e. clxxij f. cclv e.
Fondement dat gequetst is heylen.
cxij g. cccxij e. *cclxxviij d. cclxxviij d.*
Fondements hitte lesschen. cclxij e.
clxvj d.
Fluxien die int tantvlesch oft opt
tapken vallē bedwingen en achter
waert drjue. lxxriij d. cccxxij c.

Crantzheyden Register.

Fluxien die op de borst gevallen sijn
lxxxv d. xcviij. b. cxcviij d. cccxiij d.
Fluxien/die binnen int lijf onertol-
lich sijn/verteeren. clix c.
cccxiij d.

Flurien oft vlotē des hoofds doen
cesseren. cclvj d. clj e. clxxij c.
clxxij d.

Flurien verdeylent. clriij e
Fluymen lossen. clriij c.

S Alle notdriuen. xx c. xlvj d.
 lviij d. lxxij e. cv d. cxv
 c. cxix c. cxxvij c. cxxvij c. c
 xxx d. xlv c. clxvij d. clxix e.
 clxxv f. clxxx c. ccj f. ccix c. cc
 xxij b. cccxiiij c. cccxxvij e. cccx
 vij e. cccxxx c.

Geelsucht. i b. d. viij a. xviij b.
xxviij c. xl f. xliij d. xlix c. liij e.
liiij c. lxxv d. xxiij c. xxviij b. c.
c. cvij d. cxxij d. cxxxiij e. clxxv
e. clxix c. clxxij d. clxxv f. clxxix
c. clxxxiij d. ccviij c. ccix d. ccxiij
c. ccxxviij f. ccxxxiij g. cclxij d. cc
xliij e. cclxxiiij g. cclxxv i. cclxxviij
e. cclxxxiij d. cccij d. cccij c. cccx
c. cccxiij e. cccxxv e. cccxxxiij c.
Ghebreeken die oudt sijn. viij a.
xiiij d. xxiij c. xxxij b. xl f. xliij
d. xliiij c. xlv c. lxxxiij c. lxxxiij
c. c. c. ciiij c. cv f. cxxv d. c
lviiij f. clxx. clxxviij d. cclxxviij e.
cclxxviij e. cclxxxiij c.

Ghebroskenheyt heylen. ij a. xvc.
 xxiij e. cxxij f. clxij c. cxxij d.
 cxxij d. cxxiiij c. cxxxiij g. cc-
 li f. cclxij d. cccxij d. cccxxviij
 g. cccxiiij c.

Gezogenh3 aen heymelijke plaet
sen. cccij d.

Ghebrokenheyt die van hoogeval
len is. lxxiiij c.

Ghebrokenhey: van binnē heylen.

Schroden voor alle off twee
Touwen. Nijst. XII.
Het offst voor de dectrom brengen. 1.

xxvij b. xxxij c. lxxix d. xcij e.
cxij e. cccxxij d. cclxxij d. cc
xc f. cccxxix g. 6.

Ghedachtenisse. iij a. xcj c. c
lxxxj d. cclix d.

Ghesicht scherpen. Soec/ Vogen
donckerheyt verdriven.

Gheswel des fondaments. cir d.
Gheswel dat hittich is vercoelen.
ccrr c. cc e. ccrrij c. ccrrvje. cc
rrrij b. ccrrrij d. cclrij d.

Gheswel dat van conde vochtichz
compt. lxxxix d. cccxix d.

Gheswel ende ruidicheyt van peer
den verdrinen. cclxxvij c.

Gheswels pine benemē. cccxiiij d.
Gheswel rūp maken. ix d. cxxi

d. cxxiiij c. clxxviij c. ccviiij e.
ccxc f. cccxxviij d.

Gheswel vande schamelheyt. cijc.
cijc d. cccvij e. cclvij d. clxxv
vij c. ccv e. cccxvij e. cccxij d.

Gheswel vande clieren. rj a. rli
d. rlvij c.

Gheswel versaehten. cxxviij e.
cxlvij e.

Gheswel verteeren. ij b. x c. rñ
d. xv c. xvi d. rñ d. lviij d.

lev e. lxxj c. lxxij c. lxxviij c.
lxxviiij d. xcv c. xcvi c. xcviij c.
xcviiij e. cxviij d. cxv d. cxv d. c

xxv d. cxxvij c. clviij d. clviij c.
clviij e. clviij f. clviij c. clxxviij
d. clxx d. cxxij f. cce. ccij a. cc

viii e. cciij d. cccij e. cccv d. ccc
 xij e. cccc e. cccxij d. ccccxij f.
 cccxv e. cclviii d. cclij d. ccl d.

celxviij d. celxxij g. celxxvij d.
 cexx d. f. cexxij d. cexxvij c. cexx
 e. cexxij d. cexxij d. cexxviij d.

ccccviii g. h. cccxxi d.
Ghesweer gende nagelen. cccxxv d.

Ghesweer aen heymelike plaetsen.
ij d. lxxij h. cccxiiij f. clviij c.

der 1ste und 2te auf dem Haupt 192
der 3te auf dem Haupt 193

Utsiggnad om Sjädans fröjden, för sig och
allt skapad. 160.

Clauercruyt dat tam. cclxxvij
geel Clauere cclxxvij
Cleescruyt ruij
Cliffen ruij
Cleyen Cliffen cccx
Clocckenscruyt rccvij
Coeckoeerclauer cccij
Coeckoeerbloem cccij
Coeckoeerbroot cccij.
Coedille lij (cccviij
Coehoren cccij
Coenraet rrv
Coeooge oft Kindsfooghe lij
Colbloemen cxcv
Colle cxcv
Coloquintida cccxix
Comijn swerten ende geelen cccij
Concomeren cclxxvij
Esels Concommer cclxxvij
Turckſche Concomer cclxxvij.
wilde Concommer cclxxvij
Zee Concommer cclxxvij
Conſitie degreyn cxc
Conſolida cclxxvij
Coraescruyt rviij
Corenbloede blanwe
Coriander cccc (clxiij
Cortſcruyt vij
Cottoen cccxij
Craenhals lxxvij
Craeyen oft Rauenvoet clxx
Criecken van ouer Zee cclxx
Roomsche Criecken van ouer Zee cclxx
Cruysbalse oft Croesbalsem cx
Crolbeſien lxxvij

Cruysbloemen cclxxij
Cruysboom cccviij
cruys diſtel oft croesdiſtel cccij
cruyswortel clxi
cneekensſchelle cccclxiij
cullekenscruyt allerley
cypres cccxxvij (ccx
wilden cypres ij
D
Dunetel clxxvij
Dille ix
Dolwortel rrr
Donderbaert r
Doornwas cclxiij
Dorenappel cclxx
Drakenwortel iij
Drijcullekenscruyt cccij
Drijmildicheyt bloem cccxiij
Dijſtel. 82. 112.
Duyuencruyt lxiij
Dulcruyt cclxx
Duyſenblat cclxxvij
Duyſchen Gengbeer rxiij
Duyſent gulden. 145.
Duyuencrop cccviij
Duyuels beet cclxxij
Duyuels Kerſen rrrij
Duyuels melck cccxx
Duyuenvoet lxxvij
E
Eckoren cxiij
Erdtamaſdelen xlvij
Erdtappelen clxxij
Erdtbeſyencruyt ccc
Erdtbrem lxx (rrix
Erdtcranſkens ccc
rrvij
Erdtweyl cccxxvij
Erdtvijghen xlvij
Erdtwieroock ccc
Erenprijs lxx (rrrv
Endiuicicoric. cclxiij

Engelſoet cccxiij
Eppe. 160. cclxxxiij
Boereneppe ciiij
groot Eppe cccxiij
Watereppe ciiij
wilde Eppe lviij
Ernen cccxvij
Erwten erlen cccxl
Ererwortel cccxxxiij
Eyckenboom lxxxiij
Eyloos oft Veyl clxi
Eyckenbaren. f. 223
Eyckenſtrecken. 100. 150.
Enigrieck cccxij
Flourweelbloemen rxxxiij
Fonteyncruyt cclxiij
Freysſamcruyt cccxiij
Fyecruyt i
Gaab B. 278.
Aligaen de wils den clxxij
Galiffihout lxx
Gansbloem lij
Ganscruyt vij
Gansen Diſtel cclxiij
Gansentonghe ccc
Gansenvoet cclxiij
Ganserick cccxxvij
Geelbloemen cccxx
Genener rrvij
Genoffelen rot Indië. riiij
coren Genoffelen xl ccc
Gentiaen lxx. iij
Gerſte clxxvij
Gerwe garb cclxxxiij
Geytenbaert cxiij
Geytenblat. 112.
Geytenmer. cccxiij
Ginoffelen. 112.
Ginſt clxxij
Cl. ruyt clxxij
G. 112.
ſprung

Goudtbloem cclij
 Goudtwortel xl
 Gouwe cccxxij
 Cleyn Gouwe. ccc-
 rxxij
 Gras clvij
 Grasbloemen cxxij
 Grondtheyl li
 Grysecorn cxxvij
 Guychelheyl vi
S
 Salscruyt clrij
 Saselnoten cli
 Sasenclauer ccrij
 Sasenhuys cclrij
 Sasenlattuwe. cclrij
 Sasenpoot clxxvij
 Sasenpootkies cccrij
 Sasenstuyck cclrij
 Sauere lxxij
 Sauekcruyt cxx
 Sefelcruyt xvij
 geel Semelsluetel. ccc-
 rxxij
 Herdersnaelde lxxvij
 Herfroosen ccrij
 Herick xviij
 Hertecruyt cx
 Herthoy xxij
 Hertscloueren c
 Hertsgespan cxlix
 Htshoren clxx
 Htstonghe cxi
 Hertwortel de witte
 cccij
 Hertwortel de swarte
 cxiij
 He
 he g worte.
 en. cxiij
 hebrotenhe
 en is. cxiij
 hebrotenhe
 en is. cxiij

Hirs clvij
 Hoefbladeren l
 Hoenderbeet vij
 hoenderderm vij
 hoendererne vij
 hondtskoole clvij
 hondtsribbe xi
 hondstonghe clv
 hoe langher hoe lieuer
 cccxiij *hoender en bus 324*
 hofkerse cxxvij
 Boerenkerse cxv
 wilde Kerse cxxij
 hofmostaert cxiij
 holder xx
 holwortel lange ende
 ronde cxxij
 hoppe lviij
 howheckel xvij
 huelcruyt cxcvij
 huelsaet cxcvij
 geelhuel cxcvij
 hueninckbloem cxc
 huychblat lxxvij
 huyswortel x
J
 Jnt Jacobsblo
 cclxxij
 S. Jans cruyt xij.
 cccxxij
 S. Jans gordel xij
 S. Jans besykens oft
 druyskens cclvij
 Indiaenschen oft Cal
 coetschen Peper cc
 lxxij
 Jngroen cxxv
 Jodenkersen cclv
 Joffrowmerck cc
 lxxij
 Jonckvrouwen hayz
 xxvij
 Jheren yt cxxv
 Jros cxiij
 cccx

R Eelcruyt lxxvij
 Kemp clvij
 Keerelcruyt cc
 lxxij
 Keesmaluwe cxiij
 Kerstcruyt cx
 Kersen clx
 Kernel lxxvij
 wilde Kernel cxcix
 Knechtenscruyt ccc-
 rij
 Koolen clvij
 Kroesbesien lxxvij
 Kucl of Thymus xxiij
Laure 37
L Aserwortel cc-
 xxiij
 Lattuwe allerley c
 xxiij
 Lauender cccxiij
 Laureole lxxvij
 Ledteruyt cccxvij
 Lelie xl
 geel Waterlelie iij
 Lelien wit ende root
 cxxvij
 blaw Lelien cxi
 Leenwervoet cccxxij
 Lenen xxij
 Lenercruyt clxxix
 Leuistock *lanas* cccxiij
 Lijnen clxxvij
 Linde cccxxij
 Linsen cccxxij
 Lis oner Zee cxi
 Lis dodden cccxi
 Lombaertsche Linsen of
 clxxix. *Senes. 169*
 Lombaertsche Milie
 oft hirs cccxvij
 Longencruyt cclv
 Loock cclxxij
 Loock sons looc cxxvij
 Luyseruyt cccxiij
 Made

Register.

Pepercruyt cclxxiiij	Ringelbloeme cclij	Scabiose cclxxiiij
Peper van Indien cc	Robrechtscruyt lxxvj	Schaepstonge xj
lxxvj	Rogge ccxcv	Schaft cxxj
breede Peper van In	Roode Beete cccxiiij	Schaftboy cxxj
dien cclxxrij	Roode Cozenroosen.	Schaepsgerwe cc
lange Peper van In	cxv	lxxviij
dien cclxxrij	Roode heylwortel xc	Schaerdécruyt lxxvj
Pepoenen cclxxvj	viij	Scharleye ccxv
Peerlencruyt tam en-	Roode Peper cclxxrij	wilde Scharleye cc
de wildt clxxvj	Roode Steenbreke.	xv
Pestilenciwortel cc	ccxij	Scheerlinck cxcix
clix	Roomsche Boonen.	Schelwortel ccc
Perseboom cccxix	cclxix	xxxiij
Persickcruyt cclxij	Roomsche Criecke vā	Schijtercruyt clxxiiij
Peterselie de gemeyne	ouer Zee cclxv	Schijtmelde xij
ccxviij	Roomsche Distel cccxl	Scordien cxcix
vreembde Peterselie.	Roomsche netel xxxviij	Seepcruyt cccj
cclxiiij	Roosen cclv	Sena 169 cxcix
wilde Peterselie clix	Roomsche Steencla-	Senesson cix
Ofenich oft Heydel	uer cc	Serpentine de groot
ccxiiij	Rosemarijn clxxrij	lxxv scienboom. 54.
Plompen tweederley	Rosewortel cclviij	Seuenghetindécruyt.
ccxij	Root melizoen cruyt.	cclxxviij
Pluymkens cccxiiij	lxxrij	Sinnaw cccxxiiij
Poleye lxxiiij	rnyte cccxxviij	Sinrenroosen lxxv
wilde Poleye clxv		Slanghecruyt dat
Polythichon dat gul	S Aetercruyt cclij	cleyx lxxviij
den cclxj	S Saffraen clxviij	Sleen clix
Porceleyne xxxix	wilden Hofsaaffraen	smeerwortel cclxviij
Prangwortel xviij	clix	solfferwortel cccxviij
Pruymen clix	wilde Veldtsaffraen	sophie
	clij	sophiecruyt
	Salomons segghel cc	sozbeeren cccxviij
	xxiiij	sozgsaet cccxviij
	Sanickel cclx	spaenschen Brem cc
	groote Senickel cc	xij
	xxxiij	spargen xvij
	Satureye oft Kuel c	speencruyt cccxxiiij
	xiij	spelte cxiij
	Sanelboom oft Se	spenencruyt lxxj
	nenboom liij	spicanardi cccxiiij
	Sanie xcij	spinagie xvij
	wilde Sanie cccxiiij	springcruyt clxxiiij
		spunga

M adelienen liij	M oren dijerhande cclxxxix	O nfers Heeren bae defen cccv
M aechdepalm cxxxv	M ottencruyt xxxiiij.	O nfer Vrouwen Be stroo lxx
M aencruyt dat cleyn clxxiiij	lxxvj <i>Mofaort 204.</i>	O nfer Vrouwen D stel xx
M ageleyne cclix	M unte cx	O nfer Vrouwē man tel cccxxiiij
M aier lxxij	geel M unte clxx	O nfer Vrouwē mun te cx
M aluwe allerley c	M uer vj	O nfer Vrouwē scho kens cc
xxiiij	cleyn M uer vij	O nfer Vrouwē Vlas cccvii
witte M aluwe v	muercruyt cvj	O ffenbreke xviiij
M alrone cccrv	muerpeper x	O ffentonge groot en de cleyn cccix
stinctende M alro- muerruyte cclxxx	ne muyssooren <i>soch</i> cccxxij	wilde O ffentonghe. cii
ne lvj	muysen met steerten. xlvj	O yenaersbeck lxxvj
M ammekenscruyt cel		P
M ancop cxcvj	N	P addebloemē cc
M ans ooren iij	N achtshade aller ley cclxx	xxij
M arienrooskens ccc- rrviiij	N agelcruyt cccxxij	P addendille cccxiij
M astbloemen lxxv	N atercruyt clij	P adderlas cccvii
M ater xiiij	N aterwortel cxcviiij	P almboom cclxvii
M ee cvij	N atertongesken cccix	P anickcoren xxiij
M ee crappen cvij	N anelcruyt cccvii	P apenpint xx
M eer radus cclvj	N epte clxx	P areye cclxiij
M eersebloemen aller ley clxxrv cccrv	N etelen allerley rrviiij	P assenaken/Peen/en- de Caroten cclxiij
M ee ster wortel cxcxiij	doone oft doode N e- tele clxxvii	P atich allerley clxx
M elansana ccij	groue N etelen rrviiij	P atientie lxxviiij
M elckweye cclxiij	heeren N etelen rrviiij	P eer sche Coeren cccxiij
M elde xli	roosche N etel rrviiij	me cccxiij
wilde M elde xli	N iescruyt ciiij	P eertsclauwe cxiij
M elisse cxc	N ieswortel de swerte cv	P eertsteert cccxiij
mercuriael de wilden clxxviiij	N ieswortel de witte. ciiij	S . Peeters Linsen. 069
tam mercuriael clxxx	N igelle cxciiij	S . Peete rrviiij
M ercuriuscruyt c	N iniuw wortel lxxv	P en nincter cccviiij
lxxx	N oteboom cclij	P eiserbloemen cclxxvii
M eyebloemkens lxxx- viij <i>Mofaort cruijt 99.</i>		P er onier ble Loo. 100 looe rrvij
M iddelmuur vij	O	L uyfcruyt cccxiij
M oedercruyt xiiij. cxc	O derminge xc	M ade
M oerbefybood cxcviiij	O leander ccv	
M ollencruyt cxcviiij	O gentroost xcj	
M onthout clxxiiij	O osterlucy rxiij	
M yredick cclvi	O nderhaue cccrxiij	
M ieren. cclvii		
<i>Mofaort cruijt 99.</i>		

Register.

Springwortel clxxij	Tapkens cruyt lxxvij	bruyt en geel cccxlv
Spuerie vij	Terbentijnboom c	Violetten cxxij
Squille cccij	lxxix	Viscus mistel cxxij
Stalcruyt xviij	Terwe cclj	Vitsen xxxviij
Standelcruyt cclxx	Testens cruyt cccxiiij	Volders cruyt cccj
Steckrapen lxiij	Thymus cccxij	Vogelcruyt vij
Steenbreke cccx C	wilden Thymus xcij	Vogelnest cccvj
Steenbreke de witte. cclxxvij	Tijdeloose cccxiiij	Vorschlepelcruyt xij
hooghe Steenbreke. cclxxvij	Toortscruyt cccxxviij	Vlas clxxviij
roode Steenbreke cc xij	Torcksch Cozen cccxx	wildt Vlas cccvj
Steenclauer cc. cc lxxviij	Torcksche Concomer cclxvij	Vlassijde cccxj
Roomsche Steenclauer cc	Tormentille xcviij	Vliegencruyt cccxxviij
Steenlenercruyt c lxxix	Tuylinck cel	Vlier xx
Steenruyte xxviij. cclxx	Tweebladt cccxiiij	Zeech Vlier xx
Steenfaet clxxvij	Varen 23. V. 227.	Vloocruyt cclxij.
Stekelbesien lxviij	A leriane cccxx	ccclxij Varen cruyt cccxxviii. wat
Stekende Brem lxxx	V eldtrayeyn lx	Vrembde Peterfelie. cclxij
Sterrecruyt xlvij	Veldtknooploock cc lxxij	Vrouwenhay: xxviij
Stichascruyt ccc	Venckel cccj	W acholder folio. 20.
Stoppertgat cclxij	Verbene cccxxvj	W alwortel cclxxvj
Storckensnauel lxxvj	Verckensbroot clxxj	W antluyfcruc ccc. cccix
Suengenbroot clxxj	Verckensdoot cclxij	Watercamedie cccxix
Suethout lxx	Verckenssteert cccxxviij	Watereppe ciiij
Surckel clxx	Verckens Venckel cc xxviij	Waterkerffe cclxxvj
Suyckerwortelkens. cclxxix	Vergouwe cccxxiiij	Watermunte cclxxvj
Swaluwencruyt ccc xxiij	Verwers bloeme cc xv	Waterpeper cccxxviij
Swaluwortel xlv	Veyloft Eyloof clx	Waterponge cclxxviij
Swerten Coriander cccj	Viercruyt cv	Waterwechbree xij
Swertwortel cclxxvj	Vijchboone cxxvj	Wechbreede xij
Swijnenbroot clxxj	Vijfvinghercruyt cc lxxix	Wechgras cccxx
Switselbloem cel	Dijgheboom cccx	Wechtreedt cccxx
T	Dilieren cxxviij	Wederdoot cccx
A marifckboom. cccxiiij	steen Dilieren clxxiiij	Wederick tweederley cclxxviij
	winter Dilierē cxxviij	Weed: cccxx
	Dilierē/geel/purpurē/ ende witte cclxxiiij	Wegerick
	Dilierē vā Tunis xij	Weermoet
	Vincorde cccxx	Wenescarder
	Vinghel hoedt cruyt/ want Varen cccxxvii	Wicken
	Ycken Varen cccxxiii.	Wijngaert
		Wijngoe xcvij
		Wente ccl. 2m

Wijnruyte cccxviij
 Wilden Aeyenyn lx
 Wilde Basilie cccxlvj
 Wilden Bertra cccxlvj
 Wilde Chamille cccxiiij
 Wilde Concomer cccxviiij
 Wilden Cypres ii
 Wilde Eppe lviij
 Wilde Kerse cccxiiij
 Wilde Kernel cccxiiij
 Wildt Loock cccxiiij
 Wilde Marioleyne. cccxiiij
 Wilden Mercuriael. cccxviiij
 Wilde Mostaert cccxviij
 Wilde Ossentonge ciiij
 Wilde Peterselie cliiij
 Wilde Sanie cccxv
 Wilde Wickē cccxviiij
 Wilge allerley cccxviij
 Windtcruyt cccxv.
 Winterroosen cccxiiij
 Wintergroen cccxviij
 Witten Andorē cccxv
 Witte Beete cccxiiij
 Witte Comijn cl
 Witte clocken cccxv
 witte Distelen xviij
 witten Soemst v
 witte Maluwe v
 witte Mozen cccxiiij
 wit Mostaertcruyt. cccxiiij
 witte Nieswortel cliiij
 witte Snelbloemē cccxviiij
 Steenbreke cccxviiij
 vjingaert cccxiiij
 ickelbloē cccxviiij
 Spo

witte wortel cccxiiij
 wolbladerē cccxviiij
 wolcruyt allerley cccxviiij
 wolfsbesien cccxviiij
 wolfsmelck menigher hande cccxviiij
 wolfswortel cccxviiij
 wondtcruyt cccxviiij
 Heydensch wōdcruyt cccxviiij
 wormcruyt cccxviiij
 wormsæet cccxviiij
 wouthaenten cccxviiij
 woudtknooploock cccxviiij
 woudtvaren cccxviiij
 wouwe cccxviiij
 woutwijngaert cccxviiij
 wrange oft Viltcruyt cccxviiij
 Xfope cccxviiij

Ze Aeyenyn cccxiiij
 Zeelbast lxxviiij
 Ze Concomer cccxviiij
 Zeuse castanien cccxviiij
 Zeebloemen 203.

Hierna volgen de
 Latijnsche ende Griec-
 sche namen vanden cruyden/
 die in desen boeck begrepen
 sijn. Tghetal beduydt dat Cas-
 pittel/ghelijck oock voor
 maels geseyt is.

Brotonū Cap. 2
 Absinthium 1
 Acalyphe 37
 Acantha 15
 Acetosa 175
 Achimilla, uel Alchimill 234
 Aconitum 29 30
 Acte 20
 Acus muscata 76
 Acus pastoris 76

Adiantum 20
 Aegoceros 312
 Aera 44
 Affodillus 40
 Agrimonia 90
 Agrimonia sylvestris 237
 Agriococcimela 153
 Agrostis 48
 Aiuga, siue Abiga 341
 Aizoom 10
 Aizoon agrion 312
 Alcea 27
 Alcibiadium 102
 Alcocalum 308
 Alkakengi 265
 Alleluya 213
 Alliaria 30
 Allium 282
 Alsine 7
 Altercum 324
 Althea 5
 Amaracus 259
 Amaracum 222
 Ammi 21
 Ampelos melena 33
 Ampelos cœnophoros 29
 Amylum 251
 Anagallides 8
 Anagallis enydros, uel aquatica 277
 Andrachne 39
 Androsomon 25
 Anemone sylvestris 344
 Anethum 9
 Angelica 43
 Anguria 367
 Anisum 19
 Anonis 18
 Anthropomorphos 201
 Aphaca 263
 Aphace 38
 Aparine 14
 Apiastrum 190
 Apios 46
 Apium hortense 284
 Apium montanum 217
 Apium palustre 10
 Apollinaris 324
 Aquilegia 35
 Arcium 23
 Aristolochia 31
 Armoracia 256
 Arnoglossum 11
 Arocum 308

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Aron	22	Botrys	64	Castanea	141
Artanita	171	Branca ursina	15	Castrangula	71
Artemisia	13	Brassica canina	168	Cassutha & Cassutha	131
Artemisia monoclonos	13	Brassica sativa	158	Cataputia maior	128
Artemisia tenuifolia	13	Brathys	54	Cataputia minor	173
Arthritica	328. I	Bromus	67	Cauda equina	121
Articocalus, uel Articoca	308	Bryon	58	Caulis	158
Arum siue Aris	22	Bryonia	32	Caulis capitulatus	158
Asarum	3	Bubonium	47	Cauta	222
Asclepias	45	Bucerus	311	Centaurium minus	145 <i>duij sent gilden.</i>
Ascyron	24	Bucheiden	271	Centumcapita	112 <i>minib. - 145.</i>
Asparagi	17	Buglossa	129	Centum morbia	152 <i>maer da groote</i>
Asphodelus	40	Buglossum	51	Centumnodia	235 <i>duij sent gilden.</i>
Asprella	121	Buglossum magnum	129	Centunculus, uel Centun-	81
Aster Atticus	47	Buglossum sylvestre	102	cularis	81
Asteritium	293	Bulbus sylvestris	60	Cepa	163
Astrion	170	Buniades	63	Cepa sylvestris	60
Atractylis	42	Bupthalmum	52	Ceratitis	311
Auellanae nucs	151	Bursa pastoris	233	Cerasa	161
Auena	67	Buxus	248	Cerefolium	78
B		C		Cestron	132
Balsamine	69	Calamentum	165	Chamaecissos	337
Balsamita	276	Calendula	143	Chamaecyparissus	336
Ballote	56	Caltha, uel Calthula	143	Chamaedrys	335
Baptisecula	162	Campanella	275	Chamaeleon	339
Barba capri	65	Campanula	164	Chamaepitys	341
Barba hirci	318	Candelaria, seu Candela		Chameacte	20
Bardana	23	regis	328	Chamemelon	8
Basilicum	208	Canina malus	201	Charantia	69
Batrachium	57	Canina rosa	255	Cheiri	174
Batinia	55	Cannabis	148	Chelidonium maius	333
Batus	55	Capillaris	310	minus	334
Baucias	289	Capillus Veneris	28	Cherua	128
Bechion	50	Capnos	127	Chrysanthemon s. e.	338
Bellis uel Bellius	53	Capfella	115	Cicer	101
Bellis maior	53	Caprifolium	250	Cicerbita	262
Bellis minor hortensis	53	Capficum	281	Cichoriū uel Cichorea	263
Berberis	206	Cardamum	136	Cici	128
Beta	314	Cardiaca	149	Cicuta	154
Beta sylvestris	176	Cardo fullonum	82	Cicutaria	199
Betonica	132	Cardopatium	339	Cinara	303
Betonica	133	Carduus benedictus	42	Circaea	101
Bipennula	232	Carduus Mariae	16	Cirsion	129
Bismalua	5	Carduus suarius	339	Cissos	160
Bistorta	298	Carduus Veneris	82	Citrago	196
Blattaria	66	Careum	150	Citrulium	267
Blechon	72	Caros	150	Clauellata herba	313
Blitum	62	Carota	264	Clematis daphnoides	135
Bolbon agrion	60	Carpentariorū herba	285	Cnicus uel Cnecus	156
Bombax, uel Bombafon	221	Cartamus	156	Cnicus sylvestris	42
Bonifacia	87	Carui	150	Cnide	37
Borago	51	Caryapontica	151	Coccimelea	153
		Caryon basilicum	142	Colchicum	134
		Castaherba	75	Colocyntha	138

Register

Colocynthis	139	Cyclaminus	171	Euzomos	99
Colubrina	298	Cynia	168	F	
Columbaris, uel Colum-		Cynoglossum officinarū.		Faba	146
bina	226	Cynorhodon	255 (155)	Farrago	295
Colutea <i>alias Cima</i>	169	Cynosorchis	210	Faseoli	269
Coma	318	Cynocrambe	168	Febrifuga	145
Condifi	301	Cyperus, uel Cypirus	172	Fel terræ	145
Conion	154	D		Ficaria	71
Consolida maior	266	Daphne Alexādria	87	Ficus	290
Consolida media	147	Daphnoides	83	Filicula	224
Consolida minor	53	Dauci tertiu genus apud		Filipendula	212
Consolida regalis	8	Dioscoridem	306	Flammula	57
Consolida sarracenicā	279	Dens Leonis	263	Flos amoris	34
Conuoluulus	97	Diapensia	260	Flos tinctorius	315
Cordumenum	281	Dicoccos	108	Fœniculum	191
Coriandrum	130	Digitalis	345	Fœniculus porcinus	228
Corion, uel Coriānon	130	Digitu citrini	271	Fœnumgræcum	311
Cornu ceruinum	170	Dios balanos	141	Fontalis	252
Corona regia	200	Dipfacos	82	Fortis herba	279
Corona terræ	337	Distichum	166	Fragaria	329
Corona Veneris	276	Dolichum	269	Fuga demonum	323
Coronopus	170	Dracontion mega	85	Fullonum herba	301
Corrigiola	235	Dracontion micron	86	Fumaria	127
Corylus	151	Dracunculus maior	85	Fumus terræ	127
Cotonea	140	Dracunculus minor	86	Funis arborum	275
Cotonea struthæa	140	Drys	84	G	
Cotula foetida	222	Dulcis radix	70	GAlation	72
Cotula non foetida	52	E		Galeopsis	71
Cotum	221	E Bulus	20	Galerium	72
Crambe	158	E Echion	102	Galla	84
Crassula maior	312	Elaterion	268	Gallium	72
Crassula minor	10	Elelisphacon	92	Garyophyllata	144
Crescio hortensis	136	Elenium	89	Gemmalis	215
Crinon	137	Eleoselinum	103	Genestra, seu Genesta	79
Crith <i>cruciata</i>	159 166	Elleborus candidus	104	Genista	79
Crista gallinacea	226	Elleborus niger	105	Genistella	79
Crocus	167	Elymos	94	Gentiana	74
Crocus hortensis	156	Empetron	280	Gerania	76
Crommyon	163	Enula campana	89	Gingidium	78
Croton	128	Ephemerum	88. 134	Gith	192
Cucumer, uel Cucumis		Equisetum	121	Glastum	125
267		Eranthemum	8	Glechon	73
Cucumis asininus	268	Erebinthos	101	Glycyrrhiza	70
Cucumer marinus	267	Erica	95	Glyciside	75
Cucumis anguinus, sylue		Erigeron	109	Gnaphalium	81
stris, uel erraticus	268	Eruca	99	Gongyle, uel Gongylides	
Cucurbita	138	Eruum	216	Gordylion	305 (77)
Cucurbita syluestris	139	Eryngium	112	Gossipium	221
Cunila fatiua	114	Erysimon	96	Gramen	48
Cupressus pumila	336	Erythrodanum	107	Gratia Dei	76
Cuscuta	131	Esula rotunda	230	Guadum	125
Cydonea	140	Eupatorium	90	H	
Cyami	146	Euphrasia	91	HAstula regia	40
Cyanus	162	Euphrosyne	91	Halicacabum	265
		Endiuie cicorie.	263	Hedera	

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Hedera	160	Iua	341	Linozostis agria	168
Hedera terrestris	337	Iuglans	142	Linum	178
Hedysmos	110	Iuniperus <i>Wacholder</i>	26	Liquiritia	70
Hedypnois	263	Iunonis rosa	137	Lirium	137
Helxine	106	Iusquiamum	324	Lithospermon	186
Helxine cissampelos	97	Ixos	124	Lotos hemeros	287
Hemionitis	111	K		Lolium	44
Hepatica	179	K Enchros	157	Lotos agrios	288
Heptaphyllon	98	L		Lotus sativa	287
Heracleotica nux	151	L Abram Veneris	82	Lotus sylvestris	288
Herba clauellata	313	L Lactaria	316	Lunaria minor	183
Herba fortis, uel fortis	279	Lactuca	113	Lupinus	116
Herba fullonum	301	Lactuca caprina uel mari-		Lupulus	58
Herba paralytis	328.1	na	316	Lupus salictarius	58
Herba pulicaris	342	Lactuca leporina	262	Lychnitis	328
Herba Roberti	76	Lactucellæ, uel Lactero-		Lycoctonum	30
Herba sagminalis	226	nes	262	Lyfimachium	187
Herba stellæ	170	Lagopus	188	M	
Herba trinitatis	313	Lamium	177	M Aiorana	259
Hermodactylus	134	Lanaria	301. 328	M Mala insana	202
Hiberis	122	Lapathum	175	Malache	193
Hierobotane	226	Lapatium	175	Malua	193
Hieracium	120	Lappa inuersa	220	Maluauiscum	5
Hierosolymitanū pomū.	69	Lappa maior	23	Malus canina	201
Hippolapathum	175	Lappa minor	220	Malus terrestris	201
Hipposelinum	123	Larga	189	Mandragoras	201
Hippuris	121	Larix	189	Marathron	191
Hirci barba	318	Lathyrus	173	Marrubialtrum	56
Hirundinaria	45	Lauendula	343	Marrubium	225
Hispanach	261	Laureola	83	Marrubium nigrum	56
Hordeum	166	Laurus Alexandrina	87	Mater sylua	250
Humulus	58	Lecythos	240	Matricaria	13
Hyacinthi genera	325	Lens, seu Lenticula	331	Matronales uiolæ	118
Hydroselinon	103	Lepidium	184	Mecon ceratidis	197
Hyoscyamus	324	Lepidium minus	122	Mecon rhoas	195
Hypericum	323	Leporinus pes	188	Mecon hemeros	196
Hyssopus	326	Leptocarya	151	Melanthia	192
I		Leucanthemum	8	Melanzana	202
I Acea	313	Leucanthon	212	Melissa	190
I biga	341	Leucoia	174	Melilotus	200
Ichthyotheron	171	Leucoion	185	Melilotus officinarum	188
Illecebra	312	Leuisticum	292	Melissophyllon, uel Meli-	
Inguinalis	47	Libanotis	181	phyllon	190
Intubi	263	Lichen	179	Melones	269
Inula	89	Ligustrum	182	Mentaltrum	110
Ion porphyron	117	Lilium	137	Menta	10
Iouis glans	141	Lilium conuallium	88	Menta aquatica	276
Iringus	112	Lilium inter spinas	250	Mercurialis	180
Iris	96	Limonium	176	Milax	274
Iris	119	Linaria	207	Milium	157
Iris sylvestris	88	Lingua bouis	129	Milium solis	186
Isatis	125	Lingua ceruina	111	Millefolium	278
Itea	126	Lingua serpentina	219	Minthe	110
		Linozostis	180	Mora uaticana	55

Register

Morea	198
Morella	265
Morsus diaboli	272
Morsus gallinæ	7
Morus	198
Morus celsi	198
Muralis	106
Muraria ruta	280
Myrice	194
Myrrhis	199

N

N Api	63
Napy	204
Nardus sylvestris	330
Nasturtium	136
Nasturtium agreste	122
Nasturtium aquaticum	276
Nasturtium tectorum	115
Nenuphar	203
Nepera	165
Nerion	205
Nigella	192
Nux pontica	151
Nux Prænestina	151
Numularia	152
Nymphæa	203

O

O A	218
Ocismastrum	346
Ocimoïdes	346
Ocimum	208
Ocularis	91
Oenanthe	212
Olusatrum	123
Omphalocarpon	14
Ononis	18
Ophioglosson	219
Ophioscorodon	282
Ophris	214
Ophthalmica	91
Opium	196
Orchis	210
Orchis Serapias	211
Oreoselinum	217
Origanum	209
Ominum	215
Orchus	216
Os mundi	38
Osteritium	293
Osyris	207
Oxalis	175
Oxyacantha	206
Oxylapathon	175
Oxys	213

P

P Aeonia	75
Pagana lingua	87
Palma Christi	128. 271
Pampinula	232
Pancratium	339
Panis cuculi	213
Panicum	94
Panis porcinus	171
Papauer cornutum	197
Papauer erraticum, fluidum	195
uel rubeum	196
Papauer sativum	192
Papauera nigra	328. i
Paralysis herba	30
Pardalianches	106
Parietaria	222
Parthenium	264
Pastinaca	303
Pedicularis herba	235
Peganon cepeuton	128
Pentadactylon	239
Pentaphyllon	230
Peplos	267
Pepones	106
Perdicion	243
Perfoliata	323
Perforata	350
Periclymenos	226
Peristereon	229
Persica malus	142
Persica nux	242
Persicaria	229
Persice melea	23
Personatia	135
Peruinca	76
Pes columbinus	170
Pes cornicis	234
Pes leonis	22
Pes uituli	249
Petasites	217
Petroselinum	217
Petroselinum agtrion, id est,	217
sylvestre	228
Peucedanus	331
Phacos, uel Phace	220
Phasganon	269
Phasioli	332
Philyra	328
Phlomos	330
Phu	263
Picris	231
Pilosellæ	232
Pimpinella	281

Piper Hispanum, uel In-	
dianum, uel Calecuthi-	281
cum	184. 281
Piperitis	240
Pison, uel Pisum	303
Pituitaria	11
Plantago	12
Plantago aquatica	234
Planta leonis	223
Polygonatum	235
Polygonon arren	224
Polypodium	166
Polystichum	310
Polytrichon	241
Polytrichon Apuleij	202
Poma amoris	69
Pomum mirabile	26
Pomum spinosum	151
Pontica nux	244
Porrum	39
Portulaca	252
Potamogeton, uel Pota-	237
mogeton	151
Potentilla	225
Prænestina nux	56
Praslon, & Prasium	244
Prasium foetidum	53
Praslon	243
Primula ueris	23
Propolis	235
Prosopium	153
Proserpinaca	238
Prumina	153
Pruneola	153
Prunella	153
Prunula	44
Prunus	343
Pseudomelanthium	342
Pseudonardus	246
Psyllion	227
Ptarmice	73
Pterion	342
Pteris	247
Pulegium	246
Pulicaris herba	227
Pulmonaria	247
Pyrethrum	246
Pyrethrum sylvestre	176
Pyrola	251
Pyros	248
Pyxos	

Q

Q Vercus	84
Quercula minor	335
Quin	

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Quinquefolium	239	Satyrium trifolium	270	Smilax aspera	274
R		Saxifraga	280	Smilax cepaea	269
R Adicula	256. 301	Saxifraga alba	286	Smilax hortensis	269
R Radix	256	Saxifraga rubea	212	Smilax lia	275
Ranunculus	57	Saxiphragon, uel Sarxi-		Smilax trachia	274
Rapa	77	phagon	280	Smyrnum	292
Raphanus	184	Scabiosa	273	Solanum	265
Raphanus maior & minor		Scandulaceum	115	Solatrium	265
256		Scariola	263	Solidago	266
Rapistrum	96	Scelerata	57	Solidago media	147
Rapum	171	Scilla, uel Squilla	302	Solidago Sarracenicæ	279
Recta	226	Scolopendria	111	Solis oculus	222
Regia nux	142	Scolymus	308	Sonchi	262
Remora aratri	18	Scopa regia	285	Sonchites	120
Restabouis	18	Scordion	299	Sortis herba	279
Ribes	257	Scorodon	282	Spanachia	261
Ricinus	128	Scrophularia	334	Sparagi	17
Roberti herba	76	Scrophularia maior	71	Spartum	291
Robertiana	76	Secale	295	Spelta	108
Robus	251	Sedum	10	Sphatula foetida	309
Rhodon	255	Selinon cepæon	284	Spicanardi	343
Rododaphne, uel Rodo-		Semen	108	Spicata	252
dendrum	205	Semen lumbricorum	1	Spina alba	16
Rosa	255	Seminalis	235	Spina mollis	129
Rosa canina	255	Semperuiuum	10	Spinacea	261
Rosata radix	258	Senecio <i>Senecio</i>	109	Splenium	111
Rosmarinus	131	Sentes <i>rolundia</i>	55	Stachys	294
Rostrum ciconiæ	76	Septifolium	98	Stachyites	252
Rostrum porcinum	263	Serides	263	Staphis agria	303
Rubea tinctorum	107	Serpentaria	152	Staphylinus	264
Rubus	55	Serpentaria maior	85	Stellæ herba	170
Rubus Idæus	329	Serpyllum <i>serp. b. ser. ser.</i>	93	Sternutamentaria	246
Rumex	175	Serratula	335	Stichas, uel Stoechas	300
Ruta hortensis	236	Sertula campana	200	Stichas Arabica	300
S		Seseli Creticum	305	Stichas citrina	34
S Abina uel Sauina	54	Seseli Mafsiliense, Aethio		Stramonia	265 1278
S Sagminalis herba	226	picum & Peloponessia-		Stratiotes chiliophylle	5
Salicaria	187	cum	304	Stratiotes millefolia	78
Saluaris	247	Seutlon	314	Strobilus	108
Salix	126	Sicula, uel Sicla	314	Struthium	101
Salvia	92	Sicys	267	Strychnos	165
Salvia uita	280	Sicys agrios	268	Succisa	172
Sambucus	20	Sideritis	296	Supina	126
Sampsychon	239	Sideritis latifolia	285	Sycaminea	198
Sanctum	1	Sigillum Solomonis	223	Syce	190
Sanguinalis	235	Siler montanum	304	Syluæ mater	150
Sanguinaria	170	Siliquastrum	281	Symphyton	166
Sanguisorba	307	Sinapi	204	T	
Sanicula	260	Sinapi agrion	115	T Ageres	13
Santonicum <i>isalsen</i>	1	Sinapi syluestre	96	T Tamarix	194
Saponaria <i>Geslach</i>	301	Sion, uel Sium	277	Tanacetum	13
Sardiana glans	141	Sisara, uel Sisera	289	Tanacetum syluestre	237
Satureia	114	Sisymbria	276	Tapus barbatus	318
Satyria basilica	271	Sisymbriū cardamine	276	Telephium	312

Register

Telis	311	Triphyllō chortocopijon	185	Violaē albæ	118
Terrestris malus	201	317		Violaē matronales	82
Testiculus canis	210	Trithales	16	Virga pastoris	22
Testiculus sacerdotis	270	Triticum	251	Virile sacerdotis	124
Testiculus serapias	211	Trixago	335	Viscum	97
Testiculus uulpis	270	Trixago palustris	299	Vitalis	38
Teucrium	322	Trychnos	265	Vitia syluestris	32
Teulon	314	Tuber	171	Vitis alba	33
Thelypteris	227	Tunicæ	133	Vitis nigra	29
Thermos	116	Turcicum frumentū	320	Vitis uinifera	87
Thlaspi	115	Tussilago	50	Vmbilicus terræ	171
Thlaspidion	115	Typha	319	Volubilis maior	275
Thridax	113	V		Volubilis media	97
Thymbra	114	VA	218	Volucrum maius	250
Thymus	321	Vacinia	55	Vrceolaris	106
Tilia	332	Valeriana	330	Vrtica iners & mortua	177
Tithymalorū genera	316	Venti herba	343	Vrtica labeo	71
Tordylon	305	Verbasum, & Verbasu		Vrticæ uariæ species	37
Tormentilla	98	lum	328	Vua crispa	68
Tormalis	148	Verbena	226	Vua lupina	265
Tragopogon	318	Verbenaca	226	Vua uersa, uulpina, uellu	30
Trichomanes	310	Vermicularis	10	pina	265
Trifolium	287	Vermicularis minor	10	Vua uulpis	
Trifolium acetosum	213	Veronica	59	X	
Trifolium humile	188	Vesicaria	265	X Anthium	220
Trifolium minus	288	Vetonica	132	X Xylon	221
Trifolium pratense	317	Viciæ	61	Z	
Trimestre	251	Vincaperuinca	135	Z Eia	108
Trinitas	188	Vincetoxicum	45		
Trinitatis herba	313	Viola	117		
Triorchis	211	Viola muraria, uel purpu			
Triphyllon	287	rea	117		

FINIS.

Ranckheyden Register / int wels
 te tghetal dat Capittel beduydet / ende de letteren die na tghetal
 volghen / thoonen de plaetse des Capittels / daer een
 heghelijcke gescreuen staet.

Dem lichtelick te doen halen /
 oock soet en welriekende ma
 ken. xix a. xxviij c. lxiij c.
 cxviij c. cxij f. cxxvi c. clxv f.
 clxviij d. cxc e. cxcij g. cccij c.
 cccij b. cccv b. cccviij d. cc
 xxxviij d. ccclix d. cclxiij e. cclxxij
 g. ccced. cccxij d. cccj d. cccij c.
 ccciiij e. cccxc. cccxiij e. cccxij c.
 cccxxviij d.

Aderen suyneren. cxxij c. cclj d. e.

celxxij d.
 Aensicht suyner ende claer maken.
 xxij d. lxxviij e. lxxxiij e. lxxv d.
 lxxviij c. xcix d. cxvj d. cxix d.
 cxxviij d. cxxviij e. cxxviij e. cl
 viij f. clx e. clxviij d. clxxij e. c
 lxxviij c. cxiij d. ccviij c. cccxij c.
 cccxiij d. cccxxij d. cclxiij e. cc
 clxij c. ccl d. cclxij f. cclxxviij g.
 cclxxviij d. cclxxviij c. cclxxij g.
 cclxxxiij e. cclxxviij c. cccxc. cc
 xcij

reij e. cccxviij i. cccxx e.
 Afneemen oft wrodoogen van line.
 xv c. xl f. lxxvj g. cxxxij e. cliij d.
 clxxviij d. clxxxix d. cxci c. cc
 rrv c.
 Apostuenien die hittich sijn. xj a.
 Appetijt ende lust tot eten maken.
 j d. xix b. xxix d. xliij d. lx c.
 lxxvij e. cx e. cxij e. cxiiij c. c
 xvj d. clxj d. clxiiij d. cxci c. cc
 vj c. cclvij d. cclxxxij g. cclxxxix
 d. cccxiij e. cccxxj d.
 Arbeyt van kinde vorderē. lxxvij
 c. cxxiiij f. clxxj d. ccl d. cclxiiij
 e. cccxj e.

B

Blert wassen maken. ij b.
 Barbelen die geswollen sijn.
 xlix d. cvj d. cliij d. cxviiij f.
 cxiij d. ccix d. cclj f. cxc d.
 Beesten te bewaren dat haer geen
 quaet ghedierte schaden en mach.
 cccrvij e.
 Beesten te behouden als de sterfte
 daeronder compt. clx c.
 Beenen die gebroken sijn wttreckē.
 xxxij c. xcix d. cxix e. cxxiiij e.
 clxxviij d. Voor dicke beenen 133
 Beesten helpen dat sij lichtelic haer
 iongen worpen. ccciiij e.
 Beten van veninige dieren heylen.
 iij a. xvij b. xix b. xxj b. xxiij c.
 xxvij c. xxxj e. xxxij c. xxxiiij e.
 xliij d. xlv e. xlviiij c. lv d. lxx
 iij e. lxxiiij c. lxxx c. lxxvij c.
 lxxxix d. xcij d. xcvi b. cvij d. c
 xij d. cxij e. cxix d. cxxij d. c
 xxxij e. cxxv c. clx e. clv e. c
 xc d. cxij c. cxij g. cxiiij h. c
 xciiij d. cxci c. cxiij e. ccv c.
 ccix e. cccrvj e. cccrv c. cccrv
 vj f. ccliiij e. cclj f. cclxiiij e.
 cccxiij d. e. cccrviiij h.
 Blasen gesweer heylen. xj b.
 Beten van menschen. xlv. 142.

der Blasen nut. lxxviij c. cxxviij
 f. clxvij e. clxxx d. cxij c. cclx
 vij g. cxc c. cccxiij d.
 Blasen pijn versaechten. viij a.
 xj b. xxix d. xxxix d. lxx c. lxxv
 d. cxiiij c. cxij e. cxxiiij e. cxiiij
 h. cxiij e. cxiij c. cccrviiij d. cc
 liij d. cclxiiij g. cclxvij g. cclxxx
 viij c. cccrviiij c.
 Blasen reynighen. cclxv i.
 cclxxxiiij d.
 Blasen steen breken. clxxvij d. cc
 xxxij d. cclxxx c. cclxxvij d. ccc
 xxiij c.
 Blaw plecken aent lijf verdriuen. *fin a lte f. 161*
 clxij e.

Bloet dat geronnen is verdeylen.
 j b. xxj b. xxxij c. xxxiiij e. xliij
 d. xlix d. lxxiiij c. xcviiij e. cclvij
 d. cclvij c. clvij g. cxij d. cc
 iij e. ccix d. cccrvj h. cclxvj c.
 cclxvj e. cclix c. cclxxij d. cclxx
 viij d. cclxxxiiij e. cxc f. cccxiij
 d. cccxij c. cccrvj d. cccrvij b
 Bloet dun maken. cclxxxij e.
 Bloet oft etter spouwen. xxiij b.
 Bloet spouwen verdriuen. va. xj
 b. xvj b. xxiij c. xxvij c. xxix c.
 xxxix d. xlix c. lve. lxxiiij c. lxxix
 d. xcij e. cvij d. cix d. cxe. c
 xj f. cxxvj d. cxxij e. cxxv c.
 ccl c. cclj c. cliij d. clxxvij e. c
 xciiij d. cccxiij e. cccxiij c. cc
 rrv c. d. cclv c. cclj f. cclv f.
 cclx d. cclxiiij g. cclxvj d. ccc c.
 Bloet stelpen. iij a. xj a. xiiij b.
 xxv b. xxxix d. xliij c. xlix d.
 lxxij c. lxxvj h. lxxiiij d. xcij d.
 xcviiij e. cx d. cxxv d. cxxv c.
 clv c. clxxx c. cxiij e. cxxiiij c.
 cccrv d. cccrviiij c. cccxiij g.
 cclxxviij d. cccrvj c. cccvje. ccc
 xiij d. cccxiij e. cccxij d.
 Bloet suyneren. lviij d.
 xi

Sam. 13m. Joren. 346. Cranckheyden Register.

Bloedē wten nuese stellen. Soeck/
Nuesen bloeden.

Borsten die ontsteken sijn heylen.
v d. cclxxv h. *60 sen grūdt. 225. 56.*

Borsten ghebreken. lxx c. lxxxix d.
cxiiij c. cxxxviiij f. cxciij h. cccxi

c. cccxxvij d. cccxiij e. cccxxvij h.
Borsten gesweer. xl e. xlv c. l d.

lxxvij d. cxiiij d. cclij d.
Borsten gheswel. cclj f.

Borstē die hert sijn vā melck / weec
temaken. cx e. cclxxiiij d.

Borsten herdicheyte versaechten.
cxxxvij e. cclj d. cccvij d.

Borsten hert maken. cccxxiiij d.
Borst suyneren. xxvij c. xxvij e.

clij d. xcvj c. c d. cxix c. cxxij
e. cxxxvij c. ccliiij d. clxx c. clxx

viiij c. clxxxix d. cccix c. cccvij d.
cxxx c. cccxi e. cclj d. ccliiij

d. cclvj e. cclxxvij d. cclxxiiij d.
cclxxxvij d. cclxxxvij d. cclxxxvij

d. ccc d. cccix d. cccv d. ccc
riij d. cccxi e. *eng on de borst. 5.*

Brandt heylen. v a. x c. xj a. xv
c. x c. xiiij c. xiiij c. xiiij e.

l d. lxxij c. cvj c. cxiiij d. cxxx
vij d. cxxxvij e. cclvj d. cclvij

e. clx d. clxxij c. clxxxix c. cxiiij
g. cxxvij f. cxxxiiij e. ccliiij e.

ccxc f. cccriij d. cccxi b. cccxiij
c. cccxxvij h. *brandt. Lxxii. L.*

Buysne verduyuen. cxxv e. ce
xxvij c. *Brocken heylen. 12.*

Buyck purgeren. cxxxvij c.
Buyck loop stelpen. iij a. v a. x

c. xxvij c. xxvij e. xxiij d. xxiij
e. xxvij b. xxiij d. xlvij c. lv

d. e. lxij e. lxx c. lxxij c. lxxiiij
c. xciij e. cxiij f. cxxx c. cxxx b.

cl c. d. clj c. cclvj c. clj d. c
liij d. clvj c. clvj d. clxx d. c

lxxij d. clxxv e. clxxvj e. clxxvij
d. clxxvij c. clxxix d. cxiiij d.

Buyck pijne geneesen. cccxxix.

cxxvij d. e. cxxvij f. cxiij e. cxxvij

c. cxiij c. cxxvij d. cxxxiij e. ce

xxiiij c. cxxxv d. cxxxvij c. ce

xxvij c. cxxxix f. cclij d. cclj

iiij e. cclvj c. cclvij c. cclj f.

cclij c. cclvj f. cclvij d. cclxiij g.

cclxxxvij d. cclxxxix e. cccxiij c.

cccvij e. cccx c. cccxiij c. ccc

xiij c. cccxxv e. cccxxvij g. ccc

xiij e. cccxxij c.

Buyck saecht makē. xvij b. xxiij d.

xlj d. xxiij d. xj c. cxxxvij e. clij

d. clvj c. clvij e. clxx d. clxx

e. clxx c. cxxv d. cxxvij e. ce

viiij d. cxxxvij e. cxxxvij d. ce

xiij e. cxxx c. ccliiij d. cclvj e.

cclj c. cclxxvij g. ccc c. cccj d.

ccxiij c. cccxxij c. 195.

Buyck weedom. xlvij c. lxxv d.

xxv c. *byengern v leiben darinnen. 195. 191.*

Byen behouden dat si niet wechen

vliegghen. *byen die sijn met secken. cxc e.*

Byen steken heylen. v a. cxc e.

cxiiij g. cxxxvij f. cclxxvij d.

voor alle boose been. C 329.

Alckhielen. lxxvij d. clxx e.

cxxxvij g. ccc e. cccij d. c

ccxiij d. *63 v d g h t c a n n u r g a n g 337.*

Carbonckel breken oft geneesen. c

xvij d. ccl d. *dietsen of coepden an gals*

Cholera afduyuende makē. xxiij c.

Clieren rijp maken. clxx c.

Clieren heylen. v d. xxiij d. c

lxxvij d. clxxvij c. cclvj c. cclj

f. ccc d. cccxiij e. cccxxvij h.

Cortse verduyuen. vij a. xxiij d. 215

cxxvij c. cxiij c. cxiij d. clxx f.

ccxiij e. cxxij c. cxxxv c. cxxxix f.

cclxxvij c. cclxx d. cclvj f. cccxiij c

Cortse / diemen Tertiana en Quar

tana noempt / verduyuen. xj b.

lx c. lxxij e. cclxx d.

Crimsel inden buyck doen cesserē

ix c. xxiij b. xlv c. lxxij c. xciij e.

cortse. 215.

Cortse schijnde oft rijpē

secken verduyuen.

voor seker. fol. 60.

CLAV.

gründige gaud 20 Cranchheyden Register.

clxxij c. clxxxij d. cccxxv d.

Ghesweer des fondament. lv d.

Ghesweer des monts. xlij d. lve.

clviij c. clv c. cccxxvj f.

Ghesweer dat hittich is vercoelen.

cxij c. *geseggen dat dat fliet seg f. 105.*

Ghesweer heyleu. ix d. xxxij b.

178. c. xxxvij d. xl f. xlij d. xliij c.

lvj c. lxxvj h. lxxxij c. cij c. ciiij

c. cxviij d. cxvj c. cxxiiij c. clxvj

c. clxxvj d. clxxxij c. cxxviij c. cc

xiiij d. cxxiiij b. cclxxxij d. cccc f.

ccccxij c. cccxxviij g. cccxxxij d.

Ghesweer int aensicht. cccxij c.

ccccxij d. *geseght / Berpen. 1.*

Ghesweer opt hoost van ionge kin

deren. cx e.

Ghesweer suyneren. cccxxvj d.

+ Ghesweer tusschen den nuese ende

de ooghen. cccxiiij f.

Gicht of stuypen verdriuen. xvj

b. xix b. cccxiiij e. cccxxxij d.

die Gyps gegeten hebben / hoemen

huer helpen sal. ccxij c.

Goudtwormkens bereyden dat sij

niet en letten. xxxij b.

S

Sussclieren verdriuen. xc.

xi a. xiiij b. xxxij c. xxviij

c. xliij c. liij d. lxxij c. lxxxij c.

xxviij e. cix d. cxvj d. cxix d. c

xxx c. cccxxvj c. clxvj d. clxxij e.

lxxvj f. clxxviij d. cxce. cxij g. cc

ix d. cccxij c. cccxxv d. cccxxxij f.

ccclij d. cclxxxij g. cclxxxviij d. cc

xc f. cccc c.

Sals gheswel. sals gebrech cxvj c.

ccccxxvj d. 238. 175.

178. Sals ghesweer. cxvj c. clxiiij d.

clxxviij d. clxvj f. cclxxviij e. 52.

Sayr datter niet en wasse. clxvj d.

ccccxxv e. *sals quinde. 92.*

Sayr dat graw is verdriuen. cc

xliij e. *grays sayr verdriuen 244*

huytlinghe sieckte ghesenen. 42.

Sayr schoon maken. clxij e. clxiiij

c. cccc c. cclxxviij c. cccxxviij g.

Sayr swert maken. xx c. lxxiiij

d. xxiij d. clx e.

Sayr wassen maken. 40. xxviij c.

xl f. cccxxviij e. clx d. clx e. clxiiij

e. cxiij d. cclxij d. cclxvj e. cc

lxxxij e. cccc c. cccxxxij d.

Sayr wtuallen verdriuen. ij b. 40.

xxxviij f. xlix d. lvij h. cccxxvj c.

clxij e. clxxij e. cxiij e. cccxxvj f.

ccclij d. cclx f. cccc c. cccxxxij d.

Serdicheyt verdeylen. xxxiiij e.

xlij d. liij c. xxviij e. cxix d. cxiij

f. cxij g. cccxxxij f. cccxij d.

Serdicheyt weeck maken. cccc d.

Serssenen die condit ende vochtich

sijn. lxxiiij f. cccxij c.

Serssenpanne heyleu. liij d.

Serssenen reynighen. ciiij d.

cxiij c. cclix d.

Serssenen stercken. iij a. cclix c.

ccc d.

Sertedat clopt. cclix c. cxxviij

e. cclxxxij e. *dat de ghen velt eyger. 178.*

Therte stercken. xliij d. lxxviij d.

ccxix d.

Sicken verdriuen. ix c. xix b.

xxxij e. cx d. ccl d. cclxxvj d. cc

lxxx c. cclxxxiiij d. cclxxxij e.

Sinnen die den sprow hebben. liij

c. clxxxij d. cclxxxij f.

Sittellesschen. vij a. xij d. xx c.

ld. lxxiiij c. cccc c. clxxxij e.

xxv d. cclviij d. cccc c.

Soesten verdriuen. iij a. xxvj

c. xxxij d. xxxij c. xl e. xliij d. l

d. lxxvj c. lxxxv c. xxiij d. xxvj

b. cxij c. cxviij d. cxviij c. cxix c.

cxij f. clxij c. clxvj c. clx d. clxij

d. clxviij e. clxxij d. clxxviij c.

clxxxij d. clxxxij d. cxxvj d. e. cc

ix d. cxiij c. cxiij c. cccxxv b. cc

xxviij d. cccxxvj d. cclxvj e. cc

xiij

Crancckheyden Register.

lxxij d. cclxxij e. ccc d. cccij
d. cccij e. cccix d. ccj d. ccij c
ccij e. ccvj d. cccxvj d. ccc
xxvij h.

Goest der beesten. lxx c. cclv c.
Sondtsbeten heylen. cclj d. cc
xvj d. cclj e. cclxvij g.

rasende Sondtsbeten heylen. xj a.
xx c. xxij c. xxxvj d. xlij d. xlv
c. lvj c. cre. cxxij c. cxxij e. f.
cxlj d. cxlj e. cxj d. cccxvj f.
cclxxij d. ccc e. cccij e.

Goofden die schorst sijn ghenesen.
lv d. lvj c. cxvj d. cc e. ccij e.
ccxvj e. g. ccc c. cccj d. 326.

Goofwee. iij a. xc. xix b.
xxix c. xxxix d. xlij c. xlix d. lxx
c. lxxij f. xlij e. cx e. cxvj c.

cxix d. clx d. clxx e. cxij f. c
cxvj e. cc e. ccij f. cccxvj f. cc
xxvij c. cccix e. cccxvj e. cccx
vij c. cclv e. cclvij d. cclxij g.

cclv h. cclxvij e. cclxxij d. cc
lxxv d. cclxxvj d. cccij d. 8 -

Thooft purgeren. vj c. xxix d.
lxxij c. cccxvj c. clvij f. clxij
d. clxx d. ccij c. cclxvj c. cc
lxxj g. ccj e. ccij c. cccij e.

Thooft stercken. ccvij e.
die Snelcruyt sap gete oft gedron-
ken hebben/te helpen. ccix c.

Snepen weedom. ij a. iij a.
xvj b. xxij c. xxvj c. xxxij e.
xlij c. lxx d. lxxij f. lxxix d. lxx
ix d. xxvj b. ciiij d. cxij d. c
xij c. cxv c. cxvj d. cxix e. cxij
d. cccij e. cccxvj c. cclv c. cl
vij g. clxv f. cclxxij d. cccxvj
b. ccij d. cccxvj f. cccxvij c.

ccxvj d. cccxvj c. cccxix f. cc
lxvij d. cccj c. cccij d. cccij
e. cccxj d. cccxij c.

Suyt oft vel reynende schoon ma-
ken. cxvj d. clxj d. cclix d. cc

lxxvj e. cccij e.

Suyt oft vel opbarnen oft doorbij-
ten. xc. lvij h.

3er door - 3er volen. CCXXXI.

Niet bereyden dat de muysen
de letteren niet en eten. xc.
Inghewandt dat ghequetst is hey
len. cccij d.

Tuecksel verdruuen. lxxij f. c
lxxv e. cccxvj d. ccij d. cccxij d

op S. Gohar. K. Macht. 13.
Ries bewaren dat hij niet en
verrotte. lxxv d.

Rancker heylen. xxxvj d. xlij d.
lxx c. cxvj c. cccij d. cc e. ccc
vij e. cccxij c.

Keelen oft hals weedom. cccxix
f. cccij e. *door alth. kerck. ond. halp. geb.*

Keelen gheswel. 251. cccxix e.

Richen. ij a. iij a. xj b. xxvij c.
xxxj e. xxxvj e. ld. lxxv c. lxx
ix d. cccxvj c. ccl d. cccij e. ccc
xxvj d. *door kinderboeck. mas. 236.*

Kindtbedderen reynigen. cccij d.

Kinder gheschoortheit heylen. cc
xlij d. *kinderen de grau. oogen hebbe.*

Kinderen/die noch ionck sijn/den
loop stelpen. cccj c.

Kinder ghebaren die verstandich
worden. ccl d.

Kinnen gesweer doen verdruuen
lij c.

Knaghen vander maghe versaech
ten. cxx d. cclxij d.

Knechtens te ontfanghen. clxx
d. ccc e. cclxx c.

Knien weedom. lxxix c.

Knokelen weedom. cccxvij h.

Azarie. lxxvij d. ciiij d. v.

clxv e. clxvj d. cccxvj f.

Leden conforteren. cccxvij c.

Leden die tghenoelen verloren heb
ben behulpelick. cclxvij c.
Ciiij. wt h. leed. en Leden
te verdruuen CCCiii.

*Goofst pijn
mas. 231
crans. 231. 73.*

*Goofst pijn die
lang. 3er door
had. 169.*

*woestijn. 3er door
was. 231. 1382.*

*alt. 3er door
sij. fol. 260.*

*3er door
3er door. ende. 3er door. inde. 3er door.*

Crancckheyden Register.

Leden die ghebroken sijn heylen. cccxxvj g.

Leden oft knueckelen weedom verdriven. xxij c. xxxvij f. lxxvj h. cv e. clviij e. f. cxc e. ccj g. cccxxxvj d. cccxxvij c. cccxxix f. ccc d. cccxi e. cccxxiij d.

Leden die ontstelt oft wt malcanderen sijn. xv c. xxix d. cxxxvij d. cxlij e. clxvj e. cclix d. cccxxvij h. *condensiert. 54.*

Leden die tsamen ghetrocken worden versaechten. cxlvij e.

Leden die vercont sijn. cccxxvj g. cclxvij c. cccxiij e.

Leden die verleemt sijn. xxij c. liij d. cvij d. cccxiij e. cclix c. c lxxxi d. cclxvij c.

Leden pine. xcv c. cij c. cxix e. cclxiij f.

Leden die vermoeyt sijn. lxxij c.

Lendensteen breken. lve. lxxvj g. cxij d. cccxiij f. cclxxvij c. cclxxxvj d. *g. probat door Lende steen. 112.*

Lendensteen lossen. cxix e. cclv f. cclxiij e. cclxvj d. cclxvij h.

Leuer hitte lesschen. xcij e. cclv e. cclxv h. cccxxix e.

Leuer die vercont is. cx f. cxxij d.

Leuer die verstoppt is oepenen. xij b. xvij b. xxvj c. lviij d. lxxv d.

xc c. xcij d. cd. cjc. cvij d. c xvjc. cxxvij c. cxxij d. cxliij d.

cclv c. clxvij e. ccviij c. cccxvij d. cccrv c. cclxiij g. cclxi i. cclxxv d. cclxxxvij d. cccxiij d. cccxiij d.

cccxiiij c. cccxxiiij c.

Leuer stercken. lxxvij d. clxvij e. cxc c. cxij d. cclv f.

Leuer suyneren. cvij d. cccxiij e.

Leuersieckte. jd. vij c. viij a. h c. lxx c. lxxiiij c. xc c. cix d.

cxij d. cxxvij c. cxxvij b. cccxxix f. cclxiij g. cclxiij f. cccj d. cccxiij d. *leuers gebreck. 1.*

Littecken van quetsuren den anderen vel oft huylt gelijck maken.

cxlvj d. clxv e. *een list sijn ghevoel verloren dien dat Lijfint fondemet wtgaet. Geest. fol. 247.* cxxij c.

Lichtreynighen. xxvj b. clxxij d. cccxxvj c.

Longhe die ghequetst is. lix c. clij d. cclv c.

Longhen ghebreken. cccxxix f. *114.* ccc d. *Wom longf ou londer faull. 124*

Longhen ghebreken aende beesten. cclv c.

Longhen ghesweer. xxxvij e. xlij d. cxij c. clij d. cccxxvj d.

cclv c.

Longhen hitte. cccxviij f.

Longhereynighen. xxvij c. lxxij e. xcvj c. cd. cxij c. cxix c.

ccxiij e. cccxiij c. cccxvj d. cccxiij e. cclx d. cclxvj d. cclxxxvij d. ccxc d. cccv d. cccxiij e.

Longhen profijtelick. cxij d. cxciij h. *list tot die breken. 2.*

Luyfen ende neten dooden. xxx d. xxxiiij e. cv d. cxij d. cccxiij e.

clx e. clxxij d. cccxiij c. cclxxxij e. cccxiij d. cccxxvj d. *303. 326.*

III

Miden wt de keesen te verdriuen. xxij d.

Maghen hitte te lesschen. xxix c. xxxix d. xlvij c. lxx c. cxij d. c xvij c. cxx d. cccxiij c. cccxxv d.

cclxvij d. cclxij c. cclxij d. cclxv h. cccxviij c. *quade maghe 19*

Magens opworpen versaechten. ix c. xix b. cccxiij e. ccl d. *Magens stercken. 43.*

Magens weedom verdriuen. j b. xiij d. xxxix c. lv d. cvij d. cix d. cc e. cciij e. cclxiij g. cccxiij d. cccxiij d.

Inflatie der Magen. xxxvij f. cxxvij d. cclxiij d. cccxiij d.

xiij

Crancfheyden Register.

Gequetstheyt der Magen heylen. *cccxij d. 256. 265. 286.*

Maghen profytelick. j c. d. iij b. xvj b. xxvj c. xxx c. d. xxxij d. xliij d. xlix c. lxxij e. lxxiiij c. d. lxxviij c. lxxxix d. cx f. cxiiij c. cxxvij c. cxl c. d. cl c. clxj d. c lxxvij e. cxij d. cciiij e. ccxiiij c. ccxlv f. ccxvij d. ccxliij g. ccclxxxix d. cccxij d. cccxiiij d.

Maghen reynighen. j b. xlix c.

Maghen schadelick. j c. ij b. xx c. cxxviij e. cxxix d. cxliij d. cxlvij d. cliij d. clxxviij d. cxxiiij f. cxxviij e. cxxliij d. cclxvj d. cccc c. *maecht roeck in den 256.*

Manlick saet vermeerderen. cxxx c. cxij d. cccxij c.

Manlick saet te niet doen. cclxviij d. cccxxvj c. cclxvij b.

Maseren ende cleyn pocckens heylen. clxxij e. *256. 265. 286.*

Melancholiam wtdrijuen. clxxij e.

Melck dattet niet en clontert noch te samen en loope. cx e.

Melck te samen doen loopen. clxj c. cccc e.

Melck den vrouwen inde borsten vermeerderen. xix b. xxxij d. c j c. cij c. cxij c. cxij g. cxiiij b. ccviij d. cclxij d.

Melck den vrouwen verdrijuen. cx e.

Melck/als sij den vrouwe inde borsten gheclontert is/verdeylen. cclxvj d. cclxxiiij d. cccxiiij d. cccxxxij d.

Melck den vrouwen inde borsten doen comen. ix c. cij c. cxij e. clxxvj d.

Meluwē die int hayr wassen dooden. cclxxiiij d.

Menschen beten heylen. cxliij d. cccxvj d.

den Menschē goede verwe maken. clxxij d. cccc c. cccxiiij d. cccxxxij c.

Messen en sweerden bereyden dat se iijser houwen. cccxxij d.

Meystē te ontfangen. clxxx d. ccc e. cclxx c.

Milte cleyn maken. xxxij c. xxxiiij c. cxij d. cxj c. cxxiiij c. cxxviij c. clxxij e. clxxv f. cxiiij c. ccij e. cccxxviij d. ccl d. cclxvj f. cccj d. cccxij d. cccxxij c.

Milten crancfheyt. j c. xxviij c. xxxviij d. c d. cxij d. cxix d. c lviij f. clx d. e. clxxiiij f. clxxiiij d. cxxiiij d. cciiij d. cccxxviij e. cclxj d. cclxj e. cclxxiiij f. cccc c. cccxxiiij c. cccxxij c.

inflatien inde Milte scheyden. cccxxx c.

Milte die verhert is. cclv c. cxxiiij c.

Milten hitte lesschen. cclv f.

Milten verstoptheyt oepenen. lviij d. c j c. cxvj c. cxxxij d. ccviij c. cccxviij d. cccxx c. cclxxv d. cclxxviij d. ccc lxxviij d. cccxij d. cccxix d. cccriij c.

Moeder achterwaerts drijuen. xxxviij e. lxxiiij d. ccl c.

Moeder die gequetst is heylen. cxxiiij g. cccxij d.

Moeder die ghesloten is oepenen. riij d. xx c. xxxviij e. lviij d. c vj d. cccxxviij d. cclxxiiij d. cccxij d.

Moeder die gheswollen is. cccxxij c. cccxj c.

Moeder die ontsteken is. v a. cclxij e.

der Moeder opstooten benemen. ix c. xix b. xxvj c. xxxvj c. lxxv d. cxxxij d. clxxij c. ccc e. cciiij c. cccxxviij c. cccc c. cccxxviij d.

Moeder triemfel in opclommen. *cc*
Mondt oft hals of tonge. *249*
gorgel water. *51.*

*allem
gemindt
fact ontgast
foli 155*

*Melck gheleidelijck verdrijuen. 421
Melck te samen doen loopen. 256.
Menschen beten heylen. 74.*

ccclij d. cclriij f. ccciiij e.
 Moeder die verherdt is. cxix e.
 cccrvij d. cxciij g. cccxij c. cc-
 cliij d.
 Moeder suyneren. xxj b. xxxij
 d. cvij d. ccj g. ccciiij e. ccj e
 Moeder weedom doen cessen.
 178. cccxv c. clxxvij c. cccxvj e. cc-
 lv e. cclriij f. cclxxij d. cccxj e.
 Montgesweer genesen. xcviij e.
 cclij d. clxxij c. clxxiiij f. clxxij
 d. cxij g. cxviij f. ccix d. cccxxix
 f. cclx d. cccxviij f. ccciiij d.
 Mondtwater maken dat heylsam
 is tot veel dingen. li c.
 des Monts quaden ruck verdri-
 uen. cccxxix e.
 des Mondts seericheyt genesen. cc
 xij e. *Blatter in de mond. xi*
 Mondt welriekende maken. cc-
 lxxij g. *sin alle gebruyken in de mond. xi*
 Motten verdriuen. j c. xix b.
 xxxiiij e.
 Nuesien ende muggen verdriuen
 j c. xx c. ciiij d. clxxvij e. c-
 xij g.
 Nuyfen ende ratten verdriuen.
 ciiij d.

N

Nagel gesweer suyneren. cc-
 xxv d.
 Naghelen rouwicheyt benemen.
 lvij h.
 Naterbeten heyleen. vj c. viij a.
 xxiij c. xl e. xc c. xcvi b. cccxij d
 cccrvij d. clviij e. clxxij d. clxxij
 c. ccj g. cccxv c. cccxxij d. cc-
 lvj e. cclxxij d. cccxij d. cccxiiij
 e. cccxix c. cccij c. ccciiij d. ccc-
 xxvj d.
 Nateren als sij gequetst sijn/waer-
 mede sij haer wederom heyleen. cc
 clviij c.
 Natte cranwagie. cxciij g. cccxvj d

Natuerlick saet te behoude. cxix d.
 clv c. cclriij g.
 Navel die te seer wtgaet heyleen/oft
 achterwaert driuen. cclriij d.
 cccxij c.
 Nerven die afgesneden sijn heyleen.
 cccrvij d.
 Nerven die ghequetst sijn. clxvj d.
 Nerven pijn doen vergaen. clviij
 c. cccxij e.
 Nerven versaechten. cccrvij d.
 Neten verdriuen. cccxiiij d.
 Nieren ghebreken. vj c. xj b.
 xvij b. xxvj c. xxi d. lxx c. lxxv
 d. clxviij e. cxj c. cccxviij d. cc
 liij d. cclxj d. cclriij f. cclxv h
 Nieren ghesweer ghenesen. xj b.
 Nieren reynigen. xvij b. cclxv i.
 Nieren verstoppinge oepenen. cc-
 xij d.
 Nierensteen wdriuen. xix b.
 lxxij f. lxxix c. cccxij d.
 Nijnagelen verteeren. xxxij c.
 Niesen maken. lvij h. cxix e.
 ccciiij c. ccviij e. cccxvj c. cclix d
 cccj e.
 Niesen bloeden stelpen. xxvj c. *gofuor*
 cccrvij e. xliij d. cxj e. cccxv c. *in de mond*
 clxv f. clxxvij d. ccv e. cccxxij
 d. cccxv d. cccxviij e. cccrvij
 c. cccxxix g. cclriij d. 123.
 Niesen ghesweer heyleen. clx e.
nusen vlieg in de gast.

Nieselen ghestanc verdri-
 uen. cccxj e.
 Noghen die dauypen. clxviij d.
 Noogen die loopen. xcviij e. cc-
 xxvij c. cclxv h. cclxviij g. ccc-
 xxiij c.
 Noghen donckertheyt verdriuen.
 j c. iij a. vj c. viij a. xxvj c.
 xxi c. lxxviij e. lxxij e. lxxv d.
 lxxviij d. xj c. xcviij e. cxv d.
 cccxvj d. cccxij f. clxv c. clxj d.

Noghen CLXXIII. xv

Noghen troost xci

Noghen flecken 103

Noghen zinge baren. fol. 10

clrij d. clrije. clrij f. clrvij
d. crce. crj d. crij e. cvij d
ccrv d. ccrv d. ccrrij d. ccrv
vje. f. h. cclrrvij d. cclrrvij d
ccj d. cccrrij c.

Oogen donckerheyt den dierē ver-
drjnen. folio 1. 91. 175 crvij c.
Oooghen die wten hoofde willen
vallen. lv d. clvj d.

Oogen die gequetst sijn. clvj d.

voor quade Oogen. rcv c. cccrj c

Oogen hittelesschen. iij a. vij d.
rc. rjb. crvj c. crvij e. ccrv
vij e. cl d. clrv d. e. crvj e.
ccj g. cvij d. clrv h. clrv g
cclrv d. cclrrij c. cccrrij c.

Oogen die graw sijn swert makē.
clj e. Oogen der vier vochtige dieren. 197. 8.

Ooghen rootheyt verdrjnen. rrrj
c. clvj c. rlij d. clj c.

Oogen schadelick. crij e.

Oogen scherpen. crrij c. crvj c.

Oogen weedom verdrjnen. j c. c

Oogen die ontsteken sijn heylen. v
d. rj a. rrvj d. lrrj c. rcvj c.

Oogen die van binnen gequetst sijn
ghenesen. rir b.

Oogen ghesweer. cccrrij d.

Oogen gestanc verdrjnen. lvij d

clrrj e.

Oogen die ontsteken sijn heylen. v
d. rj a. rrvj d. lrrj c. rcvj c.

Oogen die van binnen gequetst sijn
ghenesen. rir b.

Oogen ghesweer. cccrrij d.

Oogen gestanc verdrjnen. lvij d

clrrj e.

Oogen die ontsteken sijn heylen. v
d. rj a. rrvj d. lrrj c. rcvj c.

Oogen die van binnen gequetst sijn
ghenesen. rir b.

Oogen ghesweer. cccrrij d.

Oogen gestanc verdrjnen. lvij d

clrrj e.

Oogen die ontsteken sijn heylen. v
d. rj a. rrvj d. lrrj c. rcvj c.

Oogen die van binnen gequetst sijn
ghenesen. rir b.

Oogen ghesweer. cccrrij d.

Oogen gestanc verdrjnen. lvij d

clrrj e.

Ossen vet maken.

ccrvj c.

Pestilentie. rrvj b. rrrj e. 123

clj d. rlij c. rcvij e. ccrrij

e. clj c. crj c. ccrrij d. cccrvj

c. cclrvj d. cccrij d. cccrv e.

den Peerden wormē int lijf doode

Pine der voeten. crvje. (ccclj d

Pleurresis ghenesen. rrvj e.

Pocken heylen. clv c.

Podagra. rc. rvc. rrc. rrv b.

rrrvj f. rlij c. lij c. lrrij e. lrr

vij d. lrrj c. cvj c. crvj d. c

rrrij f. ccrvrij e. clvj d. clvij

e. clvij e. g. clvj d. clj e. c

lrrij f. crvj e. ccrvj f. cclj f. soc.

cclrij g. cclrvij d. crce. cccrij

e. cccrj d. cccrj e. cccrrij d.

Popelcye. rrrj c. (cccrj c.

Purgeren. clvj d. rlij c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

c. crj c. cccrv d. rrrj c. crvj

cccxix e.
Rouen verdrinuen. xviij c.

ccxviij c. cccliiij e.
Rouwicheyt inde keele versaechten
lxx c. cxviiij c. clxx d. cciiij c. cc-
xxix e. cccc c. *riick vijn 26.*

Rugader ghenesen. xviij c.
rrxix d. rlix d. lv d.

Ruydicheyt heyleen. xxvj c. rrix c.
rrxij d. liij c. xl f. rliij c. rlix d.
lvij h. lix c. cij c. ciij c. cv f. c-
xxvij c. crrxvj c. cliij d. clxx e.
clxxv e. clxxxix e. cciiij e. ccix d.
ccrrxvj g. cccrxiij f. clj f. clxx-
iiij d. clxxxij e. cccc e. ccj d.
ccciij d. cccviij c. cccix c. cccj
e. cccxiij e. cccxvj e. cccxvj d.
cccrxiij d. 44. 116. Raide. 73.

Swellingen en **S**weerlingen. 165.
Schellen opt hoofft verdrinuen
xxviij c. crrxvj c. crrxvij e
cccx c. cccj d. cccxiij d.

Sijden weedom verdrinuen. rrxje.
rrxvij e. rxiij d. cxiij c. clxx c.
clxxxix e. ccix d. cccxvj d. cccx-
vj d. cccxviij c. cccxx d.

Sinnen scherpen. crrxvj c.
clxxx d. cxc e. clxvj e.

Slangen verdrinuen. xx c.
rrxvj b. lxxvj d. clxxxvij e. cxiij
g. cciiij f. crrxvij e. crrxviij d.

Slapen maken. ix d. rix b.
rlxx c. cxiij e. cxviiij c. cxix d. c-
liij e. clxxvij e. cxiij h. cxxv d.
cxviiij e. ccj f. g. cciiij f. clxv f.
clxxij g. clxxxij f. cccrxiij e.

Snuf verdrinuen. rrxvj c.
rrxiij e. clx c. cxiij f. 178.

Splinters ende pijlen wttrecken.
vj c. rrxje. rliij c. clxxviij d. c-
xiij h. ccvj c. cccv d. cccvj d.
cccx c. cccrxiij i.

Splinters van ghebroken beende-
ren wttrecken. rliij c.

Slangen en kröten. xxxij

Schorst heyt die quadt is. 251.

Salne kostelijc. 106.

Smaren adem. 226.

Spouwen maken. rrxvij f. clxvj d
lxxv e. lxxxiij c. ciij d. crrxiij d. cc
iiij e. clxvij f. clxxvij h. clxxxiiij d

Sprake wederom brengen. clxxxj
d. clxx d. *Schorst heyt van uierdootig gdoer ho. 116.*

Sproeten verdrinuen. rrxij c. rxiij
d. clxvij f. cxiij f. crrxvj d. crrj
c. clj e. clxxvij h. *Strijgang waigon. 337.*

Steen afdrinuen. va. viij a. ix b
rxvij c. rxiij c. cij c. clx e. clxx d.
cxvj d. cciiij d. crrxiij c. crrxvj f.
ccrrxvj d. clxvj e. clxxviij d. clxxx
iiij d. cccxiij d. cccj d. cccv c.

Steen breken. 78. rxiij d. rxvij c.
rrxviij c. rliij d. rliij c. lxxix c. cij
c. cxiij c. cliij d. clxxv f. clxxx-
vj d. cxiij h. cxiij c. cccxiij e. cc-
lvj f. clxxxviij d. cccxiij d. cccj
d. cccc c. *voor steen waer er in hadt*
Verdrinuen 20. *T noch boorden ffeen. folio 8.*

Tley slimicheyt afiagen. cx d.
crrxiij d. crrxiij d. clxx c. c-
lxxv f. ccj f. crrxviij e. crrxvj h

clxxviij d. cccxiij c. cccxiij c. ccc-
rxvj d.

Tanden behoude dat sij niet en ver-
uuylen. cclxxxij g.

Tandē beumicheyt benemē. rrxix d

Tanden die waggghelen oft loteren
vast maken. rrxix d. lv e.

Tanden weedom versaechten. j c.
va. rj b. rxvj b. rxvij b. rxviij c.
lxxrviiij d. ciij d. cxix e. crrxiij f.
crrxvj c. clxiij c. clxxv e. clxxxiiij d
clxxxix d. cxx d. cxiij g. cxiij c.
cxviiij f. crrxvj f. crrxviij d. cc-
rrxvj c. cccxiij f. clxvij e. clxx-
viij d. cccc f. cccxiij d. cccxiij d.
cccrxiij e. cccrxiij d. cccrxiij h.

Tanden suuerē. rrxje. (cccrxiij e

Tanden wit maken. ccix d.

Tantvleesch dat bloedet. rj b.

Tantvleesch stercken. lv d. lxxij e.

clxv e. cccrxiij e.

Tant pijn 247. rxiij

Tant pijn nem de seborle. 184.

Tant pijn 16. on d'ijdelijc. 107.

gdoer ho. 116.

in d'armk

bringt den steen

blasen. 232.

voam nimm

in spinn

gassu galle

foli. 43.

geprobede

medicne door

den lenden steen

foli. 112.

steen verdrinuen do.

30. 110. 112.

113. 114.

115. 116.

117. 118.

119. 120.

121. 122.

123. 124.

125. 126.

127. 128.

Crancckheyden Register

Tantvleesch dat geswollē is. *clix d*
 Tandvleesch / dat vochtich is wt
 doen drooghen. *cclv f. cclxxxij g.*
 Tapkens geswel. *rrrvj f. lxxxvij*
c. cliij d. ccix d.

Tapkens ouertollighe vochticheyt
 verteeren. *lxxxvij c.*

die Tijdeloosen geten hebben / hoe-
 men haer helpen mach. *ccxxij d.*
clij c. ccix c.

Tongen rouwicheyt verdrinē. *cx e*
 Toouerie verdrinuen. *clij d.*

lrvij c. *cclxxij d. ccxij d.* 68
 Tuynen maken. *lrvij c.*

Tuyten ende suysen inde ooren ver-
 drinuen. *ccij e. ccix d. cccxxvj*
g. cclxij e. ccxc e. cccxij d.

Tonguequessuren. V. l.

S Allende sieckte. *cx. xij b. xix b.*
xxxij e. xxxij c. xxxij c. lvij
d. lxxxvij d. ciiij d. cv e. cxij
d. cxvij c. cxxxij e. cxxxij e. c
clix c. clix e. ccxij c. cccxxvj f. cc
xxvij c. cccxxij f. cclxxij d. ccxc
c. ccxij e. cccxxij c. cccxxij d.
 beten van Venijnige dieren heylen
 iij a. *rvij b. xix b. xxij b. xxxij c.*
xxvij c. xxxij e. xxxij c. xxxij e.
clij d. clv e. clvij c. lvd. lxx
ij e. lxxij c. lxxx c. lxxxvj c. lxxx
ix d. xxij d. xxv b. cvij d. cxij d.
cxij e. cxix d. cxxxij d. cxxxij e. c
xxvj c. clx e. clv e. cxc d. cxjd
cxij g. cxij h. cxij d. cxix d
ccij f. ccv c. ccix c. cccxxvj e. cc
xxvj c. cccxxvj f. cclxij e. cclij f.
cclxij e. cccxij d. e. cccvj d. ccc
xxv e. cccxxvj b.

Denijn wederstaen. *j b. ij a.*
xiij b. xvij b. xxvj c. xxxij e. xxx
vij f. cliij d. cliij c. lxiij c. lxx
ij d. lxxvij e. lxxxij c. xxiij e.
xxvj c. xxvij e. xxix d. cxij d. c
xxxij d. cclij d. cclxij d. clj e. c

ghesonden van den venijnich ghedient
denijn tot te trocken wt de wondt. 56.

lxv e. clxxij d. cxc e. cccij h. cc
ij e. ccix c. cccxxvj d. cccxxij d.
ccxxvj c. f. cccxxij f. cclvj f. cc
lxij d. cclxxij d. cclxxij d. cclxx
ij e. cclxxij d. ccc f. cccxij d.
ccxij d. cccix d. cccv d.

die Venijnige campernoelien geten
 hebben / hoemē haer helpen mach
ccxxvj f. cclvj e.

Venijnige dieren veriagen. *xcij e.*
cd. cccxxvj c. clv e. cccij g. cc
ix d. cccxxvj e. cccxxij d.

dat geen Venijnich ghedier te eenen
 mensch niet schaden noch letten en
 mach met bñten. *via. xij d.*
clj e. cccxxvj c. f. cclxij e.

Veruyltheyt van velle verdrinen
 lxx c. *cvj c. clxxij e. cccxxvj e. cc*
lij f. ccxc e. alldes do d. 5. 159.

die Vercont sijn helpen. *cxix d.*

Vermoeytheyt verdrinuen. *vij a.*
xij d. lxxij c. ccl d. Vercken. 253.

die Versticken willen te hulpe comē
xxxij c. Sinnig des wein oft Vercken. 252.

Verstoptheyt oepenē. *vij a.*

Vijchbladeren ghenesen. *xxij d.*
lxxij c. wiinger. 12.

Vijghen te behouden dat sij niet en
 verderuen. *ccxxvij g.*

Visch die crancck sijn ghesondt ma-
 ken. *cclxxij c.*

Ulceration oft ander schoorsticheyt
 ghenesen. *xxix c. cliij c. lxx c.*
cj c. ciiij c. cv f. cvj c. cvij d.
cx f. cliij d. clxxij c. clxxij c. c
lxxxij e. ccij e. cccxxvj d. cccxx
e. cccxxvj e. cccxxij g. cclij f. cc
lvij d. ccxc. cccxij d. cccvij
c. cccxxvj c.

Ulceration aen heymelijke plaetsen
 suyuēen ende ghenesen. *xxxij e.*

Ulceration des mondis verdrinen
vij a. xj a. lvd. e. lxxvj h. c
clvij c. ccx e. ccxij c. cccij d. cc
xxvj

in. m. m. f. f.
nicht b. p. n. f. f.
h. a. n. d. f. m. d. i. r.
z. i. n. g. r. e. l. a. g. n. o. t.
110. 135.

van haeracht
in. m. m. f. f.
in. m. m. f. f.
van. 206.
van. m. m. m.
in. m. m. f. f.
g. o. s. s. u. s. g. o. t. t.
foli. 43.

Crancckheyden Register. Doelen p. 297.

oft / soek p. 297
Doelen.
75. p. 297
12. 37.

rrvj f. crrrrvij c. cccij d. ccc-
rrij e.
Ulcerationen heylen. crj c. crrv d.
clj c. clj e. clrij d. clrvj d.
crrvj e. cclj b. cccrr e.
Ulcerationen die hittich sijn. ccrj
c. cclj b.
Ulcerationen die loopen. rj a. rrrj
e. cclj b. cccrrj d.
Ulcerationen die onreyn sijn suyuerē
rrrv c. rc c. lvij e. clj e. crrv
d. crrvj e. f. crrvij e. cclj b.
Ulcerationen die ondt sijn ghenesen.
vij a. rrj d. rrj c. rrrj b. rj
f. rj d. rlij c. rlv c. lrrj c.
lrrvj c. cd. cij c. cv f. crrv
d. clvij e. clj e. clrvj d. ce-
rrvj e. crrvij e. cclrrj c.
Ulcerationen die voorts eten. lr c.
lrrv d. cvj c. crrvj c. clvij f.
clrrj c. ccrj c. crrvj d. cclj b.
cclvj e. cccrrj d.
Ulcerationen die vuyl sijn heylen. c-
rrv d. clj c. ccrj c. cccrrj c.
Vlecken verdriuen. Soeck / Aen-
sicht claer ende suyuer maken.
Vleesch te behouden dat niet stinc-
kindt en worde / noch geen maden
daerin en wassen. crrj c.
ouertollich Vleesch dat inden nuese
wast / Polypus genoempt / vertee-
ren. cclrij c.
Vleesch / dat in stucken gehouwen
is / wederom te samē maken was-
sen. cclvj d.
Vleesch wassen maken. crj d.
crrvij f.
Vloeyen verdriuen. rr c. crj g.
ccclj c.
Vloeyen inde ioncturen verdriuen.
lvj d.
Vochticheyt / die oueruloedich is /
verteeren ende widdroogen. rv c.
crrvj c. clj c. crrvj d. crrrvj b

woort oft wonderaende d. 40

Doeten die gheswollen sijn. ccc-
rrj d. waar de vallende soete. 75.
Doeten die opghewreuen sijn van
den schoen. clrij e. ccij e.
Drinelossen. ij a. iij a. va. vij a
ij c. rj d. rv c. rvj b. rvj b.
rvij c. rj b. rrvj b. c. rrvij c.
rrj b. rrrj c. rrrvj e. rj e. rj
d. rlvij c. lj c. lvij c. lvij d.
lvij c. lrrvj g. lrrvj e. lrrvij
c. lrrj c. lrrrij c. lrrjd. r-
ij d. rrij e. rrvj c. rrrj d. cd.
cj c. cvj d. cvj d. crj c. crij
c. crrj d. crrij c. crj e. crrj e.
crrj c. crrj d. crrj d. clj c.
clj c. clj c. clvj c. clvj e. c-
lvij e. clj e. clrvj d. clrrj c.
clrrij f. clrrj d. clrrvj d. clrr-
j d. e. crj c. crj g. ccij e.
crrj c. crrj d. crrj c. crrj e.
crrj d. crrj d. crrv c. d.
crrvj c. h. cclj d. cclrij d. ce-
lvj d. cclj d. cclrij d. cclj f. ce-
lvj e. f. cclj c. cclrij e. cclvj i.
cclrvj g. cclj d. cclrvj d. ce-
lrrj e. cclrrij c. cclrrvj d. ce-
lrrvj d. cclrrvij d. cclrrj d
ccrij d. e. ccrj e. ccrj c. ccj
d. ccvij c. ccrj d. ccrj c
ccrrv e. cccrr d. cccrrj e.
Drolichheyt maken. lb. crj e.
rrj d. crj e. crrj e. crrvj f.
Drouwen die den witten vloet heb-
ben te hulpe comen. rj b. e-
lrrij c. cclj e. crrv c. crrvj d
Drouwen helpen dat si lichtelick ge-
baren. cr f. crj h. crrv c. ce-
rrvj d. cclj e. 123.
Drouwen die vrent belustet sijn.
rrj c. de brouwen p. 297.
Den Drouwen haer maentstonde
brengen. j b. ij a. iij a.
vij a. r c. rj d. rvj b. rj b.
rrvj c. rrrj e. rrrj c. rrrj e.
Drouwen die sijn
een soen hebben of een
Drouwen doode vrucht te lossen.

rrrvij e. rle. rlv c. liij c. lriij
c. lrv e. lriij e. lrv d. lrvij
c. lrrriij c. lrrrvij c. lrrrir d.
rcij d. rcij e. cd. cj c. ciij d.
cve. cvij d. crij c. crije. criij
c. crv c. crvj c. crvij c. crir d.
crrij c. crrrje. crrrvje. celiij c
celiij d. celv c. celir c. clvij f.
clre. clriij d. clve. clrij c. clrr-
ij c. clriij f. clrv f. clrr d. c-
rcd. rcij c. rcij g. rcir c. cciij
f. ccvij e. ccir d. ccrvij d. ce-
rrv c. crrrvj c. cclir d. celiij d
celir c. celiij g. celiij e. cclrvij
e. cclir d. cclrvij c. cclrr c. ce-
lrrij f. cclrrriij c. cclrrvj c. ce-
rcd. cccij c. d. cccij e. cccij
c. cccir e. cccd. cccj d. cccij e
ccv c. ccvj c. ccr c. cccrj c.
ccrr c. cccrrij d.

Vrouwen maentstonde stelpen.
 iij a. ij b. rrvj c. rrii d. lv d.
 lrrvd. lrrc. lrrrj c. lrrriij c. d
 cre. crrij f. crx c. cel d. celij f.
 clijd. clrrij d. clrrvj d. clrrriij c
 clrrrvij e. crriij c. d. crve. cre
 vje. ccrj e. ccvj c. ccrriij c. ce
 rrv c. d. crrrvij c. celv c. ce
 lv f. celvij d. celrv i. clrvj d.
 cclrvij d. ccrvij f. ccvij d.
 cccriij d. cccrii d. cccrri c.
 Vrouwen na dat sij ghebaert heb-
 ben suyueren. lrrvd. crrrvj g.
 Vrouwen verlossen vande tweede
 gheboorte. va. rij d. rrvij c.
 rrii e. lriij e. lrrvij c. cvj d.
 celij c. clriij f. clrr d. clrrri
 d. crri c. crj c. crrv c. crrr
 vij g. ccrj c. ccrriij d. cccr c.
 Vuchten in moeder lichaem scha-
 delick. rriij c. crv c. crrrvij e.
 Vuchtbaer maken. cclriij e.
 Vuyl vleesch verteeren. cv f. c
 lriij c. cclrrv c. cccrii d.

WAndeluyfen verdriuen. cc
xxij e. cccix c. 98. 224.
Waterachtighe vochticheyt
afdruiuen. cxiij e.

Water sonder schade drincken. lxx
iij s. cclxxxij e. diet water laden. 45.

Waterſuchtighen helpen. 207. j c. 20.

iiij a. xij b. xx c. xlv c. lviij d.
 cij c. ciiij d. cxix e. cxxxij e. clxx
 ij c. cxci d. cciiij f. ccix c. cccx
 vij d. ccxliij e. ccxvij e. ccclix c.
 cccliiij e. ccclviij d. cccx d. cc
 xij d. cccxiiij d. cccij c. d. ccc
 xvij e. *wie synd voer niet maken ten.*

Weenende maken. cxxvij c.

Wijnbrauwen rouwicheyt verdri
uen. cciiij e.

Wijnbrauwen hayr te behouden.
clxxxix e.

Wijnbrauwē bewarē datter geen
dubbel hay: aen en wasse. crmū c

Wilt vier heylē. iij a. ꝑ c. xxxij c.
 l d. lxxij c. lxxvj g. cxj c. cxij
 e. cxxv d. cxxvij e. cxxvij e. c
 liij d. clxvij d. cxciij g. cxvjd.
 e. ccj g. ccxij c. ccxxvj e. cccx
 iij c. cccxxv d. cccxxvj e. cclv f.
 cclxij g. cclxx h. cccxiiij d. ccc
 xx e. cccxliij c.

Winden inde dermen scheyden. cc
rrr c.

Windt inden buyck verduijnē. j b.
viij a. ix c. xix b. cxiij c. cclviij
d. cl c. clxxj c. ccxiij c. cccxviij
d. cclxxxj e. cclxxxij d. cclxxxiiij
c. cccxiij d.

Windt inde milte scheyden. cccc c
den Wolfghenesen. xj a. ccxj c.
ccxxij c.

Wolf die van rýden compt ghenese
sen. clxvij c. clxxxix c.

Woluen dooden. rrr d. cy f.

Wonden die hitlich sijn vercoelen.
vij a. celvij d. clxxxij d. cxcvij e.

Wons: den heylen m. wengen Wons:
Fagen 209

Wunden heylen von stund an. 240

Ein frau die
ihre zeit hat
Laß nicht sol.

Wonden heylen. v d. vj c. x c.
 xxiij c. xlf. xliij c. xlv c. xlvij
 c. xlix c. liij d. lve. lix c. lxi c.
 lxx c. lxxij c. lxxvj h. lxxxiij c.
 lxxxv d. lxxxvij c. xc c. xcij d.
 xcviij d. cd. cix d. cxij e. cxv
 d. cxxiij e. cxrvij d. cxliij d.
 cxlv c. cxlvij c. clij d. clv c. cl
 vij f. clx e. clxij c. clxiij d. c
 lxxij e. clxxvj d. clxxvij d. clxxxiij
 c. clxxxiij e. cxxiij d. cxxiij b. cx
 xix b. cxxiij d. cxrvij e. f. cxrxij
 e. cxrxij d. cxrxiiij c. cxrxiiij c.
 cxrxv d. cxrxvij c. cxrxvij c.
 cxrxix f. cxliij d. cxliij d. cxli
 iij e. cxlv c. cxlix d. celd. cx
 lv f. cxlv d. cxlvij d. cxlvvij d.
 cxlxix d. cxlxxiij c. cxcxij d. cc
 rvj c. cxcxviij f. cxcxix d. ccxvij
 e. ccxij d. ccxrvij b. ccxrvij
 h. ccxrxij e. ccxrxij e. ccxrxij d.
 Wonden reynighen. vj c. xja.
 xxiij d. celxxv c. cxciij d. ccxiij d
 Wonden suyueren. vj c. xxiij b.
 cxix d. cx c. cxxiij d. ccxrvij
 Wt droogende Menschen. cxxiij

b. ccclij c. ^{Wormen in}
 Wonden van binnen heylen. xliij
 d. cxliij d. celxxvij d. ccxiij e.
 Worm aende vinger heylen. xliij d. ^{Wormen in}
 Wormen int lijf dooden oft verdri
 uen. j c. ij c. xc. xij d. xxvj ^{Wormen in}
 c. xxiij e. lxxij c. xj c. cix d. cx ^{Wormen in}
 d. cxvj c. cxix c. cxxiij e. cxrx
 vij c. cxliij d. cxlv c. cxlvij f. clx
 e. clxv e. cxcxij g. cxcxviij f. cxrx
 vij e. cxrxix d. cxrxvij d. ccclix d
 celxxxiij d. ccclij d. ccxiiij d. ccc
 xij c. cccxrvij d. 236.
 Wiaten int fondement ghenesen. ^{Wormen in}
 xxiij c. cxciij e. ^{Wormen in}
 Wiaten verdriuen. ^{Wormen in}
 lxxij e. cxrvij d. clxiij c. cxcx f.
 ccclij d. cccxvj e. cccxij d.

Doyr weect maken. cxj f.

Enurwen die verstyft sijn. v d.
Enurwen profijtelick. cxlv c.
 clviij f.

Eynde des Registers.

Wilt di soffen was in Jaubron
 oder Jaugler Durt. 191.

Wonden de qualyck gereynicht,
 genesen, ofte te droech gestolen
 ter sij gereynicht sijn, te
 reynigen. 264.

gouwen, ofte te
 sijn, te reynigen,
 ommecht niet anders
 op de dorp op de
 si qualyck ghehoelt op
 te opouwen ende gouwen

Zan Alsen.

Dat eerste Capittel.

Santonicum

Den Naem.

Alsen / oft Weermoet wordt dit cruyt gheheeten / daerom dattet seer bitter is / ende ouermids dien vrucht en moet weert ende verdriest. In Grieccher en Latijnscher sprake wordet Absinthium gheeten. Ende met desen naem noempt ment noch op den dach van heden in der Apoteken.

Geslacht oft diuersiteyt.

Men vindt drierley geslachten ende manieren van Alsen / also dat Galenus ende Dioscorides claerlick betuygen. Dat eerste noempt men Roomsche oft gemeyn Alsene. Dander wordt in Latijn Seriphium genoempt / ende in duytsch Sophie oft Syecruyt. Dat derde wordt in Latijn gheeten Santonicum / om dattet geerne pleech in Vrancryck te wassen bij een natie van volcke / die Santones heeten. Ende hier wt comet dat sommighe dit woort qualick verstaende / tsact van desen cruyde / dwelck in medecijnen gebesicht wort / Sanctum heeten / dat is / heylich. Hoewel nochtans dat sy daerom niet te begrijpen en sijn / ist dat sy dien sade desen naem geue om sijnder groter kracht wille / want het doodet die worme die in des menschen lijf wassen. In de Apoteke wordet twoorf saet gheete Semen lumbricorum / dat is / wormsaet.

Absinthium.

Alsen. verminst.

Seriphium.

Die worme die in des menschen lijf wassen / worden daerom gheheete Semen lumbricorum / dat is / wormsaet. Men vindt drierley geslachten ende manieren van Alsen / also dat Galenus ende Dioscorides claerlick betuygen. Dat eerste noempt men Roomsche oft gemeyn Alsene. Dander wordt in Latijn Seriphium genoempt / ende in duytsch Sophie oft Syecruyt. Dat derde wordt in Latijn gheeten Santonicum / om dattet geerne pleech in Vrancryck te wassen bij een natie van volcke / die Santones heeten. Ende hier wt comet dat sommighe dit woort qualick verstaende / tsact van desen cruyde / dwelck in medecijnen gebesicht wort / Sanctum heeten / dat is / heylich. Hoewel nochtans dat sy daerom niet te begrijpen en sijn / ist dat sy dien sade desen naem geue om sijnder groter kracht wille / want het doodet die worme die in des menschen lijf wassen. In de Apoteke wordet twoorf saet gheete Semen lumbricorum / dat is / wormsaet.

21

I faetsoen oft ghesteltenisse.

Die ghemeyn Alsen is een cruyt met veel schueten ende tacken/ en daer aen aschverwe bladeren menichuuldelyck geclouen/ en gondtgeele bloemen/ ende rondt saet/ dwelck ghelijck kleyne druyffkens tsamen aen een hangt. Dander geslacht van desen cruyde Seriphium genaempt/ heeft teere schueten en tackens/ der cleyn Aueroone niet ongelijck/ en draecht veel cleyns saets/ daertoe ist oock bitter/ en heeft eenen stercken rueck. En de hoewel dat dit cruyt meest aen den zeecant wast/ ende in alle landen niet gevonden en wordt/ nochtans so mogen wij wel ende te recht daer voor besigen dat cruyt dwelck men Sophiecruyt heet/ wat het van crachten ende oock eens deels van faetsoene het rechte Seriphium geheelic gelijc is. Santonicum is der ghemeyn Alsene van faetsoene niet onghelijck/ nochtans en ist niet so oueruloedich noch rijck van sade/ noch so bitter van sinaecke.

Die plaetse daert wast.

Die ghemeyn Alsene wast geerne in geregeerde/ berchachtige en steensachtige plaetsen. Maer die beste en excellentste wast in Ponto/ Cappadocia/ en op den berch Taurus geheete. Syecruyt is in sommige plecken van duytschland gantz ghemeyn/ wat het wast aen den wech/ mueren en tuynen. Santonicum wast in Vranckrijck/ gelijc als boue verclaert staet.

Den tijt.

In Julio brengt Alsene bloemen ende saet.

B

Die natuer ende complexie.

Die ghemeyn Alsene is warm in den eersten graet/ ende drooge in den derden. Maer dat sap is veel heeter dan tcruyt. Dat eerste geslacht is bitter/ scherp/ en treckt tsamen. Maer dat tweede is veel heeter dan eerste. Dat derde maect subtil ende dunne/ ende dorret oft droocht minder dan dat tweede geslacht.

Die cracht ende operatie.

Alsene verwermt/ treckt tsamen/ is bitter/ scherp oft tangher/ het suuert/ sterckt ende droocht wt. Daerom so purgeret sij den mensch door den camerganck en vrine van der galle die haer in de mage oft crop der magen/ oft oock in de aderen vergadert heeft. West datmen sinorgens nuchteren Alsen in neemt/ so preserueert sij den mensch voor dronckenschap/ also dat hi dien dach niet droncken en wordt. Alsen gedroncken met Sefel saet/ verdrijft die winden en inflatien des buycks/ ende oock weedom der mage/ desgelijcken die walginge en opworpen der magen. Alsen in water gesoden oft daer in geweyckt/ ende daer af alle dage acht loot gedroncken/ beneempt eenen mensch die geele. Maer wordt sij met bonich gedroncken/ oft op der vrouwen secrete plaetsen geleyt/ so brengt sij den vrouwen haer maentstonde. Met azijn gedroncken/ so is sij goet voor die venijnige campernoelien. Met wijn gedroncken is seer crachtich tegen vergifscheyt van Cicute oft wilde Peter selie/ spinnen ende an-

der

verwilt in spijzen dronck gheent. Sterckt den Magen end Lober/ bringt
lijst in effen/ roffet die dronckens van inwendig/ end binnent die
dronckens van inwendig/ end binnent die dronckens van inwendig/ end binnent die
gale. Casselorgt sijt an de vromen daren.

Van dat soeken lang gelydt gheft, dat miltz viel mal dan sacht van dorrenheit,
niet zuiker dorrenheit nu gewinft.
Item van miltz in die oogen ghegan, bringt weder dat conuolgan ghegan.

Van Allsen.

Cap. I.

Eder venijnich gedierte. Allsen is oock goet voor doncker gesichte / die oogen daer mede en met honich bestreken / want sij drijft daerwt tgeronen bloet. Allsen gesode en alsdan den damp daeraf in den mondt ontfange / versaecht den tandtweer en pijn der ooren. Allsen met sueten wijn gesoden ende ouer doogen gestreken / beneempt die smerte ende weedom der seluen. Allsen ghemengt met olie van Roosen / dient seer wel ende is goet voor de mage als ment daer op leyt. Met vijghen / salpeter ende met meel van Radten oft peersche Corenbloemen gemengt ende op geleyt / compt sij te hulpe den ghenen die dwater laden / ende sieck sijn in de milte. Wist dat ghi Allsen in de cleertisten oft cleerscapraeyen legt / so sijn die cleederen bewaert datter gheen motten in en comen. Allsen met olie vergens aen gestreken / verdrijft die muessen ende muggen. Wanneer men water daer Allsen in ghesoden oft geweyckt is in den inct doet / so en eten die muysen die letteren niet. Sulcken cracht ende duecht heeft oock tsap van desen als en Wijn cruyde / nochtans en salmen dit sap niet innemen binnen slijfs / wat het is der magen schadelick / ende het maect pijn int hooft. Seriphium als leene oft met rijt gesoden / en met huenich ingenomen / doot die wormen in den buyck / ende maect eenen saechten camerganck. Sulcken duecht heeft dit cruyt oock / ist datment met sueten wijn in neemt. Santoni cum heeft genoech die virtuyt en cracht van Seriphium / maer het wort aldermeest ghebruyckt tegen die wormen / alst met huenich inghenomen wort / oft met eenen anderen sueten dranche. Den Allsen wijn becompt der magen wter maten wel / want hi maect die mage sterck om die spijs te verteeren / ende maect oock appetijt en lust tot eten. Ende brengt den vrouwen haer bloeme. Si is goet den genen die sieck sijn in der leuer / ende die de geele hebben / ende oock die wormen hebben.

Van Aueroone.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wij in duytsch Aueroone heeten / wort in Griec ende Latijn Abrotonū genaemt / daerom dattet teer / saecht / ende lustich is om aensien / oft om des wil le dattet eenen stercken ende bracken ruck heeft. Desen naem hebben die Apotekers behouden.

Geslacht oft diuersiteyt.

De Aueroone is tweederley / groot ende cleyne / oft dmanneken ende wijffen. Die groote oft manneken / noempt men huys Aueroone / oft simpel / Aueroone. Die cleyne oft dwijffen wort geheeten Vrouwelijcke Aueroone / oft Wilden cypres.

Maetsoen.

Dat manneken oft groote Aueroone heeft veel geerdekens oft tackens / met cleynen bladerkens becleet / het en is oock niet so wit als dwijffen / het heeft veel cleyns saets ghelijc de Allene. Dat wijffen is een spruyt

Aken ghelijc een boomken / met witte ende aschverwe bladerkens / seer cleyne / ghelijc die bladerkens van Fyecruyt oft Seriphium / geclouen / vol bloemen / die sijn ghelijck goudtgeele cnoppen oft besien. Dit cruyt heeft oock redelick goeden ruck.

Die plaetse waert wast.

Die groote Aueroone wast alomme in de hoven. Maer die cleyne vindt men op de hueneelen ende aen bergen / op sandachtige heerstraten.

Den tijt.

Aueroone bloeyt in Augusto / maer dat saet vergast men in Septebri.

Die natuer ende complexie.

Aueroone is warm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Die gebrocken sijn

Die bloemen en saet van beyde de Aueroonen met water ghesoden en gedroncken / dient seer wel den genen die kichen / die ghebroken sijn / dats als die senuen getrocken worden / die tsciatica hebben / ende die swaerlic haer water maken. Si brenghen den vrouwen ooc haer maentstonde. Aueroone met wein gedrocken / is crachtich en goet tegen alle venijn dat den mensch dooden mochte. Si is ooc goet den coudvorstighen / en die huuerich sijn / als sij met olie gemengt en aengestrecken wort. Sij doodet

Wat de haer
Krouwen
maentstonde
brenghet.

Door alle druypen

Abrotonum mas.
Aueroon manneten.
Auffrusch

Abrotonum foemina.
Aueroon wijfken.

die wortel is niet van de plant. Die eerste sijn die sijnheit. die wortel

V die wormen binnen den lijne. Aueroone verdrift ende scheydet die taeye ^{wormen.} vochticheyt/daerom is sij goet tegen allerley geswel. Die affschen van de sen cruyde gebernt/en met Mollencruyt oft Radys olie gemengt/is goet teghen dat wtualen vanden haere. Ende ist dat yemant sijn kinne daer ^{baert wassen.} mede bestrijckt/so sal den baert seer en snel wassen. Alsmen dit cruyt on- ^{maken suel.} der dbedde oft kussens leyt / so maket lust tot den vrouwen / en verdrift ^{in bedde ofte} oock alderhande toouerije / die desen lust ende begeerte beletten mochte. ^{onder t kinste.} ^{leggen.} Maer die Aueroone is der magen gants ende geheel contrarie.

Maer wort mit el vnd salt zusammen gestofft vnd anst den pils. hand. vnd fuß. gelygt ist gut wider das feber.

Van Mansfooren.

Cap. III.

Den naem.

M

Ansfooren wordt in Griecx ende Latijn geheeten Asarum / welken naem in de Apoteken gebleuen is tot op den dach van heden.

Haetsoen.

Mansfooren heeft bladeren ghelijck Deelee / maer sij sijn veel saechter en ronder. Tusschen de bladeren nae bij de wortel wassen bruyn purpur welriekende bloeme / in huyskens gelijc Belsencruyt / en daerinne saet den wijnbesisteenen niet onghelijck. Het heeft veel wortelen/gecnobbelt/teer/crom / gelijc als **C**aent Gras / maer nochtans veel dunner / ende hebben eenen vriendelijcken lieflijcken rueck / ende sijn tanger ende scherp op de tonge.

Asarum.

Mansfooren.
Baselwurtz.

Die plaetse waert wast.

Het wast gheerne in doncker plaetsen / ende sonderlinge aen bergen ende in bosschen die veel lombre ende schaduwe hebben. Het heeft geerne row en dor eerdtrijck/het wort nochtans somtijts in vochte bosschen oock gheuonden/ende in taey eerdtrijck.

Den tijt.

Mansfooren bloeyen tweemaal int iaer / te weten in die Lenten en in den Herft. Het wordt vergadert van den vijftienden dach Augusti af tot op den achten dach van September.

Die natuer ende complexie.

Mansfooren sijn heet ende drooghe in den derden graet/en principalick die wortel/die aldermeest gebesicht wort.

a iij

21

Die cracht ende werckinge.

waterladen Die wortel van desen cruyde doet wel water maken. Si is oock ghesont den genen die dwater laden/en den genen die pijn in die huepe hebben. Si brengt den vrouwen haer bloeme/als men se met wijn ende hue niet siedet/ende daeraf drinct. Si purgeert oock door den camergancf/gelijck die witte Nieswortel. Die wortel verdrijft oock dat fichen en hoesten. Met wijn gedroncken is sij goet den ghenen/die van venijnich ghe dierte gebeten sijn. Die bladeren van desen cruyde trecken tsamen. Tsap van desen bladeren is goet voor de pijn in't hooft/en voor hittige oogen/ende ooc voor dwilt vier/als men dat aenstryckt. Mansfooren in looge gesoden/ende dat hooft daermede gewasschen/sterckt de hersenen en die memorie. Dat sap gemengt met Tutia die bereyt is/is een goede medecijne voor de doncker oogen. *Ende ganc van desen wortel een medecijne gemaect; nimm toe salt van Angen vud maect niet te lax gesijft.*

*wordrijft hooft
inder hooft.**pijn in't hooft.
hittige oogen.**doncker oogen.*

Van geel Waterlelien. Cap. IIIL.

Den naem.

B

Dit cruyt dwelc wi geel Waterlelien heeten/ende bouen int lant Drakenwortel/geel Sweerdel/oft Ackerwortel ghe noempt wort/en is dat cruyt niet dwelc in Griec ende Latijn Acorus heet/gelijck wi lanc ende breet in onsen Latijn schen boec van de cruyden vercleert hebben/en is hier noodeloos dat selue den gemeynen man te verhalen. Want van sulcken gheschille en questien behooren alleen die geleerde luyden te spreken/die verstant hebben van den spraeken. Daerom soo willen wi sulcke disputatien alomme in desen boeck ouerslaen en ongeruert laten.

Haetsoen.

Die bladeren van desen cruyde sijn lanc/gelijck van blaw wilde Lelien/maer nochtans wat smaelder ende scherper/ter wortelwaerts somtijts rootbruyn van coluer. Die stelen die wter wortelen schieten/sijn effen/ront/ende hol/ende daer op wassen die geel Lelien. In elcke bloeme hangen die drij eerste bladeren nederwaerts/en daer tegen wassen drij ander bladeren opwaerts/smaelder dan die onderste. Als die voorighe noemde bloeme afvallen/so volgen daer dicke ende drijcante hawkens nae/die sijn van binnen genult met geel breet saet/ende elck saeyken is aen te sien gelijck een ghepletterde Wicke oft Vitse. Die wortel wast dweers herwaerts en derwaerts ouereen/met veel veesen die daer aen hangen/van binnen is sij root lijfverwich/seer row van smaecte. Van gedaente ghelijck sij eenen draeck seer wel/ende van des wegen wort sij van den sommigen Drakenwortel gheheeten.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die geel Lelien hebben haer wooninge bij dwater en vijuers/in vochtige plaetsen/als in vochte beemden/ende watercanten.

Den tijt.

21

Den tijt.

In de Lenten eer die bloemen wtcomen/pleech men die wortel te graven. Dit cruyt bloeyt in den Mey ende int beghinsel van Junius.

Die natuer ende complexie.

Gheel Waterlelien drooghen wt sonder hitte / want bij den rouwen smaeck machmen claerlick mercken / dat dese wortel gheens sins heet en is / maer veel meer cout / ghelijck dat den gheleerden / die Galenum ghelesen hebben / wel kennelick is / en en is niet van noode den leecken veel daer af te scrijuen.

Die cracht ende operatie.

Die geel Waterlelien wortel treckt wt der maten seer te samen / daer om salmens besigen om allerley bloet te stelpen / ende oock den loop des buycr. Si is oock wonderlijcken goet om den vrouwen haer maent stonde te stillene / als sij die oueruloedich hebben. Men machse ooc wel tot den Ackerfman ghebruycken / nochtans niet alleene / maer daer toe doende sommighe specerien / als caneel / naghelen / calamus / gengbeer / ende dierghelijcken. Want als sij also ghemengt is / soo is sij van wegghen haerder adstrictie oft tsamen treckinghe / der maghen seer goet. Maer alleen en salmen dese wortel / als sommighe plegghen te doene / voor den Acorum niet besighen / maer men sal daer voor nemen een wortele / die men nu schier in alle Apoteken vindt / ende wort gheheeten grooten Galigaen. Want dieselue wortel heeft alle die cracht ende operatie van den oprechten Acorus / ouermids dat sij beuonden wordt scherp te sijne / en geens weechs row van smaecke / ghelijck die geel Waterlelien wortel.

Acorus officinarum.
Geel Waterlelien.

allerley bloet
te stelpen
en oock loop des
buycr.

drooght
maent stonde.
te stillene.

ijst goet
worden
Ackerfman
maer niet
alleen ghebruycken.

voort dit
Acorum
dies wortel
salmen alleen
niet ghebruycken.

a iiij Van wits

Ein fress die ist zu dem stunden hat, so die
Bauflust und ein Acker gefot, soll die
Kraut und alle schädliche Thier abfallen. 348. In fress mit in
wunderlich in der fress.

fressen zu
oder stunden.

Van witten Hoemst. Cap. V.

Den Naem.

Dit cruyt/dwelck witten Hoemst oft witte Maluwe ge-
heeten wort/heet in Griecx ende Latijn Althea / om sijn
heylsame cracht. Want Althea in Griecx is te seggen/
Heylwortel. Die Apotekers noemen dit cruyt Bisfalz-
na en Maluaniscu / sij hebben altijt geern wat besonds.

Taetsoen.

Witten Hoemst wast mans hooghe / het heeft eerst bladeren ghelijck
Verckensbroot / daerna ghelijck Wjngaert / nochtans sijne langer en
ghehaert oft wollachtich / ende saecht ghelijck als slurweel. Tusschen die
saechte bladeren ende ronde stelen comen die bloemen wtgewassen / ghe-
lijck als witte rooſkens. Het brengt saet gelijck als die ghemeyn Malu-
we / ghelijck caestkens. Die wortel is binnen wit / taey / ende clymerich
oft lijmachtich.

Die plaetse waert wast.

Witten Hoemst wast alderlieft in vochte ende vette plaetsen / als in
beemden nae bij de watergrachten. Si is oock seer ghemeyn worden in
alle hoven / ouermids dat hi daer geplant wordt.

Den tijt.

Dij bloeyt in Julio ende Augusto.
En alſdan behoort men die bloemen
ende saet te vergaderen / ende die wor-
tel in den Herſt.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren en bloemen sijn warm
ende drooge in den eerſten graet. Die
wortel int beghinſel van den tweeden
graet.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van desen cruyde in
wijn oft huenichwater ghesoden / oft
alleen gedroncken / heylt die wonden /
ontſtekinghen bij den ooren / clieren / a-
poſtuenie / ontſteken borſten / ende den
eerſtdarm die ghequetſt is. Si is oock
goet tot geheuen inflatien en verſtijde
ſenuen / want ſij ſcheydt en maect rijp /
ſij breekt op ende heylt wederom toe.
Als ſi gesode wort / gelijc voorſeyt is /
ende met gansen ſmout / oft verckens
lieſe / oft met termentijn ghemencht / ſo

Deſe wurtel geſoldey mit wijn, den gedroncken, machet wol
harmen, iſt gut den so dng drub die brufft.

Althea.

Witten Hoemst.

Hiſch

is ſij

heylt wonden

gust wonden
soodan

ſij breekt op
en heylt oec
wederom toe

ſum

Is sij goet voor die moeder die ontfeken is / als ment in der vrouwen scame-
melheyt doet. Die wortel in water ghesoden ende ghedroncken / verlost
de vrouwen van de tweede geboorte / Secundine geheeten / ende van an-
dere oueruloedige humoren / die na den arbeyt in moeder lichaem bleue
sijn. Witten Hoemst wortel in wijn gesoden ende ghedroncken / lost die
vrijne en den steen / en is ooc goet den genen diet root melisoen oft dysen-
terie hebben / ooc voor dat sciatica / ende den genen die beuen / ende gebro-
ken oft geschuert sijn. Met edick oft azijn gesoden / en den mondt daer me-
de gespueelt / verlicht den tandzweer. Tsact van desen cruyde gruen ende
drooge gepuluerizeert / verdrijs die swertte en witte plecken int aensicht /
als ment met azijn daer op strijckt. So wie hem sineert met dit saet ghe-
mengt onder olie en azijn / dien en sal geen venijnich gedierte bijten. Het
is oock goet tegen troot melisoen / teghen dbloetspouwen / ende allerley
loopen des buycks. Dat saet in water ende azijn / oft wijn gesoden ende
ghedroncken / heylt ende gheneest alle steken van Byen ende diergelijcke
ghedierte. Die bladeren met olie gemengt / salmen leggen op beten van
alderhande gedierte / desgelijck oock op den brant oft verberntheyt.
*Wurckel gesotten mit wijn / vnd gelyckelich / ist zu innertlich / Glidern soo
forbrocht / vnd dchlagen / so vnd vnder fallen. goot besondt.*

*van dat woort
geboorte verlost
vrou loon.
lost de buyck
siedt steen.
tandzweer.
venijnich
gedierte mist
byten
vooraenderhande
loopen des buycks.*

Van Anagallis.

Den naem.

Dese cruyden hebben voortijts bouen int landt Guychels
heyl gheheeten geweest / want sij gheloofden / waert dat
ment aen den stijl vander dore hinc / dat alderhande guy-
chelye ende nachtgeesten daer door verdreuen werden. In
Griecx ende Latijn heeten dese cruyden Anagallides.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande / dwijfsken ende manneken. Dat manne-
ken / dwelck men ooc Nuer noempt / heeft een root bloemken van cinno-
ber verwe. Dwijfsken heeft een schoon hemelblaw bloemken / anders
ist dmanneken in alder manieren ghelijck.

Gaetsoen.

Anagallides sijn ghelijck struyckens wtgespreyt op der eerden / met
viercante steelkens ende cleyn bladerkens / een luttel rondt / ghelijc Glas-
cruyt oft Nageleyne. So wanneer haer roode ende hemelblaw bloem-
kens afvallen / so wordent heel ronde knopkens / gelijk Coriander saet /
ende daerin is dreycantich geel cleyn saeyken.

Die plaetse waert wast.

Si wassen beyde in de wijngaerden / ende ackerlandt / maer gemeyn-
lick in natte stoppel velden.

Den tijt.

Sij bloeyen van den Mey af den gantsen somer door / maer meest

En in Augusto. Die bloemkens sijn wter maten schoon / ende principalick van dwijfken.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / so wel dmanneken als dwijfken / sijn warm ende drooge van natueren / sij suyuere ende trecken tot haer.

Die cracht ende operatie.

Beyde de Anagallis versaechten die pijn / maken suyer ende reyn / sij trecken doornen ende splinters wt alsment daer op leyt. Si sijn goet tot onreyn wunden / want sij suyuere ende reynigen die / ende heylense toe. Tsap van desen cruyden purgeert dat hoost / en treckt daer wt die taeye sljmige vochticheyt / pituita genaemt / alsinen dit sap in de nuese neemt. Alsment in deser maniere vseert / so versaechtet den tandgweer. Dit sap gemengt met maechden huenich / ende in doncker oogen gedaen / maect die claer ende suyer. Eest dattet met wijn ghemengt ende also gedroncken wordt / so geneset die van nateren gebeten sijn / ende is goet voor die ghebreken der leueren en nieren. Dat wijfken sluyt den eersdarm / maer dmanneken ontsluytten.

trecken doornen
ende splinters
wt.

voor doncker oogen
clardmaecken.

eersdarm.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis foemina.
Guychelheyl wijfken.

Den naem.

Dit cruyt wordt in Griecx ende Latijn gheheeten Alsine. Bij vnsen tijden heet ment *Morsus gallinae*. Sommen genoeient ooc Vogelcruyt ende Gansencruyt. Alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen worden / ouermids dien dat sulcx die hinnen/hoenderen/ende vogelen geerne eten/ende dattet haer seer goet is als sij sieck sijn.

Geslachte.

Men vindt vierderley manieren oft geslachten van desen cruyde / die welcke wi alle onderscheydelick met dese namen genoempt hebben. Dat eerste/dwelc die rechte Alsine is / heet wi Hoenderderm oft Sinnebeet. Dat tweede Hoendererue oft Middelmuer. Dat derde/cleyn Vogelcruyt/ Spuerie / oft cleyn Muer. Dat vierde / Hoenderbeet. Simmen noch wel anders genoempt werden / maer om datmense te bat deen wt dander kennen soude/so hebben wi haer dese namen gegeuen.

Die forme ende faetsoen.

Dat eerste cruyt ende vliddert langs der erden met ronde stelen / en wt de knopē van desen stelen wassen cleyn tacckens becleet met cleyn bladerkens / den Muissoorkens gelijk / gelijk aen Glascruyt / maer niet so row. Tusschen de bladerkens wassen cleyn witte bloemkens / die sijn van buyten gruen. Ende inder waerheyt ist datmē die cleyn bladerkens van Glascruyt met de bladerkens van desen cruyde confereert ende bij malcanderen houdt / soo sijnse deen den anderen also ghelijck / datmense niet wel onderkennen en can. Dat tweede dwelck wij Hoendererue noemen / heeft bladerkens die sijn wat rouwer / ende rondtom gehackelt oft ghekerft / ende die stelen sijn purpurroot. Die bloemkens sijn lichtblaw / ende staen tusschen de vliegelen vande tacckens. Dat saet is in twee brede haukens gesloten. Dat derde / dwelck wij Vogelcruyt heeten / heeft ouer maten cleyn steelkens ende bladerkens / den Thymus seer ghelijck. Die bloemkens sijn wituerwich. Tsiet is geel / in cleyn ronde knopkens oft haukens besloten. Dat vierde met namen Hoenderbeet / heeft oock ronde ende gehaerde steelkens / het is vol saps / en heeft bladerkens schier ghelijck deerste / maer niet so lanck / ende meest deel gehackelt en gehaert. Het cruyt cleyn purpurbruyn bloemkens tusschen de bladerkens ende steelkens / daerwt worden cleyn besloten knopkens / daerin vindt men drey greynkens.

Die plaetse daert wast.

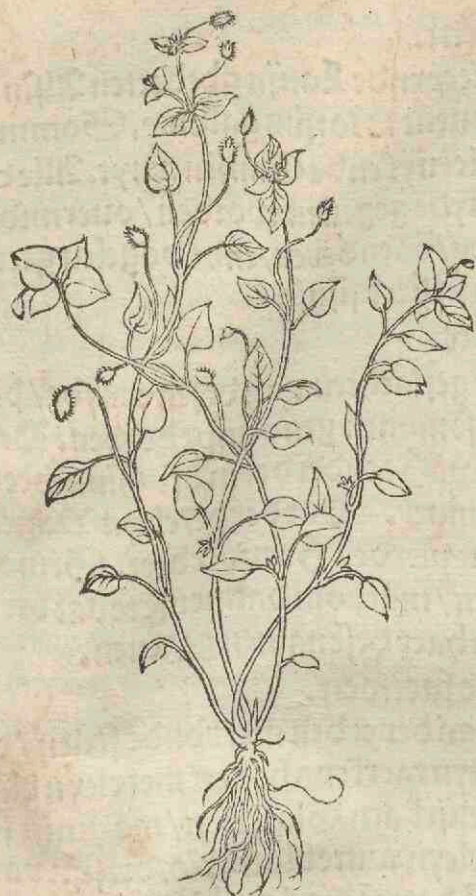
Dese geslachten en manieren van cruyden vindt men allet iaer door in alle cruythouen / in wijngaerden / in bosschen / en in vette ackeruelden.

Den tijt.

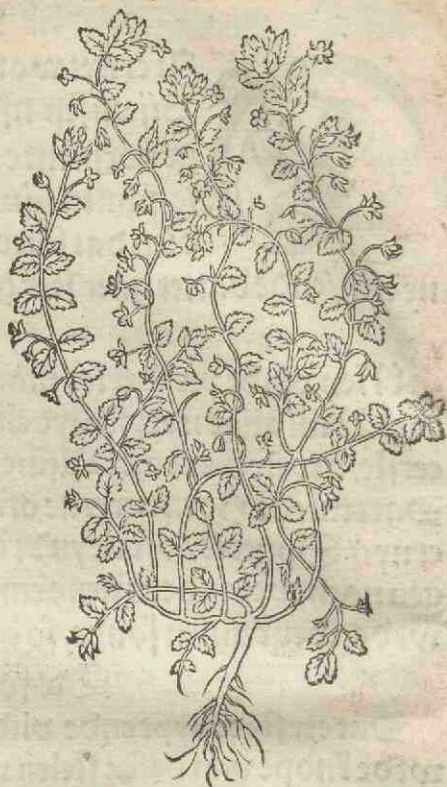
Dese cruyden loopen oock midden in den winter wt / ende hebben alle bladerkens ghelijck die kleyn Muissoorkens. In den somer verdrooghen se eens deels.

Die na-

Alfene maior. Hoenderderm.

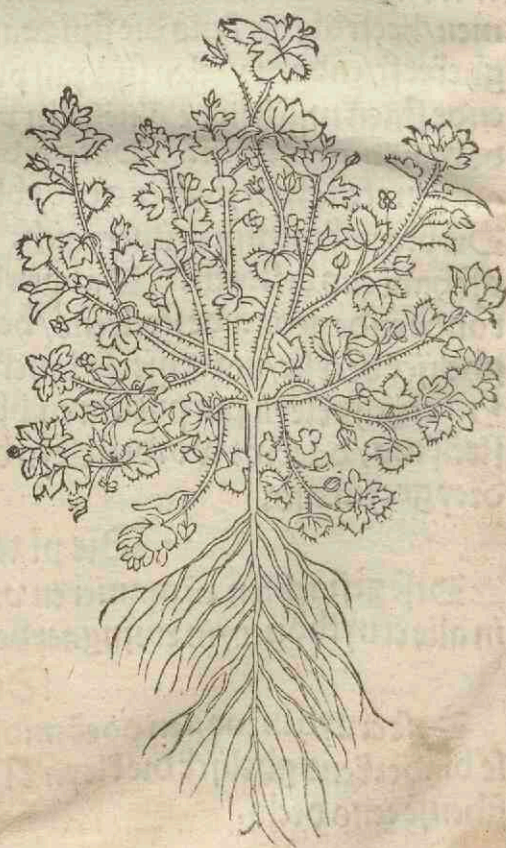
Alfene media. Hoendererve.

Alfene minor. Kleyn Vogelcruyt.

Alfines quartū genus. Hoenderbeer.

Die natuer ende complexie.

Die Hoenderderm sijn al cout en vocht van natuerē/nochtans en adstringeren noch en trecken sij niet te samen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden coelen seer / daerom sijn sij goet tot inflammatie en ontstekinghe der oogen/ende tot allerley groote hitte/ want sij lesschen ende blusschen seer/als ment te voren stoot/oft isap daeras daer op leyt en aenstryckt. Si dienen oock seer wel tot alle hittige wonden/als ment onder Gersten meel mengt. Dat Cleynvogelkenscruyt is goet den genen die dat feber en de cortse hebben/als in water gesoden wort/en gedroncken/ouermids dien wordet oock van sommigen Cortscruyt gheheeten.

tot allerley
groote hitte
oogen
feber. ende
Cortse. ofte
feber

Van Chamillen. Cap. VIII.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Chamille heeten/wort in Griecscher ende Latijnscher talen genoempt Chamamelum / ouermids dien dattet eenen lieflijcken rueck heeft/als eenen appel. Naer dit is principalic te verstaen van der witte Chamille.

Chamamelum leucanthemum.

Geel Chamille. Witte Chamillen.

Chamamelum chrysanthemum.

Geel Chamillen. Akerchamillen.

bloeyt wit fadr
Hocmael.

b

Geslachte.

Daer sijn drierley manieren oft geslachten van Chamille / also Dioscorides dat claerlick beschrijft. Dat eerste heeft witte bloemen / ende wort wt dier oorsaken van den Grieken Leucanthemum gheheeten. Wij mogent in duytsch wel witte Chamille heete.

Dat tweede draecht goudtgeel bloemen / daerom wordet in Griec ghe-noemt Chrysanthemum. In duytsch heeten wij tselue cruyt geel Chamille.

Dat derde heeft purpurbloemē / ende wort van Dioscorides ghe-noemt Eranthemum / om deswille dattet in werme landen in die Lenten meest bloeyt. In duytsch heetet Kidderspozen / ouermids diē dat sijn bloem eens ridders spore niet ongelijck en is. Die Apotekers noemen dit cruyt Consolida regalis / van des wegen dattet die wonden heylt.

C Acker chamille faetsoert.

Die tacken van dese cruyden sijn sel den ouer een spanne hooghe / haer stelen hebben veel vlercken / maer die tacken sijn dunne / daer op wassen ronde bloemen / die sijn binnen goudt geel / en van buyten rontomme gheciert met witte / oft geele / oft purpure bladerkens / van de grootte van Wijnruyt bladeren. Die bladeren aen de stelen vande twee sorten / sijn de Dille niet ongelijck. Maer dat ander geslacht heeft bladeren die sijn den Reynvaer oft de Gerwe ghelijck.

Die plaetse haerder wassinge.

Si wassen geerne in herte / drooge / en mager eerdtrijc aen den wech. Nochtans deerste en derde / die malcanderen niet qualick en ghelijcken van bladeren / die wassen ghemeynlick op de velden onder de vruchten.

Den tijt.

Dat eerste ende derde gheslacht / bloeyen daer de landen werm sijn in de Lenten / ende daernaē oock wederom in den Herst. Maer dat tweede gheslacht bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Alle de Chamillen verwormen ende droogen in den eersten graet / ende principallick de witte.

Die cracht ende werckinge.

De wortel / de bloemē / en cruyt / verwormen / maken subtyl en dunne / Voor sijn int hooft. Stryckt olie van Chamillen daer de pijn is / ende so sal de pijn vergaen / belijstet den keere.

De Blomen alle sijn gescheen / trecket alleen d'ogen / het humb / darom brencken etliche gescheen vonden Blomen in iſre gemeng / dat sie die sekerheit hebben.

A ende verteeren. Alsinen daeraf drinckt/oft daerinne badet/so brengen sij den vrouwen haer maentstonde/en lossen die vryne ende den steen. Sij verdriuen oock die inflatien ende winden/ ende oock de pijn in den cley nen derm. Si purgeren die gene die metter geele gequelt sijn / en sijn goet den genen die gebreck hebben inde leuer. Chamille in water gesoden ende op de blase geleyt/versaecht die pijn der seluer. De beste en crachtichste onder alle Chamillen/ is die gene die purpurbloemen draecht. Maer deerste ende tweede mantere van Chamillen/ lossen die vryne machtelyken seer. De Chamillen sijn goet gestreken op de fistelen in den traenhoec vanden oogen/want sij genesen deselue. In water gesoden/ende in den mondt gehouden/so verdriuen sij die vlceratien binnen den mont. Olie van Chamillen is oock goet gebesicht tot de clysterien/diemen inde cortse vseert. Si versaecht oock allerley weedom/ende neemt wech die vermoeytheyt vanden leden. Wat verstyft en ghespannen is/dat maect sij slap ende los/ende wat verbert is/datselue versaecht en versoet sij. Ende de alles wat verstoppt ende dick is/dat opent sij ende maket dunne. Men mach oock die Chamille een drachma swaer te drincken geuen/de genen die van den nateren gebeten sijn/want sij is daer toe seer goet. Die Chamillen/die de purpurbloemen dragen/sijn excellentelycken goet en crachtich teghen den steen/ende voor crancke doncker oogen. Si heylen ende ghenesen oock alle oude wonden ende ghebreken/als sij ghestooten ende daer op gheleyt worden. Dan onder allen kreuttern die Zimstein dienen: seind chamillen die besten. -- Vnd Welcher den stein hatt der bade in chamillen dreij oder vier mal, es hilff gewiss.

Van Dille.

Cap. IX.

Den naem.

Dille wort in Latijn ende Griec Anethum gheheeten/en dien naem is tot noch toe inde Apoteken bleuen.

Maetsoen.

Dille wast lanck ende hooge met ronde stelen/en veel schuettens en tackens/ende draecht cleyn smale bladeren/eenen grouen draet niet ongelijck/ghelijck de Venckel/daertoe oock schoon geel gecroonde bloemen. Tsaet is breed gelijc een cleyn bladeken. Die wortel is houtachtich ende wit/niet seer lanck. In somma/Dille is den Venckel van faetsoene gants gelijck/also datmense niet lichtelijcken en can onderkennen.

Die plaetse waert wast.

Set wast al omme in de hoven daert ghesaeyt wort. Set compt oock van selfs voort/ghelijck als de Venckel.

Den tijt.

Set bloeyt ghemeynlick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dille is warm in den tweeden graet/oft int beginsel van den derden/

b ij ende

Ende is drooge in den eersten / oft int
beginfel van den tweeden graet. De
gebrande Dille is werm ende drooge
in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dille saet / en die opperste sopkens
van de stelen ende tackens in water
gesoden / brengt den vrouwen weder
om soch in de borsten. Het doet oock
tgrinsel in den buyck vergaen / ende
scheydt die inflatiën ende winden in
den buyck. Het stilt ooc dat ouergene
en den camerganc. Het lost oock die
vrijne. Het versaecht den hick / en dat
opworpen van der maghe. Het ma-
ket onclaer ende duyster gesicht. So
wanneer men Dille dickwils drinckt
en doorgaens vseert / so verteeret en
verdoocht si tsaet vā geniture. Dille
gesoden / en ouer dien damp geseten /
beneempt dat opstootē van der moe-

Der. Dille saet tot asschen gemaect en
gepulueriseert / geneest die clieren oft
rontselen int fondement / geheeten condylomata. Dille in olie gesoden /
verteert / versaecht die pijnē oft sinerte / maect slaperich / en brengt die gro-
ue herde geswellē tot rijpicheyt. Gebrande Dille is goet tot vochte swee-
ren / ende sonderlinghe so heylt ende gheneest sijn die sweeren die aen heyl-
melijcke plaetsen staen.

Van Donderbaert.

Cap. X.

Den Naem.

Donderbaert wort oock van den sommighen Huyswoor-
tel geheeten / want men meynt / so waer dit cruyt op een
huys wast / dattet weder daer geen schade doen en can /
ende dattet ooc van blixem noch van donder niet en can
geraect wordē. In Griecx heetet Alizon / in Latijn Se-
dum en Sempernium / ter causen dattet altijt somer en winter groen
blijft / ende gheen letsel en crijcht van eenich weder. Desen naem is in de
Apoteken bleuen.

Geslacht.

Donderbaert is drijerley / also ons dat Dioscorides beschrijft. Deerste
heet grooten Donderbaert / oft groote Huyswortel / daerom dat sijn bla-
deren

Aizoum masus.
Grooten Donderbaert.

Sedum minus mas.
Bladeloos manneten.

Sedum minus fcemina.
Bladeloos wijfken.

Sedi tertium genus.
Wuerpeper.

A deren grooter sijn dan van dandere. Dat tweede gheslacht oft soorte heet men Bladeloos/oft cleynen Donderbaert manneken/ ende wort in Griecr genoemt *Trithales*/ ouermids dattet drijmael des iaers bloeyt. In de Apoteken ende bij andere die cruyden hanteren/heetet *Vermicularis*/daerom dat de bladeren ront sijn/gelijck eenen worm. Sommighe noement oock *Crassula minor*. Dit tweede geslacht van Donderbaert is tweederhande/deen met geelen bloemen / datmen noemt Bladeloos/oft cleynen Donderbaert manneken. Dander met witten bloemē/dwelc men ooc heet Bladeloos/oft cleynē Donderbaert wjfsken. Dat derde geslacht van Donderbaert /heetē sijn Muerpeper/oft Cattendruyfskens/oft ooc *Vermicularis minor*/daerom dat sijn bladerē eenen cleynen ronden corten wormken gelijck sijn.

Maetsoen.

Den grooten Donderbaert heeft eenen steel/die is eenen cubitus hooge/vet ende dicke/sijn bladeren sijn vet/eenen duym dicke/en voor scherp gelijck een tongesten. Dese bladeren buygen haer som nederwaerts ter eerden/som staen si strack en hert aen malcanderē/makende een rondeel/aen te sien gelijc een ooghe/oft een dobbel sterre. Die stelen dragen bruynt bloemen deen neffens dander/die gelijcken wel een open vlasbolleken.

Den cleynē Donderbaert heeft veel cleyn stelen/ comende wt een wortele/ende die sijn vol cleyn ronde vette bladerkens/bouen scherp. Dese stelen sijn een span hooge/ ende int opperste van den seluen wassen geele en witte bloemkens gelijc sterren. Die derde manier van Donderbaert/dwelc men Muerpeper heet/heeft seer cleyne bladerkens/der wilde Porceleyne niet ongelijck van maetsoene/ nochtans beter gelijckende een Terwen coren / ghehaert / niet so scherp voren als die ander geslachten / het crijcht oock geel bloemkens gelijck sterren.

Die plaetse daert wast.

Grooten Donderbaert wast geerne op de huysen / op oude mueren/ op de daken/ende op hooge bergen. Cleynen Donderbaert wast oock op de mueren/op oude daken/in hooge bosschen / ende oock somtijts op sandige heete velden ende heyen. Dat derde in steenachtige plaetsen/bi dwater/in de grachten/in de lombre/ende in sandige plaetsen.

Den tijt.

Grooten Donderbaert bloeyt in Junio ende Julio. Den Cleynen in Maio ende Junio. Desgelijcken oock die Cattendruyfskens.

Die natuer ende complexie.

Grooten ende cleynen Donderbaert en droogen niet seer/maer si sijn cout in den derden graet. Dat derde geslacht /gelijck *Dioscorides* en alle oude erpente medecijs beschriuen/ iae gelijc oock sijnen scherpen tangeren sinaeck wtwijst/is werm van natuere. Ende gemerckt oock dattet Muerpeper heet/so geeft sijnen naem genoegh te kennen/dattet heet is op de tonge gelijck Peper. Ende om deswille dattet op de mueren en steenen wast/so heetet Muerpeper.

Die cracht

C

Die cracht ende operatie.

Donderbaert beyde groot ende cleyne vercoelen seer/ende trecken tsa-
men oft astringeren ter redelijcker wijze / ter causen van dien sijn sij goet
tot dwildt vier/tot ontstekinge der ooghen/brandt/podagra/ende swee-
ren die voorts eten / als men die bladeren alleen / oft met Gersten moundt
daer op leyt. Dat sap met Gersten moundt ende olie van Roosen ghes-
mengt/ende ghestreken/beneempt die pijn int hooft. Dat sap ghedron-
cken / stelt ende stilt dat root melisoen / ende den loop des buycks. Met
wijn ingenomen/verdruiet die ronde lange wormen wten buycke. Het
stilt oock den vrouwen haer cranchteydt oft maentstonde/als sijt in haer
heymelijcke plaetsen vseren. Dat derde geslacht/dwelc men Nuerpe-
per heet/verwermt / eet innewaerts / ende bijdt dat vel door. Kest dat-
men tsap daeraf met liefe onder een mengt / so verdruiet die gheswellen
ende halsclieren/als men daer aen strijckt. Nij verwondert seere dat
sommighe medecijnmeesters desen cruyde die operatie van die tweede

swaeren die
voorts eten.As het root
melisoen anders
loop des buycks.wordt vonden
in yper

maniere van Donderbaert toescriuen / aengesien dattet scerp ende tanz-
gher op de tonghe is / ghelijck als bouen verclaert staet / ende ouermids
dien de cracht ende operatie niet hebben en can van vercoelen.

Van Wechbree.

Cap. XI.

D

Plantago maior. Groot Wechbree.

Den naem.

Wechbreede oft We-
gherick / wordt in
Griec geheeten Ar-
noglossum / dat is
te seggē/ Schaeps
tonge/ ter causen dattet blat van desen
cruyde de tonghe van een schaep ghe-
lijckt. Oock wordt dit cruyt in Latijn
gheheeten Plantago / ende also heetet
noch in die Apoteken.

Geslachte.

Naet verclarē van Dioscorides en-
de alle oude doctoren die vanden cruy-
den gescreuen hebben / so sijnder twee
geslachten van Wechbreede/groot en-
de cleyne. Maer in onse landē worden
drij gheslachten gheuonden/de groos-
ten/middelbaren / ende den langen oft
smalen Wechbree. Den grooten hee-
ten de sommighe/rooden Wechbree.
Den middelste/brede Wechbree. Den
derden / langen oft smalen Wechbree/

roode wechbree
staet in den
hoofden
gerbario.

b iij daerom

Van Wechbree.

Plantago media.
Breedte Wechbree.

Cap. XI.

Plantago minor.
Hondtsribbe.

¶ daerom dat hi scherpe en sijnale bladeren heeft/ gelijk den grooten/ breedte bladeren/ en desen heeten wij bij ons Hondtsribbe. De groote Wechbree wort oock roode Wegherick gheheeten/ wt oorsake dat die aren/ oft toortskens met den sade een weynich bruynroot van coluer sijn.

Maetsoen.

De groote Wechbree heeft breedte bladeren/ gelijk de Beete/ die hebben van buyten seuen ribben/ die altsamen vergaderen aen dat eynde vanden blade ter wortelen waert. Dit cruyt cruycht ronde oft bi tijden/ also Dioscorides oock vermaent/ ghehoecte oft gecante haerachtighe stelen/ een span hooge/ root van coluer/ die sijn ghelijck een tortse/ van de middel af tot opt sopken toe rondtsomme met saet becleet en bedeckt. Aen sijn aren wassen bi tijden geele en somwijlen ooc groen bloemkens. De wortel is teer/ row van veesen/ wit/ eenen vinger groot. De middelbaer en breedte Wechbree is wat cleynder. Sijn bladeren breyden haer wt op deerde/ gelijk een sterre/ ende sijn row ende gehaert/ met seuen genoude ribben/ elck blat alst volcomen is/ ghelijckt wel eender tonghen. Die stelen sijn ront/ haerachtich/ een span lanck/ ende draghen int opperste gheerde weltrieckende bloemen/ van coluer wit/ met purpurbruyn ghemengt. Die wortel is der voorgaender gelijc. Die bladeren vande Hondtsribbe oft sijnal Wechbree/ die sijn sijnalder/ minder/ saechter/ effens en teerder.

Die stelen

A Die stelen sijn met canten/haer buyghende ter eerden/ ende int opperste
van den stelen wassen bleecke gheuerde bloemen.

Die plaetse daert wast.

Die groote Wechbree wast geerne in vochtige plaetsen. Desgelijcks
ooch die Sontsribbe/ende daertoe ooch aen de dijcken / in de hoven/en-
de beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen altsamen in Maio en Junio. Dat saet mach men in Augusto vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Wechbreede coelt ende droocht in den tweeden graet.

Die cracht ende werckinge.

Wechbree bladeren drooghen en trecken tsamen. Daerom sijn se goet ghebesicht tot alderhande quade/lopende/en onreyn wonden. Wechbree stilt dbloet/ende dat root melisoen / principalick tsaet met wijn ghedroncken. Die bladeren heylen ende ghenesen den wolf/ende alle loopen de gaten/als men die daer op leyt. Sij sijn oock goet gheuseert voor die ghene die van dulle ende verwoede honden ghebeten sijn. Item tot verbrandtheyt/hittighe apostuenien/sweeringhen ontrent den ooren/ende gheswellen ende houelen. Met sout / verdriuen sij die sweerende clieren ende apostuenien ontrent der kelen/als sij daer op gheleyt worden. Dat sap vanden bladeren is goet tot vlceratien ende vermyltheyt binnens monts/als men den mont des daechs dicwils daer mede wasschet. Het heylt oock die fistelen/als men daer in driypt. Het is oock goet gegeven den ghenen die kichen/ende den genen die de vallende sieckte hebben. Het beneempt die pijn in de ooren / als men dat daer in driypt. Desgelijcks die hitte in de oogen. Het dient oock wel als yemanden sijn tandvleesch bloedet/en doorgaens bloet spout. Dit sap ghedroncken/ofst in der vrouwen schamelheyt ghedaen/stopt haer cranchheyt. Dat saet van Wechbree met wijn gedroncken/stilt dat spouwen des bloets. Die wortel van Wechbree ghesoden/ende met dat water den mont gespuelt/ofst die wortel ghecnout/beneempt den tandtsweer. Die wortel oock met den bladeren in soeten wijn ghedroncken/gheneest dat ghesweer in de blase en nieren. Sij sijn oock goet tot de verstoptheyt der leuer ende nieren. Dri van desen wortelen in vier loot wijns/ende so veel waters gedroncken/verdriuen die tertiane oft dri daechsche cortse. Desghelijcks vier van desen wortelen / de vierdaechsche cortse oft quartane. Sommige hangen Wechbree wortelen aen haeren hals/meynende daermede die sweerende clieren ontrent der kelen te verdriuen.

a Derhants
quints loopants
thonden.

goudschoorh
den wolf in
altes loopend.
gaten.

Donnerstag 13. d. 3. d. 16.

coron pine.
landw. 1/2
bloodst.

Blotspöilweg
Landtweer.

(contd.)

Corla
aen- haeren

Let alle
Vrienden van
Sijne con-
tinge.

Bye Tick and Pigeon

Nempt Gredeloch ontrent der kelen te verdrifuen.
 Vroet wasser / lang in minn gesaltus. geyht als vromdand
 salen in minn. und das best. zantsest. geyht an die Blatzen in
 minn. oft mal in minn gesaltus. Kan men list. **Van wa**
 dom vromdand in minn. Berij. oder vromdand. **Van wa**
 vromdand. so geyht die kelen. **Van wa**

e Van Waterwechbree. Cap. XII.

Den naem.

DEn Waterwechbree heeten sommighe oock Vorschlepelcruyt/daerom dat de bladeren geformeert sijn gelijk lepen/ende dat die vorsch en altijt bi dit cruyt haer woninghe hebben. Ende mids dien dattet den Wechbreede gelijk is/ende in waterachtige plaetsen geerne wast/so heetment in Latijn Plantago aquatica. Maer oft dit cruyt den ouden Griescchen ende Latijnschen meesters bekennt heeft gheweest/en can ick noch ter tijt niet gheweten.

Haetsoen.

Waterwechbree is een schoon cruyt met vette groene bladeren/den Wechbree/als voorseyt is/niet seer onghelijck. Dit cruyt langhe stelen/met veel nevenschuetkens bouen hooge/die dragē cleyn bloemkens/wit van coluer/ghemengt met een weynich purpurverwe. Als dese bloemkens af vallen/soo wordent schoon cnopkens/daer in leyt sijn saet.

Plantago aquatica.
Waterwechbree.

Die plaetse daert wast.

Het wast in staende water/poelen/ende watergrachten oueral.

Den tijt.

DHet bloeyt in den somer/sonderlinghe in Junio ende in Julio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is cout en drooge van natueren/gelijck de Wechbree/want van smake en is si der Wechbree wortel niet onghelijck.

Die cracht ende operatie.

Waterwechbree/ oft Vorschlepelcruyt/wort bouen ander cruyden gepresen ende verheuen om hittede leschen/en gheswel te verdriuen. Daer wt machmen mercken/dat dit cruyt den Wechbree in duechden niet onghelijck en is/ende daerom so waert noodeloos hier van sijn operatie meer te scrijuen.

Van Buis

hittede leschen en gheswel

ghebrachten. Desam krant ghyt alle Bringe an
voor al de offtaltrondt Jonngen loutfay. Dat Morgond
jonghe luyt. And alrondt darbon getrimcken iedel mal.
Hier Lohrondt darwondt in linc met gebende versesen: ist ein
sonderlus betweyrt secret. kanmen lichtelijck probieren.

Den naem.

Onder desen naem willen wij begrijpen alle die cruyden/ die in Griec ende Latijn Artemisie heeten. Maer welck cruyt desen naem principalic behoort te dragen/ dat willen wij corts hier na verclaren/ int beschrijven van der diversiteyt van dese cruyde. Maer waerom dat dese cruyden Artemisie heeten/ en dar sinen hier niet te verhalen/ want sulcx staet int lange vertelt in onsen latijnschen boeck van de cruyden.

Geslacht.

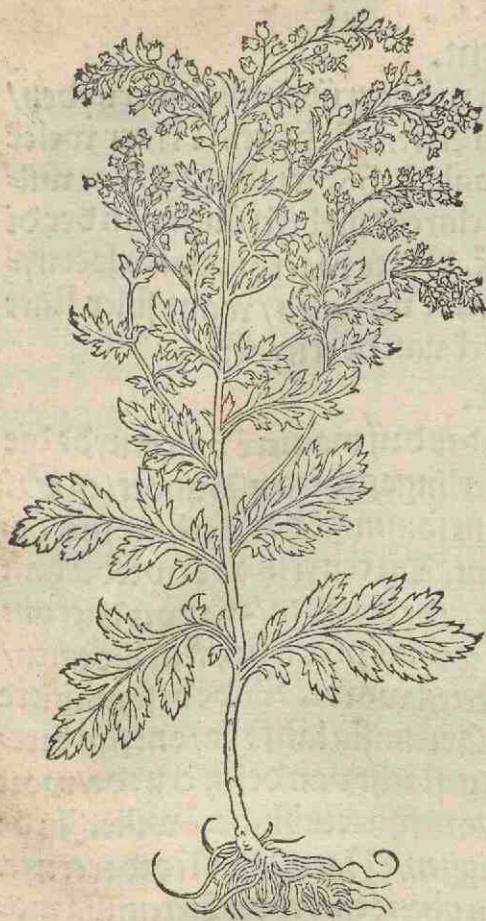
Also ons Dioscorides beschrijft/ so sijnder drij maniere van cruyde die Artemisia heeten. Deerste wort sonderlinge geheeten Bijuoet/ en S. Jans cruyt/ oft S. Jans gordel. Want sommige gorden haer met desen cruyde op S. Jans Baptisten auont. Dit cruyt is ooc tweederhande. Deene met gants bruynroode stelen ende bloemen/ en wort daerom rooden Bijuoet geheeten. Dander met witte groen stelen en bloemen/ waer door dattet witten Bijuoet gheheeten wordt. Ende dese maniere van cruyde wordt in Latijn gheheeten Artemisia latifolia/ om sijn bree-
de bladeren wille. Dander maniere oft geslacht van desen cruyde/ wort in Latijn geheeten Artemisia tenuifolia/ om sijn teer bladeren wille. In de Apoteken heet Matricaria/ dat is te seggen/ Mater/ oft Moeder cruyt.

B Dat derde geslacht/ dwelck in Latijn ghenoeemt wort Artemisia monochonos/ ende Tagetes/ ende van sommighen Tanacetum/ wordt in duytsch Reynvaer oft Wormcruyt geheeten/ daerom dattet die wormen in den buyck doet steruen en afdrift. Onder dat derde geslachte van dese cruyden mogen oock gherekent worden die lieflijcke schoon bloemen/ diemen nu schier al omme in de hoven ende teylen plant/ ende heeten Genoffelen wt Indien/ oft Calcoetsche bloemen/ oft Vilieren van Tunis/ want die bladeren daer af/ sijn den Reynvaer seer gelijck/ nochtans sijn se wat teerder. Sij hebben oock eenen stercken ruck/ ghelijck die bladeren van den Reynvaer.

Maetsoen.

Bijuoet heeft veel schuetkens oft struyckstems/ het is der Alsen gelijck/ nochtans heeft den Bijuoet grooter ende vetter bladeren/ die bouen doncker groen/ ende beneden heel wit van coluer sijn/ ende sijn seer gehackelt ende gecloven/ gelijck als handekens aen te sien. Sijn bloemen sijn cleyn ende teer/ ende sijn saet is ront. Mater heeft cleyn der ende teerder bladeren/ en sijn bleek groen/ sijn bloemen sijn der Chamillen ghelijck/ binnen geel/ ende rondsom met cleyn witte bladerkens becleet/ maer nochtans cleyn der en teerder. De bloemen/ ia oock tgeheel cruyt is sterck van rucke. Reynvaer heeft gemeynlick eenen bruynrooden steel/ somtijts twee ellen hooge/ met veel neuenschueten/ daer aen wassen bladeren die en sijn niet diep gekerft. Maer op den steel wassen veel geel bloemen/ niet gelijck een sterre/ maer gelijck een knoppe. Die Calcoetsche bloemen hebben

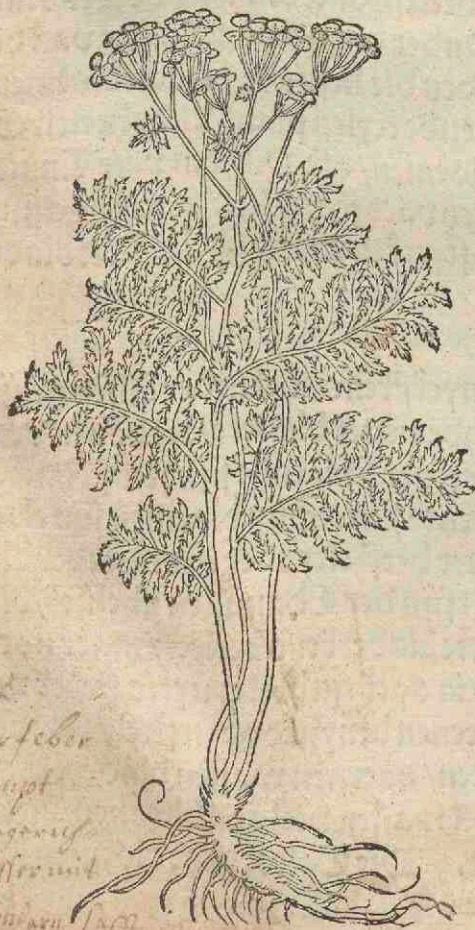
Artemisia latifolia. Bijuoet.

Matricaria. Water.

Tagetes. Kcynwaer.

Flos Indianus. Calcoetsche bloemen.

Pinfeben

Henry

argentea

unaffirmed

Summary Page

1. Ein feber wird der warm nimbt das kaffs mit vngewürst vor auß
 zu trincken. 2. stoff die vortzel mit Rosanöl. 3. und
 4. schmecken sie. 5. das in andern feber.
 6. Rosanöl in Wein geschotten ist gut wider d. tägliche
 7. dem vortzige feber.

groß quater, stopf die Vornstiel mit Rosayöl. Nid

Raym. and of in feber.

• Leysen in dem gesellen ist gut zu sein taglich.

am Montag 7. Febr.

Eben eenen donckerrooden steel/gelijck den Keynvaer / met veel tacken en schueten/ende daeraen staen oock veel teere bladeren/aen beyde sijden geferst/ende hebben eenen stercken rueck. Op de stelen wassen schoon bloemen/die en sijn den Genosselen niet onghelijck / ende van coluer mogen sij wel gheleken worden bij geel carmesijn flouweel.

Die plaetse daert wast.

Bijuoet wast gheerne in waterachtighe ongheboude row plaetsen. Water wast geerne in drooge plecken/bij de mueren/ontrent de tuynen/ende in de hoven. Keynvaer wast gemeynlick op de watercanten/aen de dijcken ende dammen. Die Calcoetsche bloemen plantmen in de hoven ende teylen / ende sijn cortelinghe hier te lande gebrocht/want voormaels en wistmen niet daer af te spreken.

Den tijt.

Si bloeyen al te samen in den somer/ende sonderlinghe in Julio ende Augusto. Die Calcoetsche bloemen so wanneer mensche in stouen/ende in werm cameran/en kelders bewaert/so brengen sij oock haer bloemen voort ontrent Ker smisse/ende den gheheelen winter door.

Die natuer ende complexie.

Dese gheslachten van cruyde sijn werm in den tweeden graet/ende in den eersten graet volcomelick drooghe/daertoe hebben sij oock een teere substantie. *Deysse sijn 8. So land waer om de seker getraget sijn damit gesicht und gekraent / fur de 8. prupferungelich und krauchgut. Die 2. So 1. Zinnen der galen 5. So 5. in gutel.*

Die cracht ende werckinge.

Dese cruyden gesoden/sijn seer goet voor de vrouwe/als sij den damp daer af van onder ontfangen / oft in sweetcuypen haer daer mede waschen / want sij brenghen dan haer maentstonde / ende sij driuen haer af die secundine/ende die doode vruchten. Si openen oock die moeder die ghesloten is / ende sij breken den steen / ende maken dat hi rijst / ende brengen die vrije haeren loop weder. Tsap van desen cruyde met Myrrhe ghemengt/ende in die moeder ghedaen / driift den vrouwen allerley vochticheyt af. So wie dese cruyden ouer hem draecht/dien en can geen venijnich ghedierte noch anders yet letten oft schaden. Als yemandt die ouer wech reyst/Bijuoet bi hem draecht/so verdriuet die vermoeytheyt.

*brocken den
steen*

*geen venijnich
ghedierte can bo-
schadigen.*

Water ghesoden/ende met olie van Amandelen ghemengt/ende gheslijck als een plaester op de maghe gheleyt/geneeft die pijn ende weedom der seluer / het verdriift oock die pijn der senurwen / als ment in dier maniere daer op leyt/oft als men tsap daer af met olie van Roosen mengt/en daer op strijckt / oft daer mede wrijft / oft saluet. Die bloemen van den Keynvaer hebben een sonderlinghe cracht tegen die wormen/als sij met wijn/oft melck / oft met huenick inghenomen worden / want sij driuen

*verdriuet
vermoeytheyt*

wormen

den samen die wormen crachtelijcken af. Van de Genosselen van In- *water
den mitter kraut
gesoden hertacht die
wormen im Leib.*

dien/oft Calcoeten/en heb ick geen sonderlinge experientie/maer ick achte ende houde dat *waer
ind ober den
Bainj geleget
legel dat ghemeyn.*

haer cracht den Keynvaer

seer ghelijck is.

*Een goet remedie voer die wormen
Medicijn vordere als davor bouwen staet.*

Van Cleef

*Een goet remedie voer die wormen
Medicijn vordere als davor bouwen staet.*

Den Naem.

21

Leescruyt wordt also gheheeten om dattet al omme aen-
cleeft/ende gheerne aen de cleederen blijft hanghen/want
het is seer row ende haectachtich. In Griecx ende Latijn
heetet Aparine en Omphalocarpon/om dat sijn saet eenē
nauel gelijk is.

Haectsoen.

Cleescruyt heeft veel teere cleyne viercante rouwe tacken ende stelen/
ende rondtomme wassen gesterde bladerkens/ van malcanderen staens
de ghelijck aen dat Meecruyt. Wt de
ioncturen en cnooptens wassen oock
nueschuetkens met witte bloemkēs/
en als die afvallen/ so compt dat saet
voort/dwelck graw/hert/ ende ront
is/ende is in de middelt een luttel wt-
gheholet/ghelijck als eenen nauel/ en
is row. Dat cruyt/de stelen/ en tsaet/
haect ende blijft aen de cleederen han-
ghen/ghelijck als bouen verclaert is.

kleberkraut.

Aparine.

Cleescruyt.

Die plaetse daert wast.

B Dit row Cleescruyt wast ondert
Vlas ende ander vruchten/al omme
ontrent de tuynen/heggen en hagen.

Den tijt.

Men vindt allet iaer door/ son-
derlinghe in den Mey. Het wort ver-
gaderd in den somer/alst saet brengt.

Die natuer ende complexie.

Cleescruyt is werm ende drooge
van natueren/ en suyuert al wat ons
reyn is.

Die cracht ende operatie.

Tsap van desen cruyde/ stelen en-
de saet/wtghestooten/ende met wijn ghedroncken/dat helpt teghen twee-
nijn van nateren/ende ander venijnich gedierte. West datment in de oor-
ren doet/so verdrijuet die pijn der seluer. Dit cruyt met verckens liese ge-
stooten ende gemengt/ dat doet die sweerende clieren ontrent

ooren pijn.

der kelen vergaen. Almen die bladeren op de won widdt hoch gepreist
den leyt/so stelpen en stillen sij dat bloet. Es den Alten ian ten vint

inwendig des Libbzi branchen

Van Berens

Den naem.

Berenclaw heet oock Berenpoot / daerom dat sijn blat eenen berenpoot ghelijck / ende daerwt heetet noch in de Apoteken Branca visina. In Griecx en Latijn noempt ment Acantha.

Geslachte.

Dit cruyt / dwelck Acantha ghenoompt wort / is tweederley / also dat Plinius lib. xij. cap. xij. claerlick betuycht. Deen heeft stekende oft rouwe ende gecrolde bladeren / ende corter dan dat andere / dwelck der beschrijvinge van Dioscorides niet en gelijck / ende is tselue dat hier te lande alomme in de houen ende beemden wast / ende dit is den valschen Berenclaw. Dat ander is plan en effen / ende is langer / iae oock also Dioscorides beschrijft / twee cubitus oft eenen haluen vadem hooge / ende dit is den rechten Acanthus / oft rechten Berenclaw.

Haetsoen.

Den rechten Berenclaw heeft bladeren ghelijck Lattourwe / maer sijn breeder ende langher / geclouen ende ghefertelt ghelijck aen wit Mostaerteruyt / ende sijn swert / vet ende effen. Het heeft eenen hoogen oft langhen steel / eenen vinger dick / die met lange stekende bladeren / welcke

Acanthus uera.

Den rechten Berenclaw.

Tam Welsh

Bärenklau

Acanthus germanica.

Den valschen Berenclaw. dese Wilde

c ij in manie

Bin manieren van schubben oft vischschellen voort comen / tot bouen toe becleet is. Op denseluen steel wast een schoon witte bloeme / als die afvalt / so wort daeraf een hawken / ende int selue leyt lanck en geel saet / also groot als een Roomsche erwte. Die wortelen sijn taey ende lijmachlich / root ende lanck. Onsen duytschen valschen Berenclaw is een swert row cruyt / sijne bladeren sijn oock gheclouen ende verdeylt gemeynlick in vijf sijdbladeren / den steel is oock row / lanck / hol / somtijts eenen vinger dick / met bruyn aderkens doortrocken / met knoppen onder set gelijck de Venckel / int opperste van den steel wassen schoon croone / die dragen wit bloeyfel bijnae ghelijck den Vlier. Tsaet / dwelck van den bloeyfel compt / wort breeder dan Dyl saet / altijt twee breede graenkens te samen / gelijck dat inde signere claerlick gheconterfeyt staet. De wortel wast bij tijden een elle lanck / binnen wit / scherp van smake.

Die plaetse daert wast.

Den rechten Berenclaw wast in houn / steenachtige en vochte plaetsen. Den valschen Berenclaw heeft sijn stede in grashoun / en sandachtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio en Julio / bij tijden oock int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

CDie bladeren van Berenclaw scheyden en verteeren / maer die wortelen sijn van subtil substantie / waer wt licht te verstaen is dat si warm ende drooghe van natueren sijn.

Die cracht ende werckinge.

verbraut geet
lossen
vrijne
sind stoopen
der causen ganc

Die wortelen van de rechten Berenclaw sijn goet tot verbrantheyt / ende voor die leden die wt de ioncturen ontfelt en wt malcander en sijn / als men daer op leyt. Die wortelen in water gesoden / ende gedroncken / lossen die vrijne / ende stoppen den camerganc. Dese wortel is ooc won derlijcken goet voor de gene die de wt droogende sieckte hebben / en voor de gene die gebroken sijn / als men die in de spijse besiget / ende principlick met Gerste. Men mach dese wortelen oock stooten / ende slaen die ouer tseer sijn in de voeten / gheheeten Podagra. De valsche Berenclaw verdrift die swellingen / als sij gesoden wort / ende daer op gheleyt. In summa sij heeft schier alle die proprieteyt / ghelijck de rechte Berenclaw. Maer sonderlinge verteert sij ende droocht wt alle oneruloedige humoren ende vochticheden.

geflorijn in
de roeten.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

Den naem.

Ditte Distelen hebben dien naem ter causen van de witte placken daer de bladeren mede besprengt sijn. Ende sij heeten in Latijn Spine albe.

Geslachte.

Daer sijn tweederley geslachten ende manieren van witte

Al witte Distelen. Deerste heet in duytsch onser Vrouwen Distel/ende in de Apoteken Carduus Mariae. Dat ander gheslacht heeten wij groote witte Distelen.

Laetsoen.

Onser Vrouwen Distel heeft eenen hoogen steel/eenen vinger dick/en ront/die bladeren sijn groot/breeder dā eenich Lattourwe/en stekende met veel scherpe doornkens/oueral met witte plecken bespreyt. Op de stelen en neuentackens wassen scherpe stekende ronde Eghels bollekens/die sijn rondtsomme ghelijck als raderkens/met seer langhe scherpe doornen beset. De bloemen sijn purpurroot/nae dat sijn ghebloeyt hebben/so dragen sijn saet dat is den wilden Soffraen gelijck/maer tis ronder. De groote witte Distelen hebben seer breede en stekende lange bladeren/en daer toe eenen seer langhen en dicken steel/met teere witte wolle ouertrocken/aen alle canten vol doornen ende distelen/het heeft oock neuentackens/die dragen al scherpe stekende ronde bollekens gelijck Eghels kopkens/geelijck als onser Vrouwen Distel/die bloeyen oock purpurroot/en na dat bloeyfel so brengen sijn swertgraw saet voort/ghelijck den wilden Soffraen/nochtans ist wat cleynder ende ronder.

Die plaetse haerder wassinge.

Onser Vrouwen Distel wast in cruythouen/aldaert geplant wort.

Carduus Mariae.

Onser Vrouwen Distel.

Spina alba syluestris.

Groote witte Distelen.

c iij Maer

Van witte Distelen. Cap. XVI.

V Maer groote witte Distel vindt men in ongeborwde ende sandachtighe plaetsen/ende somtijts omtrent de tuynen.

Den tijt.

Dese Distelen bloeyen in Julio en in Augusto. Soms ooc in Junio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel droocht ende treect een weynich tsamen. Tsaet is van subtil substantie/ende werm van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die wortel gesoden en gedroncken is goet den genen die bloet spouwen/ende den genen die een cranche mage hebben / en den genen die geen spijsse int lijf en connen gehouden. Sy lost oock die vrjne / ende verdrijs alle geswel/alsment daer op strijct. Dat water daer de wortel in gesoden is/alsment inde mont hondet / verdrijet den tandtsweer. Dat saet is goet gedroncken van de ionge kinderen/die met de gicht oft met den cramp beswaert sijn/ende den ghenen die van de nateren ghebeten sijn. Ende tis oock goet teghen alle ander venijn.

bloet spouwen.

allegewel.

tandtsweer.

ionge kinderen.

tegen alle ander venijn.

Van Coraelcruyt.

Cap. XVII.

Den naem.

A

S

raelcruyt wort van sommigen ooc Spar gen geheeten / want in Latijn heet ment Asparagi.

Asperges.

Asparagi.

Coraelcruyt.

Faetsoen.

Inden Mey comen eerst wt der wortel ghelopen lange effen schuettens/ eenen vinger dick/ront/ vet en malsch/ sonder bladeren / bouen met eenen botten punt/ gelijk als die ionge Soppeschuettens. Nessens dese wassen lange stelen/die verbreyden haer wte met veel tacken/ende die hanghen vol seer cleyne bladerkens gelijk hayr/ oft gelijk als Venckel bladeren/ die welcke met der tijt gants herdt ende stekende worden. Die stelen van de Coraelcruyt dragen oock vruchten als besien/ een er wte groot/ende die sijn eerst groen/maer daerna worden sy geelroot gelijk als corael/vol saets/die wortelen sijn geulochten/lanck ende rondt.

Die plaetse

B

Die plaetse waert wast.

Coraelcruyt wast geerne in steenachtige/taeye ende lijmachtige plaetsen/het wort oock in de hoven gheset.

Den tijt.

Die ionge schuettens / als voorseyt is / loopen wt in de Lenten. Dese worden gesoden/ende bereyt met azijn/sout/ende olie/ende men maect een salaet af. Dat saet moet inden somer vergadert werden.

Die natuer ende complexie.

Asparagi die suuerē/nochtas en vercoelē noch en verwerme sijn niet.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuettens gesoden en ghegeten/maken saecht inden buyck/*saecht in den buyck* en iagen die vrinne af. Die wortel in water ghesoden en ghedroncken/is goet den genen die swaerlick haer water maken/ende oock den genen die metter geele gequelt sijn. Sij reynicht ooc die nieren/ende dient wel den genen die weedom inde huepe hebben. In wijn gesoden/becompt sijn wel den genen die van venijnich gedierte gebeten sijn. Alsmen den mont/ oft tanden daer mede spuel/so benemet den tandtsweer. Dat saet ghesoden *consent* ende ingenomen heeft in aller manieren de selue virtuyt. Die wortelen en *Landtweer-* dat saet openen die leuer ende die nieren / daerom sijnse oock goet voor *mach den mans* den steen in de lenden. Si brengen den vrouwen haer bloeme/ende *lustich tot haer wijff.* *ma-* ken de mans lustich tot haer wijs.

Van Prangwortel.

Cap. XVIII.

Den naem.

A

Dit cruyt dwelck wi Prangwortel heeten/heeft in diuerselanden diuerse name/want sommige noement Sowheckel/daerom dattet so diep gewortelt is/datment met houweelen oft met picken moet wtroeden. Sommige heetent oock Hekelcruyt/om der doornen wille die tuschen de bladeren staen/diewelcke een hekel gelijck sijn die men totten vlas besiget. Sommige noement Ossenbreke/om dat sijn wortel somtijts eenen ploech hout staende/also dat sijn den ossen oft den peerden hare gancck breekt ende belet. Die ruyters heeten dit cruyt oock Stalcruyt/daerom dattet die peerden wel doet stallen oft water maken/alst gesoden is ende den peerden in ghegoten wort. In Griecx en Latijn wordet Ononis oft Ononis genaemt. Sommige nieuwe Apotekers heeten dit cruyt Restabouis/en Remora aratri. De oorsaken van alle dese namen staen in onsen Latijnschen cruydenboeck int langhe verclaert.

Haetsoen.

Prangwortel heeft tacken anderhalf span hooghe/ende langer/met veel rijfens/die hebben veel ioncturen/ende sijn ghevlerckt/bonen aen

c iij tsof

B t fop ront. Die bladeren sijn cleyn/der Wijnruyte oft de Clauerbladeren ghelijck/een luttel row/ van goeden ruecke/ ende aen sijn tacken draghet gants scherpe ende herte doornen. Sijn bloemen sijn lijfverwroot/den Roomschen boonen oft erwten bloemen also gelijck/ dat mensē nauwelick deen wten anderen en can kennen. Van de bloemen comē cleyn hawkens/als Linsen hawkens/daerin vindt men breet saet/dwelck van saet soene ende smake den Wicken ghelijckt. Die wortel is wit en seer lanck.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op gebowde/vette en lijmachtighe velden. Het belet die vruchten te wassen/ende verachtet den ploech/ende daerom hatet de landtman dit cruyt seere.

Den tijt.

Prangwortel loopt wt in den somer/ende is volwassen in den Herft. Het bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is seer werm tot in de derden graet/ende sij suyuert.

C Die cracht ende operatie.

In den ouden tijden plach men dit cruyt alst noch ionc was/eer dat tet sijn scherpe doornē voort bracht/in sout oft pekēl te legghen/ende ouer iaer te behoude om te eten. Sijn wortel verwermt/maect subtil en dunne. Die schorssen daeras in wijn ghesoden/ende daeras gedroncken/doet wel water makē/het breekt den steen/ende gheneest die rugader/Hemorrhoides geheeten. Die wortel siedt men in water en azijn/en men houtse in dekt mont tegen den tandtsweer. Sij doet oock die rouen haest afval len/als sij daer op gheleyt ende ghestreken wort.

Anonis.

Prangwortel.

in den ouden tijden

doet wel water maken

breken den steen

landtsweer

Van Anijs.

Cap. XIX.

Den Naem.

D En Anijs heet in Griecx ende Latijn Anisum/ende dien naem hebben de Apotekers tot op den dach van heden behouden.

Haetsoen.

Anijs is een cruyt/dat is van stele/bladeren ende bloemen

A bloemen der Eppe heel ghelijck / wtghenomen dat sijnen steel een luttel met voren onderscheyden ende ront is / en heeft veel tacken. Maer sijn bladeren die eerst wtcomen sijn ront / maer namaels worden sij gheclo- uen gelijs als de Eppe bladeren. Op den steel wassen veel schoone witte bloemkens / ende crijcht eenen quispel gelijs de Venckel. Theel cruyt en daertoe dat saet heeft eenen goeden ruck.

Die plaetse waert wast.

Dit saet ist eerst wt lant van Sy- rien ghecomen / maer nu ist also ghe- meyn worden / dattet schier in alle ho- uen wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio / en in dier tijt mach men ooc sijn saet ver- gaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit saet is werm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Anijis saet maect eenen langen en- de soeten adem. Het versaecht de pij- ne ende weedom. Het lost de vrijne. Het is goet ingenomen voor de gene die dwater laden / ende verdrijft ooc die opgeblasenheyt en inflatien des buycks. Het is goet tot dat biten van giftich oft veninich gedierte / als ment daer op leyt. Het stopt ooc den camer ganc / ende is goet voor de vrouwe die met den witte ghequelt sijn. Die vrouwen crighen van Anijs veel melcks / ende maect lust tot bijslapen. Een roock ghemaect van Anijs saet / ende in den nuse ontfanghen / verdrijft die pijn int hooft. Dit saet ghestooten ende ghemengt met olie van Roosen / ende in de ooren ghedaen / gheneest die ooren die van bin- nen ghequetst sijn. Als men Anijs in een kussken oft in een saccken doet / ende voor den nuse hangt / ende daeraen rieckt / so verdrijuet de quade droomen. Dit saet maect lust ende appetijt om eten / ende den hick / oft dat opworpe vander magen vergaet daer mede / al men slaept daer wel af / en het drijft af den steen in de nierē. En als dit saet gedroocht is / so ist goet voor dat roode melisoen. Het is ooc sonderlinge goet den kinderen die stuypen hebben. Somige scriven / waert sake dat men dit cruyt maer in de hant en hielde / dattet die besmetheyt en vallende siecke wederhoude soude. Het is ooc goet genut oft opgheleijt ran de vrouwe / als de moeder opwaerts

Anisum.

Anijs.

maect den
afsonst en
lanc.

goet voor de gene
die water laden.
verdrijft ooc die
opgeblasenheyt
ende infla-
tien des buycks.

pijn int
hooft
verdrijuet
Maect appetijt

goedt den kinderen
die stuypen hebben

voor een
quade mayhe

voor een quade Mayhe als men de spijse met en kan in houden.
Necut anijis saet ende kamijn elee een loot wat ghecloochen ende
met hier gesoden ende gedroncken, dit doet de spijse in houden
ende wec verleen.

opwaerts nae therte treckt. Het doet wel sweeten / als ment met wijn
drinct / ende neemt wech alle verstoptheyt. Dat cruyt ende saet verdri-
uen de motten wt de cleederen.

Van Vlier.

Cap. XX.

Den naem.

21

De Vlier heet in Griecx Acte / in Latijn Sambucus.
Sommige noement oock Holder / ter causen dat de ta-
cken binnen hol / ende vol merchs sijn.

Geslacht.

Men vindt tweederley Vlier. Deen wast op gelijk
als eenen boom / ende heet in Dapoteke Sambucus / in duytsch Vlier.

Dat ander geslachte heet in Griecx Chameacte / dats in duytsch te seg-
ghen / cort / oft leech Vlier / in Latijn Ebulus / ende in duytsch Adick / oft
wildt Vlier.

Saetsoen.

De Vlier schiet op ghelijck eenen boom / met ronde / hole / stercke ende
witgrauwe tacken / gelijk als Riet. Men de tacken wassen dri / vier / vijf /
sesse oft seuen bladeren / die staen onderscheydelick van malcander / den
Vlootboom bladeren niet onghelijck / ende hebben eenen stercken ruck /

Acte.

Vlier.
Holder

Chamaeacte.

Adick.

ende

Die Bladder so wijc sijn sijnd, gesloffen, want aijst die
wijcige handt gelagt. Gijlet sijn: dinc al so gelagt aijst dat
die gesloffen so sijn die hebt an fingren, die vliet goudet
die Bladder oer sijn die von, so die gesloffen in saltwater
die vliet die gesloffen so sijn die, die damit goudet sijn.

worden at
waterleiding
druck met
schroef als
aan de
aan syn

A

Den naem.

At cruyt/dwelck in Griec ende Latijn Ammi heet / dat heeten wij in duytsch oock Ammi / ende heet in Dapoteke Almeos.

Tsaetsoen.

Ammi heeft eenen ronden steel / die is groen / met veel cleyne tacken ende schuetkens. Sijn bladeren zijn lanc ende ringsomme ghekerst. Bouen aen tsop wassen cleyne ghesternde witte bloemkens / die tsamen wtgespreyt staen ghelijck als eenē breeden hoet. Dit wort een cleyne sadeken / dat is van smake eens deels scerp / ende eens deels oock bitter. De wortel is wit / ende heeft veel cleyne veeselinghen.

Ammi.

Ammi.

Die plaetse waert wast.

Ammi en wast in sommige landen van hem seluen niet. Maer als inē dat in de houē plant ende saeyt / so comet wel geerne wt / en van sijns selfs saet dat af valt / wasset alle iaer van hem seluen voort.

B

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto / ende daernae so compt dat saet / dwelck in de medecijnen ghebesighet wort.

Die natuer ende complexie.

Tsaet van desen cruyde is werm ende drooghe volcomelijcken in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dit saet verdrijft die inflatien ende dat crimsel int lijf. Het is goet den ghenen die swaerlick haer water maken. Het brengt de vrouwen haer suynereyht. Tis goet voor de gene / die van venijnich gedierte gebeten sijn / alst in wijn ghesoden is / en daernae gedroncken wort. Dit saet is goet gemengt met die cleyne goudtwormkens / Cantharides geheete / want het beneempt haer de schade en letsel / want als inen dese Cantharides alleen besiget / so brengen sij eenē mensch letsel. Dit saet met huenick gemengt / scheydet tgeronnen bloet / als inē die plaetse daer mede bestrijckt. Met hers gemengt / ende aen ghesteken / oft op gloeyende colen geleyt / ende den roock daer af van onder ontfangen / suyuert de moeder. Men seyt oock als die vrouwen bijslapen / ende daer gen riecken / dat sij te lichtelijcker ontfangen.

inflation end
crimsel int lijf

swaerlick haer
water maken

van venijnich
gedierte gebeten

huenick
gemengt

als de bron
besapen

bijslapen
daer gen riecken

Das dāmlin gestoskan, nū halß quintlin nūgruomā Van Aron.
mit wārium Amm, ist fürß Bauchgruomā, vnd
Bauchmittl gūt.

Den naem.

Aron heeten wij oock Calfsvoet. In sommige landen heet oock Papenpint/ende duytschen Gengbeer. In Griec ende Latijn heet Arum en Aris. Sommighe Apotekers heetent oock Pes vituli/ende Virile sacerdotis. De oorzaak van alle dese namen ist noodeloos te vertellen/want sij staen alle in onsen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Aron draecht bladeren gelijck Slangencruyt/maer sij sijn langer en breeder/ende niet so seer geplect. Tusschen deselve bladeren sluyp eenen steel wte/die is een spanne lanck/ende

wordt een weynich purpurbruyn van coluere. Op tsop van desen stele wast een lanck scherp dinck/tsamen gedronghen ghelijck een hantwe oft are/ende daer binnen inne leyt een cudseken ghelijck als oft in een scheelage/en is eenen mortierstock seer gelijck. Maer als die voorseyde scheel oft hantwe hem oplyck/ende dat gheschiet in den April/

Bso machmen dat cudseken volcomelick sien/en tis purpurbruyn van coluer. Onder dit colfken oft cudseken wast hayr/ende als dat afvalt/so wordt dit colfken beneden ondert hayr rontomme beset met gruen besien/die worden met der tijt grooter/in maniere vā een druyn. In den Herst wordt dit voorseyde druysken root ghelijck schoon corael. Sijn wortel is wit/eerst langachtich/ghelijckende eender Olijuen/met veel hayrachtighe veeselinghen beset/daerna als die besien rijp worden/so wordt sij rondt eenen ayeynsbol niet onghelijck.

Arum.

Aron.

Die plaetse daert wast.

Aron wast geerne in bosschen/heggen/ende in lombriese conde ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Die bladeren comen wtghespronghen inden Meerte ende April/seer vroech als die aller eerste cruyden wtcomen. In Junio verwelcken ende vergaen die bladeren/also dat dat druysken bloot en naect blijft staen/

d

ende

Ende die besien van dit dryfsken bliuen in Julio ende Augusto gruen/
maer inden Herft so worden sij bleeckroot.

Die natuer ende complexie.

Galenus scrjft dat Aron in den eersten graet werm ende drooge is.
Maer dat en is van onsen Aron niet te verstaen die seer scherp is / want
dien is sonder twijfel tot in den derden graet werm ende drooghe. En-
de dat en is geen wonder / want den Aron is ter eender plaetsen scherper
van wortel dan ter andere. Ende wt dien wort sijn complexie oock ver-
andert / ghelijck wij dat breedt verclaert hebben in onsen Latijnschen
boeck van de cruyden.

Die cracht ende operatie.

D Aron verteert / maect subtiyl ende suyuert / ende daerom is hi goet tot
gheswellen / ende sonderlinghe aen de ooren. Die groen bladeren van
Aron heylen ende ghenesen die oude quade ghebreken ende fistelen / als
mense daer op leyt. Want eerst suyuereu sij die / maer daerna so heyleu
sij die / ende maken dat die onnutte vochticheyt wtdroocht. Ditselue doet
oock die wortel / als sij ghepulueriseert wort / ende daerin gestroyt wort /
so suyuert sij die oude wonden van alle vuylicheyt / ende brengtse daer-
toe dat sij ghenesen. Sij verduyft oock dat quaet vleesch dat inde won-
den wast. Die bladeren ende wortelen beyde op clieren gheleyt daer de
Peste in is / trecken dat vier daer wte ende ghenesen die. Die wortel ghe-
puluerizeert ende met olie van Roosen ghemengt / maect dat aenghesicht
clær ende suyer. Aroncruyt metter wortelen in olie ghesoden / ende
werm daer op geseten / geneest die vjchbladeren int fondement. Als men
eenen maedachtigen kase tusschen Aronbladeren leyt / so vergaen die ma-
den / ende den kase blijft goet ende gheduerich.

voorgeswelen.

oude quade ghe-
breken ende
fistelen.

voor ondes wonden
doet sij ghesuysen.

voor peste.

vijchbladeren.

Van groote Clissen. Cap. XXIII.

Den naem.

A Roote Clissen heeten in Griec Arcium / Prosopium. In
Latijn Personatia. De Apotekers heetent Lappa maior /
ende Bardana. De oorsaken van sulcke namen staen ghe-
noech in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Maetsoen.

Groote Clissen hebben bladeren der Camwoorden ghelijck / maer
nochtans grooter / hetter / swarter / ende haerachtich / op dander sijde
ter eerdenwaerts aschverwich van coluere. Den steel is rondt / ende wit
ghemengt met purpurroot / ende heeft veel tacckens ter sijden / daeraen
wassen groote Clissen / die sijn eerst gruen / ende crjghen veel cromme
haeckens / daermede dat sij aen de cleederen bliuen hanghen. Als die
Clissen bloeyen / so sijnse schoon licht bruyne root. Die wortel is slecht en
recht / ende lanck / buyten swert ende binnen wit / ende heeft eenen bitteren
smaeck.

Van groote Clissen.

Cap. XXIII.

V sinæck.

Die plaetse waert wast.

Groote Clissen wassen gheerne bij de tuynen / aen de canten van ackers / in oude hoven ende ongebowde plaetsen.

Den tijt.

In Julio brengt dit cruyt sijn Clissen voort / ende die sijn purpurroot als sij bloeyen.

Die natuer ende complexie.

Die groote Clissen trecken tsamen / sij drooghen ende verteeren.

Die cracht ende operatie.

Die wortel eē drachma swaer met Pijnnootkens ghestooten ende ghebroncken / is een costelijcke medecijne voor de gene die bloet ende etter spouwen.

En is oock goet ghestooten ende opgheleyt den ghenen die groote pijn in haer leden hebben / als die beenen en leden gebroken en gequetst hebben geweest. Die groen bladeren van desen cruyde sijn goet geleyt op oude vlcerationen / want sij heylen ende ghesenen die. Die bladeren ghestooten ende met sout gemengt / sijn seer goet voor de ghene die van nateren / verwoede honden / ende ander veninich ghedierde ghebeten sijn / als men die daer op leyt.

Desghelijcks die wortelen ghestooten ende daer over gheleyt. Si verdrift oec die clieren ende croppen ontrent der kelen / Strume geheeten / als men se met smout oft lie se onder een mengt / ende daer op leyt. Die bladeren ghestooten ende met dat wit vanden eye ghemengt / heylt verbrandtheyt / als men dat selue daer op leyt.

Voor bloet spouwen
en etter.

oude ghebreken.

nateren, honden,
woede honden, en
ander veninich
ghedierde ghebeten.

clieren ende
croppen.

verbrandtheyt
selue.

*Die wortel in wijn ghesotten, dan ghebruick, ist gūt für dē keichen
stich, habm in doudelich Exprimirt von dā groſſen klaten wortel, hencken
in an galß für febres. — der zittig sammen gepulvert, mit gedrückten, yst fürn stein*

Van Herthoy.

Cap. XXIIII.

Den Naem.

A

Herthoy heet in Griec ende Latijn Ascyron / en en wort inder Apoteken niet gheuseert.

Maetsoen.

Herthoy is Sint Janscruyt niet onghelijck / maer tis grooter van tacken ende bladeren. Die stelen sijn purpur d ij oft bruyn

Voft bruynroot van coluer. Die bloemē sijn geel. Dat saet is Sint Janscruyt ghelijck / maer trieckt bijna ghelijck als hers / ende als men dat met den vingerē in stucken wrijft / so comt daer bruynroot sap wte.

Ascyron. Herthoy.

Die plaetse daert wast.

Herthoy wast geerne in row ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Herthoy bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is van subtyl substantie / ende verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Etsaet van desen cruyde twee drachmen swaer in Meede gesoden ende gedroncken / is goet voor dat Schiatica / en drijft af wt den mensche die humoren / Cholera geheeten. Maer men moet sulcx so dicke ende so lange doen / tot dat die patienten ghenesen. Herthoy is seer goet tot verbrandtheyt / als dat ghestooten / ende daer op gheleyt wordt. Die bladeren in wijn ghesoden / ende die wonden daer mede ghewasschen / heeft groote cracht om die te heylen.

gost heerdal
Schiatica.

Wonden.

giefst an de
füß.

mit Urin reingest niere
mit Urin nimpt den
schmerken der füß.

Dit kruid gedroert mit dem damen wort gepulvert / getruncken mit Urin / dinst
für wolle für gicht an füßen / dinst den damen / halft für vintägig feber / darüber getruncken

San Coenraet.

Cap. XXV.

Den naem.

San Coenraet heet in Griec ende Latijn Androsomon / ter causen dat wt sijn bladeren oft bloemen bruynroot sap ghelijck bloet compt / als men die met den vingheren in stucken wrijft. Dit cruyt en wordt in de Apoteken niet ghesefighet.

Maetsoen.

Dit cruyt heeft cleyn teere tackens ende schuetkens / die sijn bruynroot van coluere. De bladeren sijn drij oft viermael grooter dan de Wijnruyte / ende als die in stucken ghewreenen worden / so compt daer een sap wte dat is ghelijck bloet. Si sijn oock wtghespreyt inder hoochde ghelijck als twee vluoghelen. Dit cruyt heeft geel bloemen gelijck als Sint Janscruyt. Dat saet dwelck in cleyn huyfkens oft schaelfkens leyt / is swert

Van Coenraet.

Cap. XXV.

Is swert suelsaet ghelijck / ende heeft veel cleyn tickens oft punctkens / ende smaect schier ghelijck hers.

Androsomon. Coenraet.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast gheerne in rouwe ongheworde plaetsen / ghelijck dat Herthoy.

Den tijt.

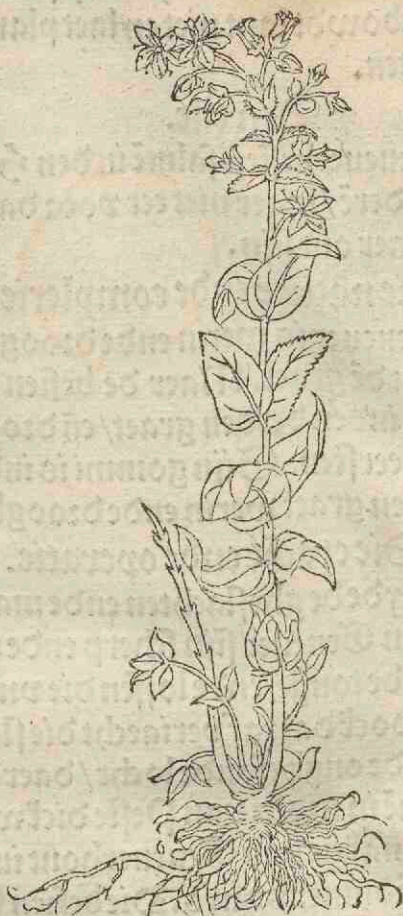
Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Tverwermt ende droocht in alder manieren ghelijck als Herthoy.

Die cracht ende operatie.

Coenraet heeft sulcke virtuyt ende cracht ghelijck als dat Herthoy. Ende ooc so stelpet bloet / ende is seer goet den ghenen die dat Podagra hebben / alsment daer op leyt.

stokst bloet
Podagra
geboen.

Van Geneuer.

Cap. XXVI.

Den naem.

Geneuer noempt men in Griec Arcenthos / ende in Latijn Juniperus. De Sneppen eten geerne Geneuerbesien.

Gruppen.

Geslachte.

Geneuer is tweederhande / te weten groot ende cleyn. Den grooten Geneuer schiet op gelijck eenen boom / daer af dat den stock hooge is / en die tacken breed / ende die besien veel groter dan aen den cleynen Geneuer. Den cleynen Geneuer is leeghe / sijn tacken liggen op deerde / ende heeft cleyn besien.

Tsaetsoen.

Alle beyde de Geneueren sijn altyt gruen / ende hebben smale scherpe stekende bladeren. De stock van den Geneuer heeft een dunne schorsse / die lichtelick splijt / dat hout is leuerverwich. In den somer so loopt wt dat hout een gomme oft hers ghelijck wier oock / ende dat wordt in Dapoten Vernix geheeten. Si dragen oock besien / die sijn eerst gruen / en daer na als sij rijp worden / so worden sij swert / en staen wel twee iaer lanc eer sij rijp worden.

Die plaetse haerder wassinghe.

Geneuer wast geerne ontrent der Zee / ende op dore berghen. Het is d iij een wildt

Een wilt gewas / dat hem op plat en-
de ghebowdt lant niet en laet planten
oft setten.

Den tijt.

Geneuerbesien salmē in den Herst
vergaderē / maer niet eer voor dat sij
twee iaer out sijn.

Die natuer ende complexie.

Geneuer is werm ende drooge in
den derde graet. Maer de besien sijn
werm inden derden graet / en drooge
inden eersten. Sijn gommi is inden
tweeden graet werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Beyde de gheslachten ende manie-
ren van Geneuer sijn scherp ende tan-
ger op de tonge / ende lossen die vrine.
Den roock daer af veriaecht die slan-
gen / ende onghesonde locht / daerom
so salmē in tijden van Peste dickwils
roock maken van Geneuerhout in de
camerē binnens huys. Die besien sijn

Eder mage goet / om die te stercken. Si
verdriuen den hoeft / inflatien en steecten des buyck / en alderhande ve-
rijn. Geneuerbesien purgeren en openen die leuer en die nieren / want sij
scheiden en maken dunne die groue en taye humoren en vochticheyt. Si
lossen die vrine ter redelijcker wijse. Si sijn den vrouwen oock goet als
die moeder opclint na therte / eest dat ment stoot en drinct. Die schorssen
van den houte van Geneuerboom tot asschen ghebernt / ende met water
aengestrecken / verdriift die crampwagie ende ruidicheyt. Geneuer hers oft
gommi met dat wit vanden eye int slaep vanden hoofde / oft opt voor-
hoof gestrecken / stelpt dat bloeden wt de nuese. Alsinen dese gommi met
wier oock ende dwit vanden eye onder een mengt / ende op die mage leyt /
so benemet dat opworpen / braken ende sponwen. Oock so stoppet den
loop inden buyck. Gestooten ende gepuluerizeert / en in een weeck ey inge-
nomen / so stoppet dat ouergenen / ende troode melizoen. Den roock van
dese gommi beneempt ende verdriift den snuff. Het doodet oock die wor-
men inden buyck / en gheneest ende droocht wte die quade fistelen oft loo-
pende gaten / ende stelpt der vrouwen bloeme. Waert dat yemants han-
den oft voeten gheclouen waren / die sal die met dese gommi bestricken /
ende sij sullen genesen. Geneuer olie is seer goet den genen die den cramp
hebben / ende dat Schiatica / ende dient oock wel tot allerley siecken die
van coude humoren comen.

Tijten van
de peste

Roocke der
buiche

als die moeder
opclint na
therte.

Van houte
van Geneuerboom

stoppet den loop
inden buyck.

snuff.

doodet oock die
wormen in
buyck.

olie
voor den cramp.

stijn
werdriecht

Van Catter

Handwritten notes in a cursive script, likely a continuation of the text or a separate entry. It mentions 'Van Catter' and describes various ailments and treatments.

Van Cattedaefkens cruyt.

Cap. XXVII.

Den Naem.

A **A**ttedaefkens cruyt heet in Griecx ende Latijn Alcea.

Maetsoen.

De bladeren van dit cruyt sijn gekerft ende diep doorsneden gelijck Yserherdt. Dit cruyt heeft drij oft vier stelen/die sijn rondt/een elle hooghe/waeraf die schelle den Kemp gelijck is. De bloemen sijn gelijc Rooskens/root en lijfverwich/ende als die afvallen so compt dat saet daerna/dat is gelijc als caefkens ront tsamen gedrongen/gelijc aende Maluwe. Die wortelen van desen cruyde sijn wit/eenen haluen arm lanck.

Die plaetse daert wast.

Alcea. Cattedaefkens cruyt.

Dit cruyt vindtmen op ongebouwde vette velden.

Den tijt.

Het brengt bloemen in Julio principaelick ende in Augusto.

B Die natuer ende complexie.

Cattedaefkens cruyt droocht/noch tans sonder sonderlinghe wermte oft coude/alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario int lange verclaert hebben.

Die cracht ende werckinge.

Alcea met cruyt ende wortelen in wijn oft water gesoden/ende gedroncken/stelpt dat roode melizoen/en ghe-
neest die rupturen oft ghebrokenheyt van binnen. Die wortel heeft sonderlinge proprieteyt en cracht tot doncker oogen/want sommige meynen als men die voorseyde wortel aenden hals hangt ende draecht/dat sij tgesichte sterct/ende die oogen claer en suynuer maect.

*Helpt dat
roode melizoen*

*Doncker
oogen.*

*an den
hals
hanghen ende
draecht so dat
het gesichte
sterct ende oogen
claer maect.*

Van Steenruyte.

Cap. XXVIII.

Den naem.

A **S**teenruyte/ oft Vrouwenhay/ oft Jonckvrouwen haye heet in Griecx ende Latijn Adiantum / ende inde Apoteken Capillus Veneris. Naer doersaken van alle dese namen staen int langhe verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Bario. Vrouwenhayr eest daerom ghenaeempt / om deswille dattet dick ende schoon hayr maect alsment in de looghe vseert.

Haetsoen.

Capillus Veneris heeft bladeren gelijk Coriander als hi noch ionck is / ende niet met sijn stelen opghewassen en is. De bladeren van desen cruyde sijn witachtich / rontsomme ghekerft. De stelen sijn teer en bruyn swert glickende. Het en brengt noch bloemen noch saet.

Adiantum.

Steenruyte.

Maurrauten.

Die plaetse daert wast.

Vrouwenhayr wast gheerne in de lombre ende vochte plaetsen / bi de mueren ende water.

Den tijt.

In den somer ist gruen / nochtans en verwelcket des winters niet heel.

Die natuer ende complexie.

Capillus Veneris is getempert aengaende die wermte en die coude / maer het droocht redelijcken.

C Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die eenen corten adem hebben / ende kichen / die ghebreck hebben in de milte / ende die de geelle hebben. Dit cruyt lost die vrije / breekt den steen / ende stopt den loop in den buyck. Die van venijnich ghedier te ghebeten sijn / die sullen dit cruyt met wijn innemen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende iaecht af die Secundine. Tis goet voor

dbloet spouwen. Dit cruyt is goet row op de beten van dulle honden geleyt. Ende maect dat dat hayr wederom wast. Het verdrijft die swellende clieren aen de keele / gheheeten Strume. Als men dit cruyt in looghe leyt / so verdrijnet die schelseren opt hooft. En verdrijft oock die sluy men die op de borst ende longen liggen.

Van Wijn

*corten adem
gebben
kichen.
breck den steen.
loop in den
buyck*

*bruyt den
vrouwen
haer stonde*

*schelseren opt
hooft.*

Van Wjngaert. Cap. XXIX.

Den naem.

Wjngaert heetmen in Griecx Ampelos enophoros/ en in Latijn Vitis vinifera.

Geslachte.

Men vindt menigerley Wjngaert/ ende die brenghen oock menigherhande wijn/ dwelck noodeloos waere hier te vertellen.

Haetsoen.

Den Wjngaert heeft eenen stock die spreyt hem wte met veel rancken. De schorsse vanden Wjngaertstock is alomme gheclouen ende geschelfert/ met sijn lange clauwierkens en draeykens hangt hij aen latten/ stocken ende staken. Alende rancken wassen bladeren die sijn breed/ aen de canten gekerft ende doorsneden. Dat bloeyfel is een luttel wolachtich/ en loopt rontsomme de vrucht. De druynen sijn met veel besien te samen gehoopt/ ende die sijn somtijts bruyt/ somtijts rootachtich/ ende somtijts ende den meestendeel gruen. Elck besie heeft binnen keernen ende steenkens oft saet.

Die plaetse haerder wassinge.

Den Wjngaert wast vele in Vrancken landt/ Wirtenbergher landt/ aen den Rijnstroom ende Elsat. Desge
Blijcks oock in ander landen meer.

Vitis uinifera. Wjngaert. Weinstock.

Den tijt.

Dat bloeyfel van den Wjngaert thoont hem meestendeel ontrent den Solstitium oft Sonnenkeer/ en principelijcken ontrent Sint Medardus dach/ dat is den achtsten dach Junij. Maer in den Herst so wordē die druynen rijp.

Die natuer ende complexie.

Die natuere van alle tgene dat aen den Wjngaert wast / machmen wt sijn operatie kennen / die wij hier nae vertellen sullen. Die druynen diewijl datse noch gruen ende onrijp sijn / so verkoelen ende droogen sij. Maer als sij rijp sijn / so sijn sij werm ende vochtich in den eersten graet.

Die cracht ende werckinge.

Die Wjngaert bladerē en clauwieren gestootē en ouergeleyt / versaechte

Die pine

E die pine int hooft. Alsinen die met Gersten moudt mengt/so versaechten sij die ontstekinghe ende ouergroote hitte vander maghen. Sulcke operatie hebben de bladeren oock alleene yergens op gheleyt. *voor dat roode in schijden* Dat sap van den bladeren inghenomen is goet den genen die dat roode melizoen hebben/bloet spouwen/en een quade maghe hebben. Desghelijcks oock den vrouwen die vreemt belustet sijn. Alsinen die draeykens vande Wijngaert/oft de clauwierkens in water te weycke leyt/ende daeraf drinckt/so hebben sij dieselue cracht ende operatie. *verdrijft den steen.* Dat waterken oft traenken die wten Wijngaert druypen/met wijn ingenomen/verdrijft den steen. *quade scorft ruydichheit* Het gheneest quade scorfticheyt/ruydicheyt ende alderley seerichheit/als men dat daer op strijct/nochtans salmen de plaetse eerst met Salpeter wijuen. Dat voorsyde water is oock goet voor dooghen/want het maect seer scherp gesichte. Dat sap dat wten Wijngaert rancken loopt/alsinense aensteect oft verbernt/dat verdrijuet hayr/ende maect die huyt glat ende kael. Die asschen van de afghefneden wijngaertrancken/ende de basten/ende steenen van de wijnbesien/ghenesen die sweerende froncelen/ende wratten des fondements/alsin en die met azijn daer op strijct. *voor froncelen wratten des fondements* Dese asschen sijn oock goet met olie van Roosen/Wijnruyte/ende azijn gemengt tot de ontfelde leden die wt de cote sijn. Die druynen versch gheten/blasen de maghe op/ende maken den loop in den buyck. Alsinen die druynen ophangt/ende een luttel laet verdrooghen. *ist goet.* so sijn sij goet voor de maghe/ende brenghen appetijt ende lust tot eten/ende stercken den onstercken. Die basten van de wijnbesien gesoden/ende ghedroncken/sijn goet den ghenen die den rooden loop ende den loop des buycks hebben. *voor den rooden loop ende den loop des buycks* Si stoppen oock de maentstonde van de vrouwen. Die wijnbesisteenen trecken tsamen/adstringeren/ende sijn der maghen aenghenaem. Als sij ghedroocht ende ghestooten/ende ouergeleyt worden/so sijn sij goet den ghenen die den rooden loop hebben/ende gheen spijs inghehouden en connen. Die cleyn wijnbesykens sijn goet voor den hoeft/voor de nieren ende blase. Alsinense in den montd neemt ende knowt/so trecken sij die snoter na haer/ende purgeren thoost van coude humoren.

Van Doolwortel.

Cap. XXX.

Den naem.

A Doolwortel oft Wolfswortel heet in Griecx en Latijn Aconitum. Doorsaken waerom dit cruyt also ghenaeemt is/staen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

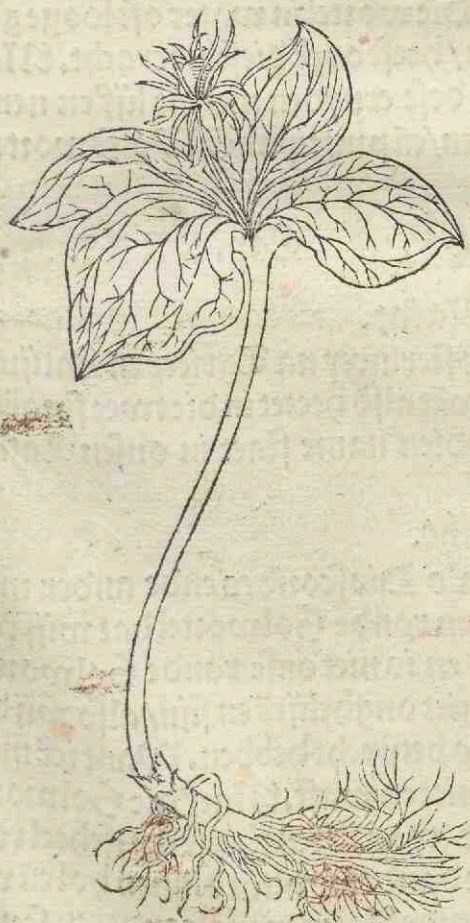
Dit cruyt is tweederhande. Deerste heet in Griecx Pandalianches/en sommighe Apotekers heeten in Latijn Vau uersa/oft Vau vulpina/oft Vau lupina. En in duytsch Doolwortel/oft Wolfsbesien. Dattweede heet Lycopodium in Griecx/om dat dit cruyt die woluen

V woluen doodet/ende daerom heet in duytsch Wolswortel. Ende dit selue cruyt is drierley/deen den andere seer ghelijckende.

¶ faetsoen.

Doolwortel heeft drij oft vier bladeren den Verckensbroode oft wil de Cocommeren niet ongelijck/maer sij sijn cleynder/en staen in maniere van een sterre van een geset. Ende in den middel van desen bladeren wast een schoon ghesternt bloemken met drierley coluer verdeylt/ eerst met vier swertgruene bladerkens/daerna acht cleyn geele streenkens oft haerkens/ende midden in dit bloemken staet een purpurroet viercantich cnopken/aentesien gelijck een oogskens/dat wort een schoon bruyne besie/wildt van smake/maer nochtans suet. De steel is ront/een span hooge/ende is effen sonder cnobbelen. De wortel is lanck/en ghelijct wel eenen Scorpioensteert/en is glat ende glisterende. De Wolswortel heeft bladeren gelijc als Mollencruyt/in stucken gheclouen/elck blat met vijf onderscheyden ghelijck als aen de Sanickel/en sij verwen swertgruen. De stelen sijn een elle oft twee hooghe/ende die draghen bleekgeele scherpe huyskens/dat worden cleyn hawkens/ende daerin leyt swert ghehoeckt sadeken. De wortelen sijn swert met veel veeselinghen/gelijck als aen Heylichkerstercruyt.

Aconitum. Doolwortel.

Lycotinum. Wolswortel.

De plaetse

C

Die plaetse haerder wassinge.

Doolwortel wast geerne in dicke bosschen daer veel lombre is. Des ghelijcks oock aen sommighe houelen bij de heggen. Maer Wolfswortel vindtmen in wilde diepe dalen/ende foreesten.

Den tijt.

Doolwortel cruycht bloemen op dleste van den April/ende int beginsel van den Mey/maer Wolfswortel bloeyt inde Mey/ Junio ende Julio/na gheleghentheyte van den iare.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn brandich van natuere/ende eten innerwaerts/ende ter cause van dien en salmens binnens lijfs niet innemen/ghelijck als de sommighe meynen.

D

Die cracht ende werckinge.

*doodet de
Woluen, en
ander beesten
pijnt inde oogen.*
*cuys te doode
en de waten*
*des dan sijn
doodelich.*
Doolwortel doodet die woluen gelijc als Wolfswortel/alsmen se in row vleesch steect en den wolue voorworpt. Dese cruyden dooden ooc ander beesten als sij die eten. Ende al eest dat Dioscorides scrijft datmē die Doolwortel tot pijnē inde oogen van buyten vseren ende daerop leggen mach/ nochtans ist beter datmen sulcke venijnighe cruyden laet varen/het en ware datmē die moeste vseren. Maer men mach dese cruyden ghebruycken om die luyden ende neten daarmede te dooden/alsmen dat cruyt/saet oft wortel gruen stoot/oft drooghe pulueriseert ende met olie mengt/ende een salue daeras maect. Die wortel in water oft looge ghesoden/en thayr daarmede gewasschen/heest oock dieselue cracht. Maer een yeghelick sie neerstelick toe dat hij dese cruyden niet int lijf en neme/want sij mochten eenen mensch dooden/en principelick Wolfswortel.

Van Holwortel.

Cap. XXXI.

Den Naem.

A

Holwortel heet ooc Oosterlucy na Tgriec en Latijnsch woort Aristolochia/wat also heetet in die twee spraken. Ende de oorsake van dien name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

De Oosterlucy is drijerley/also als Dioscorides ende ander meer dat claerlic bescriuen. Deerste geheeten ronde Holwortel dat wijfken/hebbende bladeren ghelijck als Veel/en is niet onse ronde Holwortel/die bladeren heeft die der Wijnruyte niet onghelijck en sijn/also wij dat int lange in onsen Latijnsche Herbario betuycht hebben. Want ick meyne dat sulcke Holwortel hier te lande niet en wast. Maer die Holwortel die wij hebben/is oock tweederhande/want deene heeft een geheel ronde wortel/ende die en is niet hol/ende dander is altijt binnen hol en wtgehoolt/anders sijn sij van bladeren ende bloemen malcanderen seer gelijck/also

Blijck/also wij hier na breeder sullen verclaren. Dat ander gheslachte/
dat in Latijn Aristolochia longa heet/en niet rotunda/also dat in onsen
Latijnschen Herbario mids erruer daer bij geset is/ende in Duytsch ge-
heeten wort lange Holwortel/dat is dmanneken. Dat derde wort in
Latijn Clematitis genoempt/ende is ons noch onbekent.

Maetsoen.

Deronde Holwortel heeft eenen ronden effenen steel/een span hoo-
ghe/en daeraen swytsfergruene bladeren/die der tamme Wijnruyte bla-
deren ghelijck sijn/ende op tsop van elcken steel draecht sij bloemen/die
sijn van maetsoene de Ridder sporen seer ghelijck/sommighe bruyn ende
die andere sneewit. Na dat bloeyfel volghen cleyn hawkens/daerin leyt
Ekoolswert saet besloten/ghelijck als cleyn Wickelinskens. Die wortel is
bij tijden hol/en bij tijden ooc massijf/en niet hol/van binnen geel van co-
luere/ende heeft eenen bitteren en eens deels scherpen smaect. Die lan-
ghe Holwortel heeft teere tacckens/ende bladeren ghelijck als Veel/een
weynich rondt/die bloemen sijn bleeckgeel ende lancck/gelijck scherpe hoe-
dekens/ende riecken sterck/ende als sij wtghebloeyt hebben/so worden
sij ghelijck een pere. Die wortel is lancck/te sommighe plaetsen eenen vin-
ger dick/binnen geel/ende rieckt sterck/sij is bitter ende een luttel scherp.

Aristolochia longa mas.
Lange Holwortel.

Aristolochia rotunda.
Ronde Holwortel.

e

Die plaetse

D

Die plaetse haerder wassinghe.

Onse ronde Holwortel wast gheerne in bosschen/ en in plaetsen daer veel lombre is. Maer de lange Holwortel vindt men bij tijden in wijnsbergen ende hooge wildernissen/ ende in hoven daer sij gheplant wort.

ofterlucce. De D. H. geern in hagen d. d. Den tijt. alderwilden v. d. h. d. d.

Deronde Holwortel compt seer haest wt int beginsel van de Lenten ende van de Meerte. Maer int beghinsel van den April so bloeyt sij volcomelick/ ende daerna verwelcken haer stelen/ ende sij en wort niet meer ghesien. De lange Holwortel bloeyt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Holwortelen sijn werm ende drooge inden tweeden graet perfectelijcken.

Die cracht ende operatie.

E Die Holwortelen een drachma swaer met wijn gedroncken/ sijn goet teghen venijn ende die Peste. Sij ghenesen oock wat van slangen ghebeten is/ alsment daer op leyt. Met Myrthe ende Peper gesoden ende gedroncken/ so maken sij dat die vrouwen haer maentstonde crijghen/ sij driuen oock wt die Secundine/ ende alle onghesonde materie die inde moeder is. Als men een tapken oft pessarium daer af maeckt/ so heeft dat dieselue operatie. Voorts so dienen sij oock tot cortheyt van ademe/ Eischen ende hicken/ vallende siecte/ tot den cramp/ ende weedom inde sijde/ als sij in water ghesoden ende ghedroncken worden. Dese wortelen als sij noch gruen sijn ghestooten/ trecken doornen/ splinters ende pijlen wt/ als men se daer op leyt. Si sijn ooc goet tot alderhande loopende en veruylde vlcerationen/ want sij suyueren/ drooghen en heylen die. Maer sonderlinghe suyueren ende ghenesen sij die vlcerationen ende ghebreken in heymelijcke plaetsen/ als men se in wijn siedet ende daer mede wasschet/ en dat puluer oft poeder vande ghedroochde wortelen daer in stroyt. Het suyuert die tanden/ als men die daer mede wrijft. In somma die Holwortelen verwormen/ reynigen/ suyueren/ maken subtyl en verdeylen alle groeue vochticheyt ende humoren int lijf.

ofterlucce. De D. H. geern in hagen d. d. Den tijt. alderwilden v. d. h. d. d.

Van Bryonie.

Cap. XXXII.

Den naem.

A

It cruyt heet in Griecx Bryonia/ in Latijn Vitis alba/ in Duytsch witten Wijngaert/ ende inde Apoteken heetment ooc Bryonie. Sommige noement oock Duyuelskerfen/ om sijn roode besien wille.

Haetsoen.

Die stelen van Bryonie schieten haest hooch op/ en thangt hem alomme met sijn clauwierkens ende draeykens aen die tuynen/ hagen/ mueren ende struycken/ alomme waert ghereycken can ghelijck de Soppe.

Sijn

Van Bryonie.

Cap. XXXII.

Bryonia.

Bryonie.

Sijn tacckens/bladeren en clauwierren sijn den Wijngaert gelijck / maer nochtans wat rouwer / en meer ghehayt. Si draecht cleyn schoon witte bloemkens / dat worden ronde besyckens / die sijn eerst gruen / ende daerna als sij rijp worden gants root. Die wortel is wit / groot ende dicke.

Die plaetse daert wast.

Bryonie wast oueral aen tuynen en hegghe / daer clint sij op / also als voorseyt is.

B

Den tijt.

Bryonie bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst / sij beghint ter stont te bloeyē int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die ionghe spruyckens sijn eens deels bitter / ende een luttel scherp / sij adstringeren en trecken tsamen. Die wortel droocht en verwermt redelic.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuettens ghesoden en geten / lossen die vrjne / ende maken saechten camerganck. Die bladeren / vruchte en wortel sijn scherp / en daerom sijn sij goet tot alderhande onreyn wonden en gesweeren / want sij suyneren en droogen sulcke vuyl vlcerationen. Die wortel suynert dat lichaem / en verdriift die rimpelen / ende daerom als sij met Ernen en Fenigrieck gemengt en aengestrecken wort / so maect sij een schoon aensicht / verdriift en verteert die plecken / sproeten ende ander swerte masen. Desgelijcke operatie heeft sij oock alsminse in olie siedt tot dat sij morw ende weeck wort. Si verteert oock dat geronnen bloet / alsmin blaw geslagen oft gestootē is / en die nijnnagelen daer dat vleesch ouer wast. Si breekt ooc die apostuenien en gesweer / alsminse met wijn daer op leyt. Dese wortel gestooten ende opgeleyt / treckt wt die gebroken beenē. Si is oock goet den genen die met de vallende siecte / popelcye / swijmelinghe / ende dierghelijcke siecten bevangen sijn / alsminse dicwils int iaer een drachme swaer daeras inneempt. Waert sake dat ye mant van slangen gesteken ware / die mach dese wortel ooc innemē. Die bevruchte vrouwen sullen haer voor dese wortel wachten / want sij doo det die vruchten in moeder lichaem. Leest dat ghij een dunne Electuarie met huenick van dese wortel maect / so is sij goet den genen die verstickē willen / die den hoeft hebben / ende van binnen gebroken sijn. Dertich dagen van dese wortel met azijn gedroncken / maect de milt cleyn. Alsminse ^{des wortels vertribet by lauighen krotten / legt int salter / brate met ghlijck als in Rüb / sijn d' zu stücken / so luttel von im dampff mit grun / wasser / sijn lang oder krotten / Raus krotten / stipt zu sandt dar (von) oder wo vorgeht. Fijer sind / so bleiben sie mit an der stalt.} ^{des wortels an salt / gesenckst für krampt und falland / sijn.} ^{vrjne maect camerganck} ^{plecken sproeten} ^{gebachten leuen} ^{in moeder lichaem} ^{met ghlijck als in Rüb / sijn d' zu stücken / so luttel von im dampff mit grun / wasser / sijn lang oder krotten / Raus krotten / stipt zu sandt dar (von) oder wo vorgeht. Fijer sind / so bleiben sie mit an der stalt.} ^{Bryonia gepulueret ind ringruomen / mit geyt milch del abrudt / mist darauß geyt rind / tribet auß dem Menschens slangen / ind krotten / so et was lange Zeit in sijn gewes / sijn.}

D met vigen stoot en yergens op leyt/ so heeft sij dieselue cracht en operatie. Men vseert dese wortel ooc om daer ouer te sittē baden/ wāt sij purgeert die moeder. Alsmen inde Lenten dat sap wt dese wortel perst ende met Meede drinct/so purgeert dat den mensch van sluymen. De vrucht van Bryonie gestooten ende opgestreken/ is goet tot alderley seerichēyt ende ruydichēyt. Dat sap van desen besien met Terwe ghesoden ende gheten/ maect oueruloedichēyt van melcke.

voor alderley seerichēyt
ende ruydichēyt.

Van Woudtwijngaert. Cap. XXXIII.

Den Naem.

A It gewas dwelck wij hier Woudtwijngaert heeten/ heet in Griecx Ampelos melena/ in Latijn Vitis nigra/ dat is te seggen swerten Wijngaert. Sōmige heetent oock Lenen.

Haetsoen.

Waldreben

Vitis nigra. Woudtwijngaert.

Swerten Wijngaert heeft bladeren gelijk Veele/ nochtans meer den Roomschen Boonen gelijk/ sijnen stock gelijct ooc denseluen wel/ hi haect oock met sijn draeyen aen de boomen/ hi heeft sneewitte welriēcken de bloemen/ dat worden ghepluymde en wolachtige bollekens/ gelijk eenen grūssen baert aen te sien. Sijn saet is gelijk als druyskens tsamen gedrongen/ eerst gruen/ ende daerna alst rīp wort so ist swertbruyn. De wortel is buyten swert en binnen geel/ gelijc als Boesboom/ dwelck wi Palmboom heeten.

palmboom.

B Die plaetse daert wast.

Vitis nigra wast geerne in heggen ende haechbosschen/ ende cruypt opwaerts aē de boomē/ also voorseyt is.

Den tijt.

Swerten Wijngaert bloeyt in Julio/ ende brengt sijn saet in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Denatuere ende complexie van desen cruyde is der Bryonie gelijck.

C Die cracht ende operatie.

Die ionge schuettens van desen cruyde machmen eten gelijk als ander cruyden/ sij lossen wel vrijne/ en brengen den vrouwen haer maents stonde. Si maken oock de milt cleyn. Sij sijn ooc den genen goet die de vallende

brengen den
vrouwen haer
maents stonde.

vallende sieckte hebben/die swijmelinghe hebben/en die in haer leden verballende leemt sijn. Die wortel heeft sulcken operatie gelijc als de Bryonie/maersichten niet heel so crachtich. De bladeren van desen cruyde met wijn geyseert/genesen de beesten die scorft aen haren hals sijn / als ment daer op strijct. ^{borst ende scorft aen hals hebby.} Men machse oock in sulcker manieren leggen op de leden die ontfelt sijn wt de coten.

Van Amarant. Cap. XXXIIII.

Den naem.

A dese cruyden heet wij Amarant na den Griecsche/daer om dat sijn bloemen niet en verwelcken ghelijc als van andere cruyden / want int midden vanden winter besiget men dese bloemen tot de cranskens oft croonen.

Geslachte.

De Amaranten sijn tweederley. Deerste heeft schoon goudtgeel bloemen/en die heetmen in sommighe plaetsen Rhijnbloemen / om datse ontrent den Rhijnstroom tusschen Spier ende Worms gheerne wassen. Sommige noement Mottenbloem/oft Mottencruyt/want die motten en comen in die cleederen niet als dese bloemen daer bij liggen. Sommi ge Apotekers heeten dit cruyt Stichas citrina. Dat ander gheslachte

Amaranthus. Mottencruyt.

Flos amoris. Glouweelbloemen.

e iij heeft

heeft donckerroode bloemen gelijk flouweel/en wt dien heetment Flouweelbloemen/ende Flos amoris na den Latijne.

Maetsoen.

Mottencruyt heeft teere stelen en tacckens/lange ende sinale bladeren gelijk Xsope/ende die sijn bitter van smake/ende wit ghelijck Queroone dwijcken. Elck steelken is ront/en aschverwich van coluere/en draecht op tsof goudtgeele ronde cnopachtighe bloemkens/die nimmermeer en verwelcken/maer altijt haer verwe houden. De wortel is cort/dunne ende swert. Maer de Flouweelbloeme heeft ronde purpur stelen/met schnettens en tacckens ter syden/die bladeren sijn den grooten Basilicom gelijk/maer sijn groter ende langer. Aent opperste vanden steel staen purpurroode bloemen/die staen tesamen gedrongen gelijk een are/ende als die bloeyen/so brengen sijn voort swert cleyn sadeken/dat is effen ende gelickende/ende leyt in cleyn huyskens gesloten. Dit cruyt is seer play sant om sien/maer het en heeft geenen rueck.

Die plaetse haerder wassinghe.

Mottenbloemen wassen geerne in row/drooghe ende sandachtighe plaatsen/en op dorre heyden die bi d'water liggen. Maer Flouweelbloemen plant men inde hoven ende in teylen.

Den tijt.

De Mottenbloemen bloeyen in Junio en Julio. Maer de Flouweelbloemen inden somer/ende sonderlinge in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Mottenbloemen sijn sonder twijfel werm en drooge van natuer/dat can men aenden smaek kennen/die is bitter. Floramor/oft Flouweelbloemen droogen wt/ende als sommighe meynen so vercoelen sijn oock.

Die cracht ende werckinge.

E Rhijnbloemen in wijn gesoden ende gedroncken/sijn goet den genen die met pijn haer water maken/ende die van slangen gebeten sijn/ende die met Tsciatica gequelt sijn/ende den genen die gebroken sijn. Si brengen den vrouwen oock haer suuerheyt. Si verdriuen dat gheclontert ende gestolt bloet inden buyck/ende inde blase/als si met huenick en azijn gemengt/ende also ghedroncken worden. Alsmense anderhalf drachme swaer met slechten witten wijn nuchteren drinct/so stoppen sijn den snuf/ende distillatie wt en hoefde. Dese bloemen bewaren de cleederen dat sijn vande motten niet geten en worden. Die voorsyde bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/iagen de wormen af. Als sijn in looghe ghesoden sijn/so dooden sijn de luyfen. Si verteeren oock ende verdriuen alderley herteinflammationen. Si sijn oock goet tot verbrantheyt/als sijn met huenick daerop geleyt worden. Floramor/oft Flouweelbloemen gemerckt dat sijn seer droogen/als sijn met wijn inghenomen worden/so stoppen sijn den loop des buyckers. Ende sijn oock voort meer goet tot alle tghene dat wel droogens behoefde.

Van Akeleye.

de met pijn haer
water maeken
geclontert ende
gestolt bloet
sijn.

de bloemen belo-
nende cleeder
dat sijn vande
motten niet
geten worden.

sijn dooden oock
de luyfen
verbrantheyt.
sijn oock
sijn.

Den naem.

Akeley en heet op den dach van heden in Latijn anders niet dan Aquilegia/ende en heeft ooc voortijts in Griecx en Latijn anders geen naem gehad/so veel als mi kennelic is.

Maetsoen.

Akeley heeft bladeren ghelijck Vergouwe/maer sij sijn ronder en sachter. De stelen sijn meer dan een elle hooge/ende sijn ront

ende effen/en op dieselue wassen veel schoon bloemen/die sijn dubbel gheult/en aende clocke wassen vijf crōme haeckens/schier ghelijck Ridder sporen. Dese bloemen sijn hier te lande gemeynlic blaw/men vindter ooc heel witte/ende purpurbruyn/en sommige sijn ooc rootbruyn. Als die bloemen afvallen/so wordent bollekens

oft cnopkens met vier oft vijf scherpe dingerkens aen malcanderen/gelijck aen swert Coriander/ende daerinne leyt lanc swert saet. De wortel is somtijts eenen vingher dick/met veeselinghen ter sijden.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne inde houe aldaert gheplant wort. Men vindt oock in vette beemden/en in bosschen die hooghe ligghen/somwijlen oock aen steenrooten ende mueren.

Den tijt.

Akeley bloeyt inden Mey en Junio.

E Die natuer ende complexie.

Gemerct dat dit geheel cruyt geneycht is tot sueticheyt van smake/so eest noot dattet redelijcken werm van complexie is.

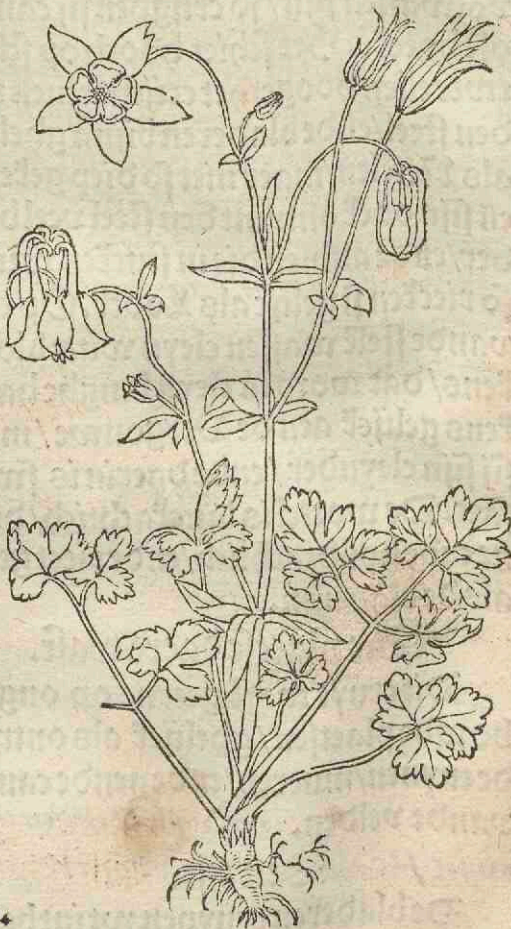
Die cracht ende operatie.

De Akeley heeft sulcken operatie ghelijck als de bladeren van witten hoemst/daeromme so verteert sij/en verdeylt ter redelijcker wijze/sij dilateert/sij versuet de pine/en brengt die gesweeren en vlcerationen tot rijpheyte. Als men Terwen oft Gersten meel met Akeleyen mengt/so wort sijn cracht daer door te stercker/en droocht dan meer dan te voren. En daer om mach si in deser manieren tot ruydicheyt en ander gesweeren en vuyl vlcerationen gebesiget worden. Der Akeleyen worden van sommigen Apotekers veel versierde en valsche proprieteyt en operatie toegegeven.

scilicet soder lorenzan dens leonis genandt. e iij Van Loock
Dat Kraut mit der wortel an Galß gesamelt ist güt für die bristten Ringen

Aquilegia.

Akeleye.

*Ringum de
tornandem.*

Van Looch sonder looch.

Cap. XXXVI.

Den naem.

A

Looch sonder looch heet in Latijn Alliaria / om dattet van rucke den Looch ghelijck is. *Daer de oock genadt knoblauchkraut / dan om de bletter wie der knoblauch / gheslossen in minne stucken gelyck haben*

Dit cruyt so wanneer dattet eerst wtcomt / so heuet ron de bladeren die sijn blauw Violetten cruyt ghelijck / maer sijn

sijn breeder ende groter. Ende als si volwassen sijn / so crughen sijn canten oft hoeckē. Het schiet hooch op schier twee ellen hooge / het cruycht eenen ron den steel / ende bladeren bijna ghelijck als Metelen / maer niet so diep gekerft / en sijn oock ontrent den steel veel breeder / ende als men die in stucken wrijft / so riecken si gelyc als Looch. Op tsof vande stelē wassen cleyn witte bloemkens / dat worden cleyn langhe hawkens ghelijck aen de Vergourwe / maer sijn sijn cleynder / ende daerin is swert saet. De wortel is lanckachtich / dunne ende houdtachtich / ende riecht gelyc als de bladeren.

Alliaria. Looch sonder looch.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op ongheworde plaetsen / ghelijck als ontrent de tuynen / mueren / ende aende canten vande velden. *oock daer ghydechsen en ander ongeziften* - Den tijt. *Wonet.*

De bladeren cruypen wt int begin vanden Lenten / ende inden Meerte.

Ende bloeyt inde Mey ende Junio / ende brengt daerna saet.

C

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Looch sonder looch dient seer wel tot gruen sauce. Het verwermt / en verdeylt / ende maect subtyl die groue slijmachtighe humoren ende vochticheyt. Dit saet ghestooten ende daer aen plaester ghemaect / ende met azijn ghetempert / ende op de moeder gheleyt / beledt haer dat sijn niet opwaerts en treect / en brengt de vrouwen weder omme tot haer seluen. Dit cruyt heeft bijna sulcken operatie ghelijck als Kerse.

Van Metelen.

*Moeder daer
gheleyn
vanden*

Den naem.

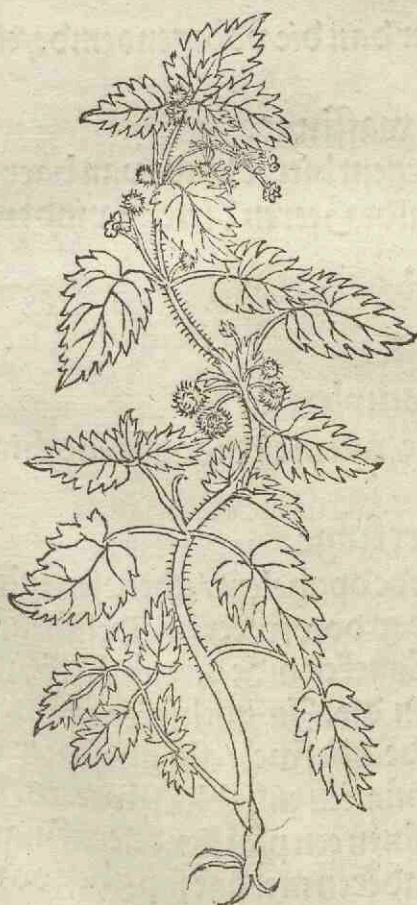
21 **D**e Netelen heeten in Griecx *Ucalyphe* oft *Enide*/ende in Latijn *Urtica*. De redene van dese namen staet bescreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Dioscorides scrjft datter twee gheslachten oft manieren van Netelen sijn. Deerste is gants row / ende is die rechte Netel diemen nu in Latijn *Urtica Romana*/ ende in Duytsch *Koomsche Netel* noempt. Dat ander gheslachte en is niet so row/ende is wat saechter/ende datselue en heb ick noch niet ghesien. Dese twee gheslachten van Netelen sijn tam / ende sij en wassen van haer seluen niet / het en sij datse te voren gheplant oft ghesedt worden. Plinius scrjft noch van sommighe wilde gheslachten van Netelen/ende van dien sijn oock onse *Seeren Netelen* / die alomme hier te lande wassen / ende dier sijnder oock twee derley. Deen is seer groot/ende heet in Latijn *Urtica maior* / ende in Duytsch *groue Netelen*. Dat ander is minder/ende heet in Latijn *Urtica minor*/ende in Duytsch *Seeren Netelen*. Plinius scrjft van een onder de wilde Netelen die rieckt sterck / dewelcke hi *Serculaneam* noemt/ ende die en bernt oft en steect niet.

Urtica Romana. *Koomsche Netelen*.

Urtica maior. *Groue Netelen*.

Jaetsoen.

De Roomsche Ntel heeft eenen ronden en rouwen steel/die is heel scherp. De bladeren sijn langachtich ende diep gekerft oft gekertelt/ ende crijcht witte bloemen/ende als die afvallen/so worden ronde cnopkens oft bollekens/va veel cleyn holer dingerkens te samen geset/daerin leyt saet/dat is Lijnsaet seer ghelijck/maer tis minder. Die wilde diemen Heeren Ntel noempt/wast hooch op/ende heeft bladeren die sijn de Roomsche Ntel niet seer ongheleijc/maer sij en sijn so seer niet gekerft. Saren steel is row ende hayrachtich/en daeraen wast saet met wtgespreyde purpurbruyne veeftkens/daerwt wrijft men wit saet gelijck Hirs/maer tis veel cleynder. De wortel is lanck/ende geel van coluere/ende vliddert hier ende daer in deerde. De groue Ntelen sijn met stele/bladeren ende wortel de Heeren Ntelen gelijc/maer nochtans cleynder. Maer tsaet is grooter dan die voorgenomde/ende oock swetter/ende is ghelijck Lijnsaet.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die Roomsche Ntelen en wassen niergent hier te lande van haer seluen/maer men moetse planten. Die wilde Heeren Ntelen vindt men ontrent de tuynen/hegghen ende mueren.

Den tijt.

Dat saet wort vergadert inden Vogst.

Die natuer ende complexie.

Die Ntelen sijn van subtyl substantie/werm en drooghe/nochtans en sijn sij niet ouerheet.

D

Die cracht ende werckinge.

Ntelbladeren met sout ghestooten ende opgheleyt/ghenesen tghene dat van dulle honden ghebeten is. Ende groote sweeren. Desghelijcks oock op vuyl vlceraen/ghelijck als de Cancker ende dierghelijcke/ghelleyt/so suyneren sij dieselue ende ghenesen die. In ghelijcker manieren verdeylen ende verdriuen sij alderhande gheswel/als ghesweer ontrent den ooren/ende dierghelijcke inflammationen ende bloetsweeren. Si sijn ooc goet voor de sweerende milte/alsinen een plaester daeraf maect/ende daer op leyt. Die voorgenomde bladeren met dat sap ghestooten/

*dulle honden
ghebeten.*

*voor alderhande
gheswel als
ghesweer ontrent
den
ooren.*

*in sijnen
vuller*

*hijten Ntel in Banwöl groest dand dierghelijcke vuller fap dant ende
bestrijt dierghelijcke.*

En op twee hoofft gheleyt / stelpt dat bloet dat wten nuse loopt. Als men met Myrhe scoot / ende tapkens daeraf maect / en in der vrouwen schamelheyt doet / so brengt dat den vrouwe haer suyuerheyt. Maer als men se versch op de moeder leyt die onder wt wil comen / so doense die weder om achterwaerts keeren. Dat saet van Nieten met sueten wijn gedroncken / trect den mensch tot lust om bij slapen / ende opent die moeder. Dat voorseyde saet met huenick ghemengt / ende een Electuarie daeraf ghemact / is goet voor de ghene die den kich hoeft hebben / ende dat Pleuresis / ende ghesweer inde longhen. Het doet oock wel wtlegghen / ende het purgeert de borst. Die bladeren met mosschelen ghesoden ende ghedroncken / maect eenen saechten camerganc / ende doen wel water maken. Als men die bladeren siedt / ende dat water daeraf met een luttel Myrhe mengt ende drinct / so brengt dat den vrouwen haer suyuerheyt. Dat sap vande voorseyde bladeren inden mont ghenomen ende ghegorgelt / is goet voor den huych. Dit saet is den wilden Peter selie / Cicuta / ende vernijnige campernoelien contrarie. Dit saet doet oock lichtelick spouwen / als men des auonts na den eten met Meede een half drachme swaer inneempt. Met sueten wijn ghedroncken / eest goet tot inflatie vander maaghe. Nieten in looghe gheleyt / is goet tegen dat wtvalen vanden hayre / ende verdriift die quade seerichheyt / desgelijcks oock dat saet. Die bladeren met berensinout gestooten / sijn goet tot dat Podagra / ende alderley pijn ende weedom der leden.

Van wilde Wicken.

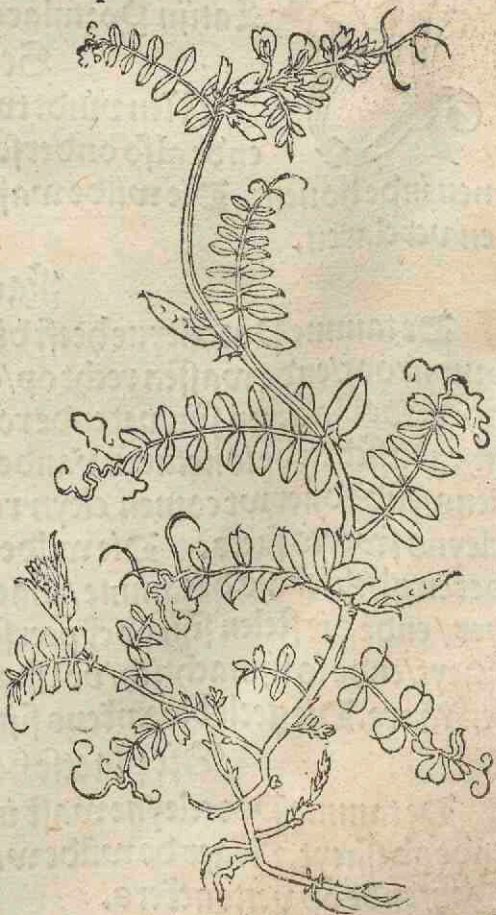
Cap. XXXVIII.

Aphace. Wilde Wicken.

Den naem.
 Wilde Wicken oft Vitsen heet in Griec en Latijn Aphace. Somige Apotekers heetent Os mundi / en Vitia sylvestris.

Teaetsoen.

Wilde Wicken dat is een cleyn gewas / ende is hooger dan de Linsen / en heeft ter syden aen sijnen steel teere bladerkens / wtghespreyt ghelijck als vlercken / en met sijn draeykens haket allesins aen. De bloemen sijn purpur bruyen / en gelijcken wel de bloesel vande Erwtten / maer si sijn cleyn der. De bloem dat wordē hawkens / eē luttel grooter dan aen de Linsen / en daerin

sijn drij

sijn drij oft vier Wicken/die sijn sweter ende cleynder dan Linsen.

Die plaetse daert wast.

Die Wicken wassen van sels opt veldt ende in hegbosschen.

B

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt inden Mey/en daerna so crighet hawkens/daer in leyt swert saet.

Die natuer ende complexie.

Die wilde Wicken sijn redelick ende middelmatelic werm/ende drooghen seere.

Die cracht ende operatie.

Die Wicken trecken tsamen / ende daeromme als men se droocht ende stoot ende yergens op leyt / oft dat men drinckt van den water daer sij in ghesoden sijn / so sijn sij goet teghen dat walghen / ende stoppen den loop des buycks. Drij oft vier van dese Wicken ghegeten / stillen die verbrant heyt ende dat suer opworpen vander maghe. Somma de Wicken hebben meer cracht om te stelpen dan de Linsen / maer anders hebben sij bijna eenderley cracht ende operatie.

stoppen den
loop des buycks.
stillen die
verbrant heyt
duer suer op
worpen vander
maghe.

Van Porceleyne.

Cap. XXXIX.

Den naem.

A

Porceleyne oft Burgel heet in Griec Andrachne / ende in Latijn Portulaca.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Porceleyne / tam en wilt / ende also onderscheydse Dioscorides. De tamme plant men inde hoven. Die wilde wast van haer seluen / also wij hierna sulen verclaren.

Gaetsoen.

De tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen / die sijn een luttel bruynroot / ende wassen recht op / een span hooge / ende somtijts oochhogher. De bladeren sijn vet ende rondachtich inde lengde. Die stelen draeghen tusschen de ioncturen vande bladeren / en int sop bleeck geele bloemkens / ende daerwt comen cleynt ronde bedecte schaelfkens / die sijn vol cleyns swerts saets. Die wilde Porceleyne heeft vette stelen ende bladeren ghelijck als de tamme / maer sij sijn cleynder / teerder ende sijn alder / ende die stelen sijn oock peerscher. Sij leyt altijt op deerde wtghe spreyt / ende is lijmachlich / vol saps / ende suerachtich / als oft sij ghesonten ware. Die geele bloemkens sijn oock cleynder dan aen de tamme.

Die plaetse haerder wassinghe.

De tamme Porceleyne wast inde hoven / aldaer sij gheplant wordt ende ghesaeyt. Maer de wilde wast van sels op steenroossen / wijnberghen / ende op vette ackers.

Den tijt.

C

Den tijt.

Porceleyne tam ende wilde beginnen te bloeyen van Junio astot in den Herft. Die bladeren salmen vergaderen in Junio ende Julio / ende daerna dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Porceleynen tam en wilde sijn van natueren coudt inden derden graet / ende vochtich inden tweeden. Si sijn oock een luttel suer / als oft sij ghesouten waren / ende daerom werden sij in ouden tijden inde pek el geleyt gelijck als die Olinen ende Capers. Die Italianen vseren die veel heden sdaechs int salaet.

Die cracht ende operatie.

Porceleyne met Gersten mout gemengt en geapplianceert / verdrijft die pijn int hooft / die hitte ende rootheyt van oogen / die pijn inde mage en inde blase / ende blusschet dat wildt vier. Porceleyne geknowt / beneempt die buemicheyt vanden tanden / ende die ouergroote hitte inde mage en inde dermen / ende stopt den loop inden buyck. Si geneest ende heylt die gequetste nieren ende blase / ende blust en beneempt den lust om bij te slapen. Sulcken operatie heeft oock dat sap / ende is seer goet tegen de cortse. Het doodet oock die wormen inden buyck / ende stelpt dat bloetspon

hooft pijn
tanden

benempt Lust
om bij te slapen.
cortse.
wormen doodt.

Portulaca hortensis.
Tamme Porceleyne. *Buigel.*

Portulaca sylvestris.
Wilde Porceleyne.

f wen/den

hoofst lood oock
vande sonne.

wen/den rooden loop/ende die rugader/Hemorroides geheeten/ende alderley bloetloop. Dit sap doet men oock inde oogesaluen. Als yemant sijn hoofst wee doet vande sonne/so salmen dit sap met olie van Roosen mengen/en daer op strijcken/oft laten van bouen neder opt hoofst druypen. In somma Porceleyne vercoelt alderhande hittige gebreken/en ghe merckt dat sij een luttel row is/so is sij oock goet om alderhande loopen ende fluxien te stelpen. Als yemant van binne inde keele gequetst is/so sal hi Porceleyne sieden/ende van dat water gorgelen. Dit cruyt salmen enauwen als yemant sijn tanden loteren en waggelen/want het maect se vast. Het maect oock een goede stercke maghe/alsment met azijn ende olie bereyt/ende in salaet etet.

tandouloteren
ende waggelen.
stercke maghe.
men bruykt oec
tot salact.

Van Asphodelus.

Cap. XL.

Den naem.

die is gewas sijn loodderlij ghes
lachten maect dat mannekens
in desen doot niet met sijn figur.

A It cruyt daer wi in dit Capittel af handelen/heet in Griec ende Latijn Asphodelus/ende inde Apoteken Asfodillus.

Geslachte.

D Dit cruyt is tweederhande/alsoo Plinius lib. rrij. cap. rviij. claerlick beschrijft/en wi dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden betuycht hebben. Deerste dat is dmanneken/en mach in Duytsch Heydensche bloeme/oft Heydensche lelie geheeten worden. Dander is dwijfken/ende dat heet in Latijn Gastula regia/om deswille dattet met sijn bloeyfel eenen Coninc scepter niet onghelijck en is. Sommighe heetent bouen int landt Goudtwortel/ter causen dat de wortel van desen cruyde gants geel is ghelijck gondt.

Efaetsoen.

Dioscorides scrijft dat dmanneken bladeren heeft gelijck groot Loock/ende heeft eenen langen steel/die draecht aen tsop een schoon bloeme. Die wortelen sijn lancachtich/rondt oft cnopachtich ghelijck Leckelen/de Mastbloemen niet ongelijck/ende is heel scherp van sinake. Dit cruyt en is ons noch niet ter hant comen/anders souden wi sijn figure hier oock mede geset hebben. Maer dat saet heeft ons gesonden gheweest/datselue willen wi saeyen/ende eest dattet voortcomt so sullen wi dat cruyt doen contrefeyten. Dat wijfken heeft ronde stelen/rondtsomme met finale lange bladeren/de Hondtsribbe niet ongelijc/beset/ende dieselue sijn een weynich taey/en niet ghehackelt. Op tsop vanden stele wassen veel bloemen/die sijn dickachtich ende vet/lijfverwich root/met seer cleyn bruyntipkens bespraeyt/ende die bladeren van dese bloemen sijn ten stelewaerts crom om gewelft. Inde midden heeft elc bloeme ses oft seuen veeftkens/en daeraen wassen hoykens/die hebben eenen lieffelijcken ruck. Na dat sij gebloeyt hebben/so comen daer lange bollekens die sijn genult met breet geel saet. Die wortel is geel gelijck gout/ghelijck de witte Lelien cnoop/met veel veeselingen/eenen Loockbol niet onghelijck.

Die plaetse

Van Asphodelus.

Cap. XL.

Asphodelus. Affodille.

Dit is dat wijfken dat hier/Adet geseignert.

Hier onsen Hobbs ich
van dat manneken
wortel asphodelus
den winningh af
Jhesus Christen.

pique inde
side

goet vooraten
hande wijf
vooraten. ad voort
aten.

leert goet voor
de geelsticht

D Die plaetse daert wast.

Dmanneken en wast niet van hem seluen in onse landen / maer men moet inde hoven planten. Dat wijfken wast oueral in hooge wouden oft boschen / en somtijts oock op de beemden die op hooghe berghen ligghen / gelijk als te Tubinghen op den Osterberch / daer wasset met hoopen.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio. Dat manneken en hebbē wi noch niet gesie.

Die natuer ende complexie.

Die wortel vā dmanneken is werm en drooge. Desghelijcx oock dat wijfken / maer niet so seer als dmanneken.

Die cracht ende werckinge.

E Die wortel van dat manneken lost die vryne / het brengt den vrouwe haer maetstonde. Si is goet voor weedom inde sijde / en voor den hoeft / als men se een drachme swaer gestooten in wijn drinct. Waert dat yemant van slange oft nateren gebeten ware / die sal nemen de bladeren / wortel en bloemen / ende met wijn tempereren ende stooten / ende daerop legghen. Dese wortel is oock goet tot alderhande vuyl sweeren die voorts en voorts eten / ende principalick tot sweerende borsten / als sij in wijndroessem gesoden ende daerop gheleyt wort. In somma / dese wortel heeft schier eenderley operatie gelyc de Mansooren ende Slangencruyt / want sij reynicht en scheydt / sij is van subtyl substantie / en verteert / sij opent oock al wat verstoppt is / ende daerom so en isser nauwelick gheen beter medicijne tot de geelsucht dan dese wortel / in wijn ghesoden ende gedroncken. Eest dat men se tot asschen bernt / en een salue met huenick daer af maect / en strijct / so wort dat wtvallende hayr wederom wassende. Dat wijfken / waer af de wortel en bladeren taey en bitter sijn / heylt sweeren ende wonden / ruydicheyt / ende ander oude gebreken. Die wortel is oock goet met Gerste ghesoden voor de ghene die wt drooghen ende afnemen. Men mach se oock met meel menghen / ende broot daer af maken ende eten. Daerom

me so pleechmen in ouden tijden / also Hesiodus ende meer an

der scrijuen / dese wortel daghelijcx inde spij

se te besighen.

f ij Van Melde.

Diese affodille wortel.

segu zuverdelig geselecten diese ist hier

von dat manneken ist die wortel. Asphodelus wortel.

Diese vordast manken und die wortel auß gesollet und ol darin gesollet ist gut

angewunden / zum brandt und zu vorren. Gesele.

Die wortel geselet mit wasser gesollet und da auß ein pflaster gemacht / auß das

manneken geselet / so geselet man / heylt fast.

In der ofen getrocknet und in den tadeln das manneken.

Die affodille wortel gebreuet / und abgelaugt / macht gantz gesund.

affodille wortel und stengel in laugen gesollet / damit das gantz gesund ist

gut und da auß fallan.

manneken
geselet
manneken
geselet
manneken
geselet
manneken
geselet

Den naem.

21

Melde heet in Griecx *Atraphaxis* ende *Chrysolachanon* / in Latijn *Atriplex* / ende dien naem blijft noch inde *Apoteke*. De oorsake van sulcken namen hebben wij geset in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslacht.

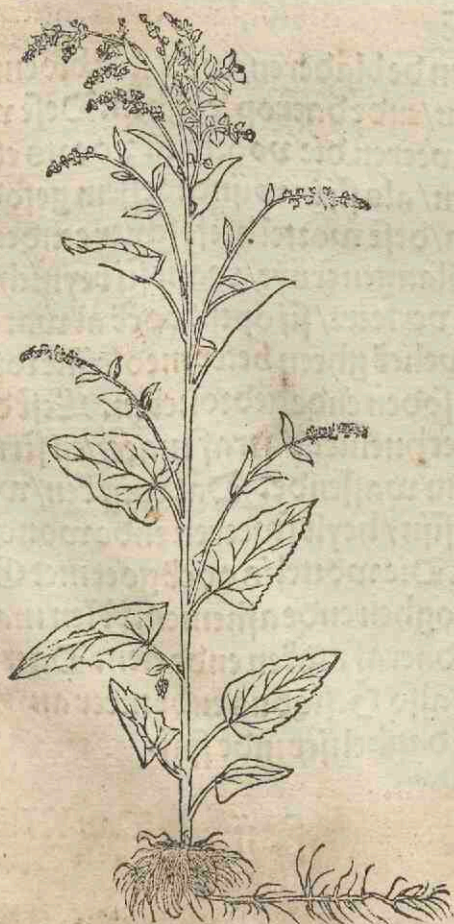
Melde / als *Dioscorides* scrijft / is tweederhande / deen tam / dander wildt / ende die heetmen oock *Ackermelde* / oft cleyn *Schijtmelde*.

Gaetsoen.

De tamme Melde heeft van onder opwaerts eenen ronden / ende int opperste eenen viercantigen steel / met veel meyen ende tacken. De bladeren sijn meelachtich / en principaelick diewijl sij ionck sijn / eer sij op de stelen climmen / lanck ende breeet / des Atrons bladeren niet seer ongelijck. De bloemen sijn geel ende seer cleyn / daerna brenghet saet / dat leyt in dunne velckens gesloten / en tis breeet ghelijck een cleyn bladeken. Die wortel is lanckachtich / niet effen / maer sij heeft veel veeselingen / ende cleyn wortelkens aen malcander hangende. Ende dese tamme Melde is oock drijer ley / nochtans ist onderscheet alleen inde bladeren en stelen / want de sommige hebben swertgruene bladeren en stelen / die andere die oock de beste

Atriplex hortensis. Tamme Melde.

Atriplex sylvestris. Wilde Melde.

sijn/

sijn/dragen witgroene/die derde bruynroode/ anders sijn sij malcanderen in alle dingen ghelijck. Die wilde Melde wast seer hooge op/ also dat sij vier cubitus lanck wort/ ende heeft eenen gehoecten steel ghelijck als de tamme/ dien is met purpurbruyn besprengt. De bladeren sijn der tamme niet ongelijck/maer nochtans cleynder en meelachtiger/ die bloemen sijn geel. Dat saet is hert ende oueruloedich in een ghedrongen/ghelijc als cleyn druystens. De wortel is een luttel lanck en heeft veel veesen.

C Die plaetse daert wast.

De tamme wast oueral inde houen. De wilde vindtmen oock inde houen ende in ander plaetsen/nochtans wast sij van haer seluen.

Den tijt.

Beyde de Melden tamme en wilde bloeyen den gantsen somer/maer principalick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Melde is condit inden eersten graet/en vochtich inden tweeden/nochtans is de tamme couder ende vochtiger dan de wilde.

Die cracht ende operatie.

D Melde inde spijsse/ghelijck ander gruen cruyt/ghenut ende gesoden/
maect weeck inden buyck. Melde row gestooten oft ghesoden/verdrift
tgeswel vande clieren/als sij daerop geleyt wort. Tsaet met huenick wa-
ter gedroncken/verdrift die geele. Melde is oock goet den genen die heet
van natuere sijn. Die tamme is beter tot de hittige sweeren en apostue-
nien/die eerst beghinnen te wassen ende toenemen. Maer die wilde is be-
quamer als si nu rijp sijn/en wederom afnemen. Si maken oock weeck
al wat hert is/row ende ghesoden daerop gheleyt.

Van Wilden veldtsoffraen.

Cap. XLII.

Den naem.

A Dese Distelen daer wij in dit Capittel af spreken/heeten in
Griecx Attractylides/ende in Latijn Enicus syluestris/dat
is wilden Veldtsoffraen.

Geslachte.

Dese Distel/die in Latijn Enicus syluestris heet/is twee
derhande. Deerste en is niet seer row/maer tis mild/ende gelijct bat den
wilden Soffraen die inde houen gheplant wordt. Den steel van desen
cruyde is stijf ende hert/daerop plegghen de vrouwen voortijts int stede
van eenen spinrock te spinnen. In Duytsch mach dit wel wilden Veldts-
soffraen heeten/op datter onderscheyt sij tusschen den wilden Soffsof-
fraen/ende dese tegenwoordige Distel. Dander is rouwer/ende heet in
der Apoteken Carduus benedictus/dats Ghebenedijde Distel/om sijn
heylsame cracht wille. Anders heet hi ghemeynlick Cardobenedictus.

f iij Faetsoen.

Haetsoen.

Wilden Veldtsoffraen is den wilden Soffsoffraen niet seer ongelijc/
nochtans heeft hi int opperste vande stelen langer bladerē. Sijnen steel
is inden Herste eens deels bloot/want dan vallen die bladeren seer af/en
daertoe row en stijf/nochtans dunne en cleyne. Op den steel wassen ste-
kende bollekens / ende dbloeyfel daer af is bleeckgeel. De wortel is smal/
en en wort inder medicinen niet gebesicht. Dat saet is smal/lanckachtich
cleyne ende swert. Cardobenedictus is gants row en hayrachtich. Sijn
stelen sijn der Melckwey/oft Hasenhuys gelijck/ende cruypen lanck der
eerden / om dat sij so weeck ende teer sijn. De stelen brengen ronde wol-
achtige bollekens/ende als die bloeyen so worden se bleeckgeel. Ende na
dat bloeyfel so vindt men inde besloten bollekens lanck ende bleeckgeel
Esaet/in witte wolte gesloten / datselue saet is bitter / ende heeft int opper-
ste sommige hayrkens gelijck eenen baert. Die wortel is redelijcken lanc
ende teeder met veel veeselinghen.

Die plaetse haerder wassinghe.

Den wilden Veldtsoffraen wast int velt/ende op de berghen. Cardo
benedictus wort nu schier oueral inde hoven gheplant *wast grom in vele arden*

Den tijt.

Den wilden Veldtsoffraen bloeyt in Augusto/en sijn bollekens bliuen

Cnicus syluestris.

Wilden Veldtsoffraen.

Carduus benedictus.

Cardobenedictus.

den gantsen

haestighe siechte ghesenen. De erbaeren doctoren inder Medecine segghen, dat Cardobenedictus ghepoedert een woolschal wol inne ghenomen, is goet door die haestighe siechte.

Van wilden Veldtsoffraen. Cap. XLII.

den gantsen winter staen. Dat saet wort eerst inden Herst rijp. Cardobenedictus bloeyt in Junio oft Julio. Sijn saet wort oock spade rijp.

Die natuer ende complexie.

Beide dese geslachten van cruyden/na den mael si bitter schinen te sijn van smake/so sijn si werm en drooge van natuere/ende sij verteeren.

Die cracht ende operatie. *Van d'isocruyt is seer wel bekent aan d'lijffghebruyke van d'kouf.*

De bladeren van dese cruyden / en dat saet gestooten / en met Peper en wijn gedroncken / sijn goet voor de gene die vande Scorpioene gesteken worden. Daer sijn oock sommige die scriuen / dat de gene die van Scorpioenen gesteken sijn / geen pijn en gevoelen / so lange als sij dese cruyden in haer hant houden. Maer de wilden Veldtsoffraen is sonderlinge goet tot oude vlcerationen en fistelen / want hi geneestse. Cardobenedictus bene met allerley verstoptheit van binnen / lost de vrijne / breekt den steen / en geneest alderley gesweer / ende principaelick vande longen. Ende is oock goet den genen die van veninich gedierte gebeten sijn. Dit cruyt is geprobeert tegen alderhande venijn. Daerom eest seer goet gebesiget in tijden van Pestilentien / want het preserveert den mensch van dese siechte / ende maect gesont de gene die metter pestilentien beladen sijn. In alle de voorgenomde gebreken machmen dat cruyt in wijn oft water sieden / na gelegenheyt vander siechte / oft men mach dat poeder van desen cruyde innemen. Cardobenedictus dient oock seer wel tot veruuyelde vlcerationen / en sonderlinge tot den cancker inde borste / als men dat poeder daerin strooyt. Waerwt wel te mercken is dat dese twee Distelen ee geslecht van cruyde is.

seer wel bekent aan d'lijffghebruyke van d'kouf. vromen die niet kint ghebonde worden ghebon Cardobenedictus inuuyde anders soeden sij van kint ghebon. Cardobenedictus 3 hant vol in water gesoden ende niet sieden gedroncken. b. onden in d'oor opgeset dat gheest ghepleuwt.

Van Angelica. Cap. XLIII.

Den naem.

Dit duechdelick cruyt / dwelck in Duytsch Angelica heet / oft Heylich geests wortel / oft Borstwortel / en weten wi met sijnen rechten Latijnschen oft Griecschen naem / eest anders in ouden tijden bekent gheweest / niet te noemen. Daerom en heuet noch bij de Latijnsche geen en anderen naem gheuonden / dan dat sijt Angelica heeten. Ende daer bij laten wij dat te deser tijt rusten ende bliuen.

Geslachte.

Angelica is tweederhande. Deen is tam / waer af de wortel eenen gge den ende edelen rueck heeft. Dander wildt / wiens wortel niet so lieflick / maer sterck van rueck is. Anders en sijnse malcanderē niet seer ongelijc.

Gaetsoen.

De tamme Angelica heeft eenen steel die is twee cubitus hooge / dick en cnoopachtich gelijk een sterck riet / binnen hol. De bladeren sijn gheclouen / ende ringsomme ghekertelt / ghelijc de opperste bladeren aen den Valschen oft Duytschen Berenclaw / maer dese sijn teerder. Aen den steel wassen dunne vlimmen als opgheblasen holle sacckens / wt densel-

f iij uen cruyt

goet tot alderley venijn/ende principalick tegen vergiftheyt vande Pestilentiense locht. Want al eest datmense maer inden mont en houdt/so bewaert ende preserueert sij den mensch voor de Peste. Dese wortel gepuluerizeert ende een drachme swaer inghenomen/des winters in wijn/ende des somers in Rooswater/ende daerop ghelegghen ende wel gedect/maect sweeten/ende verlost den mensch vande voorseyde sieckte. Als yemant des morgens vroech nuchteren van dese wortel inneempt/so is hij dien dach beurt vander pestilentie/want sij drijft dat venijn wt door den sweet ende vrije. Sij scheydet oock die taeye vochticheyt ende sluyzen die op de borst leyt/ende is oock goet voor den hoest die van condecompt. Ende men mach die wortel tot dat voorghenoemde ghebreck in wijn oft water sieden/na ghelegentheyt vander sieckte/ende als dan den dranc besigen/oft men mach dat poeder daeras innemen. Dat cruyt in wijn oft water ghesoden/heylt die wonden ende quetsuren van binnen. Het scheydet oock dat ghestolt bloet. Het versterckt die maghe ende dat herte. Het verdrijft dat ouergenen ende walginge van eten/ende brengt wederom goeden appetijt. Waert dat yemandt van eenen verwoeden hont/oft slange gebeten ware/die sal de bladeren van desen cruyde met Kuyte ende met huenick stooten/ende inde wonden doen/oft daerop leggen/en daerna salment in wijn sieden ende daer af te drincken geuen. Dit cruyt inden mont gehouden/blyst te ouergrooten lust tot bijslapen. Dit cruyt is goet tegen alderhande toonerie/als een mensch bi hem draecht.

pest. locht.

voor de peste
preserueert.

pestilentie.

wonden vnde
quetsuren van
binnen heylt.toonerie.
it se goet als
men in sel by hem
draecht.hantfalt
gastpaust.

Van Latten.

Cap. XLIIII.

Den naem.

Die Latten diemen oock peersche Corenbloemen/oft coren Genoffelen heet/worden in Griecx Aera ende in Latijn Lolium geheeten. Sommige heetent oock Pseudomelanthiū/en niet sonder sake/want het en is dat recht en warachtich Melanthium oft Nigella niet/gelijck als sommige ongeleerde Apotekers meynen/ende wi sulcx in sijn plaetse verclaren sullen.

Haetsoen.

De bladeren van Lolium sijn lancachtich/smal en scerp/ghelijck als Loock/maer sij sijn corter/vet/ende harich/asschenverwich gruen van coluere/met een schoon donckerroode bloeme/ende dat wort een lanc/ghelieck/row/hayzachtich cnopken/ende daerin leyt swert saet. Dese cnoppe crijcht te voren eer de bloeme wtcomt/vier oft vijf gruen spitsen/ghelijck sulcx de figure claelick wtwijst.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet alleen in Terwe ende Gerste/maer oock in alle ander coren/daert groote schade in doet.

Den tijt.

Den tijt.

Lolium.

Ratten.

Set bloeyt gemeynlick in Junio/en
brengt daerna sijn saet voort.

Die natuer ende complexie.

Set is werm int begin vanden der
den graet/ende drooge int eynde van
den tweeden.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gemalen/gheneest alder
ley ruydicheyt/rappicheyt/scorfishet
en quade veruuyde sweeren/alst met
solfer/wijn/ende azijn daerop gestre
ken wort. Dat meel van desen cruyde
met duyuenmes ende Lijn saet in wijn
ghesoden/verdrift die sweerende clie
ren/en maect datse vergaen/alsment
daerop leyt. Met huenick water ghe
soden/ist wt nemende goet tot Tsciati
ca/ofst weedom inde huepe/alsment
daerop leyt. Met huenick ende azijn
ghemengt/versaecht alderhande pi
ne/ende is sonderlinghe goet tot dat
Podagra/alsment daerop leyt. Dat

selue meel treect oock wt die splinters ende spaenkens van die beenen die
gebroken sijn. Set suyuert en heylt alderhande oude viceratien. Met Ra
dijs/sout/en azijn/geneset quade seerichet/alsment daerop strijct. Met
gansen smout gemengt ende opt voorhoofst gestreken/ofst daerop geleyt/
benemet die pijn int hoofft. Dit cruyt is wonderlijcken goet om dbloet te
stelpen/ende gheneest oock wonden/quetsuren ende fistelen/daerom be
hoorent die Chirurghs in grooter eeren te houden.

Van Swaluwortel.

Cap. XLV.

Den Naem.

A

Swaluwortel wort dit cruyt geheeten/daeromme dat sijn
scherpe hawkens als sij haer ontluycken met witte wolle
oft hayr/den vliengenden swaluwen niet ongelijck en sijn.
In Griecx ende Latijn heet sij Asclepias/en vanden som
migen Hirtindinaria. Die Apotekers heeten dit cruyt Vin
cetoricum. Die oorsaken van sulcke namen hebben wij in onsen Latijn
schen boeck vanden cruyden verclaert.

Haetsoen.

Swaluwortel heeft eenen langhen/essen/ronden/en dunnen steel/
met veel tacken. De bladeren sijn lanck/den Veel niet seer ongelijck/en sijn
donckers

vooralderley
ruydicheyt

tsiatica

vooralderley
alderhande pijn

hoofft pijn

Chirurghs last dit cruyt
wel gades

Van Swaluwortel.

Cap. XLV.

Asclepias. Swaluwortel.

B donckergruen. De bloeckensijn bleeck wit/sterc van ruecke/ dat worden lange scherpe hawkens/ van binnen gheult met pluymachtich / oft harich / rootachtich breet saet/ en als haer dieselue hawkens ontluycken / so sijn sij een swaluwe niet ongelijck. Die wortel is vol veselen al door malcanderen geulochten met veel cleyn ronde wortelen / schier ghelijck de heylich Kerstwortel/ende is sterck van ruecke.

Die plaetse daert wast.

Swaluwortel wast op rouwe / hooghe sandtachtighe berghen ende bosschen schier oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio / en sijn bloeyfel duert tot in Augusto / ende brengt nochtas in middelen tijde langhe hawkens/als bouen verclaert is.

Die natuer ende complexie.

Swaluwortel is werm en drooge/ende subtyl van substantie / dwelc goet te mercken is aen den smaect vander wortel/die bitter is.

Die cracht ende operatie.

C Swaluwortel in wijn ghesoden ende ghedroncken / verdrijft dat crimsel inden buyck / ende is oock goet voor de ghene die van eenich vernijlich ghedierte ghebeten sijn. De bladeren ghestooten/sijn seer goet tot alderhande quaet gheswel/ ende sweeringen van borsten ende der moeder/als ment daer op leyt. Die wortel is seer goet voor de vrouwen die haer maentstonde niet en hebben/want sij helpt daer seer toe. Si is oock goet voor de ghene die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/ van binnen ende van buyten gheverseert. Een half pont van deser wortel ouer nacht in eenen pot witten wijns te weyck ghesedt / ende daerna opt drendendeel inghesoden / ende alle morghen nuchteren int bedde eenen werm dronck daeraf inghenomen/ende daer op gesweet/becompt den ghenen die dwater laden wonderlijcken wel. De bloemen ende bladeren gedroocht ende ghepuluerizeert/ ende in oude wonden ende ulcerationen ghestroyt/heylt deselue.

Van Nuyssen
 Dier wortel aijst een halbe pfundt vber nacht in wijn
 Maer veruorren ghebruyt. Darna ghebrocht ghil ringsof wy, alle morgen
 Minstren een warmen. Truink in Brt gethan vnd darauß gesweet
 tralbt auß dier wasser suet wonderbarlich, also daß sie an dole außbricht
 vnd ist ein sonderliche beschreibung vnder wiss der perient

inden buyck.

ghebruyt alder
hande.

in den hont
gebeten.

WATER laden.

oude wonden.

San Myusen met steerten.

Cap. XLVI.

Den naem.

A Myusen met steerten / oft Zeusche Castanien / heeten oock
Kerdyghen ende Kerdamandelen / daerom dat aende
wortel swerte langachtige vruchten hanghen / die sijn de
Haesnoten / oft rijpe vijgen / oft den Amandelen gelijk.

Haetsoen.

Myusen met steerten hebben twee / drij oft vier tacckens oft steelkens /
bij tijden oock meer / ende die sijn seer cleyn ende teeder / ter eerdenwaerts
rootachtich / ende en wassen niet hoo-
ge op / maer merdien dat sij ooc draey-
kens hebben / daer sij mede aenhan-
ghen / so helpen die daertoe dat sij op-
waerts om hooge cruypen. Die blaz-
derē sijn van saetsoen den Wijnruyt
bladeren gelijk / maer sij sijn langher
ende gants gruen. Die bloemen heb-
ben de coluer van Roosen / ende eenen
lieffelijcken ruck / ende sijn van saet-
soene den Wicken oft Erue bloemen
niet ongelijc. Na de bloemen wassen
de hawkens / daerin is cleyn sadeken.
De wortel is lanck ende dunne / ende
daeraen wassen cleyn raepkens / oft
nootkens / die sijn gelijk cleyn peren /
ende sijn swert oft eerdachtich van co-
luere / ende binnen wit / suet van sma-
cke / schier gelijk de Castanien.

Die plaetse daert wast.

Myusen met steerten wassen int co-
ren / en sonderlinge inde Weyte / Ger-
ste ende Spelte velden / ende als die
verckenē daerin comen / en dese vruch-
ten soecken / so doorwroeten sij deerde seer / want tis haer een medecijne.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio / ende dan behoortmen die liefljcke weltriecken
de bloemkens te soecken.

Die natuer ende complexie.

Die Myusen met steerten sijn redelijcken werm ende drooge / dwelck
lichtelick wt haren sueten smaect te mercken is.

Die cracht ende operatie.

Dat opperst vander wortelinghenomen / lost die galle ende conde
sljmighe

Apios. Myusen met steerten.
Erdruis oft Hare noten

sljmighe vochticheyt ende sluymen door dat spouwen/ende donderste/
door den camergancē. Maer als sij geheel inghenomen wort/so lost sij
onder ende bouen. Dat sap van dese wortel ontrent een derdendeel van
een drachma ingenomen ende gedroncken / purgeert onder ende bouen. ^{purgeert.}
Dat sap salmen aldus vergaderen/ die nootkens oft wortelkens salmen ^{onder en bouen}
stooten ende in een becken vol waters leggen ende wel doorrueren / ende
dat sap dat op d'water swemt met een veder versamen/ende latent droo
ghe werden ende vseren. Men mach dat voorsayde sap den water suchti
ghen oock ingheuen. Bi experientie machmen mercken dat dese Deensche
Castamien doen spouwen ende ouerghen. ist onschadelijck te gebruycken.

Van Sterrecruyt.

Cap. XLVII.

Den naem.

Terrecruyt wort in Griecx en Latijn Aster Atticus / Bus
bonium ende Inguinalis genoempt. Die redene van sul
cke namē staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.
Maer daerom wordet Sterrecruyt geheeten/ om dat de
bladeren vanden cruyde ende principalic aen de bloemen
een sterre gants ghelijck sijn.

Haetsoen.

Aster Atticus. Sterrecruyt.

Sterrecruyt heeft eenen houtachtig
ghen steel/ die is met langachtighen/ di
cken en hayrachten bladeren becleet.
Op t'sop vanden stelen wassen schoon
purpurgeele bloemen/ want den appel
is binnen geel/ en rondtsomme geciert
met purpurbruyne bladerkens die een
der sterre gelijck sijn/ ende die worden
ten lesten grijs hayr/ en vliegen wech.
De wortel heeft veel veselen.

B Die plaetse daert wast.

Het wast aen hooghe dijcken/ huez
uelen ende berghen/ somtijts oock in
de bosschen.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto/ en die
bloemen dueren tot in September.

Die natuer ende complexie.

Sterrecruyt verkoelt gelijck als de
Roosen/maer niet so seer/ ende het ver
teert oock en droocht/ ghelijck dat clae
rick te mercken is aen sijnen smaect/ want dien is bitter.

g

Die cracht

Die cracht ende operatie.

E Sterrecruyt becompt een heete mage seer wel / alsment daer op leyt. Als yemant clapooren oft swerende dieren in sijn gemenchte heeft / die sal dit cruyt al gruen stootē en daer op leggen / so vergaet dat geswel. Set is oock goet tot ouergroote hitte ende roodicheyt der ooghen. Als yemanden sijnen achterderm wtgaet / so salmen dit cruyt daer op legghen / ende het sal ghenesen. Men seyt dat dit cruyt de pijnē int ghemenchte doet vergaen / al eest dattet daer maer op ghebonden en wort.

Roode
Lieren in
sijn gemencht
heeft.

Roode ooghen.

Van Gras.

Cap. XLVIII.

Den naem.

Gras heet in Griec Agrostis / in Latijn Gramen.

Geslacht.

Daer is menigherley geslacht en manieren van Gras / waeraf dit oock een is / dwelck wij hierna willen verclare.

Haetsoen.

Dat Gras cruypt met sijn stelen oft tacckens op der eerden / ende dieselue stelen hebbē veel ledekens oft cnoopen / ende daer wt comen suete ende geknoddelde wortelen. Die bladeren sijn spitsich / hert / ende een luttel breet / ghelijck de bladeren van cleyn Riet. Also scrijft Dioscorides van dat Gras. Maer wt dese woorden is lichtelijck te mercken / dat dit cruyt / waeraf hier die figure ende contrafeytinge staet / oock een geslacht van Bers is / want het heeft ronde stelen en tacckens met sijn cnooppens / die ghelijck ledekens van malcanderen staen / ende cruypen lanc der eerden. Die cleyn wortelkens sijn dunne ende suet. De bladeren staen op beyde syden van de ledekens altyts paer en paer teghen een / ende sij sijn scherp / hert ende breetachtich. Sijn bloemen sijn wit / ghelijck als dat Gras dat op den berch Parnaso wast / gelijck een sterre / ende sijn rondtsomme met vijf bladeren verciert / ende hebben inde midden van dien een kerfken. Als die afvallen / so wast daerna een ront knopken / dat is een vlasbolleken niet onghelijck / ende is vol cleyns saets.

Gramen.

Gras.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Dat Gras daer wij hier afspreken/wast geerne in plaetsen daer veel
lomber is/ende aen heggen en haghén.

Den tijt.

Int leste vanden April/so brenget schoon witte bloemen.

Die natuer ende complexie.

C Die wortel van dit Gras is redelick condit ende drooghe. Maer dat
cruyt is cout inden eersten graet/ende in droochte ende vochticheyt heel
middelmatick. Dat saet is wat swack ende onsterck/maer het droocht.

Die cracht ende operatie.

Die wortel ende cruyt van Gras groen gestooten/heylt de wonden
als ment daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/is
goet tegen de pijn inden buyck/ende lost die vijnne/ende breekt den steen.
Dat saet iaecht oock den steen af/ende droocht den loop des buyck. Set
is oock goet tottet bijten van veninich ghedierte.

*Reon breecke.
buijck pijn.
afte wonden.*

Van Aloe.

Cap. XLIX.

Den naem.

A Loeh heeft sinen Duytschen naem na dat Griecx en Latijn/
want in beyden spraken heetet Aloe.

Haetsoen.

A Aloe heeft een blat schier gelijc Squillen oft Zee ayenyn
dick ende vet/een luttel breed/ront ende omgewelft. De bla-
deren hebben op beyde sijden stekende scherpe punctkens/die sijn cout/ens
de staen wijt van malcander. Den steel is ghelijck de Gondwortel man-
neken oft Asphodelus/desghelijck oock dat saet. Maer de bloeme is wit.
Dat gantse cruyt rieckt sterck/ende is bitter van smake. Set en heeft maer
een enckel wortel/die is ghelijck eenen staeck die in deerde steect.

B Die plaetse daert wast.

Aloe wast met groote menichte in India. Men vindets oock in Ara-
bia ende Asia/ende wort nu oock te sommighe plaetsen in Duytschlandt
inde hoven geplant. Maer na dat ick vernomen hebbe/so en ist noch nêr
gens tot perfectie ghecomen/ende en heeft oock noyt bloemen gebracht.

Den tijt.

Ghemerckt dat wij/als voorseyt is/de bloemen noyt ghesien en heb-
ben/so en connen wij oock niemanden recht bescheedt gheuen wanneer
dattet bloeyt.

C Die natuer ende wercklinghe.

Dat tsamengheronnen oft gestolt sap van Aloe is tweederley. Deers-
ste is seer sandachtich ende dalder onreynste. Dander is sonder sandt/
glijsterende/een luttel root als gondt/ende laet hem oock gheerne in sin-
g ij cken wij-

cken wijnen/ende is te samen gheron
nen ghelijck als een leuer/ende seer bit
ter. Dit is dbeste/ende treckt tsamen/
maect slapende/het droocht/en maect
camergancē/ende purgeert de mage.
Twee drachma swaer met water ghe
droncken/stopt dat bloetspouwen.
Maer een drachma swaer inghenom
men/geneest vāder geel. Met huenick
ingenomen/brengt den camergancē.
Drij drachma swaer ingenomen pur
geert volcomelick. Als Aloe onder an
der purgerende medicijnen ghemencht
wort/so maket dat sij der magen min
der letten/want het is der magen son
derlinghe goet ende aengenaem. Aloe
ghedroocht ende in die wonden ende
vcleratiē ghestroyt/heylet dieselue.
Maer sonderlinghe eest goet tot qua
de manlickheyt/ende tot dat capken

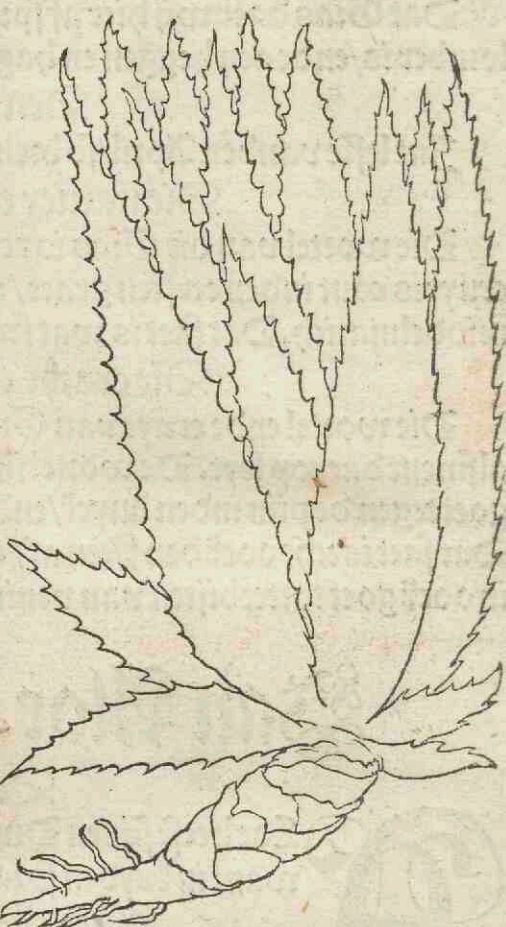
Dvander manlijcker roede als dat ghe
quetst/gebroken/oft eenich letsel heeft.

Als dat fondement opgheclouen is/
ende dit met sueten wijn gemengt/en

de daer op gheleyt wordt/so gheneset. Desghelijck wanneer die ruga
der te seer loopt/so stoppet deselue/alst daer op gheleyt wordt. Het heylt
oock den worm aende vingheren oft nijn naghelen. Met huenick mengt
ment/ende men leytet op blauw gheslaghen oft ghestooten plaetsen/ende
verteert dat gheronnen bloet dat daer onder leyt. Als de schel vande oog
ghen een luttel row ende schorst wordt/so strijckt men dit daer op/ende
het versaecht die pijn/ende gheneest oock dat iucken in de hoecken van
de ooghen. Het versaecht oock die pijn int hooft als ment mengt met olie
van Roosen ende azijn/ende dat voorhoofte ende slaep vanden hoofde
daer mede bestrijckt. Met wijn ghemencht/ende aen ghestreken/maect
dat dat hayr niet wt en valt. Aloe is goet tot gheswollen barbelē/tant
vleesch/ende alle sweeringhen binnens monts/als ment met wijn ende
huenick mengt/ende inden mondt houdt. Tis oock een goede medicine
tot allerley ghebreck inde ooghen/ende sonderlinghe tot roode ooghen.

Aloe is oock seer goet tot alderhande schorste kinnen. Met
huenick ghemencht/so stelpet dat bloet dat wt de
wonden ende elders wt loopt.

Van Peertsclan

stopt dat bloet
spouwen

groot
manlickheyt

fondement op
gheclouen is

Worm aen den
vingheren

allerley
ghebreck inde
ooghen

Den naem.

A **P**eertsclauwe oft Hoefbladeren wort dit cruyt daerom genoemd/om dat de bladeren/die dun sijn/met haer stre men/hoecken/oft canten / en aderkens een peertsclaw ge lijck sijn. Sommighe heetent Brantlattouwe/daerom dattet goet is voor brant ende verbrantheyt. In Griecx heetet Bechion/ende in Latijn Tussilago. De oorsaken ende redenē van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Tfaetsoen.

B Peertsclaw heeft bladeren die sijn den Veel ghelijck/maer dese sijn meer der/en daer comender ses oft seue van een wortel / en onder ter eerdenwaert sijn sij witachtich oft aschverwich / en op dander sijde groen / en hebben ooc veel hoecken en aderkens. De steel is wit en harich / een span lanc / en dien draecht schoon geele genulde bloemē/ ende dien steel verliet haest. De bloe men vergaen oock lichtelic / want dat worden graw wolachtige bollekens/ die vliegen wech. De wortel is wit en delanc.

Tussilago. Peertsclauwe.
Rüßlâtich. Hüßlâtich

Die plaetse daert wast.

Peertsclauwe wast geerne bi dwa ter/en op vette onghebowde plaetsen/ ende op vochte ackers ende velden.

Den tijt.

E Int beginsel vande Meerte/ April/ en Mey so brengt de Peertsclaw sijn wolachtige stelen/ en daerop geel bloe men sonder eenich bladeren. Daerbi comet dat luttel menschen dese bloe men kennen/ want als die bladeren voortcomen / wt derwelcke dit cruyt licht om kennen is / so sijn de stelen en de bloemen alreede vergaen / en de bladeren/stelen/ en bloemen en worden nimmer bi malcanderen genon den. Daerom hebbender oock veel geweest die gemeynt hebben / dat dit cruyt noch steel noch bloemen en heeft. Dwelck nochtans valsch en geloz gen is/ want si worden beyde gevonden in den Meerte/ April en Mey/ al so nu verclaert is. En wie sulcx niet gheloouen en wil/ die graue de bloe men wt met der wortel/ ende sette die ergens in/ so sal hi die bladeren met der tijt sien wtcruppen/ so en can hi niet geloochen het en sijn bladeren van Peertsclauwe. Ende dieselue dueren naemaels den gantsen somer.

Die sel draecht dacht gestrichen auffs ein gründig hant, gij let in zu handt. Was gesgruelt gelogt, list sonder lichte kragt in zu logen. Ward zu wortelreben. ist fast gut zum fleissenden bebaden, die Blätter darauß gelogt. Verleszen ein postelnd auffs (sprucht) der loge die Blätter darüber, list losgen und jagene die.

g iij

Die natuer

Die natuer ende complexie

De bladeren van Peertsclauwe vercoelen ende droogen diemijle dat sij noch gruen sijn. Maer wanneer si dorre werde/so worden sij scherp/ ende ouermids dien van natueren werm. *mit diesen blättern einen mangel an feber hat/ & mangel an feber hat/ & mangel an feber hat.*

D

Die cracht ende operatie.

Die bladeren als sij groen gestooten en gersceert worden/ so lesschen si allerley hitte/en genesen dat wildt vier. Maer als sij gedort worden/ en op gloeyende colen gheleyt worden/ ende den roock daeras door eenen trester inden mont ontfangen wort/ so genesen sij den droogen hoeft/ en dat kichen oft dempicheyt op de borst. Si breken oock de apostuenien op de borst. Diergelijcke cracht heeft oock die wortel/ als si ontfeken wort/ ende den roock die daeras opwaerts slaet/ inden hals ontfangen wort. Set is oock te mercken/ dat de groene bladeren van Peertsclauwe een sonderlinge medicine sijn tot brant die van vier compt/ als sij daer op geleyt worden/ ende onderwijlen op een niuw ververscht worden. *dit water ist goet door brandt voor alken den hot/ & met water oft ander dinc. als olie of vet. met ael/ schieding oft met bris poeder. water geneest allerley berberstheit. men sal den brandt met waschen. ende doer den ouerlegghen/ so sullen sij in roet endt genesen.*

Van Bornagie.

Cap. LI.

Den naem.

Borrage.

Bornagie.

21

D

It cruyt dwelck wi in duytsch Bornagie oft Bernagie noemen/ is recht tgene datmen in Griecx Buglossum en inde Apoteke Borrage heet/ ghelijck wi dat met veel woorden in onse Paradoris geprobeert hebben/ ende niet van noode en is hier sulcx te verhalen.

Faetsoen.

Bornagie heeft eenen rouwen vetten steel/ sijn bladeren sijn ooc row/ steken de/ breet/ gefroncelt/ ende swert gelijck Wolcruyt/ en buygen haer ter eerden/ van faetsoenen eender coetonge niet ongelijc. Den steel deylt hem int opperste in veel tacckens/ die draghen lieslijcke bloemen gelijck een sterre/ gants hemelblaw van coluere/ sommige oock snee wit. Als die afvallen/ soo wassender swerte cozenkens na/ somtijts twee/ drij oft vier neffen een/ in buyckens die sijn bouen open.

Die plaetse daert wast.

B Bornagie wast in effen ende sandtachtighe plaetsen/ maer nu vindt ment

ment oueral inde houen.

Den tijt.

Set bloeyt in Junio/ende duert den gantsen somer.

Die natuer ende complexie.

Bornagie is werm ende vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die bloemkens vāder Bornagie in wijn geleyt en daeraf gedroncken/
maken den mensch vrolick en blijde/en verdrinen droefheyt/melancolye
en alderhande swaermoedicheyt. Als si met huenick water gesoden wor
den/so sijn se seer goet en bequaem den genen die row sijn binnē der kelen/
en daer door hoesten. Den stock vande Bornagie die drij stelen oft tacr-
kens draecht/seyt men dat goet is tot de derde cortse/tertiana genaet/als
hi met wortel en saet in wijn gesoden en gedrocken wort. Ende als den
stock vier tackerkens heeft/so soude hij nut sijn tot de vierdaechsche cortse/
quartana genaemt/als hij in dier manieren/als voorseyt is/bereyt ende
geyseert wort. Men mach oock dat suyccker vande bloekens tot de voorse-
seyde cortsen besigen. Dat cruyt van Bornagie tot asschen gebrant/ende
met huenick water gemengt/dat geest een heylsam mondtwater oft gor-
gelwater tot alderhande sweeringhen ende quetsuren binnen den hals/
tonge/ende tandvleesch/als ment doorgaens daermede wasschet. Bor-
nagie lost oock die vrine/ende verslaet den dorst. Dat cruyt ghesoden en
geten/is goet tot de gebreken der leuer.

Van Coedille.

Bupthalmum. Coedille.

S. Johans Blumen

Cap. LII.

Den naem.

S Coedille heet dit cruyt/
daerom dat sijn blade-
ren der Dylle niet onge-
lijc sijn/men heetet ooc
Coeooghe oft Kundsooge/om dat de
bloemen de coeoogen gelijc sijn. En-
de ouermids dien heetet ooc in Griec
ende Latijn Bupthalmum. Anders
heetet oock Cotula non fetida.

Haetsoen.

Coedille heeft eenē steel die is teer/de
bladerē sijn de Vēckel gelijc/en de bloe-
men sijn de Chamille heel gelijc/maer
nochtans grooter/gelijc wi dat in on-
sen latijnschē Herbario verclaert heb-
ben. Die wortel is dick ende lancē met
veel wortelen ende veeselen ter syden.

g iij Die plaetse

Die plaetse daert wast.

V Coeooge en wast niet oueral. Maer waert gheuonden wordt/daer wasset opt velt/ende na bij de steden.

Den tijt.

Set bloeyt in Julio ende Augusto/ende duert tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

De bloemen van Coeooge sijn wat scherper op de tonge dan de Chammille/ende ouermids dien oock heeter.

Die cracht ende werckinge.

*allrhande
herte inflatien.*

E De bloemen van desen cruyde ghestooten ende met ghesmolten was gemengt/doen alderhande herte inflatien ende sweeringen die van coe de vochticheyt comen vergaen ende verdwijnen. Men seyt oock als yemant wt dat badt compt/ende van dese bloemen/te voren in wijn gesonden sijnde/seker daghen lanck daeraf drinct/datse de geele verdrinen/en wederomme een schoon verwe ende coluer maken.

Van Madelieuen.

Cap. LIII.

Den naem.

A Je cruyden die wi Madelieuen heete/ worden van Plinio ende in Latijn Bellis oft Bellis genaemt.

Geslacht.

Madelieuen sijn twee derley/groot ende cleyn. Dat cleyn is ooc tweederhande/deen tam/dander wilt. Dat tam is menigerhande/wat sommige van dien sijn dubbel/en dander enckel/sommige wit ende dander gants bloetroot. Wederom sijnder sommige root en wit ghespickelt. En dese heeten in latijn Bellis minor hortensis. Dat wildt heetmen sonderlinge Madelieuen/ende in Latijn Bellis minor syluestris/en sommige heetent Primula ueris en Consolida minor. Dat groote heeft sijnen rechten naem Gansbloeme/ende in Latijn Bellis maior. **Jaetsoet.**

Die cleyn Madeliefkens als si eerst wtcruypen/soo spreiden sij haer op der eerden wt ghelijck een schoon sterre. Die bladeren sijn saecht en weeck/ront en lanckachtich/den Nagelcruyde niet ongelijck/maer si sijn een luttel

Bellis minor hortensis.

Dobbel Madelieuen.

Mey Soeten Doosbelen

ghetertelt

Van Madelieuen:

Cap. LIII.

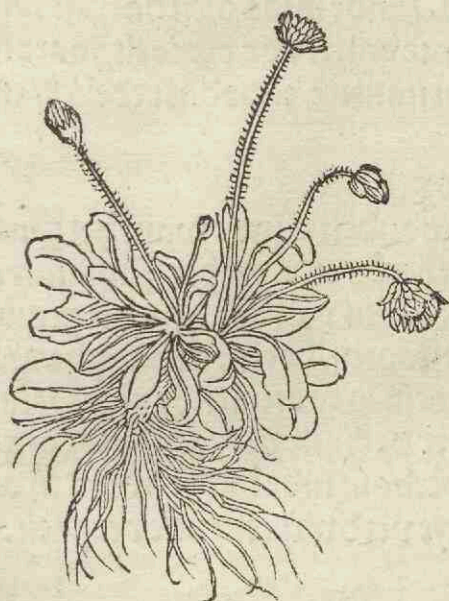
Bellis minor sylvestris.

Bellis maior.

Enckel Madelieuen.

Gansbloem.

Mey Soeten Enckelen.

gekerfelt en niet so hayrachtich. Het brengt eerst groen cnopkens ghelijck
 vlasbollekens/ die climmē op dunne ronde steelkens opwaerts een span
 hooge oft minder/ en als sij haer opluycken/ so wordent bloemen/ die sijn
 wit oft root/ oft met beyde die colueren gespickelt/ als voorseyt is/ en die
 bladerkens die rondtom den appel vander bloemen staen/ dier isser ghe-
 meynlick drij oft vijsen vjstich. Die wortel is vol veeselen ende witach-
 tich. De Ganssenbloeme wast anderhaluen cubitus hooghe/ ende heeft
 eenen teederen steel. Die bladeren sijn den cleynen Madelief bladeren niet
 ongelijck/ maer sij sijn dieper gekerst. De bloeme is de Madelief oft Cha-
 mille bloemen ghelijck/ maer sij is veel grooter. Den appel vander bloe-
 men is geel/ maer dwielken is wit. De wortel is oock veeselachtich/ ende
 wat swarter dan de cleyn Madeliefkens.

Die plaetse haerder wassinge.

Dietamme Madeliefkens plantmen nu schier in allen houe. Die
 wilde wassen oueral op de heyde/ ende bij dwater. De Ganssenbloeme
 vindt men met groote menichte inde beemden.

Den tijt.

De tamme Madeliefkens vindt men schier allet iaer door inde ho-
 uen. Maer de wilde vindt men int veldt/ meest inde Lenten. De Ganssen
 bloem bloeyt inden Mey schier in alle beemden.

Die natuer

Die natuer ende complexie.

De Madelieuen sijn sonder twijfel drooch van natuere/ende dat can men daerwt mercken / want men besiget om de wonden ende quetsuren te heyleu/ende also Plinius scrjft / doen sij de swerende clieren onder de kinne vergaen ende verdwijnen. Daerom so dolen die seer die segghen dat dese cruyden van natuere vocht sijn. Ende mids dien dat dat wilde een luttel suer is / so houden wijt daer vore dattet ooc vercoelt / maer niet seere. Maer alle dandere sijn werm van natuere/ende dat redelick/ ende sij scheyden ende deyleu.

Die cracht ende operatie.

D Dat cleyn Madeliefken is een recht wonden cruyt / want het geneest ende heylt allerley bladerkens / ende dat beckenneel oft herffenpanne als die ghebroken is. Dat sap is goet ghedroncken van de ghene die gequets oft gewont sijn. De bladeren groen ghestooten/heyleu de hittighe wonden/alsinense daerop leyt. De Ganssebloem is wt nemende goet tot lamme leden/ende doet oock die clieren onder de kinne vergaen/ ende is goet tot dat Podagra/ende Sciatica oft weedom inde huepe/want sij doet allerley groue humoren ende vochticheyt verdwijnen ende vergaen.

allerley
bladerkens.

gequets oft
gewont sijn.

flecken aem
lijf.

für flecken am Leib, siede diß kraut mit der würlhel in regenwasser, wäsche darmit die flecken, sie vergehen.

Van Saelboom.

Cap. LIIII.

Den naem.

Sabina.

Saelboom.

*Seidenbaum***A**

Saelbood heet in Griecx Brathys/ in latijn Sabina oft Samina/ en al so heetet noch inde Apoteke. Geslachte.

Seuenboom is tweederhande/ also dat Dioscorides verclaert. Den eenen heeft bladeren gelijk den Cypres/ en wast gemeynlick hier te lande. Den anderē is wat vremder/hebbende bladeren ghelijck den Tamarisboom/ en dien en hebben wi noch niet ghesien.

Haetsoen.

Den Saelboom vanden eersten geslachte/ die hier gheconterseyt staet/ brenget bladeren ghelijck de Cypres/ maer hi heeft meer doornen/ ende rieet sterc/ en is scerp en hittich. Si en is ooc niet hooge/mer hij breyt hem wijt wt/ also datmen daeronder wel sitten can ghelijck onder een hutte oft een gewelf.

Sij is

Hi is altijd gruen/ende bouen breeet ghelijck den Genener.

Die plaetse daert wast.

Saelboom wast schier in alle hounen.

Den tijt.

Saelboom mach tot aller tijt vergadert worden / nochtans is dbe ste dat hi versaemt worde inden Herst/ als hi saet heeft.

Die natuer ende complexie.

Saelboom is werm ende drooghe inden derden graet/ende subtiyl van substantie.

Prunellabum gestoffen vint als een pflaster gelijck auff die Lunden, bruuygt. die Lunden sijt.

Lunden sijt.

Die cracht ende operatie.

C Saelboom bladeren sijn goet om den roock van onder te ontfangen/ want sij brengen den vrouwen haer maentstonde. Si genesen ooc die sweeringen die voorts en voorts eten. Met huenic getempert sijnde/ so suyueren sij al wat swert en onreyn is. Met wijn gedroncken /lossen sij dat bloet met de vrije/ende de doode vrucht wt moeder lichaem. De voorzenoemde bladeren gebruyct men oock tot saluen die ververmen. Somige besigense oock voor caneel/ als sij in tweeoudich gewichte genomen worden. Men mach van dese bladeren eenen goeden roock maken/ en int stede van wier oock vseren. Met den roock van dese bladeren ghenesen die hinnen die de sprow oft pippis hebben. Met wijn ende huenick ghedroncken/so ghenesen sij de geelsucht.

Sweeringen de doort eten.

lo/son dat bloet met de vrije.

ginnen sprow oft pippis gheworden.

geel sacht.

gebruiken d'zelve vint sijn

bruiken d'zelve vint sijn

bruiken d'zelve vint sijn

Van Braembesien.

Cap. LV.

Den naem.

A Braembesien heeten in Griecx Batus / in Latijn Rubus oft Sentes. Maer de vruchten heete in Griecx Batinia/ in Latijn Vacinia / sommige heetense oock Mora Vaticana. Also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario ghe- noech verclaert hebben.

Geslachte.

Soewel datter veel geslachten van Rubus sijn/nochtans vindtmen tweederley Braembesien/deen groot ende dander cleyn van besien/also dat die signere claerlick bewijst.

Tsaetsoen.

B De Braembesien sijn alle man wel bekent. Die stelen oft tacken van deser hage sijn oueral met herte stekende doornen oft angelen verwaert/ ende hangen geerne aende cleederen/als de lieden daer voorbij gaen. De bladeren sijn wijt en breeet doorsneden/ende sijn aen deen sijde swertachtich ende aen dander witachtich van coluere. De bloeme is eerst rootachtich/daerna wort sij sneewit/ende dat wort een vrucht die is de Moerbe sien niet onghelijck / ende is donckerroot van coluere / ende binnen vol roots saps.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Braembesien wassen oueral aen seker hagen/ende neycht hem van stonden aen nederwaerts teghen deerde/ende wortelt also wederom inne/ende wast so wt hem seluen.

E

Den tijt.

De bladeren salmen inde Lenten vergaderen. De bloemen int beghin van den somer / in Junio oft Julio. Die vruchten ontrent den Vogst / want ontrent dier tijt worden sij rijp.

Die natuer ende complexie.

De bladeren als sij eerst wtcomen / so sijnse wat coudt en grof van natuer oft substantie / ende hebben in haer een waterachtige substancie / sij trecken ooc een luttel tesamen. De vrucht als si noch onrijp en amper is / so droocht sij seer / en is coust van natuere. Maer als sij rijp wort / so wordt sij redelick werm / maer sij treckt nochtans noch tesamen.

Die cracht ende werckinge.

D

Braembesyranccken oft tackens ghesoden ende gedroncken / stoppen den loop des buycr / ende der vrouwen maentstonde. Si sijn oock goet tot dat buyten van veninich ghewormte. Si stercken dat tandvreesch. Die bladeren geknout sijnde / genesen de vlcerationen en vernuyttheyt bin nens monts / ende schorste hoofden / ende de oogen die wten hoofde willen vallen / ende sweeringen int fondament / ende die rugaderen / als men se daerop leyt. Sij sijn oock nut voor de ghene die groote weedom inde mage hebben / ende ouermids dien in onmacht vallen / als men se stoot en daerop leyt. Dat sap dat wte stelen en bladeren geperst wort / en inde sonne daerna vergadert en ghedroocht wort / is veel crachtiger om de voorscreuen gebreken te ghenesen. Dat sap vande vrucht als sij rijp is / is seer bequaem tot allerley gebreken des monts. Maer als de vrucht halfrijp is / ende men die etet / oft tsap daerwt gheperst wort / so maken sij hert in den buyck. De bloemen in wijn gesoden ende gedroncken / hebben desgelijcke cracht. In somma de bladeren ende ranccken als sij geten ende gheknout worden / so genesen sij de vernuyttheyt ende alderley sweeringen des monts. Si heylen oock de ander wonden. Die bloemen ende die onrijpe vruchten hebben een virtuyt ende operatie. Ende sijn beyde goet tot dat roode melizoen / tot den loop des buycr en bloetspouwen. De wortel in wijn gesoden ende ghedroncken / breekt den lendensteen. De bladeren ghes

stoppden den
loop des buycr

bin nens
monts / ende
schorste hoofden
wten hoofde
sij willen vallen
sij genesen de
vlcerationen
int fondament

se daerop leyt
sij sijn oock nut
voor de ghene
die groote weedom
inde mage hebben

se stoot en
daerop leyt
dat sap dat wte
stelen en bladeren
geperst wort

ren gedroocht ende ghepuluerizeert/sijn nut tot sweeringhen die dat vee ^{door beesten.}
 ende de beesten moghen hebben. De nieuwwe schuettens in ampere wijn
 gesoden/verstercken en maken vast de tanden als si waggelen oft lotere. ^{tanden vast make.}

Van stinckende Malroue. Cap. LVI.

Den naem.

A **D**e stinckende Malroue heet oock swerten Andoren om
 sijn steel ende bladeren wille die swert sijn. Anders heet
 hi oock Andoren wijfken. In Griec heet hi Ballote/in
 Latijn Marrubii nigrum/Marrubiastrum/ende Pra
 sium fetidum/om dat hi sterck riecht ende stinct.

Haetsoen.

De swerten Andoren heeft eenē steel ^{Ballote. Stinckende Malroue.}
 die is viercant/swert en hayrachtich. ^{swerten andoren}
 De bladeren sijn der Malroue seer ge
 lijck/ende sonderlinge als sij eerst wt
 comen/maer si sijn groter ende meer
 gekerft/ende een luttel rondt/ende on
 der scheydenlick van malcanderen ge
 set/ende sterck van ruecke. De bloemē
 staen rondtsom den steel ghelijck als
 een wielken/purpurroot van coluere.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast aenden wech/oude
 huysen/tuynen/kerckhouen/ende an
 der ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt int eynde van Junio/en
 deint beghin van Julio.

Die natuer ende complexie.

Swerten Andoren is werm inden
 tweeden graet perfectelick/ende droo
 ghe inden derden.

C Die cracht ende operatie.

Die bladeren groen gestooten/sijn
 goet voor de ghene die van verwoede honden gebeten sijn/als ment daer ^{der woede honden}
 op leyt. Ende als men se in heete asschen droocht/ende als dan met huenic
 tempert/so ghenesen si onreyn sweeringen oft vernuyde vlceration. De ^{schorste}
 looghe daer swerten Andoren in ghesoden is/die is goet tot ^{rappigh}
 schorste rappighe hoofden/als men die daer
 mede wasschet. ^{hoofden.}

Die Lang daer in swarten Andoren gesotten, ist wistlich ^{Van Boe}
 Van grūdighe außguboggen kōpfen, darmit gewāsschen.

Van Boterbloemen. Cap. LVII.

Den naem.

A Boterbloemen oft Hanenvoet heet in Griecx Batrachium/ ende in Latijn Ranunculus. Sommige heeten dit cruyt Flammula / om sijn scherpe ende bernende cracht wille. Apuleius heet dit cruyt Scelerata / dats te seggen / schalck cruyt / om des wille dat de schalcke bedelaers ende rabauwen met dese cruyden haer armen ende beenen ophalen / ende maken die ongants / om dat de lieden des te meer geuen souden. Maer sulcke quade boenen / die met sulcken bedroch tgelt vanden lieden crijgen / behoortmen tottē hangman te leyden / om sulcken valscheyt namaels niet meer te doe.

Geslacht.

Daer sijn veel gheslachten ende manieren van desen cruyde / maer de principaelste ende diemen gemeynlick vindt / als Dioscorides ende Galenus verclaren / sijn vierderhande. Den eersten Hanenvoet is oock tweederley / den eenen tam / den anderen wildt. Den tammen is oock tweederhande / den eenē dubbel / den anderen enckel. Den wilden is tweederley / also die oude Medicijn meesters scrijuen / waeraf den eenen geel bloemē heeft / die heeten wi Boterbloemen / ende dien wast geerne inde beemden ende in gras houen. Den anderen heeft purpurbruyn bloemen / ende dien en hebben wi noch niet cōnen sien. Den tweeden Hanenvoet die bijna

bladeren heeft ghelijck de Eppe / ende door dien van sommigen oock wilde Eppe genoempt wort / denseluen heeten wi hier Waterhanenvoet. Den derden Hanenvoet is cleyn / ende daer om heetē wi hem Cleynē Hanenvoet.

Dat vierde gheslacht is dat alder cleynste / ende heet in duytsch Woudthaenken. En dit is oock / also Plinius scrijft / tweederley / deen met witte / en dander met geele bloemen / ende ouermids dien heetē wi deen Wit Woudthaenken / en dat ander Geel Woudthaenken.

Gaetsoen.

C Den eersten Hanenvoet oft Beempt hanenpoot heeft bladerē / als Dioscorides scrijft / die sijn den Coriander gelijk / maer sijn breeder / ende als Plinius verclaert / bijna so breet als Malu bladeren / ende sijn witachtich en vet. Die bloem is geel / somtijts oock purpuren. Den steel is eenen cubitus

Batrachium. Boterbloemen.

lancē /

Ranunculi altera species.
Enckel Hof boterbloemen.

Ranunculus aquaticus.
Water Hanenvoet.

Ranunculus multiplex.
Dobbel Boterbloemen.

Ranunculus minor.
Cleyne Hanenvoet.

Tertia ranunculi lutei apud Diosc. Quarta ranunculi apud Diosc. species
species. Geel Wondthaentken. lactea. Wit Wondthaentken.

lanck/maer niet dicke. De wortel is cleyn/wit ende bitter/ met veel cleyn
veeselen die daer aen hangen/ghelijck aen Vliescruyt. Wt dese woorden
van Dioscorides is claerlicte mercken/ dat de Boterbloemē een geslacht
is vanden eersten Sanenvoet/ want dit cruyt heeft bladerē die sijn eerst
ront ende ongeclouen/maer dander die na de eerste comen die sijn geclo-
uen/ende geformeertelijck eenen hinnenclaw/ende hoe sijn hoogher aen
den steel staen/hoe sijn den hoender oft ranenvoet gelijcker worden/ ende
sinal ghelijck aen Coriander cruyt. De bloemen sijn geel/ende de wortel
D heeft veel veeselingen/gelijck de wortel van Vliescruyt. Desgelijck de En-
ckel Hof boterbloemen hebben oueral bladeren/ gelijck dander Sanen-
voeten alleen int opperste vanden steel hebben/ gants sinale/ nochtans
sijnse int opperste in tweedeelen gheclouen. De bloemkens sijn doncker
geel/ende die crijghen een bolleken dat is vol angelen gelijck een eghel/en
daerin leyt dat saet. Die wortel is oock veeselachtich/ghelijck die wortel
van wit Vliescruyt. De Dobbelt Boterbloemen cruyt heeft oock gheclo-
uen bladeren gelijck de eerste Boterbloemen/ en heeft eenen langen dun-
nen steel/daerop wassen schoon dobbelt geel bloemen/ de wortel is oock
vol veeselingen/ghelijck de voorgaende. Den Waterhanenvoet crijcht
eenen hoogen steel/ende bladeren die sijn diep gekerft/gelijck de Leppe/en
heeft oock schoon bleekgeel bloemkens/ende als die afvallen/ so crijgen
sij een bolleken dat is tsamen gedrongen ghelijck een druynen/ende daerin
leyt dat

Die plaetse haerder wassinge.

Den tyt.

Die natuer ende complexie.

Die cracht ende operatie.

h iij Van Soppe.

Wo er der Wundstich der brennenden Handstieß in einem kalten Zinn gelassen
Doch in dem Wund nicht eisen einzuhalten.

Daß Christ von Gansfuß, der schwarz brennt, Zerstörung und Verwüstung
verurtheilt, fürstlich warben und Verurtheilung, daß sein Leben zugeht.

Den naem.

A

Oppencruyt heetet in Griecx Bryon/ en in Latijn Lupus salictarius/ ende inde Apoteke Lupulus/ en bi tijden oock Humulus. De oorsake ende reden van dese namen vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Daer sijn tweederhande geslachten van Hoppe/ tam ende wildt/ also wi hierna sullen verclaren. De tamme wort met groote neersticheyt in sommige plaetsen geplant. De wilde compt van selfs voort.

Haetsoen.

B

De tamme Hoppe brengt eerst ionge schuetkens voort/ die sijn rondt en bruynroot/ sonder loof. En so haest als die mans lengde hooghe sijn/ so worden die stelen gants row/ oueral met cleyn doornen ende angelen beset. De bladeren sijn row ende donckergruen/ ende ghelijcken dloof van witten Wijngaert. Aende steel wassen witgeele bloemkens die sijn drueselachtich ende dick tsamen ghedronghen/ bijna gelijck de Wijn druuen/ maer perfecter ende grooter. Mt de voorseyde bloemkens wassen gants bolle/ dubbel/ lichte bollekens oft teskens/ ende tusschen datselue leyt rouwaens ront saet verborgen. De wilde Hop is in alder manieren de tamme Hoppe ghelijck.

Die plaetse daert wast.

C

De tamme Hoppe wort in duytsch lant ter plaetsen daer geenen wijn en wast/ inde houen en ackers gheplant totten biere. De wilde wast oueral aende tuynen/ aen hegghen ende hagen/ aende grachten ende mueren/ ende waer hi aenhanghen mach.

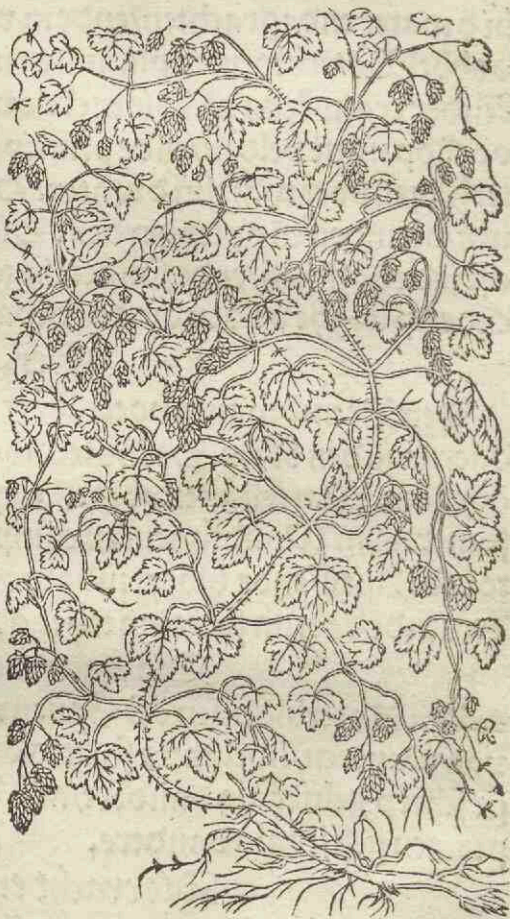
Den tijt.

Teghen de Lenten comen de ionge schuetkens vande Hoppe wt/ ende daerna climpt hi op aen lange stanghen/ en in Julio begint hi te bloeyen. Maer in Augusto en int beginsel van September so wort hi vergadert.

Die natuer ende complexie.

Sommige scrijuen dat de Hop cout is van natuere. Dander seggen hi is middelbaer/ dat is noch cout noch werm. Maer si dwalen op beyden syden

Lupus salictarius. Hoppe.

den sijden. Want gemerct dat den Hoppe seer bitter is ende eenen stercken rueck heeft/so moet hi wt nooden worm ende drooge sijn inden twee den graet. Desgelijcx so is oock de wortel van warme natuere.

Die cracht ende werckinge.

D Hop reynicht ende purgeert dat bloet/ende lost oock beyderley gallen/^{purgeert dat bloet.} ende doet alderhande geswel vergaen. De Hoppen sijn goet den genen die dwater laden. Dat sap van Hoppe row ingenomen/maect crachte-^{maect camer ganch} lijcken camer ganch. Ende als hi gesoden wort/so is hi wtnemende goet tot allerley verstoppinge van inwendige leden/maer hi en maect niet so^{tot alderley verstoppinge inwendig.} seer weeck inden buyck. Dit voorsayde sap ende nat inde ooren ghedaen/goet boorde^{ooren.} verwaert die van alderhande veruyltheyt/en verdrijs den stanck die daerin is. Den Hoppe ontsluit oock de moeder/ende lost die vrine/ende^{lost die vrine.} heeft in somma alle operatiën/die Galenus den bitterē dingen toeschrijft. De wortel verdrijs allerley verstoptheyt/ende sonderlinghe vande le-^{leuer ende milte.} uer ende milte.

Van Erenprijs. Cap. LIX.

Den naem.

Erenprijs heeten de sommige oock Grondtheyl/om sijn wtnemende cracht ende werckinge om alderhande won den ende sweeringhen te heylen. In Latijn heetet nu ouer al Veronica.

Geslachte.

Erenprijs is tweederley gheslachte/dat manneken en wijfken. Dat onderscheet van alle beyde sullen wi genoeghsam verclaren als wij haer faetsoen beschrijven.

Faetsoen.

Erenprijs manneken vliddert hier ende daer op der eerden met sijn dunne rootachtige roedekens en harige steelkens. De bladeren sijn lanc achtich/donckergruen/harich/ende met reyn teere kerfkens ghefertelt. De bloemkens sijn cleyn/blaw melckverwich/een luttel met purpur ghe mengt. Als die vergaen/so crighet cleyn tefkens/daerin leyt cleyn saderken. De wortel is dunne met veel veeselingen. Dat wijfken cruypt oock met sijn dunne harige stelen op deerde. De bladeren en sijn niet gefertelt/gruender/saechter/ende wecker dan de bladeren van dmanneken/ende sij sijn bijna ghesformeert ghelijck de bladeren van Penninck oft Natercruyt. De bloemen sijn wat anders gefaetsoeneert dan des mannekens/en sij ghelijcken eens deels de bloemkens van groote Chamedren/want sij sijn purpure van coluere met geel gemengt. Als dese afvallen/so wort cleyn ronde tefkens/ende daerin leyt dat saet. De wortele is grawaachtich/een luttel dicker dan des mannekens.

Die plaetse daert wast.

Erenprijs wast op ongebowde plaetsen/en sonderlinge in bossche ons
h iij de Eycken

Van Eerenprijs.

Veronica mas.

gründ heyl — Eerenprijs manneten.

Cap. LIX.

Veronica scemella.

Eerenprijs wijsken.

de Lycken boomen/ende op dore/sandachtighe en leemachtighe bergen.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio/ende daerna vernolgens brenghen si oock saet.

Die natuer ende complexie.

C Beyde Eerenprijs sijn wat bitter van smake/ende adstringeren oft trecken seer te samen/ende ouermids dien sijn sij werm ende drooghe van natueren.

Die cracht ende operatie.

Eerenprijs sijn goet om versche en oude wonden te heylen. Men sal se oock besighen tot alderhande ruidicheyt ende vernuyttheyt van velle/ als cleyn pocckens/de maseren/ende diergelijcke. Si sijn ooc wt nemen de goet tot ghequetste longen/als men eenen dranc daer af maect oft een electuarie. De schaepherders hebben sonderlinghe experientie vanden Eerenprijs/want sij pulueriserense ende menghense met sout/ende gheuen se de beesten in tegen den hoeft. In summa Eerenprijs

is een oprecht wonden cruyt/en is ouermids

dien wel weert dattet seer ghe

bruycet worde.

*frische wunden geschrubben. Geronnen vasser gijlet die saulende Luing vord labeu, Van wil-
dewongout dafin migt in der kanten stuygt dandere sin vursaitt
auff immer galschneiß goos, Rurdt sin vider frisch.*

*alderhande
ruidicheyt.*

*Vran die
Luing en
laben
wunfuit.*

Van wilden Ayeuyn.

Cap. LX.

Den naem.

A It cruyt dwelck wi Wilden Ayeuyn heeten / dat heeten sommige Ackerayeuyyn oft Veldtayeuyyn. In griecx heet ment Bolbos agrios / in latijn Bulbus syluestris. Daer sijn oock sommighe die heetent Ceba syluestris.

Haetsoen.

Bulbus syluestris.

Veldtayeuyyn. Ackerzwijbel

Den steel van Veldtayeuyyn is een span lanc / ront en hol. De bladeren sijn de Zooc bladeren gelijk / ende heester selden ouer twee. Op de stelen wassen geel gesternde bloemkens / waeraf dat elck ses bladerkens heeft neffen een / en elck bloemken ist omge welft / aen te sien gelijk een stercken / ende binnen de bloem staen ses clepelkens / die sijn soffraengeel van coluere. Van dese bloemen comen cleyn driecantighe bolle-
B kens die sijn vol saets. De wortel is ront / ende is den Zoock oft Hofayeuyyn niet on gelijk. Die plaetse daert wast.

Desen Ayeuyn wast in sandige plaetsen en dalen / bi dewater / somtijts ooc onder de hagen / en in beemden die aen bergen liggē.

Den tijt.

Hi bloeyt inde Meerte en int begin van den April / en alsdan so brengt hi ooc saet / en inde Mey verdwijnt hi / en en wort van dien iare niet meer gesien. Hij draecht sijn saet niet alleen aende steel / maer ooc bij de wortel / daer hangen veel cleyn graentkens.

Die natuer ende complexie.

De Wilde Ayeuynen / gelijk ooc schier alle ander ronde Ayeuyn wortelen / sijn een luttel bitter en row van smake / daerom purgeren sij / droogen / en heylen / en sonderlinghe desen Veldtayeuyyn / also wi hierna sullen ver-
C claren.

Die cracht ende operatie.

Den Veldtayeuyyn is een wt nemende medicijne tot allerley vochtige / loopende / ende etende vlcerationen / als hij in heete affschen gebraden is / en ^{allerley} ^{vochtige} ^{vlcerationen} ^{afstijgt tot stam.} ^{als sij tweemaal} ^{sof doen worden.} dedaerna met huenick ghestooten / ende op eenen doeck ghestreken / ende daer op gheleyt wordt. In ouden tijden pleech men desen Ayeuyn ende ander Ayeuynen inde spijsse te ghebruycken / om appetijt te cruyghen tot eten. Als sij tweemaal ghesoden worden / so verliesen sij haer bitterheyt / ende sij worden suet / ende wat lieflijcker om eten / en voeden redelijcken wel. Nochtans ist best dat men se gheheel ete wt azijn ende pekelen onder-
een / want also worden sij lieflijcker om eten / ende voeden oock meer / en-
demaken

lymaecken
Lust tot de
vrouwen.

de maken minder windts ende inflatien binnē den lijue/ ende sij worden oock lichtelijcker inde maghe verteert. Si maken oock lust ende begeerte tot de vrouwen. Naer men sal niet te veel van dese aeyuyngen eten/ want sij sijn den aderen ende zenuwen contrarie. Naer men mach die wel wt wendich nutten ende ghebruycken tot alderley sweeringen ende vlecten int aensicht ende ouer die gheheel huyl.

Van Vitsen.

Cap. LXI.

Den naem.

A

D

Wicken oft Vitsen heeten also na dat Griecr woorde ken Vicion. In Latijn heeten sij Vicie/ ende niet Orobi/ als sommighe meynen.

Haetsoen.

De Vitsen oft tamme Wicken wassen met hare stelen een cubitus hooghe/ ende hebben op beyde syden bladeren die staen euen verre van een/ ende si staen opwaerts om hooghe/ ende met teere draeykens hangen sij allesins aen gelijck de Wilde Wicken. De bloemkens die sij dragen/ die sijn purpurbruyn/ en dat worden rōde hawkens/ daerin leyt swertgraw saet/ dat is den Linsen niet onghelijck.

B

Die plaetse daert wast.

De Wicken wassen oueral int corē/ ende sonderlinge in hauer en gerste.

Den tijt.

De Vitsen bloeyen in Junio/ ende voorts vernolgēs den gantsen somer in vruchten.

Die natuer ende complexie.

De Vitsen sijn redelijcken werm/ en drooghe inden tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

C

De Wicken sijn gants onlieslic om eten/ en swaer om verteeren/ en ouermids dien so dienen sij den beesten beter tot voeder/ dan den menschen totter spijsē. Si stoppen den buyck/ en gheuen quaet voetsel/ sij maken oock quaet gros melancoliens bloet. Die ander operatien die de sommige den Wicken toescrijnen/ en hooren haer niet toe/ maer de Ernen/ daer wij hierna daert tijt is af scrijnen sullen.

Vicia.

Vitsen.

Zijn goet voor
des bespōn

Van Maier.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck sij bouen int lant Maier heeten/ mach wel in aller manieren gheuseert worden voor dat cruyt/ dat in Griecx ende Latijn Blitum genoempt wort/ also wij sulcx int lange verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Tsaetsoen.

Dit cruyt wast snellick hooghe op/ ende heeft bladeren ghelijck Beete/ maer sij sijn cleynder/ ende en sijn niet scherp op de tonge/ want sij en hebben geenē sin aeck. De bloemkens van desen cruyde sijn bruyntroot/ ende dat saet is tsamen ghehoopt ghelijck als cleyn druystkens / ghelijckerwijs als aende wilde Melde. Die wortel en is niet een alleen/ maer si is in veel deelen ghedeylt/ en sij en staet niet recht/ maer sij leyt dweers in deerde.

Blitum.

gulten Brimring
Maier.

B Die plaetse daert wast.

Hoewel dat dit cruyt seer oueral hier te lande gevonden wort/ so henet nochtans eē vremde natuere. Want waer dit eens in eenen hof compt/ daer en laet hem niet gheerne wtroeden/ maer het besaeyt hem seluen alle iaer.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst/ en dan so brenghet oock aldermeest sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is vochtich en coel inden tweeden graet/ ghelijck de Beete.

C Die cracht ende werckinge.

Dit cruyt en doet geen schade/ men macht met ander hofcruyden wel totter spijs ghebruycken. Het maect saecht inden buyck/ maer niet seere. Het en voedet oock niet seer. Het en is der maghen niet seer bequaem. Men macht van buyten oplegghen/ ghelijck als de Nachtschade/ tot alderhande pijnē ende weedom des hoofts die van hitte compt.

*alderhande
pijnē hoofte*

*Ein gewisste kranck ist für die Wurm in faulen Winden. Van Stecks
das Werg, die Bräun, die fündende Bründmilch angestrichet, und
in der faulen Bädern gerieben, so fahen sie lustbarlich darauß.*

*Wurm in
winden der
Werg.*

Van Steckrapen. Cap. LXIII.

Den naem.

A **S**teckrapen worden in Griec *Buniades* / in Latijn *Napi* genoemt. De reden van sulcken namen hebben wi in onsen Latijnschen *Herbario* verclaert.

Geslachte.

Men vindt tweederhande Steckrapen. De sommige sijn tam / en die noemt men Drooge Steckrapen. Die ander sijn wilt / ende die heet men Natte Steckrapen.

B **H**aetsoen.

Drooge Steckrapen hebben bladeren schier gelijk de witte Rapen / maer sij sijn effender / met eenen ronden steel / eenen cubitus hooghe / ende sij sijn oock langher. De bloemen sijn geel / ende dat worden hawkens / daerinne leyt dat saet. Ende dit gants gewas is de cleyne Coolen seer gelijk. Die wortel is seer lanc. De Natte Steckrapen sijn den voorseyden Rapen niet seer onghelyck / maer de bladeren sijn meer ghekerft / van onder tot int opperste vanden steel. Die wortel en is niet so lanc / maer si is een wilde Peere ghelyck / ende is ront / ende heeft veel veeselen.

Die plaetse haerder wassinge.

De Steckrapen wassen gheerne in conde plaetsen / si worden ter som migher plaetsen seer gheijffent.

Napi hortensis. Drooge Steckrapen. *Napi syluestris*. Natte Steckrapen.

Den tijt.

٤

Den tijt.

De Drooghe Steckrapen worden spade gesaeyt / en daerom eest dat sy oock seer spade bloeyen. Alsmen die tijdelick saeyt / so bloeyen sy in Junio / ia somtijts oock inden Mey / gelijk als de Natte Steckrapen.

Die natuer ende complexie.

De Steckrapē sijn werm inden tweedē graet/ en vochtich indē eerstē.

Die cracht ende operatie.

Steckrapen gesoden/maken veel windts ende inflatie/si voeden min
dan de Rapen. Dat saet gestooten ende gedroncken/wederstaet allerley
venijn / en maect dat selue crachteloos. Ende ouermids dien so wordet
seer geveert inde Antidotis. De Rapen leytmen oock inde pekel ghelijck
ander dingen. De Steckrapen verwecken den mensch tot byslapen. An
ders hebben sij schier een operatie ghelijck ander Rapen/daeraf wi oock
scrijuen sullen alst tijt is.

Eder Raad.
allorlyvenijn

vermoeten tot
byſlappen.

San Druuencrunt. Cap. LXIIII.

Den naem.

Botrys.

Druyencruyt.

24

Dit cruyt dwelck wi hier
Druuencruyt noemen/
dat heet in Griecx en La
tijn Botrys/ om deswil
le dat sijn saet aende ste
len te samen met hoopkens hangt/ ghe
lijck druyskens.

Maetsoen.

Dat gheheel cruyt is geelgruen/het heeft veel struyckens/ ende breyt hem wt met veel vlueghelen. De bladeren sijn de bladeren van Endyue seer gelijck/ deerste die wtcomen sijn gants root. Dat saet hangt oueral aende stelen met hoopkens tsamen gedrongen ghelijck druyskens. Ende dit gheheel cruyt riect oock wter maten wel/ ende ouermids dien so leytmet inde clederē

Die plaetse daert wast.

Druyuencruyt wast geerne bij loo-
pende water. Maer men vindts hier
te lande niet/ mijns wetens / mer men
moetet inde hoven planten. So waer dattet eens gesaeyt is / daer saeyet
hem seluen alle jaer wederomme.

五

Den tyt.

In Augusto en Septembri so wordt dit cruyt tijdich en rijp/daerom
so salmen

so salmen alſdan ſijn ſaet vergaderen. Ter ſeluer tijt draechtment te Pa-
rijs te coope/also Ruellius ſcrijft / ende veel lieden coopent om inde clees-
deren te legghen. Maer hier te lande en wordet noch niet ſeer ghevſeert/
want het is hier noch nieu ende luttel bekent.

Die natuer ende complexie.

Druyuencruyt is werm ende drooghe / also wi in onsen Latijnschen
Herbario verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

C Dit cruyt is ſubtiyl van ſubſtantie / ende het ſcheydet ende verdrijft de
groue taeye vochticheyt/ende humoren ende fluymen. Daerom eest goet
in wijn inghenomen voor de ghene die dempich op de borst ſijn. Het loſt
oock de vrine/ende den vrouwen haer maentſtonde/ende heeft meer an-
der virtuyten ende operatien die den bitteren dingen toegeschreuen wor-
den / ghelijck als wi tot ander plaetsen dicwils gheseyt hebben/ende niet
van noode en is ſulcx hier wederomme te verhalen.

Van Geytenbaert.

Cap. LXV.

Den naem.

Barba capri. Wilden Geytenbaert.

A

D

It cruyt dat wij hier
Geytenbaert noemen
heet also daerom dat
ſijn bloemen van ſaet
ſoene eenē geytēbaert
gelijck ſijn/ ende daerom heetet ooc in
Latijn Barba capri. Maer oft dit
cruyt dat Pycnocomum is daer Dio-
ſcorides af ſcrijft / daeraen twijſelen
noch veel meesters. Maer wat onse
meyninghe is / dat ſullen wij hierna
verclaren.

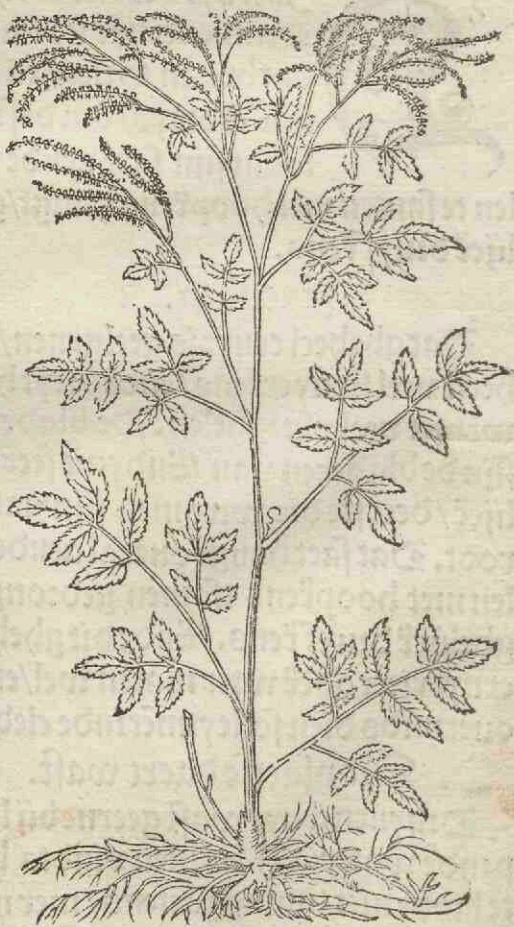
Gheslacht.

Deſen Geytenbaert is tweederhan-
de. Den eenen waſt in doncker boſ-
ſchen/ en dien heeten wi wilden Gey-
tenbaert/tot meerder onderscheet vā-
den anderen dye in vochte beemden
waſt/en dien noemen wi Beemptgey-
tenbaert / ende hi heet oock Ghemey-
nen Geytenbaert.

B

Haetſoen.

Den wilden Geytenbaert is eenen ſtruyck/die waſt drij cubitus hoo-
ge. Sinen ſteel is gecantet oft gehoect. De bladeren hebben rontſomme
veel ſchaerden/gelijck dat loof van Caſtanyen oft Saſeler. De bloemen
ſijn wit

sijn wit/gheneeselt/met hoopkens tsamen gedrongen / eenen sneewitten
baert ghelijck. Ende daerwt comen langhe tappen/ghelijck aenden Sa
seleer / ende dat is sijn saet. De wortel is swert ende houtachtich / en bin
nen wit. Waerwt wel te mercken is dat dit ghewas niet sijn en can dat
Pycnocomum daer Dioscorides afscrijft/ghemerct dat de beschrijvinge
met dien niet en accordeert. Den Beemdtgeytenbaert heeft stelen die sijn
binnen hol / viercantich/bruyn / ende somwijlen mans lengde hooghe.
De bladeren sijn hert/ghestroncelt/ende is met sijne vrouwen den iongen
C Berckenlooue ghelijck / ende elck principael blat doorsneden met sijn ne
uenbladeren ghelijck Agrimonie/maer sij sijn grooter ende langher. De
bloemen sijn te samen ghepact/meer dan de bloemen van Aldick / ende sij
sijn wit/ghelijc een druue aen te sien / en hebben eenen lieffelijcken ruck.
So haest als die vergaen/so wordet saet/dat is ghelijck Loock saet/ oft
gelijck cleyn scherpe wertekens/elck met drij tapkens. De wortel is lanc/
in aller manieren gelijc de Waterwortel dat wijfken / wtwendig swert/
inwendig leuerverwich bruyn/sterck van rucke. Wt deser beschrijvinge
can elck wel mercken / dat dit gheslacht niet seer onghelijck en is den Py
cnocomo/daer Dioscorides afscrijft/wiens steel is viercant/en die bla
deren sijn row ende hert. De bloemen sijn wit gelijck als de Basilicom/
dat saet is Loocksaet ghelijck. De wortel is swert ende rondt gelijck een
D cleyn appelfken / ende is binnen geel. Ende ghemerct dat de wortel bitter
is/so en sijn sij malcanderen niet seer onghelijck van operatie.

Die plaetse daert wast.

Den Woudtgeytenbaert wast in doncker dicke wouden / somtijts
oock in dalen daer veel lomber is. Den anderē wast inde beemden/som
tijts oock tusschen doornen ende haghen. Bloet in Hermonat.

Den tijt.

Sibloeyen in Julio/ende brengen corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Seytebaerden sijn werm en drooghe van natueren/dwelck
men lichtelick mercken can aen haren sinaeck/want dien is bitter.

E

Die cracht ende werckinge.

Beyde dese cruyden ende sonderlinghe den Woudtgeytenbaert ma
ken suuer ende reyn / ende verdriuen oock quade vochticheyt ende hu
moren/die inde aderen vergadert sijn oft elders binnē den lijue. Si bren
ghen den vrouwen haer maentstonde. Si doen oock ouergheuen. Dit

cruyt ghestooten ende gheleyt op sweeringhen oft gheswel/Die
doet die verdwijnen. In somma het heeft alle ope Vletter
ratiē die bitter dinghen pleghen Zichen Blattern
te hebben. Wie der haren sijt.

voor sweeringhen
oft gheswel.

maecken
pleghen.

i ij Van Mor

lijue de colu
Ries
Zijnst pleit
druue sijn
druue sijn

Van Mottencruyt.

Cap. LXVI.

Den naem.

A

M

ottencruyt wort van Plinio Blattaria gheuoempt/
om deswille dattet de motten na hem trect. Dioscori-
des noch Galenus en maken van desen cruyde gheen
mentie.

Haetsoen.

Mottencruyt gelijct den Wolcruyt wel/ maer de bladeren en sijn niet
so wit/noch harich/maer si sijn gruen
en rontsomme ghekerfelt/en heeft oock
veel stelen. De bloemen sijn bleeckgeel
gelijck als de bloemen van Wolcruyt.
So haest als die verwelcken/so wor-
dent cnopkens ghelijck de Vlasbolle-
kens/daerin leyt dat saet. De wortel
is grawachtich/en heeft veel veeselen.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bij vlietende
water.

B

Den tijt.

Het draecht bloemen in Junio ende
Julio.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is sonder twijfel werm en
drooge/dwelck merckelick is wt sinen
smaeck/want het is bitter.

Die cracht ende operatie.

West datmen dit cruyt op deerde
worpt so comen de motten ende schie-
ters daerin. Gheen virtuyten meer en
scrijuen die oude meesters van desen
cruyde. Nochtans so heuet alle de operatie/die ander bitter cruyden toe-
gheschreuen worden/gelijck als den Geytenbaert/vanden welcken wij
int voorgaende Capittel gheschreuen hebben ende ander meer.

Blattaria. Mottencruyt.

*Dit cruyt
op de aerde
worpt.
so comen
de motten en
schieters daer
in.*

Van Hauere.

Cap. LXVII.

Den naem.

A

H

auere heet in Griecx Bromus/ende in Latijn Auena.

Haetsoen.

Hauer is met sijn loof/halm ende cnoopen den Weyte
oft Terwe gelijck. De aren sluypen oock wt een grasach-
tige scheyde/ende si staen wijt van een. Dat saet is scherp
ende

Van Hauere.

Cap. LXVII.

Auena.

Hauer.

en hangt los/tusschē de vlnegelen van
de aren die haer opdoen/ en altijt han-
gender twee corenkens oft graentkens
nessen een/ die sijn geclouen ende wtge-
spreyt/ aen te sie gelijc als sprinckhanē.
De wortel breyt haer op alle siden wt.

B Die plaetse daert wast.

Hauer wordt hier te lande ende bo-
uen int landt oueral seer ghewonnen/
meer tot voeder vande peerden/ dan
tot spijse der menschen.

Den tijt.

Hauer wort tegen de Lenten opt le-
ste van Februario ende int begin van
den Meerte ghesaeyt/ ende in Augusto
ghemaeyt.

Die natuer ende complexie.

De Hauere geyseert in medicinen/ al
so dat Galenus claerlick beschrijft/ is
cout van natuere. Maer als men die in
der spijse vseert/ als in hauerbrij etc. so
is sij werm van complexie. Maer in
beyderley manieren so droocht sij.

Die cracht ende operatie.

C Hauere dient wel tot plaesteren daer af te maken gelijck als de Gerste. *hauer is*
Hauerbrij wel bereyt ende gesoden sijnde/ stoppt den camerganc. Dat *hauer*
sop van gesoden Hauere is goet ghesopen voor de ghene die altoos hoe- *ist seer goet*
sten. *voorens* Hauermeel met azijn ghesoden/ verdrijft die placken ende vleecken. *maegsere*
In somma/ Hauer gheyseert in medicinen heeft ghelijcke operatie als de *peert en de*
Gerste/ want sij droocht/ ende digereert oft verteert te redelijcker wijse. *velke ist si*
ende adstringeert oft treect oock een wenich te samen. *not quadt.*

Van Stekelbesien. Cap. LXVIII.

Den naem.

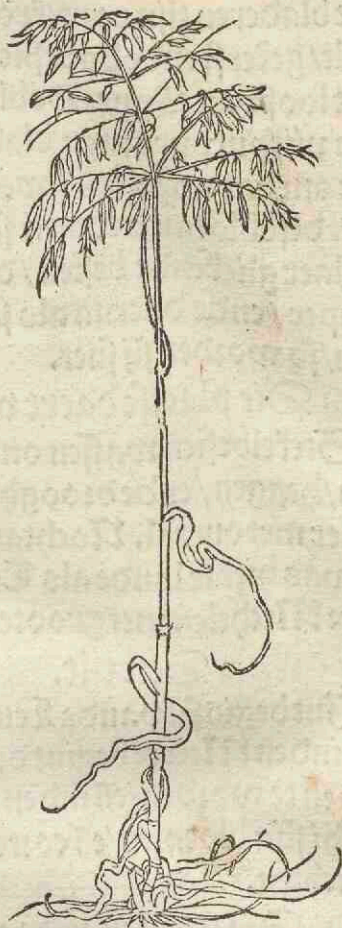
A

Tekelbesien oft Kroesbesien sijn bi auontuerē in ouden ti-
den onbekent gheweest/ ghemerct dat si noch op den dach
van heden geenē rechten naem en hebben/ dan dat men se
na den Duytsche Qua crispa noempt. Want mids dient
dat si gecronckelde bladeren hebben/ en schoon besien dra-
gen/ so heest men hem twee namen ghegheuen/ also dat men dit ghewas
Kroesbesien oft Crolbesien heetet.

Haetsoen.

Kroesbesien is eenen struyc met veel tacken/ daeraen dat oueral veel
i iij scherpe

Van Stekelbesien.

Cap. LXVIII.

scherpe en stekende doornen wassen. De bladeren sijn ront/krous/gecronckelt/gekerft ende doorsneden/gelijck dat loof van Eppe. De bloemen hebben vijf purpurbruyn bladerkes rōts. **V**om om dat appellen dwelc groen is. Wt dese bloemen comen schoon witte claer glickende besien/die sijn eerst amper/ende daerna als sij rijp worden/so worden sij suet.

Die plaetse daert wast.

Stekelbesien wassen ontrent de tuynen/heggen/ende drooghe grachten/maer niet oueral. Nochtans wast dit gewas hier te lande als Tantwerpen en te Mechelen met groote menichte.

Den tijt.

Int beginsel vande Lenten/te weten inden Meerte begint desen struyck groen te worden/en inden April brenget hi sijn bloemen/en corts daerna de vruchten.

C Die natuer ende complexie.

Dit gewas is cont inden eersten graet perfectelick/oft int beginsel vanden tweeden/ende drooghe inden anderen graet.

Die cracht ende operatie.

De bladeren gruen gestooten ende opgeleyt/sijn goet voor de gene die dwilt vier hebben. Men seyt oock dat de tacken van Stekelbesien alderhande toouerie en infectie verdrinen/als men die voor de doore oft vensteren stroyt oft hangt. Ende daer door comet sonder twifel dat men de tuynen met dit ghewas bewaert/want met sijn doornen so houdt dat goet vrij datter niemant in en mach/en daerenboue so verdrinet alle toouerie ende vergiftinge die den houen schadelick sijn mochte. Geen meerder experientie en weten wi op dit pas te scrijuen vande Stekelbesien.

Vua crispa.

Stekelbesien.
Costerbeer

alderhande in
verdrift het
Toouerie ende
vergiftinge.

Van Balsemcruyt.

Cap. LXIX.

Den naem.

A

Dit gewas heeten wij Balsemcruyt/na den Latijnschen naem Balsamine/want also wordet op den dach van heden geheeten/en en heeft noch anders gheenen naem/wt dier oorsaken so ick meyne/dat dit cruyt in ouden tijden niet bekent en heeft gheweest.

Gheslacht.

Geslacht.

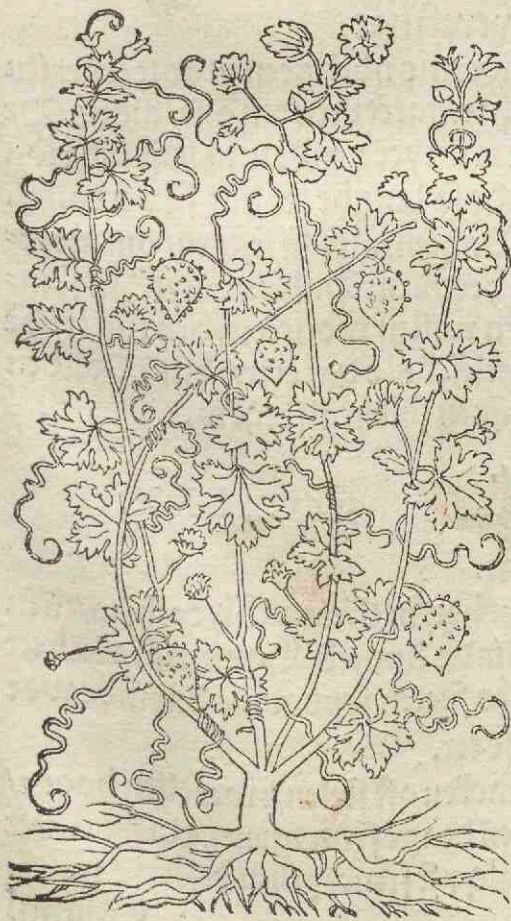
Balsemcruyt is tweederhande. Deen is dat manneken/ ende dat heet men te sommige plaetsen van Italien/ Hierosolymitanum pomū/ dat is appel van Jerusalem. Te sommige plaetsen van Lombardien heetment Charantia ende Balsamina. In Vrancryck heetet Mirabile pomum. Dat ander is dat wistken/ ende wort in Italien Balsaminū genaempt/ wiens vrucht den eersten wat gelijk is/ maer si is cleynder. Anders eest hem seer gelijc. Het is beyde also schoonen gewas als men vinden mach. Si en worden niet sonderlinghe gheverseert in Medicinen/ maer om der schoonheyt wille hebben wi die laten conterseyten.

Faetsoen.

Dat eerste geslacht van Balsemcruyt cruypt met sijn langhe en dunne rancckens hier ende daer/ ende heeft ghesneden bladeren ghelijc Witten Wjngaert/ ende daerbij wassen clauwierkens/ daermede haectet ende hanghet aende stecken/ daerment mede onder set gelijk den Wjngaert. De bloemen sijn gants bleeckgeel ghelijc als de bloemen van wilde Cocommeren/ ende si brenghen som vrucht ende som oock niet/ ghelijc als dat gheslachte van Cocommeren. De vrucht is rondt/ bouen scherp toe gaende/ ende is row/ ghelijc als de vrucht van Wilde Cocommeren/ eerst gruen van coluere/ daerna root. In dese vrucht leyt saet besloten/ dat is heel breed/ row/ ende swertgrawachtich/ ende van faetsoene/ so

Charantia.

Balsemcruyt manneken.

Balsaminum fcemella.

Balsemcruyt wistken.

i iij gelijcket

ghelijck wel tgraen ende saet van Canwoorde. Die wortel breyt haer wt ghelijck de wortel van een boomken. Dat ander gheslacht van Balsemcruyt heeft eenen dicken steel ghelijck tamme Porceleyne/ende dien is van coluere gruen ende rootachtich. Die bladeren sijn smal ende lanc/ rontsomme gekertelt / den Wilgebladeren seer gelijck. Het draecht wter maten schoon lijfverwige bloemen/die sijn achter om gewelft/ ende ghecromt gelijck als de bloemen van Ridder sporen. Als de bloemen afval len/so bringet een vrucht die is heel harich enderondt / bouen scherp toegaeende gelijck eenen top/ende is eerst van coluere gruen en daerna bleeck geel. Als dese vrucht rijp ende tijdich wort/so doet sij haer open / en daer valt saet wt/dat is de cleyn Wicken niet seer onghelijck. De wortel breyt haer oock wt met veel veeselinghen.

D

Die plaetse daert wast.

Die Balsemcruyden/daer wi hier af spreken / en wassen hier te lande niet van haer seluen / maer men moetse planten. Het is een vrendt ghe was/ende onlanc in Duytschlant ghebracht.

Den tijt.

Dit ghewas brengt sijn bloemen ende vruchten in Augusto ende Septembri. Maer de vruchten van dat wijfken worden eer rijp dan van dmanneken.

Die natuer ende complexie.

Na mijn achte/so sijn beyde dese cruyden en sonderlinge dat wijfken/ drooge inden tweeden graet perfectelick/ende werm inden eersten.

Die cracht ende werckinge.

Griftcracht van Balsen olie. te maechen. deson olie. Men heeft van dese cruyden mijns wetens noch geen groote experien tie. Maer nochtans van deerste geslachte maect men een olie/ aldus/De vrucht leyt men sommige dagen in olie te weycke/ende men setse inde son ne/daerna decktmense met mist oft eerde so langhe tot dat sij verrottet. Ende die olie heeft dan de cracht van Balsen/also sij seggen/ om alder ley wonden te heylen. Ende door dien heetment Balsemcruyt. In soma ma/beyde dese gheslachten van cruyden willen wontcruyden sijn/ende hebben sulcken cracht ende operatie/ghelijck als dat cruyt dat Wonden cruyt ghenoept wort/daer wi af scrijuen sullen alst tijt is.

Van Suethout.

Cap. LXX.

Den naem.

A

Suethout oft Galissihout heet in Griecx Glycyrhiza/en in Latijn Dulcis radix/en inde Apoteke Liquiritia. En heet daerō Suethout/om des sueten saps wille dat inde wortelen is.

Tsaetsoen.

Suethout is eenen struyck met veel tacken oft stelen/twee ellen hooge/ en deselve geerdekens sijn houtachtich en dragē swertgruene dicke en vet te bladeren/die sijn cljmich int tasten/als oft si met gūmi bestreke ware.

Tusschen

Tusschen dat loof en de stelen comen purpurbruyn bloemkens voorts/die sijn den Hyacintho gelijk. Als die wtualen/so cruypt daer rouwe corte hawkens wt/inden welcken twee oft drij graentkens besloten liggen/die sijn de Linsen niet ongelijk. De wortel is lanc/en binnen geel gelijk als Bosboomen hout/dwelck wij Palmenhout heeten/ofst der wortel van Gentiaen/ende is wat amper/maer nochtans suet/ende daerwt dructmen en maectmen een dick sap.

Glycyrhiza.

Suethout. *der holstock
wächst wie
im Bambus
oder Bistumb.*

B Die plaetse daert wast.

Dat alderbeste Galissihout wast in Cappadocia ende Ponto. Daerenboven so en wast dat ergste ende slechste niet bouen in Duytschlant/ende principaelick ontrent Babenberg/wāt dat wort seer gepresen/en wast daer met groote menichte. Waer dattet eens geplānt wort/daer cruypt voort ende voort/en en laet hē niet wel wtroede.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio/ende sijn saet wort inden Herst vergadert.

Die natuer ende complexie.

Suethout is des menschen natuere gants aengenaem en bequaem/want het is redelijcken werm/en seer bijna middelbaer van wermte. Anders so eest vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

C Dat sap van Galissihout is goet tot een rouwe kele om die te versaech ten/als men dat inden mont neemt/ende van selfs laet smelten/en inden hals afloopen. Het is oock goet tot een hitteige mage/ende tot alderhande ghebreken der borst ende der leuer. Als men dit met sueten wijn drinct/*goet door een
ronde kele.* so ghenestet die ghequetste blase en alderhande ghebreken der nieren. Dit voorseyde sap inden mont ghesmolten ende inghenomen/verslaet den dorst. Het is oock goet tot de wonden/als sij daermede bestreken worden. De wortel versch in water ghesoden/heeft alderhande operatie gelijk als dat sap. Maer als si ghedorret wort ende ghepuluerizeert/ende inde wonden ghestroyt wort/so heylt ende gheneest sij die. Ghemerckt dat dit Suethout seer goet is voor de maghe/so machment oock vseren tot alderhande medicine der magen/longen/leuer/blase en nieren. *borst en
leuer.
blase
nieren.*

Ende ouermids dien machmen dat Galissihout wel *hoofd d'uytschen
schreuen dit gewas veel meer* groot achten ende in weerden houden. *Van Spe
den genten toe
als desen Doctor doet.*

Van Spenencruyt. Cap. LXXI.

Den naem.

21

Penencruyt heet in Griecx Galeopsis / in Latijn Vrtica Labeo. Inde Apoteke heetment Scrophularia maior / Ficaria / ende Castrangula. Dereden van sulcken namen staen eens deels in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Haetsoen.

Dit cruyt is met sijnen steel ende bladeren den Vtelen niet ongelijck / nochtans sijn de bladeren wat effender / ende sterck van ruercke / ende sonderlinge als men die in stucken wrijft. De stelen dragen cleyn purpurachtige bloemkens int sop / ende die sijn ghelijck hole sleckenhuyskens oft helmkens / en dat wordē ronde scherpe bollekens die sijn vol saets. Die wortel is wit ende heeft veel knobbelen ende veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

B Dit cruyt wast geerne ontrent de tuynen / onde mueren / ende bi dwater.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende te dier tijt machment oock vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is subtyl van substancie / het droocht / het verdeylt oft doet verdwijnen / ende maect dunne.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren / dat sap / de stelen ende tsaet van desen cruyde / verdeylen oft

doen verdwijnen alderley geswel / ende verteeren die herde clieren / ende sweeringen inde ooren / als men met azijn mengt ende stootet / ende des daechs tweemaal lawachtich daerop leyt. Men mach oock de voorghe-
noemde bladeren / stelen / ende saet / sieden / ende die vlcerationen ende gheswel daermede baden. De bladeren ghestooten / ghenesen de veruylde /
rottende ende voorts etende sweeringhen ende den cancker / als men die met sout daerop leyt. Dat sap vā desen cruyde verdrijft de roose int aensicht /
ende oock der gheenre die byna voor Lazarus gehouden worden / als men dat aensicht daermede wasschet. Dat poeder van desen cruyde gheneest /
ende droocht de vrych werten oft spene. Dat saet een drachma swaer inghenomen / doodet ende verdrijft de wormen. *dis hooch dinstschon*
Schermdit gewas door linden tot gind tot. alldese doen. Van onser dat sielt gij befinden in den hooch Dinstschen Herbario.

Galeopsis. ^{eyternestel.} Spenencruyt.
Groot Speencruyt

voor aensicht geswel
te verdwijnen daer

voor verdwijn
te hooch dinstschon
stende sweeringen
ende cancker.

Roose int aensicht
aensicht.

vrijc werten
gouwen.

voor wormen.

Neemt het sap van helmkruijt mede gewasst den gouwen de roose int aensicht. Het sap van acrtbesien bladen mede nat gemaect geneest de roose int aensicht.

Van Onser vrouwen Bedstroo.

Cap. LXXII.

Den naem.

A Onser vrouwen Bedstroo heet in Griec en Latijn Gal-
lion / Galation / ende Galerium / daerom dattet dmelck
doet rennen ende te gader loopen.

Tsaetsoen.

O Onser vrouwen Bedstroo heeft dunne / ronde ende
effen steelkens / ende daerome wassen
smale scherpe bladerkens als een wiel
ken oft radeken rondtsom gesedt van
onder tot bouen toe / gelijk een stern-
ken enen verre van malcanderen / ghe-
lijck aen Cleescruyt. Het draecht veel
cleyn geele / dicke / ende tsamen gehoo-
pte bloemkens / dier wassender veel bi
malcanderen / ende hebben eenen goe-
den ende stercken rueck. De wortel is
seer veeselachtich / ende ghevlochten /
ende cruypt hier ende daer.

Gallion.

Onser vrouwen Bedstroo.
Megerkraut. oder Wellstro.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ghebowde vel-
den / beemden / ende in sommige voch-
tige grafshouen.

Den tijt.

Het bloeyt meest ende volcomelicht
in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Onser vrouwen Bedstroo is droo
ghe / ende wat scherp oft tangher.

C Die cracht ende operatie.

De bloemen van Onser vrouwen
Beddestroo ghestooten / lesschen den
brandt / en heylen al wat vanden vier ghequetst is / als sment daer op leyt.

Als men die in stucken breekt ende stoot / ende inden nuse doet / so stelpen
sij dat bloet. Si stelpen oock dat bloet dat op ander plaetsen des lichaens
wtloopt. Si sijn ooc goet tot vermoede leden / als met met olie van Roo

sen ende met was mengt / en een plaester daeras maect. Daerom so mach
men van dese bloemen wel een voetwater maken voor de ge-
ne die moede sijn / om daerin te baden. De wortel

verweckt den lust tot bijslapen.

Besten den
brandt vnde
sijlen al wat
vanden vier
ghequetst is.

Si stelpen
dat bloet.
vnde lichaem.

Die vanden sment in Baden der sment kinden, Van Poleye.
sij die doren kanden vnde grint so man in Milyt sment / so grint sment

Van Poleyē.

Cap. LXXIII.

Den naem.

A Poleyē heet in Griecx Blechon ende Glechon / en in Latijn Pulegium. De oorsake ende reden van desen namē hebben wi in onsen Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert / ende en is niet van noode datmen sulcx bedien de den genen die dese twee spraken niet en verstaen.

Geslacht.

B Plinius ende Apuleius scrijuen datter tweederhande gheslachten sijn van Poleyē / deen is dat manneken ende dander dwijfken. Dese sijn beyde malcanderen ghelijck / ende en hebben gheen onderscheyt dan inde bloemen / want des mannekens bloemē sijn wit / ende des wijfkens sijn purpurbruyn. Sommige onderscheyden de Poleyē aldus / te weten tamme ende wilde. Vande tamme Poleyē maect Plinius dmanneken. De wilde is een maniere van Munte / in Latijn gheheeten Calamintha / ghelijck wi dat verclaren sullen alst tijt is. Als dit cruyt bloeyt / ende die schapen dat proeuen ende daer af eten / so worden sij bleetende.

Gaetsoen.

C Poleyē manneken vlichelt hier ende daer op der eerden / ende wast eenen cubitus hooghe / alst ergens aen mach opclimmen. De bladeren sijn de Nageleyne gelijck. De tackkens en steelkens sijn harich ende rootachtich. De bloemen wassen rontsomme den steel / gelijc aende Malroue / ende sijn purpurbruyn. Die wortel is vol veese lingē. Dat wijfken draecht wit bloey sel / anders eest den manneken in aller manieren ghelijck.

Die plaetse daert wast.

D Poleyē wast geerne op ghebowde ende vochtighe plaetsen / en waer dat tet eens compt / daer bliuet hangen / en voorts en voorts / ende ouertrect een gants veldt.

Den tijt.

Poleyē bloeyt inden somer / te weten in Julio ende Augusto / als ander cruyden van hitte verdrooghen ende verwelcken / ende alsdan so wordet vergadert.

Die natuer ende complexie.

Ghemerct dat de Poleyē tangher en wat bitter is / so moet hi ooc werm

Pulegium.

Poleyē.

ende

Van Poleye.

Cap. LXXIII.

ende drooghe sijn inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

P Poleye in wijn gesoden en gedroncken/brengt den vrouwe haer bloe- ^{brengt den}
me/ende lost oock die Secundina en die doode dracht. Als sij met huer ^{vrouwē haer}
nick ende Alloe ghedroncken wort / so suyuert sij de longen/ ende is goet ^{bloem.}
tegen den cramp. Poleye met water ende azijn inghenomen / verdrijft
dat walgen ende dat crimsel/ende knagen inden crop vander maghen/
ende iaecht de swerte galle af door den camergancē. In wijn inghenom- ^{Juden crop}
men/ compt sij te hulpe de ghene die van venijnige beesten gebeten sijn. ^{vander maghen.}
Poleye ghestooten ende met azijn voor de nuese gehouden/ brengt de ge-
ne die in onmacht ghenallen sijn wederom tot haer seluen. Poleye ghe-
droocht en gepuluerizeert oft tot asschen gebrant/ sterct dat tantvleesch.
Met gersten mont gestooten sijnde/ is sij goet tot allerley brant/ als men- ^{voor brant}
se daerop leyt. Poleye geleyt sijnde op de leden daer dat Podagra in is/ ^{allerley.}
so langhe tot dat sij root worden/ versaecht de pijn. Poleye met sout is
goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ als men daerop leyt.
S Poleye in water ghesoden/ en de leden daer mede gewasschen/ verdrijft ^{voor inthol an}
dat inecsel. Als men Poleye in water siedet/ ende daerinne sidt/ so ist goet ^{lijff.}
tot inflatien/ hertheyt/ ende den cramp der moeder. ^{Een cransken van}
Poleye gemaect/ ende opt hooft geset/ verdrijft de pijn ende swijmelige ^{hooft pijn}
int hooft. De gene die coude en vochtighe herffenen hebben/ dien is goet ^{verdriven.}
dat sij Poleye riecken. Poleye met wijn gesoden en ghedroncken/ lost de
vrijne/ en iaecht af den steen der nieren. Met azijn ingenomen/ is sij wt- ^{lost de vrijne.}
nemende goet den genen die de vallende siecte hebben. Als men onghe-
sont water drincken moet/ so salmen Poleye daerin leggen/ oft dat poe- ^{voor ongefont}
der daer af/ daerinne worpen/ so en deert oft schadet eenen mensch niet. ^{water te}
Dit cruyt met sout/ azijn/ en huenick gemengt / is goet den genen die den ^{drincken.}
cramp hebben / als sij haer daer mede laten strijcken en wrijven. Het is
oock wt nemende goet tot dat Sciatica / als men dat van buyten op de
huepe leyt. ^{Wer sich an Leib incket der siede poleye in wasser, und wäsche dich}
^{mit dem wasser.} ^{Wasser ch verreibet in die brisende Raude.}

Van Gentiaen.

Cap. LXXIII.

Den naem.

Gentiaen heeten de sommighe oock Bitterwortel/ en wort
in Griec ende Latijn genoempt Gentiana/ nae den naem
vanden Coninck Gentio/ die dit cruyt eerstwerf gheuon-
den heeft.

Haetsoen.

De bladeren van Gentiaen comen eerst bi de wortelen wt/ ende sijn
de Noteladeren oft Wechbree bladeren gelijk/ ende sijn een luttel root
achtich. Maer de bladeren die midden aen den steel en sonderlinghe die
wat opwaerts staen/ die sijn een luttel ghefertelt. Den steel is ront/ hol/
ende effen/ eenen vingher dick/ cnopachtich/ ende twee cubitus hooghe.

De bloemē sijn geel/ ende ligghen eerst in huyskens gesloten/ ende daerna als sijn geheelick wt sluypen/ so doen si haer open/ en ontplycken haer. Als de bloemen afvallen/ so wordent cleyn schelpkens/ daerin leyt breed en effen saet/ dat is dat saet van geel Vilieren ghelijck. De wortel is lanc ende dicke/ wt twee dich graw ghelijck eerde/ ende binnen geel/ ende is bitter van smake.

B

Die plaetse daert wast.

Gentiaen wast op hooghe lochtige bergen/ ende in dalen en valleyen daer veel lombre ende veel waters is/ ende is bonen int landt seer ghemeyn.

Den tijt.

Gentiaen bloeyt meest in Junio/ maer in Julio wassen sijn hawkens/ daer dat saet inne leyt.

Die natuer ende complexie.

Gentiaen wortel is werm en drooge/ ende dat is wel te mercken aen den smaek/ want dien is bitter.

Die cracht ende operatie.

C Ghedroochde Gentiaen wortel gepulueriseert/ ende twee drachma daeraf met een luttel pepers ende Wijnruyte ghetempert/ in wijn ghezdroncken/ is wt nemende goet voor de ghene die van veninich ghedierte ghebeten sijn. Een drachma ghedroncken van dat sap/ dat wt de groent wortelen ghedrukt wort/ verdrijs de weedom inde sijde/ ende is goet voor de ghene die van bouen hooghe gheuallen sijn/ oft van binnen gheborsten sijn/ want dit sap verteert dat geronnen bloet/ ende doet dat vergaen. Het is oock goet met water ghedroncken voor de leuer suchtige/ ende de ghene die een crancke mage hebben. Om de doode dracht te lossen/ so maect men een tapken van de wortel/ en men doet in de moeder. De wortel is oock bequaem tot de wonden/ ende principaelick tot de gene die seer diep sijn ende voorts eten. Desgelijck oock dat sap/ als men dat in een doeccken doet ende op de oogen leyt/ so lesschet de hitte der oogen. Dat sap dient oock tot alderhande mismaectheyt ende placken van huylt oft vel/ als men daer mede bestrijct. In somma/ Gentiaen wortel ende dat sap daeraf doen verdwijnen/ reynigen/ suynen/ ende nemen wech alle verstoptheyt. Si sijn een wt nemende medicine tot alderhande venijn/ en sijn oock seer goet voor een quade mage. Maer dat sap sal men aldus maken/ Men sal de wortelen groen stooten en vijf dagen lanc in versch water

Weedom inde
sijde

voorgeronnen
bloet

om de doode dracht
te lossen

hitte der oogen

alderhande
mismaectheyt
ende placken van
huylt oft vel

water te weycke leggen/ende daerna tsamen wel sieden/so lange tot dat
de wortelen bouen wt d'water kicken. Na desen laetmē d'water vercoe- *kan inden doel*
len oft cout worden/ende dan doetment door eenen schoonen suyneren *proberen.*
stramijn/en men latet wederom op een nieu sieden/tot dattet dick wort
ghelijck als huenick/ende dan verwaertment in een steenen cruycke oft *solange dat*
eerden pot die wel gheloot is. *gentiana vassia Morgens vichtten getruicken,*
et van mancken teg iesel maal drey tot
erlangert den menschen sein Leben.

Van Mastbloemen. Cap. LXXV.

Den naem.

Mastbloemen heetmen oock anders Peonienbloemen oft
Sinrenroosen. Ende in Griecx wort sij Glycicide gehee-
ten/ende in Latijn Peonia ende Casta herba. De oorsa-
ken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijn-
schen Herbario verclaert.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/wijfken ende manneken. Dat manneken
heetmen Ninuewortel/ende dat en heb ick noch niet gesien. Dat wijf-
ken heetmen met sulcke namen/gelijck als voor verhaelt staen.

Haetsoet.

Glycicide.

Mastbloemen.

peonien.

Tegen de Lenten so comen die roo-
de schoon schuetkens wt/en als haer
die opdoe so wordent stelen die was-
sen een elle hooge. De bladerē als die
eerst wtcomen/die sijn bruynroot/
maer hoe langer hoe meer worden si
groen van coluere. De bladeren van
dat manneken sijn gelijck dat loof van
B Noteboomē. De bladerē van dwijf-
ken sijn doorsneden ghelijck als Luy-
stock. Int opperste van de stelen was-
sen schoon ronde knoppē/en als haer
die ontpluycken/so wordent scho on-
roode roosen/dier sommige sijn een
hant breekt int ronde/en sijn van bin-
nen geciert met geel hayr oft veeselin-
gen. Als de bladeren van dese roosen
afvallen/so wassen daer hawkens
wt ghelijck Amandelen/ende als men
die opdoet/so sietmē daer schoon roo-
de corenkens in ligghen/die sijn den
keernen van Granatappelen niet on-
ghelijck. Ende als die rijp ende oudt worden/so cruyghen die een ander
coluer/ende worden van buyten heel swert/ende van binnen wit. Die

*Voor de vallende sieste - neemt peone wortel manneken salment tot graven 2 v
als die sonne in aries ist dat is in april en die mane voll ist voor sonne opgaen en in de
loefft dat is wt sonne laten drogen en een hals gehangen dat sij het blote uleisich waken
ist. probiert voor de vallende.*

Cwortel van dmanneken is vingers dick/ende een spannelanc/ende wit/ende adstringeert oft treckt te samen. De wortel van dwijfsken is knopachtich/ende die cnoppen die daeraen sijn/die sijn den eeckelen wat gheleyck/inder manieren van dat manneken van Asphodelus.

Plaetse daert wast.

De Peonien wassen op hooch gheberchte. Maer dwyſſen plant-
men hier te lande in alle hoven.

Den tyt. so viel gar der Wüschel alt ist.

Dat wijſſen bloeyt inden Mey. Dmanneken en heb ic noch niet geſie.

Natur ende complexie.

Maestbloemen adstringerē oft trecken tsamen/ende sijn wat suet. En
als men die een wijle inden mont hout/so wort men geware dat si scherp
op de tonge ende wat bitter sijn. Daerom so sijn sij subtyl van substan-
tie/sij drooghen/ende sijn redelijcken werm.

Cracht ende werckinge. *Quamvis nigh.*

Cracht ende werckinge. *Swamp nist.*
De wortel van Nastbloemen gedroocht en gestooten / en een Alman-
del groot met wijn inghegeuen / suyuert de vrouwen na den arbeyt / ende
brengt haer huer maent stonde. In deser manierē gedroncken / versaecht
si oock de pine en weedom des buycr. Si is goet voor de gene die de gee-
le hebben / en pine inde nieren en blase. Si verdrijft oock de verstoptheyt
der leuer en der nieren. Maer als sij met wijn gedroncken wort / so stopt
si den camerganc. Thien oft tweeles roode Peonien keernen in rouwen
swertrooden wijn gesoden / stelpen der vrouwen bloeme. Als de ionge
kinderen dese eten oft drincken / so en laten sij den steen niet wassen. Vijf
thien swerte Peonien keernen gestooten / ende in Mede oft in wijn inge-
nomen / sijn wt nemende goet voor de ghene die meynen dat sij in haren
slaep vande Mare ghereden worden / ende sijn oock goet voor de vrou-
wen als de moeder opwaerts climt. De wortel salmē aenden hals han-
ghen voor de vallende siecte / dwelck Galenus eerst geprobeert / ende na
hem meer andere waer beuonden hebben. *Nimm 4 of 5 jongen hooren niet dat*

San Dyenaeßbeck. Cap. LXXVI.

Den naem.

21 **D**ynaersbeck wort in Griecx ende Latijn Gerania ghe-
heeten/om des wille dat int opperste van den stelen bol-
lekens wassen met lange bectkens/ in maniere van Cra-
nen oft Dyenaers hoofden. En daerwt comet dat dese
cruyden bi onsen tijden geheeten worden Rostrum Ci-
comie/dats te seggen/Storckenssnauel oft Dyenaers beek.

Geflacht.

Daer sijn sesterley geslachten oft maniere van Vynaers oft Craen-
cken. Dat eerste heeft seer lange becken / die gaen bouen scherp toe gelijk
als een

Vals eē naelde/ en wort door dien genaemt *Acus pastoris*/ dat is Herder s naelde/ en *Acus muscata*. In duytsch heetmen dit sonderlinge *Gynaer* s beek. Dat ander geslechte heeft bladeren gelijck als *Maluwe*/ en wort van sommigen genoemt *Pes colombinus*/ dats in duytsch *Duyuervoet* en *Schaerdencruyt*. Dat derde heeft bladerē die sijn de *Mater* oft *Keruel* gelijck/ ende heetet *herba Roberti* oft *Robertiana*/ dats te seggen *Robert* s cruyt. Dat vierde geslecht heeft bladeren die sijn diep gesneden/ en op dattet wten anderē mocht onderkent wordē/ so hebbē wijt *Craen* hals genoemt. Dat vijfde heeft bladerē die sijn den *Boterbloemē* cruyde gelijck/ en heet *Gratia Dei*/ dat is *Gods genadecruyt*/ om sijn heylsame cracht wille. Dat sesste dat is van faetsoen den vierden geslechte seer gelijck/ maer het is grooter/ ende heetet *Bloetwortel*/ daeromme dattet ouermaten crachtich is om bloet te stelpen.

E faetsoen.

Deerste geslecht heeft van onder opwaerts roode en harige stelen/ en cleyn gecloven en gekerfde bladerē. Sijn bloemkens sijn root als bresil/ en dat worden bollekens met lange becken/ gelijc als naelden/ en sijn den *Gynaers* oft *Cranenbecken* gelijc. De wortel is eenen vinger lanc/ wit/ ront en suet. Dander heeft teere en dünne steelkens/ vā onder opwaerts/ root ende harich. Sijn bladeren sijn den bladeren van *Malue* gelijc/ en sijn ringsomme gesneden/ en van coluere niet so groen. De bloekens sijn seer cleyn en purpuren/ ende dat worden ooc cleyn hoofdekens met beekens/ maer niet so lanc als aen deerste geslecht. Dat derde geslecht heeft ooc gants roode en hayrachtige stelen/ die hebben veel ledekens/ en heeft eenen onliefliken ruck. De bladerē sijn der *Mater* oft den *Keruel* gelijc. De bloemē sijn root gelijc als bresil/ ende dat worden cleyn hayrachtige hoofdekens met beekens. De wortel is binnē groen/ ende adstringeert oft treect tsamen. Dat vierde heeft ooc roode gehayrde stelen gelijck als die ander geslechten. De bladerē sijn veel meer en dieper wtgesneden/ en gekerft gelijc eē handeken met veel vingerkens. Sijn bloemē sijn bruynt root en redelijcken groot/ en daerwt comen ooc hoofdekens met gehayrde beekens/ ende als haer die ontplyucken/ so vintmen daerin vijf coren kens die rōtsom om dat beekken wassen/ ende dat is sijn saet. De wortel is binnē wit ende buytē geel. Dat vijfde geslecht is dē naesten oueral vā bladeren ende bloemē gelijc/ wtgenomen dat si grooter sijn/ ende de bloemen sijn gelijc cleyn rooſkens. Den steel is langer ende gehayrt/ maer hi is teer ende dünne. De wortel is seer lanc ende bi tijden binnen gants bruynt root. Dat sesste is grooter dan eenich vanden anderen/ ende heeft lange/ronde ende gehayrde stelen/ en sijn van onder opwaerts rootachtich. De bladeren sijn den *Boterbloemen* gants ende geheel gelijc. Sijn bloemē sijn schoō hemelblaw/ ende wt denselue comē ooc bollekens met *Cranenbecken*. De wortel is lanc ende dick/ ende heeft veel veeselingen.

Die plaetse daert wast.

Alle dese manierē van cruydē wassen vā selfs in ongebowde plaetsen.

Gerania. Dyenaersbeck.
storckenschnabel

Pes columbinus. Duyuenvoet.

Herba Roberti. Kobrechtscruyt.

Craenhals.

Van Gheuaersbeck.
Bloetwortel.

Cap. LXXVI.
Gratia Dei. Gods genade cruyt.

In Maer dat eerste wast principalick op sandachtighe mager plaetsen/aen de stratē ende op de Corenveldē. Dat tweede wast somtijts op sandachtighe berchskens en cruythouen. Dat derde in doncker ongebowde plaetsen en schier oueral aen heggen en hagen. Dat vierde vintmen somtijts op de corenvelden bi de tuynen/en op kerckhouen. Dat vijfde wast geerne op hooge steēachtighe bergē. Dat sesste wast schier oueral inde beemdē.

Den tijt.

Dat eerste geslecht brengt sijn bloemkens van stonden aen int beginsel vande Lenten/ende sonderlinge inden April/en dueren daerna den gant sen somer lanck. Dat tweede/derde ende vierde geslechte bloeyen allermeest inden Mey. Dat vijfde ende sesste in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortelen van alle dese manieren van Gheuaersbeck trecken te samen ende drooghen/wtghenomen deerste/dat verteert ende verdeylt oft resoluert de humoren.

Die cracht ende operatie.

Alsinen dat eerste geslecht in wijn gepulueriseert oft gesoden drinct/so verdrinet dat opblasen der moes. ^{opblasen door} Tis ooc goet in deser manieren twee ^{modder.} mael ingenome voor de gene die wtdroogē. Tsap vande wortel is goet in de ooren gedaen. De wortel lost de vrine/en is goet den genen die den steen inde lenden hebben. De bladerē en wortelen vā dat tweede geslecht

Sijn wtneemende goet tot alderhande wonden ende sweeringen/want si
tot alderhande wonden ende sweeringen. wilt vier oft carbunkel.
 genesen die. Men mach die ooc vseren om de pine te versaeften die inde
-wyl monden. sekerder borst. heymlijcke plaatsen.
 cnoekelen ende leden comt. Dat derde geslecht prijsmen sonderlinge tot
 dat wilt vier oft carbunkel/alsinē dat cruyt stoot ende daerop leyt. Set
 geneest ooc vuyl monden/ende swerende borsten/heymlijcke plaatsen en
 leden/alsinē dat poeder daerin stroyt/ oft dat cruyt groen gestootē daer
 op leyt. Naer onder alle dandere so en isser geen dat meer crachten heeft
 om wonden ende sweringē te genesen/ende bloet te stelpen/dan dat vijf-
 de gheslechte/want het stelpt somtijts dbloet/al eest datment maer inde
 hant en houdt/ende wt dien so wordet oock Bloetwortel geheeten.

Van Rapen.

Cap. LXXVII.

Den naem.

Rapen worden in Griecr geheeten Gongyle oft Gongyli-
 des/en in latijn Rapa. Dereden van sulcke namen staen
 genoeg verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Rapa.

Rapen. RiiBen

Rapen sijn tweeder
 ley/tam ende wilt. De tamme Rapen
 sijn ooc tweederhande/wit en root.
 Dat wilt geslecht van Rapen/is tge-
 ne datmen Raponcelen heetet/dat is
 te seggen/cleyn Raepkens.

Tsaetsoen.

De tamme Rapen sijn van stelen en
 de bladeren de Radijs seer gelijk/hoe
 wel dat de bladerē van de Rapen teer
 der ende gruender sijn/si climmē oock
 een luttel om hooge/ende en liggē niet
 plat opter eerden. Als si beghinnen te
 bloeyen/so gelijcken si de Coolen in al
 ler manieren met haer geel bloemen/
Bhawkens ende saet. De Raponcelen
 comen inde Lenten vroeck wt/en heb-
 ben loof gelijk Madeliēnen cruyt/dat
 breydet hem wt op deerde. Int begin
 van Junio crijghen sij eenen ronden
 houtachtigen steel/die wast somtijts
 twee ellen hooge/ende heeft ter sijden
 veel cleyn tacrkens/ende die sijn oueral beset met cleyn donckergruen bla-
 derkens die sijn smal/eenen vinger breed/ende die draghen schelachtighe
 gesternde bloemkens die sijn wat purpurblaw van colnere. En als die
 wtuallen/so volgen daer groen ghesloten bollekens oft hawkens na/en
 elck van

Van Rapen.

Cap. LXXVII.

Rapa hortensis rubra. Roode Rapen. Rapa sylvestris. Raponcelen. rapunzel.

Elck van dien is aen te sien gelijc aen den swertē Comijn oft Coriander / maer si sijn cleynder / ende elck heeft vijf cleyne scherpe pünctkens / en daer in leyt cleyne sadeken. De wortel is gemeynlick eenen vinger dick.

Die plaetse daert wast.

De tamme Rapen wassen schier oueral / ende sij worden van tsaet in vochtige ackers geplant. De Raponcelen oft wilde Raepkens wassen hier ende daer bij de tuynen ende op de ackers.

Den tijt.

De tamme Rapen bloeyen inden somer / ende crijgen dan oock hawkens. De Raponcelen inde Lentē / eer de stelen op schieten / sijn goet om kennen. Ende dan so trectment met bladeren ende wortelen wt / en men doetet in salaet. In Junio dragen sij bloemen ende daerna oock saet.

D

Natuer ende complexie.

De Rapen sijn werm inden tweeden graet en vochtich inden eersten.

Cracht ende operatie.

De tamme Rapen gesoden / sijn swaer om verteeren / sij maken wint / ende brengen lust tot bijslapen. Alsmen de Rapen siedet / ende een doeck *cinis podagra* in int sop nat maect / dat is goet voor de ghene die dat condt *podagra* hebben / ende oock voor verurossen voeten oft cackhielen. Men mach de Rapen oock stooten ende opleggen / want sij hebben ooc *verurossen voeten* cracht

E om de pijn van Podagra te versaechten. De ionge dodden vande Ra-
pen gesoden/lossen de vrine. Raepsaet is goet tegen alderhande venijn/
ende wort ouermids dien tot de Driakel ghebesiget. Het is oock goet en
bequaem om pijn ende smerte te versaechten. Het brengt lust tot bijsla-
pen. Koode rapen inde pekkel gheleyt/maken appetijt ende lust tot eten.
Desgelijck ooc de Raponcelen in de spise gerveert/ ende met sout en azijn
bereyt gelijck als salaet/maken appetijt/ende lossen de vrine. Alsmen die
van buyten vseert/ende principalick als mensse met Vijnboonen / Wey-
te oft Rattenmeel mengt/so maken sij een schoon claer aengesicht/ en een
reyn lijf. Dat sap inden Vogst vergadert ende met vrouwen melck ghe-
tempert/maect claer ooghen.

man desen
raponcel salast
is sat, stillen, si
zuur in geijten
wasen gequeller
worden.

Van Keruel.

Den naem.

Keruel wort in Griecx ende Latijn Gingidium geheeten.
Die Apotekers heeten dit Ceresolium / maer het en is dat
Cheresolium niet daer Plinius as scrijft/ ghelijck als wij
sulcx elders genoeg verclaert hebben.

Haetsoen.

Gingidium.

kerbeln.
Kernel.

Keruel is de Petercelie oft wilde Pa-
stenaken bijna gelijck/maer dit is teer-
der/cleynder/ende meer gekertelt. De
wortel is wit ende bitter. Den steel is
essen/bruynlijfverwich/hol/ende met
veel tackens ter siden/die dragen wit
bloeyfel. Dat saet is lancachtich/snal
ende scherp.

Die plaetse daert wast.

Keruel wast oueral inde hoven/
daer wort sij ghesaeyt.

Den tijt.

Sij bloeyt meest inden Mey/ende
brengt daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Kernel en heeft gheen merckelijcke
wermt/wat het is eens deels worm/
eens deels cont. Maer het droocht in-
den tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

Dit kruit gesotten
maect schlaffen.

Keruel dient wel inde knecken/wat
sij is goet totter spijse row ende ghesoden. Men mach Keruel oock wel
inde pekkel legghen/ende behouden om daghelick te besighen. Kernel is

kerbeln gepuluerd/ind mit honig gemischt, dat gelygt daer krebs
wackelt heylet in.

Inde huyse
Inde huyse
 debladeren sommige daghen in azijn te weyck gheleyt ende ghestooten/
 daerwt compt sap ende vochticheyt/ende als men des drij loot drinct/so
 ist seer goet voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huyse heb-
 ben. Sommige leggen die te weycke in zeewater oft ander gesouten wa-
 ter/ende maken daeraf een clysterie. Brem met verckens liefe gestooten/
 is goet tot weedom inde knien.

Van Erdbrem.

Cap. LXXX.

Den naem.

A

Erdbrem noemt men oock Stekende Brem om sijnder
 stelen ende bladeren wille die steken. In Latijn wort dit
 cruyt genaemt Genistella/dat is/Cleynen Ginst.

Haetsoen.

Erdbrem is een struycken niet ouer twee spannen
 hooge/met stekende stelen/die sijn groen van coluere/en eens deels root-
 achtich/ende die sijn becleet met cleyn
 bladerkens ghelijck de Linsen. Sijn
 bloemen staen aen elcken steel tsamen
 aen malcanderen geclist/eerst gelijck
 aren/en sijn geel van coluere/den Wi-
 cken oft Erwte bloemen niet onghe-
 lijck. En dit worden cleyn hawkens/
 en daerin vindtmen ront rootachtich
 saet. Die wortel is lanck ende hout-
 achtich.

Genistella. Erdbrem.

B

Die plaetse daert wast.

Desen cleynen Brem wast op dor-
 re/sandachtige en ongebowde veldē.

Den tijt.

In den Mey draecht de Erdbrem
 geel bloemen/ende dat worden in Ju-
 lio cleyn hawkens.

Die natuer ende complexie.

Erdbrem droocht seer wt/noch-
 tans sonder bijten/ende dat kentmen
 claerlic wten smaect/want dien is bit-
 ter ende treckt tsamen.

C

Die cracht ende operatie.

Dat saet is den veninigen ghedierte contrarie. De bladeren in water
 gesoden en gedroncken/stelpen den vrouwen haer maentstonde/en den
 loop des buyckx. Ende inder waerheyt dit cruyt heeft seer een operatie
 ende cracht gelijck als dat cruyt datmen Peertssteert heet.

Van Rootz

maentstonde
stelpen. en loop
des buyckx.

San Rootmelisoencruyt.

Cap. LXXXI.

Den naem.

A Rootmelisoencruyt heeft dien naem daer door dattet seer goet ende bequaem is totte rooden loop oft melisoen. In Griecx wort dit cruyt gheheeten Gnaphalium/in Latijn Centunculum of Centuncularis herba. De redenen van dese namen vintmen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederley. Dat een heeft breeder en witter bladeren dan dat ander/dwelc veel smaelder is/en niet so seer witte oft grauwe bladeren

Gnaphaliū. Rootmelisoencruyt.

en draecht als dat eerste/ende wiens bladeren ooc alleen int opperste staen. Nochtans mids dien dat dat onderscheedt van beyde dese cruyden cleyn is/so hebben wi beyde dese geslechten van cruyden onder een form ende figure van cruyde begrepen.

men plaet
bedden. ende
cussens daer
in des is wullen
inden ouden
tijden.

Maetsoen.

Melisoencruyt heeft bladeren die sijn witgraw ende saecht/en seer wolachtich. De bloemen sijn wat geel/en de wortel is dunne en veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

Rootmelisoencruyt is een gemeyn cruyt/en wast geerne op dorre plaetsen/nochtans wordet oock somtijts op vette plaetsen gheuonden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Rootmelisoencruyt adstringeert oft treect tsamen/ende drooghet.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van desen cruyde in herden wijn inghenomen ende ghe-
droncken/ ghenesen dat roode melisoen/ ende den loop des buycx/ ende
stoppen der vrouwen maentstonde. Si sijn oock wt nemende goet tot
oude ende vuyle vlcerationen ende sweeringen/ als sij gestooten ende daer
op gheleyt/ oft ghepuluerizeert ende daerin gestroyt worden. In ouden
tijden plachmen dit cruyt voor wolle te besighen/ ende die
bedden ende cussens daermede te vullen.

gheest dat
roode melisoen.
inden loop des
buycx.

Van Caerden. Cap. LXXXII.

Den naem.

Aerden worden oock Wenerscaerden geheeten/want de Wolleweners ghebruycken dese distelen ende bollekens om haer laken en wolle daermede te caerden. In Griecx wort dit cruyt Dipsacos/ ende in Latijn Labrum Veneris ende Carduus Veneris gheheeten. Inder Apoteken heetet Virga pastoris ende Carduus fullonum.

Geslachte.

B De Caerden sijn tweederley/tam en wiltdt. De tamme Caerden hebben breede bladeren/ende sijn diep gekertelt/ende de bloemē sijn wit. De bollekens sijn gelijk egelshoofden/ en hebben scherpe crōme haeckens. Ende dit geslacht van Caerden heetē wi witte Caerden. Dat ander geslacht van Caerden dat heeft bladerē die sijn smaelder/en niet so diep gekerft. Sijn bloemen sijn lijfverwich of purpurbruyn/anders sijn si den eersten seer gelijk. Ende dese heeten lijfverwige of bruyn Caerden.

Gaetsoen.

De Caerden hebben eenen steel die is beneden ront ende bouen gecantet of gehoeft/ ende dorenachtich/met cnoopen onderscheyden. En aen elcken knoop staen twee lange bladeren / die staen recht teghen een/ ende

Dipsacos.
Rartendistel

Caerdencruyt.

Dipsacos sylvestris. Bruyn Caerden.

Das Vinnulin verlijst man im knooff der fastendistel; inwendig im March findet man ein fadenförmiges gelbes Band angehängt; woran sich das quatern faden so scharf Distelstachel.

elcken

feber.

C daer wast den steel midden door/ende dien is vol cleyn dorenkens. Dese bladeren sijn der Lattouwe niet seer ongelijck/ende hebben op de verkeerde syde inde middelt veel doornen ende stekende pünckkens. Op de voorseyde bladeren vint men gemeynlick tot allen tijden water. De stelen draghen bouen int sop row bollekens die hebben scherpe haerckens/en tusschen die wassen cleyn witte oft lijfverwige bloemkens. De huyskens vande bloemen sijn den Byenhuyskens ghelijck. Naedat bloeyfel vindt men inde huyskens dat saet. Eest datmen die bollekens van een cliest/so vintmen daer wormkens liggen in dat wit merck/maer niet in alle bollekens. Ende dese wormkens heb ick dickwils gesien/mer meest inden Meerte ende April.

D Plaetse daert wast.

De Caerden wassen op vochtighe plaetsen bi dwater. Ende wt dier oorsaken heeten sij in Griecx Dipsacos/na dat sommige meynen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen de Caerden meest.

Die natuer ende complexie.

De wortel van desen cruyde is inden tweeden graet drooge/ende purgeert een wenich.

Die cracht ende operatie.

E De wortel in wijn gesoden ende daerna gestooten tot dat sij ghelijck een plaester wort/die gheheest de fistelen ende de clonen int fondament. Dese medicine blijft in een koperen busse een iaer lanck goet. Sommige seggen oock dat de voorseyde medicine de wratten verdrijft. Dat water dwelc tusschen de bladeren geuonden wort/is goet voor droene oogen/alsinen die daermede wascht. Dat voorgenoemde water verdrijft oock alle ander vlekken onder de oogen/alsmen die daermede wasshet. Die wormkens/diemen somtijts int merck van dese Caerden vindt/die sijn goet voor de vierdagelickse Cortse/alsmen die ergens in wint ende aenden hals oft arm draecht/also Dioscorides bescreu. *Das Geuul gesollten, und auff das Geuul ge lict, crumple das Gitzig gesigewer oben auff dem Geuul, Pillen mit einem Gineur vorfolget.*

fondament

wratten

oogen

ort

San Laureole. Cap. LXXXIII.

Den naem.

L Laureole wort van sommigen oock Zeelbast genoemt/ende heet in Griecx ende Latijn Daphnoides/ende bi onsen tijden Laureola/daerom dat hi van saetsoene/en sonderlinge van bladeren ende vruchten den Laurwerboom ghelijck is/hoewel dat de bladeren wat saechter sijn/ende die vrucht oock cleynder.

Saetsoen.

Zeelbast is eenen struyck met veel tacken/ende die laten haer booghen gelijck als riemen. De schorsse van de tacken is gants taey. De bladeren

Die wassen vande helft vande tacken opwaerts/ ende sijn den Lauwer-
bladeren gelijk/maer si sijn wecker/teerder ende clam/ en en laten haer
oock niet geerne breken/ende sij sijn scherp inden mont. De bloemen sijt
een luttel wit ende lijfverwich. De vrucht als si rijp wort so is sij swert.
De wortel is houtachtich en lanc/en en wort inde medicine niet geveert

Die plaetse daert wast.

Daphnoides.

Laureole.

Het wast geerne in hooge bosschen
schier oueral.

Den tijt.

Laureole bloeyt inde Lenten van
stonden aen/ eer de bladeren wtcomen.
Dit ghewas is lustich om aenschou-
wen/ende riekt wel. Het draecht ende
brengt sijn vruchten inden Herst/ en
die is eerst groen ende daerna root/
ende ten lesten van buyten swert ende
binnen wit.

Natuer ende complexie.

Laureole is seer heet ende drooge/
scherp ende amper van natuere.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van Laureole/ groen

oost dor gedroncken/ iagen de snoter en
taeye slijmicheyt af door den camer-
ganc. Si brengen den vrouwe haer

voordat wils

hoofden

vijftien van

de besen

ingenomen.

sijn poggel

in te nemen

maentstonde/ en doen spouwen. Als

sij inden mont gheknort worden/so

trecken si de taeye slijmicheyt wten hoofde. Si maken nies. Vijfhiem

van desen besen ingenomen ende gedroncken/ purgeren perfectelijken.

onder

Den naem.

A

Yckenboom wort in Griec Drys/ ende in Latijn Quer-

cus geheeten/ ende dien naem is inde Apoteke bleuen.

Maetsoen.

Den Yckenboom is wel bekent/ niet behoeuende veel

afconterseytens. Het is eenen hoogen boom met een gro-

ne/dicke ende rouwe schorsse ende stam/ ende heeft veel tacken/ daeraen

wassen bladeren/ die sijn menighertieren/ ende diep ghekerft/ ghelijck

als die bladeren van de cleyn Chamedren. Desen boom draecht twee-

derley vrucht/deene aen den bladeren/ ende die wort in Latijn Galla ge-

heeten/ dat is in Duytsch te seggen Galnoten oft Yckappelen/ daerom

dat

Van Yckenboom.

Cap. LXXXIIII.

Den naem.

A

Yckenboom wort in Griec Drys/ ende in Latijn Quer-

cus geheeten/ ende dien naem is inde Apoteke bleuen.

Maetsoen.

Den Yckenboom is wel bekent/ niet behoeuende veel

afconterseytens. Het is eenen hoogen boom met een gro-

ne/dicke ende rouwe schorsse ende stam/ ende heeft veel tacken/ daeraen

wassen bladeren/ die sijn menighertieren/ ende diep ghekerft/ ghelijck

als die bladeren van de cleyn Chamedren. Desen boom draecht twee-

derley vrucht/deene aen den bladeren/ ende die wort in Latijn Galla ge-

heeten/ dat is in Duytsch te seggen Galnoten oft Yckappelen/ daerom

dat

galla oft

galnoten

dat sijn oost

ijckappelen

Van Eyckenboom.

Cap. LXXXIII.

Quercus. Eyckenboom.

Dat sij een cleyn appelken ghelijck sijn. Die ander tusschen de bladerē die heet men in Latijn Glandes / in Duytsch Eeckelen. Desen boom draecht oock lijn. De wortel breyt haer wijt wt.

Plaetse daert wast.

Eyckboom wast oueral in onse landen/ende sonderlinge in bosschen.

Den tijt.

Desen boom wort ooc groen/ende slaet wt inde Lenten/ nochtans seer langsaem/als ander boomen bina alle langhen tijt ghebloeyt hebben.

Natuer ende complexie.

Den Eyckenboom droocht wt/ en adstringeert oft treect tsamen/hebben de seer bijcans middelbare wermtē.

C Cracht ende operatie.

Eyckenbladeren trecken tsamen/en sonderlinge dat cleyn dūn velletē dat tusschen de schorffe en den stam vande boom genōden wort/en tgene dat tusschen de schelle van de eeckel en keerne wast. Alsinen dit in water siedt/so genesen si den rooden loop/en dat bloetspouwē / en stelpen den loop des buyce/en der vrouwen maentstonde. Si genesen ooc allerley wonden/alsinense stoot en daerop leyt. Sulcken cracht hebben die eeckelen ooc/si lossen de vrine. Nochtans alsinense eet/so maken si hoofstweer en inflatie. Mer si sijn goet tot alderhande venijn van veninich gedierte. De eycken schorffe met melc gesoden en gedroncken/wederstaet allerley venijn. Alsinen die row stoot/so versaeften si ouergroote hitte/alsinent daerop leyt. Si is ooc goet gemengt met gesouten verckenliese/en op quaet hert geswel/en oude vlceratien geleyt. De eyckappelen adstringere seer/ende

D sijn van conder ende grouer natueren/si vercoelen inden tweeden graet en droogen inden derden. Alsinen die stoot ende opleyt/so bedwingen si allerley fluxien of catharren die in dat tant vleesch oft op dat tapken vander kele vallen/ouermids dien sijn si ooc goet tot vuyl monden. Alsinen wilt dat de eyckappelen niet seer en bedwingen oft adstringere/so salmen die in water sieden. Wil men dat se crachtelic achterwaerts druen of de humoren bedwingen/so salmen die in herden wijn sieden. Eyckappelen gebzant/stelpen dat bloet. En men sal die so lange inde colen laten ligge tot dat si gloeyende worden/daerna salmen die met azijn oft met wijn wt blussen. Eyckappelen gesoden/en in dat water/daer si in gesoden sijn/gesetē/beneempt die nedervallinge oft wtganc der moeder/en der vrouwen maentstonden. Alsinen die in azijn oft water te weycke leyt/en dat

rooden loop
bloet spouwen
Si genesen ooc
allerley wonden.

desen boom
is als man
wel bekent

goud gadoosel
vertuylt in
sich

eyckappel dat
zijn gallappel
de op die eycken
streckt of becken
wassen

maecht haer
daermede
swert
door dat roode
melizoen.

hayr daermede wasschet/so wordet swert. Si sijn ooc goet voor de gene die dat roode melizoen hebben/in wijn oft water ghesoden ende ghesdroncken/oft ghestooten ende daerop gheleyt.

Van groote Serpentine. Cap. LXXXV

Den naem.

A Roote Serpentijn heet ooc groot Slangencruyt/heet in Griecx Dracontion mega/in Latijn Dracunculus maior/oft Serpentaria maior. Wort also genoempt om deswille dat den steel met veel roode pleckens /gelijc de slangen/besprencfelt is/ende is lanc. Is int opperste vande stele gesaetsoneert gelijc een slangehoofst als si ee roode bloedige toge wtsteect.

Maetsoen.

Groote Serpentijn heeft eenē kalen steel/die wast twee cubitus hooghe/is dicke gelijc als eenē stec / met veel roode pleckens / gelijc ee slange besprencfelt. De bladerē sijn redelijken lanc en breekt gelijc als Patich oft sulker/maer si sijn crom omgeboghen. Int opperste vanden steel wast een lanc ront en scherp dinck/dat gelijct ee hanwe oft schee/vā buyten gruen. Als dat opgaet / so ver-toont hē alsdan een purpurbruyn colfken oft hore dz is bouē scherp toegaende. En dien horen draecht rontsom gelijc den Aron/een druysken met veel besien/die sijn eerst gruen/daerna geel gelijc Soffraen/en root. Die wortel is redelic groot/ront en wit / ende is met een teere schelpen oft schorffe becleet.

Plaetse daert wast.

Serpentijne wast op plaetsen daer veel schadue ende lomber is.

E Den tijt.

Dat saet salmen vergaderē alst root ende rijp wort. Ende de wortel in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Serpentijne is scherp ende bitter/ende adstringeert een luttel/ende is overmids dien werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Groote Serpentijn gesoden oft gebraden/en met huenic gemengt/en gelijc een electuarie ingenomē/is goet voor de gene die seer kichen en hoest

van die aencomt sal nemen een goede handt vol Serpentijne met de bladeren/ende wortel, ende stooten dat in eenen vijsel ofte Mortier/steen, so lange dat men daer een glab vol nat rijt dricht, dat door een hairen of Lyne doech gedaen, daer salmen in doen een weymich triakel, soo groot als een boon, ende kloppen dat onder malcanderen, ende dat tot eenmael drincken, soo sal de roose terstont wert recken ende vergaen.

Dracontion mega.
Groote Serpentijn.
DrachenWurtz

kichen hoesten

roose

D sten/ende dien een quinteerne oft catarre wten hoofde op de borst geual
len is/want si scheydt de groue en taeye slimige humoren/en doet die ver
dwinen. Maect lust tot bislapen/ als si met wijn gedroncken wort. Die
wortel geneest allerley quade vlcerationen en voorts etende sweringe/ als
si gestooten en daerop gheleyt wort/ oft als men se puluerizeert en daerin
stroit. Si gheneest ooc de fistelen/ als men se met huenick mengt en daerin
doet. Si verdijft de plecken wten aensichte/ en aen tgeheel lijf/ als men die
daermede bestrijct. Tsap vand wortel is goet voor doncker oogen/ als
men daerin laet druypen. De bladeren genesen versche wondē/ als men se
gruen daerop leyt/ wāt als si drooge worden/ so sijn se scherp en en cōnen
den wonden geen duecht doen. Men seyt/ dat dese bladeren/ so men eenē
platten case daerin leyt/ bewaren/ dat hij niet en verrottet. De vruchten
hebben meer crachten om wonden en vlcerationen te genesen dan de blade
ren of wortel. De bladeren ende wortel veriagen nateren ende slangen/
als yemant die ouer hem draecht oft daer af drinct.

Maect Lust
tot bislapen.

verdijft wonden
wten aensicht en
aen het gheheel
lijf.

doncker
oogen.

als wondē
case daerin
leyt
verrottet niet.
veruich gedichte veriagen.

Van cleyn Slangencruyt. Ca. LXXXVI

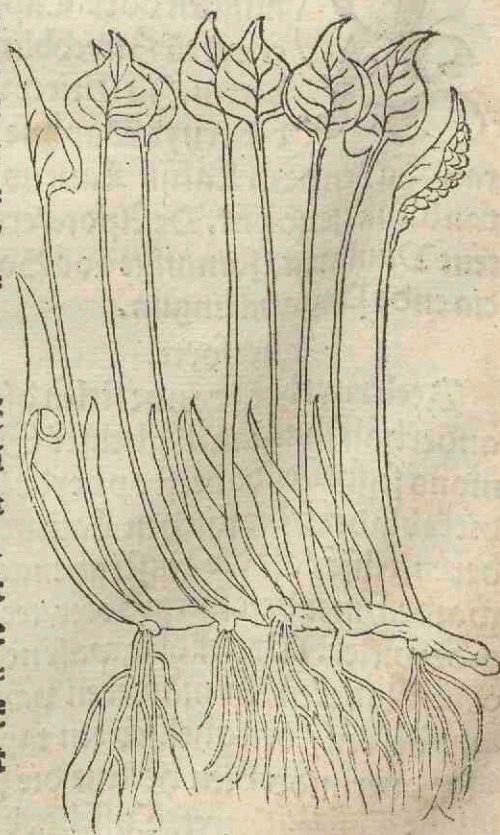
Den naem.

I Leyn Slangencruyt wort in Griect Dracōtion micron
in Latijn Dracunculus minor geheeten. En hoewel dat
de oude meesters inde beschrijvinge van dat cleyn Slang
encruyt malcanderen
seer contrarie ende on-
gelijck sijn/ nochtans ghemerct dat dit
cruyt daer wij nu af spreken/ bladeren
heeft/ die dē Veel/ gelijc wi hierna bree
der verclare sullen/ gelijc sijn/ so macht
nae onsen duncken wel en recht onder
de Slangencruyden gherekent wor-
den/ diewelcke/ als Plinius verclaert/
drijerhande sijn / waer af dit teghen-
woordighe dat derde is.

Dracontion micron.
Cleyn Slangencruyt.

Laetsoen.

Cleyn Slangencruyt heeft bladeren
gelijck als Veel/maer si sijn grooter/ en
dier en staeter altijt maer een op eenen
langen steel/ die wter wortel wtschiet.
De wortel is knobbelachtich/ en heeft
veel leden/ ghelijck als Rietwortel. De
vrucht dat is een druysken met veel be-
sien/ die worden ten lesten root/ gelijck
de besien van Aron/ ende van groot
Slangencruyt.

B

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bi d'water.

Den tijt.

Cleyen Slangencruyt compt wt als de slangen haer vernieuwen ende veriongen/ende haer vel oft huylt affstrijcken/ende het verborcht hem oock met haer in deerde/also als alle Slangecruyden doen.

Natuur ende complexie.

Gemerct dat de bladeren ende vruchten van desen cruyde/gelijck ooc van Aron oft Calsvoet/scherp ende tangher sijn op de tonge/so is sijn complexie en ooc dat saetsoen den voorszeyden Aron gelijck.

Cracht ende operatie.

C

De bladeren geleyt op dat bijten van veninich gedierte/trect dat venijn daerwt/ende heylt de wonden in corten dagen. Si sijn oock goet tot alle quade oude vlcerationen ende fistelen/alsinen salue oft plaesteren daeraf maect/oft groen ghestooten daer op leyt. Alsinen van desen cruyde ende van huenick een salsken maect/so strijctmen ende verdrifstmen daermede de placken int aensicht. De operatien die dit cruyt meer heeft/staen bo uen bescreuen int Capittel van Aron oft Calsvoet.

trect dat venijn daerwt

placken int aensicht

Van Keelcruyt.

Cap. LXXXVII.

Den naem.

Daphne Alexandria. Keelcruyt.

Laurier.

A

K

eelcruyt wort vā som mighen oock Tapkenscruyt en Huychblat gheeten. In Griec wort dit cruyt Daphne Alexandria/ende in Latijn Laurus Alexandrina genoemd. De Apotekers heetent Vuularia/sommige ooc Bonifacia ende Pagana lingua.

Saetsoen.

Keelcruyt heetronde stelen die sijn anderhalfspan lanc/ghelijck Salomons seghel/ende heeft op beyde siden dicke bladeren/die sijn den Lauwerbladeren gelijc/oft die Rusci ghenaeemt worden/mer dese sijn groter/teerder ende witter. Wt elck blat wast noch een cleyen bladen/in manieren van een tonghesken/oft ghelijck een tapken/ende ouermids dien heetent die sommige Tapkenscruyt. Tusschen beyde

de bla

Van Keelcruyt.

Cap. LXXXVII.

De bladerē wast een schoon vrucht/vā der grootte van Cicere. De wortel is den Rusco gelijk/maer si is grooter/teerder/en van goeden rucke.

Plaetse daert wast.

Keelcruyt wast in hooge bosschen/en wort wt Ungarien in Duytsch lant gebracht/ende in sommighe houe gheplant.

Den tijt.

Keelcruyt brengt sijn vruchten tusschen de bladeren inden somer.

Natuer ende complexie.

Keelcruyt is werm ende drooge van natuere/dwelck claerlick blijkt wt en sinaeck/want dien is scherp ende bitter.

C Cracht ende werckinge.

De wortel van Keelcruyt gedroocht ende gepulueriseert/ende daeraf vier/vine oft sesse drachmen met soeten wijn gedroncken/voordert den swaren arbeyt van kinde/ende verdrijft de droppelpisse/ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Si lost ooc de Secondine na den arbeyt. Dit cruyt in wijn oft water gesoden ende daeraf ghedroncken/verteert die ouergroote vochticheyt die van dat tapken in der keelen afdruypt. Dat poluer oft poeder van desen cruyde/en wortel/droocht ende heylet alle loopende wonden ende sweeringen/ende sonderlinge inde keele/en ontrent dat tapken/ghelijck als den huyghe/ende dier ghelijcke.

verdrijft de droppelpisse.

tapken in der keelen.

Van Meyenbloemkens. Cap. LXXXVIII

Den naem.

De Meybloemkens worden in Griec Ephemeron/ende in Latijn Iris syluestris/ende bi onsen tijden Lilium conuallium gheheeten/en dat selue niet qualick. Want na mijn duncken so is dit dat tweede geslecht vā Lelien/daer Theophrastus afschrijft/dwelck inde Lenten bloeyt. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij int langhe gheset in onsen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Meybloemkens hebben twee groen bladeren neffen een/die sijn den bladerē van witte Lelien gelijk/maer si sijn veel teerder. Ende tusschen de bladerē wast eenen kalen steel/daeraen hangen vijf oft sesse/somtijts oock meer ronde witte knopkens gelijk als Erwtē/die pluycken haer op/ende worden schoon sneerwitte hōle bloemkens/in manieren van een ront cingelcloccken/rontsomme vol schaerden gelijk als een saghe. In elck cloccken is een plecken. Dese bloemkens riecken wter maten wel/maer si sijn bitter van smake. Als de bloemkens verdroogen ende afval len/so comen daer schoon beskens wt gelijk root Corael/oft gelijk die vrucht vā Spargen/en die sijn seer weec. De wortel is wat lanc en veerselachtich/en vliddert hier en daer/adstringeert/en heeft eenē goedē ruc.

Van Weybloemen.

Cap. LXXXVIII.

C Die plaetse daert wast.

Ephemeron. Weybloemen.

Weybloemkens hebben haer woon-
ninge in bosschen ende in plaetsen daer
veel lumber is.

Den tijt.

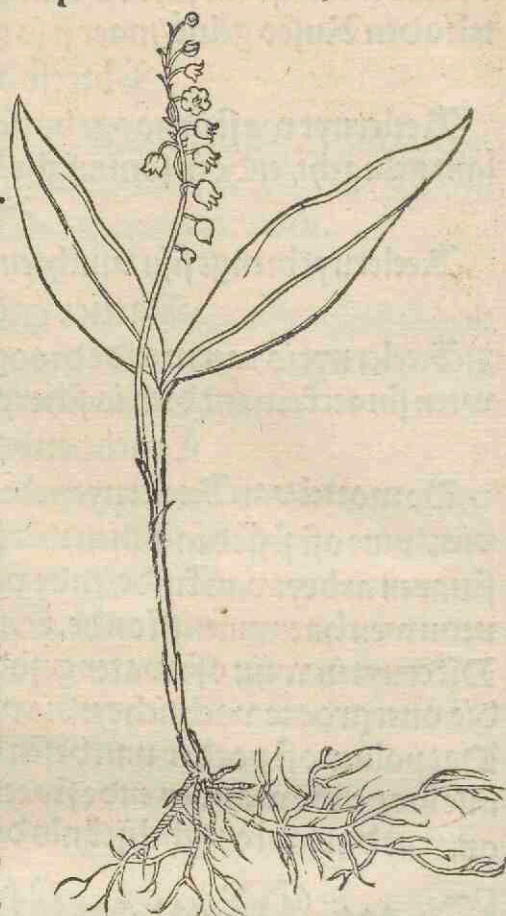
Inden Mey brengt dit cruyt sijn lief-
lijke welriekende bloemkens/ende sij
vergaen wederom snellic/ende vallen
af. Ende in Julio daerna so brenghet
sijn vruchten/te weten / die roode bes-
kens/als bouen verclaert is.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt heeft een ghemengde com-
plexie/te weten van repellerende van
verdeylen. Want die wortel adstrin-
geert ende treect te samen. Ende de bloe-
men en bladeren die discutieren/want
sij sijn bitter / gelijkmen wt sijn opera-
tie wel merckende is.

Cracht ende operatie.

D De wortel gesoden ende dat water
daeraf inden mond ghehouden/doet
den *tant sweer* vergaen. De bladeren siedtmen in wijn / en men leytse op
sweeringen daer noch geen etter in en is/ want sij doen die verdwynen.
Dat sap wten bloemen gheperst/ is goet ende crachtich om dat herte/de
herffenen ende leuer te conforteren ende te stercken. Ende veel meer dat
geheel cruyt met bladeren/ bloem en wortelen / gesoden en gedroncken.
Ende wort sonderlinge geveert tot onmacht/ swijmeringhe/ en vallen
de siecte. Men seyt dattet ooc bewaert voor Lazerie / alsmer indē eersten
alle daghe vseert. Dat sap is ooc wtneemende goet tot den oogen/want
het verclaert dat ghesichte/ende verdrift de donckerheyt.

Van Plantwortel.

Cap. LXXXIX.

Den naem.

A Plantwortel heet in Griecx Elenium/in Latijn Inula. De
Apotekers heetent Enula Campana. Deredenen van sul-
cke namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Enula Campana heeft eenen diecken/ghayzen/langen
steel/somtijts drij ellen hooge/en is gecantet oft gehoect/en daeraen han-
gen bladeren/waeraf deerste bi der eerden seer breed/lancf ende ghayzt
sijn/gelijk de bladeren van Wolcruyt/ ende hoe sij hooger aenden steel
staen

*tant sweer -
sweeringen*

*wtneemende
goet voorde
oogen*

Van Alantwortel.

Cap. LXXXIX.

Elenium. Alantwortel.

V staen/ hoe sij cleynder/ smaelder ende scherper sijn. Int sop vandē stele was sen groote schoone gontgeele gesterre de bloemen. Ende als de bloemen ge- bloeyt hebben/ so staen ende duere die harighe bollekens/ inden welcken dat saet is/ tot inden Herft. Die wortel is van buyten erdenverwich/ want nae dat deertrijck is/ so is oock de buyten- ste schorffe/ ende van binnen witach- tich/ somtijts eē luttel root/wel riecken de/dick ende groot/ wat scherp/ ende daer wassen cleyne wortelkens aen.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast somtijts op de ber- gen en op drooghe plaetsen/ daer veel lomber is. Somtijts ooc in bosschen ende ongheworde dijcken/ dornheg- gen ende beemden. Men vindt oock schier oueral inde hoven/ want daer wordet gheplant.

Den tijt.

Enula Campana bloeyt in Julio/ ende sijn wortel salmen inden somer vergaderen.

Natuur ende complexie.

De wortel wort sonderlinge gheuseert/ ende is werm ende drooghe met ouervloedighe vochticheyt.

Cracht ende operatie.

D De Alantwortel gesoden ende gedroncken/lost de vryne/ ende brengt *lost de vryne* de vrouwen haer maentstonde. Als men pulueriseert ende een Electua- *brenghet bronwen* rie met huenick daeras maect/so is sij seer goet voor de ghene die hoesten *maentstonde* ende tichen/ende van binnen geborsten sijn/ ende bloet spouwen. Item *bloet* tot inflatien ende winden/ende buyten van veninige gedierte. Dese Ele- *spouwen* ctuarie deylt/ende trect wt die groue taeye sljmige vochticheyt/die haer *voordt maghe* op de borst ende ontrent de longen vergadert heeft. Die wortel in soeten wijn geleyt ende geconsijt/is goet voor de maghe. De bladeren in wijn gesoden/versaechten de pijn inde hnepe/als men die daer op leyt. Desge *pijn inde* lijck oock als men een plaester van die groen wortel maect/so leyt men se *hnepe* op gheswel dat van coude vochticheyt ende humoren comt/ *voor alle* want sij verteert die ende doet se verdwijnen. *worm ende* *ongedierde* *in lijff wt* *gaet*

alant wortel on d'x in water gesoden in water gedroncken iad'gt
alle worm en ongedierde wt het lijff

Zan Vogentroost. Cap. XCI.

Den naem.

Vogentroost wort sonder twiſfel in Griec geheeten Euphrosyne. Desen naem is namaels vanden genen die in deser spraken niet expert en waren / verkeert worden in Euphrasia / wāt also wort dit cruyt noch heden daechs inde Apoteke geheeten. Sommighe heetent oock Ophthalmica oft Ocularis. Ende alle dese namen comen daer door / dattet seer diensflich ende bequaem is voor dooghen.

Tsaetsoen.

Euphrosyne. Vogentroost.

Vogentroost is een cleyn dick wafsende schoo cruyden / een span lanc / ghelijck een cleyn beuallick boomken / met veel purpuren tackens ende steelkens / ende daeraen cleyn bladerkens / die sijn rontsom ghekertelt. Tusschen deselue bladerkens wast een beuallick schoon bloemken van drij colueren / wit / geel / ende purpuren. De wortel is cleyn / ende en wort inde medicijne niet gheuseert.

Die plaetse daert wast.

Vogentroost wast op huenelen / al daer de sonne veel schijnt / ende schier in alle beemden.

Den tijt.

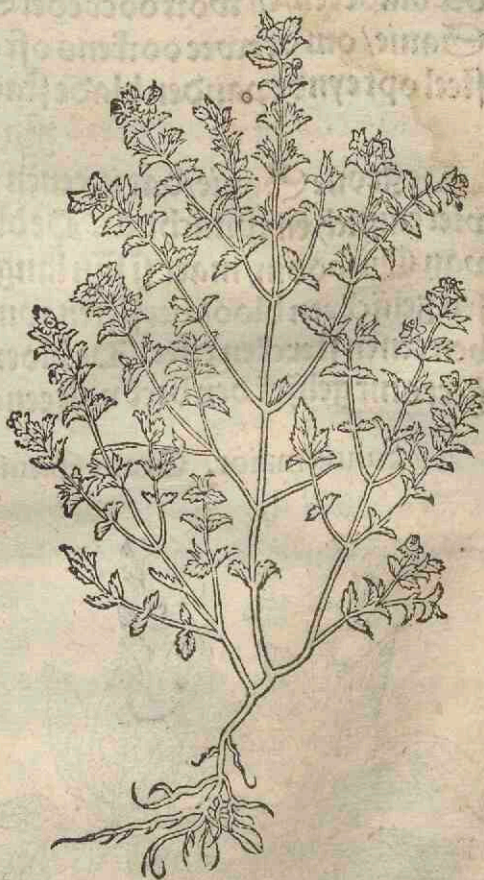
Het is oock een Herstcruyt / want men vinds niet / het en si int begin vanden Herst.

Natuer ende complexie.

Vogentroost is werm ende drooghe van natuere / alsomen wt sijn cracht ende operatie mach mercken.

Cracht ende werckinge.

Vogentroost vseertmen tot doncker ooghen / ende tot de sterre inde ooge / alsinen dit cruyt stoot ende daerop leyt / oft datment in wijn siedt / *seer goet voor oogen.* oft datmen dat sap wt den cruyde persse / ende inde oogen laet druypen. Het versterct ooc de memorie / ende waert dat yemant sijn memorie verloren hadde / so doet dit cruyt die wedercomen / alsinen dit pulueriseert / *Memorie verloren* ende in witten claren wijn inneempt. Het is oock seer goet voor de gene die de geele hebben / alsinent in wijn siedet ende werm drinct. Maer sonderlinghe eest goet tot den gesichte / want datselue maket luyter en claer / alsinen tsap daerafinde ooghen doet. *gesicht verloren* *gesicht verloren*

Van Sauie.

Cap. XCII.

Den naem.

Auie wort in Griecx gheheeten *Eleisphacon* ende in Latijn *Salvia* / ende dien naem is bij de Apotekers bleuen. De redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen *Herbario* int langhe verclaert.

Geslachte.

Sauie is tweederhande / groot ende cleyne. De grone Sauie wort also gheheeten om sijn groote ende breede bladeren wille / ende daerom heetmen se oock breede Sauie. De cleyne Sauie heeft smaelder en cleyne bladeren / en wort oock edel Sauie geheeten. Men heetse ooc Cruys Sauie / om de twee oorkens oft cleyne bladerkens wille die achter aen den steel opteynde vanden blade staen / in maniere van een cruys.

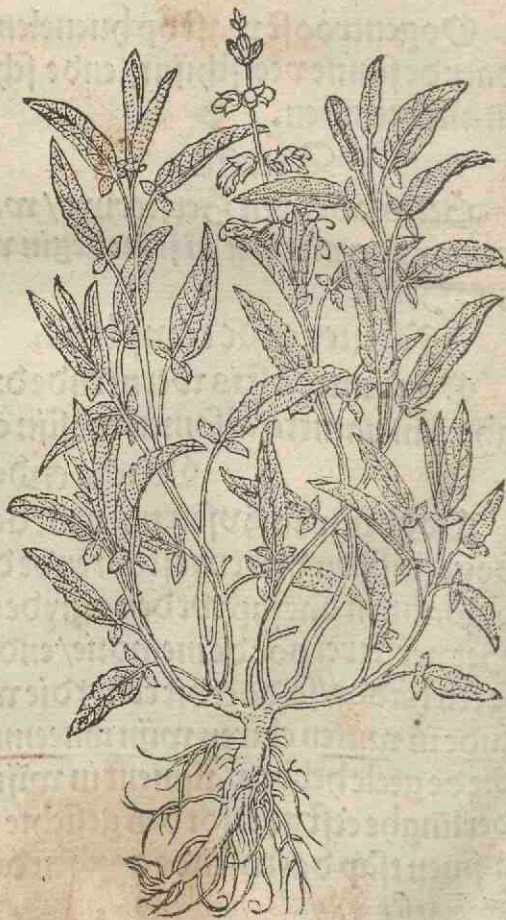
B

Haetsoen.

De grone Sauie / dat is eenen struyck met veel tacken en stelen / die sijn viercantich en witachtich. De bladeren gelijcken eens deels de bladeren van Queboom / maer si sijn langer / herter / dicker ende row / en gefronst gelijck een bloot versleten wollen cleet / ende sijn witachtich / ende hebben eenen stercken ruc. De bloemen sijn purpurbruyn met wit gemengt / gecromt gelijck den beek van eenen Arent. Als die afvallen / so brenghet

Salvia maior. Grone Sauie.

Salvia minor. Edel Sauie.

sijn saet

*sin backen flüß, nimbt pflaster vngewand, und gedöck salbey,
wird zu pflaster, und mit lyeß leßß, macht das anpflaster.
salbey, und lyeß für anst den wunden, ob vngewand und lyeß der selbß.
im trüßige gerdanio süß foli. 298.*

Van Saue.

Cap. XCII.

E sijn saet in huyskens oft sacckens der Scharley gelijk. Deedel Saue is der voorgaende gelijk/maer de bladeren van dese sijn smaelder/cleyn der/ende witter/oft meer aschverwich/ende hebben onder aen den steel twee cleyn oorkens/ende die en heeft de groue Saue niet.

Plaetse daert wast.

Saue wast geern op row plaetsen/nochtans plandmen beyderley gheslechten in allen hoven.

salbey in vining geset, damit gegungelt, sammet alle pflanzung d. salbey und der vining.

Den tijt.

Saue bloeyt in Junio en Julio/en leuert ooc tot sijnder tijt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Saue verwermt ende adstringeert.

D Die cracht ende operatie.

— Saubladeren in water gesoden ende gedroncken/lossen de vrine/en de brengen den vrouwen haer maentsonde/ende verlossen de vrouwen van een doode dracht. Die sijn hooft met dit water wasschet/die cricht swert hayr. Saue is goet tot allerley wonden/want si suyuert die ende heyltse. Saue stopt dat bloet dat wt de wonden ende quetsuren loopt/als men die daerop leyt. De bladeren en schuetkens in wijn gesoden/verdriuen dat inecken aen de schamelheyt/als men die daermede wascht. Saue leyt men op tgene dat van veninich gedierte ghebeten is/ende het gheueest. Saue met Alssen ghesoden ende gedroncken/gheneest dat roode melisoen. Saue treect de wormen wt den ooren/als men se daerop leyt. De bladeren in water ghesoden/verdriuen den hoest/ende weedom in de syden. Saue is goet tot verstoppinge der lener.

*vrine-
brengden vrouwen
haer maentsonde.
Roert hayr.
stopt bloeden
wt de wonden.*

*indecken an der
schamelheit.
verdrücken.*

*roode melisoen.
hoest.*

*von Morgens drey pitten
salbey blätlein mit salt esset, drey pitten d. salbey tags mit salt giffet und böser lufft.*

Van Kuel oft Thymus. Cap. XCIII

Den naem.

A Vel oft Thymus heet men in Brabant Onser Vrouwen Bedstroo/ende oock wilden Thymus. In Griec en Latijn wordet Serpyllum genoempt/daerom dattet op der eerden leyt ende cruypt.

Gheslecht.

Kuel oft Thymus is tweederhande/also als Dioscorides beschrijft. Den eenē is tam dat ander is wildt. Den tammen en hebben wi niet connen achterhalen/daerom staet hier alleē den Wilden gemaelt. Den Wilden is oock tweederhande. Deen heeft bloemē die sijn purpurbruyn met wit gemengt. Dand is gants sneewit. Anders sijn si malcanderē gelijc.

Gaetsoen.

B Den tammen Kuel oft Thymus is der Hofmageleyne gelijk/en sonderlinge van tacckens ende bladeren/maer si sijn wat witter. Van smaete is hi de Mageleyne niet onghelijc/hij cruypt lancr deerde/en en recht hem niet op. Den wilden Kuel en cruypt niet op deerde/maer hi climp

m ij om

C om hooghe met sijn cleyn teeder hout-
achtighe tacckens/ ende heeft bladeren
schier gelijc de Wijnruyte/ maer si sijn
smaels. De bloemen sijn purpurbruyn
oft sneewit/ scherp van smake/ ende lief-
lick van rucke. De wortel is lanct/ en-
de heeft veel veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

Den tammē Kuel of Thymus saeyt
men inde hoven/ ende wast gheerne op
drooghe plaetsen/ daer de sonne wel
schijnt. Den wilden ende ghemeynen
Kuel oft Thymus wast op rootsen/
houelen/ bergen/ drooghe velden ende
beemden schier ouer al. Maer den wit
D ten en wast niet op alle plaetsen.

Den tijt.

Den tammen bloeyt principalick in
Junio ende Julio. Maer den wilden
vande Mey af de gantsen somer door.

Natuer ende complexie.

Den Kuel oft Thymus is seer heet van natueren/ ende dat is claerlick
te mercken aen sijnen sinaeck/ want dien is scherp op de tonghe.

Cracht ende operatie.

Den wilden Kuel oft Thymus is heeter dan den tammen/ ende is be-
ter ende bequamer tot der medicijne. In wijn gesoden ende gedroncken/
brenghet hij den vrouwen haer maentstonde/ en lost de vrine. Si stilt dat
crimsel/ ende also genuttet sijnde/ heylt ende geneest hi geboorstenheyt en-
de geschoortheyt van binnen/ ontfekinghe ende inflammatie der leuer.
Kuel oft Thymus in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet teghen dat
venijn van wormen ende slangen/ desgelijcx oock als hi daerop gheleyt
wort. Kuel oft Thymus in water gesoden ende ghedroncken/ stilt ende
versaecht de pijn int hooft/ desgelijcx oock als hi daerop geleyt wort.
In azijn te weyck geleyt sijnde/ ende daerna gesoden/ ende met olie van
Roosen gemengt sijnde/ ende opt voorhoofte geleyt/ verdrijft de raserije
int hooft/ die frenesie ghenoeft wort. Kuel oft Thymus een drachma
swaer met azijn ghedroncken/ stelt dat bloetspouwen. Den roock van
gebernden Kuel oft Thymus veriaecht allerley veninich gedierte. En-
de wt dien pleechmen in ouden tijden/ alsomen in Vergilio leeft/ den
maeyers Kuel met ander spijse teten te gheuen/ op dat sij van sulcke ve-
ninich gedierte bewaert mochten wesen.

brenghet den
vrouwen haer
maentstonde
vrine.

wormen en
slangen.

voor raserije int
hooft.

maeyers.

Van Panickcoren.

Cap. XCIIII.

Den naem.

A Anicum heeten de sommige Panickcoren / bouen int lant heetment Pfenich oft Heydel / en in Griecx wordet Elymos geheeten / ende in Latijn Panicum.

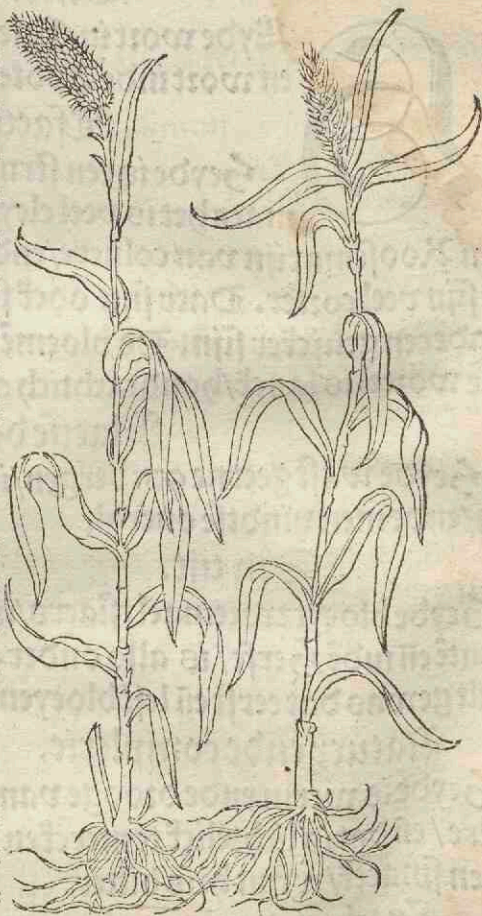
Haetsoen.

Als dit Coren eerst wtcomt / so ist den Milie of Hirs

seer ghelijck / nochtans is sijn loof oft gras veel rouwer / scherper ende spitziger. Sinen steel oft halm is ront / en crucht veel knopen / somtijts thien aē eenen steel / ende so veel bladeren. De aren en sijn niet gelijc als ander vruchten / maer si sijn gants ront / ende buygen haer een luttel nederwaerts / ghevult met veel cleyn sadeken / dat is den Milie oft Hirs gelijck / en die aren sijn bi tijden geel / ende bi tijden bruyn / gelijc ooc de graentens die sijn in sommi gheheel geel / ende in sommigen wit.

Panicum.

Panickcoren.

B Plaetse daert wast.

Panicum wort nu tot veel plaetsen bouen int lant gesaeyt / en wast geerne in rouwe en sandtrachtighe eerde. Set tiert oock wel int sandt / alst somtijts reeghen heeft.

Den tijt.

Panicum schiet seer haest op / ende comt ghemeynlick in veertich dagen tot perfectien. Inde Lentē wordet gesaeyt / ende wort rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

Panicum vercoelt ende droocht / ende sonderlinge alst van buyten ge appliqueert wort.

C Cracht ende werckinge.

Panickcoren machmen tot spijse / broot / en medicine vseren gelijc Milie oft Hirs / maer het voedet min dan Hirs / ende adstringeert ooc min. Ouermits dien so geeft Panicum cleyn voetsel / en droocht / en stopt den loop des buycx oock een luttel gelijc als Hirs. Dat broot datmē van Panickcoren backt / en is niet hertelick / het coelt ende is drooge / ende laet hem in stucken wrinen / gelijc sandt oft asschen. Want het en heeft geen vetticheyt oft taeyheyt met allen / ende daerom drooget oock eenen vochtigen buyck. In summa / Panickcoren wijct den Hirs in alle dinghen / en en is

m iij oock

stopt den loop
des buycx

drooget den
vochtigen buyck

D oock niet so lieflick om eten/ende is swaerder om verdouwen/ende voe-
det min. Panicum in wijn gesoden ende ghedroncken / is goet voor den
rooden loop. Het stopt oock den loop des buycr/ alst in geytemelck ghe
soden wort/ ende des daechs tweemaal daeraf gedroncken wort. Men
mach dit oock vseren ghelijck als Sirs / mitsgaders de sacckens die men
werm applicqueert/ om den loop des buycr te stelpen.

*Rooden loop
soudt stopt den
loop des buycr
alst in geytemelck
werm applicqueert
om den loop des
buycr te stelpen.*

Van Heyde.

Cap. XCV.

Den naem.

A

Heyde wort in Griecx ende Latijn Erica gheheeten/ende
en wort inde Apoteke niet ghevseert.

Tsaetsoen.

Heyde is een struycken/ dat is den Tamaris ghelijck/
maer het is veel cleynder ende corter. Sij gelijct ooc wat
den Roosemarijn van coluere/ende oock schier met den bladeren/ maer
sij sijn veel corter. Daer sijn oock sommighe bladeren die den Tamaris
bladeren gelijcker sijn. De bloemē sijn purpurbruyn/ gemengt met wit.
De wortel is lancck/houdtachtich ende donckerroot.

Plaetse daert wast.

Heyde wast geerne aen bergen/in bosschen/ende sandtachtighe plaet-
sen/ende men vindtse oueral.

B

Den tijt.

Erica.

Heyde.

Heyde bloeyt tweemaal tsaers/inde
Lentē en inde Herst/ is also onder alle
wilt gewas dat eerst en leest bloeyende.

Natuere ende complexie.

Heyde is werm ende drooge van na-
tuere/ en dat is lichtelick te mercken wt
sinen smaect/ want hi is bitter.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen van Heyde
heylen de wonden die van nateren en
ander veninich gedierte ghebeten sijn/
als si daerop gheleyt worden. Si ver-
teeren ooc geswel en ander vochticheit
die haer ergens vergadert heeft. So-
mige scrine ooc/ dat de bloemē in wijn
of water gesoden en gedroncken/ de pi-
ne inde lenden en buyck stillen ende ver-
saechten. Tsap vande bladeren en bloe-
men inde ooghen ghedruct/ ende van
buyten daerop ghestreken/ is goet end e
bequaem voor quade ooghen.

*wonden van
veninich gedierte
ghebeten.*

lenden pijn.

quade ooghen

Van He-

Den naem.

A En Herick wort van sommighen oock geheeten wilden Mostaert / ende in Griec Erysimon / in Latijn Irio. Sommige heetent Rapistrum ende Sinapi sylvestre. Het en wort inde Apoteke niet geseert. Die gene die dit cruyt Erucam sylvestrem noemen / die dolen / also wij sulcx inden Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert hebben. Ende aldaer hebben wi de redenen van sulcke namen gheallegeert.

Haetsoen.

Herick heeft bladeren gelijk wildt wit Mostaertcruyt / maer dese sijn grooter en niet so seer gesneden. Sijn stelen sijn taey / ende laten haer buygen gelijk als eenen riem. Die bloemē sijn geel / ende als die afvallen / so wordent lange hawkens / gesaetsoneert gelijk hoornen / ende dunne gelijc als Bockshoren / Fenigreck genaemt / en daerinne vindtmen cleyn saet / dat is de Hofkerse gelijk / ende is gants scherp ende hittich vā smake. Sijn wortel is lanc ende geel.

Erysimon. Herick.

Die plaetse daert wast.

B Herick wast oueral bi de steden / houen / oude mueren ende hofsteden.

Den tijt.

Herick bloeyt den gantsen somer / en inden Herst brengt hi sijn saet voort in lange hawkens.

Natuere ende complexie.

Herick saet verwermt ende droocht in aller maten en manieren gelijk als dat saet van Hofkerse. Als dat cruyt drooge is / so heuet gelijcke cracht gelijk als dat saet. Maer alst noch gruen en vochtich is / so wordet in sijn operatie beuonden minder ende onstercker te sijne dan dat saet.

Cracht ende operatie.

Dat saet van Herick met huenick gemengt / ende een electuarie daeraf gemaect / is goet en bequaem tot allerley vloten en fluxien die op de borst vallen / en den genen die hoesten / en sluymen / ende slimicheyt ontrent der borst hebben / en tot de geele / ende Sciatica. Ende als men een electuarie daeraf maken wil / so salmen dat saet eerst in water te weycke legghen / ende dan roosten oft dorren. Oft men sal dat in een doecken binden /

m iij ende

goet woord
borst
doorden borst

Ende een corste van deech daerom leggen gelijk een pasteye / ende latent
dorre worden. Alst in deser manieren in een Electuarie geseert wort/
so scheydet de taey humoren ende slimicheyt die haer ontrent de borst en
ontrent de longen vergadert heeft. Herick saet is oock goet gedroncken
tegen allerley dootlick venijn. Met water ende huenic gesmeert ende op
geleyt / is goet tot den heymelijken cancker / tot herde sweeringen / clieren
ontrent den ooren / ende tot geswel ende inflammatien van borsten / en
de heymelijcke plaetsen der menschen. Desgelijc is oock goet tot aposte
mien vanden voorgenoemden leden / maer nochtans niet int beghinsel /
maer opt leste / als men se soude moeten meesteren / om die te scheyden / en
de doen verdwijnen.

sweringe clieren
ontrent den
ghewonen lichte
ooren.

Van Cloekenscruyt.

Cap. XCVII.

Den naem.

A **C**loekenscruyt wort oock Wjingaertwrange geheeten /
na den Griecschen naem Helxine Cissampelos. In latijn
machment Conuululus heeten. Inder Apoteken heetet
Volubilis media ende Vitealis. Ende heetet daeromme
Wjingaertwrange / om datment ghemeynlick inde wijn
gaerden vindt / ende het wringt ende windt hem om de naeste struycken
ende cruyden.

Haetsoen.

Cloekenscruyt heeft ronde stelen
ende dunne tacckens / die winden haer
allesins om wat sij reycken moghen.
B Die bladeren sijn dat cleyn Veel niet
seer onghelijck / ende staen altijt in or
dinancie deen bouen dander. Sijn
bloemen oft cloeken sijn eerst gants
wit / bijna ghesaetsoneert ghelijck Le
lien / ende daerna worden sij lijfver
wich. Dat saet is gehoect / ende leyt in
ronde cnopkens / ghelijck die wijnbe
sien / ghesloten.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in wjingaer
den / somtijts oock in drooghe beem
den ende in cruythouen.

Den tijt.

Cloekenscruyt beghint in Junio /
ende bloeyt inde twee naevolghende
maenden / ende leuert alsdan ooc sijn
saet.

Helxine. Cloekenscruyt.

Cleyn

Winden

Natuur

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is werm van natuere / alsomen claerlick mercken mach wt
sijn operatie die hier na volghet.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vanden bladeren van desen cruyde ghedroncken / maect ca
merganc / ende ontslyt dat lijf. Dit cruyt scheydt ende verteert dat ghe
swel en humoren. Het lost oock de vrine / also als sommige segghen / als
men tweeles oft seshien van sijn greynkens stoot / en in wijn inneempt.

Van Tormentille.

Cap. XCVIII.

Den naem.

A

Tormentille wort oock van sommigen Roode Heylwo
tel ende Berck wortel geheeten / om des wille dat de wor
tel root ende heylsam is / ende allermeeft in Berckenbos
schen wassende is. In Griecx wort dit cruyt Septaphyl
lon / ende in Latijn Septifolium ghenamt. De Apote

fers heetent Tormentilla / sommige Bistorta. Maer sij dolen daerinne /
want Bistorta is een ander cruyt / also wi op een ander plaetse verclare
sullen. Maer den erruer compt daer
door / dat die wortelen van beyden
dese cruiden root sijn / ende ouermits
dien malcanderen wat ghelijck sijn /
nochtans is de wortel van Bistorta
seer gecromt ende in een geulochten.

Haetsoen.

Tormentille is den Vijfving her
cruyde seer gelijc / het heeft dunne / rō
de / biesachtighe geerdekens / somtijts
vier / vijf oft sesse wt eender wortel.
Dese roedekens sijn van beneden tot
bouen toe becleet met bladerkens / die
sijn cleyn en gheclouen / somtijts in se
uen versheyde vingerkens / somtijts
oock ende dat meestendeel in vijf ghe
deylt / die staen bijcans euen verre van
malcanderē / ende sijn rondsom met
cleyn schaerdekens ghetandt ghelijck
als een saghe oft sickel. Sijn bloem
kens sijn bleecgeel gelijc als de bloem
kens van Vijfvingercruyt. De wor
tel is bruytroot ende dicke / met veel
veeselingen daeraen hangende.

Septifolium. Tormentille.
BlutWurts. Seuenfingerkraut

Plaetse

C

Plaetse daert wast.

Tormentille wast geerne in beemden die aen hooge berghen ligghe/ ende inde bosschen schier ouer al.

Den tijt.

De Tormentille bloeyt inden Mey/ noch cleyn sijnde/ ende niet bouen een span hooge. Maer die grooter is / die compt spader wt/ ende bloeyt schier den gantsen somer.

Natuur ende complexie.

Bijna alle de gene die vanden cruyden gescreuen hebben/ meynen dat dese wortel inden derden graet cont en drooghe is. Tis waer/ si is drooghe inden derden graet/ maer niet cont. Want den smaect/ ende desgelijck oock de operatie/ thoonen merckelick/ dat in dese wortel so grooten coude niet en is / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben. Daerom so is dan de wortel van Tormentille inden derden graet drooghe/ noch tans sonder eenige merckelijcke hitte.

D

Cracht ende operatie.

Tormentil wortel is seer bequaem tot allerley wonden om die te heyslen/ en men vseertse van binnen/ in wijn oft water gesoden/ ende gedroncken/ oft van buyten/ de wondē daarmede wasschende/ ende dat poeder daerin stroyende. Dat cruyt oft de wortel gedroocht en gepulueriseert/ ende in sap van Wechbreede ghedroncken/ is goet voor de droppelpisse. Desgelijck oock als men dit met dat wit vanden ey tempert / en onder een ruert/ so wordet ghelijck als deech/ ende dit als dan in een eerden panne/ oft op een heete tichel ghebacken sijnde als een koekstē/ is wt nemende goet voor de gene die van onder ende bouen ouergheuen. Dat puluer oft sap vanden bladeren/ gheneest die oude fistelen/ als men dit poeder daer in stroyt/ oft dat sap daerin laet druppen. Dit voorgenoemde sap maect oock claer ooghen/ als men daerin druypt. Dit cruyt ende de wortel inden mont gehouden ende geknawt / geneest de vuyl sweringen ende putrefactien inden mont. Dit cruyt en de wortel beyde tsamen ghestooten/ scheiden ende verdriuen de clieren onder de kinne/ herte sweeringhen/ swellingen/ ende gheronnen bloet/ als men dat daerop leyt. De wortel is goet teghen alderhande venijn ende tegen de Peste. Si geneest dat roode melisoen/ ende stelpt dat bloet. In summa/ het heeft alle crachten ende operatien van dat Vifvinghercruyt.

Van wit Mostaertcruyt. Cap. XCIX

Den naem.

A

It Mostaertcruyt wort in Griecx Luzomos/ en in Latijn Eruca geheeten. Maer bi wat redenē dat dit cruyt also heetet/ is wijt en breet inden Latijnschen Herbario verclaert. Dapotekers en kennē desen witten Mostaert niet/ maer si vseren den anderen Mostaert daervoor.

Geslechte.

B

Geslacht.

Wit Mostaertcruyt is tweederhande. Dat een is tam / ende dat ander is wilt. Maer dat onderscheet van beyden is lichtelick te mercken wt dat saetsoen / dwelck hierna volghet.

Saetsoen.

Dat tam wit Mostaertcruyt heeft stelen die sijn eenen cubitus hooge / ende daeraen wassen lange ende smael bladeren / die sijn diep ghesneden en gekerft / en die sijn seer scherp van smake. Sijn bloemen sijn bleecgeel / ende dat worden hawkens / een ledt van eenen vinger lanc / ende daerin leyt saet / dat is cleyn ende vast. Dat wildt is den tammen seer ghelijck / maer het is in allen dingen cleynder / ende sonderlinghe van bladeren ende bloemen / die en sijn niet so seer bleecgeel / maer sij sijn satter / ende ooc cleynder van hawkens.

Plaetse daert wast.

C Dat tam wit Mostaertcruyt wort inde houen gesaeyt / endetis oock onlanc hier te lande gecomen. Dat wildt wast geerne bi dwater ende in steenachtighe plaetsen / daer voortijts water gelooopen heeft.

Den tijt.

Dat tamme bloeyt den gantsen somer. Dat wilde in Junio / ende dan vindtmient sonderlinghe met bloemen ende hawkens.

Eruca. Tam wit Mostaertcruyt. Eruca syluestris. Wilt wit Mostaertcruyt

Natuer

D

Natuere ende complexie.

Dat wit Mostaertcruyt heeft die natuere ende complexie van Serick.
Ende die vindij bouen int xviij. Capittel.

Cracht ende werckinge.

*Verdrift alle
gewormte in
des menschen
lijf wassen
in hoofden
verdrift alle
gewormte in
des menschen
lijf wassen
in hoofden*

De bladeren van tam wit Mostaertcruyt veel row geten/verwecken den mensche tot bijslapen/ende lossen die vrine/ende doen wel digererē/ende maecken weech inden buyck. Maer alsment vseren wil / so salmen Lattow bladeren daer toe nemen/anders so maken si hoofsfweer. Dat saet is den venijne van scorpioenen ende spinnen contrarie. Ende verdriift ooc alle gewormte dat den mensch in sijn lijf wassen mach. Desgelijck ooc so nemet wech alle mismaechtheyt van aensichte/alsment met honick tempert ende daerop strijct. Met coeyen oft offengalle gemengt sijnde/verdriuet de swerte vleckē ende litteckenē. Met azijn ghemengt sijnde/verdriuet die sproeten int aensicht. Men vseret ooc inde spijsē/om die te versueten. Sijn wortel in water gesoden / trect ghebroken stucken van beenderen wt/alsmen die daerop leyt.

Van Boelkenscruyt.

Cap. C.

Den naem.

Eupatorium adulterinum.
Boelkenscruyt.

A

Dit cruyt is van faetsoen de Hoofsmageleyne wat gelijk. Sommighe heetent oock Hertscloeren/om des wille dat de herten ende hinden als sij ghequetst sijn/haer seluen met desen cruyde meesterē ende ghenesen. Het en heeft noch gheen naem in Latijn/dan dat de Apotekers dit cruyt Eupatoriū heeten/maer niet sonder groot eruer. Het en is ooc geen Hydripiper/als sommighe qualick meynen/also wi dat claerlick proberen in onsen Latijnschen Herbario.

B

Faetsoen.

Boelkenscruyt heeft eenen steel die is ront/lanc/knoopachtich/purpuren enderow/ende daeraen wassen bladeren die sijn lanc/donckergruen / ghekerft ende gesneden bina gelijk de bladeren van Kemp/ende sijn bitter van smake. Op tsop vanden stele staet een groote croone van veel cleyne lijfver-

wighe

Cwige bloemkens in een ghedrongen/ende als die rûp sijn/so wordet saet dat vliecht met den wint wech/gelijck men siet aen Melckwey/ende aen Hasenhuys. De wortel heeft veel veeselingen.

Plaetse daert wast.

Boelkenscruyt wast aen dwater ende op ander vochtige plaetsen/en principalic bi de viuers en staende water/of dat anders langjaem vlietet.

Den tijt.

Boelkenscruyt en bloeyt niet voor in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm en drooge inde tweedē graet/oft midde inde derde. En datselue is claerlick te mercken wt sinen smaect/want dien is bitter.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt/ouermids dattet bitter is/so reyniget/het scheydt en suynert alle groue dicke humoren/die haer inde aderen vergaderen. Ende wt dien so brenget den vrouwe haer maentstonde/ende lost de vrine/en purgeert de borst ende de longen. Het neept wech die verstoptheyt der leuer/*leuer milte* milte/ende ander leden. Is oock seer crachtich om wonden ende vlcera-*wonden* tien te heylen/daerom ist een recht goet wonden cruyt. Dit cruyt gedort *lygen* ende eenen roock daeraf gemaect/verdrift alle veninich gewoonte. Het *alderhande* is oock goet van binnen gheuseert teghen *venijn* alderhande venijn.

Van Ciceren.

Cap. CI.

Den naem.

A Ciceren heeten in Griecx Krebinthos/en in Latijn Cicer. Geslecht.

De Ciceren sijn tweederhande/wit ende donckerroot. De witte dragen witte bloemkens/ende de donckerroode dragen roode lijfverwige bloemkens. Anders sijn si van stele/cruyt ende wortelen malcanderen gelijc. De roode worden bij ons meest gheuseert.

Gaetsoen.

Ciceren hebben eenen houdtachtighen rouwen steel. De stammekens sijn gants driueselachtich ghelijck als cleyn boomkens sonder eenighe haykens oft draeykens. De bladeren sijn cleyn/ront ende doncker groen/den loone van Suetheyt niet ongelijck/alleen datse rondsom gekertelt sijn. De bloemkens sijn wit of lijfverwich/ende dat worden hawkens/die sijn meer ront dan lanck/ende sijn opgeblasen gelijck een blaef ten/en de daerinne vindten selden ouer dri Ciceren. De wortel is eerdenverwich/ende niet bouen eenen vinger lanck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ciceren wassen geerne in swert vet eerdt rijck.

n Den

C

Den tijt.

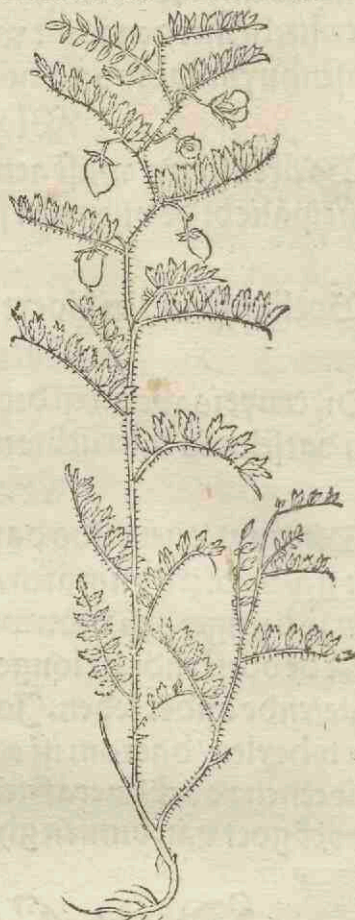
Sibloeyen in Junio ende Julio/en dragen dan saet in ronde han kens.

Natuer ende complexie.

Ciceren sijn werm ende drooge in den eersten graedt.

Cracht ende operatie.

Ciceren in water gesoden en gedroncken/maken weec in den buyc/ en lossen de vrine/ en vermeerderen dat saet om te genereren/ en brengen den vrouwen haer maentstondt/ ende vermeerderen dat soch oft melck/ en verlostse van een doode vrucht. Ciceren in dier manieren gesoden en ghesceert/ breect en iaecht den steen af. Si nemen oock wech de verstoptheyt vander leuer en vander milte. Si reynigen en suyueren de huylt oft vel/ en daerom sijn sy goet tot ruydicheyt en schorscheyt/ als ment met huenic tempert ende daermede bestrijct. Si ghenesen oock quade sweeren/ in deser manieren geysceert. Ciceren verteeren ende doen verdwinen die herte swellingen des gemechts/ ende de cliere ontrent den ooren/ als ment als een plaester daerop leyt. Sij sijn ooc wtneemende goet voor de gene die de geele hebben/ ende die dwater laden/ als men se in water siedet ende drinct. Diens nieren ende blase versweeren/ die en sal geen Ciceren vseren. Si maken wint. Alsmen Ciceren ouernacht in water te weycke settet ende inneempt/ ende ses vren daerop vastet/ so driuen sy de wormen wt den lijue.

*maeken weec
in den buyc*

voordryuen

*ruydelicheyt en
schorscheyt*

*ghedroogen quade
sweeren*

*geel puctt
en dwat laden*

*drijuen wormen
wt den lijue*

Van wilde Ossentonge. Cap. CII.

Den naem.

A

Wilde Ossentonge wort in Griec Echion/ in Latijn Al-
cibiaccum geheeten. De redenen van dese namen hebben
wi in latijn genoegsam verclaert. De Apotekers en ken-
nen dit cruyt niet/ want si en gebruyckens niet/ nochtans
so sijnder sommige die heeten Buglosse oft Buglossum
syluestre/ dats te seggen wilde Ossentonge/ ende bi dien naem laten wijt
blijuen.

Gaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen teederen/ ghehayden en rouwen steel/ en dien is
op beyde syden becleet met lange/ rouwe/ gesneden/ donckergruene ende
stekende

Van wilde Oſſentonge.

V ſteckende bladeren/ſtaende wtgeſpreyt als twee vliegelen/ende hoe die naerder ſijn bi tſop/hoe ſij cleynder en cor-
ter worden. Tuſſchen de ſelue opper-
ſte bladeren waſſen veel ſchoon hemel
blauwe bloemkens/ende elck heeft vijf
rôde geſternde bladerkens/aen te ſien
gelijck een radeken. En als die bloem-
kens wtualen/ſo vindtmen in die hay-
rige huyskens dat ſaet/dat is van ſaet
ſoene een nater oft ſlangenhoofdeken
gelijck. De wortel is eenē vinger dick/
ende ſwertgraw.

Die plaetſe daert waſt.

Dit cruyt en waſt niet op alle plaet-
ſen. Nochtans daert te waſſen plach/
daer vindtment ouer al bi de weggen
ende ſtraten/ende principalick in row
plaetſen.

E Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/en voorts
den gantsen ſomer door/ghelijck die
tam Oſſentonghe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe/nochtans niet ſeer drooghe.

Die cracht ende operatie.

De wortel van deſen cruyde in wijn geſoden ende gedroncken/compt
te hulpe den genen die van ſlangen geſteken ſijn/ende alsmēt in deſer ma-
nieren te voren vſeert/ ſo bewaret den menſch dat hij van dien niet gebes
ten en wort. Deſgelijcke virtuyt ende operatie hebben oock de bladeren
ende dat ſaet. Dit cruyt verſaecht de pijn in de lenden. Met wijn oft an
ders in eenich ſop ingenomē/ſo maket dat de vrouwe veel melck cruygen.

*het ſijn deſder handt of ſtentongen iymen oſſentongt, twesderlij wilt oſſentongden, noch drijderlij.
oſſentong. to worten. drij roter oſſentongen, noch drijderhand, wals oſſentong, walsch oſſentong.
Alom walsch oſſentong. ſomma g. Janderley.*

Van Watereppe.

Cap. CIII.

Den naem.

W atereppe wort oock Boereneppe gheheeten/en heeft
dien naem daer door dattet in poelen en wateracht-
ghe plaetſen waſt. In Griecx heetet Eleoſelinon en
Hydroſelinon/en in latijn Apiti paluſtre en ruſticū.

Tſaetſoen.

Watereppe is der tamme Eppe oft Joncfrouwmerck ſeer gelijc van
ſmake/ruecke/bloemen/ſaet ende wortel. Sinen ſteel is rondt/hol/ende

n ij teeder

Van Watereppe.

Vteeder/ en de bladeren wassen althijt twee teghen een/ ende sij sijn weech ende cael oft glat/ ende rondtsom gekerft. Sem comen bouen aenden steel gecroonde bloemkens/ die sijn wit.

Die plaetse daert wast.

Watereppe wast gheerne in poelen ende broecklandt/ ende daerna heuet sijnen naem/ also voorseyt is.

Den tijt.

Watereppe bloeyt in Junio en Julio/ ende dan draget oock saet.

Natuer ende complexie.

E Watereppe heeft eenderley natuere ende complexie ghelijck Hofeppe/ van welcke wi hierna scrijuen sullen.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt heeft gheheelick de cracht van Hofeppe oft Jonckfroumerck. En daerom en ist niet van noode breeder daerast te scrijuen. Maer men mach de proprieteyt van Hofeppe in sijn Capittel soecken/ ende als dan desen cruyde toe eyghenen.

*Coelcroogen oft
Wzatten aende
boeten te verdrij-
uen.*

Leeder aengen

Longen sijn dierbaer op den Hofeppe dan sijn sijn. Jock mit sijn dierbaer op den Hofeppe dan sijn sijn. Jock mit sijn dierbaer op den Hofeppe dan sijn sijn.

Cap. CIII.

Eleoselinon. Watereppe.

Van Viescruyt.

Cap. CIIII.

Den naem.

Viescruyt wort oock witte Vieswortel geheeten/ om der wortel wille die wit is als sij bi de swerte Vieswortel gehouden wort. In Griecx heetse Elleboros lencos/ in Latijn Elleborus candidus oft albus. Ende dien naem is oock inde Apoteke bekent.

Maetsoen.

Den steel van Viescruyt wast een elle hooghe/ ende somtijts hooger/ hij is binnen hol/ ende is becleedt met bladeren/ die sijn der Wechbreede oft den Gentiaen ghelijck/ maer niet so lanck/ ende daer gaen ribbekens door die sijn purpurachtich van coluere. Tusschen de bladeren/ ende bouen aen tsop vanden stele aen beyden sijden/ draghet opgehoopte bleeckgeele oft vael bloemkens/ dat worden cleyn hawkens/ daerinne leyt dat saet. Die wortelkens sijn eenen stroohalm breed ende dicke/ ende wassen alle wt eenen ronden lanckachtighen knobbel/ dien is van buyten bruyn eerdenverwich/ ende binnen wit/ als oft daer merc in ware/ en is scherp op de tonghe.

plaetse

Van Niescruyt.

Cap. CIIII

Elleborus candidus seu albus.

Niescruyt. *de witte*

C Plaetse daert wast.

Niescruyt wast gheerne op conde/
rouwe ende berchachtige plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio en Augu-
sto/ende brengt daerna sijn saet.

Natuur ende complexie.

Niescruyt is werm ende drooge in-
den derden graet.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt doet den mensch spouwe/
ende verweect hem tot ouergenen / dat
hij met grooter macht menigerley hu-
moren bouen wtworpt. En tis voor-
waer van hem seluen een stercke medi-
cine / die niet en behoort ingenomen te
worden sonder toedoen van ander me-
dicine / die haer crachtige operatie ver-
sueten en versaecht. Daerome en scrift
Galenus niet datmense van binnē vse-
ren sal / maer hi thoont alleen hoemen
die van buyten besigen sal tot schors-
cheyt / ruydicheyt / ende allerley vuyli-
cheyt die haer buytens lijfs verthoont. Dese wortel wort oock gebruyct
tot vlceration / rappicheyt ende oude gebreken / om die daermede te reyni-
gen ende te suuyeren. Si wort ooc genomen tot de medicinen / daermen
de ooghen mede suuyet ende claer maect. Si brengt den vrouwen haer
maentstonde / als sij inde moeder geset wort. Niescruyt gepulueriseert en
inde nuese gedaen / purgeert de hersenen ende doet niesen. Niescruyt met
huenick ende meel gemengt / ende een papken daer af gemaect / dat is goet
om ratten / muysen / ende dierghelijcke gedrochte te dooden ende te veriaz-
gen. Niescruyt in melck ghesoden ende den vliegen voor gheset / doodet
die / want alle die daer af eten / die moeten swellen ende borsten. Als ye-
manden sijn tanden wee doen / die mach dit cruyt in azijn sieden / en was-
schen oft spuelen sijnen mont daermede / so vergaet de pine. Niescruyt ge-
pulueriseert ende met huenick ende azijn ghemengt / ende daer af een tap-
ken gemaect / ende van onder gheset / doet spouwen. Ghemerckt dan dat
dese witte Nieswortel so machtich ende crachtich is / so en sal mense niet
vseren dan in groote siecten / te weten de vallende siecte / swijmelinghe / ra-
serij / dwater / laserie / den cramp / Sciatica / ende diergelijcke / ende dat
aldus / De Nieswortel sal te voren reij. vren in wijn oft Orymel / also
heetet inde Apoteke / te weycke gheleyt worden / ende dan gedroocht wor-
den / en daer af salmen den patienten met wijn een half drachma / na ghe-
n iij legentheyt

ghy moet dese
wortel wast
wastende gheen
lijcken datter
gheen schaden af
compt.

Storfflicheyt
vuylicheyt
en allerley vuy-
licheyt.

maentstonde.

doodet vliegen

ratten de

muysen.

taut wec.

doet spouwen.

groote siecten.

soo booset inde

Apoteke oeynd.

mit die handen

tauten fangen

Wan sijl der Nieswortel alken nuyt mehr anst
einmal dan ghegheuening ge luyt cinnemuen
aber mit emen zusatz mag man das gewicht gestern.
Wist di Tauben mit der handen fangen si de Nieswortel mit
so lang big der Nieswortel gerspringt. Wist di das luten oder Tauben
du fahst sie mit der hand bin korten darnaech.

E legentheyte vanden persoon ingeuen. Men mach oock de voorszeyde wortel twee dagen in wijn legghen / oft in vleesch sop eenen dach lanck laten weycken / en den patienten een drinckglaesken daeraf vol ghenen. Maer dese wortel en salmen geen en ouden persoon / noch kindt / noch vrouwe / noch geen weect mensch geuen. Sommige ghebruycken dit cruyt also / Si maken een gat in eene Radys / ende steken de wortel van desen cruyde daerinne / ende stoppense toe / ende latense daerinne xxiij. vren lanck / ende dan nemense de wortel wederom wt / so maect dan desen radys camerganck / want hi heeft de cracht van desen cruyde na hem getrocken.

Van Kerstcruyt oft Viercruyt.

Cap. CV.

Den naem.

A Erstcruyt wort daerom also genoempt / dat de bloem vā desen cruyde somtijts in werm winters haer ontluyct op den Kerstnacht / so si anders op eē plaetse staet daer si werm locht heeft. Si wort vā velen voor de swerte Nieswortel gehouden / mer si en is die niet / gelijk dz goet te verstaen is wt de beschrijvinge van Dioscorides. Maer ghemerct dat de Kerstwortel in cracht en operatie der swerte Nieswortel niet seer ongelijc en is / niet tegē

Elleborus niger adulterinus. Elleborus adulterinus niger syluestris.
Heylich Kerstcruyt oft Viercruyt. Wildt Viercruyt.

staende

Van Kerstcruyt oft Viercruyt. Cap. CV.

Vstaende dat sij van faetsone daarmede niet geheelick ouer een en compt/
so mach sij nochtans wt dier oorsaken wel voor de swerte Vlieswortel
gheweert worden. Ende oock isser min perikels gelegen int vseren van
dese wortel/dan van de rechte swerte Vlieswortel.

Gheslecht.

Kerstcruyt is tweederley/tam en wildt. Dat tam wort inde Apoteke
Elleborus niger geheeten/maer het mocht beter Elleborus adulterinus
niger hortensis genaet worden/ also in onsen Latijnschen Herbario ver
claert ist. En wort in duytsch heylich Kerstcruyt oft Kerstwortel gehee
ten. Dat wildt geslecht mach in Latijn Elleborus adulterinus niger syl
uestris geheete worden. En in Duytsch wilt Viercruyt/ oft Luyscruyt/
om deswille dat de vrouwen dit voor de beesten vseren tegen de luyfen.
Men macht oock wilde Kerstwortel noemen om sijns faetsons wille.

C Faetsoen.

Dat tam heylich Kerstcruyt heeft eenen bruynen ronden steel/ dien en
heeft geen bladeren dan int sop. De bladeren sijn lancck en sinel/ en rontsom
gekerst. De bloemen sijn van coluer meer gruen dan geel/ en worden haw
kens/ somtijts vier oft vijfneffen een/ gelijk de Alkeleyen huyskens/ ende
daerin leyt swert ront saet. De wortel is ruschachtich/ swert en verwer
selt/ met veel veesen door malcander en geulochten. Dat wildt geslecht/ is
wildt Viercruyt en Luyscruyt genaemt/ en is der Kerstwortel so gelijk
in allen dingen/ dat men se nauwelic onderkennen en can/maer het stinct
seer. Nochtans sijn de bladeren smaelder en cleynd/ en de bloemen oock/ die
worden bollekens oft hawkens/ en dier staender twee oft driyneffen een/
gelijk men siet aen den swerten Coriander/ ende daerin leyt swert saet.
Den steel van desen cruyde is oock dicker/ ende heeft veel leden. De wor
tel is houtachtich met veel veeselingen/ ende crom omgebogen.

Plaetse daert wast.

D Dat Heylich Kerstcruyt wast schier oueral inde houe. Maer dwilt
Viercruyt wast op steenachtige row plaetsen ende bergen/ ende gemeyn
lick aen de strate daer vindtmens veel. *Bluet in cristmonat. an dende.*
dat solen mannet, met Den tijt. geelgroene. Bloemen

Heylich Kerstcruyt bloeyt somtijts ontrent Kerstnisse/ ende sonder
linge in werme winters. Anders bloeyet inde Lenten/ gelijk dat wildt
Viercruyt/ wiens bloemen men noch inden somer vindt.

Natuer ende complexie.

Heylich Kerstcruyt is van virtuyten de rechte swerte Vlieswortel seer
gelic/maer niet so crachtich en schadelick. Daerom acht ick dat si warm
en drooge is int beginsel vanden derden graet/ oft in eynde vanden twee
den. Dat wildt Viercruyt oft Luyscruyt is gants veninich.

Die cracht ende operatie.

Dat Heylich Kerstcruyt purgeert en iaecht af door den camerganc al
lerley vochticheyt en humore/ en sonderlinge de galle en taey slijmicheyt.

purgeert door
den camerganc
n iij Ende

Ende heeft schier alle de cracht ende operatie vande rechte Nieswortel/ alleen dat sij niet met so groote macht en expelleert / en min schadelick is. En is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebbē / die dul/ buyten sinnen ende verstande sijn / ende pijnē hebben in de ioncturen / die dwater laden / die lam sijn in de leden / ende diergelijcke gebreken hebben. Men mach dese wortel gepuluerizeert een drachma swaer met wijn oft ander bequaem nat innemen. Oft men mach se eenē nacht in wijn te wey cke leggen / en dan van dien wijn een half glaesken vol innemen. Alsinen van de Kerstwortel een tapken maect / ende inder vrouwen schamelheyt doet / so compt den vrouwe haer maentstonde met crachte. Dit cruyt gepuluerizeert / suynert de oude vlcerationen oft fistelen. Alst met azijn getem pert wort en gelijck als een plaester geapplicqueert oft ghestreken wort / so gheneest sij alle quade scorste hoofden / ruydicheyt / rappicheyt / ende diergelijcke mismaectheyt van lijue. Si wort oock also gebruyct tot erosien ende vuyl vleesch wt te eten en te verteeren. Dat wildt Viercruyt doodet de luyzen / ende daer door wordet oock Luyscruyt genaempt / also voorseyt is. Ende niet alleen de luyzen / maer oock alle ander ghedier te ende beesten diet eten. Daerom machmen dit cruyt vseren tot vofballen oft wolfsballen / om die daer mede te verghenen.

Van Glascruyt.

Cap. CVI.

Den naem.

Helxine. Glascruyt. Tag Vindna

Glascruyt wort in Griec Helxine ende Perdition geheeten / ende in Latijn Helxine en Viceolaris. Sommighe heetent Paritaria / ende de Apotekens noement Paritaria. Men heetet ooc Muralis / dats te segghen Muercruyt / daerome dattet geerne bi de muerē wast. Glascruyt heetet daeromme datmen de glazen met desen cruyde schoon ende suynert maect. De redenen van dander namen vindtmen in mijnen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Glascruyt heeft eenen teeren / rootsachtigen oft bruynen steel. De bladerē sijn den Bingelcruyde ghelijck / maer niet rontsomme gekerft / en sijn row gehayt. Die bloemkens sijn seer cleyn en purpuren. Dat saet is swert ende seer

dan datt van dierse damen geresicht mit bliglonis also auct cleyn / in geseyt gelogt end geseyt wort, dat dat flesch van luyt verjaget wint freyt, ist boser dan der kerck, want namet dā wolt.

Leinstich dat is Lañas. — ant. boy trütsif lerböcker: Boek fol. 292.

Den tammē Nēē heeft lange/viercāte en rōuwe stelen/niet anders
dan dat Cleescruyt/mer si sijn veel grooter en stercker/en aē elck ioncture

V oft ledt sijn sij rondtsom als een sterre becleet met gruen sinale bladeren. Sijn vrucht is ront/eerst gruen/daerna root/ende ten lesten swert. De wortel is lanck/dünne en root. Dat wild Meecruyt is den tammen heel gelijk/wtgenomen dattet niet op ackers/maer bi tuynen ende dornheggen wast. Ende voorwaer dat cruyt dwelc men Stellaria noempt/is een geslecht oft maniere van wilde Mee/want het heeft oock viercanti ghe stelen/die sijn met bladeren omsedt gelijk een sterre oft radeken/maer de bloemkens sijn wit/ende de wortel is dünne/lanck ende rootachtich. Sommige andere houden dat cruyt voor een geslecht oft maniere van onser Vrouwen Bedstroo.

Plaetse daert wast.

Tam Meecruyt wast veel bouen int lant ontrèt Hagenow/Spier en Straesborch/en aldaer en wordet niet gesaeyt/mer men plantet vā ion geschuetkens/die worden op den gront afgesneden/en alst tijt is indē somer weder in derde geleyt/dat crijcht dan met der tijt ander wortelen/ende die vercoopen sij. Dat wildt wort oock inden somer vergadert.

Den tijt.

De wortelen vā tam Meecruyt worden int derde iaer wtgegrauē/en totter comeschap bereyt/en si plantent alleen om des gewins wille/wāt het wort totten verwe geveert. Dat wildt/en sonderlinge tgene dat inē nu in Latijn Stellaria noempt/dat bloeyt inden somer tot indē Herst.

Natuer

D Natuer ende complexie.
Den Nee is werm inden tweeden graedt/ en drooghe inden derden.
Cracht ende werckinge.

De wortel met Mede gesoden en ghedroncken / lost de dicke vrine seer *dicke vrine.*
crachtelick ende veel / also dat dat bloet oock somtijts daerna volcht. In *bringt*
deser manieren geseert sijnde / brengt sij den vrouwen haer maentstond *maentstonde*
de / na dat si die in langer tijt niet gehad en hebben. Si is ooc goet tegen *laughe niet*
dat Sciatica / ende voor de gene die lam sijn in haer leden / inder manier *gehadt hebbe.*
ren geseert als voor. Nochtans sullen de gene die daer af drincken / alle
dage baden / en acht hebben op tgene dat si wten line quijt worden. Tsap *de van vaning*
van de wortel gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedier *gediert gheson.*
te gebeten sijn. Desgelijcke operatie heeft oock dat cruyt / oft de bladeren
in wijn gesoden ende gedroncken. De wortel in huenick water ghesoden *purgeert de*
ende ghedroncken / opent / en purgeert de leuer / milte / nieren ende de moe- *conr. milte*
der. Ende is eenen costelijcken dranc voor de geele. Tsiet met Orymel /
also heetet inde Apotefe / inghenomen / maect de milte cleyn. Als men een
tapken vande wortel maect / ende in de moeder doet / so brengt den vrou *bringt den*
wen haer maentstonde / ende treckt de Secundina wt / ende de doode *brouten haer*
dracht. De wortel gestooten ende ghestreken / heylt allerley plaecten ende *maentstonde.*
vlecken der huylt / als cleyn pocckens ende diergelijcke.

Van Spelte.

Cap. CVIII.

Den naem.

A Spelte wort in Griecx Zeia / ende in Latijn Zea en Semen
gheheeten. Bi onsen tijden wort dese vrucht Spelta ghe
naempt. Deredenen van dese namen hebben wi in onsen
Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

Spelte is tweederley. Deen wort in Griecx Dicoccos genaet / daer
datter gemeynlic twee corekens gelijk als twee tweelingen in een velle
ken gesloten liggen. Ende dat heet men gemeynlick Spelte. Dat ander
heeft maer een coreken / ende wort in sommige plaetsen Leckoren / ende
in sommigen S. Peeters coren genaemt.

Gaetsoen.

B De Spelte is vā halm / cnoope en are der Terwe gelijc. Elc huysken
oft cas heeft gemeynlic twee corekens / die liggen gelijc als twee tweelin-
ghen neffen een. Dander / te weten Leckoren is van halm en aren coter
dan de Spelte / en draecht sijn graenkens / elc a part / de aren hebbe twee
strecken / met lange row vlimmekens / die sijn der Gerste seer gelijc.

Plaetse daert wast.

De Spelte wast geerne in goede ghebowde eerde. Maer dat Leckor-
ren en behoeft so goeden gemesten acker niet.

Den tijt.

C

Den tijt.

Spelte bloeyt/ghelijck als ander vruchten/in Junio ontrent S. Vi-
tus dach/ende wort in Julio rijp ende tijdich.

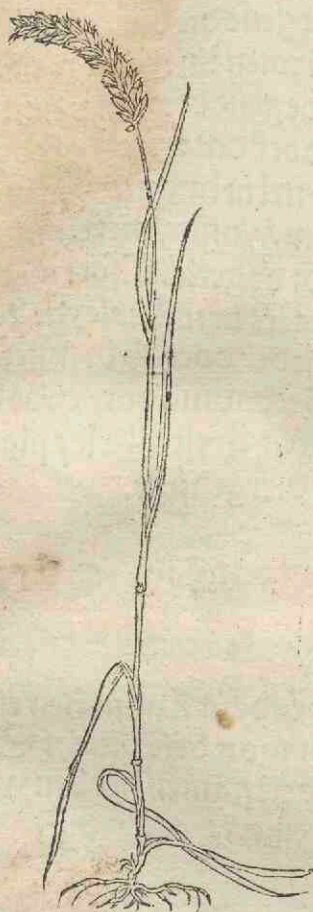
Natuere ende complexie.

Spelte heeft middelbaer natuere tusschen Terwe ende Gerste/aen-
gaende sijn wermtende coudicheyt. Ende droocht seer saechteliç.

Zea.

Spelte.

Leckoren.

D

Cracht ende operatie.

Spelte voedet meer dan de Gerste/ende min dan de Weyte oft Ter-
we. Ende sijn operatie is gants middelbaer tusschen dese twee beyde.

Speltemeel in rooden wijn gesoden ende warm opgeleyt / is goet voor
de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn / ende den ghenen die

bloet spouwen. Met boter oft met geytenruet ghemengt / is goet tot den
hoest. Het is oock goet met wijn ende salpeter ghesoden / tot loopende

sweeren ende vlcerationen des hoofis/ende der borst/ en tot wee-
dom indemage. In wijn ende azijn ghesoden/is dat

voorghenoemde meel goet tot alderhan-

de gheswel.

Scorpioen ghestek
bloet spouwen
alderhande
geswellen.

Van Se

Den naem.

A Senesson wort in Griecx Erigeron/ende in Latijn Senecio geheeten / daerom dattet int beginsel vande Lenten so wel volbloeyt heeft als midden inden Vogst / en draecht een graw oft wit wolleten / dat is ees oudts mans graw oft grijs hayr ghelijck / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Gheslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen is seer gemeyn / en en wast niet hooge op. Dat ander is groot / ende heeft eenen lieflijcken ruck. Ende daerom machmen deerste heeten gemeyn Senecion / en dander groot Senesson.

Maetsoen.

B Gemeyn Senecion heeft eenē bruyt rooden steel / en daeraen wassen bladeren die sijn rontsom van een gesneden / ghelijck als tam wit Mostaertcruyt / maer niet so diep ghekerft. Op tsof vanden stele wassen geele knopachtighe bloemen / ende die verkeerē haer haest in grijs hayrachtich saet / dat vliecht wech. Die wortel is lanck ende veeselachtich / mer si en wort niet geuseert. Dat groot Senecion is van stele / ende van schaerdachtige en ghekerfelde bladeren / ende geele knopachtighe bloemē / ende wolachtich vliegen de saet / den gemeynen Seneson in allen dingen gelijck / wtgenomen dattet grooter / langer ende hooger is / en de bladerē sijn breeder / en aschverwich / en hebben eenen lieflijcken ruck.

Plaetse daert wast.

Dat eerste geslecht van Senecion vintmen oueral inde cruythouē / en oock bi tuynen ende mueren. Dander geslecht en vindtmen niet oueral / het en ware op oude mueren / ende somtijts op sandachtige heyrstraten.

Den tijt.

Gemeynen Senecion wort bina al tiaer door gevonden / want int beginsel vande Lenten ist groen / bloeyt ende crijcht wolachtich saet. En in deser manieren vindtment den gantsen somer tot inden couden winter.

Natuere ende complexie.

Beide dese cruyden hebben een ghemengde natuere ende complexie / want

Erigeron.

Senesson.

Cruijs wortel: wort een. fol. 159.

D want sij vercoelen ende verteeren te redelijcker wijze.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen stootmen met een luttel wijns oft alleene/ende men leytet ouer dat gemechte dat ontfsteken ende geswollen is/ende op inflammatiën van den fondamente/want dat heylt dat selue ende doetet verdwinen. Met poeder van wier oock gemengt sijnde/heylen sij allerley wonden/ende oock zenurwen ende aderen die gequetst sijn. Sulcke virtuyt heeft oock dat wolachtich saet / met azijn gestreken ende opgheleyt. Nochtans en salment niet innemen binnen int lijf/want het verworcht. Dat gheheel cruyt met water ghesoden / ende met sueten wijn ghedroncken/doet de pijn der magen vergaen die vander galle haren oorsprong neemt. Dat sap van dese cruyden gedroncken/stelpt dat bloetspouwen/ende doodet de wormen / ende is goet voor de leuersuchtighe. De wolle met sout ghemengt sijnde/ verdrijft de clieren ende croppen onder de kinne/als ment werm daerop leyt. *Die wortel in wein geslitten wordt gebruykt sijn die rote kijn.*

Van Munte.

Cap. CX.

Den naem.

Munte wort in Griecx Hedysimos oft Minthe ende in latijn Menta geheeten. Ende heeft dien naem om haeren goeden ruck wille. *tamme.*

Geslecht.

Bruyn Heylige.

Munte is tweederley / tam en wildt. Van de tamme sijn wederom veel en principaelick vier geslechten. Dat eerste heeft ronde bladeren/ en wort Bruynheylige genaemt. Dat tweede is van bladeren deerste gelijk/ en wort Cruysbalsam/ Croesbalsam oft witte Munte geheeten. Dat derde heeft lange bladeren / en dat noemt men Heylige/ of onser Vrouwe Munte. Dat vierde gheslechte heetet Hertecruyt. De wilde Munte wordt in Latijn Mentastrum gheenaemt.

Laetsoen.

Dat eerste geslecht van tamen Munte heeft eenen viercantighen steel/ende dien is van onse op bruynrootachtich en gehayt. Die bladeren sijn ront ende rontsom gekertelt/weeck/ende hebben eenen goeden ruck. De bloemen sijn purpurroot/ ende staen rontsom den steel

gelijck

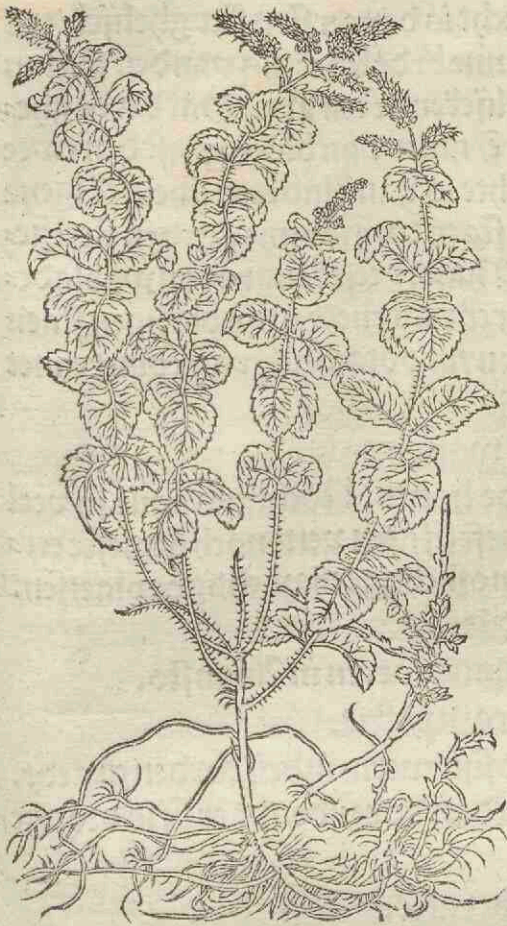
gemecht
ontsteken
afgeswollen

allerley
wonden en
zenurwen.

bloet spouwen
stellen onder
doodet wormen.

Croppen
onder de kinne
warindaar
op geleijt.

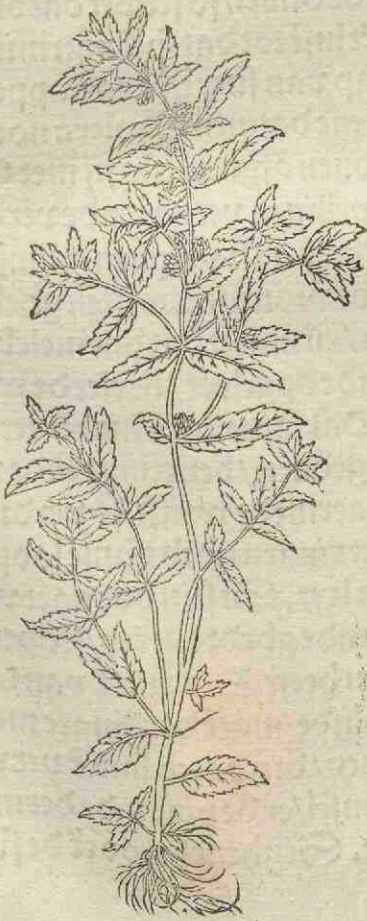
Samme. Cruysbalsen.

Samme. Heylige.

Samme. Hertecruyt.

Mentastrum. Wilde Munte.

Egelijck eenen wordel. Dat tweede geslecht is den eersten seer ghelijck/ wt ghenomen dat de bloemen niet rontomme bi de ledekens vanden steel en staen/maer sij staen bouen aen tsop/gelijckende een are. Dat derde gheslecht heeft langer ende scherper bladerē/maer van bloemen ist den tweeden seer gelijck. Dat vierde tam geslechte is van bladeren ghelijck tgene dat hier vore staet/maer sijn bloemen staen rontsomme aen den steel gelijck aen dat eerste geslecht. De wilde Munte heeft langhe rouwe bladeren/ende met witte wolke becleet/en sterck van ruecke/sijn bloemen staen bouen op tsop vanden stele/ende sijn bruyntrootachtich van coluere met witte verwe ghemengt.

Plaetse daert wast.

Detamme Munte wast oueral inde houen. Nochtans wilt sij veel sonne hebben/ende daeromme en behoeft sij geen vette noch gemeste eerde. De wilde Munte wast geerne op mosachtige en vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Alle manieren ende soorten van Munte bloeyen in Augusto.

D

Die natuer ende complexie.

Beyderley Muntten tam ende wildt sijn werm inden derden graedt. Nochtans is de tamme wat onstercker dan de wilde/maer sij is drooge inden tweeden graedt.

Die cracht ende operatie.

minnen spel. De tamme Muntten verwormen/adstringeren ende droogen. Ende hierom alsinen haer saet met azijn mengt ende drinct/so stelpet dat bloet/ende doodet de roode wormen/ende maect lust tot dat spel van minne. *pijn int* Twee oft drij tacckens ghedroncken met sap van suer granaetappelen/ *hoofst vergaen.* doet den hick ende walginge vergaen/en tgene datmen Cholera noemt/ dat is/als de galle eenen mensch onder en bouen aegaet. Als sij met Gersten mout gemengt worden/so doen si de swelligen vergaen ende verdwinen/alsinen daer op leyt. *vrouwen borsten.* Sij doen de pine int hoofst vergaen/alsinet op de sterre leyt bouen voorhoofst. Munte op de vrouwen borsten gheleyt/ is goet voor de gene die te veel melck hebben/en maect dat dat melck niet en clontert. *ooren pijn.* Met sout gemengt/gestooten/ende opgeleyt/heylet de wonden die van verwoede honden gebete sijn. Dat sap van Munte met huenickwater gemengt sijnde/ende inde ooren gedaen/beneempt ende verdrijft de pine inde ooren. *rouwichheit der tonge.* Alsinen de tonge daermede wrijft/so verdriuet de rouwichheit der seluer. *moet niet te soemen loopen.* De melck en sal niet rinnen noch tsamen loopen/alsinen de bladeren van desen cruyde daerin leyt. *vrolijk ende blygeestigh.* Si sijn ooc goet voor de maghe. *derme pijn.* Met water ende azijn ghesoden ende ghedroncken/stelpen sij dat bloetspouwen alst niet lange gheduert en heeft. Den rueck van tamme Munte/maect den mensch vrolick ende blijde/maer den smaec maect lust om eten. *zing la suer ist* Alsinen Munte in water gesoden/drij daech lanc vervolgghends drinct/so vergaet daermede dat crimsel/ende de pine inde dermen. *Bibergeelen/legt daerinden/et gheeft geruys.* Si stelpen oock der vrouwen maentstonde. Si ghenesen oock de sweeren

ren opt hoost van de ionge kinderen/ende ander schoorste seerichheit. ^{Sij schoorste der} ^{ionge kinder.} ^{opt hoght.} ^{vrouwen arbeit} ^{verlichten.} ^{in haeren noot} ^{te gebruycke.} ^{stie.} In wijn ghedroncken / comen sij den vrouwen te hulpe die swaren ^{arbeyt hebben.} De wilde Nunte en wort niet so seer gheuseert tot der gesontheit als de tamme.

Van Hertstonge. Cap. CXI.

Den naem.

Hertstonge wort in Griecx ende Latijn Hemionitis ende Splenium geheete. Inde Apoteke heetet Scolopendria ende Lingua ceruina. Ende heeft daeromme dien naem / om dat sommige van synen bladeren ghebuycht sijn ghelijck als een half mane / en sommighe van dien ghelijcken oock de tonghe van eenen Hert. Ende dat Hertstonge Hemionitis ist / dat hebbē wi met veel redenē geprobeert in onsen latijnschen Herbario.

Geslecht.

Hertstonge heeft lange bladeren ghelijck Slangencruyt / waeraf die sommige crom sijn ghelijck een half mane. Elk bladt crijcht veel bruyn lange streepkens op de verkeerde sijde van den blade ter eerdenwaert / ende die sijn ghelijck cleyn wormkens. Sijn wortelen sijn gelijc eenen ruscht samen ghedrongen / swert ende hayrachlich. Dit cruyt en heeft geen stelen / bloemē noch saet. Maer den steel van den blade cruypt van stonden aen wt der wortel / ende gaet door dat bladt gelijck een rondt / bruyn / hayrachlich ribbeken.

Hemionitis. Hertstonge.

Die plaetse daert wast.

Hertstonge wast indelommere op vochtige bergen / ende in steenachtige dalen / ende oock bi sommighe fonteynen / ende vochtige mueren. En wort nu seer in alle hounen gheplant.

Den tijt.

Tegen den Mey comen de bladerē crom ende hayrachlich voort / ende also vindtmen Hertstonge den gantsen somer tot inden Herbst toe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt adstringeert oft trect tsamen / ende heeft eenen bitteren sinaeck / en daerom so ist werm inden eersten graet ende drooge inden tweeden.

o iij Cracht

*Lingua ceruina dat ist gints zing, dat is a sijn Morgrud hnd abrudd indid mal
getruicken mit d'vrij l'et, d'welk' is g'el'ijck, a'ij' s'g'raut' g'el'ijck.
g'el'ijck is g'it allen iun'ij' g'el'ijck in allen g'el'ijck.
g'el'ijck is g'it allen iun'ij' g'el'ijck in allen g'el'ijck.
g'el'ijck is g'it allen iun'ij' g'el'ijck in allen g'el'ijck.*

Van Hertstonghe.

Cap. CXI.

Cracht ende werckinge.

De hoofftontsijn Hertstonge met azijn ghedroncken/verteert de milte. Ende daerom
zijn b'vrij me sullen de ghene/die vander milte onderhenich sijn/dit cruyt dickwils
thoude g'it vseren. Hertstonge heylt ende gheneeft oock alle open vlceration.

Van Cruysdistelen. Cap. CXII.

Den naem.

A

Ruysdistel oft Croesdistel wordt in Griec ende Latijn
Eryngium genaempt/en inde Apoteke Iringus. Som-
mighe heeten dit cruyt Centumcapita/ also wi dat in on-
sen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Maanstre w

Haetsoen.

Eryngium. Cruysdistelen.

Cruysdistelen is een cruyt met bree
de gecronckelde bladerē/ die sijn door
smeden/en hebben aent eynde rontsom
scherpe dorenkens/en als die noch ionc
sijn/so leyt mē die int sout/en men eetse
gelijck ander cruyt/en si smaken wel.
Ende als dit cruyt out wort/so criget
eenen steel/ die is een elle lanc/met veel
tackens/en die hebbē alle haer beson-
dere scherpe tsamen ghehoopte ronde
bollekens/ ende daeromē wassen her-
te scherpe doornen rontsomme gelijck
een sterre/ als nu groen van coluere/
als dā hemelblaw/ somtijts bleecwit.
De wortel is slecht en seer lanc/ eenē
duym dick/buyten swert ende binnen
wit/ ende heeft redelick goeden rueck.

Plaetse daert wast.

Cruysdistel wast geerne op dorre
heydē. Bi den Riinstroō op sommige
ackers/en gemeynlic aē de heyrstrate.
Bi Straesborch wasset seer veel.

Den tijt.

C Cruysdistel crijcht nieuw schuetkens/bladerē ende stelen/ ende loopen
wt neffens de oude verdorde distelen inden April. Men salt vergaderen
ontrent S. Jans dach.

Natuere ende complexie.

Croesdistel heeft middelbaer wermte/ ende is subtiyl van substantie/
ende droocht seer.

Cracht ende operatie.

De wortel in wijn gesoden en gedroncken/lost de vrine/en brengt den
vrouwen haer cranchheyt. Si stilt dat crimsel inden buyc/ende lost den
windt.

*brenge den
vrouwen haer
cranchheyt
lost den
windt.*

Van Cruysdistel.

Cap. CXII.

D windt. Si is oock goet voor de gene die gebreck hebben inde leuer/ende den genen die venijn gedroncken hebben/ende van veninich gedierte gebeten sijn. Anders is sij tot veel dingē goet/als sij met saet van wilde Pa stenaken een drachma swaer ghedroncken wordt. Alsmen se van buyten vseert/so verdriift sij geswel ende huenelen. Met huemick water gedroncken/is sij goet den genen die de vallende siecte hebben/ende den cramp. Si is goet in water ghesoden ende ghedroncken/voor de ghene die dat Colica hebben. Dese wortel is oock een sonderlinge gheprobeerde medicijne voor den steen inde lendenen/als ment dickwils oft stevast vseert.

een
geprobeerde
medicijne voor
den steen als sijn
in de lendenen seels
geijfert worde.

voor den lendenen
seels geprobeerde

Van Lattouwe.

Cap. CXIII.

Den naem.

A Lattouwe wort in Griec Thridax ende in Latijn Lactuca gheheeten. Ende heeft dien naem om des melcx wille/dat wt de bladeren loopt.

Thridax. Gecronckelde Lattow. Salmel.

Geslacht.

Daer sijn tweederley manieren van Lattouwe/tam en wildt. De tamme is weder om ten minsten drierley. Waer af deerste heeft ghecronckelde ende gevowde bladeren/en wort ghecronckelde Lattow geheete. Dat tweede geslacht heeft breede en ronde bladeren/ende heet breede Lattouwe. Dat derde wast binne waerts te samen/gelijck cleyn witte Casbuyscoolkens/en wordt groote oft witte Lattouwe geheeten. Wi hebben de twee eerste geslechten van desen cruyde onder een figurē begrepe. De wilde Lattouwe is veel groner/rouwer ende scherper dan dat voorghenoemde tam geslechte/ende is seer bitter van smake.

Haetsoent.

De gecronckelde Lattouwe is de schoonste/en heeft gecronckelde/gevowde en tsamen gedrongen bladeren/ende die sijn gekertelt/gelijckende een calfsfrase. Sinen steel is somtijts eens mans lengde hooge en is ront/met veel tacckens oft schuettens/en op tsoep van dien wassen cleyn geel dobbel bloemkens/ende dat wort graw oft grijse wolte/ende dat hayrachtich grijs saet vliecht wech/ghelijckmen aen Senecon siet. De breede Lattouwe heeft ronde breede bladeren/ende is anders in alder maniere gecronckelde Lattouwe gelijc. De groote Lattouwe heeft groo

o iij te bree

Lactuca capitata. Groote tamme Lattow. *Lactuca sylvestris*. Dawdistel.

De te breede bladeren / die crōmen haer inwaerts gelijk cleyn witte Cabuyf-coolkens. Sijn saet is wit / anders ist in aller maniere den voorgenoemden gelijk. De wilde Lattouwe is de tamme wat gelijk / maer den steel van dese wast hooger / ende heeft veel stekende pūctkens / gelijk ooc de bladeren als sij oudt worden / ende sijn diep gekerft / ende seer bitter van smake. De wortel is oock corter. Veel vseren dese wilde Lattouwe voor Endyuie / maer sij doen onrecht. Want de rechte Endyuie is een ander cruyt / gelijk wi dat claerlick bewijfen sullen alst tijt is.

Plaetse sijnder wassinge.

De tamme Lattouwe wast inde hoven / aldaer sij ghesaeyt wort. De wilde wast buyten de hoven / aen tuynen ende mueren / ende opt veldt.

Den tijt.

De Lattouwe saeytmen inde Meerte ende inden April. Sij draecht bloeyfel in Julio / ende brengt corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

De tamme Lattouwe is cout ende vochtich / ghelijck als fonteyn water. Sommighe scriuen dat si vochtich ende cout is inden derden graet. De wilde en is niet so coudt ende vochtich als de tamme.

Cracht ende operatie.

De tamme Lattouwe is goet voor een heete mage / sij vercoelt en doet wel

¶ wel slapen/ ende maect weeck inden buyck/ ende maect oueruloedicheyt van melc. Dit cruyt voedt meer gesoden dan row. Dat saet gedroncken beneempt den lust van bijslapen. Lattouwe veel inde spise geuſeert/maect doncker oogen. Maer sij is seer goet tot alle hittige gebreken/ ende tot den rooden loop/ alst niet te oueruloedich en is. Lattouwe verſlaet oock den dorſt. Het is een plaifant eten inden ſomer/ het verdriſt dat walgen endemaect luſt tot eten. Lattouwe is goet tot verſche verbrandtheyt eer dat de bladeren oploopen. De wilde Lattouwe heeft een operatie gheſlijck ſuelfaet. Si maect eenen menſch ſlapende/ ende verſaecht de pine/ als ſi inde ſpiſe ghenut/ oft van buyten opgheleyt wort. Tſap van deſen cruyde een drachma ſwaer ghedroncken/ iaecht de waterachtige vochticheyt aſdoor den camerganck. Het geneeſt verbrantheyt/ alſt met vrouwen melck daerop geſtreken wort. Het brengt den vrouwe haer maentſtont. En is goet tegē dat ſteken vā ſcorpionen/ en and venniſch gedierte.

*Doſt root/ Pappi
end maect
woodſchindig
bijslapen.*

*maect douchen
oogen.
vanden loop.*

*camerganck
verbrantheyt.*

Van Satureye. Cap. CXIIII.

Den naem.

¶

Satureye oft Cuele wort in Griec Saturnon Thymbra ge naemt/ in Latijn Thymbra oft Cumila sativa ende Satureia. De reden van deſe namen ſtaen inden latijnsche Herbario.

Haetſoen.

Saturon is den Thymus oft Roomsche Cuel ſeer geſlijck/ maer hi is grooter ende dicker vā tacrkens geſlijck een proper boomken. De bladeren ſijn de xſope bladeren geſlijck. Die bloemkens ſijn liſſoerwich/ ſeer lieffelic ende goet van rucke. De wortel is veefelachtich.

Thymbra. Satureye.

*armis
Liddon.*

Die plaetſe daert waſt.

¶ Saturon wort oueral inde houe gheſaeyt/ endetſaet van deſen cruyde is tſaet van Shelcruyt ghelijck/ maer tis grauwer van coluere.

Den tijt.

Satureye bloeyt in Julio/ ende als de bloeckens afvallen/ ſo cōpt dat ſaet.

Natuer ende complexie.

Satureye is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Satureye is ſeer bequaem tot de ſpiſe. Daeromme ſo ſieden die arme lieden haer vleech en viſch daermede

Int stede van specerie. Dit cruyt maect appetijt tot eten/ende is goet voor de mage om de spijs te verteeren/ ende is goet teghen dat walgen. Satureye treect den mensch oock tot lust om bij slapen. Satureye gepulueriseert/ende in wijn ingenomen/ geneest allerley ghebreken der longen/der borst ende der blasen. Ende lost de vrine/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit cruyt met de bloemen werm opgheleyt/ oft een cransken daeraf gemaect/ ende op thoost gheset/ maect den menschen wacker die met den swaren slaep beladen sijn. Dat sap met olie van Roosen gemengt/ende in de ooren ghelaten/beneempt de pine van dien. Met Terwen meel gemengt/ist goet geleyt op dat Sciatica oft weedom der huppe. Dat cruyt inde spijs geveert/maect scerp gesichte. In summa/Satureye heeft bina alle de cracht van Kuel oft wilden Thymus.

voor allerley
gebreken der
longen borst
blasen.
maect den
mensch wacker

Van wilden Kerse.

Cap. CXV.

Den naem.

Al wilde Kerse daer wij hier af spreken/ wordt in Griec Thlaspi/Thlaspidion ende Sinapi agrion genoempt/en in Latijn Thlaspi/Capsella ende Scandulaceum/ende bi onsen tijden Nasturtium tectorum/ Sinapi rusticum ende sylvestre. De reden van dese en meer ander namen hebben wi int lange in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Thlaspi. Wilde Kerse.

Thlaspi minus. Bessernuyt.

Gheslecht.

B

Geslacht.

De wilde Kerffe is tweederley/deen met breede bladeren/ende dat ac-
cordeert met de beschrijvinghe van Dioscorides/ ende wordt in Duytsch
soms tijts Boeren mostaercruyt oft Boerenkerffe gheheeten. Dat ander
heeft smaelder bladeren/ende wordt in Duytsch Bessencruyt genaemt.
Ende dien naem is hem daerom ghegheuen/ om dattet een proper dick
ghetact cruyden is/ende eenen bessencruyt ghelijc is. Het is een luttel cleyn-
der dan dat eerste geslechte/ anders ist behaluen de bladeren den eersten
gheslechte van bloemen ende saet ghelijc.

Haetsoen.

Wilde Kerffe dat is een cruyt met smael bladeren/eenen vinger lanc/
buyghen ende neyghen haer ter eerden waert/ende sijn eens deels aen de
canten gekertelt. Sinen steel is teer/ontrent anderhalf spanne lanc met
veel tacckens oft schuettens/ende ten beyden syden van dien wassen veel
teskens die hebben cleyn steelkens/ ghelijc als lepelkens/ende daerinne
leyt dat saet/ dat is seer cleyn/ende scherp op de tonghe. Die bloemkens
daer de teskens wt comen/sijn wit/aen beyde dese geslechte van cruyden.

Die plaetse daert wast.

Dese cruyden wassen opt veldt/aen den wech/op oude hofsteden en-
de ghemuerte.

Den tijt.

C Sibloeyen ende brengghen haer saet inden Mey ende in Junio.

Die natuer ende complexie.

Dat saet van wilde Kerffe/verwermt ende droocht inden vierden
graedt.

Cracht ende werckinge.

Een half croesken van desen sade gedroncken/iaecht de galle afsonder
ende bouen. Ende brengt den vrouwe haer maentstonde/maer het doe
det de vruchten in moeder lichaem/ende daeromme en sullen bevruchte
vrouwen dit saet niet vseren. Het breekt oock alle sweeringhen van bin-
nen/als ment inneempt. Als ment door een clysterie inneempt/soo ist goet
voor de gene die dat Sciatica hebben. Dese operatien heeft dat saet van
wilde Kerffe/also als de oude Medicijn meesters daeraf scrijue. Maer
gemerct dat dit saet hittich is inden vierden graedt/ende ouermids dien
seer scherp/daerome salment selden int lijf nemen/ende van binnen vser-
ren. Maer van buyten salment vseren om den weedom der hnepe te ver-
saechten/ende om dat vel oft de huylt suuer ende reyn te maken/ende on-
reyn ghesweer te heylen/ghelijc als de Hofkerffe/dewelcke in werckin-
ghe/der wilde Kerffe ghelijc is. Dese wilde Kerffe vseert
men oock tot de Teriakel.

Van Vych

Van Vichboonen. Cap. CXVI.

Den naem.

A Vichboone wort in Griecx Thermos/ende in Latijn Lupinus gheheeten.

Laetsoen.

Vichboonen hebben eenē enckelen ronden steel/daer aen wassen inde hoochde ter sijden veel schuettens / alle

tsamen met veel bladeren becleet / gheslijck een wielken of radeken / ende elck blat is in vijf oft seuen deelen gedeylt / ende is aen te sien gelijck een sterre. De bloemen sijn wit / ende sijn van faetsone den Erwtbloemen gelijck / en dier wassender veel neffen een / en dat worden ronde rouwe hayrachtighe hantwen / ende daerin sijn gemeynlick vijf oft sesse herde / breede ende rootachtighe greynen. De wortel is geel ende veeselachtich.

Thermos. Vichboonen.

B Plaetse daert wast.

Vichboonen wassen geerne in heet sandachtich eerdtrijck. Als sij in vet / taey eerde ghesaeyt worden / daer en wassen sij niet gheerne. Ende en wilt niet gheueffent worden.

Den tijt.

Vichboone bloeyē drijmael. Eerst crijgen sij haer bloeyfel midden inden stam / int eynde vanden Mey. Dat tweede bloeyfel compt aē de tacken ter sijden / als die eerst beginnen rijp te worden in Junio. Dat derde in Julio / int sop. Alst werme iaren sijn / so muegen si alle tot rijpinghe comen.

Natuer ende complexie.

De Vichboonen sijn werm ende drooge van complexie / ende dat is lichtelick te mercken wt haren sinaeck / want hi is seer bitter.

C Die cracht ende operatie.

Vichboonen gepuluerizeert met huenick ingenomen / iaghen allerley wormen af. Sulcken cracht heeft dat water oock daer Vichboonen in geweyct sijn / als men dat drinct. Datselue doen sij oock / als men se eet / die wijl dat sij noch bitter sijn. Vichboonen gesoden / ende met Ruyte ende Peper gedroncken / hebben deselue cracht. Als sij in deser manieren ingenomen worden / so openen sij die verstopte milte en leuer. Met dit vooren genoemde water wascht men allerley ruydicheyt / quade sweeringhen / vleckē

*ad herhanden
wormen.*

*ad herhanden
ruydichheit*

D vleecken ende schorste hoofden/ want het geneest die wonderlijcken wel. *gheest*
 Dit voorseyde water met honick ende Myrhe in eender vrouwen scha *wonderlijck*
 melheyt gedaen/ verlostse vande doode vrucht/ en brengt den vrouwen *verlost/ s dan*
 haer maentstonde. Vichboonen meel maect een schoon huylt oft vel/ en *verlost*
 de verdriift de blaw plecken. Dat voorseyde meel met Gersten mout en *brucht*
 de water gemengt/ versuet ende versaecht de apostuenien/ als men daer *verlost/ s dan*
 op leyt. Met azijn gemengt ist goet tot weed om inde huepe. Alst in azijn *apostuenien*
 gesoden is/ so leytment op herte clieren ontrent dat kaeckbeen/ want het *apostuenien*
 verdriift ende verteert die/ en breect den Carbonckel. Vichboonen siedt *apostuenien*
 men in regenwater tot dattet dick sap wort/ ende dit suuert dat aenghe *aenghe*
 sicht/ als men daerop strijct. De wortel in water gesoden ende ghedron *loft de vrucht*
 cken/ lost de vrine. Als si sommige dagen in water geweyct hebben/ ende *loft de vrucht*
 datselue water dickwils verniewt wort/ so vergaet de bitterheyt/ ende si *loft de vrucht*
 worden heel suet. Ende als sij aldus gestooten/ ende met azijn ghedron *loft de vrucht*
 cken worden/ so verdriuen sij dat opworpen ende walginge der mage/ *loft de vrucht*
 en maken appetijt om eten. Den roock van gebrande Vichboonen/ ver *loft de vrucht*
 driift en veriaecht de flecken. Vichboone in droessem van olie gesoden/ *loft de vrucht*
 genesen alle schorsteheyt van viervoetich gedierte/ als men daermede strijct. *loft de vrucht*

Van Blau Violetten. Cap. CXVII.

Den naem.

Ion porphyron. Blaw Violetten.

A **D** Ie schoon blaw Violetten worden in Griec geheete Ion Porphyron/ in Latijn Viola muraria oft purpurea. Inde Apoteke heeten sij slecht Viola sonder yet meer. De reden van desen namen staen in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert.

Maetsoen.

De Violetten hebben ronde bladeren schier ghelijck Veel/maer dese sijn teerder ende cleynder/ en wassen van stonden aen wt der wortel/ gelijc ooc de cleyne naecte steekens/ die sijn dunne gelijc netgaren/ eenen vinger lanc/ daerop wassen die weltrieckede blaw bloemkens/ en elck van dien heeft ghemeynlick vijf bladerkens/ ende dmidelste van desen heeft een hol hoedeken/ binnen met een geel drupken besprengt. Dese Violetten worden ron-

V debesloten bollekens/die sijn vol saets/ende dat is den Hirs oft Milie ge
lijck. De wortel is veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Violetten wassen gheerne inde lombre op row plaetsen/ende sonder
linghe bi de mueren ende tuynen van houe.

Den tijt.

De Violetten sijn ghemeynlick alle dat iaer door groen/ende sonder
linghe als sij gheueffent worden. Sij bloeyen alle inde Lenten/ende son
derlinghe inde Meerte/ende door dien noemptmense oock Meertsche
Violetten. Dat saet vindtmen inden somer.

Natuer ende complexie.

De bladeren van blaw Violetten/ende desghelijck oock de bloemen
sijn koel inden eersten graedt/ende vochtich inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren alleen oft met Gersten mout ghemengt/leyt men op een
heete maghe/ende oock op de oogen. In dier manieren sijn sij oock goet
gevseert van de gene/dien dat lijf int fondament wtgaet. De bloemen/
ende sonderlinghe dat purpurenblaw van dien in water ghesoden en
de ghedroncken/is goet tot sweeringhen oft gheswel aenden hals/ende
den ionge kinderen die met de vallende siecte beladen sijn. Si doen oock
de pine int hooft vergaen/die van hitte ende droochte compt/alsment in
water siedet ende drinct/oft daeraen rieckt. Maer sij sijn quaet voor een
vochtich hooft/want sij trecken de snoterlinghe. Sij maken den mensch
slapende als hij daeraen rieckt. Dat saet is den scorpioenen gants con
trarie. Men mach van dese Violetten Conserue oft suycker maken/om
den dorst daermede te lesschen/ende tot camerganc te maken/ende tot
een row kele. Dit suycker bluscht ende verdriift de scherphelt der galle/
ende de ouer groote hitte van Corsen oft feber. Ende is oock goet tot
den drooghen hoeft. Desghelijck oock een Zulep ende Syrop van Vio
letten. Ende hoemen die maken sal/waer hier noodelooste
verhalen/want ander hebben hier af
breedt ghescreuen.

Van Vis

het lijf oft
fondament
wtgaet.

vroedinghe
oft gheswel
aenden hals.

maect den
mensch slapen

voor hant
cort/ten of feber.
drooghen hoeft.

21

Den naem.

Vilieren heetmen ooc Winter Vilieren/om des wille dat sij den winter wel verdraghen mogen / ende niet en ver-
vriesen. Si mogen oock Vrouwen oft Jonckfrouwen
Vilieren geheeten worden / want de vrouwen en ionck-
frouwen settense inde hoven/ende daerwt hebben sij ha-
ren naem/ende worden Matronales gheheeten.

Geslacht.

De Vilieren sijn drijerhande/want de sommige sijn gants wit / ende
die heetmen wilde witte Vilieren. Dander lijfverwich / welcke Incar-
naet Vilieren genoemt wordē. Die derde purpurbruyn/die noemt men
bruyn Vilieren/oft purpurbruyn Vilieren. Anders en hebben sij gheen
onderscheet dan inde bloemen.

Gaetsoen.

De Vilieren hebben eenē ronden/rouwen oft hayzachtigen steel/ eenē
cubitus hooge/met veel tacken. De bladeren sijn ghehayt ende row/en
langachtich/sinal/weeck/ende aschverwich/gelijck als de bladeren van
Wolcruyt. De bloemen sijn sneewit/lijfverwich oft purpurbruyn/ende

Violæ matronales.
Wilde witte Vilieren.

Violæ puniceæ.
Incarnaet Vilieren.

p ij elck

Elck Viliere heeft vier bladerkens. En Viola purpuree. Bruyn Viliere
de als sij haer vol bloeyfel gehad heb
ben/so worden dat lange / smale ende
röde hawkens / daerin leyt ront breed
sadeken. De wortel is lanc / houtach
tich / wit ende scherp.

Plaetse daert wast.

De Viliere sedtmen inde houen/
want si en wassen niet van haer selfs.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio en Augusto/
ende brengen als dan haer hawkens.

Natuere ende complexie.

De Viliere sijn werm en eens deels
vochtich / also dat claerlick wt haren
smaeck te mercken is / so wi in onsen la
tijnschen Herbario bewesen hebben.

Cracht ende operatie.

De Viliere scheyden de groue di
cke humoren / en verteeren die corts na
dien. En daerom de bladeren oft wor
tel in water gesoden ende gedroncken
sijn nut ende behulpelick den genen die niet wel haren adem verhalen en
connen / ende langhe tijt ghehoefst hebben. Si brenghen den vrouwen
haer maentstonde / sij lossen de vrine / ende doen sweeten.

brenghen den
vrouwen haer
maentstonde.

oft bladeren in water gesoden en gedroncken als hier boien staet.

Van Lis ouer Zee. Cap. CXIX.

Den naem.

21

Lis ouer Zee oft Blaw Lelien worden in Griec ende La
tijns Iris genaemt / om des wille dat de bloeme geschildert
is van coluer ghelijck als den Regenboge / also wi sulcx in
Latijns breeder verclaert hebben.

Maetsoen.

De bladeren van Blaw Lelien sijn de geel Waterlelien gelijk / maer de
se sijn grooter / breeder ende vetter. Den steel is slecht ende ront / eenen cu
bitus lanc / ende daerop wassen bloemen oft Lelien van veel colueren.
Elck bloem heeft ses bladeren / de drije eerste hangen nederwaerts / en sijn
van buyten gruengeel van coluere ende lichtbruyn door een ghemengt /
met bruyn aderens doortrocken. Naer van binne sijn sij aen den punt
sat purpurbruyn / ende met witte en leuerverwe streepkens gheschildert /
en dmidelste van dien dat sijn geel hayrachte wijnbrauwe. Dander
drije bladeren wassen recht op / en sijn ront gelijk als een cloor te samen
ghebnycht /

Van Iris ouer Zee.

Cap. CXIX.

Iris.

Lis ouer Zee.

D ghebuycht / schoon waterverwe tot
bruyn/wit/ ende geel geneycht / gelijck
als den Regenboge. De wortelen lig-
gen schier bloot wter eerden / ende sijn
knopachtich met veel ioncturen / hert/
ende hebben eenen goeden ruck.

Die plaetse daert wast.

De blauwe Lelien plandmen inde
houen. Si wassen somtijts op de mure
ren ende daken / want daer sedtmense
gemeynlic. Maer de alderbeste en edel-
ste wast in Illyria ende Macedonia.
De beste onder de wortelē is / die vast/
hert/cort/rootachtich vā coluere/ goet
van rucke/en scherp van sinaeck is.

E Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten/ ende prin-
cipalick inden Mey / inden tijt als men
bloemen behoort te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Die Blaw Lelien sijn werm inden
tweeden graedt / ende drooghe inden
derden. Si suyuere/maken rijp/ende verdeylen.

Die cracht ende operatie. *Dorgot mijner Dougfont uit.*

Iris gepulueriseert ende met huenick ingenomen / oft in stucken gesne-
den/ende in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet totten *hoest* / en ver-
deylt ende maect dunne die taey humoren ende slimicheyt / die ontrent de
borst ende longen vergadert leyt/ende lost die. Seuen drachmen vande
voorseide wortel met huenick water gedroncken / iaecht de galle af. Sij
D brengen ruste ende doen slapen. Si stillen dat *crimsel* inden buick. *Niet*
azijn gedroncken/sijn sij goet voor de gene die van veninich ghedierte ge-
beten sijn/ende die pijn oft ghebreck hebben inde milte/ ende die vercont
sijn/ ende inde Cortse van coude rijeren / ende den ghenen dien haer na-
tuerlick saet ontloopt. *Niet* wijn ghedroncken/brengen sij den vrouwen
haer maentstonde. De wortelen morw ghesoden / leytmen op hert ghe-
swel/om dat te vermorwen/ende verdeylen al wat opgelopen is/ende
doen de clieren vergaen. Dat poeder van dese wortelen suyuert de on-
reyn wonden/ende heylt de fistelen/ende doen dat vleesch wassen / ende
sonderlinge als men daer huenick in doet. Dat puluer van dese wortelen
met azijn ende olie van Roosen ghemengt sijnde/ende opt hooft ghestre-
ken / versaecht de pijn int hooft. Blaw Lelien wortel met *Niescruyt*
ende twee deelen honicks ghemengt sijnde/ende aen gestreken / verdriift
de sproeten ende ander placken en vleckē des aenghesichts. *Nien* mach

p iij

oock

doen slapen.
crimsel inde buick.
den sijn
natuurlyck
saet ontloopt.
hart gheswel
ghesworen.
suyuert onreyn
wonden.
versaecht de
hooft pijn.
sproeten in
placken en
vleckē des
aenghesichts.

Oock dese wortel tot badinghe der verherde moeder ghebruycken in wa-
ter ghesoden/ende in dat water een doercken steken ende daerop leggen.
Dit voorseyde water is oock goet ghebesicht tot een clysterie/ voor de ge-
ne die weedom inde huepe hebben. Dese wortel in wijn gesoden ende ge-
droncken/ is goet den ghenen die dwater laden/ en lost den steen inde len-
denen/ ende de vrine. Als sij met hers gemengt ende ghestreken wort/ so
doet sij de pijn vergaen diemen heeft inde zenuwen/ lenden ende huepe.
Desgelijc machment oock binden op de tanden/ daermen pine in heeft.
Men doetet inde nuese om te niesē. Met huenick ghemengt sijnde/ trect
sij gebroken beenderen wt/ als inent daerop leyt. Si geneest oock de fron-
selen ende clouen des fondements. Sij maect eenen goeden adem/ als
mensē inden mont houdt ende knowtse.

Van Gansentonghe. Cap. CXX.

Den naem.

Ansentonghe wort in Griecx ende Latijn Hieracium ende
Sonchites geheeten. De redene van dese ende meer ander
namē staen breet in onsen Latijnschen Herbario verhaelt.
Dit cruyt heetmen oock Sanickcruyt/ om geen ander oor-
sake/ dan dat de Sanicken met dat sap van desen cruyde
haer oogen nettē/ ende haer gesichte daermede scherp maken en stercken.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederhande/ deen groot en dander cleyn. Dat onders-
scheet van beyden/ machmen lichtelick wt de nauolghende bescreuinghe
mercken.

Haetsoen.

Die groote Gansentonghe heeft eenen steel die is row/ dornachtich/
rootachtich ende hol. De bladeren sijn verre van een ghekerft/ ende heb-
ben rontsomme stekende punten/ ghelijc als de Melckwey oft Gansen-
distel. Int opperste vanden stelen wassen lange bollekens/ daerwt sluy-
pen schoon/ geele/ doderverwighe dubbel oft gheuulde bloemen. Ende
also haest als dese bloemen tijlich oft rijp worden/ so worden dat hay-
righe/ ronde en wolachtighe bollekens/ ende die vliegghen daerna wech.
De cleyn Gansentonghe heeft ooc bladeren verre van een ghekerft/ maer
sij en heeft gheen stekende puntkens. De stelen sijn hol/ teeder/ ende glat
oft cael ghelijc Biesen/ ende gants gruen. Ende draecht oock geel/ dub-
bel/ doderverwighe bloemen. Na dat bloeyfel vliecht dat hayrachtich
grijs saet ewech/ in aller manieren ghelijc men siet aen de groote Gans-
sentonghe.

Die plaetse daert wast.

Beyde dese cruyden wassen in beemden/ ende sonderlinghe dat cleyn-
ne. Dat

Sal water
Laden.
Lof dyfsm
ind 8 Lendenen
ind 8 de vrine.
Lendenen
maecht
ind 8 de
goudstroom
ind 8 de vrine
fondement

Sanicken.
gastboor
oogen.

Van Gansentonghe.

Hieracium maius.

Groote Gansentonghe.

groß habichtskrant

Cap. CXX.

Hieracium minus.

Cleyne Gansentonghe.

Kleiner habichtskrant

Ene. Dat groote vindt men selden/nochtans ooc inde beemden bi de dammen aen watergrachten.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen int leste van Julio/ende voorts door den gansen Augusto. Dat sap salmen inden Vogst vergaderen.

Natuur ende complexie.

De groote Gansentonghe verkoelt/ende adstringeert matelick. De cleyne is veel bitterder van smake.

Cracht ende werckinge.

De groote Gansentonghe is seer goet gheleyt op een heete maghe/ende op ander heete ghebreken. Dat sap gedroncken/versaecht dat knagen vander mage. Dat cruyt leyt men met de wortel op steken van scorpioenen/ende heylt die. Dat cleyne heeft schier deselve operatie. Haer sap is goet tot alderhande ghebreken der oogen/want het verdrift de donckerheyt van tghesichte. Sommighe segghen dat beyde dese cruyden als sulcke cracht hebben tot de ghebreken der ooghen/dat sij de oogen claer maken/al waert dat yemant maer de wortel van desen cruyde

+ aen sinen hals en droeghe.

Van Peert

Augen flucken
für man
und vng.

Dieses wurtel im sommer so die dorn in dirp
jungfräw gahnt, graben, daß ist, umb Bartholomai, und den Mündchen
und die, so flucken in Augn hat, angestrichet, wirdt die Augen, die sal bigen.
Der wurtel am Hals getragen soll das Gesicht besser, und wider bringen
das oogen clare machen.

San Peertsteert.

Cap. CXXI.

Den naem.

21

Peertsteert wort van sommigen Cattensteert ende Cannencruyt geheete. In Griec *Sippuris* / in Latijn *Equisetum* / ende bij onsen tijden *Canda equina*. Ende heeft schier alle die name daeromme / om dattet met sijn hayz oft lange gersbladerkens eenen peertssteert ghelijck is.

Geslecht.

Peertsteert is tweederley / deen groot ende lanc / dander cleyn. Dat groot is ooc tweederley / want dat een wast gants naect en slecht / gelijc als de biesen / sonder hayz oft veerkens ter sijden / en dat heeten de sommige Schast. Dander heeft rontsom dunne gershayzkens gelijck een sterre / also wi dat in sijn bescrijninge claerlick bewisen sullē / en is row / waer door dattet sommige *Asprella* heeten. Ende de draeyers besigen dit om allerley hout en gedraeyt werck daermede te polijsten en effen te maken /
B ende sij heetent gemeynlick Schastihoy. Dat cleyn is oock tweederhande / dat een is wat groter / maer sijn hayzlocken sijn seer teeder ende dick te samen gesedt / ende dat is den rechten Peertsteert / also wi in sijn bescrijninge verclaren sullen. Dat ander is dat gemeynste / want de meyskens schueren dat tennewerck en eerewerck daermede / ende wordt ouermids dien Cannencruyt gheheeten / maer om sijns faetsoens wille heetment Cattensteert.

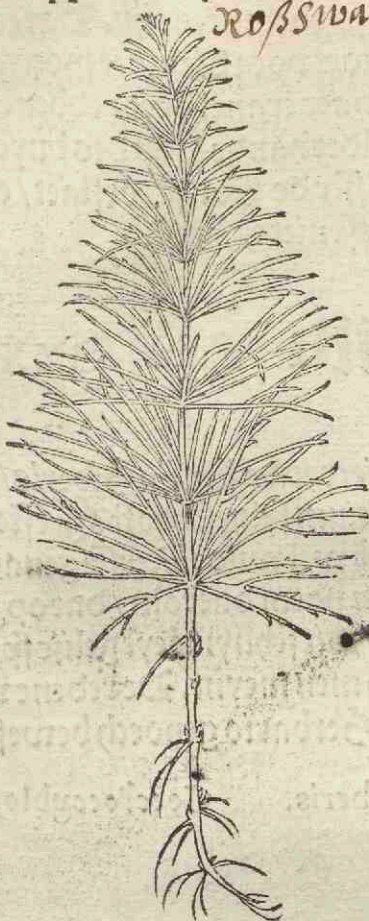
Faetsoen.

Dat eerste gheslecht wast naect ende slecht ghelijck als de biesen / sonder hayz oft bladerkens / met veel ionctuerkens / ende heeft int opperste een swert schuetken oft dodde / ghelijck als ionge Spargen. Dat ander heeft hole stelen / een luttel rootachtich / row ende hert / onderscheydē met ledemens oft ionctuerkens die enen verre vā een staen / ende wt dien wassen rondtsomme veel teere / dunne bladerkens / ghelijck als Biesen. Het
C wast hooge op / ende hangt hem aen al wat daer bij staet / met veel swerte hayzkens / gelijc eenen Peertsteert. De wortelen van beyde sijn swert / houtachtich ende herdt. Dat derde gheslecht is den tweeden wat ghelijck / maer het is teeder ende dick besedt. Ende oock sijn alle de knoopen oft ionctuerkens so vol dunne hayzkens / dat elcken steel als hij wtghetrocken wordt / eenen hayzigen peertsteert gelijck is. Dat vierde brenget alle iaer inden April naecte schuetkens voort sonder bladeren / ende als die wat opghewassen sijn / so doen sij haer op / ghelijck de aren van Wechbree / met dat bloeyfel. Ende inden May daerna so comen de rouwe hole steelkens voort met haren hayzkens oft bladerkens / en die dodemens vallen vantsop van bouen af / ende sij verdwijnen sonder saet.

Plaetse daert wast.

De twee eerste gheslechten wassen in stille watergrachten / en in natte doncker poelen ende putten. Dat derde en vindtmen ouer al niet. Maer sijn

Van Peertssteert.

Hippuris. Peertssteert.
Roßswantz

Cap. CXXI.

Equisetum breuius. Cattensteert.

Dijn gewoonlijcke stede is in doncker natte dalen/ende ghemeynlick daer de viuers afgelaten worden/en inde beemden daer ontrent. Dat vierde wast in sandachtighe beemden/ende oock op sommighe vochtige sandachtighe ackers onder de vruchten.

Den tijt.

De twee eerste comen inden Mey wt met haer dodden/en men vindse voorts inde maent daerna/ende schier den geheelen somer door. Ende de twee leste brenghen haer dodden voorts inden April.

Die natuer ende complexie.

Alle de gheslechten van Peertssteert adstringeren oft trecken tsamen/ende droogen sonder bijten/ende daerom sijn sij oock crachtich om alle ley wonden te heyleen.

¶

Cracht ende operatie.

Dat sap van Peertssteert wtgedowt ende inden nuese gedaen oft gestreken/stopt dat bloede wt de nuese. Dat voorgenomde sap met wijn ghedroncken/genesst dat roode melizoen/ende lost de vrine. Dat cruyt ghestooten oft gepuluerizeert ende ingestroyt/heylt allerley groote ende versche wonden/al waert oock dat sij tot aen de spanader ruerden. De bladeren in water gesoden en gedroncken/genesen de dermen die vā bin-
nen gequetst sijn/ende de blase en geschoortheyt. Dat cruyt mitsgaders
de worz

*stopt nuese
bloeden.*

*allorby
grooten
dorsse
wonden.
heylt.*

swaerlijck
afsmitten

bloetspouwen

alderhande
loop des
buysche

De wortele is goet voor gene die hoesten/ende met swaricheyt adem hebben/ende oock alle den genen die binnens lijfs ghebroken sijn. Dat cruyt in water oft wijn gesodē en gedroncken/is goet voor die bloet spouwen/ende voor de vrouwen die te ouervloedich haer cranchheyt hebben. Het is oock goet in deser manieren ghenut/tot alderhande loop des buyx/te weten datment inneme met herden wijn alser de Cortse toeslaet/ende datment in water siede/est datmen de Cortse niet en heeft.

Van Coeckoeerbloem. Cap. CXXII.

Den naem.

A Coeckoeerbloem wort in Griecx ende Latijn Hiberis/ Lepidium minus/ende Nasturtium sylvestre oft agreste geheeten. Ende mach dan oock wel wilde Kersse genaemt worden. Dit cruyt heeft dien naem daerom / dat op dat steelken onder dat knoopken/wit schuym leyt gelijk speesel/dwelc de Coeckoeck daerop worpt / also men meynt. De redene van ander namen hebben wi inden Latijnschen Herbario genoeg bewesen.

Faetsoen.

Hiberis. Coeckoeerbloem.

B Coeckoeerbloem heeft eenen steel die is ront / somtijts eenen cubitus lanc / met luttel bladerē / en die sijn de Kersse gelijk. De bladeren die beneden bij de wortel staen sijn ront / en van faetsoen de Waterkersse niet ongelijk. Die bouē aen den steel staen/sijn de Hofkersse gelijk. Sijn bloemē staen opt sop vāden stele/ende sijn witachtich met purpurbruyn gemengt / en elck bloemken heeft vier bladerkens. En als die afvallen/so wassen cleyn hawkes daerna/daer inne vindtmen seer cleyn sadeken / datment nauw ghesien en can. De wortel is veeselachtich en scherp van smaecte/ende rieet ghelijck de Kersse.

C Plaetse sijnder wassingē.

Dit cruyt wast op ongebowde plaetsen / in beemden / hoven / ende aen den wech.

Den tijt.

Coeckoeerbloem compt wt inde Lentē / en sonderlinge inde April en May / ende duert tot in Junio / ende dan beginnen sijn bloemen wit te worden.

Omtrent

Van Coeckoecbloem.

Cap. CXXII.

D Ontrent dien tijde ist in sijn meeste cracht / daerom dattet als dan oock sijn saet brengt. *Natuer ende complexie.*

Dit cruyt is werm inden vierden graedt ghelijck als de Kerse / noch tans drooghet minder.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde wermt ende bernt / ende is goet tot weedom der huyse / met ghesouten Verckensliese als een plaester vier vrent daerop gheleyt. Maer om cort daerast spreken / dit cruyt heeft alle de operatie van de Kerse / ghelijck wij op sijn plaetse daerast scrijuen sullen. Coeckoecbloem in looghe gesoden / veriaecht de luysen. Waerwt blijet dattet seer droocht ende de vochticheyt diep wten lijne treet / also als wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

*hier bru op de
huyse lasten
leggen.*

*luysen
veriaecht*

Van groote Eppe. Cap. CXXIII.

Den naem.

Hipposelinon. Groote Eppe.

A Roote Eppe wordt in Griec Hipposelinon en in latijn Olus atrum geheeten. Ende waerom dattet so heetet / vindi in onsen Latijnschen Herbario. De Apotekers ghebruycken dat saet van desen cruyde voor Peterselie van Macedonien. Maer hierin dolen sij / gelijk wi sulcx in latijn breeder verclaert hebbē.

Maetsoen.

B De groote Eppe heeft eenen hollen / hoogen / teederen steel. De bladeren sijn breeder dan aen de Eppe / ende een luttel rootachtich. Sij draecht int sop veel bloemen. Dat saet is swert / lancachtich / vast / scherp / ende weltrieckende. De wortel is binnen wit / wel smakende ende redelick groot.

Die plaetse daert wast.

Groote Eppe wast in plaetsen daer veel lomber is / ende bi waterpoelen.

Den tijt.

Groote Eppe en brengt int eerste iaer geen bloemen / maer int tweede iaer begint sij inden somer te bloeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graet / ende drooge int middel van den derden. *Cracht*

Van Discus. **Cap. CXXIII.**
 C ghemengt/ende een plaester daerwt ghemaect/ende ouer gheleyt/maect
 rijp/verteert/en maect mornw/trect oock tsamē de sweeringē bi de ooren /
 ende alderley geswel. Alsment met wier oock mengt/ende op oude swee-
 ringen leyt/so heylet die. Het verteert ende maect de milte cleyn/alsment
 met calcē mengt. In summa / Discus trect wt alderley subtile ende gros-
 ue dicke vochticheyt of humoren/ende verdeylt ende verteert die.
Van Weedt. **Cap. CXXV.**

Den naem.

Weedt wort in Griecr en Latijn Isatis gheheeten. Voor-
 tijts wast oock Glastum gheheeten / maer nu heetment
 Guadum/dats Weedt.

Gheslecht.

Men vindt tweederhande Weedt. Dat een is tam/
 ende dat gebruyctmen tot blaw verwe. Dat ander is wildt/ende dat sel-
 ue en wort tot de verwen niet ghebesighet.

Haetsoen.

Dat tam Weedt heeft bladeren op deerde wtgespreyt ghelijck Wechs-
 bree / maer sij sijn vetter ende swerter. Den steel die int tweede iaer op-

Isatis.

Tam Weedt.

Guadum syluestre. Wildt Weedt.

B schiet/is twee ellen lanck/ende doet hem inde hoochde op met veel tacken ende schuettkens/ende die sijn met scherpe bladerkens verchiert. Op tsoep vande stelen wassen seer cleyn geel bloemkens/seer menichuuldich/ende veel bij een/ende dat worden hawkens/die sijn lanck ende breed/ghelijck als cleyn tongeskens/daerinne leyt dat saet. Dese sijn eerst groen/ende daerna worden sij swertbruyen. Dat wilde is den tammen seer gelijk/maer de stelen sijn wat teerder/cleynder ende bruyachtigher/de hawkens sijn oock smaelder dan van dat tamme/anders en is tusschen beyden gheslechten geen onderscheedt.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dat tam Weedt plandmen tot veel plaetsen in Duytschlandt/ende principalick onder Aken ende Erdfurt. Tot dit cruyt heefmen eyghen muelens gheuonden/daerop wordet/te wijle dattet noch groen is/ghesbroken ende gemalen/ende dan maectmen daer af clooten oft ballen/die laetmen in heete somers op horden liggen/ende ten lesten so gebruyckent de verwers om wolle ende laken daermede blaw te verwen. Dat wil de wast van selfs/maer niet oueral.

Den tijt.

Beyde gheslechten van Weedt bloeyen in Maio en Junio/ende daer na brenghen sij haer saet/also voorsyt is.

Natuere ende complexie.

Dat tam Weedt is bitter/ende trect tsamen/en daerom drooget seere/maer het en is niet so tangher oft scherp als dat wildt. Want dat verwermt ende droocht meer dan dat tam.

D

Die cracht ende operatie.

*allerley geswel
oock alderhande
quaden wonden
rotte wonden etc*
De bladeren van tam Weedt stootmen/ende men leytse op allerley geswel. Si heylen oock versche wonden. Si stoppen dat bloet. Sij heylen oock alderhande quade/vuyl/rottende/lopende ende inetende vlcerationen ende wonden. Men mach onder de voorsyde bladeren broot/oft Gersten oft Terwenmeel mengen/na gelegentheyte vander sake. De bladeren sijn oock goet gestooten/ende opt wildt vier geleyt. Wildt Weedt is wt nemende goet tot vochtige vuyl vlcerationen. Maer tot ander voorsyde gheuoemde ghebreken en ist niet so goet/want het droocht te seer/ende is wat scherp/also dat die ghebreken daer door verargheren/ende maectt oock apostuemen. Dit wildt gheslechte ghedroncken/is goet voor de ghene die ghebreken hebben inde milte/ende oock daerop gheleyt.

Van Wils

Den naem.

21

Ilghe wort in Griecx geheeten Itea/ende in Latijn Salix. Deredenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario ghesedt.

Geslacht.

De Wilgen sijn drijerley / sommige root/die heetmen roode Wilge/en die besiget men totten banden oft reepen/ende wordē in Latijn gheheeten Nigre oft Punicee/Viminales/Sabine/ende Amerisine. De andere sijn geel/ende die worden Grece/Candide ende Vitelline ghenaeamt/ende in Duytsch witte Wilghe. Die derde heetmen cleyne Wilgen/ende in Latijn Gallyre / also wij sulcx int langhe verclaert hebben in Latijn/ende ware noodeloos hier te verhalen.

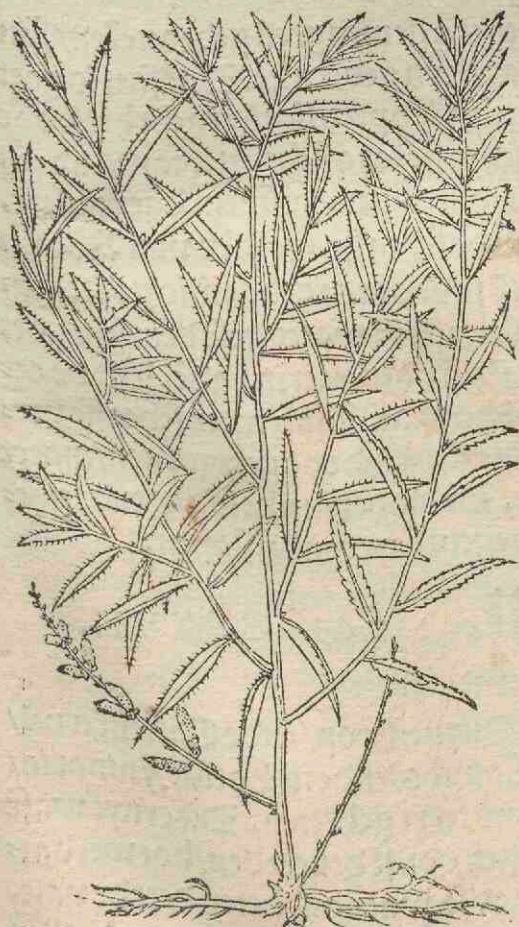
Haetsoen.

Wilgen hebben eenen corten stam met lange tacken / die wassen int opperste wten stam/als oft sij wt een hoest quamen/ende sij sijn taey/en laten haer buygen. De bladerē sijn lancē ende smal/bouen groen/ende onder aschverwich. De bloemen wassen met hoopkens tsamen/ende als si haer ontluycken/so sijn se hayrich ende wolachtich / ende ouermids dien heetmen die Cattēkens. Dese cattēkens en behouden si niet langhe/maer

Itea.

Roode Wilghe.

Salix græca. Witte Wilghe.

q ij sijn wort

E sijn wordē vanden windt rijp/ende eer
de vrucht rijp wort/so wordt sijn van-
den windt verstroyt.

Plaetse daerse wassen.

Alle de gheslechten van Wilghen
wassen geerne aen den watercant/ en
op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

De Wilgen bloeyen int beginsel vā
de Lentē/ ende dat bloeyfel valt afeer
de vrucht voortcompt/ als bouen ver-
claert is. En hierop heeft Homerus
oock acht genomen/ want in sijn spra-
ke noempt hi de Wilge Olesicarpus.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende bloemen oft Wil-
ge cattēkens drooghen en trecken rede-
lick tsamen. Maer de schorsse is noch
droogher.

D Cracht ende operatie.

De Wilgen bladeren/ saet/ schorsse
en sap trecken tsamen. De bladeren in
stukken gestootē/ ende met een luttel Pepers gemengt en gedroncken/ sijn
goet voor de gene die pijn hebben in dat cleyne gedermitte. Dat saet is goet
voor de gene die bloet spouwen. Desgelijcke operatie en cracht heeft ooc
de schorsse/ maer si droocht meer. De schorsse tot affschen gebrant/ ende in
azijn geweyct/ verdriift de werten en erteroogen/ als ment daer op leyt.
Dat sap van Wilgen bladeren oft van de schorsse/ met olie van Roosen
in een granaetappel schelle gewermt/ en inde ooren gedaen/ is goet tegen
de pine inde ooren. De bladeren ende schorsse in water gesoden/ sijn goet
voor de gene die dat Podagra hebbē/ als si haer daer in badē. Dit voor-
seyde water verdriift de schellen vande hoofde. Tsap wter schorsse ver-
gadert/ te wyl dat de Wilgen noch bloeyē/ en inde oogen gedaen/ maect
claer ooghen ende een schoon aensicht. De bladeren ghesoden ende ghe-
droncken/ veriagen den lust ende ghenegentheyt om byslapen.

cleyne gedaente
voedem.

verrijft
wertten vnde
erteroogen.

pine in de
ooren.

maect claer
oogen.

en schoon aensicht
byslapen.

Van Ryssecom.

Cap. CXXVII.

Den naem.

Ryssecom heetmen oock Duyuencrop/ ende Cattenkernel/
ende in Griec wordet Capnos/ ende in Latijn Fumaria/
ende inde Apoteke Fumus terre geheeten. Dit cruyt wast
van eenen vetten vochtigen donst der eerden/ hoewel dat
tet oock wast van dat saet/ so waer dat het in deet de valt.
En

Wen ander reden hebben wi in onsen Latijnschen Herbario gheset.

Haetsoen.

Sumus terre heeft veel steelkens oft tackkens. Sijn stelen zijn viercantich met cleyn / teeder / weecke bladerkens becleedt gelijk als de Coriander / maer si zijn asschenverwiger. Het cruyt purpurbruyn bloemkens / die zijn inden eersten een druysken ghe
lijck / ende daerna als haer die opdoe /
so staet elck opwaerts aende steel hert
aen malcanderen. Ende als dese vol
bloeyt hebben / soo worden dat cnop
kens / daerin leyt cleyn sadekē. De wor
tel is enckel ende scherp / met luttel ende
cleyn veeselfkens oft haykens.

Capnos.

Grysecom.

Die plaetse daert wast.

Grysecom wast geern onder de Ger
ste / in hoven / aen tuynen / in wijngaer
den / onder Vlas / ende op ander vette
ghebowde plaetsen.

Capnos. Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt eerst in Maio ende
Junio / ende daerna tegen den Herst.

Natuer ende complexie.

Grysecom is werm en drooge van
natuere inden tweeden graedt / en dat
is licht te mercken wt sine smaect / wāt
hi is scherp ende bitter.

Cracht ende operatie.

Dat sap van desen cruyde is scherp
achtich / ende ouermids dien so scherp et tghesichte / ende maect claer oos
ghen. Het treckt de tranen en doet weenen / gelijk als den roock. Dit sap
mengt men met gummi / ende men strijcket op de wijnbrauwen / op dat
ter gheen dubbel hayt wt en wasse. Dit cruyt in water ghesoden ende ge
droncken / iaecht de galle af door de vrine / ende is goet tot verstoptheyt
der leuer / ende onsterckheyt der seluer. Dit cruyt ghedroocht ende gepul
uerizeert ende met Medeghedroncken / purgeert door den camergancē /
ende als ment met cleynen wijn inneempt / so stercket de mage.

Ende tis oock goet voor de ghene die met ruydis
cheyt ende ander quade seericheyt
beladen sijn.

q iij

Van Mol

*moet slaen
oogen.*

*wijnbrauwen
ghesoden ende ge
droncken.*

*purgeert door
den camergancē
ruydis
ende aen on quade
seerichheit.*

Van Tollencruyt. Cap. CXXVIII.

Den naem.

2 **T**ollencruyt noempt men ooc Cruysboom ende Christus palme. In Griecx wort dit cruyt Cici ende Croton/ ende in Latijn Ricinus/ ende inde Apoteke Cherna ende Cataputia maior genoempt. Sommige heetent oock Pentadactylon ende Palma Christi. Dereden van alle dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario. Dit cruyt schiet in corter tijt hooge op / also dattet eenen boom ghelijck wort. Ende als sijn saet wt springt/ so eest den hontswormen ghelijck.

Haetsoen.

Tollencruyt is een fraey boomken / wassende meer dan eens mans lengde hooge/ en heeft eenen ronden/ hollen/ rietachtigen/ teederen/ bruynen/ witverwigen/ meelachtigen steel/ met groote swerte bladeren geciert/ en die sijn rontsomme wtgesneden ende breed/ aen te sien ghelijck eenen grooten gansenvoet / oft een wtgestreckte hant/ die haer vingeren van een spert/ want elck blat is in seuen/ acht oft negen deelen gedeylt. Int opperste vanden stele wassen tacckens/ die hebben cnoppen/ en int sop van dien wast een druysachtighe dodde/ ende die draecht tweederhande bloeyfel/ geel ende root. Dat onderste ende eerste is geelverwich. Mer die opgaen/ so sijn ronde scherpe cnoppens/ ende als die volbloeyt hebben/ so vallen die afsonder vrucht. Dat ander bloeyfel bouen dit/ dat is root/ ghelijck als de Soffraenbloemen/ ende na desen comen daer stekende graentkens wt. Ende elck greyn is drujcantich/ ende als die rijp worden/ so doen si haer op/ ende daer valt gruis saet wt/ dat is van saetsone ghelijck eenen hondsworm.

Cici. ^{Wunderbaum} Tollencruyt.

Plaetse sijnder wassing.

Dit is een vreemdt ghewas / ende onlanx eerst in Duytschlandt ghecomen/ ende wort nu oueral inde hosen gheplant van dat saet.

Den tijt.

Cruysboom is een recht somer ghewas / ende en mach gheenem rijm oft vorst verdraghen / ende moet iaerlicks van dat saet gheplandt worden

Den inden April. Ende datselue saet salmen inden Herst vergaderen. Want also haest als de coude aencompt/ also voorsayt is / so bederft dit ghewas.

Natuer ende complexie.

Cruysboom is werm ende drooge inden tweeden / oft ten hoochsten inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

E Dertich greynen van desen cruyde van haer schelpen ghereynicht/ ^{galle / slijmich sijt} gestooten ende ghedroncken / iaghen af door den camergancck de galle / taey ^{dues dat water.} slijmicheyt / ende dwater. Sij doen spouwen. Maer dese purgatie is een swaere ^{purgatie.} swaer om innemen / want sij beroert de maghe / ende maect die seer ontsiet. De voorsayde greynen ghestooten ende aen ghestreken / oft op gheleyt / doet de plecken ende vleckten des aensichts vergaen. De bladeren gestooten / ende op gheswollen hittighe ooghen / ende op slijue gheheuen ^{swollen hittighe ooghen} vrouwen borsten gheleyt / doet dat gheswel / ende de pijn vergaen. Met azijn ghetempert sijnde / blusschen sij dat wildt vier. De olie van dit ^{Wildt vier.} saet is subtyl van complexie / ende wermmer dan olie van Olijnen. Ende en dient niet om eten / dan alleen tot plaesteren / ende inde lampen te verbernen.

Van tam Ossentonghe.

Cap. CXXIX.

Den naem.

Tam Ossentonghe wort oock Buglosse / en in Griec Cirsson / in Latijn Spina mollis ende Buglossum magnum geheeten. De Apotekers heeten dit cruyt Buglossa ende Lingua bouis. De reden en oorspronck van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

Detamme Ossentonge is tweederhande / groot ende cleyn. De groote wort van sommighen Roomsche Ossentonghe geheeten / om des wil le dat sij corts wt vreemde landen herwaerts ouer ghebracht is gheweest / ende te voren van niemanden bi ons niet gesien en heeft geweest. De cleynen wort oock ghemeyn Ossentonghe geheeten / daeromme dat sij van selfs hier te lande wast.

Gaetsoen.

De groote Ossentoghe brengt eerst voort lange / rouwe / swertgroene / hayrachtige en stekende bladeren / en crijcht daerna lange / rouwe / teeder / drijcantige stelen / met veel tackens ter sijden inde hoochde. Dese stelen sijn van onder tot bouen met cleyn bladerkens becleet / en die sijn gefaetsoneert gelijc scherpe tongeskens. Op de stelen wassen veel schoone purpuren bloemen.

Van tam Oſſentonghe. Cap. CXXIX.
Cirſion. Cleyne Bugloſſe. Bugloſſum magnum, Groote Bugloſſe.

C bloemkens/elck met vijf bladerkens/ſterrewijs ghelijck een radeken aen te ſien. Ende als die afvallen / ſo vindtmen inde gheſterrede hayrachtighe huyskens drij oft vier graw corenkens neffen een / ende die ſijn vol rimpelen oft fronſelen / ende daeraf ſedtmen ander ſtocken/die cruyghen ſelden bloemen int eerſte iaer / het en ſij dat dat ſaet wt der ſeluer eerde come daer dat in gheſaeyt wordt. De wortel is lanck / ſlecht / ende buyten grawſwert. De cleyne Oſſentonghe is der groote van wortel / ſtelen / cruyt ende bloemen ghelijck / maer ſij is veel corter / ſmaelder / ſcherper ende cleynder. Haer bloemkens ſijn oock cleynder / deſghelijck oock dat ſaet is ſwerter.

Plaetſe daert waſt.

De groote plantmen nu ſchier oueral inde houe. Ende werdt voormaels ſelden bij ons gheſien. De cleyne Oſſentonghe waſt oock inde houe / ende op ſommighe plaetſen van ſelfs.

Den tijt.

Die Oſſentonghen bloeyen meeft in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

Deſe cruyden ſijn werm ende vochtich inden eerſten graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van Oſſentonge verſaecht de pine der crampader / alſmen die aen

Van tam Oſſentonghe.

Cap. CXXIX.

Die aen dat ledt hangt daer de pine in is. De Medicijnmeesters bi onsen tijden gheuen den Oſſentonghen toe / dat sij dat herte verstercken ende cracht gheuen / dat sij onsterckheyt ende onmacht keeren / droefheyt ver-
 iaghen / ende vruecht maken / ende in summa alle tghene dat wij hier bo-
 uen vande Bernagie ghescreuen hebben.

herte stercken.
 droefheyt.
 vriagghen vrie-
 wecht maken.

Van Coriander.

Cap. CXXX.

Den naem.

A Coriander heetmen in Griecx ende Latijn Corion oft Co-
 riannon. Inde Apoteker noemptmen Coriandrum. En
 de heeft dien naem na de wantluysen / die in Griecx Coris
 heeten. Want gheen wandluys en stinct so seer als den
 groenen Coriander.

Haetsoen.

Coriander heeft eenen steel / die wast anderhalf elle hooge / met veel ta-
 cken ter syden. Als hi eerst wtcompt / so gelijcken sijn bladeren den cruy-
 de / dwelck men Capillus Veneris heet / ende dander daerna gelijcken
 den bladeren van Fumus terre / en rie-
 cken seer sterck / ia si stincken gelijck als
 wantluysen. De bloemē sijn wit. Dat
 saet wort ront en bloot sonder schelp-
 kens / ende is vast / en duert lange / ende
 heeft goeden ruck. De wortel is cort /
 houtachtich / en niet seer veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Corion. Coriander. Wantskendill

B Coriander wast geerne in vet eerde
 rijck / niet tegenstaende dat hi ooc som-
 tijts in mager eerde geronden wordt.
 Si moet ghesaeyt worden / want hi en
 compt niet van selfs.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Au-
 gusto / ende wordt ontrent den Herst
 vergaet / als sijn saet rijp oft tidich is.

Natuere ende complexie.

De natuer vanden Coriander en is
 niet eenderley / maer van menigherley
 cōpositie. Want sij is seer bitter / maer
 die bitterheyt is gefondeert op een sub-
 tiel ende eerdsche substantie. Si heeft
 ooc eens deels een waterachtighe law vochticheyt / en treect tsamen / also
 als ick in mine Latijnschen Boeck vande cruyde breeder bewesen hebbe.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Coriander bereyt en met suetē wijn gedroncken/doodet de wormen/ende vermeerderet dat manlick saet. En dat heetmen bereyt/als hi ouer nacht in goeden wijn te weycke ghelegen heeft. Naer men en sal des Coriander saets van binnen niet te veel vseren / want het maect den mensch dul en sinneloos. Alst met broot en Gerstennout ghemengt wort/so verdrijsmen daermede hittich ende vierich geswel. Met boone meel gemengt sijnde/doettet de croppen/ clieren/ende ander sweeringen vergaen. Sijn sap met ceruyse / schuyim van siluer / azijn ende olie van Roosen gemengt en geapliceert sijnde/vercoelt de heete inflammationen/ende ontsteken gebreken. Dat Coriander saet bi twier gedroocht/maect herten camerganc. Het sluyt oock de mage/en bewaert de spise daerinne so lange tot dat sij gedigereert ende verteert is. Coriander saet met azijn gestooten/ende vleesch daermede gewreuen/bewaert en houdtet dat den geheelen somer lanc sonder letsel oft sonder bederue/en en laet daer geen made in wassen. Xenocrates scrijft / als een vrouwe haer maentstonde te oueruloedich heeft/ en eens daechs een greynken vā Coriander in hare dranc inneempt / so blijft den vloet eenen dach achter. Neempt sij twee greynkens inne/so blijft hi twee daghen achter/ende also voort. coriander nimpt den frauen ihren lust. Vud des Manns samenwirdt dardurch gemindert. Sill garwenig gewinst werden oder garnicht.

maer Van
blijsten te
gebruyken
ist seer goet
voor de genen
die van
doen hebben

Vleesch
bewaren

Coriander
sompt den lust der
vrouwen en
mans saet ander
dage day.

Van Wrange.

Cap. CXXXI. werden
oder garnicht

Den naem.

A

D

It verwerrede Viltcruyt oft Wrange/heeten sommighe oock Vlas sijde. In Griec heetment Cassytha / in Latijn Cassutha / veranderende de y in een u. Na desen hebben de Arabische meesters Casuth gheheeten / ende de Apotekers Cuscuta.

Haetsoen.

Dese Wrange wast aen ander struycken sonder wortel/ende is gelijc een verwerret garen met veel draeyen door malcanderē geulochten. Dit climpt op lancx de tuynen en struycken gelijck Hoppe / ende en heeft geen bladeren. Sijn bloemen sijn wit/ende de vruchten dat sijn ronde cozenkens/vol saets/ende dat is seer cleyn/ gelijck saet van Colle oft Claproosen. De draeyen oft tuyten van desen cruyde sijn somtijts wit/ende somtijts oock root/also groot ende dicke als snaren van Lieren.

Die plaetse daert wast.

Dat witte wast op sommige drooge beemden / ende aldaer vlidderet ouer ende weder/ende ouertrect dat gras/also dattet niet wel opschieten en can. Dat root vindmen aen tuynen ende boomen / daeraen claueret op/ende vlecht hem so dick daeraen / dattet wort gelijck een hutte / daermen onder schuylen mocht wter sonnen. Het treckt oock somtijts de boomen ende struycken/daert aen hangt/nederwaerts ter eerden.

Den tijt.

Van Wraughe.

Cap. CXXXI.

Casslytha. Wraughe. fultzkrant

C Den tijt.

Viltcruyt vindtmen meest in Julio
ende Augusto/ en tot dier tijt brenghet
oock sijn bloemen ende vruchten.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is werm inden eersten
graedt/ende drooghe inden tweeden.
Ende het is bitterachtich.

Cracht ende operatie.

D Viltcruyt suynert / treckt tsamen en
sterct. Dit cruyt in wijn gesoden ende
gedroncken / oepent de verstopte leuer
ende milte/ende lost de vrine/ende suyn-
uert de aderen van slijmige humoren.
Ende is goet voor de geelsucht/want
die heeft hare oorspronck vā verstopte
heyt der leuer. Dat Viltcruyt is goet
voor de kindere die de Cortse hebben/
als sij dat met Amijs innemen. Het ia-
ghet oock de galle af door den camers-
ganc/ ende principalick als men Alsene
daertoe doet. In summa/dit cruyt oes-
pent ende stercket de leden / ende is o-
uermits dien seer bequaem/ende nut tot een conde leuere.

Dit water ist goet voor zekers der kindere so man men dat ein wenig. Zij trincken oer in dem
grec gibt dann es purgiert und feimiget die kitzige feuchtingung.

voor onbeschopte
leuer

noch beoorde
leuer ende
milde

geelsucht.

kindercortse.

aght de galle af

sterckt de
leden.

goet tot een
conde leuere.

Van Betonie.

Cap. CXXXII.

Den naem.

B etonie heetmen in Griec Cestron/ ende in Latijn Veto-
nica oft Betonica/ en also heetet oock inde Apoteke. Den
oorspronck van dese namen suldi vinden in mijnen La-
tijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Betonie/deen heeft witte bloemen/ en dan
der bruynne. Anders en hebben sij geen onderscheet van wortel/bladeren/
stelen/aren noch saet.

B

Haetsoen.

Betonie heeft eenen viercanten/rouwen steel/ die is een elle lanck. De
bladeren sijn lanck ende weec/ donckergroen/ ende bree/ eens deels den
Leyckenbladeren gelijk/ ende sijn rontsomme gekertelt gelijk een sage/ en
hebben eenē lieslijcken rueck. Dese bladeren sijn oock ter wortelen waert
grooter dan bouen aen den steel. Op tsop vande steel wast een bolleken ge-
lijc een are/ en daerwt sluypen bloekens/ waeraf de sommige gants bruyn
sijn/

E sijn/ende dandere geheel sneewit. Na dat bloeyfel vindtmen inde gaetkens vande aren / swert / lanck / ghehoeckt saet. De wortel is rootachtich ende geveeselt / schier ghelijck die wortel van wit Vliescruyt.

Plaetse daert wast.

De bruyt Betonie wast gheerne in de beemden ende bosschen / en in berchachtige conde ende doncker plaetsen. De witte is seltsaem / men vindtse in sommighe bosschen.

Den tijt.

Betonie bloeyt meest in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De Betonien sijn werm ende drooge inden eersten graet volcomelick / oft int middel vanden tweeden graedt.

D Cracht ende operatie.

Die wortel tot poeder gestooten en met meede gedroncken / doet spouwen / en iaecht de slimige vochticheyt bouen wt. De bladeren gedroocht / worden seer geseert in medicinen. Een drachma van dien in Mede ingenomen / is goet voor de gene die den cramp hebben / ende tegen alle gebreken der moeder / ende sonderlinge tegen dat opstooten der seluer. Dri drachma van desen cruyde oft bladeren aldus in wijn inghenomen / sijn goet voor de gene die van slangen en nateren gebeten sijn. Men leyt oock dat cruyt op quetsure / die van veninich gedierte gebeten sijn. Een drachma daer af in wijn inghenomen ende gedroncken / is goet tot alderhande venijn. Als yemant Betonie te voren inneempt / so en sal hem geen venijn hinderlick oft schadelick sijn. Si lost de vrine / ende breekt den steen inde nieren. Si purgeert de longen / de borst en de leuer. Si brengt den vrouwen haer maetstonde / en is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebben / als men se in water siedt en drinct. Si maect saechten camerganc / als men se vier drachma swaer met Mede drinct. Si sterct de digestie / als si tsaonts na den eten een boone groot met gesoden honick inghenomen wort. In dier manieren sullent oock vseren de gene / dien de spise suer opcompt. In cleynen wijn is si goet inghenomen den genen die bloet spouwen. Item den genen die weedom inde huepe hebben / en pine der blasen / als si in water ghesoden is. En is goet den genen die die geelsucht hebben / ende dwater laden. Item den gene die de droogende siecte hebben / en etter en fluymen op de borst. Betonie is seer goet tot lam ledē.

Van Gi

doet
spouwen.

voor den genden
cramp. Gobbay

voor al
den yn
al derhande.

spise suer opcompt.

geelsucht.

droogende
siecte.

Van Ginoффelen. Cap. CXXXIII.

114

21

Den naem.

De Ginoффelen heetmen tot sommighe plaetsen Grasbloemen / om dat haer cruyt is ghelijck als grasbladeren. In Griecx worden dese bloemen Betonice geheeten. En daer door comet datmense noch ter tijt inde Aporeke Tunicas noempt met eenē gebroken naem int stede van Betonicas / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Gheslecht.

De Ginoффelen sijn tweederhande / tam ende wildt. De tamme vindt men dubbel en enckele van menigerley coluer. Want sommige van dien sijn gants wit / sommige lijfverwich / sommige root als bloet / sommige donckerroot. Wederom vindtmen Ginoффelen die sijn gescaectiert / als root ende wit / dat is / datter meer roode bladeren sijn dan witte / en wederom sommige wit ende root. Sommige van desen bloemen sijn oock wit / en met cleyn roode druppelkens besprengt. En sommige sijn root / en met witte streemkens oft melckdruppelkens ghespickelt. De wilde Ginoффelkens sijn oock tweederhande / want sommige hebben satroode oft bina lijfverwe bloemkens met vijf bladerkens / en die heetmen Keykens.

Betonicae.
Cleyn Ginoффelkens.

Garyophyllea syluestres.
Wilde Ginoффelkens.

r Ende

Ende sommige hebben bruynwitte/
geveefelde/ghepluymde bloemen/ende
die die machmen Pluymkens heeten.

Tsaetsoen.

De tamme Ginoffelen hebben bladeren schier gelijck Loock / en die sijn lancck en sinal / en aschverwich. Saer stelen sijn ront / een elle lancck / en somtijts langer / ende sijn vol knoopen / en sijn wassen bij een gelijck als buskens.

Schoone bloemen
van veruen.

De bloemen sijn ouer maten schoon vā coluere / te wetē wit / lijfverwich / donckerroot / lichtroot / wit ghespicket / root gespicket / wit ende root gescaectiert / dubbel / en enckel / also als voor gheseyt is / ende riecken also wel als Giroffel nagelen / en daerom heet men se oock Nagelbloemen. Alsinen dese bloemen niet af en breect / so brengen sijn swert saet / ghelijck als ayeuyn saet / ende dat leyt in langhe bollekens

Dghesloten. De wortele is rootachtich en rieckt wel. De wilde Ginoffelen / die wi Keykens heeten / sijn den tammen gelijck van stelen / gras oft bladeren / knoopen / bloemen ende wortelen. Maer de bloemen sijn de cleynste onder alle Ginoffelbloemen / ende sijn enckel met vijf oft ses bladerkens. De Pluymkens sijn den tammen oock wat gelijck van gras / stelen ende knooppkens. De bloemen van desen sijn bruynwit / ende elck bladen is geclouen gelijck veederkens. Ende de wortel is veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

De tamme Ginoffelen plandten in scherven ende in teylen. De Keykens wassen op dorre / sandachtighe / grasachtighe / ende onghebowde plaetsen. De Pluymkens wassen oock van selfs in sommige beemden / ackeren ende honen.

Den tijt.

Beyde dese maniere van bloemen vindtmen inden somet. De tamme Ginoffelen dueren tot inden winter.

Natuur ende complexie.

De Ginoffelen sijn werm en drooghe. Ende dat is licht om mercken wt haren smaect / want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

De Ginoffelen gepulueriseert en in witten wijn gedroncken / sijn goet
voor

Voor slangen/scorpioenen/ ende alderhande steken ende beten van veni-
 nich gedierte. En om des wille werden sij voormaels seer geyseert van-
 de oude meesters tot bewaringe van hare line. Si sijn goet gedroncken
 voor de gene die de vallende sieckte hebben/ en sonderlinge de Keykens.
 Si heylen de wonden ende den cancker/ als ment daerin stroyt/ nochtas
 salmen de wonden te voren wasschen met sap dat wt desen cruyde ghe-
 perst is. Men machse ooc inde spise vseren voor de wormen binnen den
 line. Si trecken oock gebroken beenderen wt. Dat sap gedroncken/ pre-
 serueert den mensch voor de Pestilentie/ ende oft yemant die hadde/ so
 wort hi verlost. Van dese bloemē maectmen een olie/ die is goet voor de
 gene die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ ende tot fistelen en swee-
 ringen achter de ooren/ als men se daerop strijct. Dat sap vā Ginoffelen
 inde oogen gedaen/ scherpt dat gesichte. Als sij in water gesoden sijn/ en
 men dat werm inden mont houdt/ so vergaet daermede den tantsweer.
 In deser manieren drinct ment oock om haest moeder te worden vā kin-
 de. Dese bloemē gepulueriseert/ drinct men des morgens vroech om niet
 droncken te worden. Si sijn goet met azijn ende Meden ingenomē tegen
 dat walgen en spouwen. Si versaechten de pine van dat Podagra/ als
 si in water gesoden en daerop geleyt worden. Si trecken wt dat venijn
 vā eenē dullen hont/ als ment in deser maniere daerop leyt. Gemerct dan
 dat de Ginoffelen so menigerhande cracht en operatie hebben/ so mach-
 men ooc Conserue daeraf maken/ gelijc van Violette en Roosen/ en dier
 ghelijcke. Dat sap van wilde Ginoffelen is wt nemende goet voor den
 steen inde lendenen/ want hi breect dien/ ende iaecht den af met de vrine.
 Bint onder die voeten, sout Zeepe, ende mostaert, Ket trecht de
 dijk heyt wech vande beenen.

Van Lideloosen. Cap. CXXXIII.

Den naem.

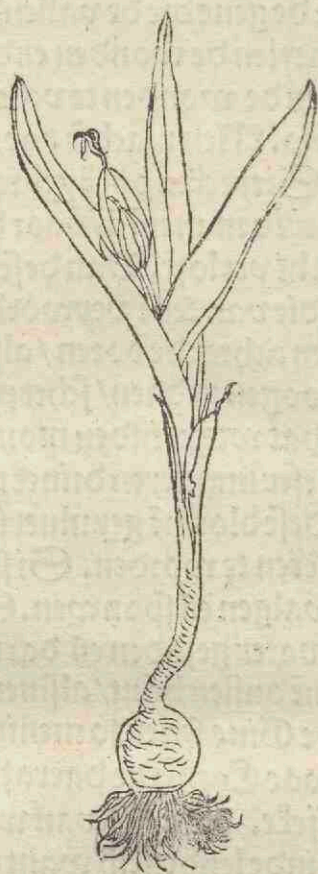
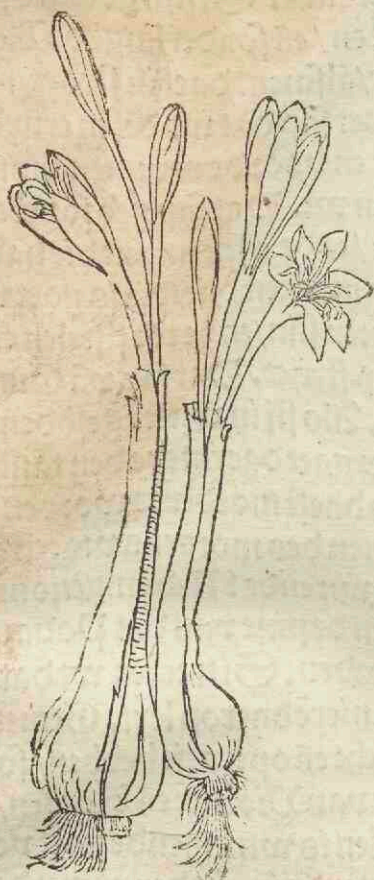
Lideloose wort in Griecx ende Latijn Colchicum ende
 Ephemerum gheheeten. De Medicijnmeesters hebben
 dit cruyt namaels Hermodactylum genoemd. Den oor-
 spronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Her-
 bario. Haetsoen.

Tegen den Herst so comē dese naecte bloemen voort wt ronde bollen/
 en die sijn met donckerroode schellen van buyten ouertrocken/ ende van
 binnen sijn sij wit/ teeder/ vol saps/ ende suet. Dese bloemen sijn witach-
 tich/ oft lijfverwich/ ende elck heeft gemeynlick ses bladeren/ ende binnen
 geel clepeltens gelijck inde Lelien/ ende sijn van saetsoen de tamme Sas-
 fraen bloemen gants gelijck. Tegen de Lenten comen sijn bladeren wt/
 die sijn dick/ vet ende groen/ somtijts drij/ somtijts vier/ ghelijck als an-
 der ronde ayeynachtighe wortelen hebben. Tusschen dese sluypt eenen
 steel door/ ende daerop wast een vrucht die is een coedeme niet ongelijc/
 ende is vol saets/ ende ront/ ende als die rijp wort/ so wort sij bruynach-
 tich/ bina ghelijck als Radys saet.

r ij plaetse

Van Tijdeloosen.
Colchicum.
Tijdeloosen met de bloemen.

Cap. CXXXIII.
Colchici folia & semen.
Tijdeloosen met de bladeren ende saet.

C

Plaetse sijnder wassinge.

De Tijdeloosen wassen oueral inde beemden bouen int landt/ende gemeynlick en wast daer geen cruyt so oueruloedich als dit. Elders en ist niet so ghemeyn als daer.

Den tijt.

Inde Lenten wast dit cruyt oft de bladeren. Inden somer/ende sonderlinghe in Junio/wast de vrucht oft dat saet. Inden Herst de naecte bloemen. Inden winter worden sijn ayenynachtighe wortelen rijp/ende botten alle iaer op een nieu.

D

Natuur ende complexie.

Sommighe segghen dat Tijdeloosen werm ende drooghe sijn inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel van Tijdeloosen doot den mensch diese eedt/ghelijck als venijnighe campernoelien. Daeromme en salmen se binnen den liue niet vseren/want sij maect so oueruloedighen camergancf datter oock dat bloet nauolghet/ende dat daer door/want sij quetst dat inghewant/ende verbrandt de maghe wonderlijcken seer. Waert dat yemant onwetens dese wortel ghegheten hadde/dien salmen coemelck te drincken gheuen.

*Schadelick sijn
in te nemen.*

Van Tijdeloosen.

Cap. CXXXIII.

Enen. Sommige doen daertoe Lycken loof/eekelen / schellen van Gra-
naetappelen / ende Kuel. Hier toe sijn oock wt nemende goet de binnens-
ste schellen van Castanië / als sij met sap van Wechtreedt / oft met Wijn
gaertranken / oft Braembesytacken in wijn ghesoden / ende gedroncken *alderhande.*
worden. Nochtans sijn de wortelen / cruyt / ende bloemen van Tijdeloo-
sen goet / om alderhande luyfen daermede te verdrinen. *luyfen verdrinen.*

Van Vincorde.

Cap. CXXXV.

Den naem.

Vincorde / Ingroen / oft Maechdepalm heetmē in Griec
ende Latijn Clematis daphnoides / en inde Apoteke Per-
uinca / en Vinca peruinca. Den oorspronck van dese na-
men hebben wi inden Latijnschen boeck vande cruyden
ghenoech verclaert. Ende heetet daeromme Ingroen /
om dattet altyt groen blijft.

Tsaetsoen.

Clematis daphnoides. Vincorde.

Wt een veeslachtighe gheel wortel
wassen veel cleyn geerdekens met cnoos-
pen / dunne gelijck als Biesen / en dragē
cleyn bladerkens van coluer ende saet
soen de Lauwer bladerē niet ongelyc /
maer si sijn veel cleynder. De bloemen
sijn purpuren blaw / elck met vijf bla-
derkens / ende en ghenen geenē rueck.

Die plaetse daert wast.

Vincord wast gheerne inde lombre
op vette plaetsen / in sommighe houe
achter de tuynen / onder de haghen / en
de op steenberghen.

Den tijt.

Soewel dat dit cruyt inden winter
groen blijft / want het mach alderhan-
de vorst ende weder verdragen / noch-
tans so bloeyet inde Lenten / ende son-
derlinghe inde Meerte en April meest.
Nochtans heb ick sijn bloemē noch in
Augusto ghenonden.

Natuere ende complexie.

Ingroen treckt tsamen en is bitterachtich / daerom so drooget / noch-
tans sonder scherpicheyt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt in wijn gesoden en ghedroncken / stopt den loop des buyc /

ende

Cende geneest dat melizoen. Men mengt dit cruyt met melck ende olie van Roosen/ en men maect daer aen tapken / dat doet men inde moeder om de pine derseluer moeder te doen cesser. Als men dit cruyt inden mond houdt ende en wort / so vergaet den tantsweer. Het geneest quetsuren die van veninich gedierte ghebeten sijn / als men daer op leyt. Alst met azijn gemengt en gedroncken wort / so eest seer nut en bequaem. Het stelpet dat bloeden wt den nuse. En is wt nemede goet voor de gene die bloet spouwen. Summa / dit cruyt mach men wel in groote weerden houden / wat het heeft seer groote cracht om alderhande bloetloop en fluxien te stelpen.

Van Hofkerse.

Cap. CXXXVI.

Den naem.

Hofkerse heet men in Griec Cardamum / ende in Latijn Nasturtium / en also heet men noch inde Apoteke. Sommige heetent oock Cressione hortensem. Den oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijn schen Herbario.

Haetsoen.

Cardamum. Hofkerse.

Hofkerse heeft eenen ronden steel / een elle lanc / ende de bladeren sijn cleyn ende geclouet. De bloemkens sijn wit / dat saet is geel / ende leyt in breede ronden schelpkens besloten / ende is scherp van sinake ghelijck als Mostaert.

Die plaetse daert wast.

Dese Kerse saeyt men ende wast overal inde hoven. Sij mach wel alle plaetsen verdragen / ende en behoeft geen mis / ende can oock wel sonder vochticheyt sijn.

Den tijt.

Dese Hofkerse bloeyt meest in Junio / ende brengt daerna haer saet.

Natuere ende complexie.

Dat saet van Hofkerse is werm en drooge inden vierden graet. Als dat cruyt drooghe is / so heuet sulcken natuere ende cracht ghelijck als dat saet. Maer alst noch groe is / so heuet noch een waterachtige vochticheyt bi hem / ende en is door dien niet so scherp / also dat men inde spise met broot wel verseren mach ende can.

Handwritten note: Zing. or Sagittaria. Van d'annen van gartenkruiden in Minde gaten wort / dat vinder die Cracht Zing. of Sagittaria. Zing. of Sagittaria. Van d'annen van gartenkruiden in Minde gaten wort / dat vinder die Cracht

C Cracht ende werckinge.

Dat saet is scherp/ende door dien der magen contrarie. **Het purgeert** den buyck. En iaecht de wormen af/alsinent met huenic inneempt. **En** de maect een cleyen milte. **Ende** brengt den vrouwen haer maentsonde. **Ende** verweert den mensch tot lust om bislapen. **Het** heeft sulcken cracht gelijck als **Mos** saert saet. **Ende** gheneest alle bladeren ende rappicheyt des hoofts/ende quade plecken ende vleecken. **Alsinent** met huenic mengt ende van buyten opleyt/so maect de milte cleynder. **Met** huenick en wa- ter gesoden / so iaget de sluymen ende slijmighen humoren vander borst. **Ende** daerom eest seer goet voor de gene die corten adem hebben ende ki- chen. **In** deser manieren gedroncken / eest den slangen en giftigen gedier te contrarie. **Men** maect hier afeenen roock/dien veriaecht oock alle ve- minich gedierte. **Dat** saet in water gesoden/ende dat hooft daermede ge- wasschen/maect dat hayr vast ende stijf. **Met** Gersten mont ende azijn ist goet van buyten geapliceert voor de ghene die **Sciatica** hebben. **In** deser maniere verdriuet oock alderhande geswel. **Het** maect scherpe sin- nen. **Als** in water ghesoden ende ghedroncken wort/so iaget de galle af door den camerganc. **Het** purgeert oock dat hooft/ende scherpt dat ge- sichte. **Alsinent** met vijgen mengt/ende gelijc als een plaester op de ooren leyt/so verdriuet de doonicheyt. **Het** verdriift ooc de schelseren en schorste heyt vande hoofde/alsinent met gansen sinout mengt/en daer op strijct. **Men** mengt met huenick/ende men strijcket op sweeren ende vlceraetien die voorts eten. **Het** verdriift oock de croppen ende clieren/alsinent met Boonen meel menghet / ende daer op leyt / ende daernaem met een Kool- blad toedeckt.

Van Lelien.

Cap. CXXXVII.

Den naem.

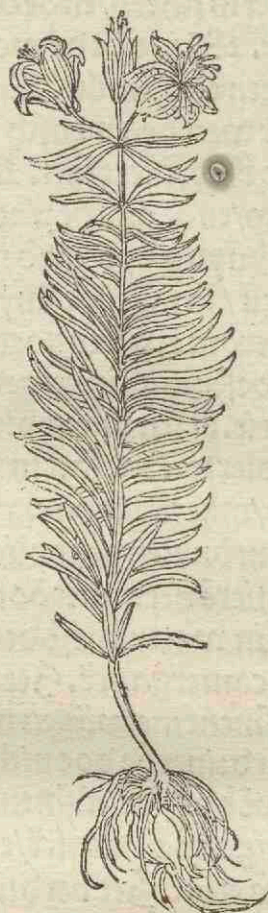
Lien heetmen in Griecx Crinon ende Lirium/ende in La- tijen Liliun/ende Rosa Junonis. Den oorspronck van de- se namen staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

Soewel datter menigerhande Lelien sijn/so en hebben wij nochtans maer tweederhande laten contrefeyten. **Deerste** heeten wi witte Lelien. **Dander**/die wij roode Lelien heeten/dats na mijn ach- tinghe Liliun rufum/daer Plinius af scrijft. **Ende** daerom machmen die wel Roode Lelien noemen.

Gaetsoen.

De witte Lelien hebben selden meer dan eenen steel / ende die is som- tijts drij ellen lanck. **Haer** bladeren sijn lanck / ghelijck de bladeren van **Satyron** oft **Standelcruyt**. **Die** bloemen oft Lelien sijn schoon wit/ en elck heeft gemeynlick ses bladeren / buyten met strepen onderscheyden

B oft gevonden/ende staen ront bij een/beneden enge/ en bouen hoe langer hoe wijder/also dat elck Lelie een hotte oft clocken gelijck is. Dat opperste vande bladeren is rontsomme crom omgebogen. Midden inde bloemen vindtmen ses geel bollekens hangende op ses draeykens/en midden wter bloeme gaet eenen groenen clepel / die is bouen driecantich ghelijck een colue. De wortel is ayenynachtich/ ende elck wortel heeft veel schelferen/ ende elck schelfer is ghelijck een vet blat van Donderbaer. Aen dese ronde wortel staen beneden veel cleyn wortelkens ende veeselingen. De roode Lelien en hebben maer eenen steel/ die is van onder tot bouen / op beyden syden becleedt met veel smael bladerkens gelijc Wilgen bladeren/ ende sijn donckergroen van coluere. De bloemen sijn den witten Lelien ghelijck van faetsone/maer sij sijn root ghelijck als vier/ende en hebben geen ruck/vrucht/noch saet. De wortel is wat bruyn/ ende is gesaetsoneert gelijck als de wortel van witte Lelien.

Plaetse daert wast.

De witte Lelien sijn oueral gemeyn/en men plantse schier in alle houen. Maer de roode Lelien en sijn in alle plaetsen niet so gemeyn als de witte. Nochtans sedtmense in veel plaetsen inde houen voor een cyraet.

Den tijt.

De witte Lelien bloeyen in Junio/ende de roode in Maio.

Dienas

D

Die natuer ende complexie.

De Lelibloemen hebben een gemengde nature / want haer substantie is eens deels teeder ende subtyl / ende eens deels grof en eerdachtich / eens deels oock waterachtich ende ghetempert. De bladeren ende wortelen drooghen inden eersten graet / en purgeren / de wortelen nochtans meer dan de bladeren.

Cracht ende operatie.

Olie van Lelien is goet om de nerven ende zenuwen te versaechten / en sonderlinge totter moeder die verhart is. De bladeren ende wortelen verteeren matelick. Ende daeromme sijn si goet tot verbrantheit van vier / als sij werm daerop geleyt worden / ende den genen die van nateren ghebeten sijn. De wortel alleen gheoost oft inde asschen gebraden / ende ghestooten en ghemengt met olie van Roosen / is seer goet tot verbrantheit / alsment daerop leyt. Si heylt oock alle ander wonden / als sij in azijn te weyck gelegen heeft. Dat sap vande bladeren met azijn ende huenick gesoden / is een goede medicine tot alderhande versche ende oude wonden oft quetsuren. De wortel met huenick gemengt en gestooten / gheneest de nerven ende zenuwen die afgesneden sijn / en leden die vertroocken oft ontstelt sijn. In deser manieren wort si geveert / om te verdriven alderhande vlekken ende smetten der huyl / ende sonderlinge int aensicht / ende looppende sweeringen / ende de schellen vanden hoofde. De voorsyde wortel gestooten met azijn / Bilsencruyt ende Terwen meel / ende op geswollen ende ontfteken manlickheit geleyt / doet de pine vergaen / en versaecht dat geswel. Dat saet is goet gedroncken van den genen die van slangen gebeten sijn. De bladeren blusschen dat wildt vier / als sij noch groen sijn. De wortel in wijn gesoden / ende drijdagen sonder ophouden op erters oogen gheleyt / doet die vergaen. De wortel met olie gesoden ende gestreken / doet dat hayt wederom wassen na de verbrantheit. Dat sap vanden bloemen ghestreken / maect sweeten / ende verteert dat etter.

Van Cauwoorde. Cap. CXXXVIII.

Den naem.

Cauwoorde heetmen in Griec Colocyntha / en in Latijn Cucurbita / en also heetment noch inde Apoteke. De oorsaken ende oorspronck van dese namen staen in minen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Al eest datmen veel maniere van Cauwoorden vindt / so sijnder nochtans principalic drijd. Deerste heetme groote Cauwoorde / om haer bloemen en vrucht wille / die grooter sijn dan ande Cauwoorde / wat de vrucht van desen wort somtijts so groot als eenen middelbare stooop. Dander geslecht / dwelc wi cleyne Cauwoorde heete / heeft minde bloemen en vruchten / waer af

Vwaeraf de sommige oock recht ende slecht sijn / ende de sommighe crom gheboghen als hoornen. Dat ander gheslecht / lange Cauwoorde ghe- naempt / leuert een schoon langhe vrucht. Anders sijn dese gheslechten / ende principalick dat eerste ende leste / malcanderen niet seer onghelijck van bladeren / ghelijck oock de figure dat claerlick bewijst.

Maetsoen.

De Cauwoorde hangt met haer rancken en clauwieren aen cruyden / boomen / ende aen al wat si geuaten can / en climpt daeraen op. Anders / met dien dat haer stelen seer onsterck sijn / cruypt sij op deerde / en breydt haer seer wijt wt. De bladeren sijn ront / gelijk groote Clisse bladeren oft **C**Mansooren. De bloemen sijn wit / maer die van den eersten geslechte sijn een luttel bruynachtich / en die sijn tweederley. Deerste sijn gants wol- achtich / aen te sien als witte Rooskens / elck bloem met vijf oft ses blade- ren / die vallen op den derden dach af sonder enige vrucht. Dander bloe- men sijn cleynder / maer achter aen elcke sietmen een vrucht ghelijck als cleyn wilde houdtpeerkens. Als de bloemen verdwinen / so wast de vrucht toesiens / ende sommighe van desen worden groot ende rondt / die ande- re cleyn ende rondt / ende sommighe seer lanc ende oock rondt. Maer al le dese vruchten sijn eerst groen / ende daerna worden sij vael / bleeck geel / of lijfverwich. Inden voorsyden Cauwoorde wast dat saet / dat sijn breede ende dunne greynen.

Colocyntha. Groote Cauwoorde. Cucurbita minor. Cleyn Cauwoorde.

Die

Van Cauwoorde.

Cap. CXXXVIII.

Cucurbitalonga.
Langhe Canwoorde. Kürbs.

D Die plaetse daert wast.

Canwoorde wast geerne op vocht
tigel en waterachtige plaetsen. En bij
gebreke van dien / so moete sij dicwils
met water genet worden / oft anders
en connen si niet opwassen. Het is een
cruyt dat alle iaer moet gesaeyt worde

Den tijt.

Canwoorde salmen inden April
saeyen/so bloeyt si dan in Junio. Die
vrucht wort met lancsheyt van tijde
rijp. En daerome so en connen si niet
wel rijp saet leueren voor den Herft.

Natuer ende complexie.

Alle Canwoorden groot en cleyn/
rondt ende lanc/sijn cout ende voch-
tich inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Caumwoorde row ghestooten / ver
saecht de swellingen / desgelijc ooc de
hitte der ooghen / ende dat Podagra /
alsmen die daerop leyt. Dat sap van
gestootē Caumwoorden alleen oft met

olie van Roosen inde ooren ghedaen / doet de pine vergaen. Het is oock ^{voor ooren pijn} goet gestreken op verbrantheyt. Dat sap wt geheele Canwoorden ghe-

goet gestreken op verbrantheit. Dat sap wt geheele Cauwoorden ghe-
dowt/en met huenic gedroncken/maect saecht inden buyck. Als yemant
wijn giet in een groen Cauwoorde/ende laet dien also daerin sekerē tijt
inde locht staen/ende drinct dien daerna nuchteren/die crijcht saechten
camergaenck Cauwoorden getieten/verslaen den dorst/maer sij sijn der

camerganck. Canwoorden gegeten/verlaen den dorst/maer si sijn der Janc.
magen seer quaet row gegeten/want si sijn seer swaer om verteeren/en
ouermids dien maken si dat de magte moet opworpen. Ende daerome sijn dorringen.

Souermids dien maken sij dat de mage moet opworpen. Ende daerome *sijn doringen.*
alsinen die inde smitsen roeren wil/ so salmen se te voren sieden/roosten oft *quact.*

braden. De schorffe van Caarwoorden tot affchen ghebrant/gheneest de
verbrantheyt wonderlücken seer. Dese affchen geneesen oock de sweerin-
ghe. *gouss/As
vorbrautgrijt.*

verbrantheit wonderlijcken seer. Dese asschen genesen oock de sweerin-
gen oft vlcera tie vande manlictheyt. Dat saet van Cauwoorden droo-
gheyt. verbrantheit.

ghe ghepulueriseert ende inde wonden gestroyt / maect dat se wederom ^{worden}
met vleesch worden gevult. De oude Cauwoorde rancken met azijn enz
de soeten wijn inghenomen / ghenesen dat roode melizoen. Cauwoorde ^{roode melizoen}

is goet voor de borst/ longen ende blase/ ende sonderlinghe als sij te seer
verhittet sijn. Alle de ghene die coudt ende vochtich sijn van natuere/ die

sullen haer van Cauwoorden wachten. Ende oock alle de ghene die pijn in de dermen/ ende dat purgieren sij mit purgeen.

crimfel hebben. Kürbs, Bülen einen frischen

trinken am **Van Cos**
morgen nüchtern Wein dar auß,
der über nacht darinn
gestanden ist.

Van Coz

Van Coloquintida. Cap. CXXXIX.

Den naem.

A **C**oloquintida heetmen in Griec Colocynthis ende in Latijn Cucurbita sylvestris. Inde Apoteker heetment Colocynthida. Men mocht ooc wel wilde Camwoorde heeten. **Haetsen.**

Coloquintida cruypt met sijn ranccken ende bladeren op der eerden. Ende de bladeren sijn heel row/aschverwich graw / rontsomme doorhackelt / in alle manieren gefaetsoneert gelijck bladeren van Citrullen. De bloemen sijn bleeckgeel en niet seer groot. De vrucht is gants ront / van faetsone ghelijck een belle. Van coluer is sij eerst groen / en daerna wort si geelachtich / ende is binnen bol gelijc een spongie / met veel keerne besedt / ende bitter van smake.

Colocynthis. Coloquintida.

Plaetse daert wast.

*Dese vrucht
gavem in de
landt.*

Coloquintida en wast hier te lande niet van selfs / maer men moet se setten ende saeyen. Sij en can oock niet wel opcomen oft vrucht brenghen in onse contreye / want si wilt een werm landt hebben.

E Den tijt.

Si bloeyt indē somer / ende brengt haer vruchten seer spade int leste van den herst. Dese vrucht en salmen niet vergaderen tot dat sij bleeckgeel wort. Si houdt haer cracht ende operatie vijfaer lanck.

*Sij blijft vijf
jaar gort.*

Natuer ende complexie.

Coloquintida is werm ende drooghe inden derden graedt.

D Cracht ende operatie.

Dat merck van Coloquinten appelen een half drachma swaer inghenomen in huenick / purgeert en iaecht de taey slijmicheyt wt door den camerganck. Men mach oock met myrrhe ende huenick pillen daer af maken ende vseren. Dat merck van Coloquinten appelen sonder saet / ghebruyctmen inde clysterien der gheenre die Sciatica hebben / en lam sijn / ende weedom inde dermen / ende dat crimsel hebben. Als men Coloquinten appelen wtholet / ende Mede oft sueten wijn daerinne siedet / en men dien na dat hi cont gheworden is / drinckt / so purgeert hi / ende drijft de slijmige humor wt. Maer Coloquint is der magen wter maten quaet. **Ende**

purgeert.

so purgeert hi.

Van Coloquintida.

Cap. CXXXIX.

E Ende daeromme so waert wel behoorlick dat de Ouerheyt puntie ende correctie deden ouer dese landloopers en quack saluers / die den lieden van dese medicijne so stercken purgatie gheuen / dat haerder vele haren geest opgeuen. Maer al ist dat de Coloquintida een stercke medicijne is / nochtans machmen se inder noot wel aldus besigen / Maect eenen appel binnen hol als hi wel rijp is / ende legt dat merck met den keernen in een glaesken met wijn / en latet vier oft vijf vren weycken / daerna so doetet door een doecken / ende drinct dien wijn / die sal v saechtelyck purgeren. Maer als men eenen goeden Medicijnmeester crighen mach / so salmen de Coloquintida laten varen. Met dat sap dat wt de groen appelen ghedowt is / salmen bestrijcken de ghene die dat Sciatica hebben.

Landloopers
en quack saluers

sal saechtelyck
purgeren

doet
Sciatica hebben

Van Queappelboom. Cap. CXL.

Den naem.

D Queappelen heetmen in Griecx ende Latijn Cydonea / ende Cotonea. Den oorspronck van dese name hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Queappelen sijn tweederhande. Sommighe van dien sijn ront / cleyn / ende van goeden ruck. De andere sijn grooter / sueter ende niet so amper. Deerste dat sijn der rechte Queappelen / gheheeten Cotonea / ende dander Strutha.

Cydonea. Queboom.

Haetsoen.

B Den Queboom is eenen appelboos seer gelijck / wtgenomen dat hi niet so groot en wort. Want de vruchten onuerladen den boom / also dat hij niet om hooghe ghewassen en can. Sijn blad is wat smal / ende op de sijde ter eerden waert witachtich. Dat bloeyfel is purpuren met wit gemengt. De Queappelen eer sij rijp worde / so sijn sij groen / en daerna geel / met wit oft graw wolcken ouertrocken / en met wtgehoorde strepen onderscheyden / ende hebben eenen lieflijcken ruck.

Plaetse daert wast.

De Queen wassen hier ende ghinder inde houe aldaer men se plant. Nochtans beminne sij conde en vocht

s tighe

E tighelaesfen/ende sonderlinghe op pladt landt/ende in valleyen.

Den tijt.

De Queden bloeyen langsaem / en sijn schier de leste onder alle bloeyende boomē / ende daerom worden haer vruchten oock seer spade inden Herstrijp.

Die natuer ende complexie.

De Queden sijn amper/ende trecken seer tsamen/ende ouermids dien so vercoelen sij inden eersten graet/ende droogen inden tweeden.

Cracht ende operatie.

De Queden sijn goet voor de maghe. De Queappelen row / sijn goet voor den loop des buycr / ende voor de gene die dat roode melizoen hebben/ende die bloet spouwen. Queappelen in water ghesoden/iaghen de moeder die wten line gaet/wederom opwaerts/alsmen die daerop leyt. Smedekens van Queappelen in huenick ghesoden/ofst met huenick ghesconfijt/lossen de vrine/en denseluen huenick is der maghe seer goet. Van D row Queappelen maectmen een plaester/die is goet ouergheleyt den genen die den loop des buycr hebben/ende tot de hitte/ende tot dat opwoepen vander maghe. Quede bloemen groen ende drooghe in wijn ghesdroncken/sijn goet tot hittighe ooghen/ende voor de gene die bloet spouwen/ende den loop des buycr hebben/ende voor de vrouwen die den vloet te ouervloedich hebben. Dat wollegen dat op de Queappelen wast/in wijn ghesoden/gheneest den Carbuncel/alsment daerop leyt. Ende doet dat haer wederom wassen/alst yemanden wtvalt. Queappelen na den eten ende drincken ghebruyct/en laten de vapueren niet int hooft climmen. Als de bevruchte vrouwen dickwils Queappelen eten/so crughen sij subtyl verstandighe kinderen. De beste onder de Queappelen dat sijn de gene die cleyn/ront/ende goet van rnecke sijn. De ghesoden Queappelen sijn saechter ende lieflijcker inde spijse te gebruycken/ende en trecken oock niet so seer tsamen als de rowwe.

Van Castanien.

Den naem.

De Castanien heeten in Griec Dios balanos / ende in Latijn Iouis glandes / Sardiāne glandes / ende Castanee. Den oorspronck van alle dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Maetsoen.

Den Castaniboom is den Vlootboom niet seer onghelijck / maer sijn bladt is rondsomme ghesaecht oft ghekertelt / gefroncelt ende row. De vrucht van desen boom is seer vast ende keernachtich / op deen sijde kael ende effen / ende op dander sijde hoochachtich ende rondt. Sij is oock met drijerhande schelpen oft schellen bedeckt. Deerste is seer dunne/rootachtich

Van Castanien.

Cap. CXLI.

Dios balanos. Castanien.

B achtich ende bitter / dander is seer taey
ende bruyt / de derde ende buytenste
is seer row gelijk eenen Eghel.

Die plaetse daert wast.

Den Castanyboom wast gheerne
inde lombre / op plaetsen die teghent
Noorden liggen / het sij berch oft dal.

Den tijt.

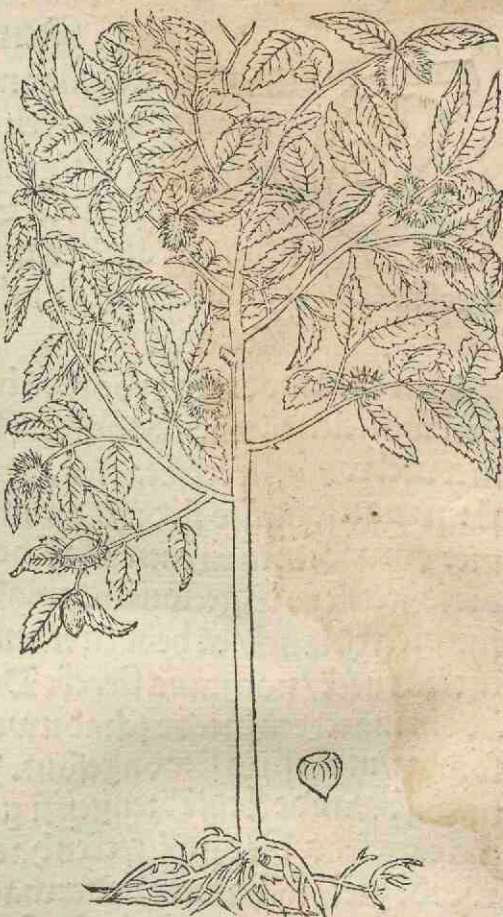
Den Castanyboom wort groen in
de Lenten / ende lenert sijn vruchten
seer spade.

Natuer ende complexie.

C De Castanien trecken tsamen / en-
de hebben de nature vande Leckelen /
ende daerom heetense oock Jupiters
Leckelen. Sij sijn werm ende droo-
ghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

Castanien sijn onder alle Leckelen
debeste / ende onder alle ander wilde
vruchte voeden sij seer merckelick. De
binnenste keerne van Castaniē is goet
den genen die Tijdeloosen ghedroncken oft ghegeten hebben. De Casta-
nien stoppen den loop des buycr. Ende sijn goet voor de ghene die bloet
spouwen. Castanien in asschen oft in eenē eerden pot drooge gebraden /
en met huenic nuchteren ingenomen / sijn goet voor de gene die den hoest
hebben. Castanien met haer schelpen in water ghesoden / ende daeraf ge-
droncken / is goet voor de ghene die bloet spouwen / ende die dat root me-
lizoen / ende den loop des buycr hebben. De binnenste schelp die ouer de
keerne is / alleen ghesoden ende ghedroncken / stopt den loop des buycr
wter maten seer / also dat sij oock beledt dat sommighe purgatiē die te
seer wercken niet en connen geopereren. Nochtans maken Castanien pi-
ne int hooft / ende maken veel windts / ende sijn swaer om verdouwen /
alsinense row eet. Naer gebraden sijn sij veel bequamer om nemen / en-
de letten minder. Gebraden Castanien ghestooten / sijn den genen goet
die van eenen verwouden hondt ghebeten sijn / alsinense met huenick en-
de sout daerop leyt. Si sijn goet tot herde gesworen vrou-
wen borsten / alsinense met Gersten meel ende
azijn daerop leyt.

stoppen den
loop des buycr.
aach goet voor
bleet spouwen.
voor hoest
roods melizoen.
loop des buycr.
machten pijn in
hooft.
soudemaken
veel windts.
van een verwouden
hondt ghebeten.
gesworen vrouwen
borsten.

Van No-
sij
Castanien roze often, die gewonnen sijn
vint laijf am laijf vint laijf. also die vint laijf vint laijf
Launelblijven, vint laijf die vint laijf vint laijf
Castanien ghevet vint laijf vint laijf, die gewonnen sijn
pulver, vint laijf vint laijf, vint laijf vint laijf.

Van Notenboom. Cap. CXLII.

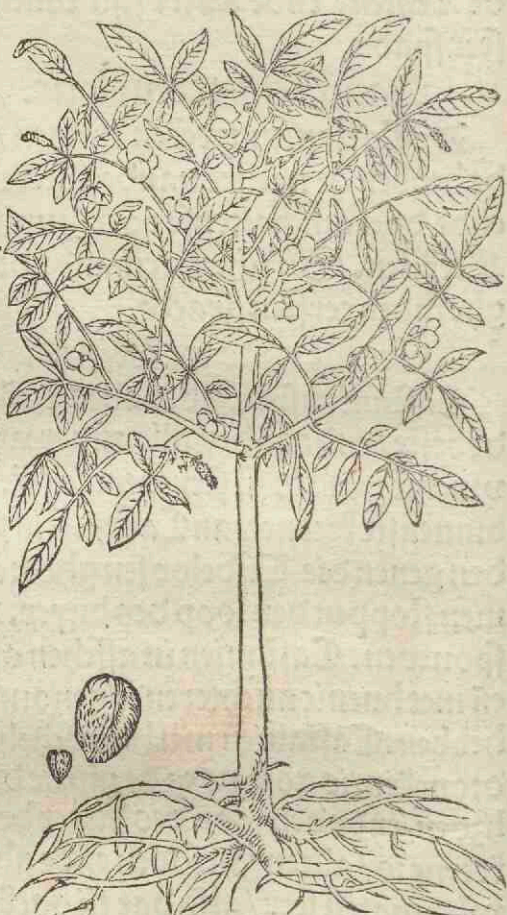
Den naem.

D En Oernootboom heeft in voorleden tiden bi den Grieken eenē heerlijcken naem gehad/want si hieten dien Caryon basilicum/gelijc ooc in Latijn Regia nur/dats te seggen Conincx note. Si wort oock Persica nur en Juglans genaemt/om des wille dat si wten lande van Persen eerst werfin Griekenlant overgebracht wert.

Tsaetsoen.

Caryon basilicum. Nootboom.

Den Nootboom is groot/en heeft veel wortelen en eenen hooghen stam met veel wtghestretchte tacken. Desen stam wort somtijts so dick/datmē hē niet omvademen en can. De schorsse die is geerne row geclonē. De bladerē sijn breet en lancē/en hebben eenen lieflijcken rueck/nochtans sterck. Desen boom maect een breede schaduwe oft lombze/maer sijn is seer ongesont. Int beginsel vande Lentē brengen si gelijc als cattēns/die ontpluycken haer en wordē geel/en hangen nederwaerts en vallen voort af. Na desen so volgt de vrucht daerna/ende die is eerst bedect met een groen schelpē/en daerna met een herte hontachtigē/en ten lesten met eē teeder dunne schelpē. De keernen vander note binne en sijn niet effen/maer ghecronckelt/ende onderscheyden met een hontachtighe schelle tusschen beyden.

Plaetse daert wast.

De Noteboom wast geerne op bergen/want waterachtighe plaetsen sijn hem gants contrarie. Hier te lande wast hi in veel hoven.

Den tijt.

Den Noteboom wort groen/als den Westwint begint te waeyen/en en begint bouen niet int opperste gelijc als ghemeynlick alle ander boomē/maer ter sijden. Si leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

De Noten hebben een ander nature als sijn noch gruen sijn/dan als sijn rijp sijn/also wi hierna in haer operatie bewijfen sullen.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende schelpen van Oernoten trecken tsamen/desgelijc oock

Van Notenboom.

Cap. CXLII.

D oock de noten diewijl si noch versch sijn. De olie die wt de noten geslagen wort/heeft cracht om verteerē. Tsap dat wt de groen schelpen vā Oker-
noten gedowt wort/heylt de sweeringen binnens monts/ met huenic ge-
soden wesende. Als de schelpen dor wort/so droocht si seer/ ende is subtiyl
van substantien. De Lombaertsche noten oft Okernoten sijn swaer om
verteeren/ en hinderlick voor de mage/ en vermeerderen de galle/ sonder
linge als si met heete mage gegeten worden/ si maken pine int hooft/ ende
sijn schadelick den ghenen die hoesten. So wie spouwen oft ouergeuen
wil/ die sal te voren Okernoten nuchteren eten. In deser manierē contra-
rieren sij oock alle dootlick venijn/ als si met vigen ende Ruyte ghenuttet
wordē. Als yemant veel van dese noten etet/ so iagen si de breede worme
wt en line. Met huenick en Wijnruyte gemēgt sijnde/ sijn si goet tot swee-
rende borsten en versette leden/ als men daerop leyt. Si sijn oock wtne-
mende goet tot beten van menschen/ oft van honden/ als sij met ayenyn/
sout/ en huenick gemengt/ en daerop geleyt worden. Noten met den schel-
pen te puluer verbrant/ ende op den navel geleyt/ doen dat crinsel inden
buyc cesserē. De schelpen te puluer verbrant/ en met wijn ende olie ghe-
mengt/ en dat hooft daermede gesalft/ maect schoon hayr/ ende bewaret
dattet niet wt en valt. De keernen vanden noten ghapuluerizeert/ en met
wijn getempert ende gedroncken/ stoppen den vrouwen maentstonde.
De oude notekeernen sijn goet tegen dat wtualen des hayrs/ als sij ghe-
stooten en daerop geleyt worden. De versche Okernoten en sijn der ma-
ge niet so quaet als de oude. Met dese noten verdriift men de blaw ple-
cken vanden line/ als sij gestooten sijn/ ende men die daerop leyt. Met de
noten verliest de knooploock ende Ayenyn sijn scherpicheyt. Quetsuren
die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/ heylt men met de keernen
van noten/ als yemant nuchteren die knowt/ ende daerop strijct.

Van Goutbloem.

Cap. CXLIII.

Den naem.

A Goutbloem wert in voorleden tiden in Latijn Caltha oft
Calthula geheeten. Ende dien naem is sinder tijt wat
verandert geworden/ ende hebben dese schoon bloeme Ca-
lendula geheeten/ also wi sulcx in onsen Latijnschen Herba-
rio int langhe verclaert hebben. In Querlandt heet men se
Ringelbloeme/ om haers saets wille/ want dat is crom ende rondt ghe-
boghē ghelijck een ringesken.

Haetsoen.

Goutbloeme is een cruyt ghelijck een boomken met veel tacken/ ende
sijnen steel is somtijts twee spannen oft eenen cubitus lanck en houtach-
tich. De bladeren sijn lanc/ en voor een luttel scherp toegaende/ nochtans
sijn sommige van dien meer rondt dan scherp. Mer de bloemen comen/
so wassen op de stelen eerst knoppkens ghelijck als groen Vlas bolle-
kens/

Van Goutbloem.

Bkens / die ontpluycken haer dan / ende worden schoon sassaen gheele bloemen / wtghespreyt ghelijck een sterre / binnen ende buiten seer wel rieckende / maer dien rueck is sterck. Als de bloemen afvallen / soo worden dat ronde bollekens / dat is haer saet. Ende als men die van een doet / soo is elck sadeken te samen rondt gheboghen gelijck een ringeskens oft Scorpioen steertken. De wortel is slecht / wit / ende vee selachtich.

Plaetse daert wast.

De Goutbloeme wast schier ouer al inde hoven / en wort gesaeyt. Want so waer sij wast / daer saeyt sij haer seluen alle iaer.

Den tijt.

C Sibloeyt vande Mey af / allet iaer door / tot schier inden winter.

Natuere ende complexie.

De Goutbloeme is werm en droos ghe van nature / dwelck men lichtelick mercken mach aen haren smaec / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bloemen van desen cruyde in wijn inghenomen ende gedroncken / brenghen den vrouwen haer maentstonde. Des ghelijcken doet oock dat cruyt in wijn ghesoden ende gedroncken. Ende het doet oock den tandzweer cesserem / als ment also ghesoden een wijle inden mondt houdt. De bloemen ende dat cruyt ghedroocht / ende aen ghesteken / ende den roock van onder op ontfanghen / treect de secondine na hem met crachte. Dese bloeme in looghe gheleyt / maect schoon geel hayr. *Das puluer vande blumen in Banmol gewickelt / vnd auff zün gelegt / pullet das witen der zün.*

*Brenghen den
vrouwen
haer maentstonde
dort brouten.
Wor den
tand zweer.
maect schoon
geel hayr.
für die zün.
witen*

Cap. CXLIII.

Caltha. Goutbloem.
Ringel Blümen

Van Benedictenwortel. Cap. CXLIIII

Den naem.

A

Benedictenwortel heetmen tot onsen tijden Garyophyllata / om des wille dat de wortel van desen cruyde riect ghelijck als wel rieckende Geroffel nagelen. Maer hoe sij voortijts gheheeten heeft / ende oft sij den ouden meesters bekent is gheweest / dat en weet ick niet.

Gheslecht.

B

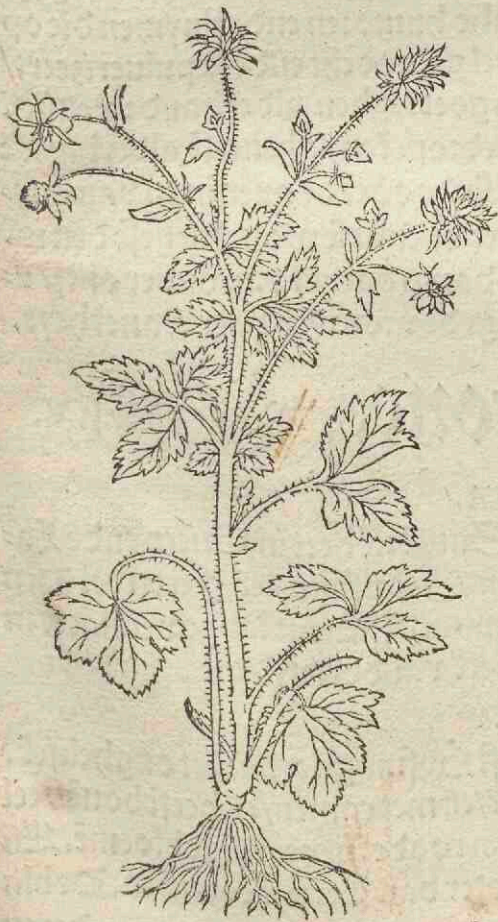
Geslacht.

Wij hebben tweederley gheslechten van Benedictenwortel gheuonden. Dat eerste inde hoven/ende is veel teerder van bladeren/bloemen/ende bollekens/oft hasenpootkens / dan dat ander dat op ongheborwde plaetsen wast/ende waeras de bloeme niet alleen grooter/maer ooc geel is ghelijck Saffraen. Want de bloeme vanden eersten cruyde is bleekgeel. Ende daerom hebben wij dat eerste ghenoept Tam Benedicten wortel/ende dat ander Wilde Benedictenwortel. Anders spreken sommighe van noch een gheslechte van Benedictenwortel/ende dat is desen voorghenoempden cruyden seer ghelijck van bladeren ende saet. Maer mids dien datter een onderscheedt is aen de bloemen / dewelcke den hollen bruynen lijfverwigen bellekens oft cymbalen ghelijck is / ende aende wortel die lanc/slecht/sonder veeselen / ende sonder ruck is/so en houde ickt voor geen gheslechte van Benedictenwortel.

Maetsoen.

Benedictenwortel heeft eenen steel die wast anderhalfelle hooge / en is hayrachtich ende ront / ende draecht gemeynlick drij bladeren die sijn rondsomme ghekerfelt / row ende donckergruen / ende staen aen eenen langhen steel. Die onderste bladeren sijn wat ronder ende grooter

Garyophyllum hortense.
Gariofyllaet.

Garyophyllum sylvestre.
Wilde Benedictenwortel.

s iij dan

E dan die opperste. Aen elck ledt vanden steel staen twee oft drij cleynt bladerkens. Inde midden beghint hem dat cruyt in sommighe tacken te deylen / ende op tsop van dien wassen bleecke oft soffraengeel bloemē. Als dese afvallen / so wordet een hayrachtich bolleken / dat is gesformeert gelijck een hasenpootken / ende dat is dat saet. De wortel is binnen root: verwich / ende buyten hangen daer veel geel veeselingen aen / en sij rieckt gelijck als Geroffel nagelen.

Die plaetse daert wast.

Deerste plandtmen inde hoven / want daer wort sij wat teerder dan de wilde / de welcke schier oueral inde lombrie bi tuynen en heggen wast.

Den tijt.

Sij bloeyen beyde in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

De Benedicten wortelen sijn werm en drooge inden tweeden graet / also wi in Latijn lanc ende breet gheprobeert hebben.

Cracht ende werckinge.

D De Benedicten wortelen gebruyct men tot veel dinghen. Sommige maken dese suuer ende schoon / ende drooghense / ende bespraeyense met azijn / ende leggense also in kisten ende scapraeyen / op dat de cleederen wel daerna riecken souden. Dese wortel in wijn gesoden ende also werm gedroncken / sterct de digestie vander maghe / ende doet dat crimsel binnen den lijue cesserē. Si oepent oock de leuer / als sij in deser manieren gheuseert worden / ende verteeret de slimighe humoren ende sluymen die op de borst vergadert ligghen. Dese wortel gedroocht ende gepuluerizeert / ende daerna in wijn inghenomen / is goet teghen alderhande venijn. Benedicten wortel ghesoden ende ghedroncken / gheneest alderhande wonden ende quetsuren van binnen. Ende oock de quetsuren van buyten / als mense wascht met wijn oft water daer dese wortel in gesoden is. Dese wortel in wijn gesoden / ende den damp daer af van onder ontfanghen / oft de wortel daerop geleyt / brengt de vrouwen haer cranchtheyt.

Van cleyne Centorie. Cap. CXLV.

Den naem.

A cleyne Centorie oft Santorie heet in Griec ende Latijn Centaurium minus / febrisfuga / en fel terre. Den Oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen boeck vande cruyden.

Haetsoen.

Cleyne Centorie is S. Jans cruyt oft Hofmageleyne niet onghelijck. Sine steel is meer dan een spanne lanc / en met canten / en heeft boue veel neuen / chuetkens / daerop wassen schoon roode lijfverwige bloemē. En dat wordē cleyne hawkes / niet veel grooter dan Terwe corentēs. De bladeren

Van cleyn Centorie.

B deren sijn cleyn ende lanckachtich / den cruyde van Hofmageleyne gelijk. De wortel is cleyn / slecht / houtachtich / ende een wort inde medicine niet geuseert.

Die plaetse daert wast.

Al eest dat Dioscorides scrijft dat cleyn Centorie op natte ende vochtige plaetsen wast / nochtans ist elckerlijken kondt ende kenlick / dattet bij ons ghemeynlick op herde / dorre / grasachtige velden ende beemden wast.

Den tijt.

Cleyn Centorie bloeyt in Julio / ende sijn bloeyfel duert tot inden Herft.

Natuere ende complexie.

Gemerct dat de Centorie seer bitter is / so ist licht om mercken dat si sonder scherphelt verdroocht en verwermt. Si treckt oock een luttel tsamen / ende daerom dient sij wel tot de wonden.

Cracht ende operatie.

C Dit cruyt gruen ghestooten / heylet de wonden / alsment daerop leyt. Het suyuert die oude wonden te voren / ende heylt se daerna toe. In wijn oft water ghesoden ende ghedroncken / so iaget de galle ende ander taey humoren af door den camerganc. Het is oock goet voor de ghene die weedom inde huepe hebben als men een clysterie daer af maect / want het versaecht de pijn. Dat sap is goet tot medicijnen / diemen tot den ooghen oogen ghebruyckt. Alsment met huenick menghet / so maket claer ooghen. Een mart claren ooghen. Een tapken in dat sap van desen cruyde geweyct / ende inde moeder gedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit sap alleen geuseert ende gedroncken / is goet tot alle ghebreken van nerven oft zenuwen / ende spanaderen. Het oepent oock alderhande verstopthelt der leuer. Ende is wt nemen de goet tot een herde milte / van buyten daerop geleyt / ende oock gedroncken. Als men dit cruyt sommighe daghen lanck des auonds endemorghens drinct / so doodet de wormen / ende iaecht die af. Doodet de wormen.

Cap. CXLV.

Centaureum minus.

Cleyn Centorie. Drijsent gilden cruyt.

oedde gilden cruyt
wondengouten.

Van Boos

For alle gebreken, sijn in alle de Centauren gheschiet, sijn in alle
voren. Moeghe wonden sijn in alle de Centauren gheschiet, sijn in alle
voren. Moeghe wonden sijn in alle de Centauren gheschiet, sijn in alle
voren. Moeghe wonden sijn in alle de Centauren gheschiet, sijn in alle

Van Boonen.

Cap. CXLVI.

Den naem.

Boonen heetmen in Griecy Cyami/ ende in Latijn Fabe/ ende dien hebben sij noch inde Apoteke behouden.

Geslacht.

De Boonen sijn menigerhande. Sommige sijn ghemeyn ende niet seer groot/ ende die staen hier ghemaelt. Dander sijn groot/ ende sommige van dien sijn bruyt/ en sommige sijn geel. Dmeeste onderscheet van de Boone is inde vrucht/ want van cruyde ende bloeyfel sijn sij malcanderen gelijck.

Maetsoen.

Cyami.

Boonen.

Onder alle moes wassen de Boone alleene recht op/ en behoeuen gheen stecken om te onder setten. Sij hebben dicke bladeren schier ghelijck als Porseleyne. Die bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck eenen hinnen cam/ ende sijn van menigherley coluere/ want si sijn eens deels wit/ eens deels purpur
Bruyt/ bespraeyt met swerte pleckes. Als dese bloemen afvallen/ so wassen daerna groote langhe haywen/ ende daerinne leyt de vrucht/ die is breed gelijck als eens menschen naghel aende handen oft voeten/ ende sijn somtijts bruyt/ ende som geel oft groen/ ende en hebbē niet eenderhande coluer. De wortel is slecht/ houtachtich ende vee- selachtich.

Plaetse daerse wassen.

De Boonen wassen geerne in vette eerde. Men sedtse oueral inde hoven.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ ende leueren daerna haer vrucht.

Natuer ende complexie.

C De Boonen sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

De Boonen maken veel windts en inflatien als men se etet/ sij sijn hert om verteeren/ ende brengen vreemde vernaelijcke droomen/ nochtans sijn sij goet totten hoeft/ maer sij doen de mage opworpen. Als sij met de schellen in water ende azijn gecooct sijn/ en men die also etet/ so stoppen sij den loop des buycr/ ende dat roode melizoen. Boonen ghegeten/ sijn goet tegen dat ouergene. Als men Boonen siedt/ so sal men dat eerst water wtgieten/

Droomen.

Wortel roode melizoen.

Ondergeuen.

Van Boonen.

Cap. CXLVI.

D wtghieten / ende also maken sij minder windts. De Boonen row ende groen gegeten / sijn der maghen schadelijcker / ende maken meer windts. Boonen meel alleen oft met Gersten mont gemengt / ende op heete wonden en inflammationen geleyt / versaecht de selue. ^{litteteecken.} Het maect ooc de litteteecken. ^{effen maeken.} Boonen oft plecken van quetsuren / schoon en effen gelijck dat ander vel daer ^{ooren sweringen} bij. Boonen meel is goet geleyt op vrouwen borsten / alst melck ghedontert is. Met huenick ende Fenigriek meel gemengt sijnde / so scheydet en ^{gerouwen bloet} verteeret de sweringen ontrent den ooren / en tgeronne bloet inde oogen. ^{indo oogen.} Met Roosen / wier oock / en wit vanden ey gemengt sijnde / so doetet wt ^{ooge geslagen.} puyende oogen sincken / ende verdrijft oock ander geswel / als ment daer op leyt. In azijn geweyct sijnde / so ist goet tot de sterre / ende als yemant in sijn ooge geslagen / ende die gequetst is. Boonen sonder fluymen ghe ^{manlichzijt} knawt / en bouen voorhoofst geleyt / doet de vlotē oft fluxien wten hoof ^{geswollen} de cesserē. In wijn gesoden / genesen sij geswollen manlicheyt / als ment daer op leyt. Si doen oock de swerte ende witte plecken vergaen / die een mensch op sijn lijf heeft / als men die daer op strijct. De schellen van Boonen gestooten / ende op de plaetse daer dat hayr wtgetrocken is / gheleyt / ^{geen hayr meer} maect dat daer geē hayr meer en wast. Als sij met Gersten mont / aluyn / ^{en wast.} ende olie gemengt worden / so verteerē ende verdriuen sij de croppen en clieren / als ment daer op leyt. De keernen van Boonen suyneren / maer de ^{podagra.} schellen trecken tsamen. De Boonen in water gesoden / ende met swinen smout ghemengt / sijn goet tot dat Podagra / want sij verteerē / en versaechten de pine. Boonen meel met azijn gemengt / sijn goet tot gequetste spanaderen oft nerven / als ment daer op leyt. Boonen gestooten / sijn goet ^{brandt.} gheleyt op den brandt. ^{wie sijn water niet maken en can sal nemen schellen} ^{van versche boonen / daer van water gebrandt ende gedroncken ist geprobeert.}

Van Consolida.

Cap. CXLVII.

Den naem.

It cruyt dat wi bi onsen tijden Consolida heetē oft Solidago media / is een goet wondē cruyt. Maer oft de oude meesters in voorleden tijden dit cruyt gekent hebben / daer afen heb ick geen sekerheyt.

Maetsoen.

Dit cruyt crijcht eenen viercanten gehayrden steel / en daeraen wassen van lede tot lede al tijt twee rowwe en hayrachtige bladerē / die sijn rontsomme gekertelt / en sijn den bladerē van Munte niet seer ongelijck. Van midden vanden steel af tot bouen int sop toe tusschen de bladerē wassen schoon blauw bloemkens / dier isser al tijt ses oft seuen. De wortel is houtachtich / en heeft veel veeselingen / die cruypen ouer ende weder langs der eerden.

Plaetse sijnder wassingē.

Consolida wast op sommighe beemden / ende inde hoochde op grasstighe velden.

Den

Van Consolida.

Cap. CXLVII.

B

Den tijt.

Consolida.

Consolida.

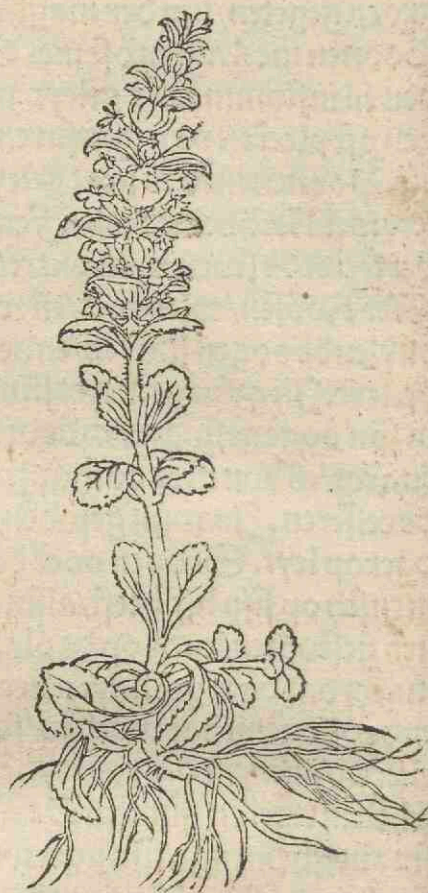
Sibloeyt meest in Maio en Junio.

Natuer ende complexie.

Consolida is werm ende drooghe/
want sij is bitter van sinake/ende trect
te samen.

Die cracht ende operatie.

C Consolida heylt de wondē en quetsu-
ren/als sij gestooten ende daerop ghe-
leyt wordt/ oft als men se droocht ende
puluerizeert/ende daerin stroyt. Con-
solida gesoden en gedroncken/ scheydt

geronnen bloet.

dat geronnen ende gestolt bloet binne
den line. Den mont ghewasschen met
water daer Consolida in gesoden is/
geneest de vuylicheyt/ putrefactie ende
ander sweeringe des monds. Dat ge-
swel verdwijnt oock als men hierme-
de wasschet/ oft dat cruyt werm daer-
op leyt. Als yemant den wolf gereden
heeft/ dat is/ als hij eenen blickeers ge-
creghen heeft/ so salmen hem dat poe-
der van Consolida daerin stroyen/ so
gheneset van stonden aen. Het is oock goet tot alderhande sweeringen/
ende vlcerationen die aende manlicheyt oft aende dermen moghen comen.

succoringe
mondt

alderhande
sweeringen
aende manlicheyt
soijt oft aende
dermen

Van Kemp.

Cap. CXLVIII.

Den naem.

A

Kemp heetmen in Griecx en Latijn Cannabis. Inde Apo-
teke Cannabum.

Geslacht.

R

Kemp is tweederhande/ tam ende wildt. Vanden tam-
men Kemp maectmen stercke seelen/ ende is oock tweeder-
hande/ manneken ende wijfken. Dat manneken draecht saet/maer dat
wijfken niet. Ende dien heetmen in Latijn Cannabis femella. Den wil-
den Kemp heetmen in Latijn Torminalis/ maer dien en hebben wi noch
niet ghesien.

Gaetsoen.

Den tammen Kemp/ met namen femella/ heeft eenen slechten/ hollen
ende dunnen steel/ ende dien crijcht geelwitte cleyn bloemkens/ ende die
vliegen wech gelijck stof/ en heeft noch vrucht noch saet. Van bladeren
is hi dat manneken gelijck. Ende de bladeren van den seluen sijn gedeelt
in vijf/

B in vijf/seuen/thien deelen/meer oft min/ende staen gelijck als de vinghe-
ren aen een wtgestreckte hant. Maer dese bladerkens of vingerkens die
sijn sinel / en ter syden aen alle canten vol schaerdekens gelijck een sichel/
ende sijn row/donckergroen/ende sterck van ruercke. Si crijcht ooc veel
schuettens ter syden inde hoochde ge-
lijck als een middelbaer boomken / en
sijn tacken hangen vol saets boue aen
tsop / in ronde huyskens geslotē. Den
wilden Kemp / also als Dioscorides
bescrijft / heeft stelen ghelijck witten
Hoest/maer sij sijn veel swarter / scher-
per oft rouwer en cleynder/ghemeyn-
lick een elle hooge. Sijn bladeren sijn
des tammen Kamps bladeren gelijc/
maer si sijn rouwer en swarter. Sijn
bloemen sijn bruynrootachtich. Dat
saet en de wortel is den witten Hoemst
ghelijck.

Cannabis. Kemp. Hanff

C Die plaetse daert wast.

Den tammen Kemp saeytmen en-
de plandtmen/ende beyde gheslechten
comen wt een saet/dwelck te verwon-
deren is/want deen is vruchtbaer / en
dat ander blijft onvruchtbaer. Den
wilden Kemp / also als Dioscorides
bescrijft/wast in bosschen/ende herde
row plaetsen. Maer Apuleius scrjft
dat hi bi den wech ende aen de tuynen gheuonden wort.

Den tijt.

Onder twee maniere van tammen Kemp / so wort dat wijfken eerst
rijp / te weten in Julio. Maer den anderen eerst inden Herst / ontrent
dier tijt als dach ende nacht euen lanck sijn / want als dan vindtmen
rijp saet.

D Die natuer ende complexie.

Den Kemp heeft een werme ende drooge complexie/ende also als Ga-
lenus bescrijft/so is hi seer werm. Daerom so erreren die seer/die seggen
dat den Kemp cout is van nature.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van tam Kemp/alst met groote menichte ingenomen wort/
so verdrooghet ende doetet te niete inden mensch dat manlick saet. Dat ^{manlick saet.}
sap wt gruenen Kemp gheperst/verdrjft de pijnē wten ooren / als inent
werm daerin doet. Dat saet iaecht de inflatie ende winden wten lijue. ^{winden.}
Maer het is swaer om verteeren / ende is den hoofde ende der maghen
Hennip, crjcht mit saet int bodē gleet verdrjft want gleyse contrarie/ ^{want kinsen.}

E contrarie/ende genereert quade humore in des menschen lichaem. Daer omme so doen sij dwaeslick/die dagelick Kemp in haer eten gebruycken. De wortel van Kemp in water gesoden/versaecht de tsamen getrocken leden/alsinense daerop leyt. Si is oock goet tot dat Podagra. De wortel row ghestooten/is goet teghen den brandt/alsinen die daerop leyt. Wilden Kemp gesoden/vermorwt ende verteert dat gheswel/alsinent daerop leyt. *Kemp is siet de henen te eten gegoien leggen vele eijer al wort.*

Van Hertsghespan. Cap. CXLIX.

Den naem.

A

Hertsgespan heetmē nu ter tijt Cardiaca / ouermids dien dattet seer goet is/als yemanden sijn herte beeft oft clopt.

Haetsoen.

Cardiaca heeft eenen viercanten steel/dien is swert ende vol knopen. De bladeren en ghelijck n de groote Aetelen niet qualick/sij sijn swert/en dieper gekertelt/een ledt hooge van malcanderen. Sijn bloemē sijn bruyngemengt met wit/ende staen rondtsom den steel. De wortel is geel/crom/ende vreselachtich.

Cardiaca. Hertsghespan.

B

Plaetse sijnder wassingē.

Cardiaca wast oueral ontrent de tuynen/ende bi oude muren.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Natuer ende complexie.

Cardiaca is werm inden tweeden graedt/ende drooghe inden derden/dwelck men lichtelick mercken mach wt sijnen bitteren smaect.

Cracht ende werckinge.

cloppendes herten.

E Hertsghespan is wtneemende goet tot dat cloppen des herten. Item tot den cramp/ende verleemtheyt der leden/alsinent in wijn siedet ende sommige dagen daeraf drinct/oft werm daerop geleyt/want het scheydt ende verteert alle coude ende dicke humoren. Cardiaca in water ghesoden/is seer goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Het lost de vrūne. ende brengt den vrouwen haer maentsonde. Summa het heeft alle virtuyten diemen bitteren dingen toescriven mach.

Van wit

Zan wit Comijn.

Cap. CL.

127

Den naem.

A It Comijn heetmen in Griec Caros / ende in Latijn Carum oft Careum. In der Apoteken heetet Carni. Ende voert daerom alle dese namē / om dat den besten in dlant van Carien plach te wassen.

Haetsoen.

Wit Comijn heeft eenē steel met canten / die is hol / ende vol knopen / met ledekens. De bladeren sijn den wilden Pastenaken / oft den gheelen Peen gelijk. Sijn opperste croonen draghen wit bloeyfel / ende na dese so wast dat saet / dat is cleyn / ende ghehoeckt. De wortel is slecht / lanct / ende geel.

Caros. Witte Comijn.

Plaetse daert wast.

B Den witten Comijn wast oueral op dorre beemden. Maer den besten wast / als voorseyt is / in Caria.

Den tijt.

Den witten Comijn bloeyt inden Mey / ende leuert sijn saet in Junio.

Natuer ende complexie.

Den witten Comijn is werm ende drooghe inden derden graedt / ende is een luttel scherp.

Cracht ende operatie.

C Dat saet van desen Comijn iaecht de vrjne af / ende is seer goet ende lieflick voor de maghe / ende den mondt. Ende hij maect goede digestie. Hij verdriift de inflatien ende winden. Hij wordt in alle manieren van binnen ende van buyten gheuseert ghelijck den Anijs. De wortel van desen Comijn bereyt ghelijck geel Peen / is eenen goeden ende ghesonden cost om de maghe te verwerpen / ende de vrjne te lossen / ghelijck als de wilde Pastenaken.

vrjne.
maghe.

maghe.

t ij Van Sa-

Van Haselnoten.

Cap. CLI.

Den naem.

A

En Haselaer / die de haselnoten draecht / heet *Corylus*. Denoten heeten in Griecx *Carya pontica* / oft *Leptocarya* / ende in Latijn *Quellane nucs* / Pontice / *Preneftine* ende *Heracleotice*.

Geslecht.

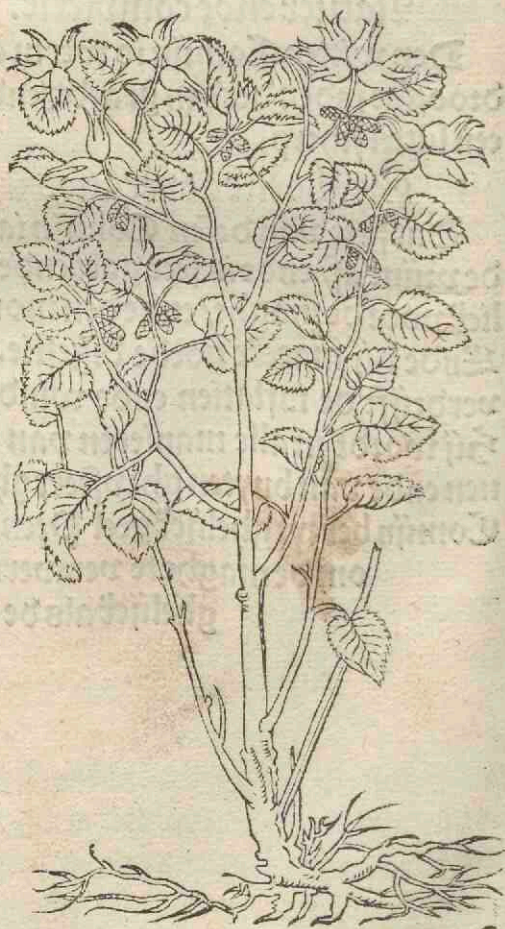
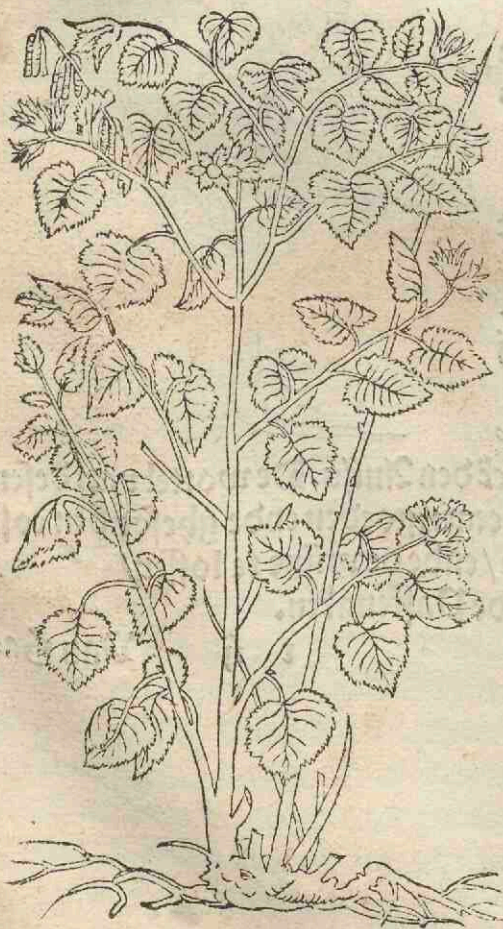
De Haselnoten sijn tweederhande / tam en wildt. De wilde heetmen slecht Haselnoten / ende sommighe van dien sijn rondt / ende sommighe lanck. De tamme heetmen Roode noten / ende die genesen dat roode melizoen. Ende sijn van faetsone malcanderen seer ghelijck / also als dat die figure claerlick bewijst.

Gaetsoen.

B Den Haselaer heeft veel tacken. De roeden van dien en sijn niet seer lanck / ende de bladeren sijn rontsomme gekertelt / op deen sijde swert / en op dander grawachtich. De schorsse vanden stam is teeder en subtiyl / bespraeyt met witte plecken / ende dat marck is teeder ende geel. Den Haselaer draecht oock cattkens / die ontluycken haer inde Lenten / ende als de bladeren voortcomen / so vallen sij af / ende na desen so comen de huyfkens voort / daer de Haselnoten in wassen.

Corylus. Haselaer.

Corylus domestica. Roode Haselnoten.

plaetse

Van Haselnoten.

Cap. CLI.

C Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Haselnoten wassen oueral in bosschen / op berghen ende in heggen. De tamme sedtmen inde houen / maer sij wassen gheerne in slijmighe ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Den Haselaer brengt sijn cattkens inden winter / ende sij doen haer open inde Lenten / ghelijck als haer bloeyfel. Maer inden Herft so worden de noten rijp.

Natuer ende complexie.

D De schorsse / de vrucht / ende den gantsen struyck is werm van natueren inden eersten graedt / ende drooge inden tweeden volcomelick / oft int beginsel vanden derden. Ende dat weetmen wt Galeno / die scrjft dat de Haselnoten meer eerdsche oft coude substantie hebbē dan de Okernotē.

Cracht ende werckinge.

De Haselnoten sijn crachtiger ende stercker dan de Okernoten / ende dat bewijst haer substantie die is wat vaster. Maer si sijn der mage contrarie / ende hert om verteeren. Si maken veel inflatien en windts. Ende maken pine int hooft. Alsmen nochtans de binnenste schellen af doet / so sijn sij lichter om digeren / en en stoppen niet so seer. Haselnoten gheschooten ende in huenick gedroncken / sijn goet tot den hoest die lange ghesduert heeft. Als sij gebraden ende met wat Peperen ghegeten worden / so duert heeft. Als sij gebraden ende met wat Peperen ghegeten worden / so verteeren sij de vloten die wten hoofde souden mogen vallen. Gheheel Haselnoten tot asschen gebrant / ende met beeren smout gemengt / en dat hooft daermede gesalft / doen dat hayt wederom wassen. Als yemandt Haselnoten met Wijnruyte smorghens nuchteren inneempt / so en mach hem gheen venijn / noch veninich ghedierte dien dach schaden. Alsmen se met vijgen inneempt / so helpen sij de gene die van eenē scorpien gesteken sijn. Sommige seggen / waert dat yemant de schelpen name / ende puluer rizeerde / en met olie mengde / en daermede salsde dat voorhoofd van kinderen die graw oogen hebben / so souden de ooghen swert worden.

Van Watercruyt.

Cap. CLII.

Den naem.

A Watercruyt heetmen oock Penninckcruyt. Bi onsen tiden wordet in Latijn Centummorbia / ende Numularia geheeten / daeromme dat sijn bladerkens rondt sijn gelijck als eenen penninck. Sommige heetent oock Serpentaria / om des wille dat de Wateren als sij ghequetst sijn / haer met desen cruyde heylen ende ghenesen.

Gaetsoen.

Dit cruyt cruypt ende sluypt op der eerden gelijck als een slanghe oft nater / ende daerom heetet Watercruyt. Dat steelken van desen cruyde is

t iij dunne

Van Watercruyt.

Cap. CLII.

B dunne / en op beyde syden wassen bla-
derkens / die sijn rondt en vet / niet bree-
der dan eenen penninck. Sijn bloemē
sijn goudtgeel. De wortel is cleyn en-
de teeder / ende cruyt wt de steelkens.

Plaetse sijnder wassingē.

Penninckcruyt wast geern in voch-
tighe beemden / grasbouen / op cleyn
berchskens / en in grasachtige bossen.

C Den tijt.

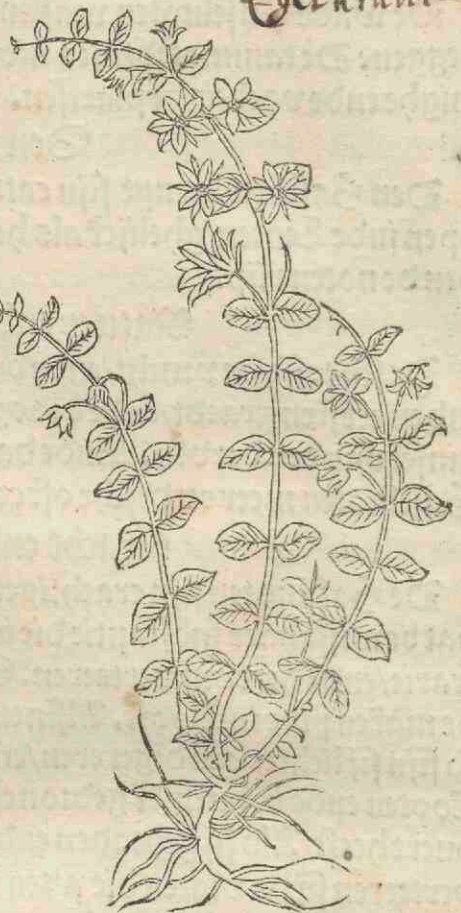
Watercruyt bloeyt inden Mey / en-
de schier den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is drooge inden tweeden
oft derden graedt / ende dat machmen
mercken wt sine smaect / want hi trect
seer tsamen.

D Cracht ende operatie.

Onder veel ander cruyden die won-
den ende quetsuren ghenesen / soo en is
dit **Penninckcruyt** dat cleynste niet /
want het en geneest niet alleen versche
wonden van buyten / maer oock in-
wendighe ghebreken der longhen ende ander leden. Het is goet in wijn
ghesoden ende ghedroncken voor de gene die dat root melizoen hebben.
Het stopt den loop des buycr / ende dat bloetspouwen. Als de vrouwen
den vloet te veel hebben / so sullen sij dit cruyt sieden en daer af drincken.
Het is oock excellentelijcken goet tot alderhande wonden ende sweertin-
ghen van binnen / ende sonderlinghe der longhen. Ende daerom sal-
ment dickwils gheuen den ghenen dien haer longhen ghequetst is / ende
die wt drooghen. De wonden van buyten salmen met wijn daer dit
cruyt in ghesoden is wasschen ende suynen / ende als dan dese bladeren
op de wonden oft quetsuren leggen / so heylen sij terstont.

geneest die
versche wonden
van buyten en
oock inwendig
gebreken

Roodde
melizoen

alderhande
wonden ende
sweertin

ghen van binnen
sonderlinghe
der longhen

Van Pruymen.

Cap. CLIII.

A

Den naem.

En Pruymboom heetmen in Griecx **Coccimelea** / ende
in Latijn **Prunus** / sijn vruchten heeten **Pruymen**.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande **Pruymen** / tamme ende wil-
de. De tamme hebben menigerhande coluer / want men
vindt bruyn / geele / swerte / ende witachtich gruen. De wilde heetmen
Sleen /

V Sleen / in Griecx Agriococcimela / ende Prumna / ende in Latijn Pruneola oft Prunula. **Haetsoen.**

Den Pruymboom heeft wortelen die en staen niet diep / maer sij cruypen bouen henen in deerde. Sijnen stam is recht ende slecht / ende row / met veel wtghespreyde tacken. De bladeren sijn lanckachtich / rondt van haetsoene / ende met cleyn meetskens gekertelt. De bloemen sijn wit / schier ghelijck dat bloeyfel van Kersen. De vrucht is ghelijck een cleyn appelken / swert / bruyn / geel / oft witachtich gruen / ende heeft binnen eenen herden steen / daerinne leyt de keerne.

Plaetse sijnder wassinghe.

E Detamme Pruymen wassen inde hoven. Pruymen van Damas / te Damasco. De Sleen schier in alle hegghen.

Den tijt.

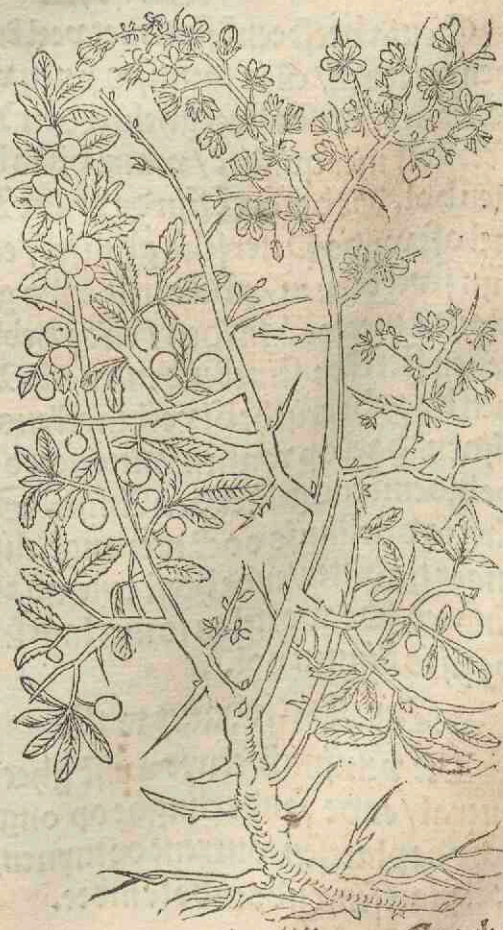
Si bloeyen inde Lenten / en principalick de Sleen / oft Haechpruymen / want die comen ghemeynlick eerst wt. De Pruymen worden inden somer rijp / ende sonderlinge in Augusto. De Sleen inden Herst.

Natuer ende complexie.

Detamme Pruymen vercoelen en maken redelick vochtich. De Haechpruymkens oft Sleen trecken tsamen oft worgen / also wij hierna claerlick bewijfen sullen.

Coccimelea. Pruymboom.

Agriococcimela. Sleen.

t iij Cracht

D

Cracht ende werckinge.

*machonlossch
inden
buijck**tapken of
lolle inde hooch**loopdes buijck
steen.
maseren.*

Men eedt de Pruymen / maer sij sijn quaet voor de maghe. Sij mas-
ken weeck inden buijck / nochtans meer als sij versch sijn / dan als sij droo-
ge worden. De Pruymen van Damasck trecken noch meer tsamen. De
bladeren in wijn ghesoden / ende inden mondt ghehouden / sijn goet tot
dat tapken oft lalleken / ende kaeckbeen / alst gheswollen is / want sij drij-
uen de slurien oft vloten achterwaert. *De Sleen oft haechpruym-*
kens ghedroocht / trecken seer tsamen / ende stoppen den loop des buijck.
De gomme van Sleen in wijn inghenomen ende ghedroncken / breekt
den steen. Si gheneest oock de maseren / dat root ionck en ander schors-
ticheyt van ionge kinderen / als men die met azijn daerop strijct.

*fighelen sijn ghevoelen an der milt / dar man hem haer begroot in Gabay**Gaar van
tribon
warren
dat uit en
vilt Gabay*

Van wilde Peterselie.

Cap. CLIIII.

gemeijn naeme peter selie. 217.

Den naem.

*is maect in selbr stadt kal
vud ains glatt.*

A

A

It stinckende cruyt daer wi hier affcriuen / is een wter ma-
ten quaet ende schadelick cruyt / want het doodet den men-
sche die dat etet. In Griecx is sijnen naem Conion / ende in
Latijn Cicuta. Maer in Duytsch wordet wilde Peter selie
gheheeten.

Haetsoen.

figheling
Conion. Wilde Peterselie.

Cicuta heeft eenē steel met veel knoo-
pen oft leden / en is somtijts seuen voe-
ten lanck. Desen steel ghelijct den Ven-
ckel steel niet qualick / want hij is bin-
nen hol. De bladeren sijn de wilde Ker-
uel oft wilde Peterselie ghelijck / ende
sijn swertgruen / ghefertelt ende ghe-
clouen met veel sieden / ende hebben
eenen stercken stinckenden rueck. Vo-
uen hooghe crijcht hi veel tacckens ter
sijden / daerop wassen witte gecroon-
de bloemkens gelijck den Anijs. Sijn
saet is den Anijs oock niet onghelijck /
maer tis bitter / ende heeft eenē quaden
smaeck. De wortel en is niet lanck / en-
de sij is binnen hol.

Die plaetse daert wast.

Dit venijnich cruyt wast gheerne
oueral / ende sonderlinghe op onghe-
bowde plaetsen / ontrent de tuynen / in
coel plaetsen / ende inde lombre.

Den

C

Den tijt.

Cicuta bloeyt in Julio/ende leuert alsdan sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt bouen maten seer/also dattet ouermids sijn groote coude een veninich cruyt is/ende men behoort dat binnen den linc niet in te nemen/ofst yemanden in te gheuen.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt/also als voorscreuē is/wort ondert venijn gerekent. Naer waert dat yemant dit cruyt onwetens ghegeten hadde/ghelijck dat wel somtijts ghebuert/soo machmen dien mensch helpen met goeden wijn.

D Wt dat opperste sopken/eer dattet saet leuert/ende eer de bladeren verslensen/perst ende dorwt men sap/dat leytmen inde sonne om dick te worden/ende dit wort van buyten geseert inder medicine/om de pine daer mede te versaechten/ende te doen cesserē/ende om te vercoelen alle heete ghebreken ende passien/gelijck als wildt vier/alsmen een doercken daer in nat maect/ende hierop leyt. Anders wort dit cruyt tot meer ander dinghen inde medicijne gheuseert/ghelijck als Dioscorides ende Plinius daeraf scrijuen/als tot vrouwen borsten om dat melck te verdrooghen. Naer het is periculoos daermede om te gaen/ende doet dickwils groot quaet/daerom is dbeste datment laet varen. Ende oock so heeft Galenus/ende ander Griecsche meesters hier af anders niet ghescreuen/dan dat dit een veninich cruyt is.

gemeyn peterselie, wortel word kranck geboren dem loch, der samen fuenenling dem apoteker. — Dese ist die wilde peterselie.

Van Hondtstonghe.

Cap. CLV.

Den naem.

D Hondtstonge daeraf wi hier spreken/is die/die veel Apotekers daer voor vseren. Ende daerom hebben wi die in onsen Latijnschen Herbario Cynoglossum officinarum ghenampt. Anders isser noch een maniere van stinckende Hondtstonge/daeraf wi hier niet en spreken.

Sommige heeten dit cruyt daer wi hier af spreken/wilde Ossentonge. Naer de wilde Ossentonge is Echion genoempt/ende niet Cynoglossum/also wi sulcx hier bouen in sijn Capittel genoeg bewesen hebben.

B De Hondtstonge heeft eenen steel die wast een elle hooge/en somtijts langher/ende is row/hebbende veel tacken. De bladeren sijn smal ende lanck/en wolachtich/sonder aderen/ende weeck. Sijn bloemē sijn eerst purpurbuyn/ende daerna worden si blaw/ende hebben binnen purpuren draeykens. De wortel is seer lanck/ende staet diep inde eerde.

Plaetse daerse wast.

Dese Hondtstonghe vindmen alomme ouervloedich opt veldt/ende sonderlinghe aende strate.

Den

Van Hondstonghe.

Cap. CLV.

C

Den tijt.

Cynoglossum officinarum.

Hondstonghe.

De Hondstonghe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natur ende complexie.

De wortel van dese Hondstonghe is cout en drooghe van nature inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel gedroocht ende gepuluerizeert/ende in rooden wijn ghedroncken/gheneest dat root melizoen. Men mach dese wortel oock tot alderhande vlceraen en wonden gebruycken / en sonderlinge tot quade sweeringe binnen den mondt/en tot de pocken. Men salse siedē ende daeraf drincken / oft de wonden / sweeringen / ende vlceraen daermede wassche / of dat poeder van dien daerin stroyen. Si is wt nemen

de goet als yemant sijn saet ontgaet / en tot vloten ende catarre des hoofts / en snoteringe. In summa / het is een goet cruyt voor de wonden / ende om fluxien te doen cesserē / ende om dat bloet te stelpen.

root melizoen.

binnen den mondt
pocken.

als yemant
sijn saet
ontgaet.
fluxien
doen
cesseren
bloet te stelpen.

Van wilden Saffraen. Cap. CLVI.

Den naem.

A

Dit cruyt heetmen in Griec ende Latijn Enicus ende Cnecus / ende in Duytsch heeten wij dat wilden Hof saffraen / tot een onderscheedt vanden wilden Veldtsaffraen / die in Latijn Atractylis geheeten is / daeraf wi hier bouen gescreuen hebben. Desen wilden Hof saffraen heeten de Apoteker Cartamū / ende Crocum hortensē. Sommighe heeten dien / Crocum Sarracenicum.

B

Gaetsoen.

Desen wilden Saffraen heeft ronde stelen / die wassen twee ellent lanc / met veel satte / smale / langachte / ghekertelde / scherpe ende stekende bladeren. Int opperste vanden stelen / deylt hem elcken steel in veel tackens / ende die cruyghen ronde stekende Distelbollen / ende als haer die opdoen ende haer bloeyfel ontpluycken / so brenghen sij schoon geel wel rieckende bloemen / die sijn den rechten Saffraen ghelijck. Alsinen elck bloemken besonder wt treckt / so ist ghelijck een stercken / hebbende ses ver

Van wilden Saffraen.

Eses verscheydē scherpe punctkens. Dat saet leyt in stekende bollekens/ende dat is wit/langachtich/ende ghehoect oft ghecantet/ende staet rigelinge tusschen wit hayrwolleken.

Plaetse daert wast.

De wilden Saffraen sedtmen iaer lict tot veel plaetsen inde hoven en ackeren/ghelijck als ander vruchten.

Den tijt.

Den wildē Saffraen bloeyt in Julio ende Augusto/ende leuert na desen sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van wilden Saffraen is werm inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dese bloemen gestooten worden gebruyct totter spijsse/om die daermede geel te maken. Dat saet gestooten/ende dat sap daerwt geperst/ende met huenick oft hoendersop ingenomē/maect weeck inden buyck/ende iaecht de taey slimicheyt af/maer het is der magen contrarie. Dat sap van desen sade iaecht dat melck te samen/en geeft hem cracht om camergancck te maken.

Cap. CLVI.
Cnicus. Wilden Saffraen.

De bloemen
gebruyct worden in
spijsse om geel te
maken.

maect
weeck inden
buyck/ende
oft camergancck
te maken.

Van Milie oft Hirs. Cap. CLVII.

Den naem.

A Hirs heetmen in Griec Kenchros/in Latijn Milium/ende dien naem is tot op den dach van heden inde Apoteles bleuen.

Laetsoen.

Milie heeft hayrachtige stelen/die sijn ontrent een elle lancck/elck hebbende senen oft acht knopen/elcken knoop becleet met een lancck Rietbladt. De aren sluypen wt een grasachtige schee/ende staen gelijck bessenkens/ende hayrachtich ghelijck dat saet van Riet. Elck Hirs coreken staet besonder. De wortel is vol veeselinghen.

B Die plaetse daert wast.

Milie wast geerne in slijckachtich vocht eerdtrijck/ende men winnes veel bouen int landt.

Den tijt.

Milie oft Hirs saeyt men inde Lenten en in Junio. Men macht vergaderen

Van Milie oft Hirs.

Cap. CLVII.

E deren in Augusto / ghelijck als ander vruchten.

Kenchros. Milie oft Hirs.

Natuur ende complexie.

Milie is cout inden eersten graedt / ende droocht inden derden / oft inden tweeden gants perfectelick. Ende is van subtyl substantie.

Cracht ende operatie.

Milie oft Hirs gheeft min voetsels dan eenighe vruchten. Eest datmen broot oft pottagie van Hirs maect / so stoppet den buyck / ende lost de vrinne. Hirs ghedorret ende in een saccken ghedaen / ende dat op den buyck gheleyt / doet dat crinsel cesserem / en doet de pine vande nernen vergaen. Het is oock goet tot alle dingen die droogen behoeven. Eest datmen Milie tot der spise wilt ghebruycken / so salment in melck sieden / want in deser manieren en is hi niet so schadelick / als oft men alleen gebruycte. Si wort oock aldus lichtelijcker verteert / ende stopt min / ende is lieflijcker om eten.

*Stoppet den
buyck*

*crinsel
doet
buyck*

*Eest in melck
sieden
want in deser
manieren
en is hi niet
so schadelick*

Van Koolen.

Cap. CLVIII.

Den naem.

A

K

Olen heetmen in Griecx Crambe / ende in Latijn Brassica satina. De Apotekers heetense Canlem. Den oorspröck van desen name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande geslechten oft manieren van Koolen / en sonderlinge vande gene die meest geveert worden / als groote / breede / gecronckelde / cleyne / en Cabuys Koolen. Groote Koolen hebben dien naem om haer groote bladeren wille. Breede Koolen / om haer bladeren / die wat grooter en breeder sijn dan de bladeren van cleyne Koolen. De gecronckelde Koolen heeten also / om haer der bladeren wille / die seer gecronckelt sijn. Cleyne Koolen worden also genaemt / om haer steel ende bladeren / want die sijn teerder ende cleynder dan van ander Koolen. Cabuys Koolen hebben dien naem na den Latijne / Caulis capitulatus / daeromme dat de bladeren tsamen loopen / ende sluyten haer deen op dander in faetsoen van een hooft / ende heeten ouermids dien oock Sluyt Koolen.

Faetsoen.

Brassica laevis. Roode Koolen. *Brassica crispa*. Gecronckelde Koolen.

Crambe. Cleyn Koolen.

Brassica sessilis. Cabuyskoolen.

B

Maetsoen.

De Groote Koolen hebben eenen bruynen dicken steel. De bladeren sijn breed/ende blauw/grooter dan Cabuys bladeren. Si en crijgen geen hooft/maer bliuen altijd open. Si bloeyen int tweede iaer. De bloemen sijn gheel/ende als die afvallen/so wordent hawkens/daer inne leyt dat saet. Dat tweede geslecht/te weten breede Koolen/sijn met stelen/bloemen/ende saet den voorgaenden gelijck/maer de bladeren sijn doorsneden ende rondtsom gekertelt/ghelijck de cleyn Koolen/beneden aen den steel met groue/ende bouen met cleyn der kerfkens doorsneden. De wortel is veeselachtich/ende daeraen hangt een knoopken/in alder manieren

E gemaetsoenert ghelijck een ront besiken. Dat derde gheslechte/te weten gecronckelde Koolen/is van stelen/bloemen/ende saet den voorgementioneerden geslechte gelijck/maer sijn bladeren sijn met meeten rontsomme doorsneden ende ghecrolt gelijck een Calsstrase. De wortel is de breede Koolen gelijck/maer sij heeft cleyn knopkens. Dat vierde gheslecht/te weten de cleyn Koolen/sijn oock van wortelen/stelen en saet den tweeden geslechte/ende sonderlinge de breede Koolen gelijck/maer de bladeren van desen sijn teerder en cleyn der. De Cabuys koolen sijn de groote Koolen seer gelijck van bladeren/want sij sijn gestonselt ende groot/ende sluyten altijd deen op dander/also voorseyt is/ende worden ten lesten rondt ghelijck eenen cloot.

D

Plaetse daerse wassen.

De Koolen plantmē schier oueral inde hoven/maer sij wassen geerne in coude ende vochtige plaetsen/want anders en comen sij niet wel op.

Den tijt.

De Koolen bloeyen ghemeynlick in Augusto/ende brenghen daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

De Koolen sijn werm ende drooghe inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

E De Koolen sijn goet om den buyck weeck te maken/als sij een luttel gesoden worden. Maer als sij seer ende perfectelic volsoden sijn/so maken sij hert inden buyck/ende principalick als sij tweemaal gesoden sijn. De Koolen die inden somer wassen/sijn quaet voor de mage/ende sijn oock wat scherper. Koolen gesoden ende gegeten/sijn goet voor de ghene die crancck gesicht hebben/ende die beuen. Alsmen Koolen eedt na den eten/so en can oueruloedicheyt van eten en van drincken den mensch niet schaden. De opperste weecke sopkens vā de Koolen sijn goet voor de mage/maer si sijn wat scherper en crachtiger om de vrine te lossen. Dat sap vā Koolen met wijn gemengt en ghedroncken/is goet voor de gene die van nateren gebeten sijn. Alsmen dat selue met meel en fenogreco mengt/so ist goet voor de gene die dat Podagra/en weedom der leden hebben/en oock tot oude onreyn vlcerationen/alsmen daerop leyt. Dat sap pur geert dat

machen loock
en oock hert
moen luyck

ouervloedicheyt
den andricken
den mensche
schaden

Van Koolen.

Cap. CLVIII.

S dat hoost/alsment inden nuese inneempt. Het brengt den vrouwen haer maentstonde/alsf onder meel van peerse Cozenbloemen gemengt wort/ende men een tapken daerafmaect/ende inde moeder doet. De bladeren alleen oft met Gersten mout gestooten/sijn goet gheleyt op alderhande geswel. De bladeren sijn goet opt hoost geleyt tegen dat wtualen van den hayre. Koolbladeren gesoden ende met huenick gemengt/genesen alderhande voorts etende vlcerationen. Koolen sijn goet ghegheten in azijn voor de gene die gebreck hebben inde milte. Alsmentse inden mont knowt ende dat sap inslict/so sijn sij goet voor de gene die haer stemme oft voys verloren hebben. Koolen ghesoden ende gedroncken/maect saechten cernergancf/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat saet van Koolen/verdrift dat sproet ende plecken wten aensichte. Het doodet de wormen inden buyck alsment met Meede inneempt. Koolen ghesoden/en in dat selue water een doecten nat gemaect/dat slaet men ouer spanaderen oft nieren/ende op de knueckelen/want het is daer seer goet toe. Dat voorseyde water geneest oock alderhande wondē/alsment daer op leyt oft daermede wascht. Dat sap met wijn gemengt/en law inde oore gelaten/is goet tegen doofheyt. De Koolen sijn den wijn en den Wijn gaert contrarie/ende daerom en connen si niet wel bi malcanderen sijn. Men leest van sommige die van dat Podagra ghenasen/na dien dat sij Koolen gegeten hadden/ende dat water daer Koolen in ghesoden waren/gedroncken hadden. Koolen met oudt smeer ghemengt/is seer goet tot pine der huepen oft Sciatica/alsment daer op leyt. Koolen ghestooten/verdriven ende verteeren geronnen bloet/ende ander blauw plecken/alsmen dat sap van dese gestooten Koolen daer op strijct.

Van Cruyswortel.

Cap. CLIX.

Den naem.

Dit cruyt heetmen Cruyswortel/daerome dat de wortel inde midden cruyswijs doorsteken is. Het is oock goet om wonden te heylen. Maer oft de oude meesters dit cruyt voortijts ghekent hebben/dat en weet ick niet.

Tsaetsoen.

Cruyswortel heeft eenē ronden steel/niet veel meer dan een span lanc/ende hi is int opperste rootachtich/en hi draecht smale/dicke/langhe bladeren/staende altijt twee teghen een/ende buyghen haer een luttel om ter eerdenwaerts. Int opperste vande stelen tusschen de bladeren rontsomme wassen ghemeynlick ses oft seuen/somtijts meer oft min blauw bloemen/gelijck als lange holle bellen/ende die sluypen wt groen hawkens. Ende als die wtualen/so wast daer cleyn gulden saet wt/ligghende in langhe sacckens. De wortel is rondt/lancf ende wit/inde midden/also als voor screuen is/cruyswijs doorsteken.

u ij plaetse

Die alderwonderbaertste plant die in alden landen
 gevonden is. Modelgeer. *Modellgeer*
 Cruciata. Cruyswortel.
 1107. 1108. 1109.

Van Cruyswortel.
 Die plaetse daert wast.
 Cruyswortel wast op onghewone
 de plaetsen. *Die Cruyswortel is een wonderbaere plant die in alden landen gevonden is.*

Natuer ende complexie.
 Cruyswortel is werm ende drooge
 van natuere/ouermids dien dattet bit
 ter is van smake.

Cracht ende werckinge.

Cruyswortel wort seer gepresen dat
 sy goet is voor de Pestilentie/als sy ge
 droocht wort en ghepulueriseert. Dat
 cruyt met de wortel ghesoden ende ge
 droncken/suyuert de borst/ende iaecht
 af de taey humoren/ende sluymen die
 daer vergadert ligghen. Cruyswortel
 is een seer goet cruyt om wonden en
 de alderhande quetsuren/ende vlcera
 tien mede te ghenesen. Dat cruyt ende
 wortel salmen in wijn sieden/ende de
 wonden oft vlcerationen daermede was
 schen/ende dat reyn gestooten poeder
 inde wonden stroyen. De herders ge
 uen dit oock den verckenen. Sy kappen dat cruyt ende de wortel/als de
 sterfte daer onder comt. Ende dat hieromme/want dit cruyt beneemt
 alle rottende vuylicheyt/also dat daer geen ghesweer in dit vee ghewas
 sen en can. *Wasser van cruyt ende wortel gebrandt vryghebruyken. Het is een seer goet middel om de pestilentie te verdriven.*

alderhande
 quetsuren.
 ghenesen.

alt die
 wonden sterft
 ende kranckheit
 daer onder is.

Van Veyl.

Cap. CLX *Modelgeer.*

Den naem.

Veyl oft Veyloof heetmen in Griec Cissos/in Latijn He
 dera. Ende heeft noch meer ander namen/die wij in La
 tijen/ende daer by den oorspronck van dien/breedt ver
 claert hebben.

Geslacht.

Daer sijn sonderlinghe drij gheslachten van Veyl. Dat eerste is wit
 Veyl/ende dat heetmen also om sijn witte vruchten wille/ende Plinius
 heet dit dat wijfken. Dat ander draecht een swerte vrucht/ende heetet
 door dien swerte Veyl. Dat hangt so vast aende mueren/also dat si som
 tijts clienen ende breken/en daerom heetent sommighe oock muer Veyl/
 ende sommighe Boomveyl/om des wille dattet om de boomen loopt/ens
 de die neder druct. Dat derde wort cleyn Veyl gheheeten/en in Griec
 Selix/ende in Latijn Sederula.

Faetsoen.

Van Veyl.
Cissos. Veyl. Eppich

Cap. CLX.
Helix. Cleyen Veyl. Eppich

Maetsoen.

B Dat swert Veyl cruypt en loopt rontsom de boomen tot aen t'op toe/
het hant oock met sijn menichuuldige veeslachtighe wortelkens so stijf
aende mueren/datmen somtijts de mueren oft boomen en dat Veyl son-
der schade van malcanderen niet gescheyden en can. Sijn bladeren die
eerst wtcomen sijn gehoect/en hebben gemeynlick drij hoecken oft canten.
De oude bladeren sijn wat ront/vet en herdt. Sijn bloeyfel is cleyn ende
bleeckgeel/schier gelijck van Wijngaert/en en riet niet qualick/en daer-
wt comen besien die sijn eerst gruen/ende corts daerna swert/en die han-
gen aen lange stelen gelijck als de druynen/ende nochtans niet so dick tsa-
men gedrogen/maer elck besie alleene. Dat wit Veyl en hebben wi niet
ghesien/ende daerom waert noodeloos daeraf te scrijuen. Dat cleyn
C Veyl heeft drij cantighe swertgruene bladeren/nochtans worden sij te-
ghen den Herst op der slincke sijde bruynroot. Ende is onvruchtbaer.

Plaetse daerse wassen.

De twee geslechten oft manieren van Veyl/te weten dat swert/ende
dat cleyn/wassen hier te lande. Dat swert vindtmē oueral aende mueren.
Dat cleyn cruypt inde bosschen langs der eerden/onder dat mos/ende
climpt selden hooge op. Den tijt.

Dat Veyl is somer ende winter gruen. Maer inden somer so vindt-

u in men

*Das Plutlin wird der Perrelin dafft mit Essig und
Rosmarinwasser bewahrt; ist gut für alt Gaichtwurz
das Gaicht damit 6. wagen.*

*sein alt Gaicht
wurz*

Van Veyl.

Cap. CLX.

Men sijn bloeyfel ende vruchten.

Die natuer ende complexie.

Dat Veyl heeft een contrarie natuere/want eens deels trecket tsamen/
ende is oock wat scherp. Ende daeromme is sijn substantie wat grof en
de cout/en oock wat werm / also wi sulcx in den Latijnschen boeck van
de cruyden breeder hebben gheallegeert.

*Die Plutlin in Latijn gesetst: Gunglet
alt gaichtwurz / sijn / sijn so*
Cracht ende operatie. 6. Ballen in witten.

Veyl is den zenuwen wat schadelick. De bloemen gedrooghet ende ge-
puluerizeert/ende ontrent een drachma swaer met wijn ingenomen/ge-
nesen dat root melizoen. Alsinen vande bloemen met was een plaester
maect/ so sijn sij goet om op brant te leggen. De ionge teeder bladerkens
met azijn ghesoden/oft row met broot ghestampt/ ende op de milte ghe-
leyt / gheneest die ghebreken derseluer. Dat sap vande bladeren ende
besien met azijn ende olie van Roosen ghemenget / beneempt de pijn des
hoofts/alsinent daerop leyt. Ende is oock goet tot pine inde ooren/dat-
ment daerin doe als si sweeren. De besien gestooten/en dat sap van dien

Eopt hoeft gestreken/maect swert hayr. De bladeren in wijn gesoden / sijn
goet tot alderhande wonden ende vlcerationen / als mensche daerop leyt oft
daermede wascht. Desgelijcx so verdriuen sij de plecken int aensicht / en-
de hebben groote cracht om den brant te genesen / als sij gesoden worde/
ende daerop geleyt. Een drachma van desen besien met wijn ingenome
en ghedroncken/lossen den steen. Vochtans en salmen die den vrouwen
niet ingeuen/want sij maken die onvruchtbaer. Den steel vande bladeren
met huenick bestreken/ende inde moeder ghedaen / brengt den vrouwen
haer maentstonde. Dat sap vande bladeren inde nuese gedaen / verdriest
den stanc daerwt / ende suyert de sweeringen die daerin sijn. Dat sap
dat wt dat Veyl loopt ende druypt/veriaecht de luyfen/ende dat hayr in
alle plaetsen so waermen dat strijckt. Dat sap vander wortel met azijn
gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sijn.
De besien van wit Veyl twee oft dri in Meede met azijn gedroncken/ia-
gen de wormen wten lue. Dit selue doen sij oock als mensche stoot ende op
den buyck leyt. Men vindt dat de drinckvaetkens diemen vande wortel
van Veyl maect/de milt suchtyghen ghenesen.

*oder 11 de Per beerlin
gestossen vnd mit wasser ingenommen vertreibet den steen.*

Van Kersen.

Cap. CLXI.

Den naem.

De Kersen heetmen in Griecx ende Latijn Cerasa/ na de
stadt van Cerasunte / van daer sij eerst in Italien ghe-
bracht sijn / ende van daer voorts in ander plaetsen.

Geslecht.

De Kersen sijn veelderhande. De eerste sijn ront/licht
root ende suet/en die heetmen Spaensche Kersen. De andere sijn van
faetsoene

Van Kersen.

Cap. CLXI.

Vsaetsoene desen ghelijck/maer sij sijn different van coluere/want sij sijn bruynswert/ende sijn oock veel suerder dan de Spaensche Kersen/ende men heetse Krieken. De derde sijn veel cleynder ende langachtiger/ende en sijn niet heel rondt/ende sommighe van dien sijn root/ende sommighe bruyyn/ende die heetmen tot sommighe plaetsen sonderlinge Kersen/oft cleyne Kersen. Ende Kersen is haren rechten naem/ghenomen wten Latijne Cerasa.

Saetsoen.

Den Kerseboom heeft ghenoech bladeren ghelijck den Misspelboom/maer sij sijn herter ende breeder/ende rondtsomme gekertelt. Sijn schorse is effen en cael/wit ende swert door een. De bloemen sijn wit/ghelijck de bloemen van Sleen. Die vrucht is bleeckroot/oft bruynswert/en is ront oft langachtich.

Cerasa.

Kersen.

CPlaetse haerder wassinghe.

De Kersen sijn seer ghemeyn/ende wassen in alle hoven/nochtans vintmen de cleyne Kersen oock inde bosschen/ende sonderlinge op waterachtighe berghen.

Den tijt.

De Kersen bloeyen inde Lenten in middelen tijt oft courts na den Sleen. De vrucht wordt rijp in Junio ende Julio.

Natuere ende complexie.

DDe Kersen en hebben niet eenderley natuere ende complexie. De suete als sij noch versch sijn/soo verwermen sij een luttel ende veruochten. De suere ende ampere/die vercoelen ende drooghen.

Die cracht ende operatie.

De suete ende rijpe Kersen maken eenen saechten camerganck/maer *cameryanch* sij en sijn niet goet noch bequaem voor een vochtighe maghe. Maer die *maeken* ampere sijn seer goet voor een vochtighe maghe. Plinius scrijft/als yemandt des morghens vroech/als den daw noch daerop leyt/de Kersen met de keernen gants inslickt/soo maken sij seer goeden camerganck. *camerganck* De gomme die men aen den Kerseboom vindt met wijn ingenomen/en *maeken* ghedroncken/is goet tot oude hoesten/het maect een saechte keede/en lust *oude hoesten* tot eten. Het maect oock schoon van vel oft huyt/ende maect scherp *scherp gesicht* ghesichte.

ii iij

ghesichte.

voorden
steen.

gesichte. Dese gomme in wijn gedroncken/is goet voor de ghene die den steen hebben. Met azijn gemengt sijnde/is sij goet voor de ionge kindere om dat root ionck te verdriven/als ment daerop strijct.

Van blauw Corenbloemen.

Cap. CLXII.

Den naem.

A

Blauw Corenbloeme die wort van Plinio geheeten Cyanus/om der coluer wille die dese bloemen hebben. Somnige heeten se Baptifecula / oft beter Blaptifecula/also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

Cyanus. Blauw Corenbloemen.

De blauw Corenbloeme heeft eenen gecanten steel/en sijnael/ scherpe/ aschverwighe bladeren. De bloemen sijn schoon hemelblauw/ ende wassen wt cleyn/rode/rouwe/geschelferde knoppekens/ ende na dat sij ghebloeyt hebben/so sijn sij binne vol wits hayrachrichs saets. De wortel is lanck/houdt achtich ende veeselachtich.

B

Plaetse haerder wassinghe.

Dit cruyt is ghemeyn/ ende wasset int coren.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio ende Julio/ende is seer lieflick om aensien. Ende hoewel dat dese bloeme gheen en ruck en geeft/ nochtans so maect men daer oock cransen ende hoeyen af.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere/ende drijft achterwaerts/also men dat mercken mach aen sijnen sijnael.

C

Cracht ende werckinge.

Dese blauw Corenbloeme is wt nemende goet tot hittige roode oogen/ ende tot alle ander ontfteken inflammationen/ als mensse stootet ende daer op leyt. Si is oock goet tot quade rottende gaten/ wonden/ ende vlcera-
tuen/ als mensse stootet/ ende dat sap daer wt perst/ ende daer in
doet. Oft dat men die droocht ende puluerizeert/
ende dat poeder daer inne stroyt.

Die wissan vromblumen gemaect mit Blauwenis, vnd Baumöl, dat Van Aycuyn.
aif gemaect een pflaster, kürt vnd gühlet alle hitzige Blaten.

hittige
Roode oogen.
tot quade rottende
gaten, wonden ende
vlcera-tuen.

gühlet alle
hitzige Blaten.

Den naem.

Ayeuyn heetmen in Griecx Crommyon / ende in Latijn Cepa / en also wordet noch op den dach van heden inde Apostele ghenoeempt.

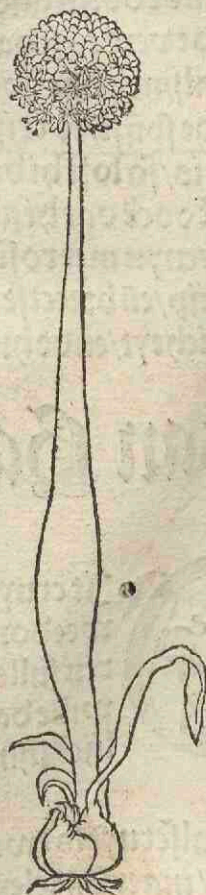
Gheslacht.

Daer sijn veel manieren ende gheslechten van Ayeuyn / ghelijck als Theophrastus ende Plinius vertellen / ende noodeloos ware hier te verhalen. Maer den Ayeuyn die hier te lande wast / is som groot / som cleyn / ende sommighe van coluer root / sommighe wit / sommighe rondt / ende dander lanck. Maer de beste dat sijn deronde / ende die root sijn.

Gaetsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier gelijck Zoock / die sijn binnen hol / de stelen oft pijpen sijn rondt / ende die cruyghen int sop ronde bollekens met dunne witte vellekens ouertrocken / die breken mer der tijt op / ende daer wt cruyppen bleeck witte / ghesterrede bloemkens veel bij een. Dese bloemkens worden cleyn knoppkens oft bollekens / ende in elck van dien liggen twee oft drij swerte ghehoeckte greynkens besloten. Die wortel is rondt ghelijck een cleyn bolleken / ende dat sijn binnen veel dunne schelferingen oft vellekens / waer af de buytenste dunne / teeder / ende rootachtich sijn. Aen dit bolleken hanghen int opperste cleyn witte vee selinghen ghelijck als hayr.

Crommyon. Ayeuyn. Zwibeln

Plaetse sijnder wassinghe.

Ayeuyn wast geerne in vet / morro / ende vocht eerdtrijck. Ende men set ten oueral inde houen.

Den tijt.

Den Ayeuyn saeytmen inden Meer te / ende hij bloeyt meest in Julio. Ende daerna volget dat swert saet. Den rijpen Ayeuyn trecktmen ghemeynlick wt der eerden ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Den Ayeuyn is werm inden vierden graedt / ende van grone substantie / ende sonderlinghe als men dat sap daer wt dowt oft perst.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Delange Ayeuynen sijn scherper dan deronde/deroode meer dan de witte/de drooge meer dā de groene/de rouwe meer dā de gesodē. Noch tans biten alderhande ayeuynen/sij maken inflatien oft wint/sij maken appetijt om eten/sij scheyden/sij maken dorst/ende reynigen. Si maken saechten camer gancē. Alsmen die schelt ende in olie leyt/ende daerna tapkens daeraf maect/ende int fondament doet/so oepen si de speenen/ in Latijn gheheeten Hemorrhoides. Dat sap wt Ayeuyn ghedort/ende met huenick ghemengt/ende inde ooghen ghedaen/maect claer ooghen/ende doet dat vel oft schelle af vande ooghen/ende de sterre inde ooghe. Het brengt den vrouwe haer maentstonde/alsment inder vrouwe schamelheyt doet. Men doetet ooc inde nuese om dat hooft te purgeren. Dat sap van Ayeuyn met sout/Wijnruyte ende huenick gemengt/ende daer afeen plaester ghemaect/dat is een costelijcke medicine om te legghen op wonden/die van verwoede honden ghebeten sijn. Dit sap tempert ment met azijn/ende inde sonne strijcktment op de witte ende op swerte plecken/die een mensch op sijn lijf heeft om die te verdriuen. Dit voorseyde sap met hinnen smout ghetempert/is goet voor de ghene dien haer voeten opghewreuen sijn vanden schoen/alsmen een salfken daeraf maect. Dat sap inde ooren ghedaen/maect dat een mensch wederom wort hoorrende/ende verdriift dat suyselen int hooft. Het doet dat hayr wederom wassen/alsmen dat hooft daermede wrijft. Alsmen Ayeuyn te veel ghebruyct inde spijs/so crijcht men pine ende weedom int hooft. Als hi wel ghesoden is/so lost hi de vrine. Als yemandt die sieck is te veel Ayeuyns etet/aleest oock dat hi ghesoden is/so wort hi daeraf seer swaer ende sla perich. Ayeuyn met rosijnkens ende met vigen gestooten/maect de sweeringhen rijp/en breectse op/alsment daerop leyt. Ayeuyn verteert groue dicke slimicheyt/ende humoren die een mensch in sijn lijf heeft.

maeken saechten
camer gancē.maect
Claer ooghen.

oogen.

oogen.

Wonden

Vrijt vanden
voeten vanden
schoen op sijn lijfmaect den
menschen wederom
hoorrende.

pijn int hooft.

Sweeringhen.

Van Halscruyt.

Cap. CLXIIII.

Den naem.

A

It cruyt heetmen Halscruyt/om dattet seer goet is tot weedom ende pijn inden hals/also wij hierna verclaren sullen. Wij heetent in Latijn Campanula/om des wille dat sijn bloemen den schellen oft clockkens gheleijck sijn.

Geslecht.

Dat Halscruyt is tweederhande/groot ende cleyn. Dat groot wast seer lancē/maer dat cleyn is veel corter. Dat onderscheet van beyden is licht om mercken wt de ghesteltheit ende figure.

Aetsoen.

Dat groot Halscruyt heeft eenen viercanten/hooghen/rouwen/ende rooden

Van Halscruyt.

Cap. CLXIII.

Vroo den steel. De bladeren sijn row/swertgruen/achter breet/ende voor
scherp/rondtomme ghekertelt ghelijck de bladeren van Metelen. Sijn
bloemen dat sijn purpuren cloekens/die hanghen bouen int sop deene
nessens dandere/ende van faetsoene ghelijcken sij de cloekens van Ra-
pon celen/maer si sijn meerder. Dit worden ronde hoofdekens/ghelijck
als ghesloten bollekens/ende die sijn ghevult met cleyn graw sadeken.

De wortel is wit/en in een ghevlocht-
ten. Dat cleyn Halscruyt is den groo-
ten gelijc van stelen/maer het en wast
niet soo hooghe/ende daerom heetet
oock cleyn Halscruyt. De bladeren sijn
wat smaelder/ende seer naw gheker-
telt. Sijn cloekens sijn Violetver-
wich/ende hanghen aent sop veel va-
ster bij een ghedronghen dan aen dat
groot Halscruyt. Beneden tusschen
de bladeren hangen somtijts een bloe-
me oft twee bij een. De wortel van dit
Halscruyt is dunner/ende heeft veel
veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot Halscruyt wast geerne
bij de tuynen ende heggghen/die bi dor-
re weyden ende beemden staen. Dat
Cleyn wast hier ende ghinder inde
beemden.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen meest
in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Beyde dese Halscruyden trecken te samen/ende droogghen oock ouer-
mids dien.

Cracht ende operatie.

Halscruyt in water ghesoden/ende inden mondt ghehouden oft ghe-
gorgelt/gheneest alderhande ghesweer binnen den mondt. Dese cruy-
den sijn oock anders goet tot alle wonden ende vlcerationen/
ende sonderlinghe tot sweeringhen inden
mondt/also als voorseyt is.

Ceruicaria. Halscruyt.

Van Ca-

bove
alderling
ghesweer
bin den
mondt.
woest ghesweer of
ghesweer in den mondt
kan men licht proben.

Van Calaminthe.

Cap. CLXV.

Den naem.

A

Semerct dat dese Nunte/daer wij hier af spreken / dijers hande is / ende elck hebbende haren besonderen naem / soo heb ick die na t Griecx ende Latijn Calaminthe gheheeten.

Geslacht.

Daer sijn dijerley geslechten van Calaminthe / ghelijck wi hiervoor verclaert hebben. Deerste heet Cattemunte oft Cattecruyt / om dat haer de Catten geerne daeraen wrinen / ende sij wast gheerne op steenachtige plaetsen. Dander heet mē wilde Poley. De Apotekers heetent schier al Calamentum / ende is de rechte Nepte. Dat derde geslacht is de wilde Nunte ghelijck / ende men noemet geel Nunte / om sijn gheel bloemen wille.

B

Gaetsoen.

Dat eerste geslecht heeft eenen viercanten rouwen steel. De bladeren sijn den Basilicom wat ghelijck / witachtich / rontsomme ghefertelt gheleijeen sage. De bloemē sijn purpurverwich / eē luttel met wit bespraeyt. De wortel is seer veeslachtich. Dat ander is den eersten gelijc van stele / anders ist van bladeren ende bloemen der Poley gelijck / nochtans sijn de bladeren veel grooter. De wortel is lanck / en daer hangen langhe ve

Calamintha.

Nepte

Pulegium syluestre. Wilde Poley.

sen aen.

Van Calaminthe.

Tsen aen. Dat derde heeft oock eenen
hayrachtighen steel / ende is de wilde
Münste seer gelijk / en heeft langhe bla-
derē. Het is van stelen en tacken groo-
ter dan de twee voorghenoemde ghe-
slachten / maer niet so crachtich. Sijn
bloemen sijn geel / ende van saetsone
sijn sij den bloemen van S. Jacobs
cruyt seer gelijk. De wortel is houdt
achtich ende veeslachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Dat eerste geslechte wast geerne op
rouwe ende steenachtige plaetsen / en-
de sonderlinghe op de berghen. Dat
tweede wast op de heyden ende op ac-
kers. Dat derde wast ghemeynlick
aen waterachtighe plaetsen / ende som-
tijts ontrent de tuynen.

Den tiit.

De Calaminthen bloeyen in Junio/
ende meest in Julio.

Natuer ende complexie.

De Calaminthen sijn werm ende drooge schier inden derden graedt/
also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bladeren vande Calaminthen vscert men sonderlinghe. De wortel en is nergent toe nut. Dese bladeren ghesoden en ghedroncken oft ghestooten/sijn goet voor de ghene die van nateren ende ander veninich gedierte ghebeten sijn/alsinense also daerop leyt. Ghesoden ende ghedroncken sijnde/lossen sij de vijne/ende brenghen den vrouwen haer maent stonde. In wijn ghesoden ende ghedroncken/contrarieren sij den venijne. In deser manieren sijn sij oock goet geyseert voor de gene die de geelsucht hebben. Si dooden de wormen/alsinense met huenick ende sonde inneempt. Van ghelijcken doen sij oock/als sij row oft gesoden/gestooten ende daerop gheleyt worden. Si sijn goet ghegheten vande Lazari ghehe menschen/als sij rensel van melck daerop drincken. De bladeren ghestooten/ende op de moeder gheleyt/brenghen den vrouwen haer maent stonde. Si veriagen de nateren/so waer ment bernt oft stroyt. In wijn ghesoden/oft row ghestooten/leytmense op swerte litteeckenen / om die wit te maken /ende doen de placken vergaen die een mensch aen sijn lijf heeft. Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen/doodet de wormen die daerin sijn. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert / ende met Meede inghenomen /doen den mensch sweeten / ende maken drooghe

schudden
oft rijer ende
Cortse.

Van liue. De bladeren in olie ghesoden/ ende buyten opt lijf ghestreken/
sijn goet tegen dat schudden oft rijeren vander Cortse. Sij sijn oock wt
nemende goet voor de ghene die dat Sciatica hebben / als men se in deser
manieren vseert ende daer op leyt. De Calaminthen sijn goet voor de ge
ne die niet wel adem en hebben. Dat sap stelpt dat bloeden wt den nuse
se/als ment daerin doet.

Van Gerste.

Cap. CLXVI.

Den naem.

21

Erste heet men in Griecx Crithe/ende in Latijn Hordeum.
Ende dien naem duert oock noch inde Apoteke. Voortijts
plachment inde spijse te vseren.

Geslecht.

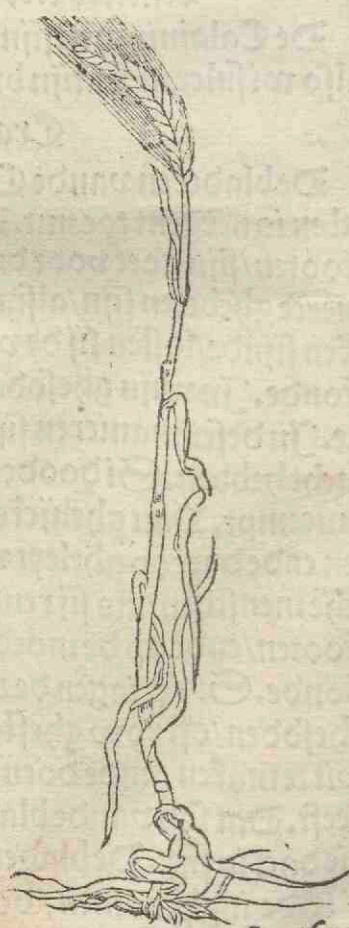
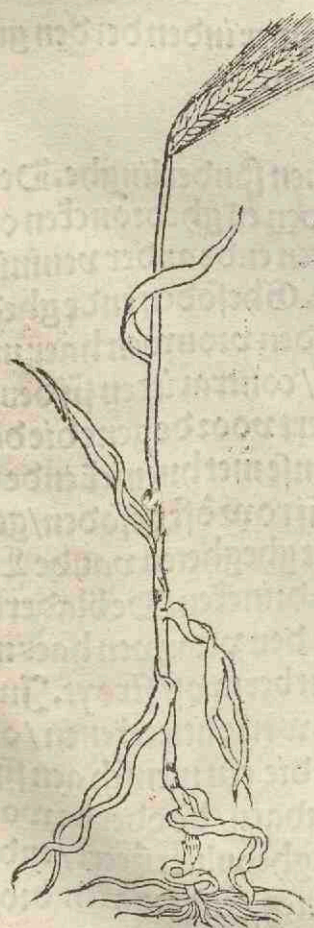
Men vindt tweederhande Gerste / groote ende cleyne.
De groote Gerste/oft winter Gerste heeft groote cudsachtige aren / en
de elck are heeft som vier/som sesse/ende sommige acht streken/ende ouer
mids desen heet si in Griecx Polystichum. De cleyne Gerste/oft somer
Gerste en heeft maer twee streken / ende daerom heet sij in Griecx Disti
chum. Anders sijn sij malcanderen ghelijck.

Hordeum polystichum.

Winter Gerste.

Hordeum dystichum.

Somer Gerste.

Saetsoen.

B

Haetsoen.

Gerste heeft eenen stroohalm gelijk de Terwe/maer niet so sterck/en is cleynder/hebbende vijf/sesse/ende somtijts meer knopen. De bladeren die aenden halm staen sijn slecht/row/ende breet. Si climpt op sonder bloeyfel tot dat de are ghewassen is/ende haer corenkens ligghen in rouwe vellekens ghesloten. De vlimmen vande aren sijn scherp. Die wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Gerste wast gheerne in vette eerde.

Den tijt.

Op den seuensten dach na dat de Gerste ghesaeyt is/so cruypt sij ghemeynlic wt/also dat elck Gersten corenken twee hoofdekens cruycht/aen elcken punt een. Dat eerste draget de wortel/en wilt nederwaerts wassen/ende dat ander draecht den halm. Sij wordt rijp/ende wort in gedaen in Augusto.

C Die natuer ende complexie.

De Gerste vercoelt ende droocht inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Gerste voedet min dan de Terwe. Gersten meel met Dijghen in *swellingen ende weeringhen* huenick ghesoden/dat leytmen op *peck* swellingen ende *hers.* sweeringhen/om die te verteeren ende doen vergaen. Als sij met peck/hers/ende duyuenmest *duyuenmest* ghemengt wort/so vermorwt si alderhande herdt gheswel. Gerste met Roomsche Steenclauer/ende bollekens van Huelsaet/op de sijden gheleyt/doet de pine vergaen. Met Lijnsaet/Fenogreco/ende Wijnruyte/ghemengt sijnde/verdrijft sij de inflatien ende windt des buycr/alsmen *goet voor herdt* se daerop leyt. Si maect de clieren ende croppen ondert caeckbeen rijp/als sij met morw peck/olie/was/ende vrine van een ionck kindt gemengt wordt/ende ghelijck als een plaester daerop gheleyt. Si stopt den loop *stopt den buyt* des buycr/als sij met rooden wijn oft wilde Peeren/oft Braembesien/ *Loop.* oft schellen van Granaetappelen ghemengt wort/ende daerop gheleyt wort. Si is goet tot dat heet Podagra/als sij met Queden/oft azijn gemengt wort/ende daerop geleyt wort. Sij is goet tot Malaetscheyt oft Lazarie/als sij in scherpen azijn ghesoden is/ende een sopken oft moes daeraf ghemaect/ende werm daerop gheleyt wordt. Sij is goet tot de vloet der humueren die inde ioncturen gaen/als sij met azijn ghemengt ende daerop gheleyt wort. Gerste met Venckel saet ghesoden/ende ghedroncken/vermeerdert/ende brengt den vrouwen dmelck in haer borsten. Met huenick ende azijn ghemengt sijnde/verdrijft sij dat sproet wt den aensichte. Gersten meel met azijn gemengt/is goet voor *brengt den broeck* vercrompen leden/als dat werm daerop *melck* gheleyt wordt.

r ij Van Saf

Van Saffraen.

Cap. CLXVII.

Den naem.

A

Affraen heetmen in Griecx ende Latijn Crocus / en dien naem duert noch op den dach van heden inde Apoteker. Den oorspronck van desen naem staet int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Saffraen heeft seer smale / grasachtighe langhebladeren. Sijn bloeme is naect purpurverwich / ende ghelijck de bloeme van Tijdeloose / ende elck bloeme heeft ses bladeren. Inde midden van elck bloeme vindt men dat bloetroode Saffraen / ende is ghelijck een smael tongesten met drii vlinmekens wassende tusschen dander gheel tapkens. Dese bloemen sijn sonder rueck / maer den Saffraen brengt eenen lieslijcken rueck met hem. De wortel is ghelijck eenen ronden grauwen Aeyenyn bol / ende daer wassen vijf oft ses ionghen neuen.

Crocus.

Saffraen.

B

Plaetse sijnder wassinge.

Den besten Saffraen / also die oude meesters hebben bescreuen / wast op den berch Coryco in Cilicia ghelegen / ende door dien wort hi ooc Coryceus gheheeten. Ende daerna die op den berch Olympo in Lycia wast. Na desen die wt der stadt Aetolie Aegis gheheeten / ghebracht wort. Nu wort den Duytschen Saffraen / dien ontrent Wien in Oostenrijc wast / bouen den Orientschen en alle andere ghepresen. Anders wort den Saffraen oock tot veel plaetsen in Duytschlant geplant.

C

Den tijt.

Den Saffraen brengt sijn bloemen / ghelijck als de Tijdeloosen / eer voorts dan de bladeren. Want int beghin sel vanden Herst comen sijn naecte purpurverwige bloemkens wtgeslopen / ende dat duert ontrent een maendt lanck. Men moet op de bloemen oock wel acht nemen / dat si niet en bedernen. Ende also haest als die vergaen / so comen de bladeren daerna wtgecropsen / en die bliuen den winter door tot inde Mey gruen ende ongheschendt / daerna worden sij geel ende verwelcken / dat men se inden somer niet meer ghespueren en can. Inden somer veriongen haer de Saffraenbollen. In dat derde oft vierde iaer sijn sij rijp ende tijdich om wt te grauen / ende dat is ontrent S. Jan Baptisten dach / ende die droocht

Van Saffraen.

Cap. CLXVII.

D droocht men daerna inde lucht / ende worden sonder Sonne ghehouden tot in Augusto / en als dan worden de bollen van den nieuwen schyete diep in een redelick goet morw eerdrijck rijghelinghe gheleyt.

Natur ende complexie.

Den Saffraen is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden eersten.

Cracht ende werckinge.

Den Saffraen vermorwt / maect rijp / ende treect redelick te samen / hij lost de vrijne / ende maect een goede verwe. Men drincken met sueten wijn / om niet droncken te worden. Si is goet tot loopende en druypende ooghen / als hij met vrouwen melck ghemengt / ende daerop ghestreken wordt. Saffraen treect den mensch tot lust om bij slapen. Hij vercoelt de hitte / ende sonderlinge wildt vier. Maer men behoort den Saffraen met maten binnen inne te nemen. Want Dioscorides scrijft / dat drij drachma Saffraens met water inghenomen / den mensch dooden. *is doodelijck*
De wortel in sueten wijn ghedroncken / lost de vrijne. Den Saffraen so veel op den verteert alle rijpe ghebreken / ende sonderlinghe vande ooghen / als hij mael in met een ey ghetempert / ende daerop gheleyt wordt. Saffraen inde spijzen genomen als se ghenut / is goet voor een cranccke ghequetste maghe / want hij maect *voor s. is. te*
goede digestie. In deser manieren ingenomen / is hij goet voor de borst / *lusten dri*
leuer / longen / mieren ende blase. Saffraen doet den mensch wel slapen. *drachma.*
Ende oepent alderhande verstophenheit. Ende is goet teghen den hoest / ende corthenit van adem. Saffraen met melck / olie van Roosen / ende Opio ghemengt / is seer goet tot weedom ende pijn der voeten / als men in deser manieren met doecken daeromme slaet. *saffraen ghesicht is vande gods sacht goet. saffraen ghesicht in spijzen of dranch. helpt der coeren ghebreken.*

Van wilde Mercuriael.

Cap. CLXVIII.

Den naem.

Aldt Mercuriael heet men in Griec Cynocrambe / oft Cynia / oft Linozostis agria / in Latijn Canina brassica / ende sylvestris Mercurialis. Sommighe heeten oock na den Griecschen naem Hondtskoole.

Geslacht.

De wilde Hondtskoole oft Mercurialis is oock van tweederhande sorten ghelijck als de tamme / te weten manneken ende wijfken. Ende si en hebben anders gheen onderscheedt dan int saet. Want dat saet van dmanneken dat sijn twee ronde greynkens / ghelijck als twee kullekens. Maer tsaet van dat wijfken is nauw tsamen ghedronghen / ghelijck als cleyn druyskens.

Gaetsoen.

De wilde Mercuriael heeft eenen steel / die en is niet bouen een spanne
r iij hooghe /

V hooghe / ende is teeder ende witachtich. De bladeren van dit cruyt sijn den tammen Mercurialis gelijk / maer dese sijn wat grooter / ende staen enen verre van malcanderen. Dat saet van dmanneken / dat staet tusschen de bladeren / ende dat sijn twee ronde greynkens ghelijck als twee cullekens neffens malcanderen / ghesloten in cleyn vellekens. Maer tsaet van dwijfken dat is opghehoopt ghelijck als cleyn druyskens / bij een staende op een cleyn steelken / dwelck tusschen de bladeren wtwaest. Ende als die rijp worden / so springt daer ront blauw saet wt. De wortel is seer vol veeselinghen / ende vliddert hier ende daer.

Cynocrambe. Wildt Mercuriael.
Gruudköl.

Plaetse sijnder wassinge.

C Den wilde Mercuriael waest geerne int wilde. Men vindt dit cruyt oock somtijts op hooghe bergen / ontrent tuynen / heggen ende haghén.

Den tijt.

Den wilden Mercuriael bloeyt in den April / ende brengt sijn vrucht oft saet voorts inden Mey.

Natuere ende complexie.

De wilde Mercuriael cruyde smaeken ghelijck als haer saet / ende ouermids dien sijne van een natuere ende complexie.

Cracht ende operatie.

D De wilde Mercurialen / als mens etet gelijk als ander gruen cruyden / so laxeren sij den camergancck. Als mens in water siedt ende drincket / so purgeren sij de galle / ende dwater dat binnen int lijf leyt / ende sij iaghen ende driuen dat wt. In somma / beyde dese sorten van Mercuriael / hebben sulcke operatie die

gelijck als den tammen Mercuriael / daer: *Plottor mit wi hierna af scriuen sullen. Ochmalts gestossen vint*
sijnen Trog darauß gemacht von Gruudij, Luchsch, vnd Wölffen
gessen todest sie.

Van Ses

laxeren den
camergancck.

foegbaer vnd
voolffren
töden

Den naem.

De cruyden daer wi hier af spreken / worden van Theophrasto geheeten Colutee / om des wille dat sij malcan-
deren ghelijck sijn / ende sonderlinghe van bladeren.

Geslecht.

De cruyden daer wi hier mentie af maken / sijn twee-
derhande. Deen wort sonderlinge van Theophrasto bescreuen / en Co-
lutea geheeten. Dit cruyt en is inde Apoteker niet bekent / te sommige plaet-
sen heetment Lombaertse Linsen. Dat ander wort van Actuatio Sena
na ghenoompt / ende also heetment oock inde Apoteken / want daer wort
dit gheslecht van cruyde seer gheuseert. Ende also mogen wij dat oock
in Duytsch heeten. Dat onderscheedt van dese twee cruyden sullen wij
hierna int langhe verclaren / als wij scrijuen sullen van haer ghestel-
nisse oft faetsoen.

Faetsoen.

De Lombaertsche Linsen is een ghewas / dat wordt binnen vier
iaren ghelijck als eenen boom / ende heeft veel cleyne teeder tackens.
Sijn bladeren sijn den Bockthoren / Fenugrecum / seer ghelijck. De

Colutea. Lombaertsche Linsen.

Sena. Sena.

f iij

bloemen

D bloemen sijn eens deels ghelijck den bloeysele van Brem oft Erweten/ ende sijn van coluer geel. Ende als de bloemen vergaen / so wordet een hawken ghelijck als een blaesken / dat is so claer datmen daer door siet/ ende sij sijn opgheblasen. Ende als men se metter handt in stucken dwt/ so craken sij ende maken een gheluyt. In dit blaesken leyt dat saet/ dat is swert ende herdt / ende van saetsone den Linsen niet onghelijck / maer het heeft den smaect van Erweten. De wortel is seer houdtachtich. Sena is van bladeren den voorghenoemden Lombaertschen Linsen seer ghelijck/ wtghescheyden dat sij een luttel grooter oft breeder sijn. De bloemen sijn oock geel/maer sij sijn anders ghesaetsoneert/dan de bloemen vande Lombaertsche Linsen/ want sij sijn grooter ende bleeckgeelder van coluere. Elck bloeme heeft vijf bladeren / die doen haer een luttel open van malcanderen / ende en maken nochtans gheen perfecte sterre / ende int midden van dier wast een cleyn crom hawken wt / ende als de bloemen afvallen/so wort dat hoe langher hoe grooter / ende wordt oock int leste breedt/maer niet so seer opgheblasen als aen de Lombaertsche Linsen/ende sij sijn crom gelijck als een half mane. In deselue hawkens leyt dat saet/dat is grawachtich ende langachtich/bijna ghesaetsoneert ghelijck een hert. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden plantmen inde hoven.

Den tijt.

De Lombaertsche Linsen bloeyen inde Mey/ ende dan wast dat saet oock in haer hawkens ende blaeskens / alsoo als bouen verclaert is. De Sena bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

Dese twee gheslechten van cruyden sijn werm inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

E

Cracht ende werckinge.

sonder schade.

De vrucht van Sena lost en worpt sonder schade wt de conde taey vochticheyt / als sluymen/ ende de galle / ende na dese twee oock de twee andere/ende sonderlinghe de swerte galle oft Melancholiam. En daer omme so neemt men dat inne in hoendersop/ende men drincket om beyderley geelsucht daermede te verdriven. Si is oock goet ghesoden/ende werm ghedroncken voor de ghene die langduerende pijn int hooft hebben/ende die met ruydicheyt/vallende sieckte/smettelijcke crauwagie/ende met ander onsuuerheyt van lijue beladen sijn. Si ver-

drijft oock ende doet vergaen alderhande

de verstoptheyt.

*Sena bringe goet, vint bruynt dat böse traenig geblint vrom gertzen, Van Hertse
stocht dat gesicht vint geson, vint die alke febes mit vrom gesotten, vint met een
vring jumbo vromsigt, ist gult vinder verstopting van Liden, Miltz vint omringu
tighet des gertzen.*

Den naem.

A

Den Hertshoren / Craeyen / oft Rauenvoet wordt in Griecx geheeten Coronopus ende Astrion / ende in Latijn Pes cornicis / ende Sanguinaria. Het is inde Apo teke onbekent. Maer om des wille heetment ooc Craey- envoet oft Rauenvoet / om dat de bladeren van desen cruy- de den voeten oft clauwen van craeyen een luttel ghelijck sijn. Somme gheheeten dit cruyt Herbam stelle / ende Cornu ceruinum. Ende derede ne van dese namen staen alle inden Latijnschen Herbario verclaert. In Vlaenderen heetmen dit cruyt Grauinne / ende Grauinnecruyt.

Haetsoen.

Hertshoren is een cruyden dat leyt eens deels op deerde. Sijn bla- deren sijn smal ende lanc / ende hebben bouen cleyn schuetkens / die sijn
B ghesaetsoneert gelijk als de clauwe van een craeye. Ende in dien dat die schuetkens niet en waren / so en souden sij den bladeren van Vloocruyt niet onghelijck sijn. Sijn stelen sijn rondt ende harich / en daeraen wassen cleyn / geel / gheerde bloemkens / ende als die afvallen so brenghet sijn saet voort / dat is seer cleyn / van saetsonee gelijk cleyn vloykens / oft ghelijck isaet van Psyllium / ende noch veel cleynder. Sijn wortel heeft veel veeselen.

Coronopus. Hertshoren.

C

Plaetse daert wast.

Dioscorides scrijft dat dit cruyt op ongheworde eerde wast / aenden we- gen / ende aende huysen. Maer so veel als ick daer kennisse af hebbe / soo en wasset hier te lade / dat is / in Duytsch- landt / niet van hem seluen / maer men moetet inde hoven planten. In Bra- bant ende Vlaenderen wasset al om bij den weggen in sandachtighe eerde.

Den tijt.

Hertshoren bloeyt in Junio / ende daerna so brenghet sijn saet voort in sijn lange toortkens oft aertkens / gelijk den Wechbree.

Natuer ende complexie.

Die wortel van dit cruyt adstringeert / oft trecket te samen / ende drooghet.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

*Dit cruyt siet
monde
spijst als
andere gronden
cruiden.*

Dit cruyt siedt men/ende men coket/ende men etet inde spijse ghelijck
ander gruen cruyden. Sijn wortel stopt den loop des buycx/als men se
inde spijse nuttet. Ende sulcx doet si veel crachtelijcker/als men se inde af-
schen bradet. Voorts en hebben de oude Medicijnmeesters niet meer ge-
screuen vande operatie ende werckinge van desen cruyde.

Van Verckensbroot. Cap. CLXXI.

Den naem.

A

Verckensbroot oft Suenghenbroot/dat heeten de sommi-
ghe Eerdappelen. In Griecx heetet Cyclaminus ende
Ichthyotheron/ende in Latijn Rapum/Tuber oft Um-
bilicus terre. Inder Apoteken heetet Cyclamen/Artanis-
ta/en Panis porcinus. Maer daerom heetmen dit cruyt

Swijnenbroot/om dat de swijnen ende vercken den de wortel van desen
cruyde seer gheerne eten. Ende daer-
om heetet Eerdappel/want sijn wor-
tel leyt in deerde wat rondachtich ghe-
lijck eenen grooten appel. De redene
van dander namen vindij inden La-
tijnschen Herbario.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande manie-
ren van desen cruyde. Dat een heeft
langachtighe ende ghehoecte blade-
ren. Dat ander heeft gants ronde bla-
deren/nae wtrwijsen vander figure.
Ands sijn si malcanderen seer gelijck.

Haetsoen.

B Verckensbroot heeft bladeren ghe-
lijck als Deelu/maer sij sijn bruynach-
tich/ende onder rootachtich/ende bo-
uen met witte droppelē bespraeyt. Sij
nen steel is somtijts vier oft vijf vinge-
ren lanck/sonder bladeren/ende daer-
op wassen schoon lijfverwe oft purpu-
ren bloemen/die sijn van coluer den
Roosen niet onghelijck. De wortel is swert/ende sij breydet haer wt ge-
lijck een Rape.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde de gheslachten van dese cruyden wassen geerne inde lombre/
onder

Cyclaminus. Verckensbroot.
Erdappel. Eerdappel. Eerdappel. Eerdappel.

Onder heggen ende haghen/ende sonderlinge onder de boomen/ende in bosschen. Nochtans vindt men se te sommighe plaetsen seer seldent.

Den tijt.

Verckensbroot verliest in Augusto sijn bladeren/nae dattet die een gants iaer lanck bewaert heeft/en daerna brengt nieuwe voort/en daer en tusschen brengt de bloemen/die dueren door den gantsen Herft.

Natuer ende complexie.

Verckensbroot is werm ende drooge inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde gedroocht/gepuluerizeert/ende twee oft drij drachme swaer in Nleede gedroncken/iaecht door den camergancē *bruygt de af alle quade slimige vochticheyt/en dwater dat int lijf is. In deser ma- Dronckes haer nieren gedroncken/brengt si den vrouwen haer maentstonde/ende sulcx maentstonde.*
D doet si ooc/als men een tapken daer af maect/en inde vrouwelicheyt stelt.
 De vrouwe die begort sijn/sullen haer voor dese wortel wachten/noch ooc niet daer ouer scrijden/want si mochten daer af misual crigen. *Als d'vrouwen in arbeyde sijn ment hangt aende vrouwen die in arbeyde sijn so sullen sij terstont bar- verlossen ter ren/ende vande vrucht verlost worden. In wijn ingenomen ende ghe- kont.*
 droncken/is sij goet tegen alderhande dootelic venijn. Als yemant van een natere gesteken oft gebeten is/die sal dese wortel daer op leggen/so geneest hi. *Als men dese wortel met sueten wijn/oft met water achtigen Nleede drinct/so geneest si de geelsucht/maer de gene die dese wortel aldus inneempt/die sal gaen opt bedde liggen/ende hem werm decken/op dat hij sweete. Dat sap van dese wortel inde nuese gedaen/purgeert dat hoest.*
 Als men dat sap aen den navel/ende onder den navel op den buyc strijct/so laxeret den buyc/nochtans en salmen dat niet versoeken aen vrouwen die groot gaen van kinde. *Wat sap met huenick getempert/ende inde ooghen ghedaen/verdrijft de sterre inde ooghe/ende maect claer ghesicht. Als yemant sijnen eers darm achter wtgaet/so salmen dit sap met azijn temperen/ende dat daer mede strijcken/so sal hij wederom op sijn plaetse gaen. De wortel maect een cael huyl/en doet de kinder poeckens door poeckens. ende de maseren vergaen. Si geneest oock wonden ende quetsuren/als maseren.*
E men se met huenick mengt ende daer op strijct. Si maect de milte cleyn/*als men daer op leyt. Si verdrijft alle misinaectheyt van aensichte/ende beledt dat wtualen des hayrs. Als men se in water siedt/ende de voeten daer in wascht als yemant dat Podagra heeft/so beneempt sij de pijn.*
 Als men de wortel hol maect/ende met olie vult/en in heete asschen sedt/ende somtijts een luttel was daer in doet/om dattet redelic dick worden sonde ghelijck een salve/so is sij seer goet tot de voeten daer de winter in *Winter aen poeken.*
 is. Dit sap van dese wortel strijct men/ende het oepent die speenen/ende verteert de croppen ende clie-
 ren/ende alderhande hert geswel.

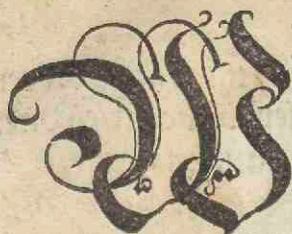
Van wils

*Claron gide
alderhande
groot geswel.*

Van wilden Galigaen. Cap. CLXXII.

Den naem.

A

Wilden Galigaen heetmen in Griecx ende Latijn Cyperus oft Cypirus / ende dien naem duert noch inde Apoteker tot op den dach van heden.

Laetsoen.

Den wilden Galigaen heeft bladeren ghelijck als Loock/maer sij sijn langer/minder/ende herter. Sinen steel wast eenen cubitus hooge/ende somtijts oock hooger/ende is drijcantich gehoectt/ende int sop wassen cleyn bladerkens / ende tusschen de bladerkens wast dat saet. De wortel is veeselachtich en lancet/in een geschranckelt/en ter sommige steden rondt gelijck als de Olijuen/en in ander plaetsen cleyn / swert van verwe/goet vā rnecke / en bitter.

Plaetse daer hi wast.

B

Den wilden Galigaen wast geerne op waterachtige gebowde eerde. Mer hier te lande/so veel als ic weet/en wast hi niet van hem seluen / maer hi moet inde hoven geplant worden/also ick ghedaen hebbe met desen die hier gemaelt staet.

*Wachst gern.
an fruchtigen
steden vanden
winde.*

Den tijt.

De opperste cleyn bladerkens met dat saet wassen in Junio en Julio.

Natuer ende complexie.

De wortelen vanden wilden Galigaen/diemē inde medicijne gebruyct/die sijn werm ende drooghe / ende en hebben gants geen scherpicheyt.

C

Cracht ende werckinge.

De wortel lost de vrine / sij is oock goet voor de gene die den rijssenden steen hebben/ende die dwater laden/gesoden ende gedroncken. Als yemant van nateren gebeten is/so salmen dese wortel sieden/stooten/ende daerop leggen. Sij is wt nemende goet voor de vrouwen/als de moeder opclimpt/dat men se werm daerop leg ghe. In deser manieren wordt sij oock gheuseert om den vrouwen haer maentskonde te brengen. Als sij gedroocht en gepuluerizeert is/so stroyt men se int gesweer binne den mont/oft men tempert se met azijn oft wijn/ende dat strijctmen daerop / ende geneest die sweeringen oft vlceraen/al waert oock dat se voorts aten. In deser manieren gheuseert sijnde/is sij oock tresselijcken goet tot gheswellen/ende sweerende ghemechte. De

Cyperus. Wilden Galigaen.

*door droncken als de
uadder optclimpt
gesweer binne den
mont.*

*geswellen.
in swerende
ghemechte.*

*Wilt den Galigaen plant te ghebruyke bringen den rooksalten Monstren van gied
freelijck en bleijve niet aenig sonderelijck wel dānen saligheit te bereygen sijn*

wortel

Van Springwortel.

Cap. CLXXIII.

D wortel in water ghesoden ende ghedroncken / is goet teghen den hoest. *hoorden hoest*
Dat saet ghedroocht ende met water inghenomen / stopt den loop des *stopt loop den doer*
buycx / ende der vrouwen maentstonde / also dat Plinius beschrijft / ende *guyce*
maect weedom ende pijn inthoest. *Dinse wortel gelygt in Vanmöl d'uy*
dan vier Tag mit dan öl die luden gesymant d'warant in d'nd misst d'g' d'ind d'arant.

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

Den naem.

A Pringwortel oft Springcruyt dat heetmen ooc Schijts
cruyt / want het reynicht den mensche onder ende bouen.
Ende daerom heetet Springcruyt / om dat sijn saet wt
springt. In Griecx ende Latijn heet dit cruyt Lathyris /
ende inde Apoteke Cataputia minor. Deredene van alle
dese namen vindi inden Latijnschen Herbario int langhe.

Waetsoen.

Springcruyt heeft eenen bruynen steel / die is een cleyn elle lanck / bin
nen hol / eenen vinger dick / met langhe vette bladeren besedt / die den A
mandelbladeren ghelijck sijn / ende si sijn op deen sijde witverwich. Int
sop crijcht den steel veel tactkens ende sijdeschuetkens / die sijn met corte
ende cleyn bladerkens besedt / ende sij sijn den bladeren van Solwortel
oft Veelu wat gelyck. Ende tusschen *Springkorne*
die brenghet sijn vruchten voort / dat *Lathyris. Springwortel.*
sijn gruen nootkens / elck met drij huys
kens onderscheyden / ende in elc huys
ken een corenken / dat is rondt / ende
grooter dan de Ernen. Also haest als
de nootkens drooghe oft dorre wor
den / so springen sij wt met een geluyt /
van hitte der Sonne. Alsinen die co
renkens schelt / so sijnse wit ende suete /
maer int leste bernen sij gelyck als den
Arum. De wortel is cleyn / en houdt
achtich / ende en wort niet gheverseert.
Dat gantse cruyt is een recht melck
cruyt / want den steel / de bladeren / en
de al wat daeraen is / dat gheeft over
uloedelick wit taey melck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Springcruyt wast geerne op sand
achtighe ghebowde eerde. Ende het
wast bijna in alle hoven.

Den tijt.

Inden Herst versaempt men dat

y saet/

Esaet/als de nootkens / inde welcke dat saet leyt / wat drooghe oft doore worden.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt / ende vochtich inden eersten.

Die cracht ende operatie.

6. of 7. coren

purgeren

naer

het is

schadelijck

ingewonnen

quade wercken

haer verdryue

Sesse oft seuen Springcorenkens alleene / oft met Vijghen oft daden ingenomen / purgeren dat lichaem des menschen door den camergancck / ende lossen de sluymen / de galle / ende dat water. Dat sap van sijn melck heeft ghelijcke operatie / maer tis schadelijcker inghenomen dan de greynen oft corenkens. De bladeren machmen in hoendersop oft in vleesch sop sieden / ende dat drincken / ende heeft ghelijcke operatie. Dat sap salmen meer wtwendich dan inwendich vseren om afte bijten / verbernen ende verteeren de quade wertten / ouertollich vleesch / quade seericheyt / ende dierghelijcke. Die Milch hiervon mit ol gemacht / angestrichen /

Van geel / purple / ende witte

Vilieren.

Cap. CLXXIIII.

Den naem.

Leucoia. Steen Vilieren.

V

D

Violieren daer wi hier af spreke / die heet me in griec Leucoia / in Latijn Viole albe / oft slechtelijck Viole.

Die Apotekers heetense Cheiri / oft Cheirim in Arabische sprake / want also noemen si dat lieuer dan anders.

Geslacht.

De voorghenoemde Violieren sijn drijerhande / geele / bruyne / ende witte. Ende haer onderscheedt compt wt de bloemen / want sommighe van dien sijn geel / dander bruyne / ende de derde wit. De twee leste en hebben anders gheen onderscheedt dan alleenlick in haer bloemen. Maer de gheele hebben een ander saetsoen van bladeren / alsoo wi hierna verclaren sulen / ende worden in Brabandt geheeten steen Vilieren.

Saetsoen.

De geel Vilierē dat is een groen struycken gelijk als een cleyn boom-

van de bloemen
moeden de bloe-
kenen dōs
cruyden

Van Violieren.

Cap. CLXXIII.

Viola alba. Witte Violieren.

Viola purpurea. Bruyn Violieren.

Eken/besedt wesende met veel tackens ter sijden. Sijn bladeren zijn lanc/ smal/ onghekerst/ weect/ ende grawachtich. Int opperste vande tackens wassen veel bloemen neffens malcanderen/die zijn geel. Elck Violiere heeft vier bladerkens/ die riecken wel so langhe als sij versch ende gruen zijn/ ghelijck als de Violetten inden Meerte. Als dese Violieren afvallen/ so comen daer langhe smale hawkens/ somtijts eenen vinger lanc wesende/die zijn volbreet geel saets. De ander twee gheslachten zijn den voorghenoemden Violieren seer gelijck van stelen ende tacken/ ende de bladeren zijn oock lanc ende smal/ maer niet so smal als de bladeren van de geel Violieren/ ende sij zijn rondsomme den luttel ghekerstelt. De bloemen zijn bruyt oft wit/ende elck Violiere heeft vier bladeren. Ende als die afvallen/ so wordent cleyn scheepkens ghelijck als hawkens/die zijn een luttel smaelder ende langher/ ende staen alijt twee van een/ghelijck als een V/dwelck in ghetale vijf beteeckent. Inde hawkens vindmen dat saet/dat is dun ende breedt.

Plaetse haerder wassinghe.

De Violieren plantmen inde hoven/ sij en wassen niet van haer seluen/het en sij datmen se sette. Maer die geele wassen in sommighe plaetsen van selfs op de mueren.

y ij Den

E

Den tijt.

De Violieren bloeyen ontrent den Mey / ende sonderlinghe de geele. Daerna brengen sij haer saet / dwelck men alsdan behoort te vergaderen.

Natuere ende complexie.

De Violieren daer wi hier af scrijuen / die maken suuer / ende hebben een subtyl substantie / ende daeromme is haer natuere ende complexie geneycht tot wermtē.

Cracht ende werckinge.

S Onder de voorsyde Violieren / worden de geele meest gherseert. De bloemen van geel Violieren ghedroocht / ghesoden / ende een bad water daeraf ghemaect / lossen de vrine / en brenghen den vrouwen haer maent stonde. Als men vande voorsyde bloemen met was een plaester maect / so leyt men die opt fondament / als dat met clouen wtgebroken is / want dat gheneest. Met huenick ghemengt sijnde / so ghenesen sij de sweeringhen ende vlcerationen des monds. Twee drachma van desen sade in wijn ghedroncken / oft een tapken daeraf ghemaect / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / brengt den vrouwen haer maent stonde / ende de secon dina. De wortel met azijn ghestooten / is goet voor de ghene die pine ende weedom der milte hebben / ende de ghene die dat Podagra hebben / als men daerop leyt. In somma / de andere Violieren hebben oock sulcken cracht ende operatie / maer de geele meer dan dandere / also wi hier voor verclaert hebben. Dat sap van alle Violieren inde ooghen ghelaten / reynicht des elue / ende verdrijs / ende verteert alle vlekken / ende donckerheyt der ooghen.

Lo / sonderlinghe.

clouen.

fondament.

brengt den

vrouwen haer

maent stonde.

weedom der

milte

podagra.

ooghen.

vlekken.

donckerheyt

der ooghen.

Van allerley Patich oft

Peerdick.

Cap. CLXXV.

Den naem.

A

Dit cruyt daer wi hier van scriuen sullen / heet in Griecx Lapathon / in Latijn Rumer / ende inde Apoteke Lapathium. Deporsake ende redenen van dese namen hebben wij breed verclaert in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslecht.

Dit cruyt is vierderhande. Dat eerste geslecht heet men Patich / Peerdick / oft wilde Surckel. In Griecx Orylapathon / ende in Latijn Rumer acuta / ende inde Apoteke Lapathium acutum. Dat ander geslachte / dat is tamme Peerdick / diemen ghemeynlick noempt Patientie / ende heet in Latijn Rumer hortensis / Galenus heet het Hippolapathum / ouer mids dien dattet seer groot is. Dat derde gheslachte heet men Goedendeyndrick. Dat vierde heet men Surckele / in Griecx ende Latijn Oralis / ende inde Apoteke Acetosa.

Saetsoen.

Wenwelwint.
Oxylapathum. Patich.

Goeden Heyndrick.
Guter heinrich.

Hippolapathum. Patientie. CXXXV.
Wundich Barbara.

Oxalis. groote Surckele. In rampster duff geyn
huyfse geuandt. wordt.

B

Haetsoen.

Patich oft Peerdick heeft eenen steel die is rondt/ ende vol ribbekens/ daertoe knoopachtich/hol/ende bruyn. De bladeren sijn herdt/en bouen scherp gelijk als een spieffe. Int opperste vanden stelen wassen veel cley ne bleect geele bloemkens neffens malcanderen. Ende als die bruyn oft purpuren worden / so vindt men drijcantich saet in dunne vellekens besloten/en dat hangt aen seer cleyne steelkens. De wortel is geel. De tamme Peerdick en is den voorszeyden cruyde niet seer onghelyck/ nochtans als sij eerst wtcompt/so wordt sij veel rooder met bladerkens ende steelkens / ende is oock veel grooter van stelen en bladeren dan de wilde. De bladeren van de tamme die eerst bruynroot sijn ende ghevonwen / die doen haer open / ende worden schoon gruen en seer breed. Ende die ribachtighe steelkens worden somtijts twee oft drij ellen lanck. De bloemkens sijn bleect geel/ende seer dick op een gedrongen. Dat saet is drijcantich gelijk als des Patichs oft wildt Peerdicks saet. De wortel vanden sen cruyde is grooter / teerder ende geelder dan de wortel vanden voorszeyden wilden cruyde. Dat derde geslechte/met namen Goeden Heynrick oft Lemmekens oore/heeft bladeren die sijn eens deels der Surckel oft den Arum gelijk / en eens deels den Wechbree / ende is saecht oft weeck int tasten. Den steel van desen cruyde is leegher dan den steel vander cruyt / ende daeraen wassen veel bruynachtige bloemkens / ende voorts daerna dat saet/dat is te samen gedrongen gelijk als een scherpe druue die begint te bloeyen. De wortel is groot/lanck ende geel. Surckele heeft bladeren die sijn den goeden Heyndrick ghelyck / maer sij sijn smaelder ende cleynder/aen te sien gelijk een cleyne spies yser/ende is van smaete suer bijna gelijk azijn/ ende daerom heetment Acetosa. Het heeft eenen steel die is teeder / ende niet so groot als de stelen vande voorszeyde druyden. Int opperste vanden stele wassen seer cleyne bruynroode bloemkens / en wt dien compt bruyn drijcantich saet. De wortel is oock geel van coluere.

D

Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Peerdick wast van selfs in vochtighe honen/poelen/broecklant ende grachten. De tamme moet inde honen gheplandt worden. Den goeden Heynrick vindt men oueral in onghebowde plaetsen/op de dorpen ontrent de tuynen/op oude hofsteden/ende aen de straten. De Surckele wast in beemden ende int gras. *en den Wieses ter wot dat groote en dat klein.*

Den tijt.

De wilde ende tamme Peerdick bloeyen in Junio/ende also oock den goeden Heynrick/ende de Surckele.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden adstringeren/trecken te samen / ende sij verteeren / ende hebben een ghetemperde natuer in wermt ende int coude / maer sij drooghen.

Die

Van allerley Patich oft Peerdick. Cap. CLXXV.

E Die cracht ende operatie.

De bladeren van alle dese cruyden laxeren/ ende maken camerganck/
als sij ghekoect worden ghelijck als ander groen cruyden. Sij vertee-
ren de sweeringhen/ ende doen die vergaen/ als sij row ghestooten wor- ^{sweeringen.}
den/ ende met olie van Roosen oft Saffraen daerop gheleyt worden. ^{doer gach.}
Dat saet van goeden Heynrick/ Peerdick/ ende Surckele in water oft ^{goet voor dat.}
wijn ghesoden ende ghedroncken/ gheneeft dat roode melizoen/ en stopt ^{roode}
den loop des buycr/ ende stilt dat walghen/ ende is goet voor de ghene ^{melisoen.}
die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Als yemandt sulcken dranc te
voren inneempt/ so is hij seker dat hem dat steken niet schaden en sal. De
wortelen van dese cruyden row met azijn ghestooten/ ghenesen alder- ^{alder hande}
hande ruydicheyt/ cranwagie/ en onsuuerheyt des lijfs/ alsment daer- ^{ruydicheyt}
mede strijct. De voorseyde wortelen ghesoden/ ende dat hem yemandt
daer ouer bade/ die sijn goet teghen den inecksel ende cransel. In wijn
gesoden/ ende inden mondt ghehouden/ verdrijft de pine ende weedom ^{in de ooren.}
der tanden/ ende der ooren/ alsment daerin doet. In deser manieren ges-
soden/ scheyden ende verteeren sij de clieren/ ende sweeringhen ontrent ^{clieren}
den ooren/ alsment daerop leyt. Ende alsment met azijn daerop leyt/ so
verteeren sij de geheuen milte. Sommighe segghen/ dat de wortel goet
is teghen dat wassen vande clieren oft croppen onder de kinne/ al ist dat ^{door clieren oft}
ment maer aen den hals en hanghet. De wortel ghestooten/ ende op der ^{croppen onder de}
vrouwen natuere gheleyt/ stoppt den vloet der vrouwen. In wijn ghes-
soden ende ghedroncken/ so sijn sij goet teghen de gheelsucht. Sij breken ^{gheelsucht.}
den steen der blasen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde. De
wortel van tamme Peerdick ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende een
drachma daer af des morghens nuechteren met eenich sop inghenomen/
purgeert ende iaecht af door den camerganck de galle/ ende taey slijm-
icheyt/ meer dan dander gheslachten van dese cruyden. Daeromme so is
sij wt nemende goet teghen de geelsucht/ in deser manieren genut. De bla- ^{geelsucht.}
deren in wijn ghesoden ende ghedroncken/ hebben sulcken cracht en vir-
tuut als voor/ ende also oock de bladeren van dander Rumer. ^{door lijken an}

Van Wintergroen. Cap. CLXXVI.

Den naem.

Wintergroen heeft daeromme dien naem/ want het
blijft al tijt schoon groen/ ende en veruaert hem niet
van vorst oft coude. In Griec heetet Limonium/ en
de also oock in Latijn. Men heetet oock Beta sylue-
stris/ dat is te segghen wilde Beete. Bij onsen tijden
heetment Pyrola. De redene van alle dese namen staet bescreuen in den
Latijnschen boeck vande cruyden.

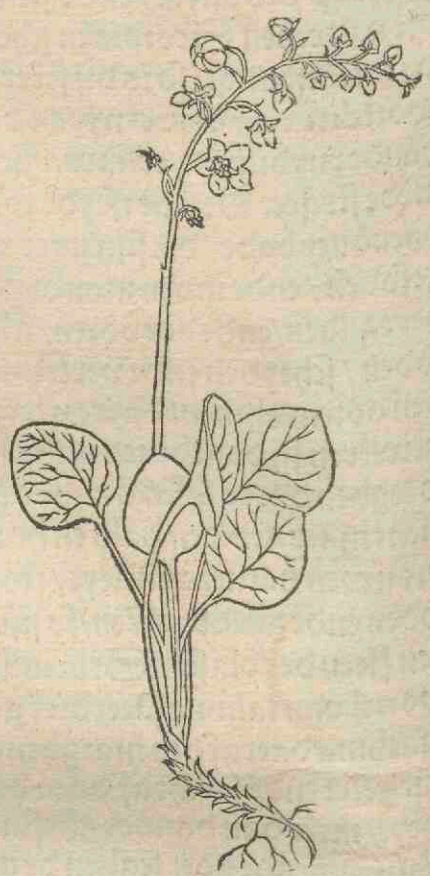
y iij Faetsoen.

16. *grijs*
h. v. p. b. or
 4 **B** Van Wintergroen.

Haetsoen.

Wintergruen heeft bladeren die sijn gants sat / en der Beete niet seer onghelijck / maer dese sijn cleynder ende teerder / ende bliuen ouer winter verschende gruen. Elck struycken heeft vijf oft ses / ende somtijts oock thien bladeren. Ende tusschen de bladerkens comen teeder steelkens wt / die draghen sneewitte lieue bloemen / aen te sien ghelijck cleyne clockkens oft Meybloemkens. Als die afvallen / so volghet daer root saet na / dat adstringeert ende trect tsamen / als ment proeft.

Limonium. Wintergroen.
 oder Di. berkle.

Plaetse daert wast.

C Wintergroen wast inde lombre in ongheworde eerde / ende sonderlinge int wilde / ende daerom heetment wilde Beete.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende leuert als dan sijn saet.

Natuer ende complexie.

Wintergroen is drooghe tot inden berden graet / ende dat is lichtelick om mercken aen sijnen smaect. Want de bladeren ende dat saet trecken seer te samen.

Cracht ende werckinge.

D Dat saet van Wintergroen gestooten / ende in wijn ghedroncken / is goet voor de ghene die den loop des buycr ende dat roode melizoen hebben. Het stopt der vrouwen maentstonde. De bladeren hebben gelijcke cracht ende werckinge / want als sij in wijn ghesoden sijn / ende ghedroncken worden / so heylen ende genesen sij alle wonden ende quetsuren van buyten ende van binnen. Sij ghenesen oock alderhande ghesweer / vlcerationen ende fistelen / als men se hiermede wascht / oft dat cruyt droocht / pulverizeert / ende daerin stroyt. Dat cruyt gheneest alderhande vlcerationen / als ment te voren groen stoot ende daerop leyt. In summa / de Chyrurgijns maken van desen cruyde / in witten wijn ghesoden / een heylsamen wonden dranc / en principalick als sij groote Senickel / Leuwen voet /

Agrimonie / Penninckcruyt / ende Natertongesken daerby nemen / ende daertoe doen.

Van Doos

buich loop.
roode melizoen.

alderhande
ghesweer

wonden dranc.

Vonken am
finger.
finger.

*Die kincken der seftelichheit auff alten hofen und kinder den zinnen
 waschen man nimm sie ab (glaß). Zerstoß sie / pflast sie auf die wunden am
 finger / legt / löst sie in.
 Wenn die Augen kinckel werden / und fall darinn waschen / den zierst das seicht mit
 der wunden auß der erden / lachbren / wach in waschen mit / springen / Breinmöl / das
 sie das waschen ab / und setz sie in ein nimm pflanzen mit / Baumöl / leg es drauf / wach
 nach nimm die waschen ab die Augen / die wunden / laß.*

Van dooue Nettel.

Cap. CLXXVII.

Den naem.

A Done oft Doode Nettel / die welcke men oock Daumettel noempt / wordt van Plinio gheheeten Lamium / ende bi onsen tijden Vrtica iners / ende mortua / dwelck een oor saken is van haren naem in Duytsche. Ende heetet daer om also / want de bladeren sijn heel doot / ende sij en ber uen oft en steken niemanden diese aent uert.

Gheslacht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Dooue Ntelen. Deerste gheslechte heeft witte bloemen / ende dit is principalick dat rechte La mium. Dat tweede heeft gheel bloemen / ende dat derde heeft pur purbruynne bloemen. Inde bladeren en is gheen sonderlinghe oft mer ckelick onderscheedt / ende daeromme so staen sij alle drije onder een figu re begrepen.

Haetsoen.

B De bladeren vande dooue Ntelen en sijn den heeten oft bernenden rechte Ntelen niet seer ongelijck / maer nochtans sij sijn cleynder / vonts omme ghekertelt / ende oock een we nich witter / ende sij en bernen niet. Saren steel is viercantich / ringsom me becleedt met witte / geele / oft pur purbruynne bloemen. Ende als die af vallen / soo leueren sij swert saet. De wortel is veeslachtich. Dat gantse cruyt heeft eenen stercken ruck.

Lamium. Dooue Ntelen.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Ntelen wassen oueral aende wech / ende bij de tuynen.

C Den tijt.

De dooue Ntelen bloeyen vanden Mey aen den gheheelen Somer do re / ende sonderlinghe de witte ende de purpurbruynne.

Natuer ende complexie.

De dooue Ntelen sijn werm ende drooghe / gelijk als de ander geslachten van Ntelen.

Cracht ende operatie.

Die bladeren vande dooue Nte len / scheyden en verteerden alderhande

gheswel/

stelpen niese
bloeden.
wonden ende
vloeiation.
gelbe haer

D gheswel / croppen / clieren / ende butsen oft buylen / als men se stootet ende daerop leyt. Sij stelpen oock dat bloeden wt den niese / als men se achter op den neck leyt / oft daerop bindt. De voorghenoemde Vletelen ghesdroocht ende ghepuluerizeert sijnde / ghenesen de wonden / oude vloeiationen / ende fistelen / als men dat puluer daerin stroyt. In somma de doode Vletelen hebben volna als sulcken operatie / ghelijck als ander Vletelen.

*Die doode Vletelen in water geset, vint dat haer d'vuer g'vueren
maekt gelbe haer. Die doode Vletelen in water geset, vint dat haer d'vuer g'vueren
maekt gelbe haer. Die doode Vletelen in water geset, vint dat haer d'vuer g'vueren*

Van Vlas.

Cap. CLXXVIII.

Den naem.

A

Vlas heet men in Griec ende Latijn Linum / ende daer door compt het dattet sommighe lieden in Duytsch Lijnen heeten.

Haetsoen.

Vlas heeft eenen steel die is teeder / ende is met smalle / langhe / ende scherpe bladerkens becleedt. Int sop vanden stele wassen schoone lichtblauwe bloemen. Ende als die afvallen / soo wordent ronde knoppekens oft bollekens / daer inne leyt cael / bruyen / breet saet.

Linum. Vlas.

Plaetse sijnder wassinge.

Dat Vlas saeyt men oueral op dat veldt. Maer het wast gheerne in vette ende saechte eerde. Nochtans is het den velde quaet ende schadelick / alsoo oock de Poete Vergilius daer af gescreuen heeft.

B

Den tijt.

Dat Vlas wordt inden Somer wtghetrocken / ende het bloeyt in Junio. Het heeft veel plaghen ende martelization te lijden / eer dattet daertoe comet dat men Lijnwaet en doeck daer afmaect.

Natuur ende complexie.

Dat Lijnsaet oft Vlassaet wordt meest gheuseert inde medicijne / ende is werm inden eersten graet / ende middelmatich oft ghetempert in vochticheyt ende droochte.

Cracht ende operatie.

Dat Vlassaet heeft ghelijcke cracht ende werckinghe met den Fe-

nograeco.

lijfswaerheit
vande
wonder
gheheelen

*Linum catharticum. Het is een slijmige plant, die in water geset, vint dat haer d'vuer g'vueren
maekt gelbe haer. Die doode Vletelen in water geset, vint dat haer d'vuer g'vueren
maekt gelbe haer. Die doode Vletelen in water geset, vint dat haer d'vuer g'vueren*

Van Blas.

Cap. CLXXVIII.

Enogreco. Het versaechtet ende doet verdwijnen alderhande gheheuen
butsen / alst in water / huenick ende olie ghesoden is / ende in maniere van
een plaester daerop gheleyt wort. Het verdriift alderhande vlekken en
de vlekken int aensicht / alst row ghestooten is / ende daerop ghestreken
wordt. Het doet vergaen die sweeringhen ontrent den ooren / ende vers
saecht oft vermorwt alderhande hert geswel / alsinent met looge mengt
ende daerop leyt. Alsinent met huenic mengt / ende een electuarium daer
asmaect / ende dat inneempt / so purgeret ende suyuert de borst / ende vers
suetet den hoeft. Het maect lust tot dat natuerlick werck van minne / als
men dat met Peper ende met huenick mengt / ende daer aen coeckten ge
maect ende dat ghegeten. Dit saet heylt / geneest / ende doet wtvallen rou
we scherpe nagels / alsine euen veel Kerse ende huenick daertoe neemt
ende daerop leyt. Waert sake dat yemandt in sijn dermen oft inde moe
der ghequerst ware / die sal Lijnsaet sieden / ende dat gesoden water tot
een clysterie vseren in sijnen buyck oft inde moeder. Lijnsaet ghegheten /
is der maghen contrarie / het beledt de digestie / ende maect veel windts.
Dat sap van dit saet / maect scherp ghesichte. Het is wtneemende goet in
water ende olie ghesoden tot ghesweer des hals / alsinen dat van buyten
daerop leyt. Alsinen dit saet roostet / so stoppet dat roode melizoen / ende
den loop des buyck / met azijn ghetempert ende daerop geleyt sijnde. Het
is treffelijcken goet gheten met rosijnen oft wijnbesien voor de ghene die
wtdrooghen. Het vermorwt ende maect rijp alderhande butsen ende
sweeringhen / alsinen dat met Vighen mengt. Het trect beenderen / splin
ters / doornen / ende dierghelijcke dinghen wt den lijue / alsinent mengt
met de wortel van wilde Cucommeren / ende dat daerop leyt. In wijn
ghesoden / ende die wonden daermede ghewasschen / so preserueret die
quetsuren dat si niet en veruuylen oft innewaerts en eten. *fiu Brandt*

Van Leuercruyt. Cap. CLXXIX.

Den naem.

In Leuercruyt heetmen oock Steenleuercruyt / daerom
datment ghemeynlick in diepe conde scateynen / born
putten ende steenroorsen vindt. In Griec ende Latijn
heetet Lichen / ende inder Apoteke Hepatica. De oors
aken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijn
schen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Dat Steenleuercruyt vlidderet ende cruyt wijt wt / ende heeft
veel vette bladeren / die ligghen ghelijck als schubben oft vischschellen
deen ouer dander / ghelijck als de schelsseringhen aen des menschen lijf /
ende daeromme heetment oock Lichen. Dese bladeren sijn op die een
syde groen / ende op die ander syde bruynachtich. Onder de bladeren
wassen

Vassen vette/corte/ ende dunne stelen wte gelijk als draeyen. Ende op elcken steel sietmen een schoon radeken sitten/ ghesformeert ghelijck een cleyn sterreken. De wortel van desen cruyde is ghelijck als reyn hayrach tighe saechte wolle/ ende hier mede hanghet aende steenen van de bornputten.

Lichen. Leuercruyt.

Den tijt.

In Junio ende Julio sietment aldus geformeert met sijne radekens oft sterrekens staen wassen.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is cont ende drooge van natuere/ also wi dat genoeghsaemlick inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

E Cracht ende operatie.

Steen Leuercruyt gruen ghestooten/ en ouer de wonden gheleyt/ stelpt dat bloet/ ende blust alle onnatuerlijke hitte. In deser maniere wordet ooc gestooten/ en men strijcket op quade ruydicheyt. Met huemick ghetempert ende ghestreken/ so verdriuet de quade verwe ende coluer der geenre die de geelsucht ghehad hebben. Dit cruyt in wijn ghesoden/ ende inden mont gehouden/ stelpt die catarren des hoofts/ die dickwils inden hals oft inde keele vallen. Set verdriift oock alderley placken des lijfs/ als men die daermede bestrijct.

Roepswonden.
Lodden.

quader ruydicheyt

catarren.
des hoofte
voor alderley
placken des lijfs.

Van tamme Mercuriael.

Cap. CLXXX.

Den naem.

Den tammen Mercuriael wort van sommighen Mercurius cruyt gheheeten. In Griec heetet Linozostis/ ende in Latijn Mercurialis. En dat daeromme/ want men seyt dattet Mercurius ghenonden soude hebben.

Gheslacht.

Den tammen Mercuriael is oock tweederhande/ gelijk als den wil den/ te weten dmanneken ende dwijfsken. Si en hebben geen sonderlinghe onderscheet/ dan alleen int saet. Hoewel nochtans dat de bladeren van dmanneken wat swarter sijn dan de bladeren van dwijfsken.

Haetsoen.

Mercuriael heeft bladeren ghelijck de grone Basilie oft Glascruyt/ maer

Van tamme Mercuriael.

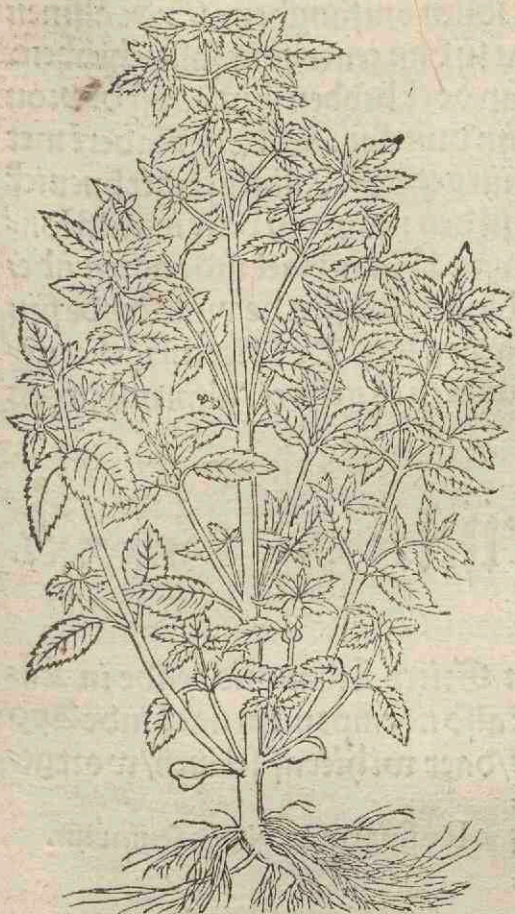
Linozostis.

Tam Mercuriael manneken.

Cap. CLXXIII. CLXXX

Mercurialis foemella.

Tamme Mercuriael wijfken.

B maer dese sijn cleynder. Sinen steel ende tacckens hebben veel ledekens oft knueckelen/daer die bladeren wtwassen. Dat manneken draecht sijn saet bi de ledekens oft knoopkens/ende dat saet is rondt ende row/altijt twee en twee greynkens gelijc als twee kullekens aen een. Maer dat saet van dwijfken is van veel greynkens tsamen ghedrongen gelijck als een cleyndruyfsken. Ende valt somtijts sonder saet af. De wortel is veesekachtich. Selden wast dit cruyt hooger dan anderhalf spanne.

Plaetse haerder wassinghe.

De Mercurialen plandmen inde hoven ende inde wijngaerden / aldaer wassen si. Si besaeyen haer seluen alle iaer/also datmen se niet wel wtgeroeden en can ter plaetsen daer sij eens gheplant sijn.

C

Den tijt.

Dese Mercuriael leuert sijn cruyt in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Mercurialen sijn werm ende drooge inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Alsinen beyde dese cruyden ghelijck als ander groen cruyden eet/so larenen sij/ende maken camerganc. In water ghesoden/ende datselue water ghedroncken/so purget ende iaecht af door den camerganc de gal-

leende
wachen
camerganc

Dle ende dat water. Men seyt/ als men dat wijfken stootet/ ende na dat de vrouwen ghesuyuert ende gereynicht sijn/ in haer vrouwelickheyt ghesdaen wort/ dat sij daerna een dochter sullen ontfanghen. Ende als men dmannen in deser maniere vseert/ dat sij dan eenen sone sullen hebben. Desgelijcke operatie seymen dat dat sap oock hebben soude/ alst de vrouwen na haer suyneringe met sueten wijn drincken. Ende de bladeren met olie ende sout gesoden/ oft row met azijn gegeten. Alsmense met huenick inde vrouwelickheyt doet/ so brengen sij den vrouwen haer maentstonde/ ende lossen de secondine. Dat sap van Mercuriael inde ooren ghesdaen/ brengt dat ghehoor weder. De bladeren lossen de vrine/ ende sijn der blase goet/ als men se stootet ende daerop leyt. De Mercuriael cruyden verteeren/ ende scheyden de bloetsweeren en geswel/ als men se groen stootet ende daerop leyt.

Van Roosemarijn. Cap. CLXXXI.

Den naem.

Roosemarijn heet men in Griecx Libanotis/ ende in Latijn Rosmarinus/ ende also noemt men noch inde Apoteke. Den Roosemarijn/ daer wi hier af scriuen/ wort genoeemt Rosmarinus coronaria/ daerom dat hi noch dagelick gebruyct wort om croonen ende cranffen daermede te maken. De oorsake ende redenē van ander namen vindi int Latijn.

Haetsoen.

Den Roosemarijn heeft cleyn rijfens die sijn met veel finale/ lange/ ende teeder bladerkens besedt/ ende die sijn op deen sijde ter eerdenwaerts wit/ en opt opperste sijde seer gruen/ en sij hebben eenen goeden stercken reuck. De bloemen sijn wit met een luttel blaws gemengt/ ende int tasten sijn sij taey gelijk als hers. Na dat bloeyfel comt daer cleyn sadeken wt. Die wortel is swert ende veeselachtich.

Plaetse sijnder wassinghe.

Bij ons sedt men den Roosemarijn inde hoven ende in teylen. In Francherijck in Provence/ Daulphine en Languedoc wast hi so oueruloedich/ dat si

Rosmarinus. Roosemarijn.

inde

Ende selue landen geen ander hout en bernen.

Den tijt.

Den Roosemarijn leuert sijn bloeyfel tweemaal int iaer / inde Lenten ende inden Herft. Ende alsdan mach hij vergadert worden.

Natuur ende complexie.

Roosmarijn is werm ende drooge / also men merct ende beuindt aen sijnen smaect / ende aen sijn operatie.

Cracht ende werckinge.

D Roosemarijn in water gesoden / ende des morgens vroech / eermen arbeyt doet / daeraf gedroncken / geneest de geelsucht. Roosemarijn suyert geelsucht. ende doet scheyden / ende de corruptie verdwinen. Als hi gebrant wort / ende den roock daeraf inde keele oft inden nuese ontfangen wort / so is hi voord en hoeft. goet voor den hoeft / ende de catarren die wt en hoofde comen. Als men in tide van Pestilentie van Roosemarijn eenen roock maect binnen den quadelocht. huys / so verdriift hi de quade locht. Den Roosemarijn sterct de herfsen ende de sinnen / ende sonderlinge de memorie. Hi is oock goet tot bebenendeliden. uende ende lamme leden. Hi maect den mensche wederomme sprekende. Maer alle dit voorszeyde doet principalick dat Suycker oft Conserue / die van Roosemarijn bloemkens ghemaect wort. Roosmarin und Malisier. gesottan ist in Wasser und die Mutter darmit geruecht macht leichtlich fruchtbar. Das Kraut ist sehr zart und leicht zu zerbrechen und zerfällt in Wasser.

Van Mondthout. Cap. CLXXXII.

Den naem.

A It boomken heet in Latijn Ligustrum / ende sommige hees tent in Duytsch Mondthout oft Rijnwilghe. Het is inde Apoteke onbekent.

Haetsoen.

Ligustrum is een cleyn boomken / wiens bladeren gheelijck sijn den bladeren van Olijf boom oft van Wilghe / ende sij staen al tijt twee teghen een. De bloemen sijn sneewit / hebbende eenen stercken rueck / ende sij staen te samē gedrongen gelijck als druyskens. Ende als die afvallen / so comen daer besien die sijn eerst groen / ende worden daer na swert / ende sijn in alle manieren den druynen seer gelijck.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Ligustrum is bouen int lant seer ghemeyn / want het wast in alle heggen en hagen / ende ouermids dien so en wordet niet seer gheacht. Ende daeromme so scrijft Vergilius wel / dat niemant sijn schoon witte welriekende bloemkens en pluck / maer dat mensche laet afvallen / en nochtans so pluct men seer neerstelick de Brombesien / die doch swert sijn.

Den tijt.

Het bloeyt in Maio ende Junio / ende inden Herft so worden sijn besien rijp.

3 ij Natuer

fin paupt
wafn vnd
flüß.

Der Blium in effig gebuist vnd auff die steyn gestriken, stellt
groß haupt vnd flüß, so auß sich gedencken.

Van Mondthout.

Cap. CLXXXII.

C Natuer ende complexie.

Ligustrum heeft een getemperde na-
tuere ende complexie/ want eens deels
ist werm ende vochtich/ en eens deels
oock coudt ende drooghe/ ghelijck als
wij sulcx in onsen Latijnschen boeck
vande cruyden wijt ende breedt ver-
claert hebben.

Die cracht ende operatie.

D Dat sap van Ligustrum is goet voor
dezenurwen/ tot de ioncturen/ ende tot
den vorst. Dat voorseyde sap geneest
seer wel de sweeringhen des monds/
ende van tghemachte. Desgelijcke vir-
tuyt hebben oock de bladeren/ als sij in
wijn ghesoden oft geknowt worden.
Men seyt/ dat dese besien de luyssen ver-
drjuen. Si ghenesen den sprow van
de hinnen ende hoenderen. De blader-
ren ghenesen alderhande verbrande-
heyt/ als sij gestooten ende daerop ge-
leyt worden.

Monds
sweeringen.

Luyssen verdrj-
uen
hoenderen.

alderhande
verbrandheyt.
ghenesende.

Alteghen
Vandelin in roten vrom dapsne dicken vnd
kanstlichte worden.

Van cleyn Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

Den naem.

A De dat dit cruyden/ dwelck wij hier cleyn Maencruyt
noemen/ in ouden tiden gheheeten heeft gheweest/ dat en
weet ick noch niet ten besten/ en daerom laten wi dat bi sij-
nen gemeyne naem Lunaria minor bliuen/ ter tijt toe dat
ick oft yemant anders sinen rechten naem vinden. Maer
soo veel weten wij wel/ dat dit cruyden (ghelijck als meer andere) den
ouden Medicijn meesters onbekent heeft gheweest.

Maetsoen.

Cleyn Maencruyt heeft eenen ronden steel/ die is op beyde syden be-
cleedt met ses oft seuen ronde bladerkens/ ghesaetsoneert ghelijck een
hert. Ende beneden onder dese bladeren sluypt eenen anderen steel wt/
dien wast een luttel hooghe op/ ende bouen deylt hij hem in sommighe
tackkens/ diewelcke bloemen ende saet draghen. Die wortel heeft veel
veefelen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cleyn Maencruyt en wast niet oueral/ want het is in sommighe
plaetsen

Van cleyn Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

V plaetsen vreemdt / ende ghemeynlick Lunaria minor. Cleyn maencruit.
laetet hem vinden op grasachtighe
berghen.

Den tijt.

Dit cruydekē comt wt indē Mey/
ende blijft tot in Junio/daerna so ver
dwijnet/ ende en wordt niet meer ghe
vonden.

Natuer ende complexie.

Dit Maencruyt is van coude ende
drooghe nature/ also dat blijkt aen si
nen sinaeck.

E Cracht ende werckinge.

De bladeren ghenesen ende heylen ^{wonden}
de wonden / als men die stootet ende ^{heylet}
daerop leyt. Sij stoppen de siecte der ^{voor roode}
vrouwen/ ende sonderlinghe den wit ^{voor witten}
ten vloet / als sij ghesoden sijn / ende ^{bloet}
gedroncken worden. De Alchimisten ^{verbruen}
bedriuen met desen cruyde oock haer
auenture.

Van Pepercruyt. Cap. CLXXXIIII.

Den naem.

Pepercruyt heetet in Griecx ende Latijn Lepidium / en
de bij onsen tijden Piperitis. Nochtans en ist niet dat
cruyt/ dwelck Plinius Piperitim noempt/ also wij bree
der op sijn stede daer af gescreuen hebben. Sommighe
heeten dit cruyt Raphanum / om dat sijn bladeren den
See Radijs ghelijck sijn / alsoo wij sulcks breeder int Latijn verclaert
hebben.

Gaetsoen.

Pepercruyt heeft eenen ronden steel / die is somtijts twee ellen lanck.
Sijn bladeren sijn den Lauwer bladeren niet onghelijck / maer sij sijn
weecker ende grooter / rondsomme ghefektelt / ende hebben eenen scher
pen sinaeck ghelijck als Peper. Op sijnen steel wassen veel cleyn witte
bloemkens/ ende als die af vallen/ so comt daer cleyn sadeken. De wor
tel is lanck ende slecht.

Plaetse sijnder wassinghe.

Pepercruyt plantmen inde houen / ende waer dattet eens stat grūpt/
daer en can ment niet wel verdriven.

C

Den tijt.

Lepidium.

Pepercruyt.

oder
Aug. ber.
Krant.

Dat Pepercruyt draecht bloeyfel in Junio ende Julio/ende daerna so leu-
ret sijn saet.

Natuur ende complexie.

Dat Pepercruyt is werm indē vier-
den graet/gelijck als Hofkerse/maer
het en is niet so drooghe.

Cracht ende werckinge.

D Pepercruyt ghebruycet men seer met
sout ende azijn om pekē te maken. De
bladerē vseert men wtwendich/want
sij sijn scherp / ende sij eten inwaerts/
als mensē scootet ende daerop leyt. Pe-
percruyt gestooten met Alantworte-
le op de huepe geleyt sijnde / ende dat een
vierendeel van een vrie daerop late lig-
gen / dat bijtet cleyn bladerkens / ende
beneempt de pine van Sciatica. Des-
gelijck doetet oock als ment op de milte
leyt. Het verdriyft ooc allerhande plas-
cken wten aensichte / ende aen des men-

schen lijf / als ment daerop leyt / nochtans so bijtet eerst ende eet dat vel
wech. Als men de wortel van desen cruyde aen den hals hangt / so bene-
met ende verdriyft si de pine der tanden. Ende in summa/het heeft bijna
alle als sulcken operatie ghelijck als de Hofkerse.

Gijt
bladerkens.

Gijt bladerkens.

Verdriyft oock
allargands plas-
cken wten aen
sicht ende lijf.

aen hals
hangt beneemt
en verdriyft si
de pine der
tanden.

Van Meertsebloem. Cap. CLXXXV.

Den naem.

A

D

ese bloemen heetmen Witte Sporckelbloemen / daerom
datse inde Sporckelle / dat is in Febuario/vroech wtco-
men. Men noemptse oock Meertsebloemen / want int be-
ginsel vanden Meerte laten si haer volcomelicke sien. Theo-
phrastus heetet dese schoone lieflijcke bloemen Leucoion/
Plinius heetse Viola alba / dat is te seggen / witte Violette / om des wille
dat sij riecken ghelijck als Meertse Violetten.

Haetsoen.

Dese witte Meertsebloeme heeft cruyt ende bladeren ghelijck Zook/
maer sij sijn teerder ende saechter / ende sij cruypen wt een wortel / die is
eenen Aeyenyn ghelijck. Den steel is rondt / dunne / ende biesachtich / eent
spanne lanck. Daerop wassen twee oft drij bloemen / die sijn wit / ende
hebben eenen lieffelijcken ruck ghelijck als Meertsche Violetten / en elck
bloeme

Van Weertsebloem.

Cap. CLXXXV.

Leucoion.

Violæ albæ folia cum semine.

Witte Weertsebloeme. Witte Sporckelle met haer bladeren ende saet.

B bloeme ghelijct wel een belle oft cymbale / hebbende ses scherpe dingheskens / die sijn wtwendich met geelgruene droptens bespraeyt / maer binnen inde bloeme vindtmen in elcke bloeme ses copkens geel ghelijck als Soffraen / ende die staen op cleyne draeykens. Als de bloemē afvallen / soo comen op tsop vande stelen bollekens / die sijn vander grootte van Haselnoten / ende sij sijn gheuult met geel rondt / effen saet / ende dit saet ghelijct eens deels geel Hof Mostaerts saet.

Plaetse haerder wassinge.

De Witte Sporckelbloeme wast gheerne inde lombie / in donckere plaetsen ende in bosschen / ende sonderlinge die aen dwager liggen. Men sedtse oock inde hoven.

C

Den tijt.

De Sporckelbloemen (also hier bouen gheseyt is) comen in Februario vroech wt / te weten / alst eenen wermen winter is ontrent S. Valen tijns dach. Int beginsel vanden Meerte sijn sij volwassen. Inden April leueren si haer saet inde bollekens / also geseyt is. Inden Mey verdwijnt dat cruyt / steel ende saet / wtghescheyden de Aeyenwortel / die blijft alleen in deerde onghequetst.

Die natuer ende complexie.

De wortel van Sporckelbloemen adstringeert / oft trecket te samen /

3 iij ende

Ende sij droocht/ghelijck als ander Ayeuynwortelen/Bulbi gheheeten.
Cracht ende operatie.

De Sporckelbloemen en worden noch ter tijt / so veel als mij kenne-
lick is / inde medicijne niet ghebesicht. Maer ghemerct dat sij adstringe-
ren ende verteerren / so machmense vseren ghelijck als ander Ayeuynwor-
telen / om oude gebreken en vlceraen daermede te heylen / in dien noch-
tans / datse te voren ghesuyuert sijn.

*gelijck
als ander
Ayeuyn-
wortel.*

Van Peerlencruyt. Cap. CLXXXVI.

Den naem.

Peerlencruyt heet in Griecx en Latijn Lithospermon / en
ouermids dien heetent de sommige oock Steensact. In
de Apoteke heetment Nilium solis. Ende alle dese na-
men sijn desen cruyde gegeuen om sijns saets wille / wāt
dat selue is hert ghelijck als eenen steen / en is schoon wit.

Geslacht.

Dat geslachte van Peerlencruyt is tweederhande / tam en wildt. En
die sijn malcanderen van cruyde / stelen ende bloemen heel ghelijck. We-

Lithospermon.
Meerhirsen. Peerlencruyt.

Lithospermum syluestre.
Spakenzinnig Wildt Peerlencruyt.

ghescheiden

Vghescheyden / int saet sijnse malcanderen onghelijck / want dat saet van tam Peerlencruyt is seer effen / cael / ende wit / maer tsaet van wilt Peerlencruyt is wat gherimpelt / ende is van aensiene ghelijck tsaet van ghemeyn Ofsentonghe.

Haetsoen.

Milium solis heeft bladeren die sijn lanc ende scherp gelijck dat loof van Olijfboomen / maer dese sijn langher ende scherper. De bladeren die bij de wortel staen / die ligghen op der eerden. Sijn tacken ende stelen sijn rondt / slecht / dunne / vaste / ende hondtachtich. Bouen so deylen sij haer in veel schuettens ghelijck als een cleyn boomken. Tusschen de sijdt stelen ende de bladeren / vindt men steenachtich saet / ende dat is **C**rondt ende cleyn ghelijck als peerlen / also datter drij oft vier greynkens neuen malcanderē wassen / maer daer te voren so draecht dit cruyt cleyn witte bloemkens luttel oft vele. Die wortel van desen cruyde is buyten gants rootachtich / anders is sij slecht ende hondtachtich. *en het saet witte.*

Plaetse daert wast.

Tam Peerlencruyt sedtmen ghemeynlick inde hoven / hoewel noch tans dattet op sommige row plaetsen oock van hem seluen wast. Dat wilde vindt men oneral in Duytschlant opt veldt ende inden ackeren. *ende seer rechten Bergen.*

Den tijt.

Dat tam Peerlencruyt leuert sijn bloeyfel in Junio ende Julio. Dat wilde beghint te bloeyen inden Mey / ende bloeyt bijna den gantsen Sommer. Men vindt ghemeynlick altijt dat bloeyfel ende tsaet bij malcanderen staende.

Natuer ende complexie.

Dat saet van Milium solis vseert men inder medicijnen / en tis werm ende drooghe / also wij dat met redenen bewesen hebben in onsen Latijnschen Herbario. *dit saet mag man bewaeren tien Jar onuerdoruen aen sijner nature en cracht.* *lijft goet 10 Jaer.*

Cracht ende operatie.

Dit saet breekt den steen der blasen / ende lost de vrine / als men dat puluerizeert ende in witten wijn drinckt. Men mach dat cruyt oock wel in water sieden / en daerin baden / op dat de pijn daer door versueter werde / ende op dat de vrine haren ganc mach hebben. *steen breecken in der Blasen.*

Van Wederick. Cap. CLXXXVII.

Den naem.

Wederick heetmen int Griec ende Latijn Lysimachium / ende Lysimachia. Sommighe heeten dit cruyt Salicaria. Het heeft sijnen naem vercreghen vanden Coninck Lysimacho. Inde Apoteken en ist niet bekent. *dit cruyt gat sijnen naem vanden coninck Lysimacho.*

Gheslacht.

Gheslacht.

B

Dit cruyt is tweederhande/deen heeft goudtgeele bloemen/ en wordt ouermids dien gheel *Lysimachia* gheheeten. Dat ander heeft bruyne bloemen ende Violetten/ ende ouermids dien so wordet bruyne *Lysimachie* gheheeten. Maer van desen tweeën is die gheel *Lysimachie* de beste om inder medicijnen te vseren. De bruyne *Lysimachie* is oock tweederhande/also wi segghen sullen alst pas geeft. Dat onderscheedt van dese twee gheslachten van cruyden sullen wi hierna beter verclaren.

Aetsoen.

C De geel *Lysimachia* heeft stelen die sijn twee ellen hooge oft lanc/ ende sijn sijn ghecandt ende row. Sijn bladeren sijn wat breeder dan der bruyne/ ende ghelijcken bijna den looue vande Swaluwortel/ ende sijn staen somtijts drij oft vier ende twee teghen malcanderen/ ende sijn trecken seer te samen. De bloemen sijn gheel/ ende en hebben gheen ruck/ sijn wassen int opperste sop vanden stele/ ende daerwt comen ronde greynkens ghelijck als *Coriander*/ ende sijn adstringeren inden smaect. De wortel vliddert hier ende daer/ ende sijn brengt schoon roode schueten voorts/ ende dat worden nieuwe stelen. De bruyne *Lysimachie* heeft eenen steel/ die wast oock twee ellen hooghe/ maer sijn bladeren sijn smaelder/ scherper ende swarter/ ende si sijn den Wilghen bladeren heel ghelijck. Het draecht schoon bruyne bloemen/ gelijck als bruyne *Dilieren*.

Lysimachium. Bruyne Wederick. *Lysimachia lutea*. Geel Wederick.

Ende

Van Wederick.

Cap. CLXXXVII.

D Ende als dese afvallen / so volghen daer langhe rootachtige hawkens na. De wortel is veeslachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde Lysimachien wassen op waterachtighe plaetsen / aen den wattercant / daer de Wilghen staen.

Den tijt.

Sibloeyen in Junio ende Julio / ende principalick de gheel Lysimachia. De Bruyne duert schier tot inden Herft.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / ghemerct datse seer adstringeren / so droogen sij oock sonder eenich bijten.

E Cracht ende operatie.

Dat sap wt de bladeren gedowt en gedroncken / stoppt dat bloetspouwen / ende alsment in een clysterie ingeeft / so gheneset dat root melizoen. Desghelijck doen oock de bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghestooten / ende op de vrouwelickheyt gheleyt / oft wolle / oft cottoen in dat sap genet / ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen / stilt bloet stillen. dat bloeden derseluer / ende doet dat cesserē. Alsment op de wonden leyt / so sullen sij ophouden van bloeden. Venen roock ghemaect van desen cruydena dattet ghedroocht is / verdrift de nateren ende slanghen / ende doot oock de muesien / muggen en vliegen.

nateren en
slanghen.
doot muesien
muggen en
vliegen.

Lagopus. Hasenpootkens.

Van Hasenpoot-
kens. Cap. CLXXXVIII.

Den naem.

A Isenpoot wort vā som-
mige Cattekens gehee-
ten / van weghen sijns
bloeyfels / dwelck eenē
Hasenvoet oft dē Wil-
ghe cattakens inde Lenten ghelijck is.
In Griecr heetet Lagopus / ende in
Latijn Leporinus pes. Bij onsen tij-
den heetment Trinitas / oft Trifolium
humile.

Haetsoen.

Hasenpootkens heeft eenen ronden
ghehayden steel. De bladeren sijn de
ghemeyn Claueren seer ghelijck. Het
leueret sijn saet in gants witte ende
ghehayr-

Van Hasenpootkens. Cap. CLXXXVIII.

V ghehay: de cattkens/dewelcke eenen hasenpoot ghelijck sijn. De wortel is cleyn ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Hasenpootkens wast int coren/ende inde hoven.

Den tijt.

De cattkens bloeyen meest in Junio ende Augusto.

Natuur ende complexie.

Hasenpootkens droocht seer/also men mercken mach aen sijn cracht.

C

Cracht ende werckinge.

*loop des buyers.
roode melisoen.
cortsen.
schamelheijt.*
Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / is wt nemende goet om den loop des buyers / ende dat roode melisoen te doent cesserem. Ende den ghenen die de febres oft cortse hebben / dien salment met water ingheuen. Waert sake dat yemandt sijn schamelheyt geswollen ware/die sal dit cruyt daeraen hanghen oft legghen/ soo sal dat gheswel vergaen.

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

Den naem.

A

Desen boom heetet in Griecx ende Latijn Larix / ende in sommighe Apoteken wort hi Larga gheheeten. *deser geslachten. Gaetsoen. sijn twee wit en rode boomen.*

Larix is eenen Dennenboom niet seer ongelijck/maer hi is dicker / ende sijn schorsse is oock effender en glatter. De bladeren sijn gehackelt bijna gelijck eenen cam / dick ende na bij een. Sijn hout laet hem geerne buygen / en tis rootachtich. Wt desen boom compt herst / dat is van coluer gelijck huenick / ende taey / ende wort nimmermeer dicke. Dit vercooptmen inde Apoteken oueral voor Terbentijn / ende sij heeten dat Gloriet. Ende dien naem is hem daerom ghegheuen / om dat den boom Larix oft Lorick heet. Den oprechten Terbentijn is wit / ende claer gelijck als glas / ende heeft eenen goeden rueck / also wij sulcx int langhe verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Desen boom en wast niet oueral. Hi is seer overuloedich inde Slesie / also datmen in dat lant de stouen met dien houte afschuttet ende besedt. De Doorluchtighe Hoochgeboren Vorst / ende Heere Marckgraef Georg etc. mijn genadige Heere heeft veel van dese boomen na Onoltzbach doen voeren / om die aldaer in sijn hoven te planten / waer af hij mij eenen hier te Tubingen ghesonden heeft.

Den tijt.

Desen boom en draecht gheen bloeyfel / maer hij swilt / ende daerna begint hi groen te worden.

Natuur

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

Larix.

Terbentijnboom.

Nots Tannen.
genaemt oock
Lerchenbaum.

C Natuer ende complexie.
De bladeren ende schorssen van de-
sen boom adstringeren ende trecken te
samē gelijk als Denne oft peckboom.

Die cracht ende operatie.

Sijn schorffe stootmen / ende sij is
goet voor de ghene die eenen blickeers
hebben van rijden / ende gheneest op-
wrijvinghe der huyt / ende verhittin-
ghe / ende verbrandtheyt / als ment met
Lithargyrium / oft schuym van siluer
ende wier oock daerop leyt / oft daerin
stroyt. Gestooten wesende met schoe-
makers swertsel / so heylt sij de vlcera-
tien die voorts eten. Alsinen den vrou-
D wen van desen schorssen eenen roock
van onder maect / so iaecht hi de secon-
dine af. In water ghesoden ende ghe-
droncken / stopt si den loop des buyck /
ende lost de vrine. Sijn bladeren ghe-
stooten wesende / versueten de ontfen-
ken wonden / als inense daerop leyt.
Si doen den weedom ende pijn der
tanden cesserē / als inense stootet / ende in azijn siedet / ende dat werm in-
den mondt houdt. Sijn herst maect weeck ende saecht / het verwermt /
doet scheyden / ende het suyuert. Alst luyter ende claer ghemaect is / ende
ghelijck als een Electuarie inghenomen wort voor hem seluen / oft met
huenick / so ist goet voor de ghene die hoesten / ende voor de ghene die de
E wtdrooghende siecte hebben / het purgeert de borste / het lost de vrine / het ^{borste.}
maect rijp / ende maect eenen saechten camerganck. Het is oock goet te ^{camerganck.}
gen dat wtualen des hayrs vande wijnbrauwen / als ment daerop strij-
ket. Het verdrijft alderhande schorsticheyt / ruydicheyt ende crauwagie ^{schorsticheyt.}
des lijfs / als ment met olie van Roosen mengt / ende strijct. Het gheneest ^{ruidicheyt.}
etterachtighe ooren / als ment met olie ende met huenick ^{craywagie.}
tempert / ende in-
de ooren doet. Het is goet tot weedom ende pijn in de sijden / als ment
strijct. De bladeren hebben een sonderlinghe cracht om won-
den te heylen / oock so is dat hers goet tot alle
wonden van binnen.

21

Van Me-

Van Melissa.

Cap. CXC.

Den naem.

Melisse heetmē oock Consilie de greyn / oft Moedercruyt / oft Huenickbloeme. In Griec heetmen dit cruyt Melisophyllon / oft Meliphyllon / ende in Latijn Apiastrum / ende Citrago. Inder Apoteken heetment Melissa. Ende heeft alle dese namen daeromme / om dat de Byen een sonderlinghe liefde ende begeerte tot dit cruyt hebben / ende dat huenick daerwt suyghen.

die Byen hebben een sonderlinghe liefde tot dit cruyt.

Geslacht.

Men vindt bij onsen tijden twee manieren oft gheslachten van Melisse. Dat een rieckt wter maten wel / ghelijck als Citroenen / ende dat is sonder twijfel dat oprecht Melissa. Dat ander rieckt oock / maer niet lieflick / want tis eenen vreemden rueck / schier ghelijck stanc van wantluy sen / ende daerom so wordet oock Wandtluyscruyt gheheeten. Het en is niet de rechte Melissa. Want de Byen en hebben daer niet so veel mede te doen als met deerste / dwelck so lieflijcken rueck heeft / dat oock een gantse camer daeraf eenen goeden rueck heeft.

sin natuer ist ghelijc den Maionay

Haetsoen.

Melisse heeft stelen ende bladeren die sijn den Swerten Andoren ghe

Melissophyllon.
Consilie de greyn.

Die swarte Melisse heet dit gheslacht.

Melissophyllum uulgar.
Wandtluyscruyt.

lijck / maer

Clück/maer den steel en wast niet hooge. De bladeren sijn veel grooter en teerder/ende oock niet so row/ende si hebben eenen lieflijcken rueck gheleyc als Citroenappelen. De bloemen sijn lijfverwich. De wortel is heel slecht ende hondtachtich. Dat Wandtluyfscruyt heeft eenen viercanten steel/die is een elle lanc. Sijn bladeren sijn de bladeren vande rechte Melisse wat gelijk/maer niet so groot/en si hebben eenen vreemden rueck/gelijk als wandtluyfen. Sijn bloemen die wassen rondt som den steel/ende si sijn wit of bleekgeel/liggende in cleyn huyskens/ende daerinne vergadert hem namaels dat bloeyfel vanden sade/ende dit is cleyn der dan tsaet van Meleye. Sijn wortel heeft veel sijdwortelkens al dooreen/ende die vlichelen hier ende daer in derde/ghelijck als de Metele.

Plaetse haerder wassinge.

Dat eerste gheslacht ende oprechte Melissa oft Consilie de greyn en wast niet op alle plaetsen. Men vindt in sommige bossen. Dat Wandtluyfscruyt vindt men oueral inde hoven.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen beyde dese geslachten van Melisse.

Die natuer ende complexie.

Melissa is heet inden tweeden graet/ende drooghe inden eersten.

Cracht ende operatie.

Melissen bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken/oft dlijf met desen wijn bestreken/sijn goet tegent biten van slangen/ende ander venijnich gedierte. Dat cruyt siedt men/ende men baedt de vrouwen haer leden daermede/so crijgen de vrouwen haer maent stonde. Dat water daer dit cruyt in gesoden is/doet de pine der tanden cesser/en/als men dat inden mont houdt. Dit cruyt vseert men inde clysterien/als yemant dat roode melizoen heeft. Hadde yemant venijnighe campinoelien gheten/die sal van desen cruyde drincken. Als yemandt sijnen adem niet en can hebben/het en si met opgherechten lijue/dien salmen van dese bladeren een Electuarie maken. Die bladeren verteer en de croppen ende clieren/als men se met sout mengt ende stootet/ende daer op leyt. Si versueten de pijn der ioncturen/als men se daer op leyt. Si maken de wonden suyuer ende reyn. Als men de Biecoruen met desen cruyde wisselt/so en vliegghen de Byen niet wech. Als yemant vande Byen ghesteken is/die sal van dit cruyt daer op legghen/so vergaet de pine. Het is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Het is wt nemende goet voor de gene die trueren ende swaer moedich sijn/als men dat in wijn siedet ende drinckt/oft een suycker ende Conserue daer af ghemaect/want het maect den mensch vrolick ende blijde. Dat sap wt de bladeren ghedowt/ende inde ooghen gesdaer gesichte. Men vindt oock ghescreuen/soo daen/maect claer ghesichte. Men vindt oock ghescreuen/soo wanneer men dit cruyt vseert/dattet goede sinen maect/ende goede lichte droomen.

A ij Van Den

Dat wasker is ghesoet so dat Melisse bruygel vint men dan beslag, oec die gheerde ziltmen vint men, als si gheest, oec sijs, alle tag den tot, ghebruyken, want die gheerde daniel gebruyk. Die gheerde daniel gebruyk, bruygel die gheerde daniel gebruyk. Melisse wasker in kanten vint men ghesoet, want in vanden kanten. Het beslag dat ghesoet vint men in Madry, dat an gesoet.

Van Venckel.

Cap. CXCI.

Den naem.

21

Venckel wort in Griecx Marathron / ende in Latijn Feniculum gheheeten / ende also heetment noch inder Apostele. De oorsaken ende redenen van dese namen staen int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Venckel heeft eenen ronden steel die is binnen gevult met bol oft locht march / ende crijcht ioncturen ende knopen gelijk als Riet. Somminghe van dese stelen wassen mans lengde hooghe / hebbende veel rijs oft tacken ter sijden. De buytenste schelp oft schorsse is groen. De bladeren sijn den manneken van Aueroone gelijk / maer sij sijn langher ende wecker / ende hebben eenen lieffelijcken ruck. Op de stelen wassen croonen / die sijn breed ende rondt / ende dat bloeyfel is gheel.

Feniculum. Venckel.

Als de bloemen vergaen / so compt dat saet na. De wortel is wit / lanc / ende slecht / ende heeft eenen sueten lieffelijcken ruck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Venckel wast oueral inde hoven / al daerment plant. Si compt ooc van selfs in onghebowde plaetsen / ghelijck als de Dille.

Den tijt.

De Venckel bloeyt in Junio en Julio / ia bijna den gantsen Somer tot in den Herft toe. Sij blijft inden winter duerende / ende en bederft niet haest / al soo dat een Venckelwortele wel thien oft elfiaer ongheschendt blijft.

C

Natuer ende complexie.

Venckel is werm inden derden graedt / ende drooghe inden eersten. Deredene hebben wi int Latijn verclaert.

Die cracht ende operatie.

Als de vrouwen Venckelcruyt eten / so crijgen sij veel melck / ende des ghelijck doet oock Venckelsaet in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghesoden / ende ouer gheleyt / is goet tot alderhande ghebreken der nieren ende blasen / het lost de vrije / het helpt de ghene die van slangen ghebeten sijn. Het brengt den vrouwen haer maentstonde. Des ghelijck doet oock dat saet. De wortel ghestooten / ende met huenic ghemengt /

alderhande
ghesoden
nieren
blasen

Wilt die sijn vadersen zandwijn oec jauglar diert / so drag famigal ende wintet bij die, die an sant Jozannas dag graben ist worden ysgroeft.

D ende ouerghelēyt/helpt de ghene die van dulle honden gebeten sijn. Dat sap vanden cruyde ende stelen wtgheperst/is goet voor droene ooghen/^{droene ooghen.} als men dat des auonds ende des morghens daerin doet. Het verdriift oock de sterre wt de ooge/^{herreke de ooge verdriift} die daer eerst in gecomen is. Dit sap doet men inde ooren/ende het doodet de wormen die daerin sijn. Dat sap suldi aldus vergaderen/^{ooren.} Neempt dat cruyt/dat bloeyfel/oft dat groen onrijp saet/dit suldi stooten/ende druet oft perst dan dat sap daerwt/ende legt dat dan inde Sonne te drooghen/ende houdt dat wel terade/want het is een costelijcke medicijne voor doncker ooghen. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/conforteert de mage die cranck is/ende verdriift de walginghe. Het is oock wt nemende goet voor longhen ende leuer. Het versuētet oock dat crimsel binnens lijfs. De wortel in wijn gesoden ende gedroncken/is seer goet voor die ghene die dat water laden/ende die den cramp hebben. Dat cruyt in deser manieren ghesoden ende gedroncken/verdriift den steen. Het vermeerderd dat natuerlic saet. Het verteert ooc^{verdriift den steen.} tgheronnen bloet. ^{gheheel kraut gestoofen, word dat de yustock daermit bytrecken, dat de yustock daermit bytrecken, dat de yustock daermit bytrecken.}

Van Nigelle. Cap. CXCH.

Den naem.

Nigellen heetmen in Griecx Melanthia/ende in Latijn Papauera nigra/^{Melanthia. Swerten Comijn. Kijmmich} Nigelle en Gith. Desen naem Nigella bliuet noch hede s daechs inder Apoteken duerende. Alle dese namen sijn den cruyde gegenen van sijns saets wegghen/dwelck soo swert is als een kole. ^{oder Kijmmel.}

Gheslacht.

Nigella is tweederhande/tam ende wildt. De tamme is ooc drijerhande. De twee eerste sijn malcanderen in alle dingen gelijk/ende en hebben gheen onderscheedt dan alleen int saet/want dat saet van deen is swert/en van dan der geel. Daerom so hebben wi die onder een figure begrepen. Dat eerste machmen wel swerten Comijn heetē/ende dat ander geelen Comijn. Dat derde heeft seer finale bladeren/gelijk als de Venckel/oft ghelijck de opperste bladeren van Coriander sijn/ende is een hupsch ende lustich ghewas/en wi

A ij hebben

Van Nigelle.

Cap. CXCII.

Melanthium alterum Damascenū uocatū. Cuminum syluestre alterum.
Swerre Coriander. Wilden swerten Coriander.

C hebben hem den naem gegeven Swert Coriander. De wilde Nigelle wort van sommige S. Catharijnen bloem gheheeten/ daerom dat sijn bloeme een radeken seer ghelijck is. Het mach oock wel wilden swerten Coriander heeten. *minst geslucht sijnde droys sijnig samen ind nien Wildt.*
Maetsoen.

Dat eerste ende tweede geslachte van Nigelle heeft bladerkens die sijn geclouen gelijck als Duyuenkeruel/ oft Fumus terre/ maer si sijn gruen-
der. Den steel is teeder/ hebbende veel tackkens/ en daerop wassen wit-
achtige bloemkens/ elck met vijf bladeren. Ende dit worden bollekens
met vijf oft ses deelen onderscheyden/ en bouen op elck stuck oft deel staet
een scherp dingeken ghelijck een horentken. Ende in elck stuck leyt swert
D oft geel saet/ rügelinghe deen op dander/ ende dit saet is scherp op de ton-
ge/ ende riect seer wel. Dat derde tam gheslechte/ also wi hier bouen ge-
seyt hebben/ is een seer lustich ghewas/ ende heeft schoon groen teeder ste-
len gelijck den Venckel. Het heeft smaelder bladeren dan de twee eerste/
ende die sijn den Venckel oft Dille niet onghelijck. Int opperste wassen
witachtige blauw bloemen/ die hebben oock vijf bladeren/ ende sijn ghe-
lijck een radeken/ ende daerwt comen oock bollekens/ ende die sijn groo-
ter dan de twee eerste/ ende sij sijn met ses stucken onderscheyden. In elck
stuck leyt dat saet in ordinancie op malcanderen/ ghelijck als ind twee
voor

E voorghenoemde. Dat wiltdt gheslechte heeft eenen ghecantten steel / die wast somtijts twee spannen hooge. Sijn bladerkens zijn den voorghenoemden derden tammen gheslechte seer ghelijck / scherp ende geclouen / ende aschverwich gruen. De bloemen van desen geslechte zijn den voorghenoemden wat gelijck / maer niet so blaw. Dat bolleken van desen gewasse heeft bouen vijf scherpe horenkens / gelijc als de Akeley bollekens / ende heeft so veel huyskens daer dat saet in leyt / ende dat heeft ooc eenen lieffelijcken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Nigellen plandtmen inde hoven / anders en comen sij niet voort van haer seluen. Dat wilde wast ongheplant van hem seluen int coren ende vruchten / ghelijck als in Rogghe / Terwe / Spelte ende Gerste. Nochtans so en wordet niet oueral gheuonden.

S Den tijt.

De tamme bloeyen in Junio ende Julio / ghelijck als dat wilde. Dat saet wort rijp in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyde Nigellen tam ende wiltdt / zijn werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Dat saet vande Nigellen ghestooten met olie van blaw Lelien / ende opt voorhoofd gestreken / versueter de pine ende weedom int hoofd. *hoofstweedom.* Als ment inden nuse doet / so ist goet tegen suoteringhe die eerst begint. *strijf* Met azijn strijctment op de sproeten / plecken ende vlekken / ende het verteeret gheswel / ende alderhande herde sweeren. Als men de exteroogen met een mes rondt / somme oplicht / ende dit saet in ouden wijn te weycke gheleyt *exteroogen. lot trecken.* sijnde daerop leyt / so treect dit saet de exterooghen wte. Als men dit saet in water ende azijn siedt / ende inden mondt houdt / so vergaet den tandtweer daermede. *tandtweer.* Als ment in water gesoden heeft / ende ontrent de navel strijct / so verdriuet de wormen wten lijue. Het geneest den snof / als ment stootet / ende in een sijden oft lijnen doeccken bindt / ende daeraen rieckt. *wormen wten. lijnen verdriuet.* Als dit saet in wijn gesoden wort / ende men veel daghen veruolgends daeraf drinct / so brenget den vrouwen haer maent / het lost de vriyne / en maect veel melck. In deser manieren ist oock goet ghedroncken den ghenen die cort van adem zijn. Het is oock goet een drachma swaer in water ghedroncken / teghen alderhande veninich ghedierte. Met sijnen roock / als ment bernt / so verdriift men de slangen. Maer men sal van desen sade niet te veel vseren / want het mocht schade ende hinder doen / het maect veel windts. Dat saet gheknawt / gheneest de sweeringhen binnen den monde. *sweeringhen binnen den monde.* Sijnen roock verdriift de vloeyen / en de muesien oft muggen. *vloeyen. verdriuen. oock muesien en muggen.*

A iij

Van Nlas

Van Maluwe.

Cap. CXCIIL.

Den naem.

21

Maluwe heetmen in Griecx Malache / ende in Latijn Malua / ende also heetment oock inde Apoteke. Maer waeromme datment in Griecx ende Latijn alsoo heet / dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Geslecht.

De Maluwe is meest tweederhande / te weten tam en wildt. De tamme noemptmen Winterroosen / oft Herstroosen / want sij bloeyen meest vanden Vogst astot inden Herst toe. Ende dese sijn oock tweederhande / want sommige hebben purpure oft roode roosen / ende sommige hebben witteroosen. Ende de roode sijn som dubbel / en som enckel / desghelijcx oock de witte / ende dese hebben wi al onder een figure begrepen. De wilde Maluwe is oock tweederley / deene en wast niet hooghe op / ende die heetmen cleyn Maluwe / oft Keesmaluwe / om sijns saets wille / dat is gelijck schijfkens / oft ghelijck cleyn keeskens. Dander wast hooghe op / ende sij is veel grooter dan de voorgaende / ende men heetse groote Maluwe.

Saetsoen.

De tamme Maluwe crijghet int tweede iaer haer stelen / ende die worden binnen corten tide / in min dan ses oft seuen maende (also Theophrastus scrijft lib. i. cap. v.) so dicke / bijna gheelijc als een pijcke oft grootē stock. En die sijn met groote / ronde / rouwe bladeren becleedt / ende sij sijn wat geclouen / ende rondsomme gekertelt. Tusschen de stelen ende bladeren wassen knoppen op seer corte steelkens / en die knoppen worden van daghe te daghe grooter / so lange tot dat si opgaen / en dan comen daer schoon roosen wte / waeraf sommige schoon lijfverwich sijn / dander sijn gantsroot / en sommige oock sneewit. De enckele hebbē vijf bladeren / ende de dubbele hebbender veel meer. Sij en riecken niet. Als die bloemen afvallen / so comt dat saet / dat sijn ronde keeskens / ligghende in groen wollachtighe huyskens. Haer wortel is veeslachtich / ende corter dan de wortel van dander wilde ghe

Malache,

Winterroosen.

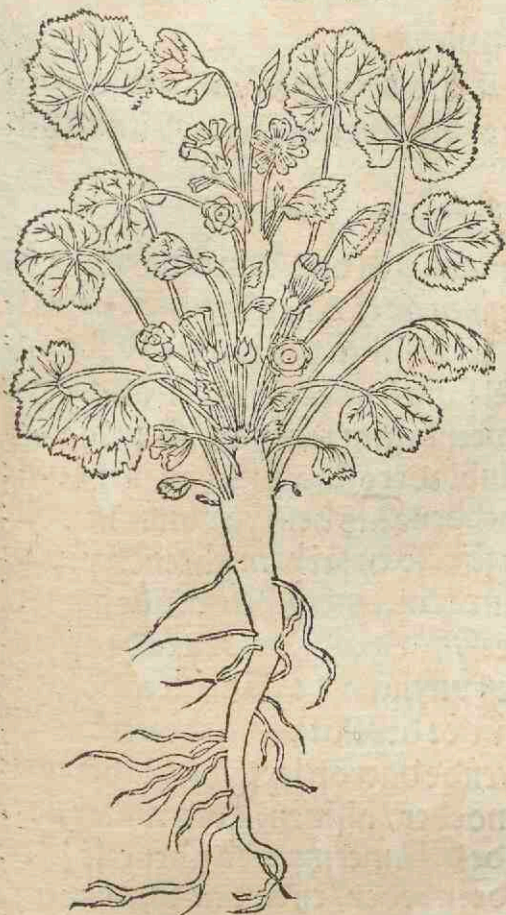

slachten.

Van Maluwe.

Malua syluestris.

Dappeln. Cleyne Maluwe.

Cap. CXCIII.

Malua syluestris elatior.

Groote Maluwe. Dappeln.

D slachten. De wilde cleyne Maluwe cruypt ghemeynlick lancx der eerden/ende heeft ronde vette bladeren/die sijn rondsomme gekertelt. Haer steel is dicke/ende daeraen wassen lijfverwighe rooskens/die sijn met bruyne cleyne aderkens doortrocken. Ende als die afvallen/so wordent cleyne ronde keeskens/ende dat is haer saet/ghelijck oock in alle Maluwe. Sij heeft eenen langhen witten steel. De groote Maluwe is grooter/langher ende dicker dan de voorgaende. Haer bladeren sijn gecloven in vijf scherpe stucken. Haer bloemen sijn oock grooter ende rooder/met veel bruyne aderkens verdeylt/ende sijn schier ghesaetsoneert gelijk als de bloemen van Alcea/oft Catteskens cruyt. Het heeft een witten langhe wortel.

E Plaetse haerder wassinghe.

De Winterroosen sedmen inde hoven gelijk als ander tamme bloemen. De wilde Maluwe wast int wilde/bij de tuynen/inde hoven/en opt Kerckhof oueral. Nochtans wast de groote Maluwe seer geerne in vette vochte eerde.

Den tijt.

De tamme Maluwen bloeyen in Julio ende Augusto/want dese roosen en vergaen niet haest/deen gaet op/dander valt af/ende dat duert doorgaens tot schier inden winter. De cleyne wilde Maluwe bloeyt

bijna

hier te beginnen den
vijftien den
ghegheuen
ghegheuen

S bina den gantsen somer tot inden Herft toe. De groote Maluwe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De Maluwen hebben een middelbaer wermtē. De tāmē is wat vochtigher dan de wilde / also wij dat wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende werckinge.

De tāmē Maluwen sijn bequamer om eten dan de wilde / maer sij sijn der maghen schadelick / ende sij maken oock eenen saechten camer-gancē. De bladerē genesen de sweeren die tusschen den nuese ende de oogen wassen / als men se row met een luttel souts ende huenick knowt / ende als dan daer op leyt. Maer als desen sweer begint te heylen / so en sal men daer geen sout meer toenemē. De Malublaterē stootmen / en men leyt se op de bladeren die de Byen ghesteken hebben. Als hem yemandt met olie strijckt daer dese bladeren in gestooten sijn / so en sal hem gheen Bye van dien daghe steken. Als yemandt Maluwe met menschen vrijne mengt / ende hem daer mede wasschet / so gheneest dat de quade loopende oft nat te cranwagie / ende verdrijft de rouen en vuylicheyt der huyl / ende schellen vanden hoofde. Dit cruyt is goet voor dwildt vier ende verbrandt heyt / als men met olie stootet oft siedet / ende daer op leyt. De bladeren in water gesoden / versaechten de herde moeder / als men in dat water sidt. Als men hieraf een clysterie maect / ende die inneempt / so gheneest sij de sweerende ende ghequeste dermen / de moeder / ende dat sondement.

S Dat cruyt ende wortel van Maluwe ghesoden / ende dat water daer af ghedroncken / ende ter stont wederom ouergegeuen / contrarieert alderhande venijn. Dit cruyt leyt men op de beten van veninich gedierte. Als de vrouwen dit cruyt in water sieden / ende dat drincken / so crigen si veel melck. Met wijn gesoden ende gedroncken / so versuetet de pijn der blasen. Maluwe row gestooten / treckt alderhande splinters ende doornen wten lijue / als men daer op leyt. Plinius beschrijft / dat so wie van Maluwe sap alle daghe eenen dronck drinckt / die sal dien dach ghepreseueert wesen van alle toenallende siecten. De wortel is seer goet gheleyt op quade borsten. De Maluwe is sonderlinghe goet tot de ghebreken der blase / borst ende longhen. Dat cruyt ghesoden ende ghedroncken / breekt den steen / het doet slapen / ende helpt de vrouwen dat sij lichtelick baren. Der

saamen mit wortel oden van mēl gaten prouint / want raibt alle flacken vanden augen.

Van Tamariscboom.

Cap. CXCIIL.

Den naem.

Amariscboom heet men in Griec Myrice / ende in Latijn Myrica ende Tamarix. Inder Apoteken heet men dit ghewas Tamariscus.

Saetsoen.

Van Tamarisc.

Cap. CXCIII.

Myrice. Tamariscboom.

A Gheslacht.

Den Tamariscus is tweederhande/
tam en wildt. Den tammen wort ghe-
saeyt/en hi wast hooge op ghelijck als
eenen boom/en hi draecht oock vruch-
ten. Dat wilde is een wildt ghewas/
ende is onvruchtbaer/ende is oock
tweederhande. Dat een heeft gants
bruyt stelen ende bloemen. Ende dat
ander heeft eenen geelgruenen steel/en
de wolachtighe bloemen/anders sijn
semalcanderen ghelijck.

Haetsoert.

B Den wildē Tamariscus is een leech
ghewas/ende heeft veel tacken/dye
sijn eens deels geelgruen/ende een deel
oock gants bruyt/met b'aderen be-
cleedt/die sijn den Saelboom of der
Heyde gelijck. Sijn bloemen sijn wol-
achtich/ende somtijts bruyt. De wor-
tel is rondt/vingers dick/ende swert.
Den tammen Tamariscus is den wil-
den seer gelijck/maer hij en is niet on-
vruchtbaer/want hi draecht een vrucht die is den Galappelen ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den tammen Tamariscus wast in Syria ende Egypten/aldaer
wordt hij so groot/als hoogheboomen. Den wilden staet geerne aen
den watercant, als an dem Rhein.

Den tijt.

C Den Tamariscus is tallen tijden gruen. Sijn bloeyfel dat vindt men
inden Mey.

Natuur ende complexie.

Tamariscus maect suyner/hi verteert ende adstringeert een luttel. Si
is werm van natuere/nochtans en droocht hi niet seere/het en sij dat hij
tot aschen ghebrandt worde.

Cracht ende operatie.

De bladeren oft wortel van Tamariscus gesoden met wijn oft azijn/
sijn goet gedroncken voor de gene die een herde milte hebben. Si maken
de milte oock cleynder. Werm inden mondt ghehouden/versueten sij
den tandtzwier. De vrouwen die haer flurie te seer oueruloedich heb-
ben/die sullen in water sitten daer Tamariscus in ghesoden is/so cesse-
ret den vloet. So wie vol neten ende luyfen is/dien salmen bespraeyen
met wijn daer Tamariscus in ghesoden is/soo verdrifmen se. Dat

Lantsoer.

neten en luyfen.

Tamariscen als
3 in Lingen gebrant
wordt die luyfen
niet sijn.

Bloet spouwen
Verhange ghedruet
Verdruet
D Tamarisck saet ghesoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die bloet spouwen / ende den genen die den loop des buycr hebben / ende den vrouwen die haren loop oft fluxie te seer oueruloedich hebben / ende den ghenen die van veninich ghedierte gebeten sijn. Het verdriift oock alder hande gheswel / als ment also werm daerop leyt. De schorsse van Tamariscus heeft ghelijcke cracht. Een tapken van Tamarisck asschen ghesmaect / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / doet de oueruloedighe fluxie der vrouwen cessen. Een drinckvaetken van Tamarisck hout ghesmaect / ende daerwt ghedroncken / is goet voor de miltsuchtighe. Tamarisck gheneest den cancker / als hi in wijn ghesoden / ghestooten ende met huenick daerop gheleyt wort. Dat sap wt Tamarisck bladeren gedruet / ende met wijn gedroncken / is een sonderlinghe medicijne voor de milte.

Van Clapperroosen. Cap. CXCV.

Den naem.

A It cruyt noemt men in Griec Mecon rheas / en in Latijn Papauer fluidum oft erraticum. Anders so heetent de sommige Papauer rubeum. De kinderē hebben haer genuechte met desen bloemen / want sij legghen de bladeren tusschen haer handen / oft op haer voorhoofd / ende sij doen die clappen oft geluyt genen / ende daerom so heet dit cruyt Clapperroose. Sommige heeten dit cruyt Colle ende Colbloemen / oft Roode Corenroosen.

Beslecht.

Men vindt tweederhande Clapperroosen oft Colle / te weten / groot ende cleyn. De groote heeft veel stelen ende tackerens. De cleynen is niet so buffelachtich als deerste. Anders hebben sij meer onderscheeds / also wij hierna verclaren sullen.

Maetsoen.

B De groote Colle oft Clapperroose heeft bladeren gelijck als tam wit Mostaertcruyt / diep gheclouen / maer si sijn langer ende rouwer. Sijn stelen ende tackerens sijn heel row ende ghehayt / ende wast bijna een elle hooghe. De knoppe die op den steel wast / is in twee gruen ghehayt / de vellekens besloten. So haest als de bloeme wtcompt / so vallen die twee gruen hayrighe vellekens van malcanderen / ende dan compt die schoon roode bloem oft roose wtgheslopen. De bladeren van dese bloeme vallen haest af / en dan sietmen daer een langachtich bolleken recht op staende / ende is rondsomme met swert hayt verchiert. Ende in dit bolleken vindmen buynachtich saet. Die wortel is vingers dicke / ende wit / met veel sijdwortelkens verchiert. De cleyn Clapperroose is der voorgez. noemden seer ghelijck / maer sij is in alle manieren cleyn der. Haer bladeren sijn der Cicoreye ghelijcker / ende niet so diep gesneden. De bollekens
 inde

Van Clapperroosen.
 Mecon rhœas.
 Clapperroosen.

Cap. CXC.V.
 Papauer erraticum alterum.
 Roode Coerenroosen.

C inde bloemen sien nederwaert. De wortel is langer ende geelder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Clapperroosen wassen bijna in alle coeren ende vruchten. Maer de groote Clapperroose en is niet so ghemeyn als de cleyne.

Den tijt.

De Clapperroosen bloeyen inde Lenten / ende den gantsen somer tot inden Vogst.

Natuere ende complexie.

De natuere van beyde de Clapperroosen is tot vercoelinghe geneycht. Ende daeromme so vercoelen sij ghelijck als ander Papauer oft Suelcruyden.

D

Die cracht ende operatie.

Vijf oft ses bollekens tot ouer de helft in wijn ghesoden ende gedroncken / dat doet den mensch slapen. Dat saet ghestooten / ende met Meede ^{dit saet ghestooten} ghedroncken / maect weeck inden buyck. Desgelijck doetet oock alsment ^{ende doet gheing} inde pepercoecken bact. De bladeren met de bollekens ghestooten / vers ^{gallen, priodigt} coelen alderhande hitte oft brandt / alsment daerop leyt. In water ghes ^{den barton} soden / ende doecken daerin nat ghemaect / ende om thoost ghewonden / ^{Wang.} maken den mensch slapende. Dat voorseyde water blust de ontfekinghe ^B ende

Ende inflammation / alsment met eenen doeck daerouer slaet. Met den voorseyden water de tonge ghewasschen / oft daermede ghegorgelt / verdrift de bruyne / oft ontfekinghe der tonge. Dat water ouer de leuer gelyt / stelpet dat bloeden wt den nuese. Desghelijck so vergaet daermede dat gheswel inde secrete plaetsen / als men die daermede wascht. Alsmen de slaep vanden hoofde daermede strijckt / ende om dat hoest windt / so vergaet de rasernie vande siecke menschen daermede. Het verdrift oock de pine der ooghen comende van hitte. De bladeren in wijn gesoden en de ghedroncken / oft van buyten daerom gheslagen / stopt den vrouwen haer siecke. *die hoestrijckelge, groen, dit gewas groot, kragt toe, ende het verdrift grootslycke pijn, gelyt vnde gheswel, verdrift pijn der tonge, halbe.*

Van Huelsaet.

Cap. CXCVI.

Den naem.

21

Velcruyt dat wordt in Griecr gheheeten Mecon heme-
ros / ende in Latijn Papauer satium. Ende alsoo heet
ment oock inder Apoteke. De oorsake ende redene van
dese namen staet inden Latijnschen Herbario verclaert.
Sommige heeten dit oock Huelsaet / oft Mancop.

Gheslacht.

Mecon hemeros. Huelsaet.

Des tammen Papauers sijn veel-
derhande gheslechten / ende sonderlin-
ghe vñue / die malcanderen gelijck sijn
van stelen / cruyt ende wortelen. Saer
onderscheedt spuert men meest aen de
bloemen. Want dat eerste gheslachte
heeft gants sneewitte bloemen / dat
tweede bruyñ lijfverwighe / dat derde
gants root / dat vierde wit met roode
plecken aende bollekens / dat vijfde bo-
uen wit / en met bruyñ plecken ten bolle-
kens waerts. Ende sij hebben ooc een
onderscheedt in saet / want dat eerste
gheslacht heeft wit saet / dat tweede en-
de derde swert / dat vierde bleeckgeel /
dat vijfde graw. Van dese gheslech-
ten en hebben wij niet meer dan twee
figuren doen teekenen.

Saetsoen.

Dat cruyt van alle dese gheslechten
is ghehayt / row / ghekerft / te maten
breedt / ende lanc / aschverwich gruen /
het wast sonder tacktensaenden steel /

end

Ende den steel is vinghers dicke/rondt ende hayrich. Sijn bloemen sijn schoon ende groot/ghelijck als Clapperroosen / ende gemeynlick bruyn oft wit/also die figure wtwijst. Als dese afvallen / so brenghen sij haer saet in bollekens. De wortel is slecht/enckel ende wit.

Plaetse haerder wassinghe.

Dit tamme Papauer sedtmen inde houen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden somer/ende daerna brenghen sij dat saet.

Die natuer ende complexie.

Alle dese cruyden vercoelen inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

D De bladeren ende bollekens in water ghesoden / ende daerinne ghebadet / brenghet den slaep weder. Dit water is goet ghedroncken den ghenen die des nachts wacker ligghen. De bollekens sijn goet ghestooten/ende met Gersten mont ghemengt/ ende geappliceert op wildt vier / S. Anthonis vier / ende dierghelijcke hittighen brandt. Maer men sal de bollekens stooten te wijle datse noch gruen sijn / ende daer af salmen ronde clootkens maken / ende drooghen die om daghelicks te vseren. Men maeckt oock vande bollekens een Electuarie / die is seer goet tegen den hoeft / ende teghen de vloten oft slurien die wt den hoofde op de longhen ende op de borst vallen. Maer men moet de bollekens tot ouer die helft in water insieden / ende als dan hueninck daerin doen / ende wederomme laten sieden tot dattet dick ghenoech wordet / om een Electuarie daer af te maken. Dat saet vande Bruyn Papauer ghestooten / ende in wijn ghedroncken / is seer goet tot den loop des buycx / ende voor de vrouwen / die haren vloet te seer ouervloedich hebben. In water ghesoden ende opt voorhoofst / ende int slaep vanden hoofde ghestreken / ist goet voor de gene die te veel waken. Dat sap wt Bruyn Papauer ghedort / vercoelt noch meer. Als men des so veel neemt / als een Erue groot / dat versuertet de pijn / doet den mensch wel slapen / ende is goet teghen den hoeft / ende teghen den loop des buycks. Als men dit nochtans niet bij maten en neemt / soo brenghet merckelijcke schade / iae somtijts oock de doot. Men menghets met olie van Roosen / ende dat bindt men opt voorhoofst / ende daer mede vergaet de pijn int hoofst. Met olie van Amandelen / Myrhe / ende Soffraen ghetempert / ende inde ooren ghe daen / beneempt de pijn ende weedom der ooren. Het is oock sonderlinghe goet tot vierachtighe oft hittighe ooghen / als men met den doder van een ghebraden ey / ende met Soffraen temperet / ende daer op leyt. Met azijn ghetempert ist goet teghen dat wildt vier / ende alderhande viericheyt / ende met vrouwen melck ende Soffraen ghetempert sijnde / ist goet voor de ghene die dat Podagra hebben / als men daer op leyt. Dat saet van wit Papauer is beter dan dat bruyn / ende het vercoelt wt

B ij der ma-

der maten seere. Dat sap dat wt dat swert oft bruyen Papauer ghedruct wort/dat heetmen in Latijn Opium.

Van geel Snel.

Cap. CXC VII.

Den naem.

A

It geel Snel wort in Griec geheeten Mecon ceratitis/ ende in Latijn Papauer cornutum / ende also heetment noch inde Apoteke. Maer wij heetent daeromme gheel Snel/om dattet schoon geel bloemen heeft.

Tsaetsoen.

Dat geel Snel heeft aschverwighe bladeren / die sijn row / ende den Wolcruyde bijnae ghelijck / ende sij sijn rondsomme ghefextelt ghelijck als de Clapperroosen. Sinen steel is oock hayrich / ghelijck als den steel vande Clapperroosen. Sijne bloemen sijn schoon gheel. Ende als die afvallen / so volcht sijn vrucht daerna / die is crom gheboghen ghelijck als eenen horen / ende en ghelijct niet qualick der vrucht die op dat Fenugrecu wast. Inde voorseyde vrucht leyt dat saet besloten / datselue saet is seer cleyn ende swert. Het heeft een dicke swerte wortel.

Papauer cornutum.
Geel Snel.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat geel Snel (also Dioscorides beschrijft) wast gheerne bij den Seecant / ende op rouwe plaetsen. Men vindts niet tot allen stedē / men moet inde hoven planten.

Den tijt.

Geel Snel bloeyt in Junio. Dat saet wort ontrēnt den Vogst rijp en de tijdich.

Natuere ende complexie.

Dat dit cruyt werm ende drooge is / dat machmen wt sinen sinaeck en de operatie mercken.

Cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde tot op de helft in water inghesoden / ende ghedroncken / is goet teghen de pijnē ende weedom in de huepe / ende tot ghebrecen der leuer / want sij heylt ende geneest die. De bladeren ende bloemen

bloemen sijn goet tot vuyl quade vlceratien ende sweeringen. Maer tot suuer vlceratien ende wonden en salmense niet besigen/ want sij suueren te seere/ende verteeren dat vleesch. De voorseyde bladeren ende bloemen met olie ghemengt wesende / doen de rouen vande vlceratien vallen / als men se daer mede bestrijct. Dat saet met Meede ghedroncken / purgeert seer saechteliç. De bladeren met olie ghestooten / nemen wech dat vel / ende donckerheyt der ooghen van viervoetighe dieren oft beesten.

Van Moerbefien. Cap. CXCVIII.

21

Den naem.

Den Moerbefyboom heetmē in Griec Morea / oft Sycaminea / en in Latijn Morus / en also noemptmēt noch heden sdaechs inder Apoteke. Bij onsen tijden wort hij oock gheheeten Morus Celsi.

Haetsoen.

Den Moerbefyboom heeft ronde bladeren / bouen scherp toegande / ende rondsomme ghekertelt ghelijck als een saghe / ende sij sijn den eersten gheslechte van tamme Munte seer ghelijck. Sij crijcht wolachtich bloeyfel. Sijn vrucht is eerst wit / daerna root / en ten lesten als sij rijp is / so is sij swert oft bruyn. Met dese Moerbefybladeren onderhoutmen de sij dewormen / ende dese wormen worden in wonderlijcke manieren verandert / eer sij haer werck perfecte licken volmaken. Want inde Lenten / ontrent den tijde dat den Moerboō begint groen te worden / ende te botten / so moetmen de eyeren / die de sij dewormē inden voorleden Herst geleijt hebben / op een pāpier oft op een doercken inde sonne legghen / oft in een werme stoue bewaren tot datse wtluypen. Sij sijn eerst seer cleyne ghelijck als keesnaden / ende men setse op Moerboomen loof / want daer af nemen sij haer voedsel. Ende sij wassen van daghe te daghe / so lange tot dat sij bijnae soo dick ende lanck worden als eenen cleynen vingher. Daerna so setmen se in pāpyren huyskens / ende dan beghinnen sij te spin-

Morea. Moerbefyboom.

Bij nen/

En en / ende sij ouer spinnen haer seluen so seere / datmen se schier niet meer sien en can. Met spinnen worden sij heel dunne / ende soo claer datmen daer door siet / ende ten lesten so gaet vochticheyt van haer / ende dan steruen sij. Als sij nu ghestoruen sijn / soo moeten seker daghen daerna de sijde afwinden / ende dan beuindtmen dat sij in middelen tijde een gheel schelpe ghecreghen hebben / ghelijck als eenen creest / ende van faetsone sijn sij een quackelpypken niet onghelijck / ende oock soo gaen dese schelpen met haere ioncturen oft leden achterwaerts ende voormaerts. Naedat sij sommighe daghen in dese schelpe ghelegghen hebben / soo worden sij wederomme leuendich / ende sij sluypen daer wte / ende worden Pepsels / ende sij sitten op malcanderen ghelijck als de vliegghen / ende sij vliederen hier ende ghinder met haer vluegghelen / tot dat sij haer eyeren op een pampier oft op een doecken legghen / ende dat faetsoen van dese eyeren is den greyn van Sijst niet onghelijck. Daerna so steruen sij wederomme / ende men worpt se wech / so dat si nergheens meer toe goet en sijn. Maer de eyeren bewaert men in een kiste tot int beginsel vande Lenten. Ende men sedt se als dan (als voor gheseyt is) inde sonne. Sulcke won-
Derlijcke veranderinghe van natuere hebbe ick hier int Capittel vanden Moerboom willen vertellen ende declarere / op dat men sien mach / hoe wonderlijcken dat de nature met desen Sijdworm omgaet.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Moerboom wast gheerne op werme sandachtighe plaetsen. Si wil ghemest sijn / ende hij wil met omgrauen geoeffent worden / ghelijck meer ander boomen.

Den tijt.

Den Moerboom bloeyt alderleest onder alle tamme boomen / ende sijn loof en comt nyet wte / voor dat die conde gants ghepasseert is. Ende daeromme so wordthij gheheeten de voorsichtichste onder alle boomen / ouermids dien dat hij in dese manieren allen rijm ende onweder weet te ontgaen.

Natuere ende complexie.

E Den Moerbeshboom heeft een ghemengde nature / want de onrijpe moerbeshien als sie drooghe worden / so adstringeren sij seere. Ende die rijpe beshien alleene / die sijn middelbaer van temperature. De schorffe vanden Moerboom is wat bitter / daeromme suyueret ende purgeert sij. De bladeren hebben een middelbaer natuere tusschen purgeren ende adstringeren.

Die cracht ende operatie.

Als de vrucht rijp wordt / so lateert sij. Sij wordt lichtelick inde maaghe ghecorrumpeert / ende is ooc der maghe contrarie. Gheijck cracht heeft dat sap oock / de wijle dattet row is. Maer alst ghesoden is / ende dan inde sonne gheset wordt / so adstringeret ende trecket te samen. Als men huenick onder dit sap doet / so doetmen daermede cesser en de fluxien
 ende

Van Moerbeshboom.

Cap. CXCVIII.

f endetgheswel vande berbelen ende caeckbeen. Het is oock goet tot ander ghebreken des monds. Alsinen onripe Moerbeshen droocht/stootet/ende etet/so stoppen sij den loop des buycks. De schorffe vande wortel in water ghesoden ende ghedroncken / lareert. Alsinense in deser manieren inneempt / so verdriift sij ende iaecht af de breede wormen die inden buyck sijn. De bladeren ghestooten / ende met olie ghetempert / ghe-
neest de verbrantheyt / alsinent daerop strijckt. De bladeren ende schorffen ghesoden/ende dat water inden mond ghehouden / daermede vergaet den tandtsweer. De onripe vrucht treckt tsamen ende adstringeert / sij stopt den loop des buycks / ende gheneest dat roode melizoen. Als de Moerbeshen in een goede maghe comen/ende voor andere spijse ghenomen ende ghegeten worden / so gaen sij snel door den buyck/ende maken/ende openen den wech voor dander spijse. Maer alsinense na ander spijse etet/ ende in een quade mage comen / so worden sij midsgaders ander spijse inde maghe ghecorrumpeert.

Van wilde Keruel.

Cap. CXCIX.

Den naem.

Alde Keruel heet men in Griec ende Latijn Myrrhis. Bi onsen tiden heetment Cicutaria / om des wille dat sij der Cicuta / dat is Scheerlinck / oft de wilde venijnighe Peterselie in alle dinghen ghelijck is / wtghenomen in rueck ende sinaeck.

Haetsoen.

BDe wilde Keruel is van bladereder wilde Peterselie oft Cicuta heel ghelijck. Sijn steel is hol / ende heeft veel ribben oft strepen. Sijn ghecroonde bloemē sijn wit / en sijn saet is scherp. De wortel is lanck / teeder / en rondt / ende van goeden sinake ghelijck als geel wortelen / diemen Peen noempt.

Plaetse daert wast.

De wilde Keruel wast van haer seluen in dat Gras / ende op driessen.

Den tijt.

De wilde Keruel bloeyt inden Mey / ende in dien tijde sijn de beemdē heel wit van sijn bloeyfel.

Myrrhis. Wilde Keruel. Buschmören

C

Natuur ende complexie.

De wilde Keruel is werm inden tweeden graedt / ende heeft een subtil substantie.

Cracht ende werckinge.

De wortel in wijn ghesoden ende gedroncken / is goet voor de ghene die ghebeten sijn van giftighe dierkens / Phalangia gheheeten. Alsmen se in deser manieren vseert / so brenghet sij den vrouwen haer maent / ende lost de nagheboorte oft Secundina. In vleeschsop ghesoden / is sij goet voor de ghene die wtdrooghen. Sij purgeert de borst ende longen van alle sluymen ende slijmicheyt. Si gheeft appetijt ende lust om eten. Als sij drij daghen in water te weycke ghelegen heeft / ende men dat aensicht daermede wascht / so ghenesen die vlceration ende sweeren des aensichts daermede. In wijn gesoden sijnde / ende des daechs twee oft drij mael daeraf ghedroncken / so preserueret ende bewaret den mensch van de Pestilentie.

*purgeert de
borst en longen*

*aensicht mede
wascht.*

*so daren des
aensichts ghenesen.*

pestilentie.

Van Steenclauer.

Cap. CC.

Den naem.

A

Steenclauer heetmen in Griec Melilotus / ende in Latijn Sertula campana / ende daertoe ooc Corona regia. De oorsake ende redenen van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Steenclauer daer wi hier af scrijuen / is tweederhande. Dat een heeft vette Clauerbladerkens / ende dat heeten sommighe Onser Vrouwen schoenkens. Men mach dat hier te lande inder Apoteke wel voor dat Melilotum ghebruycken / also wij sulcx in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert hebben. Dat tweede is met bladeren ende bloemen den geelen Steenclauer gants ghelijck / maer het is hem onghelijck van sade / dwelck dattet in hawkens voort brengt / ende dit machmen Roomsche Steenclauer heeten / om des wille dattet een vreemdt gheswas is / ende den geelen Steenclauer eens deels ghelijck is.

Haetsoen.

Die eerste Steenclauer is een nederwassende cruyt / niet bouen een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den ghemeynen Clauercruyde ghelijck. Sij sijn vet / ende schier aschverwich. De bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck als de bloemen van Erwten / maer sij sijn cleynder / ende geel van coluere. Dit worden ronde hawkens / ghemeynlick drij oft vier bij malcander / en sij staen van malcanderen gespreyt gelijck als vogels clauwen / ende ouermids dien heeten sommighe dit cruyt Voghels Wicken / ende sij sijn met rondt saet gheuult. De wortel is lanck ende root.

De Roomsche Steenclauer heeft eenen ronden rooden steel. Sijn bladeren

Van Steenclauer.

Melilotos.

Ederfeinklee Steenclauer.

Cap. CC.

Meliloti quartum genus.

Roomsche Steenclauer. romische Feinklee.

De bladeren sijn den Steenclauer oft Fenogreco gelijk/ende si sijn rondt/ omme ghekerst. De bloemen sijn geel ende cleyne/ende hebben eenen goeden ruck/ ghelijck als dat gantse cruyt doet. De bloemen worden breedhawkens/ ende die sijn crom ghelijck als een horenken. Die wortel is vol veeselinghen. *Cleyner steen clauer - 288 -*

Plaetse haerder wassinghe.

De Steenclauer wast in alle beemden/ ende sonderlinghe die op bergghen ligghen. De Roomsche Steenclauer moet men inde hoven oft in teylen setten/ want het wast hier te lande niet van hem seluen.

Den tijt.

De Steenclauer bloeyt den gantsen somer door/ ende alsoo oock die Roomsche Steenclauer. Maer haer hawkens die brenghen si voort in Julio ende Augusto.

Natuere ende complexie.

De natuere van dese cruyden is ghemengt/ want eens deels so trecken sijtsamen/ ende eens deels verteeren sij/ ende maken rijp/ ende haer substantie is meer werm dan condt.

Cracht ende operatie.

De voorsayde cruyden adstringeren/ also wi geseyt hebben. Si vermowen

alderhande huttich gheswel.
alderhande gheswel.
wasen
pijn der maghe.
pijn der ooren.
hoofswere.
 E morwen alderhande huttich gheswel/ende sonderlinge der ooghen/der moeder/des fondements/ende der manlictheyt/als sij in sueten wijn ghesoden ende daerop gheleyt worden. Maer men moet daer somtijts den doder van een ghebraden ey toe doen/oft dat meel van Fenogreco/oft Lijnsaet/oft stof vander muelen/oft de bollekens van Suelsaet/oft Endynie. In water ghesoden sijnde/soo verteeren sij alderhande gheswel/alsment daerop leyt. Als sij met Galappelen ende crijt in wijn ghesoden sijn/so genesen sij loopende seericheyt des hoofts/alsmen die daermede bestrijct. Met wijn ghesoden/ende op de maghe gheleyt wesende/so vergaet daermede de pijn der maghe. Dat sap dat wt dese cruyden ghedowt is/dat doet de pijn der ooren vergaen/alsment werm daerint doet. Desghelijc doet oock datselue sap/alsment met sueten wijn mengt ende inde ooren doet. Het doet den hooftsweer cesserē/alsment met azijn ende olie van Roosen mengt/ende opt hooft leyt met eenen natten doecke. Dese cruyden in water ghesoden/ende met olie van Roosen gemengt wesende/sijn goet tot den Cancker/alsmen se daerop leyt.

Van Alruyn.

Den naem.

vande quack saluere.
bedroijgherij.
 A Alruyn heetmen in Griec Mandragora oft Circea/ende Anthropolomorphos/ende in Latijn Mandragora/Camina/oft Terrestris malus. Die oorsaken van dese namen staen int langhe verclaert inden Latijnschen Herbario. Maer een dinc moet ick hier oock vermanen/dat Pythagoras dit cruyt Anthropolomorphos gheheeten heeft/om des wille dat de wortel van desen cruyde eenen mensche eens deels gelijk is/also dat die figure claerlick bewijst/ende dese wortel wast soo van selfs. Maer die Quacksaluers ende Landtvaerders die hebben wortelen te coope/die en sijn also van selfs niet ghewassen/maer sij sijn van Rietwortelen also gesneden na de figure van eenen mensche/ende dan setten sij de wortelen wederom in deerde/so comē daer alsulcke wortelen wt/die van hayre/baert/ende ander dinghen eenen mensche ghelijc sijn. Ende daer lieghen sij veel lueghenen toe/datmen dese wortel onder de galghe moet grauen met seker Ceremonien etc. dat enckel luegen ende bedroch is. Dit heb ick hier willen vermanen/op dat hem yeghelick voor sulcke boenen wetete wachten.

Geslecht.

Den Alruyn oft Mandragora is tweederhande/te weten/manneken ende wijfken. Dat manneken is witter/ende daer af hebben wij de figure hierna ghesedt. Dat wijfken is swarter. Theophrastus int sesste boeck vande historie der cruyden int tweede Capittel/schrijft noch van

E van een gheslecht van cruyde / wiens vrucht swert is / ende is ghelijck een besye / ende smaect ghelijck wijn. Ende dit is sonder twijfel dat cruyt / dat welck wij hierna onder de Nachtschade verhalen sullen / ende Dulcruyt noemē / ende ter seluer plaetsen sullen wij breeder daer af scrijuen.

Mandragora.

Alruyn.

Maetsoen.

D Alruyn dwijfken heeft bladeren die sijn een luttel smaelder ende cleynder dan de bladeren van Lattouwe / ende sij hebben eenen stercken ruck / ende sij breyden haer wt op der eerden. Tusschen de bladeren brengt sij haer appelen voorts / die sijn den eyer doders niet onghelijck / sij sijn gheel / ende hebben eenen stercken ruck / ende sijn van binnen vol saets / den keernen van peeren niet onghelijck. Die wortelen sijn groot / ende sij sijn altyt twee in een geschranckelt oft gheulochten / ende sij sijn van buytē swertachtich / ende binnen wit / met een dicke schorffe ouertrocken. Ende en heeft gheenen steel. Dat manneken heeft groter bladeren / die sijn wit / breyt ende cael / oft effen / den Beete bladeren niet seer onghelijck. Die appelen van dat manneken sijn tweemaal groter dan van dat wijfken / ende hebben eenen stercken onlieffelijcken ruck. Sijn wortel is der wortel van dat wijfken ghelijck / maer sij is groter ende witter. Ende en heeft oock geenē steel / ghelijck als dat wijfken.

W Plaetse daert wast.

Alruyn wast geerne int woudt / ende in plaetsen daer veel lumber is. Men plandtse oock inde hoven.

Natuer ende complexie.

Alruyn is coudt inden derden graedt. De vrucht is wat vochter dan de wortel. De schorffe vande wortel en vercoelt niet alleen / maer si drooghet oock.

Cracht ende werckinge.

De wijle dat de wortel noch gruen ende versch is / so stoot men se / ende men perst een sap daer wt / dat laet men in eenen eerden pot oft teyle in de sonne staen / tot dattet dick wordet. Men vergadert oock een sap wt en appelen / maer dat en heeft soo grooten cracht niet / als tghene dat wt de wortel

De wortel compt. De schellen van der wortele hangtmen op om daghe-
 lic te vseren. Sommighe sieden de wortel van Mandragora in wijn
 tot dattet derdendeel inghesoden is / dan trecken sij dat af / ende gheuen
 daeraf een croesken vol te drincken den genen die niet slapen en connen /
 ende groote pine hebben / ende diemen sijden wil oft cauterizeren son-
 der gheuoelen. Dat sap van Mandragora eenen scrupulus swaer ghe-
 droncken / lost ende iaecht af door den camer ganck alle taey slijmicheyt /
 ende de swerte galle / ghelijck als de Nieswortel. Ende ist datmen van
 dit sap op een mael meer inneempt / dan voorseyt is / so doodet den men-
 sche. Men mengt dit sap onder de medicijnen / die men vseert tot de oog-
 ghen / ende tot versuetinge der pijn. Men seyt dat dese wortel dat yuoit
 morw ende weeck maect / alsment ses vren lanck daermede laet sieden /
 daerna so latet hem hanterē / ende men mach daer af maken datmen wil.
 De versche groen bladeren met Gersten mout ghemengt / versueten de
 hitte ende viericheyt der ooghen / die van eenich gesweer compt / alsment
 die daerop leyt. Si doen scheyden / ende sij verteerē alderhande geswel-
 herde sweeringhen ende croppen / alsment die vijf oft ses daghen lanck
 suyuerlick daermede wrijft. Si verdriuen oock de littecken. De wor-
 tel in azijn ghestooten / geneest dat wildt vier / alsment daerop leyt. Met
 huenick oft olie ghemengt wesende / heylt sij dat bñten van nateren / als-
 mensē daerop strijct. Als sij in water gesoden is / so verteert sij dat ghe-
 swel ende de croppen / alsment daerop leyt. Met Gersten mout wort sij
 ghemengt / ende also versuetet sij de pijn der ioncturen / alsment daerop
 leyt. Alsment aende appelen riet / so maken sij den mensch slapende. Alsul-
 cke cracht heeft haer sap ooc. Nochtans salment met mate vseren / want
 anders doodet den mensch. Dat saet datmen binnen inde appelen vint /
 dat suyuert de moeder. Ende aenghesien dattet periculoos is de Man-
 dragore binnen int lijf te nemen / so salmen den mensch doen slapen / int
 dien dattet noot is / door den rueck van dese appelen en vruchten / sonder
 die eenichsins int lijf in te nemen.

Die niet slapen
 en connen.

Doodt den
 mensche.

Yuoit weeck
 maect.

Alderhande
 geswel.

Wilt vier.

Macht / den
 mensch slapen.

Den mensch
 doen slapen.
 Door den ruck
 alleen.

Van Melansana.

Cap. CCII.

Den naem.

A

De

It ghewas heetmen bij onsen tijden Mala insana / som-
 mighe heetent Poma amoris / dat is te seggen / Appelen
 der liefde / maer meest so noemptmensē Melanzana. De
 oorsaken ende redenen van dese namen staen breedt ver-
 claert in onsen Latijnschen Herbario / aldaer muedicht
 soecken.

Geslacht.

De Melanzana sijn tweederhande / want sommighe draghen bruy-
 appelen / ende daeromme machment Bruyn Melanzan heeten. Dat an-
 der brengt witachtige oft geel appelen / ende ouermids dien so heet geel
 Melanzan.

Van Melansana.

Cap. CCII.

Melanzan. Anders sijn sij malcander
ren gelijck van wesen.

Mala insana. Melansana Dollöppel

Maetsoen.

Melanzan is een ghewas dat is de
groote Clissen met sijn stelen ende bla-
deren bijna heel gelijck/maer sijn bla-
deren sijn langer/ ende meer doorsne-
den dan de bladeren van groote Clis-
sen. Het heeft purpuren bloemen/ en-
de elck bloeme heeft ses bladeren op de
maniere van een sterre. Sijn vruch-
ten sijn lanck/ ende sijn ghelijcken een
nen appel niet qualick/ ende si sijn bin-
nen vol saets/ dwelck den Indiaen-
Cschen oft Callicoetsche Peper niet on-
ghelijck en is. De wortele is geel/ heb-
bende veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Melanzan is een vreemdt gewas/
dat hier te lande van hem seluen niet
en wast/maer het moet inde houen-
de in teylen geplandt en opgebrocht
worden. Ende het wil geoeffent/ en-
de gade gheslagen sijn/ghelijck als Camwoorden ende Meloenen.

Den tijt.

Mala insana bloeyen in Augusto/ende somtijts inde Herst/maer die
en connen niet wel rijpe vruchten voort brenghen.

Die natuer ende complexie.

Die vruchten van Melansan sijn sonder twijfel condte ende vochtich
ghelijck als de Camwoorden.

Cracht ende operatie.

De Melanzan en worden/mijns wetens/inder medicinen niet ghebe-
sicht. Nochtans eedtmen de appelen ter sommighe steden met olie/soudt
ende peper/ghelijck als de Campernoelien. Sommighe laten een lut-
tel ouer twee sieden/ende dan snijden se daer ronde schijfkens af/ die be-
reyden sijn met azijn/ olie/ende peper/ ende also eten sijn dat. Sommighe
legghen se inde pekele/ende bereyden se ghelijck als Caroten/ ende dierge-
lijcke vruchten. Maer dese spijse dient best den lackertonghen/ die niet en
achten oft ghesondt is/ dan alleen oft wel smaect. Als yemandt wil in
gesontheyt leuen/ die sal hem van dese vruchten wach- ^{ist mehr}

ten/ want sijn onghesondt/ ende in gärten sijn lief-
quaet om verteeren. ^{dient best den} ^{Lackertonggen.} ^{in der speis} ^{Arzneij zu brauchen.} **C** Van Plom-

Van Plompen.

Cap. CCIII.

Den naem.

A Plompen worden oock Zeebloemen gheheeten / oft Zeepluymen. In Griec ende Latijn heetmenſe Nymphaea. Ende inder Apoteken Nenuphar. De redene waerom ſij Nymphaea ghenoecht ſijn / ſtaet int Latijn ghenoech verclaert.

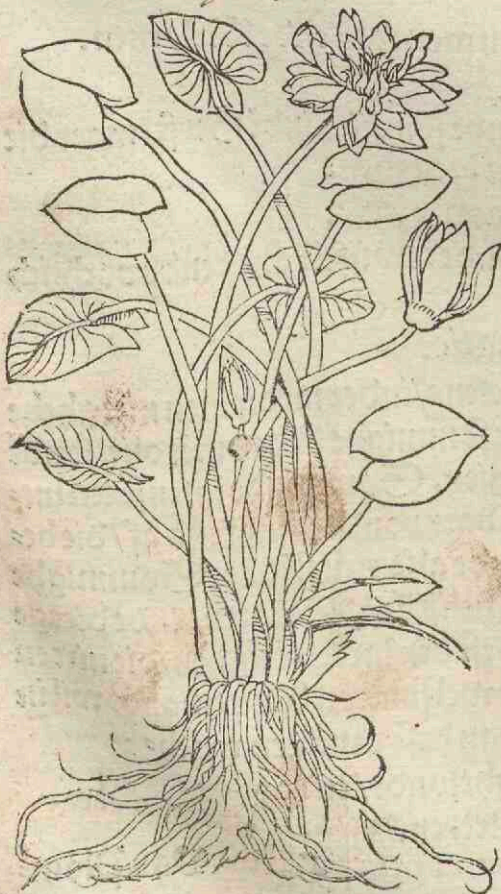
Geflacht.

De Plompen ſijn tweederhande. De ſommige hebben witte bloemē / die ſijn den witte Lelien niet ſeer onghelijck. Dander hebben gheel bloemen / ende die heetmen ouermids dien Geel Plompen. Sij hebben oock **B** verſcheyden wortelen / want dat eerſte gheſlacht heeft ſwerte wortelen / ende dander heeft witte wortelen. Maer tis beter datmen haer onderſcheedt neme wt de bloemen / die yegelijck ſien mach / ter wyle dat ſij noch int water ſtaen / dan wt de wortelen die men niet ſien en can voor datſe wtghegrauen ſijn.

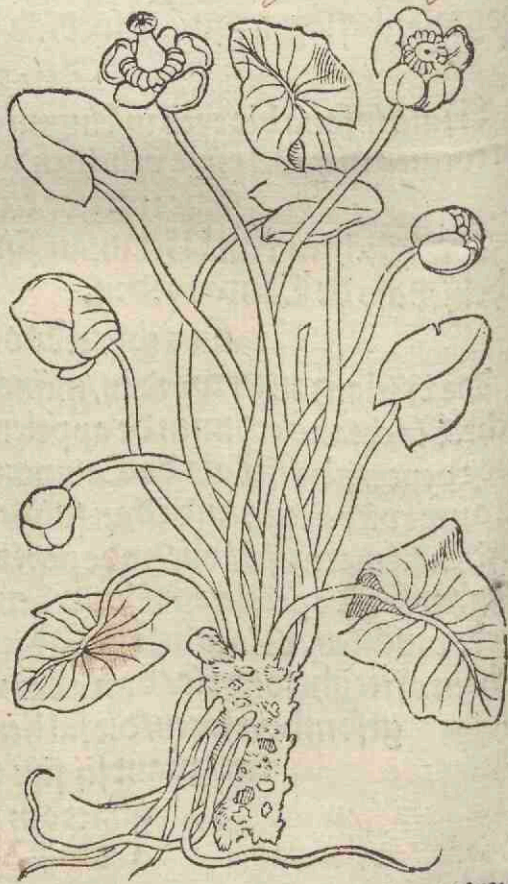
Gaetſoen.

De witte Plompe heeft ronde ende effen ſtelen / ghelijck als de groote Bieſen. De bladeren ſijn rondt / ende heel ſtijf / ghelijck als taey leder / ende ſij ſijn den bladeren van Veyl niet ſeer onghelijck / ſij ſwemmen op

Nymphæa. Witte Plompen.
Zeeplomen witte

Nymphæa lutea. Geel Plompen.
Zeeplomen geel.

in water /

E dwater/ende sommige ooc onder dwater/en si comen al van eenre wortel. Sijn bloem is wit/gelijck een schoon witte dubbel Lelie/en si hebben xxij. oft xxviij. bladeren/meer oft min. En elck van dese geuulde bladeren is gesaetsoneert gelijck eenen duym/oft gelijck als vette dicke bladeren van groote Donderbaert. Binnē inde bloeme vintmen een schoon goutgeel sonne met veel geel veeselen. Ende eer haer dese bloemen ontluycken / so sijnt lange knoppen gelijck als bollen van Huelsaet/en sij sijn met bruyn-groene bladeren besloten. Ende also haest als sij wtsluypen/so vertoonen haer dese dubbel bloemen met geel tootkens ghelijck als schoon gheverwde sonnen/ende sij en hebben geenē ruck. Na dat de witte bladeren afgewallen sijn/so wordent bollekens/die sijn geuult met sade/dat is swert/breet endetaey. De wortel is swert/row/en gecnobbelt/somtijts eenen arm dicke/met veel veeselen. De geel Plompe is der witte met bladeren ende stelen wat gelijck. De wortel is wit/row/ende ghecnobbelt. Haer bloemen sijn heel geel gelijck als den doder vanden ey/blinckende/den Roosen niet onghelijck/ende niet so groot als de witte. De knoppen als sij noch gesloten sijn/eer sij haer tot dat bloeyfel ontpluycken/so sijn se heel rondt/met groen bladeren ouertoghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese Plompen wassen in poelen/vijvers/en diergelijcke staende water.

Den tijt.

De Plompen bloeyen in Junio/en dan behoortmen se te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel ende saet van beyde dese Plompen / vercoelen en droogen sonder scherpte/ende sonder bijten.

Die cracht ende operatie.

E De wortel van witte Plompen in wijn gesoden ende gedroncken / is goet voor de gene die den loop des buycx / ende dat roode melizoen hebben. ^{loop des buycx.} Si verteert de milte/alsmen se in deser manieren vseert. Si is goet tot weedom der mage ende der blase/als sij gesoden is/ende daerop gheleyt wort. ^{voorde mage ende blase.} Si verdrijft ooc de plecken wt den lijue/alsmen se in deser manieren in water siedet/ende daerop leyt. Si maect dattē hayr niet meer wt en valt/als sij met peck getempert/ende daerop geleyt wort. De wortel ghesoden ende gedroncken/doet den mensch in reynicheyt leuen. ^{in reynicheyt} Des ghelijck so doet oock dat saet. De wortel van geel Plompen/ende des ghelijck oock dat saet in rooden wijn ghesoden ende gedroncken/stoppen de siecte vande vrouwen. De wortel vande Plompen groen gestooten/ende op de wonden gheleyt sijnde/stelpt dat bloet. Si heylt oock de sweerringen die van dat wijuen vanden schoen gecomen sijn/alsmen se drooghet ende daerin stroyt. Des ghelijck oock de loopende schorfticheyt ^{schorfticheyt des hoofts.} des hoofts. Men mach vande bloemen Conseruen ende suycfer maken/die welcke sonderlinghe goet sijn tot alderhande swaer Cortsen oft febres/ ^{oortsen ofte febres.} C ij ende febres.

*oncuysche
droomen.*
 Ende tot pijn ende weedom die van der gallen / flaua bilis ghenoept /
 haren oorspronck neemt / ende sonderlinghe tot hoofstweer. Sij ma-
 ken den mensch oock slapen / ende sij sijn goet teghen onbetamelijcke ende
 oncuysche droomen.

Van Mostaertcruyt. Cap. CCIIII.

Den naem.

A

En Sofmostaert / oft tam Mostaertcruyt heetmen in
 Griecx Napy oft Sinipi / ende in Latijn Sinapis ende
 Sinapi / ende also kentment noch heden sdaechs inder
 Apoteken. Deredenen van dese namen vindij in onsen
 Latijnschen boeck vande cruyden.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechte van Mostaertcruyt daer wij
 hieraf scrijuen. Dat eerste heeft loof ghelijck als Rapen loof / ende heeft
 geel bloemen / ende daerom heetment geel Mostaertcruyt. Sijn saet is
 wit. Dat ander gheslechte heeft bladeren schier gelijk den tammen wit-
 ten Mostaert. Sijn bloemen sijn wit / maer tsaet is rootachtich. Om
 sijn witte bloemen wille macht wel wit Sofmostaertcruyt ghenoept
 worden / op datter onderscheedt sij tusschen hem ende dat tam wit Mo-
 staertcruyt / daer wi hier bouen int xcij. Cap. af ghescreuen hebben.

Tsaetsoen.

Dat eerste gheslecht van Mostaertcruyt heeft eenen rouwen / hayris-
 ghen langen steel / met veel tackens ende schuetkens ter syden. Sijn bla-
 deren sijn den Raeploof niet onghelijck / maer sij sijn cleynder ende rou-
 wer. De bloemen sijn bleeck geel / ende daerwt comen ronde hayrachte
 hawkens / die sijn vol wits saets. De wortel is wit / slecht / en veesela-
 chich. Dat ander gheslechte cruycht oock eenen rouwen ghehayden steel /
 maer niet so langhe. Sijn bladeren sijn ghefertelt / ende den cruyde van
 wit Mostaert seer ghelijck / maer sij sijn groter ende breeder. De bloe-
 men sijn wit oft bleeck / ghesaetsoeneert ghelijck een cruyts / ende daerwt
 comen ronde lange hawkens / die sijn vol rootachtichs saets. Die wor-
 tel is den eersten ghelijck.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslachten van Mostaertcruyt / sedt men ghemeynlick in
 de houe. Nochtans wassen sij somtijts van selfs / maer niet so schoon
 ende lustich als inde houe.

Den tijt.

Beyde dese gheslachten van cruyden bloeyen in Junio ende Julio / en-
 de dan leueren sij oock haer saet.

Natuer ende complexie.

De voorszeyde cruyden sijn werm ende drooge inden vierden graedt.
 Cracht

Van Noftaerteruyt.

Sinapis. Geelen Hofmostraert.
Gartensentf.

Cap. CCIII.

Eruca syluestris. Witten Hofmofstaert.
Wilderdenff.

Cracht ende operatie.

Moſtaertcruyt verdeylt / ende treckt wt den lijue alderhande vochticheyt / als men dat van buyten daer op leyt. Als men in den mond neemt ende knoet / ſo trecket wt den hoofde alle taey ſlijmicheyt / ende purgeert de herſſenen. Dat ſap van dit cruyt met Meede geſoden / ende gegorgelt / is goet voor dat gheſwollen kaeckbeen / ende teghen een rouwe heeſche keele. Dat Moſtaertsiet gheſtooten / ende in den nuiſe gedaen / doet den menſch nieſen. Het is goet voor de ghene die de vallende ſiecte hebben. Als den vrouwe de moeder ouer eynde wil / ſo ſal men haer moſtaert met azijn ghetempert voor haren nuiſe houden / ende daer aen laten riecken / ſoo comen ſij weder tot haer ſeluen. Een plaecſter van Mo-

tracht het door
Bands vocht
Dijkt het den
Lijnen

Racoon.

D staertmeel ghemaect / die leyt men op dat gheschoren hooft der gheenre / die men vanden swaren slaep / Zethargus gheheeten / niet ghewecken en can. No staertmeel met hueninck ghemengt / ende buyten opt lijf gheap- pliceert so lange tot dat vel root wordt / is goet tot weedom der hupen / gheswollen milte / ende alderhande langduerighe ghebreken / want het treckt de vochticheyt van binnen daerwte. Het doet dat hayr wassen ter plaetsen daer dat wtgheualen is / als ment in deser manieren temperet / ende daerop strijckt. Het maect een schoon aensicht / ende doet de mae- sen ende plecken vergaen. Met hueninck ende gansen smout ghemengt

Quarzen Klap.

Landwierighe
gebreken. Welken.
als vossende

ruydieghyt. **E**wesende/so verteeret dat gheronnen bloet. Met azijn getempereert sijnde/so geneset quade ruydieghyt ende crauwagie/alsment daerop strijct. *hooren maechen.* Alsment met vijghen mengt ende stootet/ende ouer de ooren leyt/so ist goet teghen de doofheyt/want het maect den mensch wederom hooren *maect clare* de/ende het verdrijft dat tuyten ende suysen inden ooren. *vogon.* Dat sap van dit gruen saet/maect clare oogen/ende verdrijft de rouwichheyt der wijnbrauwen/alsment hier mede bestrijct. *ist Magon* Mostaert met azijn ghestooten/ *gost.* is goet voor de ghene/die van nateren oft van Scorpioenen ghesteken sijn/alsment daerop leyt. Het is oock goet teghen venijnichheyt van campernoelien. Den Mostaert is der maghen wt nemende goet. *voordie* Inder spijse ghenutter sijnde/doet hij lichtelick ouerghen. *watersicht* Si lost de vriyne/ende *voordie steen* hij brengt den vrouwen haer maent. *magen goet.* Hij is den watersuchtighen goet/want hij verteert de ouertollighe vochticheyt van dwater/als hij daerop gheleyt wort. Alsment met azijn drinct/so lost hij den steen. Den Mostaert versterct de digestie/ende hij doet de grone spijse inde maghe scheyden. Hij verteert oock alderhande ouertollighe vochticheyt der magen. Alsment Mostaertcruyt ontsceet/ende eenen roock daeraf maect/so veriaecht hi de nateren/ende ander veninich ghedierte.

Van Oleander.

Cap. CCV.

Den naemt.

Nerion. Oleander.

Wit hol den kraut.

2

Oleander heet men in Griec ende Latijn Nerion/Rododaphne en Rododendrum/en in der Apoteken Oleander. Waeromme dat dit cruyt also genoempt is/suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Haetsoent.

Oleander heeft bladeren gelijk den Amandelboom/maer sij sijn langher en dicker. Sijn bloeme en is den Roosen niet ongelijk. Sijn vrucht is lanc/op de maniere van eenen horen. Als si opgaet/dan is sij binnen vol saets/ende dit saet is ghehayt ende row. Die wortel is lanc/houdtachtich/scherp/ende heeft eenen soutachtigen smaect.

Plaetse sijnder wassinghe.

Oleander wast gheerne bij dwater ende aende See/ende men sedt hem ooc inde hoven.

Den

B

Den tijt.

Wij en weten den tijt niet / wanneer Cleander bloeyt en vrucht brenghet. Want wi en hebben anders niet daeraen ghesien dan de bladeren / ende daerom staet sijn figure hier oock sonder bloemen.

Natuere ende complexie.

Cleander is warm int beginsel vanden derden graedt / ende drooghe inden tweeden.

Cracht ende operatie.

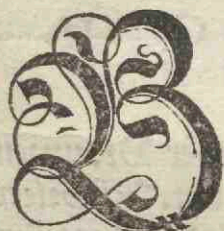
C De bladeren ende bloemen des Cleanders dooden de honden / de esels / ende meer ander viervoetighe beesten. Maer als sij met wijn inghenomen ende ghedroncken worden / so sijn sij den menschen een heylsame medicijne teghent bijten van venijnich ghedierte / ende sonderlinghe alsinen Wijnruyte daerbij neemt. Den Cleander en salmen niet alleen vseren / want Galenus schrijft / dat hij niet alleen den beesten / maer oock den menschen schadelick ende dootelick is / ist dat men hem binnen int lijf in neemt. Ende sonderlinghe is hij den schapen ende den gheyten schadelick / want al ist dat men niet meer dan de bladeren in water leyt / ende dat men de schapen ende gheyten daer af laet drincken / so steruen sij. Daerom so sal hij alleenlick van buyten geveert worden / want hij verdeylt ende verteert. *ist dootlick voor menschen ende beesten, in sonderheyt des viches dat wader trinckt, darinn Cleander-bleet er gewicht seyn. so sagt Dioscorides. dat es dem viche dootlick is.*

Van Berberis.

Cap. CCVI.

Den naem.

A

Berberis noemt men in Griec ende Latijn Oryacantha / en inder Apoteken Berberis. Het heet also in Griec ende Latijn / om sijn scherpe doornen wille / die aen sijn tactkens wassen.

Haetsoen.

Berberis is een boomken / dat is den wilden Soutpeerboomkens niet onghelijck / maer tis cleynder / ende heeft veel stekende doornen. Sijn bladeren sijn rondsomme met cleyner kerfkens. Sijn bladen sijn gheel / ghesaetsoeneert ghelijck als cleyner gheuulde Rooskens. De vruchten dat sijn schoon roode / langachtighe ronde besyken / hanghende aen dunne teeder steelkens / ende sij hebben binnen coerenkens oft greynkens / die hebben eenen sueren smaect / en sij sijn rowachtich. De wortel is in veel deelen gheclouen / ende sij is lanck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Berberis wast tot veel plaetsen / te weten int woudt / aen hegghe ende haechbosschen / opt veldt / op de berghen / ende op drooghe / ende op natte plaetsen.

C iij Den

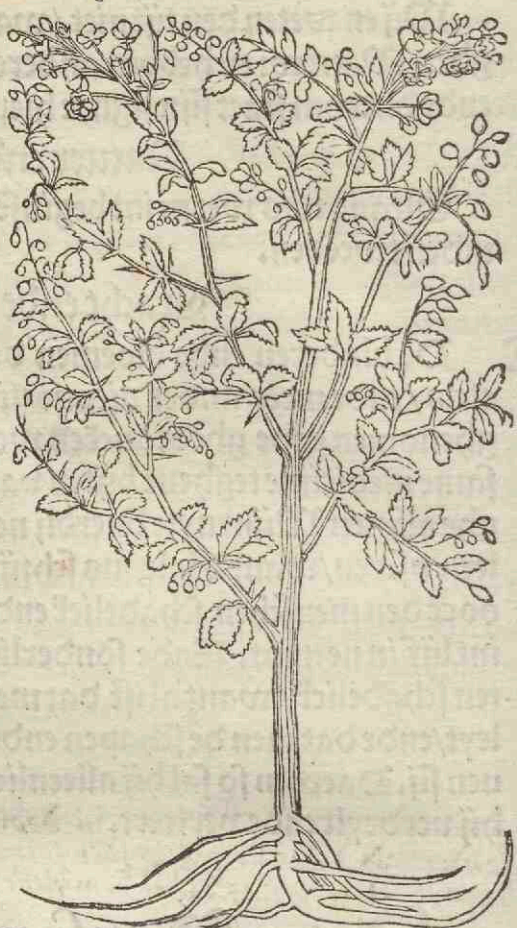
Berberis groeyt ende bloeyt inde Lenten. In September ende October vindt men sijn vruchten / die sijn lustich om aensien.

Natuer ende complexie.

Berberis adstringeert en droocht / hi is coudt en drooge inden tweeden graedt. De vrucht is van subtyl substantie / ende sij doorsnijdt een luttel.

Cracht ende werckinge.

E Alsmē de vrucht van Berberis eet ende drinckt / so stopt sij den loop des buycx / der vrouwen siecte / ende alle ander fluxien oft vloten. Die wortel treect doornen ende pūlen wt den lijue / als mensē se stootet ende daerop leyt. Men seyt ooc / waert sake dat men de se wortel / ghestooten wesende / drijmael streke ouer den buyck vā een bevruchte vrouwe / dat haer dat letsel en quaet doen soude. De besyen met hueninck oft suycker bereyt / oft geconfijt wesende / lesschen ende verslaen den dorst / ende de hitte vande corse. Si geuen oock appetijt om eten.

berberis
vrouwe.

Van wildt Vlas.

Den naem.

21

Vildt Vlas / dit heeten sommighe Onser Vrouwen Vlas / Padden Vlas / ende Vlaelcruyt. In Griecx ende Latijn noempt ment Oxyris. Inder Apoteken Linaria. Ende dat daerome / om dattet den Vlas se seer ghelijck is.

Haetsoen.

Linaria is een cruyt / dat is den Wolsmelck seer ghelijck / dat mensē beyde van malcanderen niet wel onderkennen en can. Sijn stelen ende tacken sijn swertachtich / teeder ende taey. De bladeren / dier somtijts drij oft vier / ende somtijts vijf oft sesse bij malcanderen staen / die sijn den bladeren van Vlas seer ghelijck / ende sijn eerst donckergruen / ende daernaer rootachtich. Sijne bloemen sijn lichtgeel / van faetsone van Ridder sporen. Midden in dese bloemen sijn gants doderverwighe gheel straemkens / die en gheuen gheenen rueck / ende dit worden ronde knoppen oft bollekens / daerinne leyt breedt / swert saet. Het heeft een flechte

Van wildt Vlas.

V slechte wortel/ en daerwt wassen veel
ander wortelkens / die cruypen daer
ter syden omme.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wasset op ongheworde
plaetsen / ende op demueren / ende bij
de tuynen oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer
tot bij den Herft.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge / en
in gheenen weghe coudt en vochtich/
want het is bitter / ende lost de vrïne/
also wij dat breeder in onsen Latijn-
schen Herbario verclaert hebben.

C Cracht ende werckinge.

Linaria ghesoden ende ghedron-
ken / is goet voor de ghene die de geel-
sucht hebben. Het verdrijsft oock alder
hande verstoptheyt der leuer ende der
milte. Ende verdrijsft oock alderhan-
de smetten ende plecken / die een mensch aen sijn lijf mach hebben / ende
maect oock een schoon aensicht / ende dat doen principalick de bladeren.
Linaria lost oock de vrine wonderlijcken seere.

geelsucht.
leuer ende
milte.

Van Basilicom.

Cap. CCVIII.

De n naem.

21 **B**asilicom oft Basilie heeft in ouden tijden in Griecx ende
Latijn genoempt gheweest Ocimum / ende sindt dier tijt
Basilicum / ende also heeft ment tot noch toe gheheeten.
Nochtans sijnder sommige in onsen tijden die dit cruyt
Ocimum garyophyllatum heeten. De doorsake ende rede
nen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dat Basilicom is drijerhande / groot / middelbaer / ende cleyne. Dese
en hebben geen onderscheedt dan inde bladeren alleene / want dat eerste
geslachte heeft groote breede bladeren / dat tweede heeft middelbaer bla-
deren / dat derde heeft seer cleyne bladeren. Maer sij hebben alle drij een-
derley ruck. En hoewel dat dat cleyne en derde geslacht schijnt te wesen
dat Acinos Dioscoridis / nochtans ouermids dattet den anderen twee
seer gelijk is / so hebben wi dat lieuer willen setten onder de gheslachten
van Ocimum.

Faetsoen.

B

Haetsoen.

Dat groot Basilicom heeft eenē ronden steel met veel tackens. Sijn bladeren sijn den Mercuriael gelijk / bleek groen. De bloemkens staen om de ronde tackens / ende sij sijn bruyn lijfverwich. Als sij afvallen / so brenget sijn swert saet voort in cleyn huyskens. De wortel is lanck / hout achtich / ende daer hangen veel veeselen ter syden aen. Dat middelbaer Basilicom is den eersten gants gelijk / maer sijn bladeren sijn cleynder ende smaelder. Sijn bloemkens sijn oock sneewit / ende niet lijfverwich ghelijck als deerste. Dat derde ende cleynste is dat edelste ende schoonste / ende het heeft veel stammetkens met veel tackens / ghelijck een dicht boomken. Sijn bladerkens sijn der Mageleyne gelijc / nochtans so sijn se wat grooter / ende sij sijn ghekerfelt / ende sij hebben eenen costelijcken liefelijcken ruck. De bloemkens ende de wortelen sijn den tweeden gheslachte seer ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

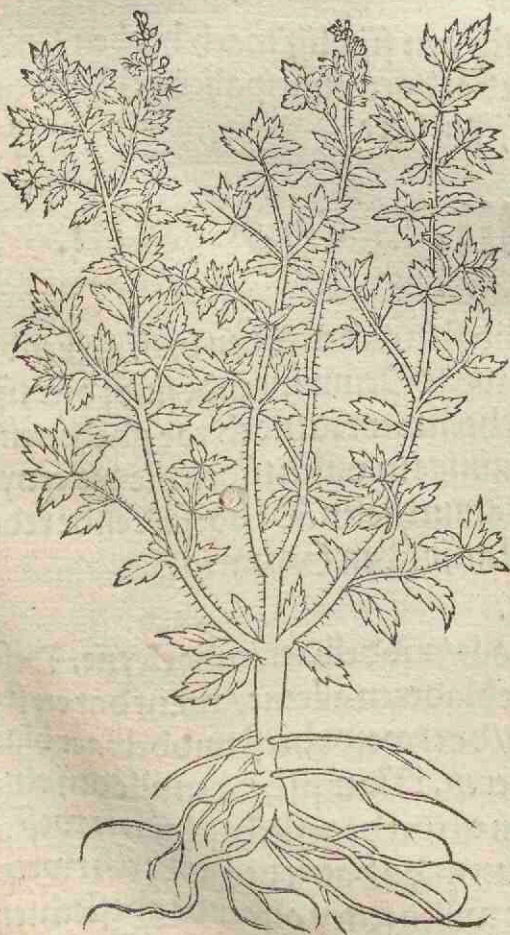
Basilicom sedt men ghemeynlick in teylen voor de vensteren / en somtijts oock inde houen. *De wasser Basilicom wassyt bey den grimmicheden vangen*

Den tijt.

Basilicom bloeyt in Junio ende Julio / en daerna leuerē sij haer saet.

Ocimum. Basilicom.

Ocimum mediocre. Middelbaer Basilicom.

Dese

Van Basilicom.

Cap. CCIX.

D Dese cruyden en connen gheenent rijm Ocimum maius. Grote Basilien.
oft coude verdraghen.

Natuer ende complexie.

Dese cruyde sijn werm inde tweede
graet/ en si sijn bouen maten vochtich.

Cracht ende werckinge.

Basilicom maect doncker ooghen/
alsmen des seer veel eedt. Sij larere en
maken windt/ende lossen de vryne/ sij
maken veel melck/ en si en worden inde
mage niet lichtelick verandert. Basilic-
com met Gersten mont/ olie van Roo-
sen/ende azijn ghemengt/ lescht en ver-
coelt alderhande hitte en weedom der
ooghen/ alsment daerop leyt. Dat sap
van Basilicom inde ooghen ghedaen/
verdujft de donckerheyt der seluer/ en-
de droocht de fluxie daer wte. Dat saet
ghesoden ende gedroncken/ lost de vri-
ne/ ende helpt de vrouwen dat sij haer
maent crigen. Dit saet geroken/ maect
den mensch niesem. Als men Basilie va
buyte appliceert/ so is sij seer goet voor
de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Het verteert oock en-
de maect rijp alderhande gheswel/ alsment daerop leyt. Als men dit met
azijn tempert/ ende daeraen riekt/ so brenghet den genen die in onmacht
leyt/ wederomme tot hem seluen. Het conforteert dat hooft ende dat her-
te. Het geeft blijfchap den ghenen die vande swerte galle in melancolye
genallen sijn. Dese voorsayde cruyden heeft men voortijts oock tot veel
ander dinghen gheuseert/ de welcke wij hier niet al en bescreuen/ ouer-
mids dien dat de oude meesters hierinne niet en accorderen/ also wi dat
in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

maect
doncker ooghen

vercoelt
alderhande hitte

droocht
ooghen. selte.
voordonckerheyt
der ooghen.

maect niesem.

rijpt alderhande
gheswollen.

maect
blijfchapen

Van der Basilien geset/ sen bid mit ol. anst gelagt/ sienten die worden/ so ge haerensind
inruygen lagen. dat krant geset/ sen dan. furdert den groayern straken die geburt.

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

Den naem.

D Dese wilde Marioleyne heetmen in Griecx ende Latijn
Origanus ende Origanum/ in Hoochduytsch Welghe
moet. De redene van dien suldi in Latijn vinden.

Geslecht.

De wilde Marioleyne/ gheheeten syluestre Origanum/ is wildt/ en is
drijerhande. Maer si en hebbē geen onderscheet dan alleen inde bloemē.
Dat

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

B Dat eerste heeft geheel bruyn bloemē/
dat tweede lijfverwige / ende dat der-
de heeft heel sneewitte bloemen.

Kaetsoen.

Origanum is een ghewas dat heeft
veel lange stelen / die sijn hayrich ende
bruyn / en hebben bladeren die sijn den
Kuel heel ghelijck. Int sop crijget ghe-
croonde bloemen / die sijn van sulcken
coluere / also wi gheseyt hebben. Sijn
wortel is lanck / ende hondtachtich / en
de heeft veel schueten.

Blaetse haerder wassinghe.

Dese geslechten van wilde Mari-
leyne wassen geerne in haechbosschen /
en sonderlinge die op bergen ligghen.

C Den tijt.

Origanū bloeyt in Junio en Julio.

Natuer ende complexie.

Origanum is werm ende drooghe
inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Origanum oft wilde Marioleyne in wijn gesoden ende gedroncken /
is goet den genē die van veninich gedierte gebeten sijn. Met sueten wijn
gedroncken / ist goet den genen die Cicuta / dat is Wilde venijnighe Pe-
terselie / oft dat sap van Suelcruyt / ghegeten oft ingenomen hebben. Als
ment met Orymeli drinct / so ist goet voor de gene die gyps oft Tijdeloo-
sen geten hebben. Het is goet met vijgen ghegeten voor de ghene die den
cramp hebben / oft die watersuchtich sijn. Origanum gedroocht / en met
Nede gedroncken / drijft de swerte galle door den camerganck wte / en-
de brengt den vrouwen haer maent. Met hueninck getempert / ende eent
Electuarie daeraf gemaect / is goet tegen den hoest. Origanum gesoden
ende int badt ghedroncken / is goet voor de gene die met ruydicheyt bela-
den sijn / ende de geelsucht hebben. Dat sap vanden gruenen Origanum
wtgeperst / is goet tot dat geswollen kaeckbeen / tot den huyge / ende swee
ringhen binnens monds. Het versueter de pine inde ooren / als ment met
melck tempert / en dat werm inde ooren doet. So waermen wilde Ma-
rioleyne stroyt / daer vlien de nateren wech. Met Gersten moundt ghe-
mengt ende geapliceert sijnde / so verdrijft ende verteert sij alderhande
gheswel. In wijn gesoden / ende den wermen damp daeraf inde ooren
ontfangen / beneempt dat suysen ende cinghelen wten ooren. Origanum
in wijn ghesoden / verteert dat geronnen bloet onder blaw vleesch / als
ment daerop leyt. Als ment droocht / ende met salpeter ende hueninck tem-
pert /

voordn
cramp oft
watersuchtich
sijn.

voordorhande
gheswel.
ooren suysen.

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

pert/dat maect witte tanden/als men die daer mede strijct oft wrijft. ^{maect} Het ^{witte tanden.} verteert de croppen/als men met azijn/olie ende Gersten meel mengelt/ende dat daer over strijct. Het doet de pine ende ^{steecten inde syden cessen} steecten inde syden cessen/als men met vijghen mengelt/ende daer op leyt.

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

Den naem.

A **D**ese cruyden die wij hier Cullekens cruyt noemen / die heet men in Griecx ende Latijn Orchis / ende Cynosorchis / ende nu ter tijt Testiculus canis. Deredenen ende oorsake van sulcke namen hebben wij ghenoech int Latijn verclaert.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande manieren oft gheslachten van Cullekens cruyt. Dat eerste is seer groot van bladeren ende bloemen/ende dit heet men in Latijn Orchis mas latifolia/ende in Duytsch Breedt Cullekens cruyt dmanneken. Dat tweede geslachte heeft smaelder bladeren/ende wordt in Latijn gheheeten Orchis mas angustifolia/ende in Duytsch Smal Cullekens cruyt dmanneken. Dat derde gheslacht en is niet soo lanck als de voorgaende / ende daerom heet men ooc dwijfken/en is ooc drijerhande. Dat eerste heet men Orchis femina maior / dat is te segghen/ Groot Cullekens cruyt dwijfken.

Orchis mas latifolia.

Breet Cullekens cruyt manneken.

B Dat tweede Orchis femina media / dat is te segghen / Middelbaer Cullekens cruyt dwijfken. Dat derde Orchis femina minor / dat is / Cleyn Cullekens cruyt dwijfken.

Maetsoen.

Dat Breet Cullekens cruyt manneken heeft gemeynlick drij oft vier bladeren om den steel / ghelijck wesende den Meybloemkens / oft de bladeren van Tijdeloose. Sijnen steel is ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bloemen sijn lijfverwich ende gesprencelt. Sijn wortele dat sijn twee cullekens oft closskens / die staen aen malscanderen gelijck als twee noten Muscaden / deen bouen / ende dit is cleynder ende voller / en dander onder / dat is weecker / ende meer gefronsselt. Dat

D Smal

Orchis mas angustifolia.
Smal Culletens cruyt manneken.

Orchis foemina maior.
Groot Culletens cruyt wijfken.

Orchis foemina media.
Middelbaer Culletens cruyt wijfken.

Orchis foemina minor.
Cleyen Culletens cruyt wijfken.

E Smal Cullekens cruyt manneken heeft oock bladeren gelijk de Tijdeloose/maer si sijn smaelder ende teerder/ende si sijn met swerte oft bruyn plecken bespraeyt. De bloemē sijn purpurbruyn. De wortelen sijn ront/gesaetsoneert gelijk als twee Oliuen/met wat veeselingen. Deen wortel is vol ende versch/dander is ydel ende verdwijnt. Dat groot Cullekens cruyt wijfken/heeft bladeren die sijn den Tijdeloose bladeren heel ghelijck. De bloemen sijn ghecolureert gelijk als purpure. De wortelen sijn geformeert ghelijck twee vogel eyeren. Dat opperste is rondt/ende seer cleyn/maer dat onderste is groter ende langachtigher. Dat middelbaer Cullekens cruyt wijfken/is met bladeren ende stelen den voorgaenden ghelijck/maer sijn bloemen sijn cleynder/ende buyten bruyn/maer binnen wit/met seer cleyn swerte tippkens bespraeyt. Sijn wortelen sijn gelijk twee langachtige noten/maer deen is groter dan dander. **D**at cleynste Cullekens cruyt wijfken/is eē sijn cruyt/het is teerder en cleynder dan de voorgaende/anders ist den smalen Cullekens cruyde manneken seer gelijk/maer sijn bladeren en sijn niet bespraeyt. Ende sijn wortelen/de welcke ghelijck als twee eyeren geformeert sijn/die sijn veel cleynder/also die figure dat claerlick doet blijcken.

Plaetse haerder wassinghe.

Alle de gheslechten oft sorten van Cullekens cruyt wassen gheerne op sandighe eerde/op berghen ende in beemden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden Mey/ende int beghin van Junio.

Natur ende complexie.

De grootste wortel van dese cruyden is werm ende vochtich/en wat sueter van smake. Maer de cleynste ende verdwijnende die is meer ghecooct/ende ouermids dien is sij wermere ende drooger dan de groote.

E

Cracht ende operatie.

Dese wortel plachmen voortijts inde spijsete vserē/dwelck men noch doen mach. Als de mans de groote volcomen wortel eten/soo maken sij **=**sonen. Ende als de vrouwen de cleynē eten/so ontfangen sij dochteren. *Wonder voortijts*
Daerom so ist voortijts in Thessalia die maniere gheweest/datmen de cleynē met geyten melck adt/om lust te crijgen tot bijslapen/ende die ydele ende verdwijnende aten sij/om den lust te doen vergaen. *Wander gheest*
De oorsake is dese. De volcomen wortel heeft veel ouertollighe vochticheyt/ende geneert veel inflatien ende windts/daerom so gheeft sij lust om bijslapen. *bijslapen.*
Maer de verdwijnende wortel/doet dien lust vergaen/want sij droocht meer dan dander. Alsmense eten wil/soo moetmense braden ghelijck de Campernoelien. Dese wortelen gestooten ende geapliceert/deylen en *door alderhande gheswel.*
de verteeren alderhande gheswel. Desghelijck oock als mense met Gersten mout daerop leyt. Si genesen oock alle loopende sweeren/dat eten *alle seerichheit des monds*
binnens monds/ende alle seerichheit des monds.

D ij

Van Drij

Van Drijcullekens cruyt.

Cap. CCXI.

Den naem.

21 **D**it Drijcullekens cruyt noempt men in Griecx Orchis serapias/oft Triorchis/ende in Latijn Testiculus Serapias. De oorsake ende redene van dese namen vindi in onsen Latijnschen Herbario int langhe bescreuen.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Dat eerste heeft schoon purpurverwighen bloemen. Dat ander is van menigerhande coluer / te weten / purpurbruyn/wit/geel ende gruen door malcanderen ghemengt. Dat onderste vande bloeme is een horsel ghelijck / ende dat opperste ghelijct een voghelken met sijn hoost ende wtghespreyde vlueghelen/anders so sijne met stelen/bladeren/ende wortelen malcanderen seer gelijc / nochtans is dat tweede gheslecht langher.

Laetsoen.

De bladeren van desen cruyde sijn den Loock bladeren ghelijck/maer sij sijn breeder ende vetter / ende beneden ter wortelwaert te samen ghes

Triorchis mas.

Drijcullekens cruyt manneken.

Triorchis foemina.

Drijcullekens cruyt wijfken.

vrouwen

Van Drijcullekens cruyt.

Cap. CCXI.

Vrouwen ende ghebogen. De stelen sijn ontrent anderhalf spanne lanck. De bloemen hebben sulcken faetsoen/alsoo wij bouen verclaert hebben/ende ghelijck die figure claerlick wtwijst. De wortelen sijn ghesformeert ghelijck als noten / altijt drij bij malcanderen / ende deene altijt meerder dan dander.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne in eenen vasten gront / ende in beemden.

Den tijt.

Dese Drijcullekens cruyden bloeyen int leste vanden Mey/ende meest int beginsel van Junius.

Natuuer ende complexie.

Dese cruyden verdrooghen ende verwormen / ghelijck als de Cullekens cruyden.

E Die cracht ende operatie.

De wortel vande voorsseyde Drijcullekens cruyden verteert ende doet scheyden alderhande gheswel/ende surruert de sweeren ende vlceratien/soo v. alderhande
alsinense in stucken wrijft oft scootet/ende daerop leyt. Sij gheneest en
de heylt de fistelen/alsinense daerop leyt. Sij heylt de inetende vlceratiē/
ghelijck den wolf/ende dierghelijcke/alsinense ghedorret heeft ende daer
in stroyt. Si gheneest oock alderhande quade/vuyle/leelike vlceratien.
Als inense in wijn siedet ende drinckt / soo stopt sij den loop des buycks.
Men vseert dese wortel niet soo seere om lust te krijghen om bijslapen/
als de Cullekens cruyden / want men bewindt niet datse daertoe so wel
dienen. Dese wortel geneest oock de vuyl monden/als sij in water gheso
den is/ende den mondt daermede ghewasschen ende ghespuelt wordt.

Van roode Steenbreeke.

Cap. CCXII.

Den naem.

A **R**ooden Steenbreeke heet men in Griec en in Latijn Oenanthe/ende inder Apoteken Filipendula/ende bij onsen tijden Sarifraga rubea. De Griecsche meesters noemē hem oock Leucanthion / ter causen van sijn wit bloeyfel. Deredenen ende dbescheedt van dander namen vindij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Faetsoen.

Rooden Steenbreeke heeft bladeren gelijk als wilde Pastinaken/ oft ghelijck de ghemeyn Peterselie. Het heeft eenen dicken steel/ die is anderhalf spanne lanck. Sijn bloemen sijn sneewit/elck met ses bladeren / gelijk een sterre. Sijn saet dat wast na dat de bloemen af gheuallen sijn/ende het is breedt gelijk als dat saet van Melde. Sijn wortel is swert/

D iij ende

Van roode Steenbreeke.

Cap. CCXII.

Vende heeft veel veeselingen/ghelijck als draeykens/daeraen hangen ron-
de bollekens oft nootkens / aen een wortel somtijts vijf oft ses / somtijts
meer oft min.

Plaetse daert wast.

Roode Steenbreeke wast geerne in steenighe plaetsen/ende op rouwe
herde berghen.

Den tijt.

Dese Steenbreeke bloeyt in Junio/
als den Wijngaert bloeyt/ende daer-
om heet hij in Griecx Oenanthe/en-
de ter seluer tijt is hij lichtelick om ken-
nen wt sijn bloement.

Natuer ende complexie.

Rooden Steenbreeke is werm en-
de drooghe inden derden graedt/en-
de dat is goet om mercken aen sijnen
smaeck/want hi is seer bitter.

ECracht ende werckinge.

Den steel van roode Steenbreeke
met de bladeren ende tsaet / met wijn
ende hueninck ghesoden ende gedron-
cken / lost de Secondina. Die wortel
in wijn ghesoden ende ghedroncken/
is goet teghen de droppelpisse/ende te-
ghen de geele. Sij is oock goet tot al-
derhande ghebreken der blasen. Sij
lost de vrine/ende breekt den steen. Si
scheydt de inflatiën ende winden inde
maghe. Si is goet gepuluerizeert/en-
de inde spise ghenut voor de ghene die
de vallende siecte hebben. De bladeren met hueninck ghemengt/ende een
Electuarie daeras gemaect/doen den hoest cesserē/ende sijn goet voor
de ghene die eenen corten adem hebben.

Saxifraga rubra.
Roode Steenbreeke.

droppel pisse

teygen de
geele.

inde maghe.

corten adem
gebben.

Van Coeckoecs broot. Cap. CCXIII.

Den naem.

A

Coeckoecs broot heeten de sommighe Sasenclauer / oft
Coeckoecs Clauer. In Griecx ende Latijn Orys / ende
inder Apoteken Trifolium acetosum/ende Alleluja. An-
ders heet ment ghemeynlick Panis cuculi / dat is te seg-
ghen Coeckoecs broot.

Saetsoen.

B

Saetsoent.

Coeckoecs broot is een neder cruydekent. Sijn bladerkens die eerst wt comen/die sijn te samen ghevouden/en daernae als sij haer op doen/soo sijns schoon gruen / altijt drij op een cleyn cort steelken / ende sij hebben inde midden diepe kernu / ende sij sijn suer van sinake. Nessens de bladeren comen witte bloemen gelijk als bellen / elck besonder op eenen steel. De bloemkens sijn door en door met cleyn purpuren aderkens onder trockē. Ende als die afvallen/so worden dat cleyn scherpe bollekens / ghevuult met geel saet. De wortel is geknoddelt/bruynroot endelanc.

Panis cuculi. Coeckoecs broot.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gemeynlic int wout/ op steenrooten / oft op wortelen van groote boomen. Men vindets oock aen den watercant / ende aen sommighe haghē.

Den tijt.

Coeckoecs broot bloeyt meest inden April / ende int beginsel vanden Mey/ als den Coeckoeck begint te roepē. En men vint bi experientie / so wanner dit cruyt overuloedelic bloeyt / dat dan in dat iaer groot water comt. *ist waer dat*

D Die natuer ende complexie.

Coeckoecs broot heeft alsulcken complexie ende natuere / gelijk als de Surckel / te weten coudt ende drooghe.

Cracht ende operatie.

Coeckoecs broot is wt nemende goet ghegheten / oft ghesoden ende gedroncken / den genen die een crancke onstercke maghe hebben. Item den ghenen die gebroken sijn. Het is oock goet om te heylen alderhande wonden / ghesweer / ende fistelen / ende sonderlinghe tot vuyl monden. Het verlaet den dorst. Ende in somma het heeft alle operatien ende duechden / die men den Surckel toegheeft.

D iij

Van Twee

*Wist ich niet, maer
kan wel op gelit worden.
ist doch wel wonder.
want dat vuer ist.*

*een onstercke
maghe
robben,
gebroken,*

Van Tweeblat.

Cap. CCXIII.

Den naem.

2

Weebladt heeft dien naem ter causen van sijn bladeren/ want het en heeft niet meer dan twee. Daerom denck ick dattet dat Ophris is daer Plinius af scrift. Somsighe hebben dit cruyt voor Persoliata ghehouden/ maer sij dolen.

Tsaetsoen.

Ophris Plinij. Tweebladt.

Dit cruyt heeft eenen enckelen steel/ die is ront/ ende is met twee bladeren ghechiert/ die ghelijcken den grooten Wechbreede. Vande midden vanden stele tot bouen toe wassen sijn bloeme/ die doen haer op ghelijck vogelkens/ ende sij sijn gruengeel van coluere/ ende daerwt kijcken twee cleyn dingeskens/ gelijk als tongeskens. De wortel heeft veel veeselingen/ geschranckelt ende door malcanderen ghewonden/ ende is goet van ruecke.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Tweebladt wast gheerne op vochtighe beemden die aen de bergen gheleghen sijn.

Den tijt.

Tweebladt bloeyt inden Mey ende in Junio/ ende daerna verdwijnet.

Natuer ende complexie.

Tweebladt is werm ende drooge/ dwelck men wt sijnen smaect mercken mach/ want hi is suet ende taey.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt adstringeert/ daerom so heylet de wonden en sweeren/ ghelijck dat Cullekens cruyt/ oft cleyn Maencruyt. *Had een klein vertuyt in*

Wonden en

Van Scharleye.

Cap. CCXV.

Den naem.

Charleye wordt in Griecscher ende Latijnscher spraecke Oimum gheheeten/ ende daertoe Geminalis/ ende in der Apoteken noemptmense Gallitricum. De oorsake en deredenen van alsulcke namen hebben wij eens deels in onsen

Van Scharleye.

Cap. CCXV.

Al onsen Latijnschen boeck vande cruyden verclaert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Scharleye/tam ende wildt. De wilde Scharleye oft wildt Boelkens cruyt is der Samie van stelen/bladeren ende bloemen gelijk. Dat onderscheedt van beyde dese geslechten sullen wi hierna bescrijuen.

Haetsoen.

De tamme Scharleye heeft eenen viercantighen steel/die is ontrent eenen cubitus lanck/ende bruyn van onder op. Sijne bladeren sijn heel

Orminum sativum.

Tamme Scharleye. scharlach

Orminum sylvestre.

Wilde Scharleye. scharlach

Broewende ghehayt/ende sij riecken sterck/ende sij sijn asschenverwich gruen. Sijne bloemen sijn wit/blawverwich/ende sij sijn den Samie bloemen niet onghelyck. Naedat de bloemen af gheuallen sijn/soo comet dat saet/dat is swert ende lanckachtich/ende het leyt in huyskens/die hanghen nederwaert. Sijn wortel is houdtachtich ende geel. De wilde Scharleye is der tamme met stelen/bladeren/ende saet wat gheelijck/want den steel is viercantich/row/ende ghehayt. De bladeren sijn

^{vrouwen doen baren}
Men sal nemen scharleye bladeren quaden ofte wryuen die in den Luyghen den Sa-
dis op den vrouwen naidel dat kind moet dan den haer al waert seghen doot.

Den Sauer bladeren wat ghelijck. De bloemen sijn van coluere hemelblaw met purpurbruyn ghemengt / ende ghekrumpt ghelijck als eenen Arendts beek. Dat saet is rondt ende geel / ende het leyt in huyskens. De wortel is hondtachtich / ende swert van coluere.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Scharleye plantmen inde hoven. De wilde wast op ongheworde velden / ende schier oueral inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Scharleye bloeyen in Junio / ende sij leuen dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Beyde de Scharleyen sijn werm ende redelijcken drooghe / dwelck men aen haren sinaeck wel mercken mach / want hij adstringeert ende is bitter. *Scharleye grof, klein, wild, ist warmer kindt trichter Natuer.*

D

Cracht ende operatie.

*Erugget Lief
om bijslapen.*

Dat saet vande tamme Scharleye met wijn ghedroncken / brenghet lust om bijslapen. Als ment met hueminc mengt / so benemet de donckere heyt der ooghen. Als ment in water siedet / so doetet een geswel vergaen / ist dat ment daerop leyt. Sulcken cracht heeft dat cruyt oock / als ment in deser manieren vseert. De wilde Scharleye is tot alle dingen crachtigher dan de tamme. De bladeren van beyderley gheslechten in stucken ghestooten / besonder op haer seluen / oft in water ghesoden / die trecken de splinters ende doornen wten lijue / als men se daerop leyt. Sij verteerren / ende doen scheyden alderhande gheswel. Die Bletter geniet nien Tag mach einaiden den ersten Tag eins den andern zwey den drien drey, vint also bijslapen den nieniden Tag, nien Bletter, er wirt ledig aller febres.

gheswel.

*voor alder
febres*

Van Eruen.

Cap. CCXVI.

Den naem.

Eruen / die heetmen in Latijn Eruum / en in Griecx Orobus. Het is den Apotekers onbekent / want si nemen Wissen daervoor / maer sij dolen.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Eruen / tam ende wildt / ende sij sijn onderscheyden van bloemen / vrucht ende wortel / also wij hier na breeder verclaren sullen.

Gaetsoen.

De tamme Eruen dat is een ghewas / dwelck niet hooghe en wast / het is reeder ende dunne. Het heeft smael bladeren / en witte / ende blawachtighe bloemen. Ende als de bloemen afvallen / so volgen daer hawkens nae / die sijn breedtachtich ende bijnae rondt / ende daerinne leyt wit saet / dat is so groot als een Roomsche Erwote / maer het is cantachtigher /

Van Eruen.

Cap. CCXVI.

Orobus. Witte Eruen. Eruum syluestre. Roode oft wilde Eruen.

B tigher/ende niet rondt. De wortel is geel/ende heeft veel veeselingen. De wilde Eruen sijn den tammen met cruyde ende met stelen heel ghelijck/maer de bloemen sijn root/ende beneden/ende inde middel blauw ende geel. Sijn hawkens sijn smal/ende veel langer dan de tamme. Dat saet dat daerin leyt/dat is rondt/ende swert oft grawachtich. De wortel is dicke ende hondtachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

De Eruen wassen gheerne op magher dorre eerde. De tamme moet men inde hoven setten. De wilde wassen op sommighe ackers/en in hegghen ende haechbosschen.

E Den tijt.

Beyde de gheslechten van Eruen bloeyen in Junio ende Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

De Eruen sijn werm inden eersten graet/en drooghe inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

Als yemandt seer veel Eruen eedt/so maken sij pine int hooft/sij lare ^{maken int hooft} ren den bnyck/ende lossen bloet met de vrije. Alsmense siedet/ende den ^{lossen bloet} ossen voorsedt/so worden sij vet. Eruen meel met hueninck ghemengt/ ^{ossen worden} ende ^{botbande} ^{Eruden}

*Des syradon gebrandter Eruden, oder der Bruijsen darynne crimmant.
gesotten; sij ket die vervoornen fieson wien juckem doß gantzem libb;
darmit gebüßet.*

De ende een Electuarie daeraf ghemaect / die is goet voor de ghene die veel taey vochticheyt/humoren/ende fluymen op de longen/ende op de borst vergadert hebben. Het suyuert de sweeringhen / het doet de sproet vergaen / ende ander plecken / die een mensch aen sijn lijf ende in sijn aensicht mach hebben. Dat Eruen meel maect dat de vlceratien niet voorts en eten. Het versaecht de herde vrouwen borsten. Als ment in wijn te weykeleyt / ende appliceert / so gheset tgene dat ghebeten is van menschen / honden / ende slangen. Met azijn ghetempert wesende / so versuetet dat crimpfel / de pijnlickheyt des ghenoechs / ende de droppelpisse. Het verdrijft den iueckfel / na dattet ghesoden is / ende daer mede ghestreken.

sproeten en
plecken
vergaen
aen de menschen
lijf sijn
ghesoden
menschen.

Van ghemeyn Peterselie.

Cap. CCXVII. ^{soeck} *Van de peter selie. 154.*

Den naem.

De ghemeyn Peterselie daer wij hier af spreken / die is in Griecx geheeten Oroselinon / en Petroselinon agrion / ende in Latijn Apium montanum / ende Petroselinon syluestre. De Apotekers heetent simpelijken Petroselinon / ende sij hebben meest ghehouden voor dat oprecht Petroselinon Macedonicum / also wi dat in Latijn seer breet verclaert hebben.

Oroselinon. Gemeyn Peterselie.

Tsaetsoen.

De gemeyn Peterselie en heeft niet meer dan eenen steel / die is rondt / comende wt een teeder / cleyn geel wortelken / en heeft veel tackkes / die breyden haer rondsomme wte / ende daer op staen cleyn / gruen / wtgesneden / ghekerelde bladerkens / der wilde Peterselie / oft Cicuta niet onghelijck. Het heeft witte gecroonde bloemkens / geelijck als de Cicuta / maer sij sijn cleyn der ende teerder. Sijn saet is lancachtich / scherp op de tonghe / teeder / ende goet van ruecke / den Roomsen Comijn ghelijck.

Plaetse daert wast.

Die Peterselie en wasset bouen in Duytschlant niet van hem seluen / hi moet daer inde bouen gheplant worden. En so ist met meer ander cruyden / die in de lant int wilde wassen /

ende

Van gemeyn Peterselie. Cap. CCXVII.

Ende in ander landen moet men se saeyen oft planten.

Den tijt.

De ghemeyn Peterselie bloeyt in Junio ende Julio / ende leueret dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Dese Peterselie is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden.

Cracht ende operatie. Die Wirtel ~~and~~ kranck gebure dem kock, der

Dat saet ende de wortelen van de ghemeyn Peterselie in wijn gheso- ^{damen dem} den ende ghedroncken / daermede lost de vrïne. Sij brenghen den vrou- ^{apotecker.} wen oock haer maentstonde / als men se in deser manieren vseert. Men vseertse oock inde medicijnen die men bereyt teghen tvenijn. Item tot medicijnen die verwormen / ende de vrine lossen. In somma dese Peter- ^{Lossen vrine.} selie heeft alle de operatien ende virtuyten / die men der Eppe toegheeft / alsoo wij in sijn Capittel daeras scrijuen sullen. Dese Peterselie vseert ^{ist goet boordoy} men oock seer inde kuecken / ende dat niet sonder sake / want sij is goet te- ^{Maghen} ghen de inflatien der maghen / sij maect goede digestie / sij oepent de mil ^{uult de rinde} te ende de leuer / sij scheydt quade humoren. En heeft meer ander opera- ^{leuer.} tien die wij int Capittel vander Eppe vertellen sullen.

Van Carnoillyen. Cap. CCXVIII.

Den naem.

A Ghene dat wij hier Carnoillyen noemen / die heeten in Griec Va ende Va / ende in Latijn ende inder Apoteke heet men se Sorba. Sij sijn seer row en amper inde kee- ^{le} le als men se eedt.

Geslacht.

Men vindt drijerhande Sorba. Dat eerste geslecht heeft gants ronden appelen oft vruchten. Dat tweede heeft langachtighe vruchten ghelijck eyeren. Dat derde heeft vruchten die sijn aen den steel scherp / ende bouen breedt gelijck als een peere. Ende die machmen Sorbpeeren noemen / ende die staen hier ghesignreert.

B Maetsoen.

Sorba dat is eenen hooghen boom / met eenen oprechten / bruynen stam. Sijn bladeren wassen aen eenen langhen steel / rijghelinghe deen neffens dander / altijt deen teghen dander wtghespreyt ghelijck als vlue ghelen / in maniere als oft niet meer dan een bladt en ware / ende bouen ist een onghelijck bladt. De bladeren sijn lanckachtich / rondsomme ghefertelt / ende sij sijn den Lauwerbladeren niet seer onghelijck / wtghenomen dat se corter sijn. De bloemen sijn wit gelijck als bloeyfel van Hop- ^{pe.} pe. De

n Carnoillyen.

ten sijn rondt ende lang
ghesfaetsoneert ghelijck
also geseyt is. De wortel
diep in deerde/ nochtans
ende sij en verderft niet

aetse daert wast.
carnoillyen wassen gheerne
e condeplaetsen / en oock
heit.

Den tijt.

ba leueren haer vruchten
in September.

Maer ende complexie.

ba trecken te samen ghe-
Mispelen / maer sij en sijn
achtich.

Cracht ende operatie.

De onrijpe Sorben in stucken ge-
smeden ende inde sonne te droogen ge-
leyt/ende dan ghegheten/die stoppen
den loop des buycr. Dat meel van de
se appelen inde spijse ghenuttet / heeft
desghelijcke cracht. De Sorben peeren ghesoden ende gedroncken / stop-
pen den loop des buycr. Maer men sal dese vrucht niet te veel vseren in
der spijse/dan alleen als medicijne. Want sij dienen beter inde medicijne
dan inde spijse.

Grijce loop
stoppen.

Stoppen den loop
des buycr.

Van Watertongheskens. Cap. CCXIX.

Den naem.

A

Watertongheskens heet men also ouermids sijn figu-
re ende gedaente. In Griec mach ment Ophioglosson
heeten / ende in Latijn Lingua serpentina / twordt oock
gheheeten Lancea Christi.

Haetsoen.

Dat Watertonghesken en heeft niet meer dan een bladen / dat is vet
ende dicke / vander lengde van eenen vingher / den cruyde van Water-
wegerick wat ghelijck. Onder aen dit bladen cruypt een cleyn steelken
wt / daerop wast wat groens dat is gelijk een scherp watertonghesken.
De wortel is geel ende vol veeselen.

plaetse

Van Natertonghesken.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Natertonghesken vindt men in ommighe beemden die op berghen gelegghen sijn.

Den tijt.

Dat Natertonghesken vindt men meest inden Mey / daernae soo verdwijnet / ende men sietet niet meer.

Natuer ende complexie.

Dat Natertonghesken droocht sonder groote hitte.

C Cracht ende operatie.

Dit cruyt dient wel tot de wonden / want het treckt toe ende heylt de wonden ^{wonden} binnen luttel daghen / ghelijck als ^{heylt binnen} de Waelwortel. Ende het dient seer ^{luttel daghe.} wttnemende wel tot alderhande hittige quade vlcerationen. Het verteert oock dat gheswel / ende doet dat scheyden / alsment met verckens liefe mengt / ende daerop leyt.

Dort wort dat gesoek.

Van cleyen Clissen.

Cap. CCXX.

Den naem.

A Dit cruyt heet men in Griecx Xanthion / en Phasganon / en in Latijn Xanthium. Bi onsen tijden heet ment Lappa minor / en Lappa inuersa / en in duytsch noempt ment cleyen Clissen / Algoye / ende Bedelaers luyfen. De oorsaken van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel / die is eenen cubitus lanck / vet / hoeckachtich / ende met veel tickens bespraeyt. Sijn bladeren sijn den Melde bladeren wat ghelijck / ende sij sijn ghekertelt / hebbende eenen smaek gelijck Hofkerse. Sijn vrucht is rondt / ende so groot als een Olijue / ende stekende gelijck eenen eghel / ende blijft aen de cleederen hangende. De wortel is root / ende vol veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Xanthium wast in vette plaetsen / in putten / ende wtghedroochdepoele.

E ij Den

Van cleyne Clissen.

Cap. CCXX.

Xanthium.

Cleyne Clissen. *Klein Kletten*

B

Den tijt.

Xanthium brengt sijn vruchten in den Herst / ende dan behoort men die te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Xanthium is werm ende drooge / also wi dat met redenen gethoont hebben in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden.

Cracht ende werckinge.

C De vrucht van desen cruyde salmen vergaderen als sij noch niet heel rijp en is / daerna so salmen se stooten ende in eenen eerden pot bewaren / ende lauw water daerop gieten / ende die schoon geel hayr wilt hebben / die sal sijn hoest daer mede bestrijcken oft wasschen. Sommighe nemen wijn daertoe. De vruchten als sij ghestooten sijn / so verteren sij dat gheswel / als men se daer op leyt.

geel hayr

gheswel

*Da klein kletten is sijn dat man in inder zonnij frucht in herst
sijndt al ghestrooken sijn / so behoort men in herst dat jar sijndt al over
sijn kletten so behoort men
thouwing al over sijn kletten*

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Den naem.

A

Ottoen oft Boomwolle is van Plinio en ander Latijnsche meesters Xylon ende Gossipion ghenoept. Inder Apoteken heet ment Cotum / Bombar / en Bombasum.

Maetsoen.

Cottoen is een ghewas dat heeft bladeren ghelijck Wjingaert bladeren / maer sij sijn cleynder. Die bloemen sijn geel / ende inde middel purpurbruyn / ende rondt somme doorsneden. Sijn vrucht is ghesaetsoneert ghelijck een ghebaerde note / ende is vol edel wolle oft cottoen / daer af spint men schoon wit lijn waet / alsoo men dat in dese figure claerlick sien mach.

Plaetse sijnder wassing.

Cottoen wast in Egypten / in Candia / in Poellien / ende Maltha. Men plandten nu oock hier te lande / ghelijck als meer ander vreemds ghewas.

Den tijt.

Dat Cottoen boomken is alsoo vruchtbaer / dattet ter stontt bloemen

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Xylon.

Cottoen.

V men ende vruchten bij malcanderen heeft / soo haest alst groot ghenoech wort / dat is ontrêt den tijt van twee maenden / ende dit doetet so langhe / tot dat hem den couden winter ouer den hals compt.

Natuer ende complexie.

Cottoen is werm ende vochtich / also dat Serapion bewijst.

C Cracht ende operatie.

Dat sap vande bladeren gheneest den loop der ionghen kinderen / ende doet dat criemsel cesserem. Dat saet is goet teghen den hoest / ende ander passien der borst. Set vermeerder oock dat mannelick saet. Met de olie die van dat saet ghemaect is / verdrift men dat sproet / ende ander masen ende plecken int aensicht.

Van Paddenbloemen.

Cap. CCXXII.

Den naem.

A

Paddenbloemen heet men oock Padden Dille / ende wilde Chamille. In Griec Parthenion / ende Amaracon. In Latijn Parthenium / Amaracum / Solis oculus / Cautata / ende bij onsen tijden Cotula fetida / daeromme dattet sterck rieckt.

Haetsoen.

Padden Dille is der Chamille in alder manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren grooter sijn / ghelijck wesende den oppersten bladeren van Coriander. Sijn bloemen sijn oock groter dan Chamille bloemen / en sijn stincken. Dit is dat Parthenium daeras dat Dioscorides scrjft / also wij dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden bewesen hebben / daer mach hijt lesen diet verstaet ende daertoe lust heeft.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast int Cozen / aen den wech / ende aen de canten vande hoven.

Den tijt.

Padden Dille compt vroech wt inde Lenten / ende duert bijcans den gheheelen somer met cruyt ende bloemen.

E iij

Natuer

*padden Dille
is der Cha-
mille
ghelijck.*

Van Paddebloemen.

V Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende inden tweeden drooge.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht ende ghepul-
uerizeert/ende daeraf twee drachmen
(alsoo Actnarius beschrijft) met hueninck
ingenomen in Orymeli/lost de
swerte galle/ende de sluymen/ende

iaecht dat af door den camerganck.
Dit cruyt is goet voor de ghene die eenen
corten adem hebben/ende die melancoliens
ende swaermoedich/oft

truerende sijn. Dat cruyt sonder die
bloemen in water ghesoden ende ghe-
droncken/is goet den ghenen die den
steen hebben/ende die cort van adem
sijn. Als de moeder dick geswollen en
de verherdt is/soo salmen dit cruyt in
water sieden/ende daerin sitten. Dit
cruyt met den bloemen gruen ghestoo-
ten/is goet teghen dwilcht vier/ende

ander hittich gheswel/alsment daer-
op leyt. Het verdrijft oock de croppen/alsment mengt met hinnen smout/
ende daerop strijct. Alst ghedroocht is/ende met hueninck oft azijn in ge-
nomen wort/so ist goet tegen de draeyinge oft swijmeringhe int hooft.

Cap. CCXXII. *Kroten vill*
Parthenium. Paddebloemen.

Van Salomons seghel.

Cap. CCXXIII.

Den naem.

Salomons seghel heet men in Griec ende Latijn Polygo-
natum. Ende inder Apoteken Sigillum Solomonis.
Sommighe heetent oock Witte wortel/ouermids dient
dat sijn wortel wit is/ende om dattet veel ioncturen en-
de knopen heeft.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft breede bladeren/ende dander
smalle. Anders so sijnse malcanderen seer ghelijck/also wij dat hierna
claerlick beschrijven sullen.

Laetsoen.

Den breeden Salomons segel heeft eenen steel die is rondt en teeder/
ende op beyde syden met schoon gruen bladeren becleedt/die welcke den
Lauwer

sorten adem.

truerigheyt
der menschen.

Wilt men

gheswel. die
guttich sijn

Van Salomons segel.
Polygonatum latifolium.
 Breeden Salomons segel.
Groß Weißwurtz

Cap. CCXXIII.
Polygonatum angustifolium.
 Smallen Salomons segel. *klein Weißwurtz.*

B Lauwerbladeren gelijk sijn/maer sij sijn breeder ende caelder/somtijts
 thien oft twee faen eenen steel/ende sij smaken gelijk als Queappelen/
 maer sij adstringeren. Tusschen de bladeren wassen schoon witte bloe-
 men met gruen ghemengt/van faetsone ghelijck als langhe schellen/en-
 de dier isser altoos meer in getale dan de bladeren/want wt elcken hoeck
 vande bladeren sluypen twee/drij/vier/oft meer bloemen wte. Ende
 als die ghenoech gebloeyt hebben/so comen daer wt roode greynen/die
 sijn eerst groen/ende daerna worden si swert. De wortel is wit/weeck/
 lanck/knoopachtich/vinghers dicke/ende daeraen hangen veel veeselin-
 ghen. Den smalen Salomons seghel is den voorsyden cruyde wat
C ghelijck/maer sijn bladeren sijn veel smaelder/ende dier staeter vine aen
 elck ioncture. Sijn bloemen sijn gruenachtiger dan de bloemen van den
 breeden Salomons seghel/sijn greynen oft knoppen sijn bruynder. Die
 wortel en is niet so groot/noch so vol knobbelen als deerste.

Plaetse haerder wassinghe.

*Beyde dese geslechten van Salomons seghel wassen op bergen/ende
 deint woudt. en boschen en doncker plaatsen, en neien de canten vande velden.*

Den tijt.

*Beyde dese cruyden bloeyen inden Mey/ende dan machmense ver-
 gaderen.*

D

Die natuer ende complexie.

Salomons segghel heeft een ghemengde nature/want het adstringeert eens deels/ende is oock wat bitter/ende scherp op de tonghe.

Cracht ende werckinge.

a lderley plock
en sijn te sijn
lijf onvull
te vordrighen

De wortel gheneest ende heylt de wonden/als men se gruen stootet/ende daerop leyt. Sij verdrift oock alderley sinetten ende plecken wt den aensichte/ende oock ouer alle dlijf. Desghelijc doet oock de dorre wortel in water ghesoden/ende daerna een doeccken in dat water nat ghe- maect/ende daermede ghewasschen.

Van Eycken varen.

Cap. CCXXIIII.

Den naem.

A

Eycken Varen heet men oock Boom Varen/ende Engel- soet/het heeft op deen sijde seer veel cleyn gheel droppels- kens. In Griecx ende Latijn heet ment Polypodium/ende de Filicula. De Apotekers hebben den Griecschen naem Polypodium behouden. De oorsake en redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Polypodium. Eycken Varen.

110 of 107th Baron. 227.

Polypodium is een cruyt ontrent een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Varen cruyde gelijk/ende sij sijn ghefertelt/staende altijt paer en paer aen ghehayrde ronde stelen/ende dier wassender veel wt een hayrachtighe/ cruypende/ronde/knoopachtige wortel/hebbende veel cleyne veeselskens.

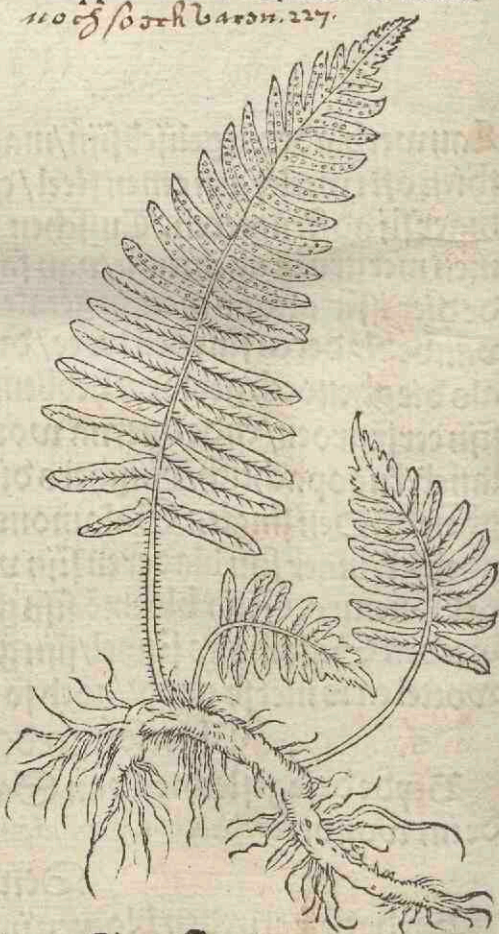
Ende dese wortel is buyten swert/ende binnen gruen/ende sij heeft eenen gemengden smaect/bitter ende soet door een. Si en crijcht gheen stengels noch bloemen.

Plaetse daert wast.

Eycken Varen wast int wout/het vliddert ende cruypt ouer de mossachtighe steenrooten. Item aen de stammen ende wortelen der boomen/ende sonderlinge vā Eycken boomē. Men vindet oock op seer oude Wilghen.

Den tijt.

Dit cruyt salmen vergaderen int leste van Augustus.

Natuer

Van Eycken Varen.

Cap. CCXXIII.

C

Natuur ende complexie.

Eycken Varen is suet ende scherp door een / ende daerom so drooget sonder enich bijten.

Die cracht ende operatie.

De wortel yseert men in medicijnen / ende als men se met eenen kiecken oft hoen siedet / oft met Beete oft Maluwe / ende dat sop daer af nuchteren werm gedroncken / dat lost door den camerganck alderhande galle ende slijmicheyt. Desghelijc doet sij oock / als men se dorret ende puluerizeert / en een drachma swaer met Meede in neemt. De wortel van Polypodium met hueninck ghestooten ende gheappliqueert / is goet den ghenen die haer ouerreyct hebben / en als de ioncturen oft coten wt een sijn / ende sij gheneest de clouen van de handen ende voeten. Men mach dese wortel oock in water te weycke legghen / ende dat sap daer wt douwen / ende dat selue sap purgeert oock. Dese wortel ghepuluerizeert / ende inde nuese ghedaen sijnde / dat verteert dat ouertollich vleesch dat inden nuese wast / dwelck men Polypus heetet.

alderhande galle.

niese.

Van Malroue.

Cap. CCXXV.

Den naem.

Malroue heet men in Griec Prasion / en in Latijn Marrubium / en inder Apoteke Prassium. Sommighe heetent witten Andoren.

Faetsoen.

Marrubium is een ghewas met veel tacken / die alle wt eender wortel comen. Sijn stelen sijn viercantich / wit ende gheshayt. De bladeren sijn rondtachtich / bijna van faetsoen ghelijc eenen duym / ende sij sijn bleeck groen / gheshayt / gefronsselt / ende bitter van smake. Sijn bloemen sijn wit / staende in scherpe huyskens rondsom den steel / in ordinancie deen bouen dander / van faetsoen ghelijc eenen wortel. Na dat de bloemen af gheuallen sijn / so vindt men in dese huyskens rondt ende row saet. Sijn wortel is swert / ende daeraen hanghen veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Malroue wast geerne op ongheworde eerde / bij de mueren / ende tuynen / ende oude hof steden.

Den tijt.

Malroue bloeyt in Julio / ende leuert als dan oock sijn saet.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is perfectelick werm inden tweeden graedt / ende drooge in den derden.

Cracht ende operatie.

De bladeren van Marrubiū met dat saet in water gesoden en gedroncken / is goet voor de ghene die cort van adem sijn / en die hoesten / ende die

die Bladder / dacht door danden in Wijs gesotten / wordrooghen.
 Rondgetruinck met Koniglijst saet gūt sijn abnemen van husten. Voorden
 Varen cruyt tischen 2 lief vrouwen gepluct en onder get bedde
 geleijt verdrift want lijfen.
 Hoosten
 Voor want
 lijfen.

Van Malroue.

Cap. CCXXV.

Marrubium. Malroue.

E wtdrooghen. Desgelijcx doet ooc dat sap/alsmen dat wt de gruen bladeren dowt oft perst/ende dat met hueninck ghetempert/ende ghelijck als een Electuarie inghenomen. Als sij met dorre blaw wilde Lelien ghemengt worden/so lossen sij de groue vochticheyt ende humoren die op de borst vergadert liggen. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/oepen die verstopte leuer ende milte. Sij brengen den vrouwen haer siecte/ende lossen die Secodina. Si sijn goet voor de vrouwen die swaren arbeyt hebben/ende voor de ghene die van naderen ghebeten/oft die venijn ghedroncken hebben. Nochtans sijnse schadelic der blasen en den nieren die ghequetst sijn. Desghelijcken operatie heeft oock dat sap vande bladeren. Dese bladeren met hueninck gheapliceert sijnde/die suyuieren de oude vuyt vlcerationen/ende sweerende naghelen/ende si maken dat de sweeringhen niet voorts en eten. Sij versaechten die pine der sijden/alsmen se daerop leyt. Dat sap maect claer ooghen/alsment met hueninck daerop strijct. Als men dat inde ooren doet/so vergaet de pijn der ooren. Die bladeren met dat saet en met hinnen sinout gemengt wesende/verteeren de croppen/alsmen dit daerop leyt. De voorseyde bladeren gedroocht/ende met azijn ghemengt wesende/die suyuieren ende ghenesen de quade cranwagie. In somma/dit cruyt suinert/purgeert en verteert.

Van Verbene.

Cap. CCXXVI.

Den naem.

Verbene heet men Isercruyt om dat men dat yser daerme de hert maect. In Griecx heet ment Peristereon/Sierabotane/in Latijn Verbenaca/Columbaris/Columbina/Herba sanguinalis/ende bij onsen tijden inder Apostelen Verbena. De redenen van alle dese namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert/aldaer salmen se bescreuen vinden.

Geslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Verbene/te weten/manneken ende

Van Verbene.
Verbena.
Isercruyt manneken.

Cap. CCXXVI
Verbena supina.
Isercruyt wijfken.

B ken ende wijfken. Dioscorides noempt dit cruyt Recta / ende Crista gal-
linacea / dat is te segghen Hanencam / om sijn bladeren wille / die gheker-
telt ende ghesneden sijn ghelijck als eenen Hanencam. Recta / dat is te
segghen / oprecht / daeromme dat sijn tacken oprecht ende strack op was-
sen. Dat wijfken heet men in Latijn Supina / om des wille dat sijn
tackens een luttel nederwaerts hanghen. Dat onderscheedt dat in dese
twee gheslechten meer is / dat sullen wi hierna badt beschrijven.

Maetsoen.

C Dat manlick Verbena wast gemeynlick anderhalf Sannelanck / en-
de somtijts oock hoogher. Het en heeft ghemeynlick niet meer dan eenen
enckelen steel / daerwt sluypen de bladeren die sijn geclouen / ende op deen
syde wit / ende elck bladt ghelijck wel eenen hanencam. De bloemen die
bouen op de ruyfkens oft tackens staen / die sijn gheel / ende dat worden
cleyn huyskens / daerinne leyt gheel cleyn sadeken. Dit cruyt heeft oock
een enckel wortel / die is wit / ende heeft veel veeselinghen. Dat wijf-
ken wast eenen cubitus hooghe / ende somtijts oock hoogher. Sijn ste-
len sijn viercantich / ende daerop wassen bladeren die sijn gheclouen / en-
de den Eycken looue niet seer onghelijck / maer sij sijn smaelder en cleyn-
der / rondtsomme ghekertelt / ende op deen syde wit oft grawachtich.
Int

Van Woudtvaren. Cap. CCXXVII.

Den naem.

A Woudtvaren heet men in Griecx Pteris oft Pterion / ende in Latijn Filix. Den Latijnschen naem blijft noch in der Apoteken duerende. De oorsaken en redenen van dese namen staen inden Latijnschen Herbario geallegeert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechten van Woudtvaren / te weten / manneken ende wijfken. Dat manneken heet men in Latijn Filix mas / ende dat wijfken Thelypteris / en Filix femina. Maer dat onderscheedt dat tusschen dese twee gheslechten van cruyden is / dat suldi hier nae bescreuen vinden.

B

Ghaetsoen.

Dat manlick Woudtvaren en heeft geen stam / noch bloemen / noch saet. Sijn bladeren comen wt eenen steel / die is een elle lanc / ende si staen ob beyde syden wtgebreyt gelijk als twee vliegelen / ende sij syn rondsomme ghekertelt / ende op de sijde ter eerden waerts syn sij bespraeyt met veel cleyn ronde tickens / de welcke als sij rijp syn / so worden sij swert / ende sij vallen af. Daerom so ist dat sommighe dese tickens vergaderen in stede van Varen saet / maer het en is geen saet. Den smaect vande bla

Filix mas. Woudtvaren manneken. Filix femina. Woudtvaren wijfken. *noch soek Varen. 223.*

E deren is wat sterck. De wortel is buyten swert/ende dick/ende lanckachtich/hebbende veel ionghe dodekens. Alsmen dese wortel doorsnijdet/so siet men op beyde de syden vanden snede/taetsoen van eenen swerten ontploken voghel/ghelijck als eenen arendt/dwelck ick ende meer andere dickwils waer genomen/ende also bevonden hebben. Dat wijfken heeft bladeren gelijk als dat manneken/op beyde syden wtghespreyt ende gekertelt/nochtans en hangen sij niet op eenen besonderen steel/maer wt eenen enckelen/langen/calen/gruenen stenghel comen veel tacckens/daeraen wassen de bladeren. Het en heeft oock noch bloeyssel/noch saet. De wortel van desen cruyde is lanck/ende buyte swert/sij cruypt ter syden dweers ende verre wt in deerde.

D

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat manneken wast oueral in doncker/vochtighe/sandachtighe eerde/daer veel lomber is/ende inde dalen/desgelijck oock aen sandbergen/en int woudt alderlieft. Dat wijfken en vindt men niet oueral/maer het wast in bosschen die hooghe ligghen/ende op de berghen.

Den tijt.

Dese cruyden salmen in den Herft vergaderen.

Natuur ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooge/dwelck aen haren sinack goet om mercken is/want hi is bitter/ende treect een luttel te samen.

Cracht ende werckinge.

E De wortel van dmanneken ghapuluerizeert/en daeraf vier drachmen met Meede gedroncken/dat lost de wormen wt den lijue. Ende om de operatie stercker te maken/so machmen een half drachme swerte Nieswortel daertoe doen. Dese wortel in wijn gesoden ende ghedroncken/is goet voor de miltsuchtighe. Maer de vrouwen sullen haer van dese wortel wachten/want sij beledt de ontfanckenisse/ende sij doodet de vrucht in moeder lichaem. Dat puluer van dese wortel droocht ende gheneest die oude vlcerationen wter maten seere/sonder eenich bijtinghe. Dat wijfken heeft desghelijcke operatie. Sijn wortel gepuluerizeert/ende met hueninck in maniere van een Electuarie ingenomen/lost de breede wormen wt den lijue. Ende alsment met wijn drij drachma swaer in neemt/so verdrinet de ronde wormen wt den lijue. Het maect ooc de vrouwen onvruchtbaer. Alsmen de bladeren/de welcke eerst wtcomen/gelijc als ander gruen cruyden etet/so maken si saechten camerganck. Si lossen eerst de galle ende daerna dat water. De bladeren dooden de wantluysen/en sij verdrinen de nateren/ende ander onsuuer gedrochte. Daeromme so behoort men dese bladeren onder de beesten te stroyen/so sijn se seker dat haer gheen quaet ghedierte schaden en mach. Den roock van

dese bladeren verdrift oock de nateren/ende dier ghelijcke ghespuys ende gewormte.

Van ghelijcke ghespuys ende gewormte. *Van* ghelijcke ghespuys ende gewormte.

Die alten sagen, dass das farnkraut seinen samen bringe, so schreibt doch Hieronymus Tragus, dass es oftmals auff S. Johannis Baptisten nacht hat vortheubelt. Und das farnkraut gelugt, und gab das morgenst ligen freuden. - lusten in dem goetstigen garten. 250.

*door de
vrouwen.*

*door de milt
suchtighe.*

*lost de
wormen.*

*maect de
vrouwen
onvruchtbaer.*

*verdrift de
wantluysen
en bloeyen.*

Van Verckens Venckel.

Cap. CCXXVIII.

Den naem.

Dit cruyt heet men oock Verckens steert/ende Solffer wortel/daeromme dat wter wortel sap compt/dat is den solffer gelijk. In Griecx ende Latijn heet ment Peucedanus. Inder Apoteken heet men dit gewas Feniculus porcinus. Maer waerom dat dit cruyt in Griecx ende Latijn Peucedanus gheheeten is/daer af hebbe ick in mijnen Latijnschen Herbario veel ghescreuen.

Haetsoen.

Verckens Venckel heeft eenen dunnen teederen steel/den Venckel niet onghelijck. Onder aen den steel bij der wortele heuet veel bladeren/die staen enghe in malcanderen gelijk als de Venckel bladeren/maer sij sijn groeter ende breeder. Sijn ghecroonde bloemen sijn gheel. Dat saet is breed. De wortel is buyten swert/binnen wit/lanck ende dicke/ende heeft eenen stercken rueck/ende is vol saps/dwelck/alsoo wij gheseyt hebben/den solffer ghelijck is van coluer ende van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Verckens Venckel wast op de berghen.

Den tijt.

Verckens Venckel bloeyt in Julio en Augusto/ende leuert daerna sijn saet.

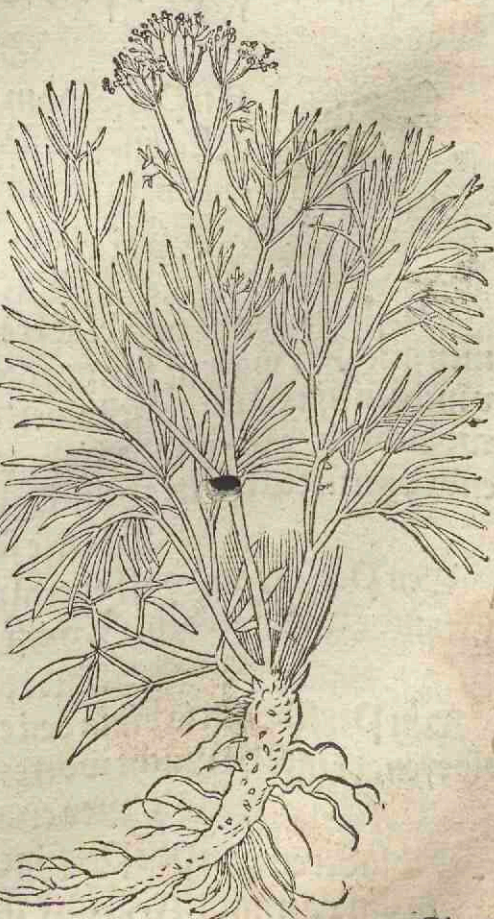
Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelic werm inden tweeden graedt/en droogheint begin sel vanden derden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel ende tsap van desen cruyt de vseert men inde Apoteke/ende si hebben beyde eenderhande cracht ende operatie/nochtas is dat sap wat crachtiger. Alsinen dit met olie van Roosen ende met azijn mengt/en strijct/soo ist goet tot alderhande siecte oft gebreken van zenuwen/en tot den herden slaep/daer men niet wel afen can ontwaken oft wacker worden/tot de swijmelinghe/tot de vallende siecte/tot langduerenden hooftsweer/den cramp/ende Sciatica/oft pijn in de hupen. Het brengt de vrouwen wederom tot haerseluen als de moeder opwaert climpt/

Peucedanus. Verckens Venckel.

alderhande
siecte oft gebreken
van zenuwen.

langduerenden
hooftsweer

S ij

ist dat goet boode
moeder.

holctanden.
die gewas
werd in de
apolke ort
geuscart.

Dist dat sij daer aen riecken. Den roock hieraf/ veriaecht de slangen en de nateren. Alsmint met olie van Roosen mengt/ende inde ooren doet/soo vergaet daarmede de pine en weedom der ooren. Inde hole tanden ghe-
galle.
maect den
mensch sweete.
Esiedtse in water/ en daerna so drinct men dat selue water. De voorseyde wortel gedroocht ende ghestooten/ ende inde onsuuer oude vlcera-
En Perseboom wort in Griecx geheeten Persice melea/ in Latijn Persica malus. Ende hi heetet daerom alsoo/ om dat hij wten lande van Persia eerstwerf hier te lan-
En Perseboom heeft bladeren/ die sijn den looue van Amandelboos-
En Perseboom wort eerst inden Herst rijp/ en sij verrot haest.

Van Perseboom. Cap. CCXXIX.

Den naem.

En Perseboom wort in Griecx geheeten Persice melea/ in Latijn Persica malus. Ende hi heetet daerom alsoo/ om dat hij wten lande van Persia eerstwerf hier te lan-
En Perseboom heeft bladeren/ die sijn den looue van Amandelboos-
En Perseboom wort eerst inden Herst rijp/ en sij verrot haest.

Haetsoen.

Den Perseboom heeft bladeren/ die sijn den looue van Amandelboos-
En Perseboom wort eerst inden Herst rijp/ en sij verrot haest.

Blaetse sijnder wassinghe.

Den Perseboom wast oueral inde hoven/ende principalick so plant men inde wijngaerden. Hi wast oock geerne bi d'water.

Den tijt.

Den Perseboom is bijna den eersten vande boomen die inde Lenten bloeyen. Maer de vrucht wort eerst inden Herst rijp/ en sij verrot haest.

Natuere ende complexie.

De bladeren van den Perselaer sijn bitter/ ende daerom so moeten sij werm sijn van natuere. Maer sijn vrucht is conditende vochtich inden
tweeden

Van Perseboom.

Cap. CCXXIX.

D tweeden graedt.

Persica. Perseboom.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van den Perseboom gestooten/ende op den navel gheleyt/dat doodet de wormen. Maer anders so scheyden ende verteeren sij alderhande gheswel ende vochticheyt/als men se vseert. De persen ende haer sap wordt lichtelick inde maghe gecorrumpeert/ende om des wille so sijnse schadelick. Daeromme so sal men se voor den eten in nemen/want als men se na der spijsen in neemt/so corrumperen ende bederven sij de spise met haer. Als men rijpe persen row etet voor ander spise/so laxeren sij. Maer de onrijpe persen die noch amper sijn/die stoppen. Drooge persen ghesoden/ende dat sop daer af gedroncken/die stoppen de fluxien der maghe ende des buycks. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert/heylen ende ghenesen de versche wonden/als men daerin stroyt. De persekeerne

Doodet de wormen.

Rijpdelich.

Drooggedroncken.

met olie ende azijn ghestooten/doen de pijn in't hooft vergaen/als men daer mede bestrijct. De gumme van den Perseboom is goet tot den loop des buycks. De selue breekt den steen/als men se met wijn tempert. Als men se met azijn stootet/so gheneest men daer mede quade crampwagie. Met Saffraen ghesoden/versuertet si de swellinghe der keelen/ende verdrijft die rouwichheit derseluer. Dese gumme is oock wt nemende goet voor wijs de ghene die bloet spouwen. Si suyuert oock de borst ende de longhen. Dat bloeyfel van Perseboom met suycker gheconsijt/dat laxiert en purgeert den buyck seer suetelick. Voor binden des buycks sult ghy in eenen blad van den Perseboom de wonden op ghelicht, ende den buyck clagden met een Ey ingegordt.

Van Duyuels melck. Cap. CCXXX.

Den naem.

21 **D**it cruyt heet men in Griec ende Latijn Peplos. In der Apoteken heet ment ghemeynlick Esula rotunda.

Maetsoen.

Duyuels melck dat is een gewas vol wits melcks/en is ghesaetsoneert gelijk als een cleyn boomken/ontrent anderhalf spannel lanc/met veel cleyn tactkens/die sijn becleedt met seer

Sij cleyne

D cleyne bladerkens / ende die sijn den Ruyte oft Cuelbladeren ghelijck. Sijn sadeken dat is cleyne ende rondt / endetis cleynder dan wit Huels saet. Het leyt in cleyne drijvoudighe huyskens oft hawkens gesloten gelijk als tsaet van Wolfs melck. De wortel is lancf ende geel met sommi ghe veeselen. Plaetse sinder wassinghe.

Duyuels melck wast ghemeynlick op de stoppelackers / int cruyt / ende inde wijngaerden.

Den tijt.

Peplos.

Duyuels melck.

Men sal dit cruyt vergaderen inden Vogst int beginsel vanden Herst / ende men salt inde lombre drooghen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inde vierde graet ghelijck als ander Wolfs melck.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van Duyuels melck en wort inder medicijnen niet gheuseert.

Maer men besighet cruyt ende tsaet.

Dit cruyt onder de spijse ghedaen wes sende / maect weeck inden buyck. Dat saet in Meede inghenomen ende ghe droncken / lost de galle ende taey slijmicheyt en sluymē door den camergancf.

Dit cruyt leyt men inde pekel / so scheydet de inflatien ende winden inde milte / inde dermen / en inde moeder. Dat melck purgeert oock ghelijck als ander cruyden / die men Wolfs melck noemt.

*cruyt in spijse
gedaen maect
weeck in de
buijck.*

*Windt in de
miltē dū
dermen
in de moeder
scheydet.*

Van Muysooren. Cap. CCXXXI.

Den naem.

De Muysoorkens / daer wij hier af scrijuen / heet men in onsen tijden Piloselle / om der wolle en des hayrs wille / daer sij mede ghechiert sijn. Maer hoe dese cruyden in ouden tijden gheheeten hebben / ende oft sij die voortijts gekent hebben oft niet / dat en weet men niet.

Geslecht.

De Muysoorkens sijn tweederhande / groot ende cleyne. Dat groot heeten sommige Nagelcruyt / ende dat cleyne noempt men meest Muysoorkens ende Hasenpootkens. Dat onderscheedt datter meer is tusschen dese gheslechten / dat sullen wi hierna verclaren.

Saetsoen.

B

Haetsoen.

Dat Nagelcruyt ofi groote Muyssoorkens leyt met sijn bladeren wtghespreyt op der eerden/ende sij sijn wit van coluere/ende row ende hayrich/ende elck bladt is ghelijck een oore van groote muysen. Sijn stelen sijn anderhalf spannelanck/ende ghehayt/draghende bleeckgeele ghesvulde bloemen. De wortel is eenen vingher lanck/ende heeft veel veeselinghen. Dat cleyn Muyssoorken is met cruyde ende wortel den voorgaenden cruyde gelijck/maer het is veel cleynder. Sijn bloemkens sijn van veelderhande coluer/wit/root/buyn/ende ghespickelt/also dat de figure claerlick wtwijst.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dat groot Muyssoorken wast op sandachtige mager berchskens/en aen de canten vande ackers. Dat cleyn wast op dorre heyde.

Den tijt.

Dat groot Muyssoorken bloeyt meest in Maio ende Junio. Dat cleyn int leste vandē Mey/ende int beginsel van Junio. Dat groot wort noch inden Herst met sijn bloemen geondē. Dat cleyn verdwijnt na dat den voorgenoemden tijt ghepasseert is.

Natuur ende complexie.

De Muyssoorkens sijn werm en drooghe/also dat wel om mercken is Pilosella maior. Groot Muyssoorken. Pilosella minor. Cleyne Muyssoorken.

S iij

aen

Daen haren sinaec/want hi is bitter en ad stringeert/oft treckt tsamen.

Cracht ende werckinge.

De bladeren vande **Aluys** oorkens ghedroocht ende ghepuluerizeert/
ende in de wonden gestroyt / so heylen sij. Desgelyck doet ooc de wortel/
als men se in deser manieren vseert / oft in water siedet en drinct. De voor
seyde wortel in water ghesoden / oft met de spijsse ghegheten / gheneest en
de heylt de ghene die gheschoort oft ghebroken sijn. Desghelycke opera
tie heeft oock dat sap dat men wt de groen bladeren dowt. Daerom be
strijcken sommighe de snede van messen ende sweerden met dit sap / om
alderhande ijser daermede ouermids te houwen. In somma de **Aluys**
oorkens dat sijn recht cruyden om wonden te heylen / ende daerom mue
ghen de chyrgans ende barbiers dese cruyden wel in eeren houden.

Ein gewisßes Exemplar des Briefs, 1. grav. v. Holten, steht im Maj. Mus. über Br., dieselbe ist ein 16. Jahrh. v. Holten, mit Doppel. Bei offener Druckton in der 2. und 3. Aufl.

San Beuernelle.

Cap. CCXXXII.

Den naem.

21

Quernelle heet men inder Apoteken Pimpinella oft Sa
risraga. Sommige heetet in onsen tijden in Latijn Pam
pinula ende Bipennula. Naer hoe dese cruyden in oude
tijden in Griecx gheheeten waren / ende oft sij in dien tij
den ooc bekent waren / dat en weet ick nu te deser tijt niet.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Benernelle/groot ende cleyne. De groote heeft dien naem om haer bladeren wille / want sij sijn grooter dan de bladeren van dandere / die men daeromme cleyne Pimpernelle heetet. Dat onderscheedt van beyde dese cruyden sullen wi hier na claelick beschrijven.

Laetsoen.

B Degroote Pimpernelle heeft eenen hollen/cantachtigen/langen steel.
De bladeren sijn swertgruen/diep ende seer dick doorsneden. Op tsoop
van desen stengel staet een schoon witbloeyende croone. Na dat de bloe
men afgeuallen sijn/so wast dat saet/ende als dat rijp is/so ist den sade
van Peter selie ghelijck/maer het is heeter en scherper op de tonge. Sijn
wortel is lanck/ende buyten swert. De cleyn Pimpernelle heeft eenen
bruynen steel/en dat sonderlinge als sij volcomelick volwassen is. Haer
bladeren sijn seer cleyn gekertelt/en rondsom gelijck een saegsken door
sneden. Sijn bloemen sijn wit/ende dat saet is wat breeder dan Peter
sely saet. Sijn wortel is lanck/buyten geel/ende binnen wit/ende seer
scherp op de tonghe.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot gheslechte van Pimpernelle wast op dorre beemden. Dat cleyne wast op rouwe berghen/ende in doncker bosschen.

Dett

Van Beuernelle.
Pimpinella maior.
Groote Beuernelle.

Cap. CCXXXII.
Pimpinella minor. *es sein ducyerley*
Cleyne Beuernelle. *Pibimell.*

C Den tijt.

Beyde dese geslechten van Pimpernelle bloeyen schier den gantsen so-
mer door/tot in ghenen Herft.

Die natuer ende complexie.

Pimpernelle is sonder twiſfel werm en drooge tot inden derde graet/
want ſij is ſeer ſcherp van ſnake/also wi hier bouen gheſeyt hebben.

Cracht ende operatie. *Dit gewas wort voor een postilontie. wortel*

D Met dat ſap van Pimpernelle verdrift men de ſmetten en plecken wt *geſchreuen*
den aensichte/als men daermede waſcht. Ende niet allen en maect men *by d'ongelucke*
dat aensicht met dit ſap ſuyuer ende claer / maer het ſuyuert oock de vuyl *doctoren*
wondē/als men daerin laet druypen. Sulcke cracht heeft oock dat cruyt/
als men ſtootet en daer op bindt. Dat cruyt in wijn geſoden en ghedron-
cken/breect den ſteen inder blaſen/ende het loſt de vrine. Het is oock goet *breect den ſteen.*
gedroncken tegen alderhande venijn/ende ſonderlinghe iſt goet voor de
gene die vande nateren gebeten ſijn. De wortel is wt nemende goet ghe-
vſeert in tijden van Peſtilentien / want ſij is goet tegen een quade locht/
want ſi bewaert den menſch voor dese grouwelijcke plage/ *al iſt dat men*
ſe alleenlick inden mondt houdt. Dat water/dwelck men van dit cruyt
bereyt/maect een claer gheſichte/als men dat in de ooghen doet.

Bibianell bij die ghebruyken. ſcheyt dat wortel van algen
van den linc gewas. die man ſien ſij die ghebruyken. postilontie. ſien
en in ſonderlinghe in d'allen wintre. die ghebruyken
en in ſonderlinghe in d'allen wintre. die ghebruyken
en in ſonderlinghe in d'allen wintre. die ghebruyken

Van Teſt

alle feber

in d'allen

in d'allen

in d'allen

od. d'allen lot. die ghebruyken. die man ſien ſij die ghebruyken. postilontie. ſien
en in ſonderlinghe in d'allen wintre. die ghebruyken
en in ſonderlinghe in d'allen wintre. die ghebruyken
en in ſonderlinghe in d'allen wintre. die ghebruyken

Van Tescens cruyt. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

A

Al Tescens cruyt heet men in onsen tiden in Latijn Bursa pastoris / om des wille dattet tescens heeft daer dat saet in leyt / die sijn eens herders tessche oft asack ghelijck. Maer hoe men dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft / dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

Tescens cruyt is ontrent anderhalf spanne lanc. Sinen steel is ront ende is becleedt met bladeren / die sijn den witten tammen Mostaert ghe lijck / maer sij sijn cleynder. Den steel deylt hem bouen in veel tacckens / die draghen al te samen int sop witte bloemkens / ende dat worden cleynt borsekens oft tescens / daerinne leyt cleynt swert sadeken. Sijn wortel is lanck ende wit.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Tescens cruyt wast oueral op de straten / aen den wech / op de mueren / ende inde bouen.

Den tijt.

Tescens cruyt bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Tescens cruyt vercoelt / treckt tsa men / ende droocht.

Bursa pastoris. Tescens cruyt.

Die cracht ende operatie.

Tescens cruyt met azijn gestooten ende gheappliceert / vercoelt die hitti ghe gheswellen / ende het doet cesser en alderhande fluxien. In deser manie ren ist ooc goet geyseert tot wilt vier / ende voor de ghene die een hittige ma ghe hebben. Sommighe scrijuen dat dit cruyt dat bloedt stelpt / al en hielt ment maer inde handt. Dat cruyt ghe drooghet / ende in rooden wijn ghe soden ende ghedroncken / stopt alder hande loop des buycs / ende dat bloet spouwen / ende den oueruloedighen vloet vande vrouwen. Het heylet en de gheneset oock alderhande versche wonden / als men dat puluerizeert / ende daerinne stroyt. Dat sap van dat Tescens cruyt heeft oock des ghe lijcke virtuyt om allerley versche won

stopt alder
hands loop
des buycs

stopt alder
votse
wonden

Des wonden / Morgens end a brueder drincken / ieders maal mit zier solt / dente
ist mit der massen giet vanden alder Blutfluss des buycs / en sij die votse wonden
ooc in verijf.

Van Testens cruyt.

Cap. CCXXXIII.

Den te heylen / als men die daermede wascht. Een tapken van lijnwaet in dit sap ghenet / ende inden nuese gedaen / daermede stelpt men dat bloeden. Het is goet ghedroncken teghen dat roode melizoen / ende voor de ghene die bloet spouwen / ende voor de vrouwen die haren loop te seer oueruloedich hebben. Het gheneest de ooren die altoos etter draghen / ist dat men dit daerin doet. In somma / Testens cruyt is wonderlijcken goet om bloet te stelpen.

*Stelpt bloeden
der linnen.
roode melizoen.*

Van Synnaw. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

Synnaw wort noch anders Leenwenpoot / oft groote Senickel / oft onser Vrouwen Mantel gheheeten. In Latijn heet ment in onsen tijden Pes leonis / ende Planta leonis / om des wille dat sijn bladeren rondt ende breedt sijn ghelijck als eenen Leews poot. Sommighe heeten dit cruyt ooc Alchimilla ende Alchimilla. Maer oft de oude meesters voortijts dit cruyt ghekent hebben / dat en can ick noch niet weten.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft ronde / breede / te samen ghevorwde bladeren / die sijn rondt somme gekerft / maer niet seer diepe / met acht punten / ghelijc een sterre / oft gelijc eenen wtgestrecten Leews poot. De stelen / daer de bladeren op staen / die cruyt stracs wt de wortel / ende daerwt wassen ooc dunne ronde steelfens / anderhalf spanne lanck / die sijn met cleyne bladeren beset tot boven toe. Int sop van dese steelfens wassen seer cleyne opghehoopte gruengeel bloemkens / ende dat wordt cleyne sadeken / niet grooter dan suelsaet / een luttel geel van coluere / in gruen huyskens besloten. De wortel is eenen vingher lanc / maer sij is dicker dan eenen vingher / hebbende veel veeselinghen / ende sij is buyten swert ende rootachtich / met veel veeselen.

Pes leonis. Synnaw. *lowentap*

Plaetse sijnder wassinge.

Dat cruyt wast gheerne int Gras / op sommighe wilde beemden / en sonderlinghe die hoogheligghen.

Den

C

Den tijt.

Dit cruyt compt wt inden May/maer het bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt seer adstringeert/ende row van smake is/so salt sonder twijfel condit ende drooge sijn. Maer mids dien dattet oock bitterachtich is /so en cant niet seer vercoelen. Ende het is drooge inden tweeden oft tot inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt is een oprecht wonden cruyt/want het is seer goet om alder hande wonden ende gheschoortheyt binnen ende buyten den lijue te heylen. Set heylt ende geneest de wonden/als ment in water oft wijn siedet/ende de wonden daermede wasschet. Men mach ooc een doeccken daer in nat maken ende ouer de wonden slaen / dat heeft desgelijcke operatie. Dat cruyt ende wortel in wijn gesoden ende gedroncken/daermede ghe

neest men die wonden ende ghebrokenheyt van binnen. Waert sake dat eenich kindt ghebroken oft geschoort ware/ist dat men hem desen dranc te drincken gheeft/so salt ghenesen. Men mach oock dit voorghenoemde cruyt ende wortel drooghen/ende puluerizeren/om namals tot plaesteren/saluen/ende dierghelijcke medicijnen te gebruycken. Dit cruyt in water ghesoden / ende op vrouwen ende meyskens borsten gheleyt / maect die herdt/vast/ende stijf. De bladeren van desen cruyde/ op hittich gheswel gheleyt sijnde/beneempt de pijn/het lescht de hitte/en den brant. In somma die chirurgijns en barbiers mueren dit cruyt wel hooge achten.

maer sommige doctoren schreuen desen cruyt niet veel toe.

San Wechgras. in cracht ende werckinge. Cap. CCXXXV.

Den naem.

21

Wechgers noempt men ooc Wechtreedt om des wille dattet ghemeynlick aen den wech wast/en met voeten getreden wordt. In Griecsche sprake heetet Polygonon arren/in Latijn Proserpinaca / Seminalis ende Sanguinalis. In der Apoteken Centummodia / en Corrigiol / om des wille dat sijn stelen veel ledekens oft knoopkens hebben.

Gaetsoen.

Wechgras is een cruyt met ronde teeder stelen ende tackkens/die hebben veel ioncturen ende knopen / ende sij cruypen langs deerde ghelijck dat Gras. Wt elck ionctuerken comen twee smaelscherpe bladerkens/dieteghen een staen/ende sij en gelijcken den Ruytebladeren niet qualick/maer si sijn langer. Tusschen elck knoopken ende bladen cruypen cleyn bloemkens wte/niet veel grooter dan een greynken van Milie oft Hirs/ende sommige van dien sijn heel wit / ende sommige heel bruyntroot oft lijfverwich/en daerwt compt dat saet/dat sijn driecantighe greynkens. Sijn

voor wonden
geschoort heyt
binnen ende
buyten dan zyn

kindt ghebroken
oft geschoort

op de borsten
en meyskens
borsten gheleyt
maect die herdt
vast / ende stijf

Van Wechgras.

Cap. CCXXXV.

Polygonon. Wechgras.

B Sijn wortel is rondt / ende rootachtich met veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Wechtreedt wast oneral aen den wech / aen de strate / bij tuynen / en op de ackers.

Den tijt.

Wechtreedt bloeyt in Junio / ende bijnae den gantsen Somer. Dat saet wordt teghen den Herst rijpe.

Natuer ende complexie.

Wechterdt is cont in den tweeden graet / oft in beginsel van den derden. Het droocht oock seere.

C Cracht ende operatie.

Dat sap van Wechgras gedroncken / vercoelt ende treect samen. Het is goet den genen die bloet spourwen / ende die den coleriken loop hebben. Het lost oock de vrine. Met wijn gemengt ende ghedroncken / also ist goet den genen die van veninich ghedierde ghebeten sijn. Dat voorghenoemde sap is oock goet teghen de febres oft cortse / want sij wordt daermede verachtert / als ment inneempt een vrete vor- *verachtert.*
ren eer de cortse aen compt. Dit sap stopt oock der vrouwen sieckte / als febres oft cortse
men een doectken oft wolle daerin nat maect / ende inde vrouwelichheyt doet. Als ment inde ooren doet / so vergaet de pijn / ende daermede ghe- *oorren pijn*
neest dat gesweer der ooren. Het stopt dat bloeden wten nuese / als ment daerin doet. Met wijn ende hueninck ghesoden wesende / also gheneset *swaaringhen*
de sweeringhen die aen tghemechte comen. De bladeren ghestooten en- *ghesoden an het*
de gheappliceert / die lesschen de groote hitte der magen / sij genesen dwilt *ghemocht*
vier / dat bloet spourwen / ende alderhande versche wonden. In rooden *alderhande*
wijn oft water ghesoden ende ghedroncken / also stoppen sij alderhande *loop des buycke*
loop des buycke / dat roode melizoen / der vrouwen maentstonde / dat *bloet spourwen*
bloet spourwen / ende voorts alderhande bloedinge. Dat saet lost de vrin- *ende voort*
ne / den steen / ende dat sandt wten nieren. In somma / dat Wechgras is *alderhande*
een wonderlijcken goet cruyt tot alderhande gequetsheyt van binnen / *bloedinge*
ende wonden / ende dierghelijcke gebreken. Het stopt oock al- *die stoppen*
derhande fluxien ende bloedinghen / het sij wt den *in den nuese of op*
nuese / oft op ander plaetsen. *ander plaetsen.*

voor blot
spourwen

van deninich ghedierde
ghebeten. Sijn.

G Van Wijn

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

Den naem.

A Wyte oft Wijnruyte heet men in Griecx Peganon cepen-
ton / ende in Latijn Ruta hortensis / ende alsoo heet ment
noch inder Apoteken. De oorsaken ende redenen van den
Griekschē naem hebben wij gheallegeert inden Latijn-
schen Herbario.

Haetsoen.

Wijnruyte dat is eenen struyck die seer sterck riet / ende hij is bijna al-
toos gruen. Si heeft veel cleyn ronde bladerkens / graw vā coluere. Die
bloemen sijn swertgeel / gelijck een schoon stercken / ende daer wt comen
viercantighe / ende oock vijfcantighe harcken / daerinne leyt swert saet.
Sijn stelen ende wortelen sijn hondtachtich / ende binnen geelverwich
ghelijck als Bosboomen hondt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ruta hortensis. Wijnruyte.

B De Wijnruyte sedt men oueral inde
bonen. Ende sij wast oock geerne op
drooghe plaetsen / daer de sonne toeco-
men mach.

Den tijt.

De tamme Wijnruyte bloeyt inden
somer / en haer saet wordt inden Herst
rijpe / ende dan behoort ment te verga-
deren.

Natuer ende complexie.

De Wijnruyte is werm inden der-
den graet / ende sij drooget bonen ma-
ten seere.

Die cracht ende operatie.

C Wijnruyte lost de vryne / ende sij
brengt den vrouwen haer maentston-
de. Wijnruyten bladeren ghegheten /
oft in water gesoden ende ghedron-
cken / die stoppen den loop des buycr.
Dat saet van RuYTE in wijn gesoden
ende ghedroncken / dat is profijtelick
ende goet teghen alderhande dootlick
venijn. De bladeren alleen voor de spijse ghegheten / oft met O kernoten
ende drooge vijgen al door een ghestooten ende ingenomen / dat weder-
staet alderhande venijn / ende pestilenciael quade lucht. In deser manies-
ren sijn sij oock goet ghevseert teghen slanghen ende nateren. Wijnruy-
te geduerichlick inde spise en drancck ghenuttet / dat doet dat manlick saet
te niete. RuYTE met dorre Dylle gesoden ende gedroncken / versueter dat
criem

Loop der
vrijne

voor alderhande
dootlick venijn

pestilenciael

Die bladeren gesoden mit wijnen end welcken vlijtmen, veruuyt den buidelijcken
paganon den pestilenciael quade lucht ende best proficiatius so men ghebruycung
samen ghebruycung.

maecht den
mensche
wederom hoorende

voordou soaden
slap.

voeten oft ander
leden veruosen

Heer
geneest alderhande
etc.

Ein plastr
gemacht van
Rantun vint
Honig yndigt ainf
dun nabel
tödtet die
Wurm im
Bauch

Rantun albin
oder mit Saltz
gessig macht
ein klau
g'sicht.

De mensch wederom hoorende/ ende het verdrift dat suysen ende tuyten inde ooren. Desgelijcke cracht heeft dit sap alsment met Laurwer olie ende met hueninck mengt. Men temperceert dit sap met azijn/ ende men ghet te riecken den ghenen die den swaren slaep hebben/ soo worden sij wacker. Dit sap met wijn getempert/ ende dat gedroncken/ dat suyuert de vrouwen na den arbeyt/ ende het lost de Secondine/ ende de doode vrucht. Waert dat yemant sijn voeten oft ander leden veruosen warē/ so salmen Ruyte bladeren nemen en in olie sieden/ en slaen dat ouer die leden/ so sullen sij verwormen ende wederom tot haer seluen comen. Ruyte met verckens liefe ende met ossen ruet ghemengt/ dat gheneest alderhande ruydicheyt/ schorste hoofden ende croppen/ alsment daermede bestrijct. Ruyten saet ghestooten/ ende met was ghemengt/ dit heylt de gebroken leden/ so wanneer men dat daer op leyt. De wortel van Ruyte gepuluerizeert/ ende met hueninck ghemengt/ dat verteert dat ondergeronnen bloet/ ende alderhande masen ende smetten aent lijf/ alsment daermede bestrijct. Die veel Ruyte bladerē etet/ die crijcht scherp gesichte. Daeromme so plegghen de schilders in ouden tijden veel Ruyte in haer spijse te vseren. Ist dat yemant sijn water niet maken en can/ die sal Ruyte in olie sieden/ en slaen die daerna ouer sijn blase. De olie van Ruyte is van naturen den dermen goet. In summa/ de Ruyte deylt ende doet scheyden alle quade ende taeye vochticheyt/ ende humoren. Soo wie nuechteren Ruyte etet/ die sal dien dach seker ende bewaert sijn voor alderhande venijn.

Wiltu dat die kinden na den vrschlinging niet blind worden/ so gheue in Rantunwintzel land scabiosuyl yndigt ainf an Hals/ so bistu dan vry van vrschlinging. purpeldud rote der kinden ainf. Masen der kinden poeken geneet.

Van Argentine.

Cap. CCXXXVII.

Den naem.

Dit cruyt dwelck wi hier Argentine noemen/ dat heeten sommige Ganserick/ want de gansen eten dit cruyt geerne. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Potentilla ende Agrimonia syluestris/ en Tanacetum syluestre. Maer hoe dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft geweest/ ende ofter bekent genest heeft/ dat en weet ick noch niet.

Gaetsoen.

Dit cruytis der Agrimonie seer ghelijck met sijn veederachtighe ende gheclouen bladeren/ op deen sijde heel aschverwich/ ende op dander sijde gants groen. Het cruyt met sijn dunne steelkens hier ende ghinder op der eerden/ ghelijck dat Kerdtbesycruyt oft Vysvinghercruyt. Het spreyt sijn stelen wte/ ende daer op wassen bleeckgeele bloemen/ die gheslijcken den gheelen bloemen van Vysvinghercruyt/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens. Sijn wortel is veeselachtich/ ontrent een spanne lanck/ buyten root ende binnen wit.

Plaetse

Van Argentine.

Cap. CCXXXVII

Vlaetse sijnder wassinghe.
Dit cruyt wast oueral aen dwater/
ende in vochtighe aerden ende driesen/
daer de gansen weyden.

Den tijt.

Het bloeyt inden Somer/ ende den
gansen Herst.

Natuer ende complexie.

Ganserick is drooghe tot inden der
den graedt/ende het en heeft geen merc
kelijcke hitte. Daerom so saelgeren sij
die segghen dat dit cruyt een vochtige
natuere heeft. Want waert vochtich
so en soudet niet so seer connen te samē
trecken/ alsoo wij dat breeder in onsen
Latijnschen Herbario ghedecleert
hebben.

Cracht ende werckinge.

C Dit cruyt is wt nemēde goet tot loo-
pende ooghen/ het gheneest die versche
inetende wonden. Het stopt der vrou-
wen siecte/ende het conforteert de ionc
turen ende leden. Als ment in wijn sie-
det en dan drinct/so stopt dat den loop des buycks/ dat roode melizoen/
ende alderhande bloedinghe. Dit cruyt in water ghesoden/ende dat in-
den mont ghehouden/ dat beneempt den tandtsweer. Dit cruyt in stuc-
ken ghewreuen/ dat beneempt de pijnē der knokelen/ende de weedom in-
de huepe als met daer ouer slaet. In summa/ dit cruyt heeft alle de cracht
ende operatien/ diemen den Vijfvingercruyde toegheeft/ also wij dat in
sijn Capittel beschrijven sullen.

tot loopende
ooghen.

stopt
vrouwen
siecte.

stopt den
loop der buijche.

ook dat roode
melizoen.

Van Bruynelle.

Cap. CCXXXVIII

Den naem.

Bruynelle heet men daerom alsoo/ want het heeft groote
virtuyt teghen de bruyne oft ontstekinghe inden mondt.
Inder Apoteken heet men dit cruyt Prunella. Maer oft
dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest/ ende hoe
men dat hiete/ dat en weet ick noch niet.

Laetsoen.

Bruynelle heeft eenē viercantigen/ vetten/ gehayrden steel/ een spanne
hooge/ende somtijts hooger. Sijn bladeren sijn den Basilien bladeren
niet seer ongelijc/ nochtans sijn se langer/ en sijn sijn scherp. De bloemē sijn
G iij schoon

V schoon bruyen met blaw verwe ghemengt / ende sij staen te samen gedronghen in maniere van een are / ghelijck als die bloemen van bruyen Betonie. Het heeft een cleyn wortel met veel vee selinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Bruynelle wast op de berghen daer veel Geneuer wast / inde beemde / ende op de ackers.

Den tijt.

Bruynelle bloeyt in Junio ende Julio meest / tot inden Herst.

Natuer ende complexie.

De Bruynelle drooghet seere / maer sij doet dat sonder merckelijcke groote hitte.

Cracht ende werckinge.

Bruynelle is eē goet cruyt om wonden daermede te ghenesen / ende men besiget tot alderhande letsel ende quetsinge des lichaems / binnen en buyten.

Daeromme so machmen de Bruynelle in wijn oft water siedne en drincken / als yemant binnen den lijue ghequetst is. Maer die wonden buytens lijfs / so wel oude als nieuwe / die salmen met dit water suyneren ende wasschen. Dat sap van Bruynelle gemengt met azijn en olie van Rossen / ende dat ouer twee hoofte ende den slaep vanden hoofte geslagen / daermede versaecht men de pijn int hoofte. Dit sap geneest oock de vuylen monden / ende alderhande ghebreken inden hals / als men dit sap inden mont houdt en gorgelt. Men mach oock de bloemen en dat cruyt tsamen in wijn oft in huenincwater sieden / ende dan gorgelen. Bruynelle sap is oock wt nemende goet tot de Bruyne / also wij hier bouen geseyt hebben.

Van Vijfvingercruyt. Cap. CCXXXIX.

Den naem.

Dit Vijfvingercruyt heet men oock Vijfblad / want elck blad is ghedeylt ende onderscheyden in vijf vingerkens. In Griec heet men Pentaphyllon / in Latijn Quinquifolium / ende dien naem is inde Apoteke bliuen duerende.

Gheslacht.

Daer is driehande Vijfvingercruyt. Dat eerste heeft witte bloemen / ende

Wonden
ghenesen.
alderhande
letsel ende
quetsinge des
lichaems.

Hoofte pijn
borst pijn.

Inde oorch
als yemant
ghebreken
inden hals.

Daeromme so machmen de Bruynelle in wijn oft water siedne en drincken / als yemant binnen den lijue ghequetst is. Maer die wonden buytens lijfs / so wel oude als nieuwe / die salmen met dit water suyneren ende wasschen. Dat sap van Bruynelle gemengt met azijn en olie van Rossen / ende dat ouer twee hoofte ende den slaep vanden hoofte geslagen / daermede versaecht men de pijn int hoofte. Dit sap geneest oock de vuylen monden / ende alderhande ghebreken inden hals / als men dit sap inden mont houdt en gorgelt. Men mach oock de bloemen en dat cruyt tsamen in wijn oft in huenincwater sieden / ende dan gorgelen. Bruynelle sap is oock wt nemende goet tot de Bruyne / also wij hier bouen geseyt hebben.

B ende dat heeten wij hier Groot wit Vijfvingercruyt. Dat tweede heeft geel bloemen/ende dat noemen wij groot geel Vijfvingercruyt. Dat derde heeft oock geel bloemen/maer het is veel minder dan de voorghenoemde twee geslechten/ende daeromme hebben wij dat cleyn Vijfvingercruyt ghenoeemt. Dat onderscheedt dat voorts meer in dese drij cruyden is/dat sullen wij hierna claerlick beschrijven.

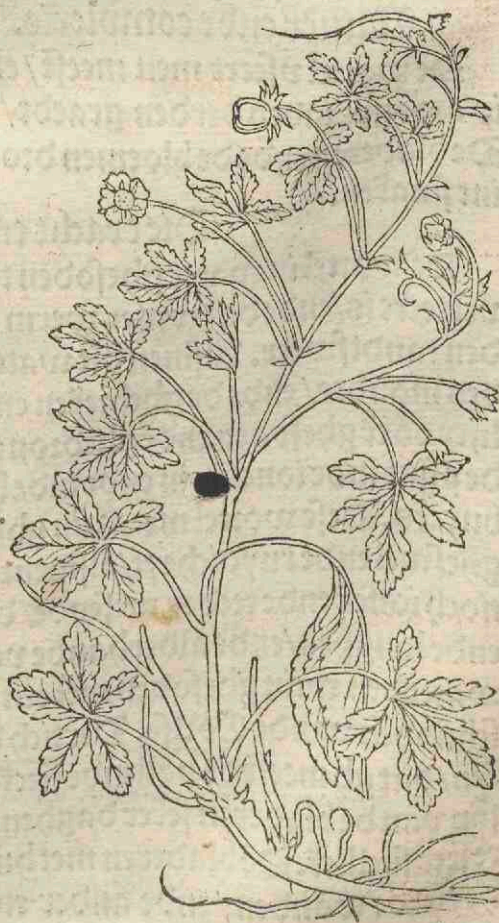
Maetsoen.

C Dat groot wit Vijfvingercruyt vliddert ende spreydt hem wte met sijn stelen/ende het rechet hem seluen oock somtijts op. Sijne stelen sijn seer teeder ende dunne/ende ghehayt. De bladeren sijn lanc/ende smal/ende op beyde sijden vore ghekerft. Het heeft witte bloemen/elck bloeme met vijf bladerkens. Ende als de bloemkens af vallen/soo bliuen dye middelste knoppkens staen ghelijck als cleyn bollekens. Sijn wortel is houdtachtich/ende bruyn ende lanc/met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende. Dat groot geel Vijfvingercruyt heeft teeder stelen/ende die vlidderen op deerde ghelijck als Ganserick/Argentine/oft Werdbesycruyt. De bladeren sijn lanc/ende breeder dan van dat voorgaende gheslechte/ende sij sijn rondtomme ghekerft ghelijck als een saghe. Sijne bloemen sijn gheel/met vijf bla-

Quinquefolium maius candidum.
Groot wit Vijfvingercruyt.

Quinquefolium luteum maius.
Groot geel Vijfvingercruyt.

G iij derkens

Derckens gelijck de Argentine oft Ganserick. Ende als dese bloemkens af vallen / soo bliuen demiddelste knopkens staen / en die sijn so groot als de cleynste eerdbeskens / maer sij sijn herdt. De wortel is lanck ende bruyn / ende houtachtich / met cleyn veeselen. Dat derde vliddert op deerde / ende het heeft somtijts vijf ende somtijts seuen vingerkens aen een bladt / ende dat bladt is veel cleynder dan de bladeren van de twee ander gheslechten / anders soo ist met bloemkens / saet / ende wortelen den tweeden gheslechte ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

E De Vijfvingercruyden wassen op drooghe sandighe plaetsen / aen de tuynen ende mueren / ende somtijts op waterachtighe ende vochtighe steden.

Den tijt.

Vijfvingercruyt bloeyt in Maio en Junio aldermeest.

Natuer ende complexie.

De wortel vseert men meest / en die is drooghe inden derden graedt / maer sijn en is niet sonderlinghe heet. De bladeren ende de bloemen drooghen ooc / want sij adstringeren seer int smaken.

Die cracht ende operatie.

F De wortel in water ghesoden tot dattet derdendeel inghesoden ende verteert is / ende dat water werm inden mont ghehouden / dat versuertet den tandtsweer. Alsinen dit water gorgelt / so gheneset de sweeringhen des monds / ende de ghebreken ende letselen binnen inden hals. Desghe lijck oock ghesoden ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / de pijn inde ioncturen ende inde huepe. Het sloopt alderhande loop des buycks. Dese wortel met azijn ghesoden / dat verteert de croppen / herdt gheswel ende ruydicheyt / alsment daer om slaet. Dat sap van de wortel noch ionck ende teeder wesende / dat prijst men tot de gebreken der leuer / ende longhen / ende alderhande venijn. De bladeren in Meede oft in gewaterden wijn ghesoden met een luttel Pepers / dat is goet teghen dat schudden vande Cortse. Dertich daghen veruolghende hier af gedroncken / dat gheneest de vallende sieckte / oft de besmetheyt ende gicht. Dat sap van de bladeren seker daghen ghedroncken / dat gheneest de geelsuchte seer snellick. De bladeren met hueninck ende met sout ghemenghet / dat heylet de wonden / ende ander etende vlcerationen ende fistelen / alsment

Quinquefolium luteum minus.

Cleyn Vijfvingercruyt.

ist d'ijfde kwant van d'ijfde blinde grof.

*tandtsweer.
mond.*

Roode melizoen

Cortse.

*Wallerde
sieckte.*

*Zaure
faule Muid
veranckheit
van koolen*

*Die wortel van d'ijfde kwant an d'ijfde dertichdaghe ingesoden in Meede gesalt.
Lijet dat zaure, die faule in Muid, end die veranckheit van koolen.*

Van Vijfvingercruyt.

Cap. CCXXXIX.

Daer op leyt. De bladeren ghestooten ende gheapplianceert / die ghenesen den broke oft gheschuertheyt. Vijfvinghercruyt ghesoden ende gedroncken / oft gheapplianceert / dat stopt alderhande bloedinghe. Die wortel in wijn ghesoden so langhe tot datter derdendeel verteert is / dat gheneeft de geelsucht. De bladeren groen ghestooten ende gheapplianceert / die ghenesen de maseren ende cleyn poctkens / oft men neemt dat sap ende dat strijct men daer op. *Die Bl. Man in Wein gesotten, getruicken, wortel mit seker quanten.* *gebroken oft geseuert.* *geelsucht.* *seker*

Van Erwtten.

Cap. CCXL.

Den naem.

Zam. vnd Laid. commun. Erbsen. Blüen weiß sind. Kalt vnd feucht im andern grad.

Erwtten heet men in Griecke Pison ende Lecythos / in Latijn Pisum / ende alsoo heetent oock de Apotekers ende de medicijn meesters. De redene van dese namen hebben wi. int Latijn ghenoech verclaert.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande Erwtten / cleyn veldt Erwtten / ende groote hof Erwtten. Dat onderscheedt van desen twee volcht hierna.

Pisum.

Groote Erwtten.

Uaetsoen.

De groote hof Erwtten hebben stelen die spreyden haer op der eerde wt / oft men ondersetse met stecke oft mutsaert rijs / ende sij sijn hol. Tusschen den principalen steel ende de bladeren (die welcke om den steel wassen gheslijck als radekens) comen ander cleyn schuetkens oft tongheskens wte / ende die hebben op beyde sijden ander ronde vette Clauerbladerkens / deen teghen dander staende / ende met de rancckens van dese schuetkens bindet hem aen de stecken. Tusschen de voorgenoemde stelen ende ronde bladeren cruypen cleyne / naeckte / corte steelkens wte / ende die draghen lijfverwighe oft witte bloemen / ghesaetseneert ghelijck eenen vijfvouter oft pepele / gemeynlick twee neffens malcanderen / ende daer wt comen de hawwen / daerinne ligghen die Erwtten. De wortel is seer cleyn en teeder. De cleyn veldt Erwtten sijn den voorgenoemden Erwtte gelijc / maer si sijn

fl. lig. galten, wann man die wurtten, in irdr. mit nieren besondern kochten an rüßer auff die stundt so sijn die Mon. außzündt und nure vordt, darmit deselben Erbsen alle in ein tüglin binden, und hinder sijn zu rüßer wüßte süßlen si abfallen

Int geheele corter ende cleynder dan de hof Erwtten. Sij wassen sonder hulpe van stecken oft van rijs/ende sij draghen wit bloeyfel.

Plaetse sijnder wassing.

De groote hof Erwtten sedt men inde houen. Sij willen sonne hebben/want sij en connen gheen coude verdragen. Sij moeten oock vochticheyt hebben. De cleyn veldt Erwtten die wassen opt veldt/ende sij worden ghesaeyt. *vro handtholl Erwtten sijn in waassig, end waassig mit d'r lug-saltzruun Brüggen vunde, oder sigaden am Leib, vinder vrede.*

Den tijt, v' heylet sin von stündt an.

Die Erwtten bloeyen in Junio ende Julio/ende sij worden rijp in Augusto. *Doer h'ziger Natur vereynag, v' Erbeyt essen, o'ue sigaden van sensel bigen magen sie fast starck.*

Natuer ende complexie.

De Erwtten sijn ter maten werm en drooghe/gelijck als de Boonen.

Cracht ende operatie. *Die h'ende warden sigaden van Erbf. men.*

De Erwtten sijn den Boonen seer ghelijck van substancie/nochtans en maken sij soo gheen inflatie noch windt/sij en suyuieren oock niet/ende daeromme soo draghen sij langsaem nederwaerts. Dit is de operatie die de oude meesters den Erwtten toeghescreuen hebben ende nyet meer. De nieu Medicijn meesters scrijuen den Erwtten veel meer crachten ende operatie toe/dan wij hier vertelt hebben/maer sij mueghen wel toesien hoe sij dat met schriften willen verantwoorden ende houden staende. *Erbeyt brüggen vunde, end sigaden am Leib, vinder vrede.*

Van dat gulden Polythrichon.

Cap. CCXLI.

Den naem.

A

At gulden Polythrichon/is sonder twijfel dat Polythrichon daer Apuleius af scrijft. Set en wordt in der Apoteke niet gheuseert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande gulden Polythrichon/deen is groot/ende dander is cleyn/alsoo wij dat hierna breeder verclaren sullen.

Gaetsoen.

Bat groot Polythrichon heeft cale/essen/bruyngeele haytens oft steeltens/die sijn ontrent eenen vinger lanck/en int sop van dese steeltens heuet greyntens die sijn den Zeelinsen oft Terwencoren gelijck/ende si hebben alsulcken coluer ghelijck als de steeltens/ende rontsom dese steeltens wassen veel cleyn bladerkens ghelijck haytpulckens/die sijn eens deels groen/ende eens deels goudtverwich. Dat cleyn Polythrichon is den grooten ghelijck/maer het is corter/ende int sop heuet cleynder sadeken oft greyntens/alsoo dat die figure wtwijst.

Plaetse daert wast.

Dat groot wast op vochtighe natte beemden die tusschen de berghen inde

Van dat gulden Polytrichon.

Cap. CCXLI.

Einde bosschen ligghen/ende somtijts oock in bosschen die welcke hooghe ghelegghen sijn/wassende wt dmos van oude ghenelde boomen. Dat cleyn vindt men ghemeynlick aen natte steenrooten ende mueren.

Den tijt.

Beyde dese geslechten van Polytrichon vindt men in Julio aldermeest.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn middelbaer int wermen ende vercoelen/ende sij drooghen/ende sij deylen ende verteeren.

Cracht ende werckinge.

D Gulden Polytrichon in water oft in looghe gesoden/en dat hoost daer mede ghewasschen/conforteert ende maect vast de wortelen vanden hayre/daerome so sijn dese cruyden goet teghen dat wtvalen vanden hayre/ende sij maken dattet hayr wederom wast. Dese cruyden in Meede ghesoden/maken dat de mensch lost/en bouen wtworpt de taey slijmicheyt ende sluymen die ontrent der borst en longhen liggen. Alsinense in deser manieren besiget/so lossen sij de vrine/sij breken den steen/ende sij sijn goet voor de gene die de gheelsiecke hebben/en die sieck sijn inde milte. Sij scheyden de croppen/ende doen se vergaen. Anders bedrijft men veel auenturen met desen cruyde/maer dat laten wi varen als guychelvoere.

Polytrichon maius.

Dat groot gulden Polytrichon.

Polytrichon minus.

Dat cleyn gulden Polytrichon.

lyden dat
wtballen
vanden hayr
en sij mach
sijn kranter

Van Persickcruyt.

Cap. CCXLII.

Den naem.

A Persickcruyt heet men oock Vloocruyt/ende bij onsen tijden heet ment in Latijn Persicaria/dat is te seggen/Persickcruyt/om des wille dat sijn bladeren den loone van eenen Perseboom ghelijck sijn. Maer hoedat de oude meesters dit cruyt hieten/en oft ment doen kende oft niet/dat en weetick noch niet.

Aetsoen.

Persickcruyt heeft bladeren die gelijcken tloof van eenen Perseboom/oft van Wilghe/ende inde middelt sijn sij besprengt/als oft op elck bladt eenen druppel bloedts ghenallen ware. Den steel van desen cruyde heeft veel

Van Persickcruyt.

Cap. CCXLII.

Veel enoopen/ende hi is bruyn van coluere. Sijn bloemen staen op een ghebrongen ghelijck een scherp druysken/oft een are/ende sij sijn lijfverwich/oft root gelijck Bresil. Ende als dese bloemen af ghenallen sijn/soo crijcht dit cruyt bruyn/schoon/breedt saet. Die wortel is veeselachtich ende gheel van coluere.

Plaetse daert wast.

E Persickcruyt wast in vochtige plaetsen/ghelijck als vijuers/poelen/ende putten.

Den tijt.

Persickcruyt bloeyt in Julio en Augusto/ende daerna so leneret sijn saet.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is cout en drooge/dwelcken mercken mach aen sijnen sinaeck/want het trect tsamen.

D Cracht ende operatie.

Persickcruyt is een goet cruyt om wonden te ghenesen. Daerom so mach men de bladeren gruen stooten/ende op versche wonden legghen/oft men mach dat sap wt de bladeren persen/ende doen dat inde wonden. Desghelijcke cracht heeft dit cruyt oock/als inent droocht ende puluerizeert/ende inde wonden ende inde fistelen stroyt. Het is oock goet om alderhande fluxien en loop des buycx/dat roode melizoen/ende ander ghebreken die vercoelens ende drooghens behoeven. *dat cruyt Morgent in Latijn in den hantmanen vint gansse ghestermont vromer in bat die focher doeg daf man die grouw als bald mit rinnen daf sijn cruyt kof.*

*voor harsche
wonden ghebruysen.*

*wonden vuer
fistelen.*

roode melizoen.

für d'flöze.

Van Doorwas. Cap. CCXLIII.

Den naem.

Dit cruyt heet men Doorwas/om des wille dat sijn stelen al te samen door de bladeren wassen ende daer door gaen. Sommighe heetent oock Brokewortel/om dat men dit cruyt vseert tot de ghebrokenheyt oft geschuertsheyt vanden nael/ende van tghemechte. In sommige plaetsen heetment Stoppetgat. In onsen tijden heetment in Latijn Perfoliata. Naer oft de meesters in ouden tijden dit ghewas gekent hebben oft niet/ende hoe sij dat hieten/dat en is mij noch niet kennelick.

Saetsoen.

Doorwas heeft eenen ronden/dunnen/bruynē steel/met veel tacckens ter sijden/

Perfoliata. Doorwas.

B ter syden / ghelijck als een dick boom
ken. Ende de steelkens van dese tace-
kens gaen midden door de gheribde
verheuen bladeren / ghelijck als of se
daer door getrocken ware. Dese bla-
deren en sijn niet heel rondt / maer sij
sijn een luttel scherp / den Erwte bla-
deren niet seer onghelijck / maer dese
sijn teerder en effender / oft caelder.
Int sop van alle de tacekens wassen
opgehoopte oft gecroonde gruengee
le bloemkens / bijna gelijck de bloeme
van Wolfsmelck. Dat saet is graw
swert. De wortel is slecht / wit ende
veeselachtich.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gheerne van selfs
op Spelten en Terwe velden. Men
plantet oock inde hoven.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt aldermeest in Ju-
lio / ende daerna leueret sijn saet.

Natuere ende complexie.

Doorwas is sonder enich twijfel werm en drooge van natuere / also
men spueren mach aen sijne smaec / die is bitterachtich / en adstringerende.

Cracht ende operatie.

D Doorwas is een excellent goet cruyt om alderhande wonden buytē wonden alder-
ende binnen den lijue te ghenesen / als men de bladeren groen stootet ende Bandt.
daer op leyt / oft dat men dat gantse cruyt oft dat saet alleē siedt en drinct. *guyt en drinct*
Men mach oock dat cruyt ende tsaet drooghen ende pulueriseren / ende *guyt en drinct*
als dan dat ingheuen. De bladeren groen gestooten ende met Waswin-
de / geheeten Propolis / een plaester daer af ghemaect ende geapplianceert /
dat gheneest den broke oft gheschoortheyt van de kinderen. Doorwas *geschooztheyt*
gheneest ooc quade nauels. Ende als den navel te seer wtgaet / so maect *van kindron.*
dit cruyt dat hij op sijn plaetse innewaerts vertrect. Daerom
me so mueghen de Barbiers ende Chirurghs dit
cruyt wel liefende weerdt hebben.

S Van por

Barbiers
Chirurghs

San Pareye. Cap. CCXLIII.

Den naem.

Areye heet men in Griecx Prason / in Latijn Porrum / ende die naem blijft inder Apoteken duerende tot op den dach van heden. De oorsake van desen naem hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Porrum. Dat een heet men in Griecx Kepheloton / in Latijn Capitatum / daerom dat sijn wortel rondt wort gelijk een bolleken oft hoofdeken. Ende dat heeten wi hier Pareye. Dat ander heet men in Latijn Sectium / ende in Duytsch Biesloock. Dat onderscheedt van desen twee sal men hier na verclaren.

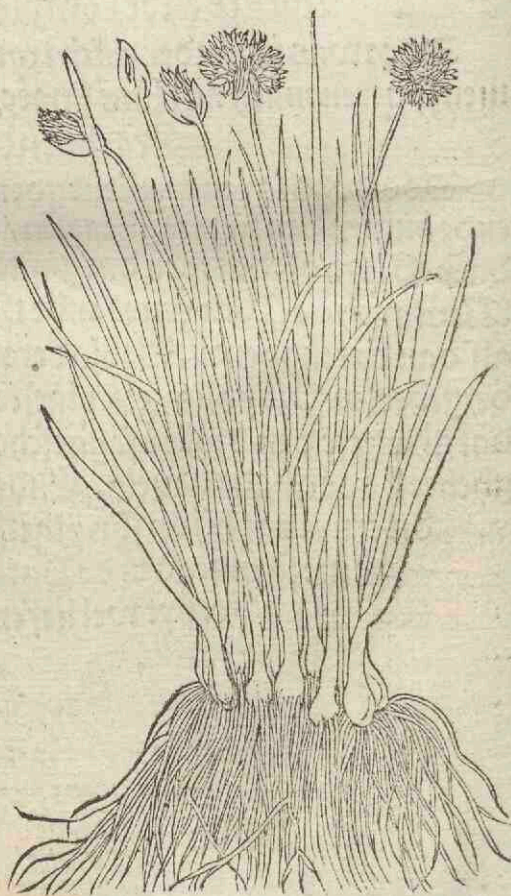
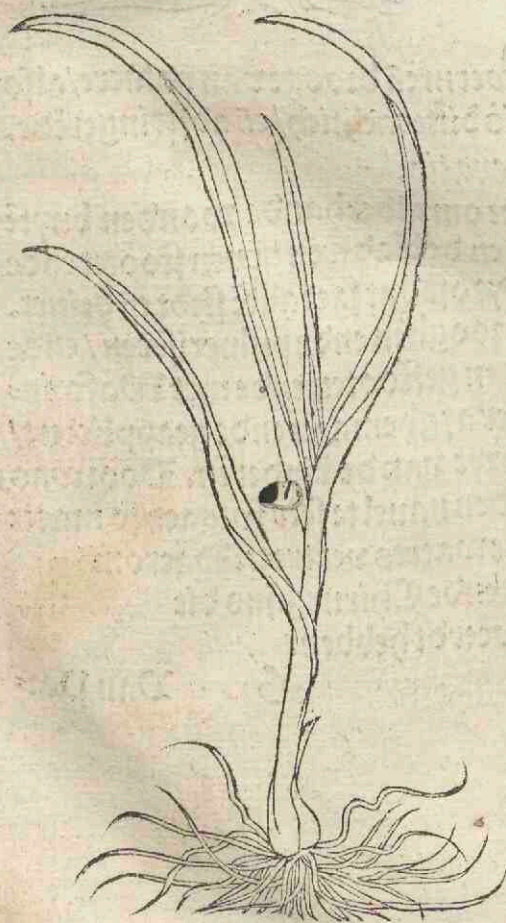
Gaetsoen.

B Pareye heeft een wortel gelijk eenen witten Ayeuyn / met veel veeselinghen / daerwt cruypt eenen enckelen steel / hebbende breede bladeren te samen gevouwen ghelijck een schipken / ende bouen scherp sonder bloeyfel / vrucht oft saet. Biesloock heeft veel stelen oft gruen ronde puypkens / die sijn binnen hol / niet veel grooter dan cleyn Biesen / die cruypen wt cleyn bollekens / somtijts tweehondert aen eenen stock / seer enghe bij een. Op tsop van dese puypkens staen schoon purpurbruyn bloemen / ghelijckende

Porrum.

Pareye.

Porrum sectium. Biesloock.

alte

E al te samen eenen ronden bol. Als dese bloemkens af gheuallen sijn/so leueret sijn saet in cleyn huyskens.

Plaetse haerder wassinghe.

Men sedt beyde dese gheslechten in de cruythouen. Ende sij wassen geerne in vette eerde.

Den tijt.

Biesloock compt wter eerden op den achtthiensten dach na dat hij gesaeyt is/ende hi blijft tot int ander iaer/dan brengt hi bloeyssel en saet. De Pareye droocht men en men hangtse op alle iaer gelijc als ander Ayeuyn bollen.

Natuere ende complexie.

Beyde dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

D Dit cruyt maect veel inflationen en winden. Het geeft quaet voetsel/en het maect swaer droomē. Ende lost de vrije. Het laxeert en extenuert. Het maect droene oogen. Het brengt den vrouwen haer siecte. Het is ongesondt voor quade blasen ende nieren die enich letsel hebben. Niet Gerste ghesoden ende gegeten/dat lost de slijmicheyt die op de borst liggende is. Sijn bladeren oft puykens in sout water ende azijn ghesoden/ende daerinne te sitten/dat opent de moeder/ende het maect die saecht ende weect. Dat saet van Biesloock adstringeert een luttel/daerome so stelpmen daermede dat bloeden wten nuse/als ment onder wierdoock ende azijn mengt/ende stootet ende daer op leyt. Het maect lustich om bijslapen. Alst met hueninck tot een electuarie bereyt is/so purgeret de borst/ende tis goet tot alderhande gebreken der borst. Nochtans maket droefgesichte/als ment te veel en te dick wils neemt. Het is der mage oock schadelick. Dat sap van Biesloock met hueninck gemengt ende ingenomen/
E dat is goet voor de ghene die van veninich gedierte ghebeten sijn. Desgelijcke cracht heuet ooc als ment van buyten daer op leyt. Niet azijn/wierdoock/melck/oft olie van Roosen doet ment in de ooren/want het be-neempt de pine der ooren/en dat suysen. De bladeren verdriuen de massen ende de plecken wten aensichte/gestooten ende daer op geleyt. Sij nemen de rouen wech/met sout ghemengt ende daer op gheleyt. De bladeren van Biesloock lesschen ende heylen de verbrandtheyt/ghestooten ende daer op gheleyt. Si heylen de wonden/met hueninck ghemengt ende daer ouer gheslaghen. Dat sap is goet den ghenen die de geelsiecke hebben/ende die dwater laden. Parey dick wils in de spijs ghedaen/maect de vrouwen vruchtbaer. De schelsseren van Pareybollen in water ghesoden/verdriuet tgrijs hayr/als men thoost daermede wascht oft daer op strijct. Men etet oock teghen droncken worden. Als men Pareye oft
 Doockbollen in water siedet/ende dat twee mael af trect ende door doet/dat stopt den loop des buycks/ende sij maken min wints dan of men se rowate.

maect
droene
oogen.

het maect
lustich om
bijslapen.

verbrandtheyt

verdriuet
tgrijs hayr

Van Longencruyt. Cap. CCXLV.

Den naem.

21

Longencruyt heet men also/om dattet een longhen ghelijck
siet/oft om dattet goet is tot de ghebreken der longhen. Bij
onsen tijden heet ment in Latijn Pulmonaria. Maer hoe
dit gewas in ouden tijden geheeten heeft/ende oft doen be-
kent was oft niet/dat en can ick v nu ter tijt niet segghen.

Haetsoen.

Longencruyt heeft breede ghefronsselde bladeren/deen ouer dander
geschouen/wijt van een ghekerst/met
veel puttekens/bouen schoon groen en
onder wit met geel ghemengt/ghelijck
leeder/ende met veel plecken bespraeyt.

Pulmonaria. Longencruyt.

Blaetse sijnder wassinghe.

Longencruyt wast aen mosachtighe
Lycken/en Buecken boomen/som-
tijts oock aen mosachtige steenrooten
in doncker bosschen.

Den tijt.

Longencruyt dat vindt men alder
meest inden somer/op sulcke plaetsen
als voorseyt is.

Natuere ende complexie.

Den meesten deel der gheenre die
van de cruyden gescreuen hebben/die
meynen dat Longencruyt condt ende
vochtich is. Maer na mijnen duncken
so hebben si onrecht/want het heeft de
natuere van den Lyckenboom/daer-
aen dattet wast. Daeromme so droocht dat Longencruyt seere/aenghe-
sien dattet te samen treect/maer tis redelijcken werm.

Die cracht ende operatie.

Longencruyt gedroocht ende daer afeen puluer gemaect/ende
dat ingenomen/dat heeft seer groote cracht om de sweeringen ende vlez-
ratiën der longen te genesen. Dit voorseyde puluer gheneest oock ander
wonden/als ment daer in stroyt. Het is ooc sonder twijfel goet in wijt
inghenomen teghen dat bloetspouwen/tegghen langduerenden loop des
buycx/ende voor de vrouwen die te seer loopen. Dat Longencruyt is
oock goet geleyt op versche toenemende bloetsweeren/maer het en is niet
goet voor de ghene die volwassen sijn. De herders souten dit

cruyt/ende geuen dat den vee ende den schapen in
die seer hoesten/ende een quade lon-

ghen hebben.

Van wil-
den herten Van Kiechman Veterinairj. veruaten dat Lingen kraut oder
Lingandwurz gepulueret mit saltz verwischt y geban solche artzney
Van Kindeken für Kiechen und Enghen ist ein Experiment.

No aenden.

Langduerenden
Loop des buycx.

Schapen goest.

Kindeken.

Van wilden Bertram. Cap. CCXLVI.

Den naem.

A Wilden Bertram heet men in Griecx Ptarmice/ en in Latijn Sternutamentaria. Sommige noement Pyrethra sylvestre. In Griecx heetet daerom also/ om dat sijn bloemen den mensch niesende maken als inense langhe voordens nuese houdt. Sijn wortel is scherp op de tonge gelijk als den rechten Bertram/ ende daeromme so machment wel wilden Bertram heeten.

Haetsoen.

Ptarmice. Wilden Bertram.

B Wilden Bertram heeft veel cleyn ronde ruyfkens ende tacrkens/ ghelijck de manlijcke Aueroone. Aen dese tacrkens wassen veel lange sinale bladeren/ die sijn rondtomme ghekerst. Int sop van de stelen en tacrkens wassen bloemen die sijn rondt gelijk een radeken/ ende sij sijn den Camille bloemen heel gelijk/ hebbende inde middel een geel appelen/ dat is rontsomme met witte bladerkens beset. De wortel vliddert hier en daer in deerde/ ende sij is lanc/ verchiert met veel veeselingen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt den wilden Bertram somtijts aen de bergen/ ende aen steenachtige plaetsen. Sij wordt oock inde hoven gheplandt.

Den tijt.

C Wilden Bertram bloeyt schier den gantsen somer. Int leste vanden Herst graeft men sijn wortel wt.

Natuur ende complexie.

Den wilden Bertram ter wijle dat hi gruen is/ so hi worm en drooghe inden tweeden graedt/ ende als hi drooge is/ inden derden.

Cracht ende werckinge.

De bladeren met den bloemen ghestooten/ sijn goet voortghene dat blaw gestooten oft geslagen is/ want sij verteeren dat ondergheronnen bloet/ als inense daer ouer leyt. Die bloemen doen niesē. Dit sijn de operationen die de oude meesters desen cruyde toescrijue/ en niet meer. Hier wt mach men oock sijn ander virtuyten leeren kennen/ want het verteert oock alderhande geswel/ ende plecken ende masen aent lijf/ ende int aensichte.

niesen.

Wortel is gheswel
masen aent
lijf. ende int
aensichte.

S iij

Van Ber

San Bertram.

Cap. CCXLVII.

Den naem.

A

Bertram heet men in Griecx Pyrethron/ en in Latijn Saluarius. Den Griekschē naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorsake ende redene van dese name suldi inden Latijnschen Herbario vinden.

Maetsoen.

Bertram is een cruyt dat heeft bladeren ghelijck Venckel. Sijn bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck als sterren/ ende witgeel ghelijck als de bloemen van Camille/ want sijn appelen is binnen geel/ ende ringsomme met witte bladerkens verchiert.

Na dat die witte bladerkens afgeualen sijn/ so compt dat saet voort. Die wortel is eenen duym dick/ en lanck/ ende sij is scherp van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Bertram en wast niet oueral van selfs/ maer men moetet van tsaet inde hoven planten.

Den tijt.

Bertram bloeyt schier den gantsen somer/ ende sijn saet vergadert men teghen den Herst.

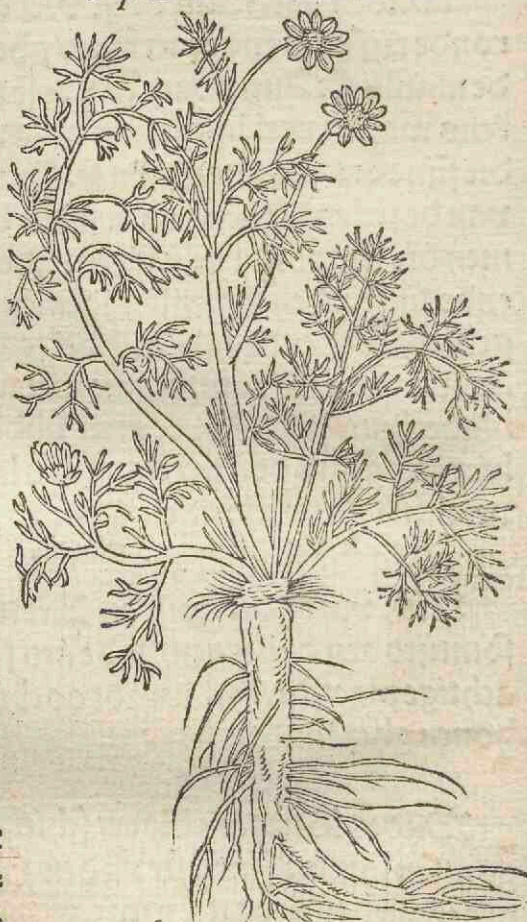
Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe tot inden derden graedt/ oft so sommige meynē tot inden vierden graet.

Cracht ende operatie.

E De wortel van Bertram treect die taey humoren en fluxien wten hoofde/ als men die inden mont houdt ende knowt. In azijn ghesoden/ ende inden mondt ghehouden/ oft die tanden dickwils daer mede ghewasschen/ dat neemt wech de pine inde tanden/ comende van couden vloten. Si maect den mensch sweetende/ als sij in olie ghesoden oft gheweyckt is/ ende dat hem de mensch daer mede smeere oft salue. In deser manieren is den Bertram seer goet gheverseert tot vercoude ende lamme leden. Si is oock goet teghen de huyneringhe vande cortse/ als men dat gantse lijf daer mede salst. Ist dat yemandt eenich liden heeft dat sijn gheuoelen verloren heeft/ die sal hem smeerē met olie daer Bertram in gesoden is/ so sal dat ledt wederom tot hem seluen comen.

Pyrethron. Bertram.

Hoofden

+ ant pyz.

wortel.

een liden sijn gheuoelen verloren heeft

sin Salbē mit Bertram vnd Camillen olē gemacht den Quēckwisthol
damit gesalbt/ wān zugewicht vns frucht den Tugendē in forō,
vns frucht den Gallen vns frucht, sondersing in den Jungen Kinderen

Van

Van Bucrboom.

Cap. CCXLVIII.

201

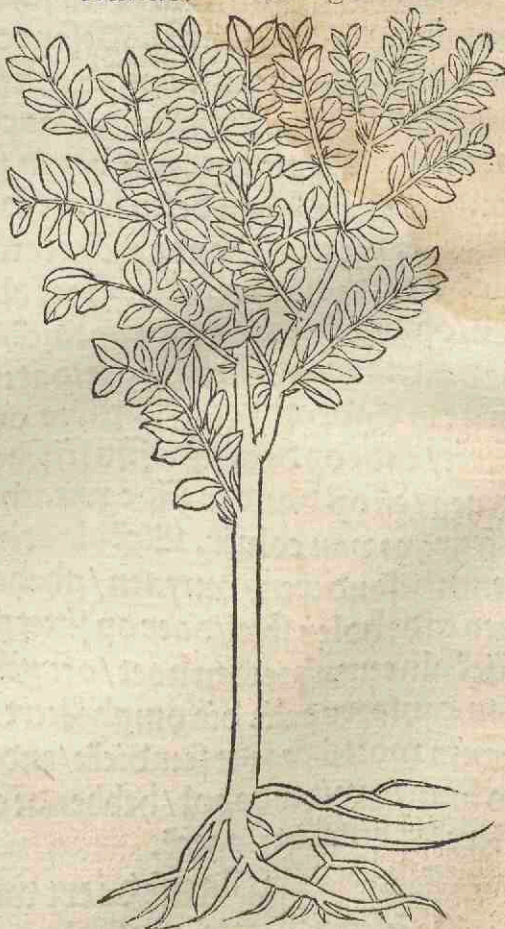
Den naem.

Bucrboom heet men in Griec Pyros / ende in Latijn Buxus / ende van tghemeyn volck wordt hi Palmboom gheheeten.

Laetsoen.

Den Bucrboom en verliest nimmermeer sijn bladeren. Ende deselve bladeren sijn cleyne / ende bijna rondt ghelijck de bladeren van Myrtus. Sijn bloeyfel is gruen / dat saet is rootachtich en rondt / van dwelcke alle gedierte grouwel heeft. Dat hout is so dick / vast ende herdt / dattet hem tegen vier sedt ghelijck Iser / en het en geeft noch vlamme noch asschen / ende het en verrotet oock nimmermeer. Sijn wortel is crous ende ghecronckelt.

Buxus. Bucyboom.

Blaetse sijnder wassinghe.

Bucrboom wast gheerne hooghe opt gheberchte / op coude plaetsen / ende daer de sonne schijnt.

Den tijt.

Den Bucrboom blijft somer ende winter gruen / ende hi en verliest sijn schoon glickende gruen bladeren tot gheender tijt.

Natuer ende complexie.

Den Bucrboom treect tsamē / daer omme so is hij cout ende drooge van natuere / ende hij en heeft gheen middelbaer substantie / als sommighe meynen.

Ecracht ende werckinge.

Bucrboom en wort in medicinen niet seer geuseert. Nochtans als men sijn bladeren in looge siedet / ende met die looge namaels thoost wascht / so maken sij root oft geel hayr. Dat saechmeel oft vylsel van Bucrboom hout in water gesoden ende ghedroncken / dat stopt den loop des buycrs. Als de nateren ghewondt oft ghequetst sijn / so ghenesen si weder omme so haest als sij de wortel van Bucrboon proeven oft smaken. Ken mensch sal hem wachten van te ligghen rusten oft slapen onder Bucrboom / want sijnen rueck is den hersenen / ende der gantser natuere des menschen contrarie.

S iij

Van pe

stopt den
loop.
ouden
Bucyboom.
moeten
niet slapen
oft rusten.

Van Pestilenciwortel. Cap. CCXLIX

Den naem.

21

De Pestilenciwortel noempt men daerom also/ wāt het is een costelijcke medicine tegen de smettelijcke sieckte der Pestilencie. In Griec ende Latijn heetment Petasites. In der Apoteken ist onbekent. De oorsake ende redene vā desen naem vint ghi in onsen Latijnschen Herbario.

Afhaetsoen.

De Pestilenciwortel verthoōt haer eerst met de bloemē sonder cruyt en sonder bladeren. De bloeme is dick opgehoopt/ met veel cleyne lijfverwige bloemkens/ ghelijckende een schoon druype met haer bloeyfel. Dese groote druyselachtige bloeme heeft eenen steel die is hol/ somtijts een spanne lancē/ si verdwijnt en vergaet met haren steel sonder vrucht/ en na desen so verthoōnen haer die grūse ronde aschverwige bladeren/ die sijn eerst den Hoefbladeren/ oft der Peertsclauwe ghelijck/ ende daerna wordē sijn so groot/ dat men met een blad een rondt tafelken ouerdekt/ ende op deen sijde sijn sijn schoon gruen/ en op dander sijde witachtich oft graw van coluer. Elck blad heeft eenen besonderen/ bruynen/ ghehayrden ende hollen steel/ daer op sittet ghelijck als eenen breeden hoet/ oft gelijck een campernoelie die omghekeert is. Sijn wortel wordt seer dicke/ ende sijn is binnen wit ende bol/ hebbende eenē stercken bitteren smaect.

Petasites. Pestilenciwortel.

C

Plaetse daert wast.

Pestilenciwortel wast ghemeynlick in vochte natte beemden ende plaetsen die aen swater ligghen.

Den tijt.

De Pestilenciwortel verthoont haer int beginsel vande Meerte met haren bloemen/ ende dese bloemen verwelcken ende vergaen in den April sonder enich vrucht. Als dit gheschiet is/ so comen dan die bladeren met haren stelen wtghecropen/ en die bliuen den gantsen somer duerende.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft sonder twijfel een werm natuere/ ende het droocht in den derden graedt.

Cracht

Van Pestilenciewortel. Cap. CCXLIX.

D Cracht ende operatie.

Pestilenciewortel ghedroocht ende gepuluerizeert wesende / dat heylt ende geneest die quade voorts etende vlceren ende ghesweeren / als men dit daer in doet. Het is oock een costelijcke medicine tegen de venijnighe pestilenciael cortse / als men daer afeen electuarie met hueninck maectt. Het heeft groote cracht om den mensch te doen sweeten. Desgelijcx doet oock dat puluer / als men met wijn mengt ende drinckt. Het is oock een gheapprobeerde ende crachtighe medicijne teghen dat criemsel ende opclimmen van de moeder / inghenomen in sulcker maniere als vore. Dese wortel doodet de wormen niet alleen die de menschen / maer oock die de peerden int lijf hebben / als men se in deser manieren vseert. Sij is oock goet den genen die eenē corten adem hebben. Si lost de vrine / en si brengt den vrouwe haer maentstonde. Sij heylt die seer vochte wonden / ende meer ander vuylicheyt van vel en vleesch. En dit compt ouermids haer bitterheyt / want alle de crachten ende virtuyten die ander bitter dingen toegegeuen worden / die heeft dese Pestilenciewortel oock. *die wortel in wijn gheboort is rood druyt trincken, oock dat puluer in bouingwaer nuchter ghebruyken, verrijt de vrine, alre vuer alle vueren, is onderlijc die cracht. Bitterwurt.*

Van Mammekenscruyt. Cap. CCL.

Den naem.

21 **M**ammekenscruyt heet mē ooc Geyteblat / en Switselbloemē / en Tuynlinck. In Griecx heet Perichlymenos / in Latijn Volucrum maius / ende Sylue mater. Sommighe heetent oock Caprifolium ende Mater sylua / ende Lilium inter spinas.

Haetsoen.

Geyteblat is een gewas dat crijcht veel langhe dunne roedekens oft stelen gelijck als draeyen / ende die winden haer allesins om ghelijck als Hoppe / ende si sijn op beyde syden becleedt met bladeren / die sijn op deen syde gruen / ende op dander syde grau oft grijs. Ende de onderste bladeren sijn eens deels den Veyle ghelijck / ende sij sijn in de middel gheclouen ghelijck eenen navel. De opperste bladeren sijn den Wilge bladeren ghelijck / maer dese sijn teerder ende breeder. Int sop van de gheerdekens wassen schoon welrieckende lieflijcke witte bloemen / die sijn ront eer sij haer ontpluycken / en den bloeyfel van Boonen niet seer onghelijck. Elck bloeme besonder / als sij opgaet / so deylt sij haer seluen in twee deelen / ende is achter om gecrompt ghelijck een scherpe spore. Ut dese bloemen comen druyfken die sijn eerst groen / daerna als sij rijp sijn / so worden sij root / ghelijck als men aen den Aron sien mach / maer dese sijn cleynder. Sijn wortel is hontachtich / en binnen wit / en sij cruypt inden grondt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit mammekenscruyt vindt men gemeynlick in dicke bossen daer ha selaers wassen / en aen de hagen / het clauwiert allesins aen / ende tclimpt soo

E so opwaerts. Sommighe plantent Periclymenos. Mammekenscruyt
oock inde houen.

Den tijt.

Dit Gheytenblat bloeyt in Junio
ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is werm ende droo-
ghe van natuere/ also men dat lichte-
lick mercken mach aen synen smaect/
want hi is scherp op de tonghe/ ende
sonderlinghe de bladeren.

Cracht ende werckinge.

D De besien van Mammekenscruyt
vergadert men als si rijp sijn/ en men
droochtse inde lomber/ en een drach-
ma van desen veertich dagen vernol-
gens in wijn gedroncken/ die maken
de milte cleyne/ ende sij verteeren die.
Sij sijn oock goet teghen vermoedt-
heyt. In deser manieren vseertmense
oock voor de gene die kichen ende ee-
nen corten adem hebben. Item tegen
den hick. Si lossen de vrine met sule-
ker cracht/ dat op den seften dach tbloet na de vrijne volcht. Sij vorde-
ren ooc den arbeyt oft geboorte. Desgelijcke cracht ende operatie hebben
de bladeren oock. Nochtans als men seuenendertich dagen lanck van de
sen bladeren drinckt/ oft dwater daer de bladeren in gesoden sijn/ so ma-
ken sij den mensch onvruchtbaer. Dese bladeren verwerpen tgeheel lijf/
als sij in olie ghesoden sijn/ ende dat hem een mensch daermede salft. Dit
cruyt droocht seer/ ende het heylt ende gheneest die vochtighe onsfuyuer
wonden/ vlceren/ cleyne poctkens/ ende alderhande plecken ende smetten
die een mensch in sijn aensicht ende ouer al sijn lijf hebben mach.

het bloet dat
volcht op den
seften dach.

altes brandt
hijlen.

dat groent wat so hijt altes brandt van sij dom forvar oer van van. Darnit go.
wasigen. Darnit mit lijf van dardan ginge.

Van Terwe.

Den naem.

T Erwe oft Weyte heet men in Griec Pyros/ en in Latijn
Triticū/ en dien naem blijft noch inde Apoteker duerde.

Geslecht.

Men vint drijerley geslecht van Terwe. Deerste heet
men in Latijn Robus/ en in Duytsch Weyte oft Terwe.
Dat tweede heet men in Latijn Trimestre/ om des wille dattet in sommi-
ghe plaetsen in dri maenden opwast ende rijp wordt. Naer dat en can
hier

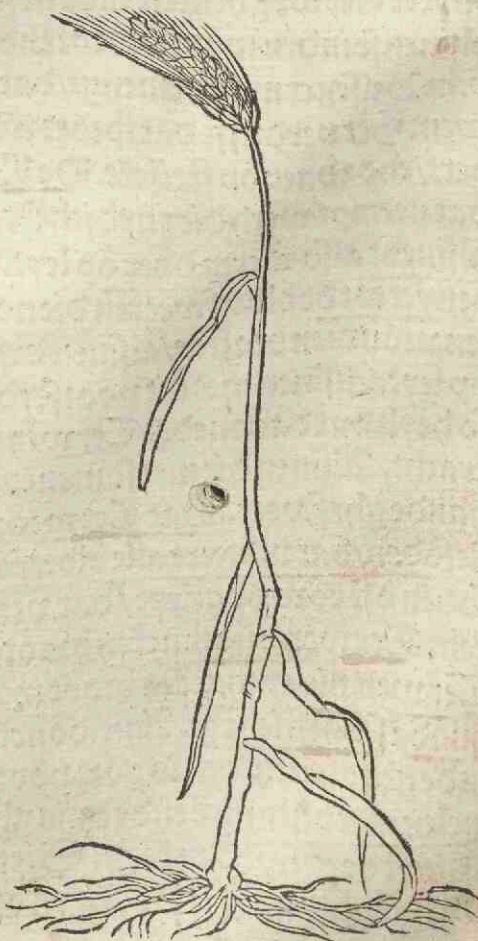
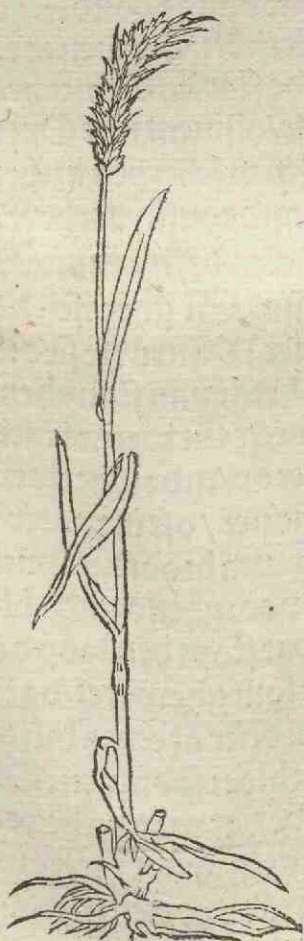
B hier telande niet sijn / wāt de Terwe wort hier in de Meerte gesaeyt / ende in de vijfste maent daerna / dat is in Julio / wort sij eerst gemaeyt. In Duytsch heet men dit tweede gheslecht van Terwe Amelcoren / daerom me dat men den Ameldonck oft stijffel daer afmaect. Dat derde geslechte heeft langhe row vlimmen / ende dat heet men Roomsche Weyte / oft Roomsche Terwe.

Haetsoen.

C Dat eerste geslecht van Terwe heeft eenen halm die is hooger oft langer dan de Gerste. Elcken halm heeft drij cnoopen / ende elcken cnoop is becleedt met een sinel lancē gerstēken oft bladēken / alsoo dat die hole halmen door de bladeren wt sluypen. Die aren staen hooghe ende verre wt de bladeren / ende elck are heeft veel corenkens oft greynkens / sommighe sestig / sommighe seuentich / meer oft min / en die staen sonder ordinancie oft regel dick bij malcander. Dat tweede geslechte van Terwe / te weten dat Amelcoren / dat heeft halmen / cnoopen / ende greynen ghelijck de ghemeyn Terwe / wtgescheyden dat de aren veel langher vlimmen hebben ghelijck de Gerste / en die sijn in ordinancie met twee regelen besedt. De corenkens oft greynkens liggen in vellekens oft huyskens besloten ghelijck als Spelte. De Roomsche Weyte heeft sulcken halmē ghelijc als de voorgaende Terwe / mer elck vā desen halmē heeft vier cnoopē oft ledē. Sijn

Tritici primum genus. Terwe.

Tritici tertiū genus. Roomsche Terwe.

aren

Daren sijn veel rouwer dan deerste geslechte/ende oock meer te samen ghesdronghen ende ronder dan dandere.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat eerste ende dat tweede gheslecht van Terwe wast schier oueral. Maer dat derde wort op veel ackers gesaeyt in Elsatien/ en ontrent Turbinghen/bouen int landt.

Den tijt.

Dat eerste geslechte is een wintercoren / want dese Terwe saeyt men voor den winter/ende sij mach oock wel coude verdragen. Si bloeyt in Junio ontrent S. Jans Baptisten dach/ghelijck als oock die twee ander gheslechten/maer in Julio dan doetmense inde schuere.

Natuer ende complexie.

Als men Terwe ghelijck als een medicine vseert/ende van buyten op des menschen lijf appliceert/so is sij werm inden eersten graet/nochtans en heeft sij gheen cracht om merckelick vochtich te maken / noch om verdroogen. Den Ameldonck die men van de Terwe maect/is wat conder ende droogher dan de Terwe van haer seluen.

Cracht ende werckinge.

Als de Terwe volcomen ende rijp is / so maect men daer af schoon/edel/crachtich/wel smakende broot. Maer als sij noch heel row ende onrijp is/ende men daer broot af backt/soo wassen daer af wormen inden buyck. Terwe gheneest ende heylet tghene dat vande honden gebeten is/alsinense inden mont knowt ende daer op strijckt. Terwen meel met sap van Belsencruyt ghemencht/dat is goet tot de fluxien der nieren oft zenuwen. Het verdrijft dat sproet wten aensichte/alsment met Orymeli tempert/ende daer op strijckt. De Terwe semelen in scherpen azijn gesoden/

S dat neemt wech die ruydicheyt / en alderhande onsuuerheyt des lijfs/alsment also werm daer op leyt. Si sijn oock in deser manieren goet gebruyct tot de bloetsweeren die noch nieuw sijn. Si ghenesen de geswollen vrouwen borsten/alsment dese semelen met Wijnruyte siedet/ en daer op leyt. Alsinen met dit voorseyde water de beten van slanghen wascht/so heylt dat daermede. Terwen heef deech heeft een werme wttreckende cracht. Alsinen dit met sout mengt/so doet op/ende maect rijp alderhande ghesweer. Dat Terwen meel in hueninck / oft in water ende olie gesoden/dat verteert alle bloetsweeren. Terwen broot met hueninck gesoden oft row opgeleyt / dat vermorwt de voorghenoemde bloetsweeren. Terwen oudtbacken broot ghegeten/dat stopt den loop des buyck. Terwen nieuwbaken broot in water ende sout gheweyct/dat verdrijft quade schorsticheyt. Ameldonck gesoden/en daer afeenen bruy ghemaect ende ghegheten/dat is goet voor de gene die bloet spouwen. Terwen semelen met hueninck ende azijn ghesoden/ende dat water ghegorgelt/dat geneest de geswollen keele. Sertus Popeius een groot Heere in Spaen gien die ghenas dat Podagra oft Fleercijn inde voeten in voorleden tijden

daer son daer af
woormen.
in den buyck

Ruydicheyt en
alderhande on-
suuerheyt des
lijfs

verteert alle
bloetsweeren.
stop den Loop
des buyck

quade schorstiche-
ijt

geswollen keele

banerlijck van venghen istraumen außzuzen den kranckheit, dazigel wurd o ffinck alle
Boschgen, sondernig auf die kranckheiten oder dazigel wurd o ffinck alle
mit baltz y fflastorwip außzuzen

den op dese maniere/ Si ginc̃ tot ouer sijn knyen inde Terwe sitten / die droochde sijn voeten in sulcker maniere / dat hij de pijn wonderlijcken quijt werdt. Terwen cas in water gesoden / dat is goet tot de geschoort- heyt / als men dat daer op leyt.

Van Fonteyncruyt.

Cap. CCLII.

Den naem.

A Fonteyncruyt oft Saetcruyt dat heetmen in Griec̃ Potamogeiton eñ Stachyites / ende in Latijn Fontalis ende de Potamogeton / om des wille dattet geerne in dwater wast. Men heetet oock Spicata / om dat sijn bloeme ende saet ghesaetsoneert is ghelijck een are.

Saetsoen.

Fontalis.

Fonteyncruyt.

Dat Fonteyncruyt heeft eenen ronden langhen steel / hebbende veel knopen eñ ledens / eñ daerwt wassen teeder tacekens / die sijn met gruen bladeren becleedt / die ghelijcken den bladeren van roode Beete / oft in alle manieren sijn sij gelijck dat loof / dwelck men inder Apoteken heetet Folium Indi / eñ sij swemmen een luttel bouen dwater. Sijn bloemen sijn lijfverwich in maniere van aren / ghelijck als men siet aen de groote Wechbreede / eñ als die afvallen / soo worden dat cleyn ronde knoppkens / daerinne leyt herdt saet besloten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wort ghenonden in stille wateren ende inde grachten.

Den tijt.

In Julio leuert dit cruyt sijn aren met de lijfverwige bloemē / eñ voorts daerna sijn saet.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere / ende het droocht / also men dat lichtelic mercken mach aen sijnen smaek.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt treckt te samen / ende het vercoelt ghelijck dat Wechgras. Daeromme so heylet die heete / vuyl / loopende / ende voorts etende vlcen / als men daer op leyt. Dit cruyt ghedroocht ende in wijn ghesoden

J ende

*ghehoort dat
roode melizen*
*loopt een
loop des
bunghes*
Ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizen / ende het stopt den loop des buycks. In summa / dit cruyt heeft seer sulcken operatie ghelijck dat Wechgras / alsoo wij dat wijt ende breedt in sijn Capittel verclaert hebben / daeromme so waert noodeloos sulcks hier wederom te verhalen. Ende wt de operatien ende virtuyten die wij hier gheallegeert hebben / mach men oock lichtelick alle dandere verstaen.

Van Gansenvoet. Cap. CCLIII.

Den naem.

Anseenvoet heeft sijnen naem daerom also / want sijn bladeren sijn gheformeert ghelijck voeten van gansen. Dit gewas heetmen oock Verckenf doot / om des wille dat de verckenen steruen als sij van dit cruyt ghegheten hebben. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekenst heeft gheweest / ende hoe sij dat hieten / dat en can ick nu niet weten.

Tsaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel die wast een elle hooge / en die is met holckelē oft voren onderscheyden. De bladeren gelijcken eens deels den loone van Jodekerfen / oft Criecken vā ouer zee / maer dese sijn rondsomme met scherpe keruen wtgesneden / also dat elck blat int aensien ghesaetsoneert is gelijck den voet van een gans / ende daerna voert dit cruyt oock sijnen naem. Sijn bloemen sijn rootachtich ende seer cleyne. Dat saet leyt druyswijs te samen ghedronghen / ghelijck men sien mach aen de wilde Melde. Het heeft een cromme wortel / met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in cruythouen / en op velden daermen mes plach op te voeren.

Den tijt.

Gansenvoet bloeyt meest in Junio / ende leuert daerna sijn saet.

Natur ende complexie.

Dit cruyt verkoelt inden tweeden graedt / sonder eenich twijfel / ghelijck de Nachtschade. *Want men d'ghebruick en d'ghebruick sijnig ist, soll man sijn in dat tuercken sijn Brost / den / sijncken, so soll man in die sijncken in d'ghebruick d'ghebruick d'ghebruick sijnig ist.*

Cracht

ganſenvoet Dit gryn af doodet die wercken
Want dat stey in het dooder oft andersvint in lyff heuygen.
Van Ganſenvoet. Cap. CCLIII.

205

C Cracht ende werckinge.

Ganſenvoet is den vercken en een ſchadelick ende doodelick cruyt / alſo wij hier bouen verclaert hebben / want als een ſoch oft vercken van dit cruyt etet / ſo moetet ſteruē. In eens menſchen lijf heuet ſulcken cracht ende operatie ghelijck als de hof Nachtschade / daer wij aſſcrjuen ſul len alſt pas geeft. Ende het en is geen wonder / dat een cruyt de beeft en doodet / ende den menſchen niet / want daer ſijn oock ſommighe cruyden die dooden eenen menſch / ghelijck als Niescruyt ende wilde venijnighe Peterselie / ende nochtans en dooden ſij de quackelen en ſpreeuwen niet / ende haer ſpijſe oock / alſoo Galenus tot veel plaetsen claerlick daer aſ ſcrijft / ende die daghelijche experientie dat leerende is.

vercken
ſchadelick.
Want V
daerby s
mooten steruen.

*Peganarum iſt ein todtlics krait den 4. g. wemen / ſo ſie dat krait gefehr under der
ap. 1. 1. 1.*

Van vreembde Peterselie.

Cap. CCLIII.

Den naem.

Alt cruyt / dwelck wij hier vreembde Peterselie noemen / dat heetmen bijna in alle Apoteken Amomum / mer niet ſonder groot erruer. Want ſijn gedaente oft faetſoen en accordeert gees ſins met dat ghene dat

Amomum. Vreembde Peterselic.

Dioscorides / ende meer andere oude meesters van Amomum ſcrijuen / maer wel veel meer met dat cruyt / dwelck ſij Petroselinon heeten / ende Apium ſaxatile / dat is ſteen Eppe / alſo wi daer af breedt geſcrenē hebben in onſen Latijnschen Herbario.

B Faetſoen.

De vreembde Peterselie is der ghe meyne Peterselie ſeer ghelijck van ſte len / opperſte bladeren ende bloemen. Mer ſijn onderſte bladerē ſijn rings omme gekertelt ghelijck dat loof van groote Eppe / ende ſij ſijn dien oock wat gelijc / maer ſij ſijn langer / ſmael der / en ſcherper toegaende. Sijn faet is den Ammey ſade ſo ghelijck / dat men ſe nauwelick onderkennē en can. Nochtans is tſaet van deſen cruyde ſtercker van ruecke ende ſcherp / ende het riet bijna ghelijck ſpecerie.

J ij plaetſe

Van Vreembde Peterselie. Cap. CCLIII.

E Plaetse haerder wassinghe.

Dese vreembde Peterselie en wast hier te lande niet vā selfs/maer men moetse inde hoven planten ende opbrengen. De beste Peterselie wast in Macedonien/op hooghe steenrootfen.

Den tijt.

De vreembde Peterselie bloeyt in Augusto/en leuert daerna sijn saet/dwelck men saeyt om wederom Peterselie te hebben.

Natuer ende complexie.

Dese vreembde Peterselie is werm ende drooge inden derden graet/soo men dat claerlick mercken mach aen sijnen smaect/die is scherp op de tonghe ende bitter.

Cracht ende operatie.

D Dat saet van desen cruyde wort meest ghebruyct/ende dit lost de vrisne/ende het brengt den vrouwe haer maentstonde/ alsment in water oft in wijn siedet/ ende dan ghedroncken. Het is goet tot dat opworpen ende de criemsel der maghe/item tot pijn oft weedom der nieren ende blasen/ alsment vseert als vore. De vrouwen die bevucht sijn en sullen dit saet niet innemen. Dat cruyt ende de wortel hebben sulcken cracht ende operatie gelijck dat saet/maer sijn cracht en is niet so groot.

*vraye lossen.
Eddigt vrouwen
maentstonden
in aghe crimsel*

Van Roosen.

Cap. CCLV.

Den naem.

R Roosen worden in Griecx gheheeten Rhodon/ende in Latijn Rosa/ ende dien naem blijft noch inder Apoteken duerende. Maer waeromme dattet also in Griecx heetet/dat vindt men in onsen Latijnschen Serbario.

Gheslacht.

Men vindt meest tweederhande geslechten van Roosen/tamme ende wilde. De tamme Roosen diemen inde hoven plant / die sijn oock tweederhande/te weten wit ende root/ende die sijn oock tweederley / dubbel ende enckel. De wilde Roosen hebben oock in Griecx besondere namen/ als Cynorhodon in Latijn Canina rosa/ ende hier te lande Heyderoosen oft Hagheroosen. Wij hebbē dat saetsoen van beyde geslachten onder een figure begrepen. *Hierstaet de tamme ende wilde Roos in een figure. gestelt. in een groen.* Saetsoen.

*Wit ende Rode
Roosen sijn oock
tweederley*

De tamme Roosen hebben roeden oft tacken / die sijn met bruyn plecken bespraeyt/ende sij sijn vol doornen. De bladeren sijn swertgruen/en row/en rontsom vol kernnen gelijc een sage. Te voren ende eer si bloeyen/so verthoonen haer de ronde knoppen / in maniere van siolen / ende die gaen langsaem op / tot dat ten lesten die gantse Roosen daerwt sluypen/ die hebben inde middel geel haykens/ende daer op cleyn bollekens/ende dat is

Van Roosen.

Cap. CCLV.

Rosa. *tamme Roosen. ende wilde sijn*
Roosdier

E dat is dat recht bloeyfel. Sij hebben een hondtachtighe wortel. De wilde Roosen sijn den tammen Roosen gheleyck van geerden/tacken en bladeren. Maer sijn bloemē oft Roosen die sijn al enckel oft onghenvult. Na dat dese Roosen afgewallen sijn/so brengen sij ronde/langachtighe vruchten voort/die sijn eerst gruen/en daerna schoon root. Aen dese wilde Roosen wast oock een gehayrt gewas/dwelck sommige slaepappelen noemē/ende inder Apoteken gebuyccken sij dat voor Bedagar/alsoo in Arabisch gheheeten/maer niet sonder erruer.

Plaetse haerder wassinghe.

D De tamme Roosen wassen oueral inde hoven/want daer plandtmense. De wilde vindtmē hier en daer opt veldt/ende aen de haghen.

Den tijt.

De Roosen sijn de leste bloemē onder de ghene die inde Lenten wt comen/ende sij vergaen oock haest. Si bloeyen in Junio/en dan behoort mense te lesen.

Natuer ende complexie.

De Roosen hebben een ghemengde substancie/want haer substancie is eens deels waterachtich ende werm/ende eens deels oock adstringerende oft te samē treckende. Dat bloeyfel adstringeert meer dan de Roosen/ende daerom so drooghet oock meer.

E

Die cracht ende operatie.

De Roosen vercoelen ende sij adstringeren/en dat meest als sij drooghe sijn. Ter wijle dat de bladeren noch versch sijn/so salmen dat wit met een scheercken af snijden/daerna salmen dat ander inde lomber in eenen mortier stooten/tot dattet sap dat daerwt gaet dick wordt/ende dat salmen bewaren om daghelics te ghebuyccken. Men mach die bladeren oock inde lomber droogen/maer men moetse dick wils keeren/datse niet verdoft oft schimmelich en worden. Alsmen die ghedroochde Roosen in wijn siedet/ende die dan wt perst/so is dat sap goet tot pūne int hoofte/ende weedom der oogen/en ooren/van tandt vleesch/des fondaments/der dermen/ende der vrouwelichheyt/alsmen met een veederten struict/oft inden mont houdt/oft daerin gedaē als een clysterie. Alsmen de Roosen aldus siedet/en niet wt en perst/en appliceert/so lesschen sij de hitte en

I iij

den

*so jns int
hoofte
oogen
ooren
van tandt vleesch
des fondaments
der dermen
ende der vrouwelichheyt*

Iden brandt der leuer/oft der milte/ende sij verteeren die ouertollige vochticheyt der mage/ende sij genesen dat wildt vier. Die Roosen gedroocht ende ghepuluerizeert/die heylen de wonden/alsiment daerin stroyt. Dat geel vande Roosen gedroocht/ende in vochtich tantvleesch gedaen/dat droocht dat crachtelijcken seer. De knoppen gedroocht ende ghepuluerizeert/en in rooden wijn gedroncken/die stoppen den loop des buycks/en dat bloetspouwen. De Roosen geapplianceert/maken den mensch slapende. In wijn oft water gesoden ende gedroncken/so stoppen sij der vrouwen maentstonde/ende sonderlinge den witten vloet/en dat bloetspouwen. Roosen suycer conforteert de mage/ende de leuer/ende het is goet tot heete febres oft cortse. De wilde Roosen gedroocht ende gepuluerizeert/ende met Beeren smout ghemengt/dat is goet teghen wtvallinghes des hayrs/daermede bestreken. De vruchten van Roosen/ende die ghesayrde slaepappelen ghedroocht ende gepuluerizeert/ende gedroncken/dat lost de vrine/ende den steen inde lendenen.

binck loop
stoppen
maecken
slapende

gobres oft
cortse.

lenden steen.

Van Radijs.

Cap. CCLVI.

Den naem.

Adij's oft Redick wort in Griec gheheeten Rhaphanos ende Rhaphanis/en in Latijn Raphanus/Radix en Radicula. Maer waerom dat den Radijs dese namen heeft dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Gheslacht.

Den Radijs is tweederhande/tam ende wildt. Den tammen heet inder Apoteker Raphanus minor/ende desen is oock tweederhande/want sommige van dien hebben ronde wortelen ghelijck als Stoppelrapen. Ende som hebben sij seer lange wortelen/somtijts bijcans een elle lanck/en die sijn sueter van smake dan de ronde/en dit sijn onse gemeyn Radijsen. Anders so sijn sij malcanderen gelijck. Den wilden Radijs heetet in Latijn Armoracia/en in Duytsch Meerradijs/inder Apoteker Radix en Raphanus maior/om des wille dat hi seer breede en groote bladeren heeft/oft daeromme dat hij scherper van smake is dan den tammen.

Saetsoen.

Den tammen Radijs en heeft niet meer dan eenen stam oft steel/gelijck een boomken/hebbende veel tacken/die dragen bladeren/die gelijcken den Rapenlooue niet qualick/ende si sijn doorhackelt/ende rontomme gekerfelt met rouwe hoecken. Si heeft sneewitte bloemen/dat worden hole rondegawkens/die gaen vore scherp toe/en binne sijn sij geuult met geel bruyen ront saet. De wortel is ront oft lanck gelijck Rapen. De Meerradijs heeft dicke stelen/somtijts bijcans twee ellen lanck en gerondeert. Als sijn bladeren volwassen sijn/dan gelijcken sij den bladeren van Pepercruyt niet qualick/nochtans sijnse grooter ende breeder/rontomme gekerft

*buysch
wacht in asch*
De maghe op/ ende hij lost de vrïne. Hij maect weeck inden buyck. Als
 hina den eten inghenomen wordt/ so helpt hij der spijsse dat sij haer dige
 reert in die leden. Voor den eten inghenomen wesende / is hij goet voor
 de ghene die braken ende ouergheuen willen. Hij maect scherpe sinnen.
*slijmicheyt in
de borst. genesē*
 Als hij in water ghesoden is/ ende hueninck daer toe ghedaen wordt/ so
 is hij goet teghen den ouden langduerenden hoeft/ hij deylt en doet schey
 den de taey slijmicheyt/ die haer ontrent de borst vergadert heeft/ sommi
 ghe daghen lanck daer af ghedroncken. De schellen van Radijs gestoo
do water laden
 ten/ ende met Orymeli ingenomen/ dat maect spouwen ende braken. Hij
 is goet voor de ghene die dwater laden. Hij is goet den ghenen die sieck
*in de
milte sieck
sijn*
 sijn inde milte / als hij daer op gheleyt wordt. Met hueninck ghemengt
 wesende/ so gheneest hi de inetende vlcerationen. Si is oock goet tottet ghe
 ne dat blaw gheslaghen is/ want hij verteert dat ondergeronnen bloet.
 Si is oock goet den genen die van naterē gesteken sijn. Hij doet dat hayr
 wassen. Met Ratten oft peersche Corenbloemen meel ghemengt wesende
*a dergand
plecken met
caou sieft*
 de/ verduyft hij alderhande smetten ende plecken wten aensichte. Hij is
 goet den genen die doodelijcke venijnige campernoelien gegeten hebben.
S Radijs saet maect den mensch spouwen/ en het lost de vrïne. Met azijn
*milte cleijn
maken.*
 gedroncken wesende/ so maket de milte cleynder. Als dat saet in Orymel
 gesoden is/ so ist goet datment gorzele/ want het geneest de sweeringhen
 inden hals. Den Radijs is swaer om verteeren/ daeromme so erreren si
 seere/ die tsaonts na den eten Radijs innemē/ om de digestie te stercken/
 want hi belettet meer / ende hij is een oorfsake dat de spijsse niet verteert en
broescht den ston.
 wort. Den Radijs in water gesoden / en dat smorgens nuchteren ghe
 droncken/ dat breekt den steen/ en lost en duyst dien wte. Dat saet van Ra
 dijs gedroocht/ en met hueninck gemengt / dat is goet tegen tvenijn. Als
scorpioen.
 men Radijs op eenen scorpioen leyt/ so sterft hi. Den Radijs verduyft de
loft de vrine.
 swerte plecken en smetten die een mensch aen sijn lijf heeft/ als inense daer
 mede wrijft. Meerradijs lost de vrine seere. Anders so wort hi seer in
 de spijsse geuiseert in sommighe landen/ want men siedet hem met hinnen
 ende met ander vleesch. Men plach oock de voorseyde Meerradijs wor
 tel in cleyen stucken te snijden/ ende te stooten/ ende met sout ende met azijn
 te bereyden/ makende daer afeen sausse tot visch ende vleesch. *myrdich*
*maecht azijn
ter sout.*
 Wortel tot puluer gestoten oft gequaet in wijn gedaen maect azijn terfont.

Van Helbesien.

Cap. CCLVII.

Den naem.

A Helbesyen noempt men oock S. Jans besykens oft
 duyfskens / want ontrent S. Jans Baptisten dach so
 worden sij rijp. Inder Apoteken hebben sij eenen Arabi
 schen naem/ en men heetse Ribes. Naer oft de Griecsche
 meesters in voorleden tijden dit ghewas kenden/ dat en
 is mij noch niet kenlick. *I faetsoen.*

Helbesyen dat is eenen struyck / die heeft veel buynt tacckens / ende sij
 en heb-

*S. Johans Fräylin und edlinenwasser ist gut wider die Rote und purpeln.
 wasern und kinden pocken genant.*

*Man maect sin Zucker em nützlic den kindern so die
 purpeln und Rote haben. Maser of pocken. genant.*

*Maselen.
pocken.*

Van Aelbesien.

Cap. CCLVII.

Ribes.

Aelbesien. Mymeren

oft S. Joans
besien. of S.
Johannis
trawlin.

Ven hebben geen doornen. Sijn bladeren ghelijcken den looue van cleyn druyskens. De bloemē sijn bleeckgeel / ende elck bloemken heeft vijf bladerkens merckelick onderscheyden. Sijn vruchten dat sijn cleyn besykens / die sijn eerst gruen / ende als sijn rijp worden / so worden sijn gheheel root / ende sijn hanghen aen seer langhe steelkens nederwaert.

Plaetse daert wast.

En sēdt desen struyck oueral inde hoven / niet alleen om profijt daer af te hebben / maer oock tot een cyragie.

Den tijt.

Desen struyck leuert sijn bloemen in den Mey / en de vruchten ontrent S. Jans Baptisten dach / alsoo wij hier vore gheseyt hebben / ende in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is coudt ende drooge inden tweeden graet / want het treckt seer tsamen.

Cracht ende werckinge.

Daelbesien vercoelen een heete maghe / sijn ver slaen den dorst / ende sonderlinge als een mensch de cortse oft febres heeft. Sijn verdrijven de walginghe / ende sijn brenghen wederom appetijt om eten. Sijn stoppen alderhande loop des buycr / ende dat roode melizoen. Dese besykens conforte ren de maghe / ende sijn sijn goet teghen dat spouwen ende ouerghenen. Sijn maken oock dat de scherpe galle den dermen gheen schade oft letsel en brengt. Sijn blusschen de ouertollighe hitte die int bloet is. Daerom salmen haer sap wel te rade houden ende bewaren / ende met suycker bereyden / op datmen dat gantse iaer dore sijns ghenieten mach / gelijck als die Apotekers doen. *Sij stoppen loop des buycr alderhande blusschen de hitte int bloet. vergeet de aelbesien niet. leuer.*

Van Roosewortel. Cap. CCLVIII.

Den naem.

Roosewortel mach in Latijn gheheeten worden Radix rosata. Si en wort inder Apoteken niet ghebruyct. Daerom heet sijn Roosewortel / want als men de wortel in stucken wijft oft stooret / so riecht sijn als een Roose.

Laetsoen.

Roosewortel crijcht veel stiele / die sijn met vette bladeren op beyde sijde verchiert /

Van Roosewortel.

Cap. CCLVIII.

Radix rosata. Roosewortel.

Verchiert/ende dese ghelijcken den bla-
deren van dat vrouwelick Wonden
cruyt/maer sij sijn een luttel smaelder/
ende int opperste gekerft. Si heeft ooc
bloemen/maer sij en hadse niet ter tijt
doe ick se dede betrecken ende af conter-
seyten/ende daeromme so sijnse hier in
de figure achter gelaten. Sij sijn gheel
van coluere/ gesaetsoneert gelijck ster-
ren/ alsoo men siet aen dat cleyn man-
lick Donderbaert. Sijn wortel is dic
ke met veel veeselingen/ ende heeft eenē
amperen smaek/ ghelijck Lis cruyt oft
geel Waterlelien. Daerome so en cant
niet Rhodia radix sijn/ daer die oude
meesters af gescreuen hebben/also wij
hierna verclaren sullen.

C Plaetse sijnder wassinghe.

De Roosewortel wast veel in Vo-
stenrijck en Vngariē/maer nu wort-
se hier te lande oock inde hoven ghe-
plantet.

Den tijt.

De Roosewortel bloeyt vroech inden Mey. Maer de wortele graeft
men wt teghen den Herft.

Natuere ende complexie.

De Roosewortel/ also wij voormaels gheseyt hebben/ die is amper/
ende daerom so moet sij cont ende drooge sijn van natuere. Daeromme
so en can sij niet ghenoept worden Radix Rhodia/ want alsoo Gale-
nus scrjft/ die is werm inden tweeden graedt/ ende subtiyl van substan-
cie. Ende de onse heeft een groue eerdachtighe substantie/ ghemerct dat
sij amper is van smake.

D

Cracht ende operatie.

De Roosewortel oft Rhodia radix daer die oude meesters af scrjue/
die verteert ende deylt/ende sij beneempt de pine en weedom des hoofts/
als men se met olie van Roosen menghet/ende stootet/ ende op dat voor-
hoofte ende slaep vanden hoofde gheapliceert/ alsoo Dioscorides dat
verclaert. Onse Rosata radix oft Roosewortel stopt der vrouwen siec-
te/ sij doet dat geswel verdwijnen/ sij doet de hitte vergaen/ ende in sum-
ma sij heeft bijna alle alsulcke operatien ghelijck geel Lis wor-
tel/ daer wi int vierde Capittel af ghe-
screuen hebben.

*besumpt de
pine ende
weedom des
hoofte*

*stopt der
vrouwen siec-
te*

Van Ma

San Mageleyne.

Cap. CCLIX.

Den naem.

A Mageleyne wort in Griecx gheheeten Sampsychon / ende Amaracon / ende in Latijn Maiorana / ende Amaracus. Inder Apoteken blijuet Maiorana heetende.

Maetsoen.

Mageleyne is een teeder cruyden met veel bruyn tac-
kens / het heeft cleyn teeder bladens / niet veel breeder dan een penninc-
ken van negen myten / ende si sijn doncker aschverwich gruen / saechten
weeck / ende sij hebben eenen seer lieflijc
ken rneck. Tusschen de bladertens bo-
uen aen de tacckens en steelkens was-
sen cleyn witte bloemkens / ende als die
afvallen / so leueret seer cleyn bruyn sa-
den in ronde cleyne bolleken. Sijn
wortel is hondtachtich ende swertach-
tich / met veel veeselen.

Sampsychon. Mageleyne.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Men sedt de Mageleyne oueral in
teylen / en sij wil lomber hebben / ende
dickwils begoten worden / daertoe so
wil sij ghemest worden.

Den tijt.

Mageleyne is een recht somercruyt /
het en mach geen coude liden. En daer
omme so sedtment in werm kelders als
den winter comt. Het bloeyt de gant-
sen somer lanck.

Die natuer ende complexie.

Mageleyne is werm ende drooghe
inden derden graet / ende sij is van sub-
tijle substantie.

C Die cracht ende operatie.

Mageleyn cruyt in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is
goet voor de ghene die beghinnen dwater te laden. Alsment in deser ma-
nieren ghebruycket / soo lossen de vrije / ende het versuuet dat criemsel
int lijf. Dat cruyt van de Mageleyne ghedroocht ende ghepulueri-
seert / ende met hueninck ghemengt ende gheapliceert / dat verteert dat
gheronnen bloet / ligghende onder blaw gheslaghen vleesch. Een
suppositorie van Mageleyne ghemaect / ende inder vrouwen scha-
melheyt gedaen / dat brengt den vrouwen haer cranchheyt. Mageleyne
met

waterladen.
beginnen

verteert dat
gheronnen bloet.

D met sout en azijn gemengt ende geappliceert/dat is goet voor de gene die van scordioenen gesteken sijn. Een plaester gemaect van was ende Ma geleyne/die brengt de ontselde leden wederom op haer plaetse/als men se daer op leyt. In deser manieren gebruyckt wesende/so verteert sij alder ley geswel dat van coude compt. Mageleyne maect den mensche niesende/als men se inden nuese neemt. Alsmen tsap van Mageleyne door den nuese inneempt/so suyuert sij de herffenen. Alsmen op de tonghe strijct/so maket den mensch wederom sprekende/ende het conforteert de herffenen ende de memorie. *daerwaerant de zinn gescrijden bringht daer die verhoeren*

*bruygt
wonder
verloren
sprach.*

verloren

Van Sanickel.

Cap. CCLX.

Den naem.

A

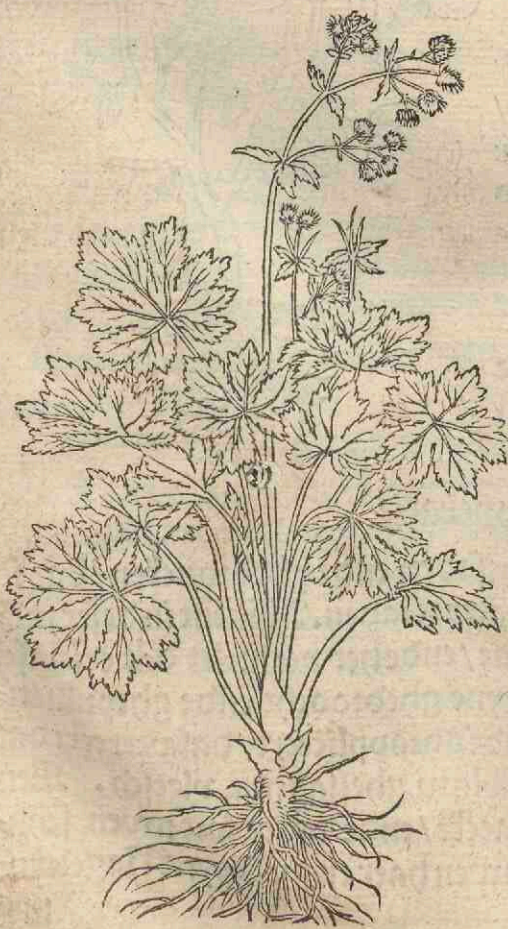

Sanickel heetet na dat Latijnsch woordcken Sanicula/en het heet also om dattet groote cracht en virtuyt heeft om wonden te heylen. Sommighe heetent Diapensia/maer bi wat redenē dat en weet ick niet. Hoe die oude meesters dit cruyt in voorleden tijden hieten / dat en weet ick niet.

Ick dencke dat sijt niet ghekendt en hebben / noch yet daeras gheschreuen en hebben.

Sanicula mas.
Sanickel manneken.

Sanicula fœmina.
Sanickel wijfken.

Gheslecht.

B

Geslecht.

Men vindt tweederhande Senickel/manneken ende wijfken. Dat manneken is tghene datmen Senickel heetet / ende alleman wel bekendt is. Dat wijfken wort van sommigen voor cleyn Meester wortel ghehouden / maer sij dolen / want het en is inde bladeren noch inde wortel niet euen scherp van smake / dan dattet alleen wat bitter is / ende het treect te samen ghelijck dat manneken. Dat onderscheedt dat in dese twee cruyden meer is / dat sullen wij hierna verclaren.

Haetsoen.

Senickel manneken heeft bladeren ghelijck Wijngaert bladeren / oft gelijck de bladeren van Waterhanenvoet / ende elck bladt staet op eenen bruynen steel / ende is gedeylt in vijf deelen / ende wederomme elck deel in twee / ende sij sijn schoon gruen van coluer / ende glat oft effen. In elck blat is een bruyne plecken / ten eynde daert hem deylt. Midden wt dat **C** stoccken comt eenen dunnen biesachtighen steel / die is bycans een elle lanc / sonder knopen oft leden / ende bouen int sop van dien steel wassen cleyn witte bloemkens / die staen seer dick bij een. Ende als die afvallen / so worden dat cleyn bollekens gelijck cleyn Clissen. Sijn wortel is buyten swert / ende si heeft veel veesen gelijck Heylichkerstercruyt / ende si is binnen wit / hebbende eenen amperen ende bitteren smaek. Dat wijfken is dmanneken gelijck van bladeren / maer sij en sijn niet so gruen / ende sij en hebben geen bruyne plecken. Sijn stelen hebben leden ende knopen / daerwt sluypen bloemen / die sijn wit van coluere / ende grooter dan de bloemen van dmanneken. Als die afvallen / so comt daer lancachtich saet / hebbende veel streepkens ende vorekens. Sijn wortel is wit.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van Sanickele wassen gheerne op hooge berghe ende in bosschen.

Den tijt.

D De manlijcke Senickele bloeyt inden Mey en in Junio / ende so oock dat wijfken. Ende in dien tijt machmen se vergaderen.

Natuur ende complexie.

Beyde de Senickelen sijn werm ende drooghe inden tweeden graet.

Cracht ende operatie.

Senickel is een vermaert ende crachtich cruyt om alderhande wonden te heylen. Alsinen dat sap / dwelc wt de bladeren geperst wort / drinct / so heylet ende geneset wonderlijcken seere alderhande gequetstheyt van binnen den lijue. Dat cruyt gruen gestooten oft gesoden en geapplianceert / daermede sinct alle geswel ende gheheuenheyt / het sij inden mensche oft inde beesten. De bladeren ende de wortel van desen cruyde met hueninck ende water gesoden ende ghedroncken / dat gheneest de ghequetste longhen / ende oock alderhande sweeringen des monts ende der crage / alsment torgelt. Sanickel in wijn oft water gesoden ende gedroncken / *heylet de
alderhande
gequetstheyt
voor alderhande
sweeringen
des monts
ende der crage
alsment torgelt.*

B dat

stopt dat
bloetspouwen
en roodachtighe.

dat stopt dat bloetspouwen/het geneest dat roode melizoen/ ende die ges-
quetste nieren. In summa/ Senickel heeft alle de cracht ende operatie ge-
lijck de Walwortele/ daer wij int cclxvj. cap. af scrijuen sullen. *Dit gedijft in
water met doechen oner een wonde geleijt en de wonde daer mede hier mael opeenen dach
wast spoelt sechtet de wonden in corten tijt te samen sonder pijn.*

Van Spinagie.

Cap. CCLXI.

Den naem.

21

Pinagie en heeft in voorleden tijden den ouden meesters
niet bekent geweest/ oft sij en hebben daer af niet gescreuen/
dan alleen de leste Griecsche meesters/ die hebben van een
cruyt gescreuen geheeten Spanachia. Men heetet in La-
tijn Spinacea/ en Spinaceum olus/ ende in Arabische
sprake Hispanach/ dat is so veel geseyt/ als Spaensch cruyt/ bi auontue-
ren daerome dattet wt Spaengien eerst in ander landen gebracht heeft
geweeft. Den oorspronc van dander namen staen in onsen Latijnschen
Herbario int langhe verclaert.

Tsaetsoen.

Spinacea. Spinagie.

De spinagie
ist ons wel
bekent in
onsen lande.

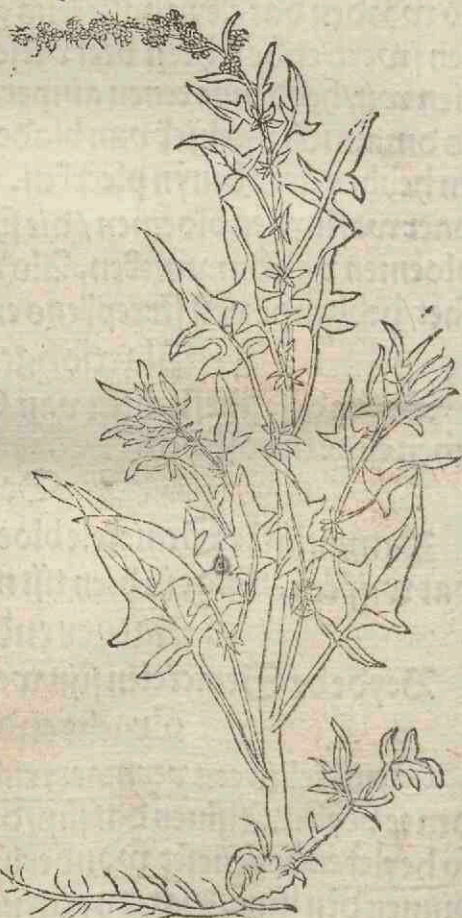
Spinagie heeft eenen ronden steel/
van onder op een luttel bruynroot/ en
hi wast gemeynlick een elle lanck/ som-
tijts oock langher/ en hi is binnen hol/
ende dien wort eerst besedt met saechte
malsche ende druppuntighe bladeren.
Daerna so worden dese bladeren den
Endiuie bladeren ghelijck/ ende opt
eynde ten stele waert sijn sij op beyde
sijden wtghesneden met twee langhe
finale ooren. Tusschen de vluoghelen
vande stelen ende bladeren wast ste-
kende saet/ somtijts ses oft seuen bij een
ghedronghen/ ende elck sadeken beson-
der is een weynich breedt met twee
scherpe dorenkens. In tsoep vande ste-
len wassen bloemen/ die staen druys-
wijs op een gehoopt. Sijn wortel is
lanck ende smal/ met cleyn veeseltens/
geel van coluere.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spinagie en behoest gheen sonder-
linghe eerde daermense saeye/ want si wast oueral/ ende men saeytse veel
tot behoef vander knecken gelijk de Beete.

Den tijt.

Spinagie wort tweemaal int iaer ghesaeyt/ eens inde Lenten indert
Meerte/

Van Spinagie.

Cap. CCLXI.

C Meerte/ende eens in September/ want hem en can gheen coude letten. Na datmen se ghesaeyt heeft/soo compt sij op den seuensten dach wt. In Junio ende Julio machmen sijn saet vergaderen.

Natuer ende complexie.

Spinagie is cout ende vochtich inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Spinagie maect weeck inden buyck/daerom so ist onder alle kuecken cruyden bijna dbeste ende lieflickste voor de ghene die herdt sijn inden buyck/ende niet wel ter cameren en connen gaen. De Spinagie voedet badt dan de Melde. Nochtans so genereert sij windt/ende maect quade digestie/ist datmen haer die ouertollighe vochticheyt niet en beneempt. Dat sop daer Spinagie in ghesoden is/spuelt den buyck/en maect saech ten camergaenck/maer sij is quaet voor de maghe. Alsmen de bladeren gruen stootet/ende die ghelijck een plaester ouer de hirtighe mage leyt/so benemen si de hitte. Anders heeft de Spinagie bijna alle de virtuyten en operatien gelijk de Melde.

maect weeck in den buyck voor de herdt sijn in buyck.

camergaenck

van grof vantselgum in Ruckan gatten, o dat men in Ruckland Encl. 80 Ha. hartichheit van Pöulgarz.

Van Melckweye.

Cap. CCLXII.

Den naem.

De cruyden die wij hier Melckweye heeten / die heetmen in Griec ende Latijn Sonchi/ende Cicerbite/Lactucelle/ende Lacterones. Den oorspronck van dese namen staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Beslacht.

De Sonchi oft Lacteroenen sijn tweederhande/also die oude Meesters dat claerlick beschriuen. Dat eerste geslacht is heel wildt/stekende ende swert/ende dat heetmen in Duytsch Melckweye oft gansen Distel.

Dat ander is veel teerder/ende niet so swert/ende dit wort van Apuleio gheheeten Lactuca leporina/dat is te seggen/Hasenlattuwe. Ende in Duytsch heetment Hasenhuys ende Hasenstruyck/om des wille dat de hasen daer onder plegghen koelte te soecken.

Maetsoen.

Melckweye oft gansen Distel heeft eenen steel een elle lanck/gecantet/binnen hol/bruynachtich/vol melcs/ende hi is becleedt met langhe Latz towbladeren/van aensien ghelijck een tonghe/rontsomme doorsneden/en met scherpe stekende puncten verchiert. Dese bladeren sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde graw oft witachtich. Opt sop van de stelen staen geel dubbel gheuilde bloemen/ghesaetsoneert als sterren/ende dat wordt grijs hayzachtich saet/alsoo men aen de Cruyswortel siet/ende die vliegghen met den winde wech. Sijn wortel is lanck ende smal/ende geel/met seer veel veeselinghen. Hasenstruyck is met stelen/bloemen/hayzollen/en wortel den voorgaenden cruyde gelijk. Maer sijn

K ij bladeren

Van Melckweye.

Sonchi. Melckweye.

Cap. CCLXII.

Lactuca leporina. Hasenlattonwe.

C bladeren en sijn niet gants/maer sij sijn diep doorsneden/ende in veel deelen gheclouen/ende sij en hebben oock niet soo scherpe doornen als de Melckweye oft gansen Distel.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van cruyden wassen oueral in vette hoven/ende sonderlinghe wassen sij geerne daer Wijngaert staet.

Den tijt.

De Melckweye ende Hasenstruyck bloeyen in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

D De complexie ende natuere van dese cruyden is ghemixtionneert van waterachtige ende van eerdische substancie/die nochtans beyde een luttel condit sijn. Sij trecken oock een weynich te samen. Ende als sij drooghe worden/so wordt haer substancie heel eerdtisch/ende crijcht als dan een cleyn wermt.

Cracht ende werckinge.

een heetemage.
en heete geswel
Beyde dese gheslechten van cruyden vercoelen/ende sij adstringeren een luttel/ende sij sijn goet voor een heete mage/en oock voor ander heete inflammatie ende gheswel/gruen ghestooten ende daer op gheleyt. Dat sap met enighen sope inghenomen/dat versuertet dat cnaghen inder maghe/ende vermeerdert dat melck. Wille in dit sap nat gemaect/ende op dat

Dat fondament geleyt / oft inde vrouwelickheyt gedaen / dat versuetet en vercoelt die ouertollige hitte der seluer leden. Dat cruyt en desgelijcx ooc de wortel / is goet voor de gene die van scorpioenen gebeten sijn / alsment daerop leyt. Dat melck dat wt dese cruyden copt is goet ingenome voor de gene die eenē corten adem hebben. Het lost den steen der lendenē door de vrine / ende het verdrijft eenen stinckenden adem / alsment inden mont hondet. Dat sap in witten wijn gedroncken / ende daerop gspaceert oft ghewandelt / dat doet de vrouwen eenen lichten arbeyt hebben. De stelen van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken / daeras crijgen de suyghende vrouwen veel melcx / ende de kinderen crijghen daer af een goede verwe. De pijn inde ooren vergaet / alsme van dit sap daerin doet. Het is goet werm gedroncken voor de ghene die de droppelpisse hebben.

lost den lende.
Aen.
stuck enden
adom.

droppel pisse.

so man ein febricitanten halsenkol of soncht ojn / ein wissel in dero hant
legt. Ist ihm das feber vertreiben. Item der Safft die aus bräuen gestrichen
macht das haar des selbs auß fallen.

Van Endiue.

Cap. CCLXIII.

Den naem.

Dese cruyden worden in Griecx geheeten Serides / ende in Latijn Intubi / daer af compt den naem Endiua / also wij hierna verclaren sullen.

Gheslacht.

De Intubi oft Endiuen sijn tweederhande / tam en wildt. De tam Endiue is ooc tweederhande. Deen heeft seer breede bladeren gelijk Lattouwe / ende dit is de rechte Endiue / die de Apotekers behooren te gebruycken. Want dat cruyt dat sij ghemeynlick voor Endiue besigen / dat is wilde Lattouwe oft Dawdistel / also wij int crij. cap. daer af ghescreuen hebben. Men macht oock tamme breede Endiue noemen. Dander heeft smaelder bladeren / ende om des wille dat sij rontomme ghekerft sijn ghelijck een zaghe / daeromme so heetmense in Latijn Scariola / en in Duytsch / tamme smale Endiue / oft witte Endiue. De wilde Endiue is drijerley. Dat eerste gheslacht is bitter / ende dat heetet in Griecx Picris / ende Cichorion / ende in Latijn Cichorium / ende Cichorea. Ende dit heetmen wilde Cichorie / oft wilde blaw Endiue. Dat tweede gheslachte heeft breede bladeren / ende dit wordt van Plinio ghenoompt Sedypnois / en van Theophrasto Aphaca. Somighe heetent Dentem leonis / ende Rostrum porcinum. De Apotekers Taracon. In Duytsch Keerelcruyt. Dat derde is der wilde Cichorie heel ghelijck / ende dat wort gheheeten geel Endiue.

Maetsoen.

De rechte Endiue / die men ooc noempt tamme breede Endiue / die heeft eenē grootē ronden steel / daer wt wassen veel tackens / die sijn verchiert met breede lange bladeren / die hebben rontom diepe kernē. Sijn bloemen ghelijcken den bloemen van wilde Endiue / maer dese sijn een luttel bruynachtigher ende cleynder. Sij sijn oock bij tijden gants wit.

K iij Ende

Endiuiā. Endiuiē.
Cicorie.

Scariola. Witte Endiuiē.
Cicorie.

Cichorium. Wilde Cichorie.

Taraxacon. Keerlecruyt.

V Ende als die afghenallen sijn/so brenghen sij saet voort / dat gelijct den sade van Lattouwe. Die wortel is lanck ende smal / verchiert met veel veeselinghen. De tamme smalle Endiue oft Scariola is der Endiue in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren wat smael der sijn/ende niet so diep ghekerst/de wortel en is oock niet so lanck/ende sij heeft meer veesen. De wilde Cichorie/oft wilde blauw Endiue heeft bladeren die ligghen op deerde wtghespreyt gelijck de bladeren van Keerelcruyt/maer sij sijn grauwer van coluere / ende rouwer ende cleynder doorsneden / ghelijck de bladeren van Hasenstruyck. Sijn stelen worden groot ende row/en sij late haer boogen oft crommen/ende sij en breken niet lichtelick/sij hebben veel tacckens ter syden/die sijn seer taey / ende met luttel bladeren becleedet/en die staen verre van malcanderen / ende sij en sijn niet diep doorsneden. De tacckens die ter syden staen / die sijn met veel wratachtighe cnoppkens verchiert van beneden tot bouent toe. Als die wtcruppen so wordent lichtblauwe bloemen / die sijn bij tijden heel sneewit/ende sij keeren haer altijt na de sonne/de locht sij droene oft claer / ende also machmen aen dese bloemen mercken den tijt vanden daghe/want also haest als de sonne ondergaet/so sluyten haer dese bloemen wederom toe. De wortel is lanck/ende buyten geel. Dat Keerelcruyt spreyt hem oock eerst op der eerden rondt wte met sijn bladeren/dyer isser vele/ende sij sijn op beyde syden gheclonen / ghelijck de bladeren van ionge wilde Endiue / maer dese sijn vetter ende saechter. Sijn ghekerfde tanden die gelijcken den tanden van een groote saghe. De ribben die door de bladeren gaen / die sijn lijfverwich root ter wortelen waert. Midden wt den stock van desen cruyde comen holle/langhe ende naeckte pijpkens / sonder enighe leden ende knopen / ende op dat sop van dyen wassen gruene ende gebaerde knoppkens / ende als dieselue opgaen / soo wordent schoone / gheele / ende doderverwighe gheuulde bloemen/ghelijck schoon gheschilderde sonnen. Ende also haest als dese bloemen rijp worden/soo wordent ronde ghehayde ende wolachtighe bollekens / die vliegghen haest wech / dat is dat saet. Ende daerna soo bliuen die pijpkens ledich staen met witte gheschoren ronde cruynen/ghelijck bloote monincscoppen. Die wortel is dicke/hebbende de coluer van eerde/ende en heeft niet veel veeselinghen. De gheel Endiue is der blauwen Endiue in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat die bladeren gants row sijn/ende hebben veel cleyne stekelinghen ghelijck de Endiue. Ende de bloemen sijn gheel ende geuult. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Endiuien moetmen inde cruythouen planten ende setten / want sij en wassen van haer seluen niet. Die wilde Cichoreye wordent oueral aen de wegghen ende aen de straten gheuonden / diewelcke door de velden loopen. Dat Keerelcruyt vindetmen ghemeynlick inde beemden / ende schier oueral. Dye gheel Endiue wordent oock

¶ bi de wilde Cichoreye gevonden/nessen den wech/en in row beemden.

Den tijt.

De tamme Endiuen bloeyen in Junio ende Julio. De wilde Cichoreye ende de geel Endiuen beghinnen oock ontrent dien tijde te bloeyen/ende sij dueren tot in ghenen Herst. Keerelcruyt leuert sijn bloemen van stonden aen inden Meerte/en voorts de gantsen somer tot inden Herst/ende tot in ghenen couden winter.

Natuere ende complexie.

De Endiuen hebben een complexie die is cout ende drooge tot inden tweeden graet. Maer de tamme die sijn wat couder dan de wilde/ende sijn en drooghen oock niet so seer.

Die cracht ende operatie.

G Alderhande Endiuen adstringeren/ende sij conforteren de maghe. Als sij gesoden ende met azijn gegeten worden/so stoppen sij den camer-ganck. De wilde sijn beter en aengener voor de mage. Als si met Gersten mont gemengt ende geapplianceert worden/so sijn se goet tegen de pijn inden crop van de mage. In deser manieren sijn si oock goet geseert tot dat heet Podagra/dwilt vier/ende ontfeken gheswel der ooghen. Dat sap van Endiubladeren met olie van Roosen ende met azijn ghemengt/en geapplianceert/dat versuetet de pine int hooft. Ende het is goet teghen de sieckte der leuer ende der blasen/met wijn ghemengt ende ghedroncken. Daeromme so neemt dit wech alderhande verstoptheit der leuer. Endiue cruyden ghesoden ende ghedroncken/die sijn goet den genen die de geelsieckte hebben. Si doen redelick slapen. Si brenghen den vrouwen haer maentsonde/en sij lossen de doode vrucht. Keerelcruyt ghesoden ende ghedroncken/dat stopt den loop des buycs. Met Linsen ghesoden/so ist goet ghedroncken den genen die dat roode melizoen hebben. Als yemanden sijn manlick saet ontgaet/so sal hij van Keerelcruyt drincken. Het is oock wt nemende goet voor de gene die bloet spouwen.

ta meryanch
stoppen.

leuer ende
blasen
leuer
geelsieckte.

stopt den
loop des
buycs.

Van Pastinaken/Peen/ende

Caroten.

Cap. CCLXIII.

Den naem.

A Pastinaken/Peen/en Caroten worden in Griec gheheten Staphylinus/ende in Latijn Pastinaca. Den oorspronck van desen naem staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande geslechten van Staphylinus oft Pastinaken/tam en wildt. Den tammen is wederom tweederley. Den een heet men nu Carote/oft in sommighe plaetsen Roode Peen/maer beter mochten

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIII.

B mochten sij tamme roode Pastinaken gheheeten worden. Dat ander geslechte/dat wort van sommigen genoempt Peen / oft geel Rapsen / oft gheel wortelen/maer men mochtse wel tamme gheel Pastinaken heeten.

Dat wildt gheslechte wort sonderlinghe in Griecr geheeten Staphylinus/ende in Duytsch wilde Pastinake.

Jaetsoen.

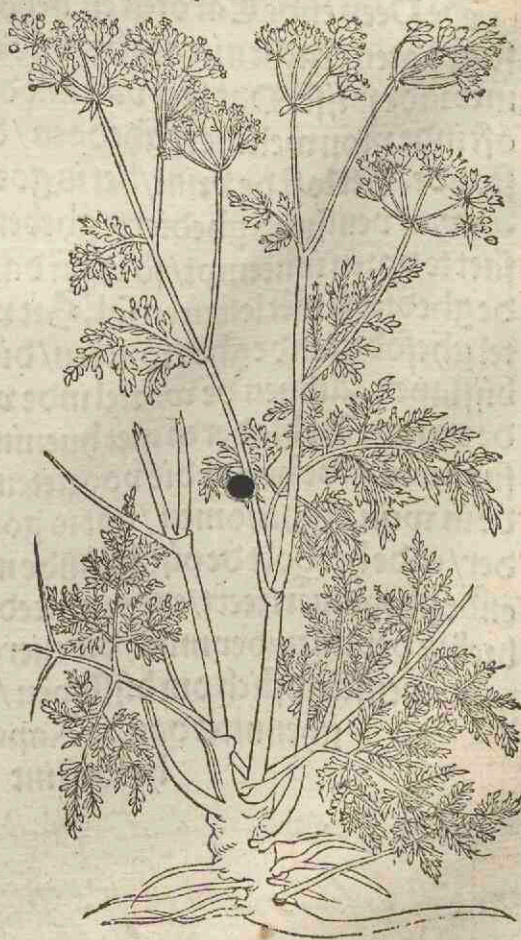
De Caroten oft tamme roode Pastinaken hebben eenen hollen rouwen steel met veel tacckens. De bladeren sijn den bladeren van Kernel ghelijck. Int sop vande stelen wast een tuylken van witte bloemen/daer wt comt namaels row hayrachtich saet. Die wortel is lanck en bruynroot/ende daerom so heetmense oock Roode wortelen oft Roode Peen.

C Dye gheel Peen hebben oock eenen hollen rouwen steel / ende de bladeren sijn donckergroen / vol kerttelinghen / ende ghedeylt ghelijck de bladeren van de Kernele / ende sij sijn wat smaelder dan die bladeren van Caroten. Sij draghen oock witte ghecroonde bloemen / ende daerna dat saet / dat is den Anijs sade niet onghelijck. Dye wortele is gheel ende lanck. De wilde Pastinake heeft oock alsulcke rouwe ende ghehayrde stelen / maer die bladeren sijn een weynich grooter ende rouwer. Sijn ghecrooneerde bloemen sijn wit / ende daerinne vindtmen een enckel purpuren cnopachtich bloemken. Ende dat saet

Pastinaca.

Caroten.

Peen.

is row

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIII.

D is row ende hayrich/ghelijck als met cleyen stekelinghen ouertrocken. Dat tuylken sluyt hem toe in maniere van eenē vogelnest. De wortel is vingers dick / een spannelanc / ende sij rieckt gelijk als de Peen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Caroten ende Peen / daer wij hier af scrijuen / wassen inde hoven. De wilde Pastinaken wassen ouer al aen den wech en op steenige plaetsen van sels.

Den tijt.

De Pastinaken/Peen/ende Caroten bloeyen in Julio ende Augusto/ ende sij leueren daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

De Peen en Caroten verwerpen ende suyuere/ende sulcr doet ooc de wilde Pastinake/ende meer oock.

Cracht ende operatie.

De Peen ende Caroten en hebben so grooten cracht niet als de wilde Pastinaken / nochtans sijnse bequaemer inde spijse. Dat saet van alle dese wortelen ghesoden en gedroncken/ oft inde vrouwelicheyt ghedaen / dat brengt den vrouwen haer maentstonde. Het lost de vrine/het is goet voor de gene die dwater laden/ende die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Ende ist dat yemandt van dit saet te voren inneempt / so is hij dan seker ende vrij dat hem dat voorseyde ghedierte niet letten en sal. Het vordert der vrouwen arbeyt. De wortel ghesoden ende ghedroncken / die lost de vrine / ende sij maect lust om bijslapen. Als men de wortel inde vrouwelickheyt doet / so lost sij de doode vrucht. De bladeren met hueninck ghestooten ende gheappliceert / die suyuere ende heylē die voortetende sweeren. Dat saet ghestooten / ende in wijn inghenomen / dat is goet teghen dat opclimmen vande moeder / ende het doet de pijn vande moeder cesserē. De wortel gedroocht ende ghepuluerizeert / ende in meede inghenomen / dat is goet tegen de gebreken der leuer / der milte / der nieren en lendenen. De Peen maken den mensch lustich om bijslapen / ende sij sijn veel beter inde spijse ghenuttet dan de Ropen / daer wij af ghescreuen hebben int lxxvij. capittel.

Staphylinus. Wilde Pastinaken.

Brongt den
vrouwen haer
maentstonde.

so van den
ghedierten
sijn.

maect lust
om bijslapen.

voortetende
sweeren
leuer gebreken.

Wonden so qualijck gerijndicht, gheson, ofte te Van Nachte

vroech gesloten so sij gerijndicht sijn, te reinigen
Nocht geytē dorch ofte stont gemaect met onden & sijnē
wijn, ende loyt dat daer op daer s op en is, soo sal sij gae
selts op en dē gheson.

Den naem.

Nachtschade wort in Griec gheheeten Strychnos ende Trychnos/en in Latijn Solanum/inder Apoteken Solatrum. Sommighe heetense Vua lupina/ Vua vulpis ende Morella.

Gheslacht.

Dioscorides ende Galenus scrjuen van vierderhande Nachtschade. Dat eerste geslechte heetmen tamme Nachtschade/om des wille dat mense voortijts met ander cruyden inde hoven plach te setten. Maer nu is sij gemeyn/ende sij wast oueral aen tuynen/ende meer ander plaetsen/so wij hierna verclaren sullen. En men en heetse anders niet dan Nachtschade/oft ghemeyn Nachtschade. Dat tweede geslechte heetmen Halicacabum ende Vesicaria/inder Apoteken Alkakengi/in Duytsch Criecken van ouer zee/Jodenkersen/Boberellen/ende roode Nachtschade.

Det twee leste geslechten/daer Theophrastus af scrjft/die sijn mi onbekent/daerom so en wil ick nu niet daer af scrjuen/maer wij sullen spreken van seker ander Nachtschaden/die hier gefigureert staen/ende si sijn drijerhande. Dat eerste is een maniere van Criecken van ouer zee/ende daeromme soo heeten wij die Roomsche criecken van ouer zee/want het is een vreemdt ghewas. Dat tweede heeten wi Dulcruyt/ende dit is een doodelic cruyt/en men en cans niet innemen sonder schade oft letsel.

Dat derde heetme in Italië Stramonium/ende Pomum spinosum/in Duytsch Dorecappel/wat sijn vrucht is row en stekende. Dat onderscheet van alle dese maniere van Nachtschaden sullen wi hier na verclaren.

Etaetsoen.

Detamme ghemeyn Nachtschade is eenen struyck met veel tacckens ter sijden/wassende somtijts bicans een elle lanck. Sijn bladeren sijn doncker gruen/saecht ende weeck/en vol saps ghelijckende den bladeren van Basilicom/maer sij sijn groter ende breeder. Sijn bloemkens sijn witbleeck/en sij staen dick bij een/elck bloemken gelijc wesende van aensiene den bloemen van Hoelanger hoelieuer/ende sij hebben binnen een geel tapken. En als die afvallen/so comen daer gruen

Solanum. Nachtschade.

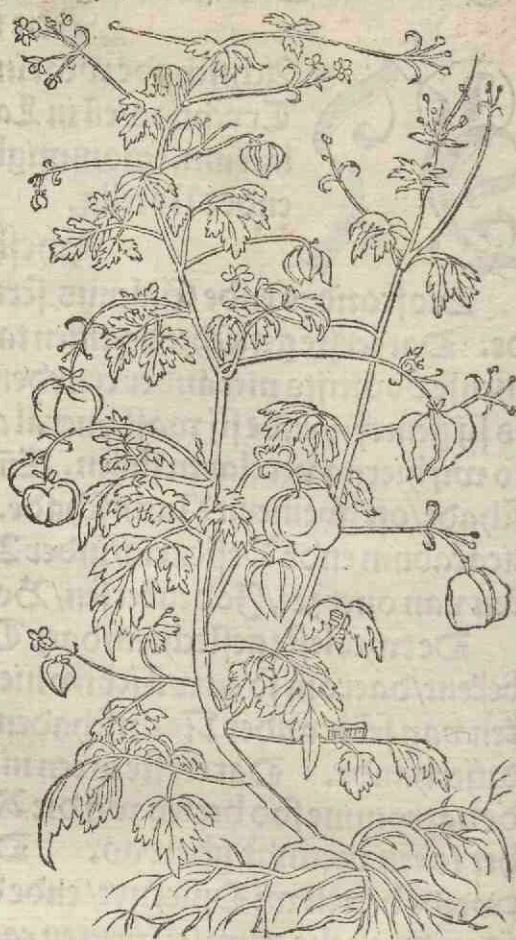
bessien

volge blitten oden
Münge köpfflin

Halicacabum uulgare.
Criecken van ouer zee.

Halicacabum peregrinum.
Roomsche Criecken van ouer zee.

Mandragora morion. Dulcruyt.

Nux Methel. Dorenappel.

D besien na/de welcke swert worden als sij beginnen te rijpen. Die wortel van Nachtschade is wit/en recht ende slecht met veel veesen. De Criecken van ouer Zee hebben stelen die worden soo lanck als eenen arm/ende sij buyghen haer ter eerden waert. De bladeren sijn der tamme Nachtschade wat ghelijck/maer sij sijn breeder. Sij cruyghen oock bleecke bloemen/grooter dan van Nachtschade/ende niet so wit/ende hier wt wassen holle/gruene/gants toeghesloten sacckens oft blaeskens/die worden ten lesten heel root/daerinne staen rooderonde besyen/ghelijck roode Kersen oft Criecken/en dese Criecken hebben eenen seer bitteren smaect/principalick als mensse te voren aenruert. Sij hebben een witte wortel/die cruypt met haer tackens hier ende daer. De Roomsche Criecken *halimolobos peregrinum.* van ouer Zee hanghen aen steeltens ghelijck draeykens/ende de stelen spreiden haer verre wte. De bladeren sijn lanck ende diep ghekerst/vore scherp toegaende. Sijn bloekens sijn sneewit/daerwt comē blaeskens/die sijn eerst gruen ghelijck de Jodenkersen/ende ten lesten wordense bruynachtich. In dese blaeskens staen besyen so groot als Erwten/die sijn swert/hebbende inde midden eenen swerten lap/die is gheheel een herte ghelijck. De wortel is wit en houdtachtich/met veel veesen. Dul cruyt is een fraey ghewas/dat wast somtijts drij ellen hooghe/ende het heeft veel tackens ter sijden/in manierē van een boomken. De stelen sijn eens deels castanybruyn/maer sijn bladeren ghelijcken de Nachtschade/daeromme wordet oock onder de Nachtschaden gerekent. Anders schijnet meer te wesen een gheslecht van Alruyn. Dit ghewas cruycht langhe hole bloemen ghelijck schellen oft cloekens/ende die sijn bruyn en bleek. Als dese cloekens afvallen/so comen daer ronde gruen besyen/so groot als Kersen oft Wijnbesyen/ende elck besye heeft haren besonderen steel/dese besyen worden ten lesten swert/ende binnen gheheel vol bruyns saps/ende cleyn greynkens. De wortel is vingers dicke ende lanck/cruypende hier ende daer in deerde. De Dorenappelen hebben bladerē die sijn den Nachtschade bladeren wat ghelijck/maer sij sijn veel grooter/

S ende sonderlinge die/die beneden bij de wortel staen. Sij cruygen schoon witte bloemen/heel ront/die sijn den bloemen van groote witte cloeken ghelijck/maer sij sijn langher ende grooter/hebbende eenen lieflijcken rueck gelijc de witte Lelien. Als de bloemē afvallen/so volcht de vrucht/die is rondt ghelijck eenen appel/ende gruen/met veel stekende doornen rondtsomme verchiert/ende die is binnen vol saets/dat is den sade van Peper van Indien wat ghelijck. De wortel is bruynachtich/cruypende hier ende ghinder dweers in deerde/met veel cleyn wortelkens die daer aen hanghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De ghemeyn Nachtschade wast bij de tuynen/op messien/aen mueren/en plaetsen daer veel lomber is. Men vindtse oock inde hoven. De Criecken van ouer Zee wassen gemeynlick inde wijngaerden/ende daer en cannense niet wtbrengghen als sij daer eens in ghewortelt sijn. De

L Room-

De Roomsche Criecken van ouer Zee moeten inde houn gesaeyt worden/ anders en comen sij hier te lande niet wt van haer seluen. Alsoo ist oock met de Dorenappelen/ want dat is oock een vreemdt ghewas. Dat Dulcruyt wast int woudt.

Den tijt.

De ghemeyn Nachtschade bloeyt den gantsen somer/ ende sij leuert haer vruchten inden Herst. De Criecken van ouer Zee bloeyen dan ooc/ maer de vruchten verthoonen haer in Augusto ende Septembri. De Roomsche Criecken van ouer Zee bloeyen in Julio/ ende daerna beginnen sij te saeyen. Dat Dulcruyt bloeyt in Maio ende Junio/ ende die Dorenappelen oock.

Natuere ende complexie.

De ghemeyn Nachtschade vercoelt/ ende sij treckt te samen/ maer sij is middelbaer int drooghen ende int vochtich maken. Desgelijcke natuerre hebben oock de Criecken van ouer Zee. Dat Dulcruyt is van venijni ghe natuere/ daeromme so en behoort mens niet te vseren binnens lijfs. Van dander twee gheslechten en hebben wij noch geen sonderlinghe experientie/ want het sijn vreemde cruyden/ ende sij sijn nu onlancs eerst hier int landt ghebrocht.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van ghemeyn Nachtschade met Gersten mout gemengt ende geapliceert/ die sijn goet tegen dwilt vier. De bladeren alleen ghesooten ende opgeleyt/ die ghenesen den hooftsweer/ si sijn goet voor een heete mage/ ende tot alle ander hittige ghebreken der ooghen/ ooren/ borsten/ leuere/ nieren ende blase. Sij verteeren ende doen verdwijnen dat gheswel achter de ooren/ met sout gemengt ende daerop geleyt. Dat sap vande bladeren met olie van Roosen/ schuym van siluer/ ende ceruyse gemengt/ dat is goet om dwilt vier te ghenesen. Als yemanden een scherpe fluxie in sijn ooghen gheuallen is/ die sal dit sap met dat wit vanden eye menghen/ ende daerop legghen. Wille in dit sap nat ghemaect/ ende inde vrouwelickheyt gedaen/ dat stopt de sieckte vande vrouwen. In summa/ dese Nachtschade is goet tot alle ghebreken die vercoelens ende restringerens behoeren. De Criecken van ouer Zee (so veel als de bladeren aengaet) die hebben al een operatie ghelijck de ghemeyn Nachtschade. Maer haer vruchten lossen de vrine/ sij suyuieren ende verdriuen de verstophtheit vande leuer. Daeromme sijn sij goet voor de ghene die de geelsieckte hebben. Sij suyuieren oock de nierē ende de blase/ ende hebben groote cracht om den steen te lossen. Vande Roomsche Criecken van ouer Zee ende vande Dorenappelen en hebben wij noch gheen sonderlinghe experientie/ daerom so en weten wi nu ter tijt van haer operatie niet te scrijuen. Maer om des wille dattet schoon cruyden sijn/ so hebben wi die hier oock ghefigureert/ op datmen metter tijt haer operatie mach experimenteren. Dat Dulcruyt heeft sonder twijfel de cracht des vier-

voor wilt vier

sij sijn goet voor
hittige ghebreken
der ooghen/ ooren/
borsten/ leuere/

fluxie in sijn ooghen
gheuallen is

stopt de sieckte
vande vrouwen

voor de geelsieckte
hebben

verflijft
of rangefloren

Nachtschade wortel scabiosen wortel, Kautelwortel an hals genoecht, den genoecht.
kerlet die verschelichten. sein Maselen und kinderr pocken. purpeln und vater der kindern den genoecht.
nachtschade kraut mit saltz gestossen und vater der kindern den genoecht.

A den gheslechts van Nachtschade/het maect den mensch rasende ende sin-
neloos/ende het brengt hem ter doot/soo men dat bij experientie bevon-
den heeft. Ick weet oock voorwaer dat twee kinderen/die fraey ende ge-
sondt waren/van dese besyen ghegheten hebben/om datse sueten sinaeck
hebben/ende die sijn coorts daerna gestorven. Ick dencke datter derde ge-
slecht is van Alruyn/also wi hier voren vermaent hebben.

*Wiss kinder
vande se besien
sijn gestorven
dat loest ik
hoor waer.*

Van Waelwortel.

Cap. CCLXVI.

Den naem.

A Waelwortel wort ooc geheeten Swertwortel en Smeer
wortel. In Griecx Symphyton / en Symphyton me-
ga. In Latijn Symphyton magnum/ende Solidago/
inder Apoteken Consolida maior. Alle dese namen sijn
haer ghegeuen om haer duecht ende operatie / die si heeft
om wonden ende sweeringhen te ghenesen.

Geslacht.

De Waelwortel is tweederhande/manneken en wijfken. Dat man-
neken heeft bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bleecke witgeele bloemen.
Anders en hebben si geen onderscheet/
ende daerom hebben wij die alle bey- Symphytū magnū. Waelwortel.

Tsaetsoen.

B Waelwortel heeft eenen steel / die
mach een elle lanck sijn / ende somwij-
len oock langer / hi is seer gehayt ende
row/binnen hol/met canten/ende met
veel tackkens/die sijn met rouwe/lan-
ghe smale bladeren becleedt / gelijk de
grootte Buglossse. Sijn bloemen wor-
den ronde/holle bellen/ ende sommige
vā dien sijn bleeck wit geelverwich/ al
so wi hier bouen geseyt hebben/en som-
mighe sijn bruyn. Ende als dese afval-
len/soo vindtmen tsaet in gruen huys-
kens. De wortel is buyten swert/ende
binnen gants wit/glat/lijmachtich/en
slibberich.

Plaetse haerder wassinge.

Waelwortel wast geerne in vochte
beemden/aendē watercant / men setse
ooc inde hoven/en sonderlinge dman-
neken/want dwijfken is ghemeyner.

L ij Den

C

Den tijt.

Waelwortel bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuur ende complexie.

De Waelwortel verwermt ende droocht inden tweeden graet/ ende sij adstringeert oock seer.

Cracht ende werckinge.

D

De wortel ghesuyert/ ende in wijn oft water ghesoden ende gedroncken/ die is goet voor de ghene die bloedt spouwen/ ende die van binnen ghebroken oft gheschuert sijn. Si is oock wtneemende goet tot alle wonden/ want sij is seer heylsam. Een plaester daer af gemaect/ ende op versche wonden gheleyt/ daer mede heylen de wonden toe. Als sij bij vleesch ghesoden wordt/ so comen de stucken wederom tsamen/ also Dioscorides scrift. Dese wortel met de bladeren van Cruyswortel gestooten ende gheapliceert/ daer mede vergaet de hitte oft ontfekinghe des fondaments. Waelwortel in wijn ghesoden/ stopt der vrouwen siecke/ ende dat roode melizoen. Si lost oock de sluymen vander borst ende vander longhen. Dese wortel stootmen/ ende men leytse op gheschoortheyt. In summa/ Waelwortel is goet tot alderhande wonden en ghebroken been deren/ ende daer omme moghen de Chirurghs dese wortel wel in groo- ter eeren houden.

goed tot alle
wonden.
Grijlen d'v'sche
wonden.

als sij bij vleesch
ghesoden wordt.
So comen de
stucke wederom
tsamen.
roode melizoen

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Den naem.

A

S

Concommeren worden in Griecx gheheeten Sicys/ ende Sicys hemeros. In Latijn Cucumis/ ende Cucumer/ en dien naem is inder Apoteken bliuen duerende. Aetius noempt dit ghewas Angurium.

Gheslacht.

Daer sijn menigherhande gheslechten van Concommeren/ ende principalick sesse.

Dat eerste gheslecht is gants ghemeyn/ ende dat heeten sommige Anguria. Ende dat sijn onse ghemeyne Concommeren.

B Dat tweede gheslechte wordt gheheeten Turcksche Concommeren/ om des wille dat sij eerst wt Turckyen hier int landt ghebrocht sijn.

Dat derde geslechte heetmen in Latijn Cucumer marinus/ ende daer om heetment Succomarin/ oft Zee Concommeren.

Dat vierde gheslechte wordt inder Apoteke Citrulum ghenaept/ ende in Duytsch Citrullen.

Dat vijfde dat sijn Pepoenen oft Pioenen/ diemen in Griecx en Latijn Pepones noempt.

Dat sesste sijn Meloenen/ ende die heetmen inde voorseyde spraken en de inde Apoteke Melones. Dat onderscheet sullen wi hierna beschrijven.

Faetsoen.

Cucumis sativus vulgaris.
Concommeren.

Cucumis Turcicus.
Turetsche Concommeren.

Cucumer marinus. See Concommer.

Cucumis citrulus. Citrullen.

C

Haetsoen.

Pepones. Pepoenen.

Dat eerste gheslechte/ datmen ghe-
meynlick Concommeren heetet / dat
heeft eenen rouwen steel / die cruypt
lanck der eerden. Sijn bladeren sijn
row/donckergroen/gecantet/en vore
scherp toegaende/den cleyne Veyl bla-
deren niet ongelijck / maer si sijn groo-
ter en breeder. Het heeft oock sijn clau-
wierkens / daert mede clauert en hem
aenhangt. De bloemē wassen tusschē
den steel en de bladeren/en sijn geel.
Na dat de bloemen asgeuallen sijn/so
volcht de vrucht/die is lanck/vā buy-
ten met veel ticckens bespraeyt/en bin-
nen allesins met scherpe breede keernē
besedt. Dese vruchten sijn eerst gruen/
ende daerna als sijn beginnen te rijpen
so worden sijn geel/ende si sijn met veel
straemkens oft vorekens verchiert.
Het heeft een slechte wortel/die is met
veel witte veeskens beset. De Turck-
sche Concomer is der gemeyne Con-
commer met stelen/cruyt/clauwierkens/bladeren/bloemen ende vruch-
ten wat gelijck/maer sijn is in alle manieren grooter. De bladerē sijn veel
dieper doorsneden/ende gruender/ende achter aen den steel niet wtghe-
seden ghelijck de Veylbladeren. De bloemen sijn veel grooter/ghesaet-
soeneert gelijck clocken/maer sijn sijn vore in vijf oft ses deelen gheclouen/
ende geel gelijck Saffraen. De vruchten worden seer groot/en heel geel.
De wortel is houtachtich. De Zee Concommer is der Turckse seer
gelijck van stelen/clauwierkens/bladeren/bloemen ende wortele/maer
sijn is in alle dingen cleynder. De bladeren vande Zee Concommer gelijc-
ken oock meer den Veylbladeren dan de bladeren vande Turckse Con-
commer. De vruchten sijn heel ront ende gestreemt/en van coluere eerst
groen/ende daerna geel. De Citrullen sijn den vreembden Coloquin-
tiden seer gelijck van stelen/bloemen ende bladeren/en dese bladeren sijn
met veel sneden oft keruen gheclouen. De vruchten sijn oock ront ende
gruen/en veel grooter/binnen beset met groote/bruyne/brede keernen.
De Pepoenen ende Meloenen hebben bijcans eenderhande cruyt/ste-
len ende bloemen. Si liggen meer op deerde dan dat sijn opwaerts was-
sen. Haer clauwierkens sijn veel cleynder dan aen ander Concomeren.
De bladeren sijn ront ende row/gelijckende den Wjngaert bladeren.
De ticckens ter sijden dragen tweederhande geel bloemen/gelijck als de
Concommeren/de eerste vallen af/ende na dandere volgen cleyne knop-
pen/

249

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Spen/daer wt comen de vruchten/die sijn som lanc ende geel/ende die heet men Pepoenen/ende som sijnse heel rondt ende gruen / ende die heet ingt Meloenen / om des wille datse rondt sijn ende gefaetsoneert gelijck appelen. Beyde dese vruchten hebben stremen oft strepen / ende sij sijn wat row/ende binnen heel geel/ende vol saps/ ende rijgelinghe met keernen beset/ende sij hebben eenen liefljcken ruck/ende sij sijn suet van smake.

Plaetse haerder wassinghe.

Alle de Concommeren willen vette eerde ende veel sonne hebben. Dat eerste geslecht is hier telande ghemeyn/maer dander drij geslechten van Concommeren sijn voor seker iaren herwaerts hier int lant gebracht/also men wt haren naem mercken mach. De Pepoenen en Meloenen willen oock wel gebowde eerde hebben/ en ooc veel sonnen. Ontrent Nueremburch waster seer vele. Den tijt.

De Concommeren/Meloenen en Pepoenen worden rijp in Julio en Augusto.

Natuere ende complexie.

G De Concommeren / Meloenen ende Pepoenen sijn cout ende vochtich inden tweeden graedt. Maer haer saet ende wortel drooghen inden eersten graedt/na datse ghedorret oft ghedroocht sijn.

Cracht ende operatie.

De Concommeren laxeren/ende sij sijn goet voor een heete mage/als *sijn goet door een heete mage* mensse etet. Sij sijn der blasen oock goet. Dat saet lost de vrine. Alsmen *lost de vrine* met melck oft met sueten wijn inneemt/ so ist goet voor de gene die enich gesweer hebben inde blase. De bladeren genesen tghene dat van hondent ghebeten is/alsmen die met wijn stootet ende daer op leyt. De Pepoenen lossen de vrine / alsmen se etet. Alsmen se opt voorhoofd leyt / soo vergaet daermede de hitte der oogen. De buytenste schelle geapplianceert/drijft achterwaerts de vloten die inde oogen loopen. Dat sap daer af inde sonne gedroocht/dat maect een schoon aensicht/alsmen daer op strijct. De wortel gedroocht en gepuluerizeert / ende in Meede ingenomen een drachma *maecht een schoon aensicht.* swaer/dat maect spouwen. Met hueninck gemengt en geapplianceert/dat geneest de sweeringen daer quade vochticheyt wt loopt. Alsmen met de Pepoenen de huyt oft vel / ende dat aensicht bestrijct dat vuyl ende leelick *alderhande masen/plecken/sproeten.* is/so verdrijft men daermede alderhande masen/plecken/sproet/en dier gelijcke mismaectheyt/die daeraen sijn mach. Alsmen se etet/so genereren sij quaet bloet/en brengen met haer een sieckte / diemen Cholera noemt/dat een mensch onder ende bouen te mael ouergeeft. Dat saet van Pepoenen lost den lendensteen. De Meloenen sijn niet so schadelick als de Pepoenen/ende sij dienen oock badt voor de maghe. Als yemant die in onmacht gevallen is/aen Meloenen oft Pepoenen riet/so comt hi weder om tot hem seluen. Alsmen te veel Concommeren ende andere vruchten etet / so verdrooghet daermede dat manlick saet / ende den lust van bijslapen vergaet daermede. Si genereren oock int lijf veel taey quade humoren/ende daer wt comen langduerende cortsen/en crimsel inde dermen. *bringen niet een sieckte.* *in alijck saet verdrooghet.*

L iij Van Esels

Van Esels Concommer.

Cap.

CCLXVIII.

Den naem.

Esels Concommer / oft wilde Concommer die heetmen in Griecx Sicys agrios / oft Elaterion / en in Latijn Cucumis anguinus / syluestris / ende erraticus / en inder Apoteken Cucumis asininus.

Haetsoen.

De Esels Concommer is met stelen ende bladeren der See Concommer wat gelijk / maer dese bladeren sijn rouwer / ende meest te samen gebuycht. Maer sij en heeft geen clauwierkens daer si mede opclint. Haer bloemen sijn bleeckgeel / en van haetsoen ghelijck de bloemen van Citrullen. Die vrucht vande Esels Concommer is veel cleynder dan van ander Concommeren / ende sij is gants row ende gruen / ende rondt en lanc achtich / ende binnen vol saps / en vol bruyen keernē / die springen so snel wt /

Valsmen den steel wt trect / datmē daer af verschrickt en veruaert is. De wortel is wit ende groot / bouen gesaetsoneert ghelijck een Rape / met veel wortelkens ende veesen aen alle sijde. Dit gheheel ghewas is seer bitter.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit gewas en wast hier int landt niet van hem seluē dat ick weet / maer men moet planten oft saden. Ende soo waer dattet eens compt te staen / daer besadet hem seluen alle iaer / also datmē sijns daerna niet quijt en can worden. Het wast geerne in plaetsen daer veel sants is.

E Dep. tijt.

De Esels Concommer bloeyt in Augusto / ende sij leuert daerna tegen den Herst haer vruchten oft appelen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm en drooghe sijn / ouermids dattet seer bitter is / also wi geseyt hebben.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen / maect den mensch wederom hoorende. De wortel ghestooten en met Gersten mout gemengt /

ende

Cucumis asininus.

Esels Concommer.

maect den
mensche loedder
hoorende

Dende gheappliceert/daermede vergaet alderhande gheswel dat van con-
 de fluxien oft vloten compt. *alderhande gheswel van conde fluxien compt*
 Sij verdriift dat Podagra / als men se in az-
 zijn siedet/ ende daerop leyt. Sij verdriift de pijn der tanden/ als men se
 in water siedet/ ende dat inden mondt houdt. Dat sop daer af is goet in
 een clysterie inghenomen voor die ghene die weedom ende pijn hebben
 in haer huepe. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende met
 hueminc aen ghestreken/ daermede verdriift men de quade cranwagie/
 en alderhande masen oft vleckten die een mensch in sijn aensicht ende ouer
 sijn gheheel lijf heeft. *cranwagie en alle vleckten des lichaems*
 Dat sap vande wortel een half drachma swaer ten
 hoochsten inghenomen/ dat lost de galle ende taey humoren door den ca-
 merganc/ ende tis sonderlinghe goet voor de gene die dwater laden/ en
 de het en schadet der maghen niet. *goet voor de gene die dwater laden*
 Dat sap vande vruchten/ Elaterium
 genaempt/ daer af een half drachma ten hoochsten inghenomen/ dat heeft
 groote cracht om de galle ende de quade humoren/ ende sljmicheyt van
 onder ende bouen wt te driuen. *brengt den vrouwen haer maent- stonde.*
 Het brengt den vrouwen haer maent-
 stonde. Het gheneest de gheelsiecke/ als ment met melck tempert/ ende in-
 den nuse doet. Oock soo nemet wech de pijn ende weedom int hooft/
 als ment in deser manieren ghebruyct. *sooft pijn*
 Waert sake dat yemandt een ghe-
 sweer inden hals hadde/ gheheeten Angina/ soo salmen dit sap met huc-
 ninck ende met oude olie menghen/ ende van buyten daerop strijcken/
 want het verteert de inwendighe swellinghen. *ghehoort Angina*
 Dat sap datmen wt de
 bladeren ende wt de wortel perffet/ dat en heeft soo seer grooten cracht
 niet/ ghelijck als dat sap dat wter vrucht compt. Ende men seyt/ dat de
 voghelen gheen driuen vanden Wjngaert eten en sullen/ ist datmen
 de wortel vanden Wjngaert met Elaterium bestrijcket oft aenrueret.
 Men sal oock van desen sappe niet bouen eenen haluen scrupel teenen
 inael innemen/ want waert sake datmens meer name in ghewichte/ soo
 mocht een mensch daer af steruen. Dit sap blijft oock thien iaer lanc in
 sijn cracht duerende.

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Den naem.

De Roomsche Boonen oft Phaseolen/ dat is recht dat
 gewas dat Dioscorides Smilar cepea noempt/ ende in
 Latijn Smilar hortensis. Galenus/ Theophrastus en
 de meer ander meesters heeten dit ghewas Dolichum.
 Serapion ende sijn navolghers heetent Phasiolos oft
 Faseolos. Men ghebruycket niet inder Apoteken.

Haetsoen.

De Roosche Boonen wassen seer hooge ouer eynde/ hebbende teeder
 stelen/

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Smilax hortensis.
Roomsche Boonen.

B stelen/die vlichten ende winden haer aen de stocken gelijk als Hoppe. De bladeren sijn den Veelbladeren ghelijck / maer sij sijn teerder en breeder / gemeynlick drij bladeren cruyfswijs op eenen steel gelijk een Clauerblat. Tusschen de bladeren comen de bloemen wt op teeder stelen / sommige wit ende sommige root. Wt de bloemen wassen seer langhe hauwen / gelijk men siet aen den Fenungrecum / maer sij sijn veel breeder / langer ende grooter. In elcke hauwe ligghen de vruchten oft Boonen / ende sommige van dien sijn root / ende sommige lijf **C** verwich / met swerte pleckē bespreyt / ende sommige sijn leuerverwich / ende die sijn oock bespreyt / ende sommige sijn sneewit / sommige witgraw / ende sommige gheel. Elcke vrucht oft Boone is in alle manieren gelijk een niere.

Plaetse sijnder wassingē.

De Roomsche Boonen plantmen inde hoven. Ende men moetse in vette eerde planten / daer de sonne altijt toe mach comen.

Den tijt.

De Roomsche Boonen dat is een recht somer gewas / want si en connen gheenen rijm oft coudelijden. Daeromme so veruriesen dese vruchten van stonden aen / als men se inde Lenten te vroech in deerde leyt / ende daer eenen couden rijm op valt. Sij bloeyen in Julio ende in Augusto / ende inden Herst worden sijn rijp.

D

Natuere ende complexie.

De Roomsche Boonen sijn werm ende vochtich inden eersten graet.

Die cracht ende operatie.

Dese Boonen sijn goet om eten ghelijck als de Erwtē / als men se met de hauwen siedet. Sij lossen de vrijne / maer sij doen den mensch swaer ende onrustelick slapen. Sij voeden soo wel als de Erwtē / ende sij en maken oock gheen winden. Sij gheuen grof voetsel / als men nochtans mostaert daertoe doet / soo worden sij beter / alsoo dat se min schaden. Dese Boonen gesoden ende gedroncken / brengen den vrouwen haer maentstonde.

Van Stan-

onrustelick
slapen.

bruyden vordē die dō vordē
maentstonde.

Van Standelcruyt.

Cap. CCLXX.

Den naem.

21

Tandelcruyt wordt in Griecx gheheeten Satyrion Triphyllon / ende in Latijn Satyrion trifolium. Bij onsen tijden heetment Testiculus vulpis oft sacerdotis / en dat niet sonder redene.

Haetsoen.

Standelcruyt en heeft ghemeynlick niet meer dan drij bladeren / die ghelijcken den bladeren van witte Lelien / maer si sijn cleyder ende wat rooder. Het heeft eenen naeckten steel / die is ontrent een elle lanck. Ende int sop van desen steel wassen witte bloemen / die sijn den witte Lelien bij na ghelijck / maer sij sijn veel cleyder. De wortelen sijn ghesaetsoneert ghelijck twee ronde nootkens / ende die sijn buyten lijfverwich / ende binnen wit / ende sij hebben eenen sueten lieflijcken smaect / en sij en hebben niet veel vreeselinghen / ende deen is grooter dan dander.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit Standelcruyt in beemden die aen berghen liggen / ende op plaetsen daer de sonne veel schijnt.

Den tijt.

Standelcruyt bloeyt meest in Junio.

Natuer ende complexie.

Ghemerct dat Standelcruyt eenē suetē smaect heeft / so moetet ooc warm ende vochtich sijn.

Cracht ende operatie ^{een soen ofte dochter begeret.}

De wortel van dit ghewas in rooden wijn ghedroncken / maect lust ende begeerte om bij slapen. In deser manieren wordet oock ghebruyckt / en tis goet voor den cramp die achterwaert treect. Plinius scrijft / datmen eenen soen sal crijgen / als men de onderste wortel inneempt die oock grooter is. Ende ist datmen de opperste wortel inneempt / die oock de cleyenste is / so salt een dochter sijn.

Soort eens dat yacimus scrijft hier soen.

Van Cruys

Der groffen kern oder
Nuß an der wurtzel
gibt Männlichen
Samen, der mindren
gibt fräwlichen
Samen.
Maer de dörre Kern
oder Wortel erlegen vnd
stillen ereliche
Begerden
gehören für die
Closterleuthe
te gebruycken.

Satyrion trifolium.
Standelcruyt.

Van Cruysbloemen. Cap. CCLXXI.

Den naem.

A De Cruysbloemen heeten daer om also / om dat men se meest inde Cruysweke vindt / want dan bloeyense ghemeynlick. De Grieksche meesters die lest ghescreuen hebben / die heetense Satyria Basilica / ende in Latijn Satyria regia. In der Apoteken heet men se Palmas Christi / en in Arabische sprake Bucheiden. Auicenna heet se Digitos citrinos. Ende men heet se Palma Christi / om der wortel wille / die ghelijct der palme oft der hant van eenen mensch.

Geslacht.

B De Cruysbloemen sijn tweederhande / manneken ende wijfken. Dat manneken heeft bladeren / die en sijn niet bespraeyt / ende het heeft gants bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bespraeyde bladeren / ende veel bree- der dan de bladeren van dmanneken. De bloemen sijn gants lijfverwich. Dese twee gheslechten hebben oock onderscheyden wortelen.

Maetsoen.

De manlijcke Cruysbloeme heeft eenen weecken ronden steel / daerop wassen seer smalle bladeren ghelijct de Lelybladeren. De bloemen sijn

Satyrium basilicum mas.
Cruysbloeme manneken.

Satyrium basilicum foemina.
Cruysbloeme wijfken.

bruyn/

Van Cruysbloemen.

Cap. CCLXXI.

Cruyn/in alle manieren gheformeert ghelijck de bloemen van Standelcruyt/maer sij sijn cleynder. De wortelen sijn van aensiene ghelijck twee handekens te samen geleyt op de slincke sijde/en sij hebben somtijts vier/en somtijts vijf/sesse oft meer vingeren. Dat wijfken is den manneken gelijck van stelen/maer het heeft veel breeder bladeren/en die sijn met swertecirkens bespraeyt. Het heeft luyfverwige bloemen. Het heeft wortelen gelijck handekens/dyer hangender somtijts drij oft meer aen eenē steel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Cruysbloemen ghemeynlick op grasachtighe bergen/ende op plaetsen die inde sonne gheleghen sijn.

Den tijt.

De Cruysbloemen worden inden Mey ende in Junio gheuonden/ontrent de Cruysweke/alsmen met de cruycen gaet. Men vindt dmanneken in Junio/ende dwijfken inden Mey.

Natuer ende complexie.

De Cruysbloemen sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt. Ende dat wijfken is wat bitterder dan dat manneken.

Die cracht ende operatie.

De wortel ghestooten ende ghestreken/daermede verdrijsmen de rimpelen oft fronselen/ende sij maken dat vel effen ende glat. Sij is wt ^{rimpelen ende fronselen.}

De wortel is een sonderlinghe medicijne tot alle dinghen die schadelick oft hinderlick sijn. Men seyt oock dat een mensch bewaert is van venijn ^{men seyt dat een mensch bewaert is} ende alderhande toouerie/als hi dese wortel aen sijnen hals draget. Dat ^{bydenijn on}saet ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende in wijn ghedroncken ende in ^{alder gaud}ghenomen neghen daghen lang veruolgends/dat gheneest de stuypen ^{Logisris als} oft de vallende sieckte. Als men de wortel schaest ende in wijn inneempt/ ^{hij doet wortel}ende dat drinckte eer de vierdaechsche cortse oft quarteyne aencompt/soo ^{aan sijn gals}wordtmen die quijte. ^{draget.}

Van Duyuels beet. Cap. CCLXXII.

Den naem.

Duyuels beet heeft dien naem vercreghen om sijnder wortel wille/die onder af ghebeten is. Want sommighe simpel menschen geloouen dat de Duyuel dese wortel af bitet/om dat hi de menschen dese crachtige medicijne niet en gonnet. Ende ouermids dien heetmen dit cruyt bij onsen tijden in Latijn Morfus Diaboli. Maer hoe de oude meesters dit cruyt hieten/en oft sij dit cruyt ghekent hebben oft niet/dat en is mi niet kenlick. Maer men macht in Latijn wel Succisa heeten.

Gaetsoen.

Duyuels beet heeft eenen ronden steel/die wast somtijts twee oft drij M ellert

Vellen hooghe. Sijne bladeren sijn der
Sondtsribbe oft der Ofsentonge ghe-
lijck/maer nochtans sijnse caelder/en-
de sij hebben cleyn snedekens/ende sij
sijn donckergruen van coluere. Op de
stelen wassen purpurbruyn bloemen/
die staen vast te samen gheset ghelijck
als een rondt hoedeken oft Hopbolle-
ken. Ende als die afvallen/soo vliecht
dat saet wech/also men sien mach aen
dat Apostueny cruyt oft Scabiose/
daer wij hierna af scrijuen sullen. De
wortel van desen cruyde heeft veel vee-
sen/ende sij is swertachtich/ende dat
hert van elcke wortel is inden grondt
E afghebeten.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op drooghe
beemden ende driesen/aende hegghe-
ende in afghehouwen bosschen.

Den tijt.

Duyuels beet bloeyt in Augusto/
dan so latet hem meest kennen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm ende drooghe sijn/aenghesien dattet seer
bitter is.

Cracht ende operatie.

De wortel van Duyuels beet deylt ende verteert/ende daeromme is
sij sonderlinghe goet in wijn ghesoden ende ghedroncken teghen geron-
nen bloet/dat hem ergens vergadert heeft van vallen/slaen oft stooten.
Sij is oock seer goet van binnen ende van buyten gevseert teghen de Pe-
stilentie. Want als men dat cruyt/ende de bloemen ende de wortel gruen
stootet/ende op de clieren oft gheheuen sweeringhen leyt die vande Pe-
ste comen/so maken sij die rijp/ende sij ghenesen. Dit cruyt is oock goet
teghen alderhande venijn. De wortel in wijn ghesoden en-
de dat ghedroncken/daermede vergaet de pij-
ne der vrouwelickheyt.

Van Scas

gerouen bloet
van dalen of
kruen of stooten.

clieren en
sweeringhen.
Dit waer
peste comen.

Van Scabiose.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A Scabiose oft Apostuenycruyt en wordt bij onsen tijden anders niet geheeten dan Scabiosa/ dat is te seggen/ Crauwagiecruyt/ om des wille datment tegen de schorfticheyt ende ruydicheyt gebruyct. Maer oft de oude meesters dit cruyt kenden/ ende hoe sij dat hieten/ dat is mi noch onbekent. Ende hoewel dat veel meesters dit cruyt ghenomen hebben voor Stebe/ daer Dioscorides af scrijft/ ende sommige voor Cirsion/ en die andere voor Psora/ nochtans en is haer meyninghe niet gefondeert/ ende daerome so latent wij noch bij synen naem bliuen/ en wij latent noch Scabiosa heeten.

Gaetsoen.

B Hoewel dat de Scabiose menigerhande is/ nochtans so willen wij hier alleen vande alderghemeynste ende principaelste scriuen. Deselue heeft eerst bladeren in maniere van scherpetongen/ sonder keruen/ maer de bladeren die daerna volghen/ die hebben groote keruen/ ghelijckerwijs als die bladeren van groote Valeriane/ oft van wit Mostaertcruyt/ maer sij sijn row. De voorste punten vande bladeren sijn ghesaetsoeneert gelijk een ijsen van een spieffe. Sijn stelen sijn rondt ende ghehayt/ bijna twee ellen lanck. Int opperste vande stelen wassen breede geschelfferde bloemen/ die sijn van aensiene een breedt hoedeken ghelijck/ C ende si sijn purpurbruyn van coluere. Alle de bloemen van desen cruyde sijn met veel cleyn bloemkens te samen gheset/ gelijk als een biehuysken. De wortel is wit/ lanck ende dicke.

Vlaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Scabiose bijna in alle beemden/ en sonderlinge in vogtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyt meest in Junio/ en dan behoortmen se te vergaderen eer de beemden afghemaeyt worden.

Natuer ende complexie.

Scabiose is werm ende drooghe ghelijck als Duyuels beet/ want si is bitter van smake.

Scabiosa. Scabiose.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

De Scabiose heeft alle de cracht ende operatie gelijk Duyuels beet/
 daer wij hier bouen af ghescreuen hebben. Sij is sonderlinghe goet tot
 alderhande schorsichheit ende ruydicheyt/alsmen dat cruyt met de blade
 ren ende bloemen in stucken stootet/ende datment lijf daermede wrij-
 ue/oft een sweetbat daeraf make. De bloemen van desen cruyde met suyc
 ker gheconfijt/ende dat gheuseert ghelijck een electuarie/daermede pur-
 geertmen ende suyuertmen de borst/ende tis goet teghen den hoest. Dat
 cruyt inde looghe gheleyt/ende thoost daermede ghewasschen/dat doo-
 det de melurwen die int hayr wassen. *Das Kraut in Wein gesotten, dan von
 getruenckan, bracht nicht, Angen in der Saiten.*

goet tot de
 schorftich.
 ruydicheyt.
 molitoon
 int hayr.
 vordrijuy.
 in dootet si
 flecken inde
 syde.

Van groote stekende Wranghe.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

21

De groote stekende Wranghe/oft scherpe Wrange wort
 in Griec gheheeten Smilax trachia/ende Nilax/ende
 in Latijn Smilax aspera. Sij heeft haren naem alsoo
 om der stelen wille/die
 sijn scherp ende doren-
 achtich.

Haetsoen.

De groote stekende Wrange heeft
 veel teeder tackens / verchiert met
 veel doornē ende stekende punctkens
 Sij vliddert om de boomen ende an
 der ghewas dat bij haer staet/ende si
 hanghet allesins aen met haer clau-
 wierkens / so wel nederwaert als op
 waert. Haer bladeren sijn den Veel-
 bladeren ghelijck / maer sij sijn voor
 scherper. Die bloemen sijn wit. Dye
 vruchten dat sijn besyen / dyer stater
 veel bij malcanderen gelijk als dru-
 yen/ende na datserijp sijn / soo wor-
 den sij root / ende sij sijn wat scherp
 van sinacke. Die wortel is dick en-
 de herdt.

Plaetse daert wast.

De groote scherpe Wranghe en
 wast hier int lant niet / het en sij dat-
 mense inde hoven sette. Men vindise

Smilax aspera.

Groote stekende Wranghe.

in rouwe

Van groote stekende Wranghe. Cap. CCLXXIII.

In rouwe waterachtighe plaetsen/ en in dalen oft valleyen daer veel lomder is/ als Plinius beschrijft.

Den tijt.

Dit gewas bloeyt inde Lenten/ ende het leuert daerna sijn vruchten/ also dat Theophrastus verclaert.

Natuur ende complexie.

Dese Wranghe is werm ende drooghe/ ouermids datmen beuindet dat sij een luttel scherp is van smake.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende vruchten van dit gewas gedroocht ende gepulueri zeert/ ende voor ende na in wijn gedroncken / dat is seer profijtelick ende goet tegen alderhande dootlick venijn. Men seyt / waert sake dat yemāt dat puluer vande voorsyde vruchten ende bladeren eenen nieu geboren kinde te drincken gaue / dat hem dan namaels gheen venijn meer schade doen en can. Daerom salmen dit ghewas gebruycken ende vseren tot alderhande medicijnen diemen tegent venijn maect. Dat sap wt de besyen gheperst ende inghenomen / dat heeft oock groote cracht teghent venijn. De pijnē int hooft vergaet eenen mensch / als hi eenen hoet oft crans van dese bladeren maect ende op sijn hooft sedt.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Den naem.

It cruyt heetmen groote effen Wrange / oft witte Clocken / om dattet groote witte bloemen heeft / oft men heetet Windtcruyt / om dattet hem allesins om windt. Dioscorides heet dit cruyt Smilax lia / en Galenus heetet Nislar. In Latijn heetment Smilax levis. De Apotekers en meer andere heetent Volubilis maior / sommige heetent Campanella / ende Funis arborum. Ende men heetet oock glat oft effen Windtcruyt / om des wille dattet gheen stekende punctkens oft doornen en heeft / ghelijck de Wranghe oft Winde / daer wij int voorgaende Capittel afghescreuen hebben.

Haetsoen.

Dit cruyt loopt om de boomen ende tuynen / ghelijck als Hoppe. Het heeft bladeren die sijn den Veelbladeren ghelijck / maer sij sijn wecker / ende teerder / en glatter oft caelder. Sijn tacken sijn der stekende Wranghe ghelijck / maer sij sijn gants effen ende cael / want sij en hebben gheen stekende punctkens. De bloemen dat sijn schoon groote ronde witte clocken. Ende als die afvallen / soo brenghet mer der tijt swert hoeckachtich saet / ghelijck als Vichboonen / oft groote Wicken / ende dat leyt in ronde knopkens besloten. Sijn wortel is wit / ende sij cruypt ende vliddert inde eerde / ende sij is een luttel bitter van smake.

M iij Plaetse

Van witte Cloeken.

Cap. CCLXXV.

C

Plaetse daert wast.

Smilax lia. Witte Cloeken.

Dit cruyt cruypt ende clauert op de tuynen / ende op heggen ende haghen / ende het wast gheerne op ghebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio en voorts den gantsen somer / ende teghen den Herft dan leueret sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt wat bitter is / ende dattet (alsoo Galenus scrift) seer ghelijcke operatie heeft ghelijck de voorgaende groote stekende Wran- ghe / so moet oock werm ende droo- ghe sijn / maer niet so seere als de steken de Wranghe.

D

Cracht ende operatie.

Die oude meesters en beschrijven de operatie van dese witte Cloeken deen niet ghelijck dander. Want Dioscori- des scrift dat een mensch daer af seer

veel en onrustelick slaept. Galenus seyt / dat dit cruyt eensdeels de kracht ende operatie heeft vande stekende Wranghe. Plinius seyt / dattet gants crachteloos is / so datmen daer wt niet sekers en weet te seggen. De mees- ters die sindt dyer tijt geweest hebben / ende die nu leuen / die gebruycken de bloemen van desen cruyde / ende tsap vande bloemen tot heete ghebre- ken des hoofds ende der ooghen. Men seyt dat dit cruyt ende de wortel goet is tot een verstopte leuer ende milte. Ende dit ghelijct best der waer- heyt / want dat gheheel cruyt / ende sonderlinge de wortel / is wat bitter / also hier bouen ghedeclareert staet. Daeromme soo is dit ghewas oock goet teghen de geelsiecke.

plinius seyt dit
cruyt is cracht-
loos.

vande oogen
heeft seer veel
vande oogen
scrift
is goet voor
geelsiecke.

Van Watermunte.

Cap. CCLXXVI.

Den naem.

21

Scruyden / daer wij hier af scriven sullen / die heetmen in Griec ende Latijn Sisymbria. Deredene van desen naem staet verclaert inden Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Sisymbrium is tweederhande. Dat eerste wort van sommigen geheeten Corona Veneris / ende inder Apoteken Balsamita. Sommige heetent in Latijn Nentha aquatica / dat is in Duytsche Wa- termunte.

Van Watermunte.

Mentha aquatica. Watermunte.
Bach münz

Cap. CCLXXVI.

Sisymbrium cardamine. Waterkerse. Brunkers.

Watermunte. Dat tweede heetmen *Sisymbrium cardamine* / en in de Apo-
teke *Nasturtium aquaticum* / in Duytsch Waterkerse.

Haetsoen.

De Watermunte is der tamme Munte niet onghelijck / sij heeft eenen
viercanten / rootachtigen steel. De bladeren ghelijcken den bladeren van
de tamme Munte / en sij sijn ringsomme gekerft en breeder / ende goet van
ruecke. De bloemen wassen aen elck ledt rote / ende sij sijn bruyne lijfver-
wich / ende van aensiene sijn sij eenen spille wordel gelijck. De Water-
kerse / diemen ooc Bruynkerse heetet / die heeft eenen hollen steel / ontrent
een elle lanck. Als de bladeren eerst wtcomen / so sijn se ront / daerna wor-
den sij doorsneden / gelijck men sien mach aen wilt Wit Mostaertcruyt.
Sijn bloeyfel dat sijn seer cleyne witte bloemkens. Na dese volgen cleyne
hawkens / die sijn gevult met seer cleyne gulden sadeken / ghelijck wit Mo-
staert saet. Sijn wortelen dat sijn seer reyne witte hayrachtige veeskens
ghelijck hayr oft sijde. Plaetse haerder wassinghe.

De Watermunte wast inde vijvers / ende op den cant vande water-
grachten. De Bruynkerse oft Waterkerse die drijft meest opt water
in werme springende fonteynen.

Den tijt.

De Watermunte / ende de Waterkerse bloeyen ghelijck als ander
M iij Munte

D Munte inden somer/ende principalic in Augusto.

Natuer ende complex.

Dese twee cruyden verwerpen ende droogen inden tweeden graet/terwile dat sij noch groen ende vochtich sijn. Maer als sij drooge worden inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Watermunte in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat is goet teghen de compisse/ende den lendensteen. Men verdriift daermede dat crimsel der dermen/ende den hick. De bladeren ghestooten en opt voorhoofst/ende opten slaep vanden hoofde gheleyt/daermede vergaet den hoofstweer. Sij sijn oock treffelijcken goet voor de ghene die vande Byen oft Wespen ghesteken sijn/als ment daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/daermede cesseert dat braken. De Waterkerse lost de vrijne/als men se siedet ende drincket. Dit cruyt verdriift alderhande masen/vlecken/rouwicheyt ende mismaechteyt vande huylt oft vel/als ment stootet ende den gantsen nacht daerop leyt/maer des morgens salment af wasschen. Beyde dese cruyden/te weten Watermunte ende Waterkerse/die sijn goet teghen alderhande stekende ghedierte/ghelijck als hrosselen oft hummelen/ende dierghelijcke/als men se daerop leyt. Dye vrouwen die bevrucht sijn sullen haer wachten van dese cruyden in te nemen/want sij mochten de vrucht afsiaghen. Alsinen yemandt wilt waterker maken/so salmen dat sap van Waterkerse met azijn tempereren/en dat salmen hem inden nuese doen. ist goet voor die hick der leier in salat geeten

Van Waterponge. Cap. CCLXXVII.

Den naem.

Dit cruyt heetmen Waterponge/om des wille dattet gheerne inde beken en int water wast. In Griecx heetmet Sion oft Anagallis enydros/ende in Latijn Sium/Anagallis aquatica/ende Lauer. De redenen en oorspronck van dese namen staen geallegeert inden Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Waterponge oft Beeckponge is een cruyt dat heeft veel tacckens ter siden/ende sijn stelen sijn rondt ende vet. De bladeren sijn satgruen/dicke/vol saps/ende vet/bijna ghelijck de bladeren van Boonen. Alsinen se met de vingheren in stucken wrijft/dan gheuen si eenen lieflijcken rueck. Op beyde siden vanden steel/en niet opt sop/wassen schoone lichtblauwe bloemkens/schier ghelijck de bloemkens van dat vrouwelick Muer oft Guychelheyl. Na dat dese bloemkens afghenallen sijn/so volcht dat saet/dat is den sade van Hoender serue/oft middelbaer Muer wat ghelijck. Sijn wortel is wit ende veeselachtich/alsoo men aende Waterkerse siende is.

Dit roet gansgrin, garmetgrin, anagallis, manlin. Dese plant ist in besondre Blutsillung, dan as so krafftig ist, dat so in nimen handt aduancet, vud dan mag in dene en sel bijn dene groffst vint, inen Bluts grawß langst so lang solges kranthit in der handt gualten vint

Plaetse

Is een yferet vint / Salen door haren mag, Isit man ism
Luis van kinden in dat gemaekt, so hant v.
Luis mit vinnem kinden datter kintgen, dertuult die gant / Isit.

226

Van Waterponge.

Cap. CCLXXVII.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Anagallis aquatica. Waterponge.

Dit cruyt wast in vlietende en staen
de water/ende inde grachte. Het wort
dickwils heel bedeckt vanden water/
als d'water seer loopt.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio/ en daer
na leueret sijn saet.

Naturer ende complexie.

Dit cruyt is van warmer en droo-
gher naturen/ alsoo sinen smaect dat
claerlick wtgheeft/ want dat gants ge-
was is bitter/ bijna ghelijck de Water-
kerse/maer niet so scherp op de tonghe
als die. Ende daer door comet dat die
sommighe lieden dit cruyt onder de
Waterkerse nemen/ en sijn maken daer
salaet af.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde als
sijn noch teeder ende ionck sijn/so maect
men daer salaet af/ghelijck als van Wa-
terkerse/ oft men siedtse oft men coocktse om te eten/ ende aldus breken sijn
den steen inde lendenen/ sijn lossen de vrjne/ ende brenghen den vrouwen
haer maentstonde. Des ghelijcke operatie heeft oock dat saet/ twee drach-
ma daer af in wijn inghenomen. Dat cruyt ghesoden/ endetsof daer af
in een clysterie ghenomen/ dat is goet voor de ghene die dat roode meli-
zoen hebben. De bladeren groen ghestooten/ ende des nachts gheappli-
ceert/ die maken een schoon aensicht/ ende sijn verdriuen die masen ende
vlecken die daerin sijn/ oft men nemet tsap vande bladeren/ ende daer me-
de bestrijctmen dat aensicht. De hoef smeden gebruycken dit cruyt noch
heden sdaechs/ want sijn verdriuen daer mede alderhande gheswel ende
ruidicheyt vande peerden. *Die pferdt ärztzt bräunlich de Waisymgen sefr
Zu aller geseundt. seind zu viel dinge mitz wund güt.*

Van Gerwe.

Cap. CCLXXVIII.

Den naem.

A Lse Gerwe/ oft Schaepsgerwe/ oft Duysentblat wort in
Griec geheeten Stratiotes chiliophyllos/ ende in Latijn
Stratiotes millefolia/ en inde Apoteke Millefolium. Den
oorspronck van dese namen vindi int Latijn verclaert.

Geslacht.

Men vindt tweederhande gheslecht van Gerwe. Deen heeft gants
witte

*Isit inde lendenen.
Lossen de vrjne.*

roode melizorn.

*voor peerde.
artfeneij.*

B witte bloemkens/ende dander lijfverwige bloemkens/ anders en hebben si gheen onderscheydt/ ende daeromme hebben wij die beyde onder een figure begrepen.

Stratiotes millefolia. Gerwe.

Tsaetsoen.

Gerwe is een cruyden dat is seer ghefertelt ende gecloven eer dattet stelen heeft. Sijn stelen zijn ront en hol/ ontrent anderhalf elle lanck/ ende die zijn tot boue aende croone toe becleet met veel cleyne/rouwe/ gheveederde/ corte/ende doorsneden bladkens/die staen al te samen aen eenen steel/ ende ghelijcken den vliegelen van ionghe voghelen. De croonen vande bloemen schijnen gheheel wit of lijfverwich te zijn/ende die zijn dick ende volcomen/ want de stelen deylen haer bouen in veel tackkens/ ende daerop wassen de bloemen. Dat saet dat daer wt valt dat is den sade van ghemeyn Camille ghelijck. De wortel is swert en heeft veel veesen/ende sij cruypt in derde ouer ende weder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Gerwen wassen oueral op herde ende drooge plaetsen/inde gras-houen/aenden wech ende aende straten.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Gerwe bloeyen den gantsen somer tot in den Herst.

D

Natuer ende complexie.

Dese cruyden trecken te samen/ sij drooghen/ende sij heylen van buyten ende binnen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden zijn goet geyseert tot alderhande wonden en sweeringen binnen en buyten den line/als men se in wijn siedet en drinct/ oft dat men se gebruycke tot plaesteren en saluen. Si genesen oock oude quade fistelen. Si stelpent bloet/als men se in stucken stootet en daer op leyt. In deser manieren zijn si oock goet genuttet voor de vrouwen als sij haer siecte te seer oueruloedich hebben/want si cesseert daermede. Si zijn oock goet tegen geronnen oft gestolt bloet/ende in summa het zijn costelijcke cruyden om wonden ende quetsuren te ghenesen/ ende ouermids dien so worden sij daghelick seer geyseert vande Chirurgijns ende Barbiers.

Van Hey-

gast voor alderhande
wonden en sweeringen

Si stelpent bloet

voor de
wonden ende
quetsuren te
ghenesen

Van Heydensch wondcruyt.

Cap. CCLXXIX.

Den naem.

A **S**eydensch wondcruyt wordt bij onsen tijden in Latijn gheheeten *Solidago Sarracenicæ* / *Consolida Sarracenicæ* / ende *Herba fortis* oft *sortis*. Den oorspronck ende redene van dese namen staet wijt ende breedt in onsen Latijnschen *Herbario* verclaert. Maer hoe de oude Medicijnmeesters dit cruyt gheheeten hebben / dat en can nu ter tijt niet weten. Ick dencke dat sij dit cruyt niet ghekent en hebben / ghelijck oock sommighe ander cruyden / die eerst vanden nacomelinghen ghenonden sijn. Het en is niet dat *Ceratophylax* / ghelijck als sommighe meynen / alsoo wi dat met veel redenen ende woorden verclaert hebben in onsen Latijnschen *Herbario*.

Haetsoen.

B **S**eydensch wondcruyt heeft eenen ronden / bruynen / hollen steel / die wast somtijts mans lengde hooge / ende hij is becleedt met lange bladeren ghelijck als *Wilghebladeren* / ende sij hebben rondsomme veel keruen. Int sop vanden stelen wassen bleeckgeele ghesterre de bloemē / als die rijp worden so vlieghen sij wech / ghelijck als de bloemen vande *Cruyswortel*. Die wortel vanden desen cruyde heeft veel veeselingen / ende sij is buyten rootachtich.

Solidago Sarracenicæ.
Heydensch wondcruyt.

C **P**laetse daert wast.

Dat Heydensch wondcruyt wast in doncker bosschen / ende op seer hooghe berghen / ende sonderlinghe daert vochtich staet / ende niet veel sonne en heeft.

Den tijt.

Dat Heydensch wondcruyt bloeyt principalick in *Augusto*.

Natuer ende complexie.

Heydensch wondcruyt is wat bitter / ende het trecket te samen / daeromme soo is het heel drooghe van natueren / ende het gheneest seer ende heylet alderhande wonden / ghelijck als wij hiernaer breeder verclaren sullen.

Cracht

Van Heydensch wondtcruyt. Cap. CCLXXIX.

D

Cracht ende werckinge.

alderhande
Wonden en
sweeringen.

versche ende
oude wonden
gheneesen. ooc
fistelen.

Heydensch wondtcruyt/also den naem wtgeeft/ gheneest alderhande wonden ende sweeringen. Daeromme alsinent gruen in stucken stootet ende op een wonde leyt/so maket dat daer eerst vleesch in compt/ende daerna so heylet ende maect dat de wonde toegaet. Dit cruyt gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in versche ende in oude wonden/ende oock in fistelen ghestroyt/hiermede worden sij eerst gesuyuert/ende daerna heylen sij terstont toe. Men macht in alle manieren vseren gelijck Sanickel/Waelwortel ende Gerwe.

Van Steenruyte. Cap. CCLXXX.

Den naem.

21

Teenruyte oft Muerruyte wort in Griec gheheeten Sarisragon/Sarriphagon en Empetron/in Latijn machment noemen Sarisragum/oft Sarisraga/oft Muraria ruta. Sommige heetent Salvia vita. De Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Capillus Veneris/maer sij hebben daerin onghelijck/also wij sulcx bouen verclaert hebben int Cappittel van Vrouwenhayr. Dit cruyt wordt daeromme Steenruyte oft Muerruyte gheheeten/om des wille dattet wt de steen ende wt de mueren wast/ende om dattet der Wijnruyte wat ghelijck is.

Saxifraga. Steenruyte.

Laetsoen.

Steenruyte heeft veel cleyn/teeder/swerte ende corte steelkens. Sijn bladerkens sijn den bladerkens van Wederdon oft Polythrichon wat gelijck/mer sij sijn grooter/oft den bladeren van Wijnruyte/ende sij sijn met keruen geclouen ende cleynder. Deselue bladeren sijn op deen sijde glogt ende effen/ende op de dander sijde cruyghen sij tippekens/die sijn gelijck gout/bijna gelijck den Engelsuete. Dit cruyt en leuert geen bloemen noch saet. Sijne wortel is ruschachtich/ende swert/en en wordt in medicijnen niet gheuseert.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Steenruyte wast wt de spelten ende ioncturen vande steenen en mueren. Maer principalick wort sij genon

den in

Van Steenruyte.

Cap. CCLXXX.

Den in oude kerckmuieren/ende dierghelijcke edificien.

Den tijt.

De Steenruyte blijft bijcans den gantsen winter duerende sonder letsel. Si en verderft niet/ten sij datter eerst ander ionge bladerkens wicomen/want iaerlicx cruypen die inden April wte tusschen de oude bladerkens/ende die sijn heel bot omgebogen gelijck de eerste bladeren van de Hertstonghe. Naer in Junio is sij tot haren alderschoonsten.

Natuere ende complexie.

De Steenruyte is sonder twijfel drooghe van natuere/ende redelijcken werm.

Die cracht ende operatie.

Steenruyte in wijn ghesoden en ghedroncken/die is goet teghen de ^{corruptio} ~~compisse~~/ende teghen den ^{Sick} ~~hick~~. Si lost de vrine/ende sij breect den ^{blase} ~~steen~~ inde blase/ende sij brengt den vrouwen haer maentsonde.

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Den naem.

Peper van Indien wort oock gheheeten Indiaenschen oft Calcoetschen Peper/oft root Peper/ende Plinius heetet Siliquastrum/om des wille dat hi groote lange hauwen heeft. Men heetet oock Piperitis/daerom dat sijn saet scherp is van smake ghelijck als Peper. Auicenna noempt dit cruyt na minen duncken Piper caninum/ende alsoo hietment oock doen ment hier eerst int lant bracht. De ander Arabische meesters heetent Cordumenum. Daeromme so is desen Peper/daer wi hier afscrijuen/een gheslecht oft maniere van vruchten/diemen bij onsen tijden inder Apoteken Grana Paradisi heetet. Ick gelooue dat Actuarius dit ghewas Capsicum heetet/om des wille dat sijn saet rijghelings inde hauwen besloten is ghelijck in een kiste. Bij onsen tijden heetment Piper Hispanum/Piper Indianum/ende Piper Calecuticum.

Geslecht.

Ick hebbe vierderley Peper van Indien ghesien. Dat eerste heeft groote langhe hauwen/die sijn donckerbruyn van coluere. Dat twee de geslecht heeft hauwen/die sijn den voorgaenden gelijck in grootheyt ende in lengde/maer sij sijn gants root ghelijck Menie. Dat derde geslecht heeft smaelder bladeren dan dandere/ende sijn hauwen sijn oock smaelder ende langer/ende root ghelijck Menie. Dat vierde gheslecht heeft groote ronde hauwen/som ghesaetsoneert ghelijck scherpe hoedekens/ende sommighe ghelijck ghemeyn Canwoorden/ende van coluere root ghelijck Menie/also wij hierna breeder verclaren sullen.

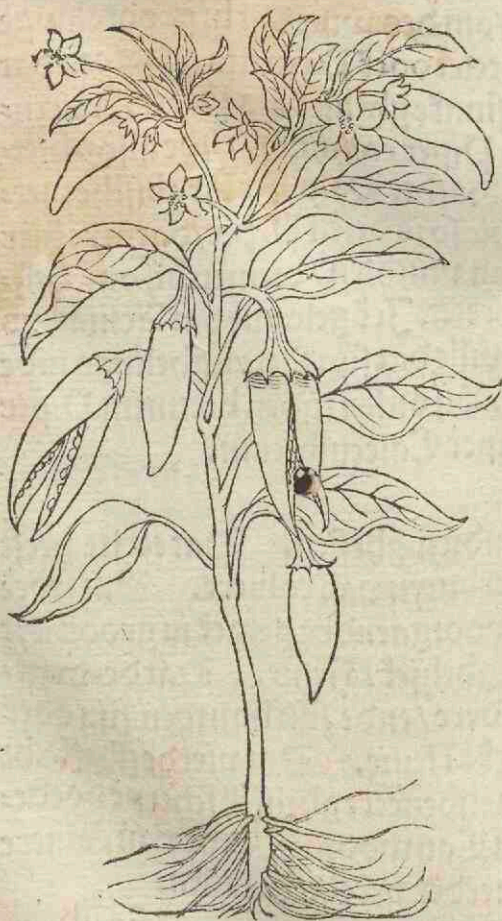
¶ Saetsoen.

C

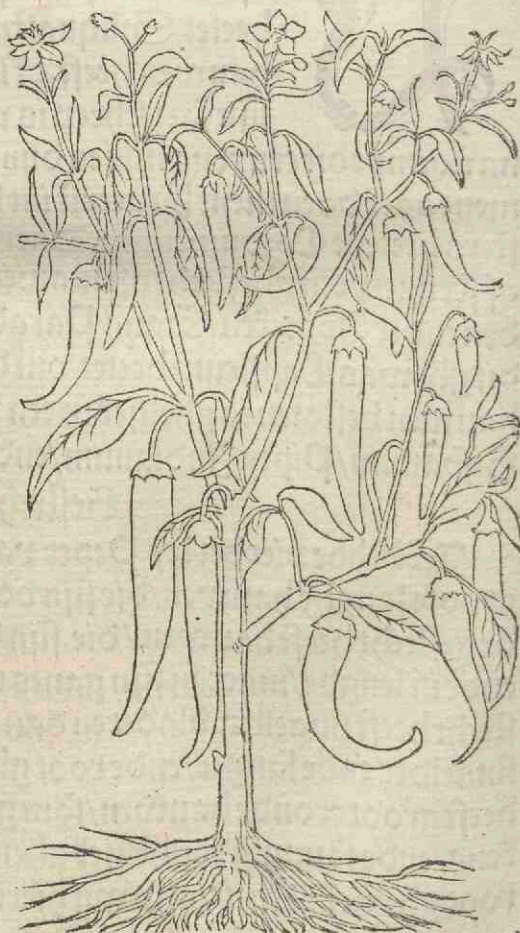
Laetsoen.

Peper van Indien is een cruyt / dat heeft bruynachtighe viercantige stelen / een elle lanck / met veel ledetkens ende ronde tacrkens / die sijn becleedt met donckergruene teeder bladeren / ende die ghelijcken bijna den bladeren van ghemeyn Nachtschade / oft Lauwerbladeren / maer si sijn smaelder ende scherper dan de bladeren van Nachtschade. Tusschen de vluegelen vande stelen ende bladeren aen dicke stelen wassen de bloemen wt / die sijn wit van coluere / ende sij hebben ghemeynlick vijf oft ses bladerkens / ende binnen een groen stercken. Ende als die afvallen / soo comen daer hauwen na / aen deerste ende aent tweede gheslechte / so lanck als eenen vingher / aent derde gheslechte noch langher ende smaelder / ende aent vierde breeder ende rondt / inder formen so hierna gespecificeert staet. Dese hauwen sijn eerst groen / daerna worden sij heel root / maer int tweede gheslechte sijn sij donckerbruyt. Ende aende twee eerste gheslechten / die wi onder een figure begrepen hebben / is de vrucht / als si rijp is / van aensiene ghelijck een clauwe oft scheere van een crabbe. De buytenste schelle glict van effenheyt / ende sij is seer teeder ende dunne. Inde vruchten oft hauwen leyt veel saets besloten / dat is breet ende bleeckgeel / hebbende eenen heeten scherp en smaect ghelijck als Peper / ia noch scher-

Capsicon rubeum & nigrum.
Peper van Indien.

Capsicon oblongius.
Lange Peper van Indien.

per/

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Capsicon latum.

Breedte Peper van Indien.

Peper. De wortelen sijn houtachtich en de volveeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Peper van Indien is een vreemdt gewas/ende tis onlanc hier int lant gebracht. Men settet in teylen ende in cruythouen. Het en can gheen coude lijden/het moet wtgeset worden / oft inden winter in een stoue / oft in eenē wermen kelder bewaert worden / so brenget dan inden navolghenden somer wederom vruchten voort. Dit heb ick also beuonden.

S Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ ende het leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

Peper van Indien verwermt ende droocht seere/alsoo men dat mercken mach eerst aende bladerē / die sijn bitter van sinaecke/ende daerna aent saet/dwelc seer scherp is op de tonge.

G Cracht ende operatie.

Dat saet van dit ghewas wort in veel plaetsen voor Peper geseert/
want het heeft recht de cracht van Peper. Het verwermt/het deylt ende verteert / ende conforteert de coude maghe / ende maeckt goede digestie. Het verdrijft de winden. Het trect die taey humoren wt en hoofde / als ment met Luyscruyt (*Staphis agria*) inden mont knawt. Het geeft appetijt ende lust om eten. Het is goet voor de tanden en voor tant vleesch/
want het verteert de quade humoren ende vochticheyt die daerin is / ende de het houdtse suuer datse niet en verrotten oft en veruuylen / ende overmids desen soo maket eenen weltrieckenden mont. Het verteert de croppen ende clieren ende alderhande gheswel/als ment met peck mengt/ende in maniere van een plaester daerop leyt. Men maecktter dat aensicht met schoone / ende het verdrijft de masen / als ment met hueninck
stootet ende daerop strijct. In summa/het heeft bin
na alle de operatien ende duechden van
oprechte Peper.

V **u** Van Loock.

Den naem.

A

Loock wordt in Griecx gheheeten Scorodon/ ende in Latijn Allium/ en dyen naem blijft noch inder Apoteken duerende. In Duytsch heetment oock Knooploock. Deredene waerom datment aldus heetet / die vindij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt drijerhande Loock. Dat eerste is Hofloock oft tam Loock. Dat tweede heet in Griecx Ophioscorodon/ ende dat is oock tweederhande. Dat eerste noemen wij wildt Loock/ ende dat ander Veldtknooploock. Noch isser een maniere van wilt Loock/ dat heetmen in Latijn Ursinum/ ende om dat hi geerne int woudt wast/ daerom heeten wi dat hier Woudtknooploock.

B

Gaetsoen.

Dat tam Loock heeft breede bladeren/ die sijn groen gelijk Gras/ gelijkende dloof van Ayeuyn. Het heeft eenen ronden hollen steel. Int sop vā dyen steel wassen de bloemē en tsaet/ maer dat eerst int tweede iaer/ ge faetsoneert met haer bollekens gelijk den Ayeuyn. Sijn wortel is oock gefaetsoneert gelijk eenen Ayeuyn/ ende si is van veel clijsters te samen geset/ want eenen Loockbol heeft somtijts tot inde dertich clijsteren/ tusschen dunne vellekens beslotē. Aenden bol wassen veel cleyndunne hayz kens wte. Dat wildt Loock en heeft gheen breede bladeren/ maer het heeft dunne/ lange/ ronde/ hole pijpkens/ cleynder dan den Ayeuyn. Op de middelste pijsse bouen int sop wast een bruynverwighe knoppe met veel stekende dingherkens/ ende daerinne leyt swert saet. De wortel gheelijct den tammen Loocke/ want sij is oock van clijsteren tsamen ghesedt.

C

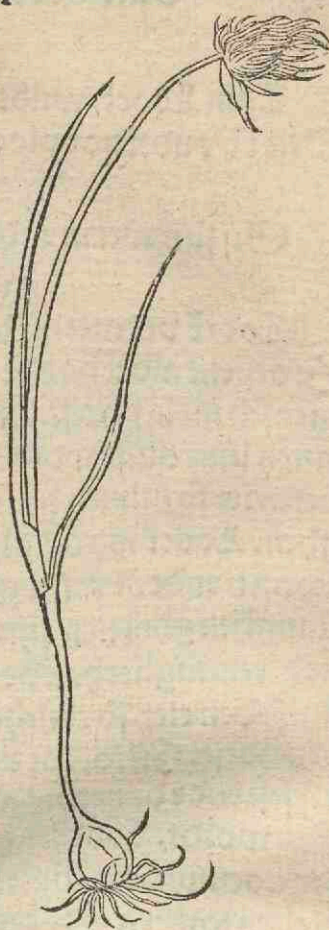
Den Veldtknooploock is met bladeren/ stelen/ bloemē/ ende saet den tammen Loocke gelijk/ nochtans sijn alle dese cleynder/ dan aenden gemeynen Loock. De wortel en crijcht geen clijsterē. Den Woudtknooploock is een cruyt dat heeft ghemeynlick twee groote breede bladeren/ die sijn in alle manieren den cruyde van Keybloemkens ghelijck. Tusschen dese bladeren cruypt eenen steel oft twee wte/ daerop wassen witte bloemen/ gefaetsoneert gelijk sterren/ ende haer bladerkens staen verscheiden van malcanderen. De wortel is wit/ van aensiene gelijk eenen cleynen iongen tammē Loockbol/ die niet bouen een maent in deerde gestaen en heeft. Desen Woudtknooploock heeft eenen quaden stercken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

Den tammen Loock wort oueral inde houen geplant. Wildt Loock ende Veldtknooploock wort inde wijngaerden/ op de ackers/ ende opt veldt hier en daer ghenonden. Woudtknooploock wordt aldermeest in doncker/ vochtighe/ ende natte wouden oft bosschen ghenonden.

Den

Allium hortense. Tam Looch. *Allium sylvestre primum*. Wildt Looch.

Alliū sylvestre alterū. Veltknooplooch. *Allium ursinū*. Montknooplooch.

D

Den tijt.

Tam Loock/wilcht Loock/ende Veldtloock bloeyen meest in Julio.
Den Wondtknooploock int leste vanden April ende inden Mey.

Die natuer ende complexie.

Sij sijn werm ende droogheinden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

Loock verwermt dat lijf/ende scheydt de groue ende taey humoren.

Si oepent alderhande verstoptheyt/ende hij verteert de winden die een mensch int lijf heeft. Als yemant Loock etet/so sal hij die breede wormen wten lijue quijt worden. Ist dat yemandt van eenen dullen hondt ghebeten is/so salmen hem een plaester van Loock maken/ende daerop legghen. Loock is goet ghegheten ende wijn daerop ghedroncken/oft ghestooten ende in wijn ghedroncken voor de gene die van nateren oft van slanghen ghebeten sijn. Loock is goet inde spijse ghenuttet voor de gheene die menigherhande water drincken moeten. Alsinen Loock row oft ghesoden etet/so crijchtmen een claer stemme/ende tis goet tegen denouden hoeft. Hij lost de vryne ende lareert den camerganck. Hij doodet de luyssen ende de neten/als hi met Hofmageleyne ghesoden ende ghedroncken wordt. Loock is goet gheten teghen alderhande venijn/ende daerom noempt hem Galenus der boeren theriakel. De pickers ende mayers die des somers inde hitte onghesondt las water moeten drincken/die sulen Loock met haer spijse eten. De nateren vlien wech vanden Loock/gelijck vande Wijnruyte. Loock is goet teghent crimsel dat van winden compt. Loock maect dun bloet/ende een root aensicht. Loock gestooten ende mettet sap dat daerwt compt de huylt gesmeert/dat verdrijft alderhande schorffichheit/ruydichheit/masen en vleckten/waer dat een mensch die ouer sijn lijf hebben mach. Loock tot asschen gebrandt/ende met hueninck ghemencht/dat is noch crachtigher tot de voorseyde vleckten ende vleckten/ende het doet dat wtuallende hayr wederom wassen/alsment daerop strijct. Venen roock ghemaect van Loock met sijn bladeren/dat brenget den vrouwen haert maentstonde. Loock is schadelick ende niet goet voor de ghene die een heete natuere hebben/en principalick ist quaet voor de ooghen/der hoofde/der longhen/ende den nieren van sulcke lieden. Loock row ghegheten/maect den mensch dorstich/ende hi is den gesonden oogen schadelick. Loock brengt vaect ende gheneyghenthey om te slapen/en lust om bijslapen. Als de hinnen ende hoenderen den sprow ende den snuf hebben/soo salmen haer Loock te eten ghenen/dat is seer goet.

mit Probolanz safft dasz gantz gesminnt docht Van S. Jar
Luis und Nib. ist also gut. Liden zuu auß. fallen Probolanz
ist mit Honig gemischt, und ist die Haut gespritzt. Ein
die böse geseit. Ist also gut. Ist die böse geseit. Ist
gespritzt sind. Darin gesteckt.
die ist mit Honig und Misanbittern gemischt, magt die
Haut glatt, von den Rändern.

Van S. Jacobsbloem.

Cap. CCLXXXIII.

Den naem.

Dit cruyt is daerom S. Jacobsbloeme gheheeten / om dattet ontrèt S. Jacobs dach sijn beste bloeyfel leuert. Maer oft dit gewas den ouden meesters bekennt heeft ge weest / dat en weet ick te deser tijt niet.

Ufaetsoen.

S. Jacobsbloeme is een cruyt / met eenen langen bruynen steel / ghe-
lijck den steel van Bijnoot / hebbende veel holkelen oft strepen / ende beset
met veel tackkens aen alle syden. Int
eerste iaer en heeft dit cruyt gheen
steel. Sijn bladeren sijn gheclouen /
ende tot veel plaetsen diep wtghesne-
den / also men sien mach aende blade-
ren van tam wit Mostaertcruyt / oft
Cruyswortel. Sijn tackkens dragen
veel geel bloemkens / ghesaetsoneert
als sterrekens / gelijk Chamillebloe-
men / ende als dierijp sijn / soo wordt
dat een graw wolachtich saet / ende
vliecht wech / alsoo men oock aende
Cruyswortel sien mach. De wortel
is wit / en sijn heeft veel veeselinghen /
gelijck de wortel van Wechbreede.

Plaetse daert wast.

S. Jacobsbloeme wast oueral
aende canten vande ackers / ende aen
den watercant / ende op onghewor-
de / sandachtige / ende herde plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Au-
gusto / maer ontrèt S. Jacobs dach
alderlustichst / ghelijc wij hier bouen
gheseyt hebben.

Natuere ende complexie.

S. Jacobsbloem oft cruyt is vā werme en drooge natuere / also men
claerlic weten mach wt sine smaec / want die is bitter / en hi adstringeert.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt met sijn geel bloemen is goet om wonden ende oude vlcera
tien daermede te ghenesen / desgelijc ooc de fistelen / want het maect dat
seniet dieper voorts en eten. Men mach dat cruyt groen stooten / ende
daerop legghen / oft men mach dat drooghen ende puluerizeren / ende
dat

Flos S. Iacobi. S. Jacobsbloem.

Wonden.
 dat puluer inde wonden ende vlcerationen stroyen. Daeromme/ghemeret
 dattet een wondcruyt is/ so macht wel in hooger eeren gehouden wor-
 den vande Chirurghs ende Barbiers. *Ver goet dat niet bij wij.*
 ende wilt dit cruyt in eeren Ronden ende in tyt Van noden gebruycken

Van Ioffrowmerck. Cap. CCLXXXIII

Den naem.

Alt Ioffrowmerck heetmen oock Eppe/ en in Griecx Seli-
 non cepeon / ende in Latijn Apium hortense. Desen naem
 Apium blijft inder Apoteken duerende. Maer waeromme
 dat de Griecsche meesters dit cruyt Selinon geheeten heb-
 ben/ dat staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Desse Hofeppe oft Ioffrowmerck wast de lengde van eenen cubitus
 hooghe. Het heeft eenen ronden steel met veel teedere holkelen oft voor-
 tens. Het cruyt veel tacckens / daer-
 aen wassen bladeren / die sijn in drij
 deelen gespletten/ ende ringsomme ge-
 kertelt gelijk een saghe. Si sijn oock
Been luttel gecronckelt/ ende glickende/
 ende sterc van rucke. Sijn gecroon-
 de bloemkens die sijn wit/ en seer cley-
 ne / ende hierwt comt dat saet / dat
 is cleynder dan het Ammey saet. Het
 heeft een eenighe wortel / die is lanck/
 ende daeraen hanghen veel veeselen
 oft haykens.

Apium hortense. Ioffrowmerck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Desse Eppe wordt inde hoven ge-
 sedt/maer sij wil een natte ende voch-
 te eerde hebben. Sij wast oock van
 haer seluen bi poelen en watergrach-
Eten/nochtans niet oeral/maer op se-
 ker plaetsen.

Den tijt.

Ioffrowmerck bloeyt in Junio en
 Julio/en daerna begint sij te saeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden
 graedt/ende drooghe int middel vanden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Eppe lost de vryne/ende sij brengt den vrouwen haer siecte. Si ver-
 teert de winden die een mensche binnen sijn lijf heeft. Sij is goet tot dye
Elk ghyet wond beruymt die Luyghen on der wachten aenst den **medic**
zogen. wond an sijn sijn. Zachtent wond aenst die wachten gelogt, ghyet sijn.

Van Ioffrowmarck.

Cap. CCLXXIII.

D medicijnen diemen teghent venijn bereyt. Want dit cruyt alleen voor hem seluen ghesoden ende dat gedroncken/dat contrarieert ende wederstaet den venine/ouermids dien dattet eenen mensch doet spouwen. Dit cruyt is goet voor heete ontfeken oogen/ alsment met broot oft met Gersten mont mengt/ende daerop leyt. Het verteert oock de gheclontertheyt vande vrouwen borsten/ alsment in deser maniere daerop leyt. Het lost de vrine/ alsment row oft ghesoden etet. Dat saet is crachtigher tot alle de voorseyde ghebreken dan dat cruyt. Als de visschen inde vijuers ende vischputten sieck sijn/ soo comen sij met Eppe wederom tot haer seluen. Die Eppe neemt wech alderley verstoptheyt. Sij is goet teghent den hick/die van groue taey fluxien oft vloten comt. Sij suyuert ende purgeert de nieren ende de blase. Een mensch en sal niet droncken worden/ als hij te voren tsaet van dit cruyt inneempt. Eppe in water ghesoden/ ende daerin geseten/dat lost den steen/ende verdrijft de droppelpisse/ oft de winden die inde vrine vergadert sijn. Dat melc verdroocht oock van desen cruyde/daeromme so en sullen de vrouwen die sooghen van desen cruyde niet eten. Men doet dat gheronnen bloet verteeren dat blauw gestooten oft gheslaghen is/ ende dat vel crijcht wederomme een goede verwe/ alsment saet van Ioffrowmerck in water siedt ende daerop leyt. Sommighe meesters scrijuen dat de Eppe van sulcke natuere is/ dat een mensch lichtelick struypen en de vallende sieckte daer af crijcht. Want veel menschen die van dese sieckte eens ghenesen waren/ also haest als sij Eppe innamen/so vielen sij wederom inde selue sieckte.

heet der oogen
vrouwen
borsten.

bij sijn in de
wateren sieck sijn.

een mensch sal
niet droncken
worden.

crijcht daer af
struypen ende
de vallende
sieckte.

Van S. Barbaracruyt.

Cap. CCLXXV.

Den naem.

Int Barbaracruyt schijnt sijnen naem gevonden te hebben vanden Latijnschen woorden *Herba carpentariou*/ want also is dit cruyt in Latijn ghenempt/om des wille dat de timmerlieden/ scrijnwercckers ende wagenmakers haer quetsuren daermede plegen te ghenesen. Dwelck die Duytschen gehoozt hebbende/hebben dat woort *Carpentaria*/ *Barbara* gemaect/ gelijk sij somtijts in anderen gelijcken cruyden gedaen hebben. Plinius noempt dit cruyt *Scopa regia*/ ende *Sideritis latifolia*/ om des wille dattet met sijn geele tsamenghedronghen bloemkens eenen bessem ghelijck is/ende breede bladeren heeft.

Maectsoen.

S. Barbaracruyt heeft eenen ronden vasten steel/die is met veel hol kelen oft voorkens verchiert. Sijn bladeren sijn rondt/ vet/ taey/ ende glickende/ den cruyde van Eppe niet seer onghelijck/ maer de bladeren van

Van S. Barbaracruyt.

Van dit cruyt sijn breeder. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyn geel bloemkens/ende als die afvallen/so wordent cleyn lange ronde hawkens/daerinne leyt cleyn sadeken besloten. De wortel is wat dick ende lanck/ende sij cruypt dweers in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

S. Barbaracruyt wast oneral op de heyde ende opt veldt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick inden Mey ende Junio/ende daerna leueret sijn saet.

C Natuer ende complexie.

S. Barbaracruyt is werm en drooghe van natueren/ende dit machmen aer sijnen smaect mercken/want als ment proeft/so schinet eerst wat scherp te sijn/ende daerna so adstringeret een luttel.

Cracht ende werckinge.

Dit ghewas is een wondtcruyt/al so men dat daghelick bij experientie beuindt/ende soo oock de oude meesters daer af scrijuen. Naer principalick wordet gheuseert tot wonden die onreyn sijn/ende daer vuyl onnut vleesch in is/want ouermids dat tet seer droocht/so suyneret de wonden/ende het verteert dat ouertollich quaet vleesch dat daerin is.

Cap. CCLXXXV.

Herba carpentariorum.

S. Barbaracruyt.

Wonden de
onreyn sijn.

Van witte Steenbree.

Cap. CCLXXXVI.

Den naem.

21 **D**ese witte Steenbree/oft hooghe Steenbree heeft dyen naem om haer cracht en duecht wille/die si dagelick thoont int breken vanden steen/soo wel inde nieren als inde blase. Bi onsen tijden wort sij Saxifraga alba en maior gheheeten. Inde Apoteke heetment simpelick Saxifraga.

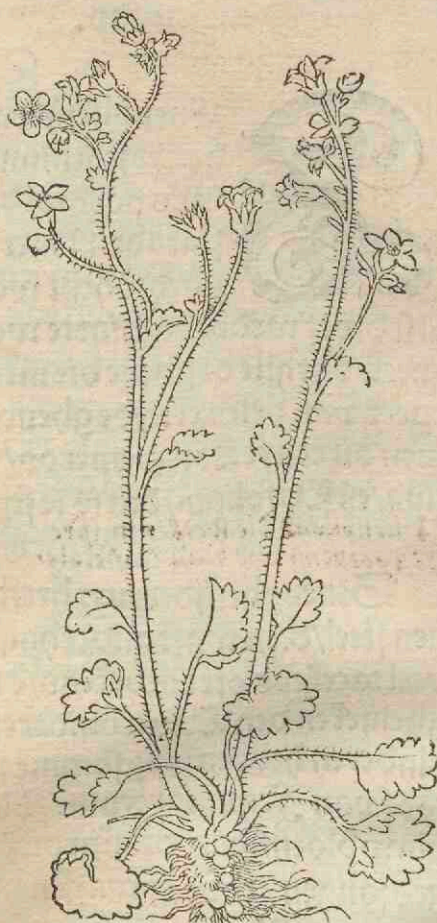
Haetsoen.

Witte Steenbree heeft eenen blooten/ronden/gehayden/bruynen/biesachtighen steel/wassende eenen cubitus lanck. Sijn bladerkens liggen gemeynlick op der eerden wtgespreyt/ende sij sijn ront ende met kerfens/bijcans van aensiene ghelijck de bladeren van Onderbanck/maer de bla

Van witte Steenbrefe.

Cap. COLXXXVI.

B de bladeren van dit cruyt sijn vetter/ saechter/ ende geelgruender. Int sop vande stelen wassen veel witte bloemen neffen malcanderē/ van aensien gelijc witte Vilieren. De wortel van dit cruyt is bruynachtich/ en vol vee sen/ ende daeraen hangen veel greynkens/ van aensiene gelijck eenen eyerstock in een hinne/ want also hangen dese ronde lijfverwighe greynkens inder eerden aen malcanderen/ ende sij en sijn niet meerder dan Coriander saet/ ende sij smaken seer bitter/ ende de Apotekers gebruycken deseronde greynkens voor dat saet van des sen cruyde.

C Plaetse daert wast.

De witte Steenbrefe wast geerne op drooghe/rouwe/steenighe/ende sandighe bergen. Sontijts oock in beemden die aen bergen liggen/ende in sandachtighe gras houen.

Den tijt.

De witte Steenbrefe bloeyt inden Mey/ ende in dyen tijde behoort mensete soecken ende te vergaderen/ want na desen tijde verdwijnt sij/ ende men en sietseniet meer.

Die natuer ende complexie.

Alenghesien dat de bladeren/bloemen/ ende wortel van dit cruyt seer bitter sijn van smake/ so volcht daerwt dat dit cruyt werm ende drooge is inden derden graedt.

D Cracht ende operatie.

Steenbrefe met sijn wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat lost de vrije/het maelt ende breekt den steen inde lendenen/ ende inde blase. Si is goet tot de compisse/ sij purgeert/snyuert/ende scheydt de grone dicke humoren die inde aderen sijn. Sij brengt den vrouwe haer maent stonde/ende sij purgeert de borst vande dicke taey fluxien oft vloten/ die ontrent de borst vergadert sijn.

*Reen inde lende.
en inde blase.*

Van Se

Van Seuenghetijdecruyt.

Cap. CCLXXXVII.

Den naem.

21

Seuenghetijcruyt heeft dyen naem wt deser oorsaken/ om datter seuenmael des daechs sinen rueck heeft/ ende so dick wils oock wederom verliest/ so langhe alst int veldt blijft staende. Maer na dattet wter eerden ghecrocken is/ ende ghedroocht wort/ so blijuet sinen rueck houdende. Ende alst droef weder beghint te worden/ so geeft dit cruyt so oueruloedighen rueck/ dat alle de ghene die int huys sijn daer dit cruyt leyt oft hangt/ den rueck van desen cruyde gheuoelen ende riecken moeten. In Griecx heetmen dit cruyt *Lotos emeros*/ ende *Triphyllon*/ ende in Latijn *Lotus satina*/ en *Trifolium*/ dat is te seggen/ tamme *Lotus*/ oft tam *Clauercruyt*. Die hantken die Weiber in ihre böß gespenst vnd giffet daffelzig. Haetsoen. ^{stücken} Hammer vnd mit hanß für darmit zu vertreiben.

B Seuenghetijdecruyt heeft eenen ronden/ hollen/ glatten/ witverwigen steel/ dien wast anderhalf elle lanc/ ende somtijts oock langer/ met veel tacckens oft roedekens/ die sijn oueral met bladerkens verchiert/ die ghelijcken den *Clauerbladeren*/ alijt drij bladeren op eenen steel/ en dese bladeren hebben ringsomme veel kerckens/ also men ooc sien mach aent loof van *Fenumgrecum*. Elck pūlken vande tacckens heeft sijn purpur blaw bloemkens/ die sijn dick te samen gedrongen/ ende sij wassen hooge opwaerts. En wt elck bloemken compt eē colfken met veel stekende puntkens/ ende daerinne leyt gheel saet besloten/ dat is den sade van *Fenogrecum* wat gelijc/ maer tis veel cleynder. Het heeft een slechte witte wortel/ gelijck de wortel van *Dylle*. Maer dat gantse cruyt sonder de wortel/ dat heeft eenē besonderen rueck/ bijcans gelijck wel riecken de peck/ ende tis wat bitter van smake.

Plaetse sijnder wassinge.

C Dit *Seuenghetijdecruyt* oft tamme *Claueren* en vindtmen niet opt veldt/ gelijck ander *Clauerē*/ maer men moet inde houen setten. Oock soo ist een recht somercruyt/ en het saeyt alle iaer hem seluen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in *Julio*/ en daerna brenget sijn saet in scherpe huyskens.

Wolriechender klee
Lotus satina. Seuenghetijcruyt.

Natuer

D

Natuur ende complexie.

Seuengetijdecruyt is middelbaer werm ende cont/ ende het droocht oock redelick.

Die cracht ende operatie.

Dat sap dat wt dit cruyt ghedowt wordt met hueninck gemengt/ ende inde ooghen ghedaen/ dat maect claer ghesichte. Het is goet tot alle gebreken die behoeuende sijn dat mensche drooge ende suyuer make. Dat gant se cruyt/ ende principalick tsaet/ dat droocht ende deylt/ ende maect subtil/ ende verteert alderhande gheswel/ ende die croppen oft quade cliezen/ als ment van buyten ghebruyct ende daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/ dat lost de dicke ende taey fluxien die op de borst ende longhen vergadert ligghen. Als ment in deser manieren ghebruyct/ so stop pet den loop des buycx/ en het lost de vrine. Het heeft bijna alle de cracht ende operatie vanden wilden Lotus/ nochtans en ist niet so crachtich.

*laer gesicht**voor al te**handen**gheswel.**berst.*

Van cleyn Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

Den naem.

A

Steenclauer oft geel Claueren/ is tghene dat Dioscorides ende ander Griecsche meesters Lotos agrios/ in Latijn Lotus syluestris/ dat is te seggen/ wilden Lotus oft Claueren heeten. De Romeynen hieten dit cruyt in ouden tijden Trifolium minus/ dat is te seggen/ cleyn Clauercruyt/ om des wille dat sijn bladeren smaelder sijn dan ander Clauerbladeren/ en principalick sijn sij smaelder dan de bladeren van tam Clauercruyt/ oft Seuengetijcruyt/ daer wi af gescreuen hebben in dit voorgaende Cappittel. De Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Melilotum/ maer daer in faelgeren sij/ also wi dat inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Saetsoen.

Dit cruyt heeft eenen ronden steel/ twee ellen lanck/ ende somtijts oock langer/ met veel rijcs oft tackkens. Sijn bladeren sijn den bladeren van gemeyn Clauercruyt/ oft van Bocchoren oft Fenogriecck seer ghelijck/ rontsomme gekerft/ altyts drij op eenen steel. Sijn bloemkens sijn geel/ wassende ghelijck arekens/ ghelijckende van saetsoene den bloeyfel oft bloemen van Erwten/ maer dese sijn cleynder/ en sij hangen nederwaert/ en sij riecken wel. Na dat dese aren met de bloemkens af gheuallen sijn/ soo wassen daer ronde hawkens oft sackkens wt/ die sijn binnen vol saets/ dat is den Bocchoren/ dwelck men Fenogrecum heetet/ heel ghelijck/ en tis den bloemkens ghelijck van smake. Het heeft een langhe wortele.

Plaetse sijnder wassinghe.

Steenclauer wast op de ackers/ ende oueral aen cleyn berchskens.

O

C

Den tijt.

Lotus syluestris. Wilde Claueren.

Steenclauer bloeyt den gantsen so-
mer/ende principalick in Julio.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt/ en principalick sijn saet/
dat is werm ende drooghe inden twee-
den graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt verwermt ende maect re-
delick suuer. Daeromme verdrijuet
alderhande vleckē en masen int aen-
sicht/ alsment met hueninck mengt en-
de daerop strijct. Het is goet teghen de

alderhanden
vlecken ende
masen int
aensicht.

D weedom ende pijnē in de blase/gedroo-
ghet ende ghepuluerizeert/ ende in sue-
ten wijn ghedroncken. Het lost de vrij-
ne/ende maelt den steen in stucken/ en-
de het deylt ende lost de taey dicke hu-
moren oft sluymen/ die op de borst en-
de ontrent de longhen liggen. Dat sap
van de bloemen oft bladeren wtghe-
druckt/ dat is goet voor doncker oo-
gen/ en het maect claer ghesichte/ want
het deylt ende verteert de vellen oft schellen in doogen. Dit cruyt neemt
wech alle verstophēy vande leuer ende vande milte.

Doncker oogen

voor vellen
oft schellen in
doogen.

Van Moren.

Cap. CCLXXXIX.

Den naem.

A

Dese cruyden/daer wi in dit Capittel af scrijuen/ die hee-
ten in Griecx Sisara/ende in Latijn Sisera/ en sommi-
ghe meesters heetense Pastinacas. In Duytsch heeten
sij Moren. Geslecht.

Daer sijn tweederhande Siseren oft Moren/tamme ende wilde. De
tamme sijn oock tweederhande. Deen gheslecht is groot/ en siet den wil-
den heel gelijck/ en daerom machmen dat wel groote tamme Moren hee-
ten. Dat ander tam geslecht is veel cleynder/ ende den anderen twee ghe-
slechten niet seer gelijck/ also wi hierna claerlick daer af scrijue sullen. In
Duytsch heetē sij witte Morkens/ oft cleyne tamme Morkens/ oft suycer
wortelkens. Dat wildt geslecht is den eersten tammen geslechte gelijck/
ende men heetet in sommighe Apoteken Bancias.

Saetsoen.

De groote tamme More hebben eenē steel/ die is mans lengde hooge/
hebbende

Van witte Nozen.
Sisarrum satium magnum.
 Tamme Nozen.

Cap. CCLXXXIX.
Sisarrum satium primum.
 Witte Nozkens.

V hebbende veel holkeelen en vorekens. Sijn bladeren zijn lancachtich/ veel aen eenen steel/ rontsomme gekerft/ en gants gruen. Int sop vande stelen wassen schoon geel bloemkens/ en als die afvallen/ so leueren sij breed saet. De wortel is den geele Peen gelijk van saetsone en van smake. De witte Nozkens hebben eenen bruyne steel met veel holkeelen oft voren. Sijn bladeren zijn wat ronder/ ende niet so diep ghesneden. De bloemen zijn wit/ ende daerna volcht dat saet/ dat en is niet so seer breedt. Der wortelen sijnder veel bij malcanderen/ gesaetsoneert ghelijck cleyn Pekens/ sij zijn wit van coluere/ en sij hebben eenen sueten lieflijcken smaect. De wilde Nozen zijn den groote tamme Nozen in alle dingen gelijk/ maer sij hebben cleynder stelen ende bladeren dan de tamme.

C Plaetse haerder wassinghe.

De groote tamme Nozen en wassen niet van selfs/ men moetse inde hopen planten/ want si en zijn hier te lande noch niet ghemeyn. Maer de witte Nozkens die sedtmen hier en ghinder inde cruythouen. De wilde vindtmen oueral inde beemden/ aenden wech/ ende op ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Alle dese Siseren oft Nozen bloeyen meest in Junio ende Julio/ ende daerna leueren sij haer saet.

O ij Natuer

D Natuer ende complexie.

Sifer syluestre. Wilde Moeren.

De Moeren sijn werm inden twee den graedt/en drooghe inden eersten. Nochtans sijn de wilde wat drooger dan de tamme.

Cracht ende operatie.

De wortel van Moeren / ende son derlinghe van de witte Moerkens / gesoden / die is seer lieflick om te eten / sij is goet voor de maghe / sij lost de vrinne / ende sij maect goeden appetijt.

Dat saet ghedroocht ende ghepuluerizeert / ende in wijn ghesoden / dat is goet voor de ghene die den hick hebben / ende die criemsel int lijf hebben. De Siferē oft Moeren maken lust om bijnslapen. Sij confteren dat herte. Sij sijn goet voor de ghene die ghebraeckt oft ouergegeuen hebben. Dat sap van tamme Moeren met gheyten melck gedroncken / dat stopt den loop des buycr.

*Dat segghe ich
voordat sy goet
sijn om eten
te weeten de
wilde more.*

*Moeren make
lust om bijn
slapen*

*Aoapt loop des
buycr*

Van Dijgheboom.

Cap. CCXC.

Den naem.

A

D

En Dijgheboom heetet in Griecx Syce / in Latijn Ficus / ende dien naem is inder Apoteken bliuen duerende.

Geslecht.

Men vindt twee geslechten van Dijen / tam en wildt. Maer wi sullen hier alleen vande tamme scrijuen.

Gaetsoen.

Den Dijgeboom en wast niet hooge / hoewel dat sommige seer groot worden gelijk als Peereboomen. Sinen stam is cort / met een effen glatte schorsse. Sijn bladeren sijn groot ende breedt / ende diep gekerft / ende elck blat is in drij deelen ghedeylt / aen te sien ghelijck drij vingeren neder waerts hangende. Si en brengt geen bloeyfel. De vrucht wast in yst boven den steel vande bladeren wt / ende sij is ront gelijk een peercken / en sij is weeck / en binnen vol cleyn greynkens. Als si begint rijp te worden / so is haer sap binne wit gelijk melck / maer als sij rijp is / dan wort dat sap geel gelijk als hueninck. De wortel van desen boom is lanck en crom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Dijgeboom is seer teeder / hi en can geen coude verdragen / daerom

Van Vijgheboom.

Cap. CCXC.

Ficus. Vijgheboom.

Vom wast hij geerne in wermelanden.
 Bi ons wort hi inde houen geplandt/
 maer hi brengt selden vrucht voort.

Den tijt.

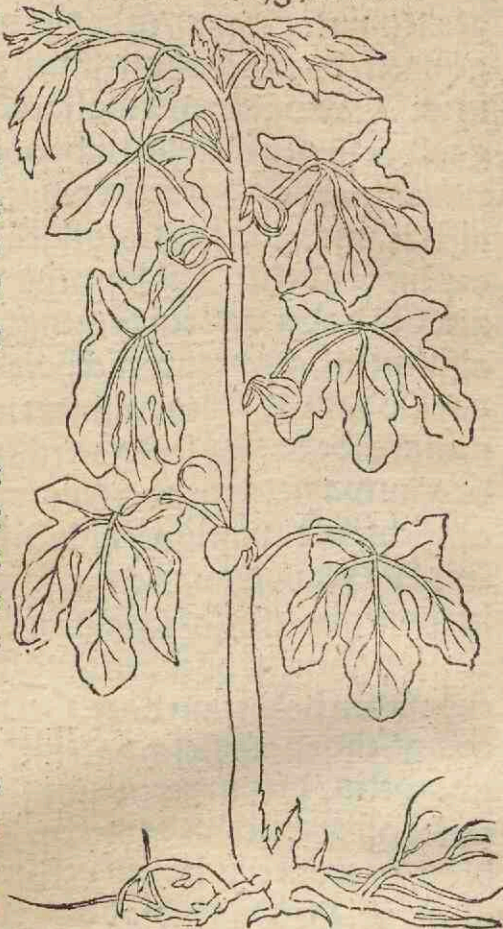
Set is spade eer den Vijgheboom wt
 loopt oft wt bottet/te weten na de Len-
 ten / niet lange voor den Solstitium/
 als de sonne niet veel meer en climpt/
 en daerom en can hij hier te lande niet
 wel rijpe vruchten voortbrenghe.

Natuur ende complexie.

De Vijgheboom is werm van natu-
 ren/ende is van subtyl substantie. De
 vijghen sijn volcomelick werm inden
Eersten graet/oft int beghin sel vanden
 tweeden graedt/ende drooge int mid-
 den vanden eersten.

Cracht ende operatie.

De vijgen die rijp / teeder / en versch
 sijn / die sijn quaet ende schadelic voor
 de maghe. Sij maken den loop des
 buycx/maer hi cesseert haest. Si doen
 sweeten / ende sij maken dat de kinder-
 poctkens ende de maseren haest wtslaen. Si verslaen den dorst/en ver-
 driuen de hitte. De drooge vijgen die voeden wel / ende sij verwerpen/
 ende sij maken den mensch dorstich / ende sij houdent lijf open. Maer sij
 sijn schadelick voor een mage/daer de vloten oft fluxien van boue inval-
 len. Si sijn goet voor de keele/en voor de nieren ende blase. Desghelijck
Dooch voor de gene die van langen tijt sieck te sijne bleek gheworden sijn/
 ende voor de gene die eenen corten adem hebben / en die de vallende siecke
 hebben/ende die dwater laden. Vijgen met ysop gesoden ende gedronc-
 ken/die purgeren de borst/sij sijn goet tegen den langduerenden hoest/en
 ander diergelijcke gebreken der longhen. Alsmense met salpeter en Sof-
 fraen stootet ende etet/so laxeren sij. Dat water daer de Vijghen in ghe-
 soden sijn/ghegorgelt/dat is goet voor een rouwe ende heessche keele/en-
 de tot de barbelen ende tandbeen dat gheswollen is. Vijghen met Ger-
 sten meel ghemengt ende met Fenogriek/ende daerna gesoden/dit ver-
 teert alderhande gheswel/ende het maect die herde sweeringen weeck en
 de morw/als ment stootet en daerop leyt. Si vermorwen oock de swee-
 ringen ontrent den ooren/ende ander bloetsweeren / alsmense met blau-
 wilde Zelen/Iris/ende salpeter/ende met calcx mengt ende stootet/en-
 daerop leyt. Desgelijcke cracht hebben sij oock row / alsmense ghebruyct
 ende vseert gelijck als vore. Sij sijn goet den ghenen die dwater laden.

Sij maken
 loop des
 buycx.

Langduerenden
 hoest.

een rouwe ende
 heessche keel.

dwater laden.

O ij met

E met wijn/Alfene/ende Gersten meel gesoden ende daerop gheleyt. Vÿgen tepuluer gebrant/ende met was ghemengt/ende daer af een plaester gemaect/daer mede geneestmen de cackhielen/en de voeten daer de vorst in is. Row vÿgen met mostaert gemengt ende gestooten/daer mede vergaet dat suysen en tuyten inde ooren/alsment also daerop leyt. Dat sap van vÿgen doet dat melck rennen/ende het scheydt dat melck wederom alst te samen geloopen is/gelijck den azijn. Set etet innewaerts/ende het oepent de aderen. Dit sap oepent oock den camergancx. Alsmen dit sap met den doder van een ey mengt/so brengt dit den vrouwe haer maent/alsment in haer vrouwelickheyt doet. Het is oock goet voor de ghene die dat Podagra hebben/alsment met meel van Fenogriecx ende met azijn mengt ende daerop leyt. Set gheneest ende heylt oock de ruydicheyt/qua de crauwagie/cleyn poctens/masen/en meer ander mismaectheyt van aensichte ende van lÿue/alsment met Gersten mont mengt/ende daerop leyt. Als yemandt van eenen scorpioen ghesteken is/ende van eenen dullen hont ghebeten is/so salmen dit inde wonden druypen/soo gheneset.

S Dit sap gheneest oock den tandtzwere/alsmen cottouen daerin nat maect ende inden holen tant doet. Set verdrijft de wratten/alsment met smout mengt/ende dat vleesch daer mede rondsomme bestrijct. Gruen vÿgen ghegheten/die purgeren ende sij suyuere/ende daerom druuen sij dat sandt oft graueel wt de nieren. De drooghe vÿghen en maken geen goet bloet/daerom crichtmen veel luyfen/alsmen dickwils veel drooghe vÿghen etet. De Vÿghebladeren ghestooten ende gheappliqueert/die verteer den de croppen oft clieren/ende si vermorwen ende scheyden oock alle ander gheswel. De vÿghen hebben een sonderlinghe cracht tegent venijn/alsmen se alle daghe nuchteren inneempt/ende principalick met Okernoten inghenomen. Alssen van Vÿgeboom/die maken goede looge/daer mede heylten oft gheneestmen alderhande quade sweeringen/alsmen een spongie daerin nat maect ende opt ghesweer leyt. Men gheneest ende men heylt de verbrandtheyt daer mede/alsmen se met was en olie van Roosen mengt/ende een plaester daer af ghemaect ende daerop gheleyt. In water ghedroncken dat is wt nemende goet voor de gene die van bouen hooghe gheuallen hebben/ende ghebroken sijn. Dat geronnen bloet scheydt hem oock daer mede.

Van Spaensch Brem. Cap. CCXCI.

Den naem.

Al gene dat wij hier Spaenschen Brem heeten/dat heeten de Griecxche meesters Sparton/oft Spartion/ende de Romeynen noement Spartum. In ouden tijden plachmen dit ghewas veel te gebruycken om den Wijn gaert daer mede te binden.

faets

Van Spaensch Brem.

Cap. CCXCI.

B

Haetsoen.

Spartum. Spaensch Brem.

Spaensch Brem is eenē struyck met lange/taeye/ende stercke roeden/die en hebben geen bladeren met allen / want die smael tongeskens die daerop wassen/en sijn niet weerdt dat men se bladeren heete. De bloemen sijn geel/ende sijn ghelijcken niet qualick den bloemen van steen Violieren. Als de bloemen afghewallen sijn / so comen daer hawkens wt/daerin leyt breedtsadelen/ghelijck als Wicken. De wortel is lanc ende sinal.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spaensch Brem wast gheerne op dorre oft drooghe plaetsen/ende is bijcans gefaetsoeneert ghelijck een Biese.

Den tijt.

Spaensch Brem bloeyt in Junio/ende daerna brenghet sijn saet.

C Natuer ende complexie.

Spaensch Brem is werm en drooge/alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie/en wt sinen sinaeck.

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende de bloemen van Spaensch Brem een drachma swaer in Medeinghenomen/purgeert den mensch van bouen met braken/ghelijck als Viescruyt / ende sonder perijckel. Dat saet alleene purgeert van onder door den camerganck. Dat sap van des Spaenschen Brems roedekens ingenomen/dat purgeert oock. Maer men moet de roedekens in water te weyck legghen / ende daerna stooten ende wtperssen. Van dit sap salmen des morghens nuechteren drij loot drincken. Dit sap is oock goet om in een clysterie te ghebruycken voor die ghene die weedom in de huepe oft dat Sciatica hebben.

*purgeert
van bouen.
ende sonder
perijckel
Dat saet
purgeert van
orden door.
de camerganck*

Van Leuistock. Cap. CCXCII.

Den naem.

A

Leuistock heetmen in Griec ende Latijn Smyrnum. Bi onse tijden heetet inder Apoteke Lemisticū. Den oorspröck van desen naem Smyrniū suldi inden Latijnschen Herbario vinden. Haetsoen.

Leuistock heeft eenen hollen / ronden / cnoopachtighen steel / met veel

O iij tackens.

B tackens. De bladeren sijn den bladeren van Joffromerck niet seer ongelijck/maer si sijn breeder/vet en vaste/wat geel vā coluer/en sijn hebben eenen stercken rueck. Sijn groote croonen dragen geel bloeyfel/en elck bloemken heeft ses oft seuen bladekens. Dat saet is ront/ende swert en scherp van smake. De wortel heeft eenē stercken ruec/ende si is oock seer scherp op de tonge/ende teeder ende vol saps/dat is gheel ende taey/ende sijn is buyten swert/ende binnen witachtich.

C Plaetse daert wast.

Leuistock wast alome inde hounen. Mer het wil natte vochte eerde hebbē.

Den tijt.

Leuistock bloeyt in Julio.

Natuer ende complexie.

Leuisticum is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Men leyt de bladeren van dit cruyt in azijn ende in sout/ende men eets segelijck meer andere diergelijcke cruyden/ende sijn stoppen den loop des buycx. De wortel is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die

D van nateren ende slanghen ghebeten sijn. Si is goet tegen den hoeft/ende cortheyt van adem. Si lost de vrine. Si verteert alderhande geswel

ende herde sweeringhen/gruen ghestooten ende daerop geleyt. Si heylt de wonden te samen. Dat saet is treffelijcken goet tot allerley verstoptheyt vande leuer/milte/nieren ende blase/alst gesoden is en gedroncken.

Het brengt den vrouwen haer maent/ende het drijft de nageboorte wt/alsment in deser manieren nuttet oft vseert. Het is goet met wijn ingenomen voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe hebbē. Voc

so nemet wech alle opworpinge ende windachticheyt vande mage. Het

maect den mensch oock sweetende. Maer sonderlinghe ist goet in wijn inghenomen voor de ghene die dwater laden. Dat saet maelt den steen

in stucken. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert/die is den Peper ghelijck van smake/daerom machmen ooc de spijsse daermede bereyden/want si dient wel voor een conde mage/en sijn helpt de spijsse verdonwen/en si verteert alle ouertollige vochticheyt ende humoren. Si is oock wt-

nemende goet teghen alderhande venijn. De vrouwen die in liggen van kinde/sullen dese wortel in haer spijsse gebuyccken/want sijn maect dat de

vrouwen na den arbeyt wel ghesuyuert worden. Men mach van dit

cruyt

stoppen den
loop des
buycx

voor de
leue
sweeringhen

maect den
steen
in stucken

goet voor de
vrouwen die in
liggen

De cruyt oock eenen damp ende waterbaden maken/ want dat lost de vrine ende den steen/ ende het brenget den vrouwen haer sieckte/ ende het verwermt alle de leden van binnen. Dat sap van Leuistock maect een clær aensicht/ ende het maect de huyt schoon/ wit/ ende suuer/ als ment seker daghen lanck daermede wasschet. Oock so ghenestet alle seerichheit inden mondt/ inden hals/ int fondament/ ende in alle heymlijcke plaetsen/ als ment daermede wasschet/ en een lijnē doerckens daer ouer slaet. In summa/ Leuistock is een duechdelick cruyt/ ende daerōme ist wel weert dat ment in alle hoven sette.

Van Meesterwortel. Cap. CCXCIII.

Den naem.

Meesterwortel is sonder twijfel een maniere oft gheslecht van cruyde/ dat men in Griecx Silphion heetet/ en in Latijn Laser/ ende Lasepitiū. Ende daer dore comet dat men dit cruyt bi onse tijden Osteritiū/ ende Ostritiū/ oft Asteritiū ende Meesterwortel heetet/ welcke namen al haren oorspronck nemen wt dat woordcken Lasepitiū. Ende na mijn duncken/ so hiet dit cruyt in voorleden tijden Laserwortel/ en daerwt is bi lanckheit van tijde gecomen den naem Meesterwortel/ also wi int Latijn breet verclaert hebben.

Haetsoen.

Lasepitiū. Meesterwortel.

Dit Lasepitiū heeft eenē ronden cnopachtigen steel gelijk de Angelica oft de Venckel/ en ter wortelwaert is hi bruyn. Sijn bladerē sijn den bladeren van Eppe wat gelijc/ maer si sijn veel grooter. Elckē steel heeft drij bladerē/ ende elck blat is met twee oft drij sneden gheclouen/ ende buyten sijn sijn rondsomme met cleyn kerfkens ghekerft gelijc een sage. Op de stelen wassen croonē/ die dragen veel witte cleyne bloemkens gelijc Jossrowmerck/ daerwt compt breet saet gelijc Dylsaet/ dat is grawswert/ gelijckende de wantluyfen van aensiene. De wortel is vingers dicke/ somtijts ooc dicker/ ende die vliddert hier en daer/ ende sijn is buyten grawswert/ en binnen wit/ hebbende eenē stercken lieflicken ruc/ en daer compt geel taey sap wt/ dat is seer scherp/ en het bernt op de tonghe.

Plaetse

Plaetse haerder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op hooch gheberchte/maer nu sediment oueral inde hoven. Dat alderbeste Silphium wast in Alfrica / ende sijn sap wort bij onsen tijden inder Apoteken Belzuinum / oft Ben Juinum gheeten / ende voortijts hietment Succus Cyrenaeicus. Dat sap van Silphium dwelckmen wt Media ende Syria brengt / dat heet inder Apoteken Asa fetida / dat is te seggen / Duyuels dreck / daeromme dattet so seer stinct / als oftet de duyuel ghescheten hadde.

Den tijt.

Meesterwortel bloeyt in Junio/daerna so leueret sijn breedt saet/dat is ghelijck een cleyn bladeken.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is heeter ende scherper dan Peper / daerom ist werm ende drooghet tot inden derden graedt. Maer de wortel ende tsaet die sijn wermmer ende drooger dan den steel ende de bladeren.

Die cracht ende operatie.

De wortel/taet / cruyt / endetsap van Meesterwortel die sijn won-
derlijcken goet teghen alderhande venijn. Ende sonderlinge salment ge-
bruycken in tijden van Pestilentie/ teghen de quade vergiffte locht. Men
scheydt ende verteert daermede de dicke/taeye / coude flurien oft vloten/
die een mensch in sijn lijf heeft. Si sijn oock goet tegen den hoest die van
coude compt. Si verteeren oock de dicke humoren ende sluymen die on-
treut de borst vergadert ligghen. Maer sonderlinge is dat sap goet inge-
nomen / oft van buyten gestreken teghen alderhande steken en beten van
veninich gedierte. Dit sap heylt ende geneest quade crauwagie / alsment
met azijn mengt ende daerop strijct. Het is oock goet met drooge vijgen
inghenomen voor de ghene die de gheelsucht hebben / oft die dwater la-
den. Alsinen dit sap ouer maeltijt ghebruyct / soo crijchtmen daer goede
verwe af ouer alle dlijf. Dit sap scheydet dat gheclontert melck ende ghe-
ronnen bloet/alsinen dat van buyten daerop strijckt. Het conforteert de
maghe/het maectt appetijt om eten/het lost de vrine/ende het brengt den
vrouwen haer maentstonde / alsment in een weeck oft morw gesoden ey
inneempt. De bladeren van dit cruyt gruen ghestooten / daermede ghe-
neest men de wonden die van eenen dullen hondt oft van nateren ghebe-
ten sijn/alsinense daerin doet. Dat cruyt in wijn en water ghesoden/dit
geneest de wonden van binnē. Alsinent in deser maniere vseert/so suyet
ret ooc de moeder / en het drijft de doode vrucht wt. Alst dor oft drooge
is/en daeraf dickwils eenen roock gemaect / daermede verdrijft men al-
derhande werctten die achter aent fondament ghewassen sijn. Dit sap is
goet tot weedom inde huepe/alsment met gecoochten huemincē mengt en
daerop strijct. In wijn ist goet ingenomē om den mensch te doe sweete/
wat het helpt den verstorue couden man wederō op. Een halfdrachma
daeraf ingenomē/dit is goet tottē cramp / en diergelijcke coude gebreken
der ner-

604312

ad 500 und 500000

442 *Asilentic*

1842

ди а.стайн адіе

oudermaeltyl.

1858-9

45052018

1891/1892

King of Denmark

Wronson Road

таинство.

Mathematica
Liber primus

1010-1110

Want Get Help

den verstorbenen

Ведетомора

Wang & Co

Edmund M. Munn

Wieder auf

Jan. 1.

1871

Van stinckenden Andoren. Cap. CCXCIIII.

der nieren oft zenuwen. Het is goet voor een conde longhen/teghen den
kichhoeft/ende andere desgelijcke ghebreken der borst. Het versuertet dat
Podagra/met azijn ende water gemengt/ende daer om gheslaghen.

Van stinckenden Andoren.

Cap. CCXCIIII.

Den naem.

A At ghene dat wij hier stinckend n oft rieckenden Andoren
noemen/dat heeten sommige oock wilde Sanie oft Berch
sanie/in Griecx en Latijn heet Stachys. Den oorsprong
van dien naem staet inden Latijne verclaert.

Maetsoen.

Dit cruyt heeft eenē seer rouwen ge
hayden/viercantigen steel. Sijn bla
derē sijn heel wolachtich/gruysachtich/
oft wit ghelijck de bladeren van Wol
cruyt/ende rontsomme gekerft. Sijn
bloemen sijn bruyt van coluere / oft
rootachtich / in huyskens besloten.
Sijn saet is rondt. Dat gantse cruyt
heeft eenē stercken rueck. De wortel is
geel/ende vol veeselinghen.

Stachys. Stinckenden Andoren.

*Wilde Sanie
Rieckender
Andoren.*

B Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ongebowderow
plaetsen/daer Distelen ende ander on
cruyt wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is bitter en scherp/daer
om so ist werm van natuere tot inden
derden graedt/ende drooghe.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van rieckenden Ando

ren ghesoden ende ghedroncken/die brengen den vrouwen haer maent/
ende sij lossen de Secondine. Naer de vrouwen die groot gaen van kin

de/die sullen haer wachten van dit cruyt. Anderst heuet alle wiken

de operatien gelijck andere Andorens oft Malros *Indorren*

uen/alsoo wij van elcken in sijn Capit *Wilt Andoren*

tel ghescreuen hebben. *Wormen, frighouen*

Jodab gheef viel, sonder in Gouigraffer mit Wijn, lege al Van Kog

Wormen Bantz in mal odoer vrag.

Andorrensaft mit Bannil gemischt wort in die Oghen geytan

Wormen Bantz in mal odoer vrag.

Den dacht maect Alar d'igro, doedel die Wurm in Lieb vud in Oghen

*brengen den
vrouwen haer
maent*

Wormen

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

Den naemt.

Rogghe en heet niet in Latijn Siligo/als sommighe meynen. Want Plinius scrift lib. xviij. cap. ix. dat van Siligo dat lieflickste/morwste en witste broot gemaect wort. Ende van Rogge bactmen gemeyn/swert/swaer broot/voor den ghemeynen man ende arm lieden om den honger daermede te weeren. Item Siligo brengt een are die staet recht ouer eynde opwaerts/ende de Rogghen aren sien nederwaerts ter eerden. Daertoe so heeft Siligo schoon wit glat oft cael coren/in veel vellekens oft caf besloten/maer dat Roggen coren oft saet is swert/met veel vorekens/ende tleyt in luttel vellekens oft caf besloten. Oock soo en hebben de aren van Siligo geen vlimmen/maer de Roggen aren die sijn heel row van vlimmen/alsoo wij sulcx breeder verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario. Maer den rechten naem van Rogghe in Latijn/dat is Secale ende Farrago/also ons Plinius bescrijft.

B

Haetsoen.

Rogghe heeft eenen stroohalm/die is der Terwe oft Weyte ghelijck/maer hi is teerder ende langher/draghende scherpe grasscheyden oft bladeren in maniere van Rietbladeren/aen elcken knoop een besonder blat/ende elcken stroohalm heeft ghemeynlick vier knopen/ende daeromme so wast den Rogghe hoogher dan ander coren. De Roggen aren sijn row/ende selden staen sij recht opwaerts/wat sij buygen haer alijt nederwaert ter eerden. Si brengen bleecgeel bloey sel. Dat saet oft coren en is niet wel int caf besloten/daerom wordet swert en onlieslick van aensiene.

Plaetse sijnder wassinge.

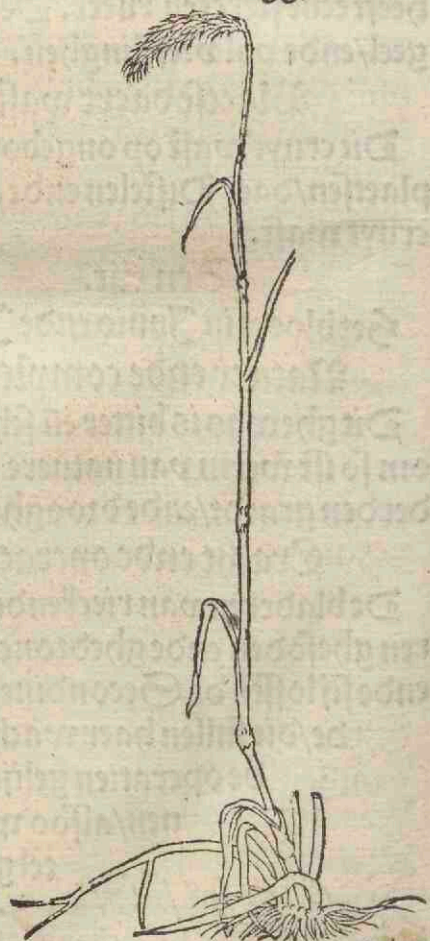
E Den Rogge wast schier op alle eerde/ende daerom vindtmen bijna oueral in dese nederlanden/ende bouen in Beyerlant.

Den tijt.

Den Rogge wort tweemael gesaeyt int iaer. Eerst in September en October/ende also leyt hi den winter lanck gruen/niet hooge wter eerden/ende in de Lenten dan schiet hi op ende crijcht halmen. Ende daeromme heetmē dat Winterrogge/oft Wintercoren. En-

Secale.

Rogghe.

de dien

Van Kogghe.

Cap. CCXCV.

De dien Kogghe wort in vijf weken rijp / na dat hi gebloeyt heeft. Dat an der Somercoren saeytmen inde Lenten / als men de Gerste saeyt. In Julio worden sij beyde ghemaeyt ende inde schuere ghedaen.

Natuer ende complexie.

Den Kogghe is werner ende drooger dan de Terwe / maer niet soo drooghe als Gerste oft Spelte.

Cracht ende werckinge.

Den Kogghe is wat taey ende slijmachtich / ende daeromme stopt hij lichtelick. Dat Koggenbroot beswaert de maghe / ende sonderlinge als hi niet wel ghebuydelt en is. Daeromme is den Kogghe bequamer voor den ghemeynen man die grooten arbeyt doet / en die groue spijsse behoeft om hem te versaden.

*den kogghe goet
boordijgen
mij dinct den
kogghe is goet
goet boordij
stolman. nae
mij sloep
goet dinct den.*

Van Ledtcruyt.

Cap. CCXCVI.

Den naem.

Al **D**it cruyt heetmen daerom in Duytsch Ledtcruyt oft Leder cruyt / om dattet principalick gebruyct wort tot de gewonde leden. Men heetet oock Apparitorie. In Griecx ende Latijn wordet Sideritis genoempt / ooc om dier redene wille / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Sideritis. Ledtcruyt.

Maetsoen.

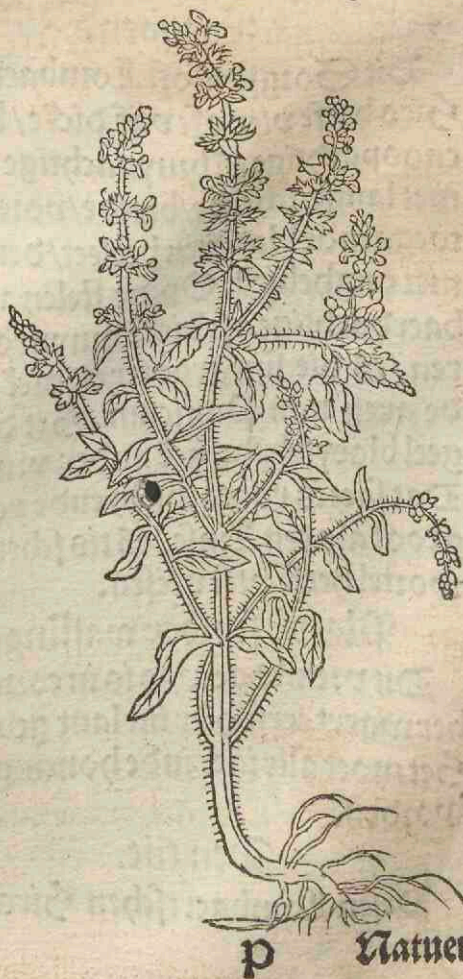
B Dit cruyt heeft eenen rouwen ghehayde viercâtigen steel / een elle lanck. Sijn bladeren sijn der Malroue wat gelijck / maer sij sijn langer / bijcans ge faetsoneert gelijck de Saniebladeren / maer sij sijn smaelder ende cleynder. Kontom den steel van dit cruyt was sen witgeel bloemkens / die ligghen in vellekens oft huyskens gesloten / ende als de bloemen afvallen / so vindtmen daerinne swert rondt saet. De wortel van desen cruyde is dun ende geel.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in row steen achtige en onghebowde plaetsen / som tijts ooc in beemden en gras hoven / en sonderlinge aende tuynen vande houe.

Den tijt.

Set bloeyt in Junio / ende voort tot inden Herft.

p

Natuer

C

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt suyuert/ en het treect een luttel tsamen. Nochtans is dat meeste deel van dit cruyt vochtich ende redelick cout.

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dit cruyt gruen gestootē en geapliceert/ die heylen de wonden/ en sij bedwingen de heete swellingen en bloetsweerē. Dit cruyt is so crachtich/ dattet tbloet terstont stelp/ so haest als ment op de wonden bint. Hier wordeick denckende op sommige onghelerde Apotekers die dit cruyt nemen voor Chamepytis/ dat is Hoe langher hoe lieuer/ maer het en is so niet/ so wi hierna in sijn Capittel verclaren sullen.

terstont stelp
het bloet
so haest als ment
op de wonden
bint.

Van Sorgsaet.

Cap. CCXCVII.

Den naem.

A

It is een vrembt gewas/ en men heetet in Italien Sorggi/ en daerom so noemen en heeten wi dat ooc Sorgsaet. Sommige heeten oock Lombaertsche Nulie oft Hirs. Soemen dit in ouden tiden hiet/ dat en is mi noch niet bekend/ het en sij een geslecht van Varen/ want in Vranckrijck heetment Frumentum rubrum en barbatum/ dat is te seggen Roodt Coren/ ende ghebaert Coren. Maer daer bij laten wi dat bliuen.

Sorgi. Sorgsaet.

Haetsoen.

Dit Sorgsaet oft Lombaertschen Hirs heeft vier oft vijf dicke/ hooge/ cnoopachtige en bruynachtige stelen/ met lange/ scherpe/ breede/ vore scherp toegaende bladeren becleet/ den Riete niet onghelijck. Op de stelen wassen baerdachtige oft dicke bruynroode aren/ en die sijn groter en dicker dan de aren van Panicum. Het draecht geel bloeyfel ghelijck ander vruchten. Dat saet is rootachtich ende ront/ so groot als een Linse/ en tis scherp. De wortel heeft veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit vrembt gewas is in corte iaren herwaert eerst hier int lant gebracht. Het moet alle iaer inde hoven gesaeyt worden.

Den tijt.

Desen Lombaertschen Hirs bloeyt

in Ius

In Julio ende Augusto/maer het en wort niet ryp voor inden Herst.

Natuere ende complexie.

Aenghesien dat dit gewas suet is gelijk Panicum / en oock denseluen smaect heeft/ so moetet ooc eenderhande natuere ende complexie hebben ghelijck den Panicum.

Cracht ende operatie.

Dit Sorgsaet en wort noch hier te lande niet sonderlinge gheuseert. Maer aengesien dattet sulcken smaect heeft gelijk de Panicum/ so moetet oock sonder twijfel sijn operatie ende werckinghe hebben.

Den calmen sinnen aen die suet gelegt bevinckt den blutfluss oder blutgang

Van Waterwortel.

Cap. CCXCVIII.

Den naem.

Alterwortel heetmen inder Apoteke Serpentaria / oft Bistorta / maer het en is de oprechte Serpentaria niet/ daer de oude meesters af gescreuen hebben/also wi sulck int Capittel van Slangencruyt ghedecclareert hebben. Maer oft dese Waterwortel in ouden tijden bekenst gheweest heeft/ende hoemen die hiete/dat en can ick v noch niet seggen. Hoe wel dat sommighe meynen dattet Limonium is/so en ist hem niet onghelijck van kracht ende duechden. Want dat Limoniū (daer de oude meesters af ghescreuen hebben) dat heeft sulcken kracht ende operatie gelijk de Waterwortel. Maer wij nemen een ander cruyt voor Limonium/alsoo wij hier bouen claerlick daer af ghescreuen hebben int Capittel van Wintergruen.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Waterwortel. Dat eerste heeft glatte/essen bladeren/ende een tsamen ghecromde wortel/ende dat is de redene datment bij onsen tijden in Latijn Bistorta heetet / ende in Duytsch machment manlijcke Waterwortel heeten. Dander gheslechte heeft bladeren die sijn meer gefronsselt oft gherimpelt/ende het heeft een grooter wortel met veel veesen. Sommige heeten dit cruyt in Latijn Colubrina. Wij moghent wel vrouwelijcke Waterwortel heeten/ op datmen se onderkenne. Daerom heeten dese cruyden Waterwortelen/ want als sij eerst wter eerden cruypen/so sijn se ouertrocken ende bedect met een teeder velcken/ dat is eender tonghe van een natere ghelijck.

Maetsoen.

De manlijcke Waterwortel heeft eenen teederen/biesachtigen/glatten/essen steel. Sijn bladeren wassen principalick beneden aende wortel/ende sij sijn lanc ende breet gelijk de bladeren van Suerpeerdick wortele/ende sij sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde blauwgruen/ende gebuycht. Maer de bladeren die aenden steel wassen/dyer en isser niet veel/ende sij sijn seer cleyne/ende scherp gelijk tongestens. Int sop van

p ij den

Den steel wast een schoon are ghelijck een dodde/met veel cleyn lijfverwi
ghe bloemkens te samen ghedronghen / ghelijck de bloemen van cleyn
Wechbreede. De wortel is ghecronckelt ende ghewronckelt ghelijck een
natere/ende si is buyten swert ende binnen root/ en si is row van smake.

De vrouwelijcke Waterwortel heeft ooc eenen langen effenen teederen
steel. Maer de bladeren sijn meer ghecronckelt/ende om gheboghen/ en
de donckergruen/maer op dander sijde sijn sij oock blawgruen. Int sop
vanden steel heuet oock gheaerde bloemen/ ghelijck de voorgaende Wa-
terwortel/maer de dodde is grooter. Als de bloemkens afvallen / soo
brenghet in sijn doddekens buynachlich ghehoeckt saet / ghelijck als de
voorgaende Waterwortel. Sijn wortel is lanck ende groot/ghesaetsoe
neert ghelijck thoost van een slanghe oft natere / ende tis verchiert met
veel hayrs oft veesen.

Plaetse haerder wassinge.

Dese cruyden wassen geerne op vochtige plaetsen daer veel lombre is/
ende sonderlinghe in beemden die in bosschen ligghen.

Den tijt.

Si bloeyen beyde in Maio ende Junio / daerna leueren sij haer saet/
dat heeft veel canten oft hoecken.

Serpentaria mas, seu Bistorta.
Waterwortel mancken.

Serpentaria femina.
Waterwortel wijfken.

Natuer

E

Natuur ende complexie.

De Waterwortelen/aenghesien dat sij eenen rouwen smaect hebben/ ende seer adstringeren/so vercoelen ende drooghen sij/als sommigemeynen/inden derden graedt. Ende dit is waerachtich van droogen/maer sij en sijn soo coudt niet van natueren/datse inden derden graedt coudt worden.

Cracht ende operatie.

S De wortelen van beyde dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die *gheylende wonden.* ghenesen ende heylen de wonden/sij doen dat braken ende ouergheuen ophouden/ende si sijn goet voor de gene die dat roode melizoen hebben. *roode melizoen.* Dat water daeraf gheneest de voortsetende sweeringhen des monds/alsmen den mondt daarmede gorghelt. De Waterwortelen met cruyde ende wortelen ghesoden ende dat ghedroncken/dat stopt de siecke van *stopt de siecke van de vrouwen.* de vrouwen. Desghelijcx doet oock dat puluer vande Waterwortele in rooden wijn inghenomen. In summa/dese cruyden sijn goet tot alderhande ghebreken/die drooghens ende adstringerens behoeuen.

Van Waterchamedren.

Cap. CCXCIX.

Den naem.

A

Waterchamedren oft Scordien/dat heetmen in Griecx Scordion/ende in Latijn Trirago palustris. Den oorspronck van dese namen vindij inden Latijnschen Herbario int lange verclaert. Dit gewas heb ick Waterchamedren genoempt/daerom dattet den Chamedren wat gelijck is van bladeren ende van bloemen/ende om dattet geerne bi dwater wast. Men macht oock wel Scordium heeten.

Tsaetsoen.

Dit cruyt heeft viercantighe stelen/ende die sijn becleedt met bladerens/gelijckende int tsaetsoen den bladeren van cleyn Chamedren/maer sij sijn langher ende grooter/ende niet so diepe rondtomme ghekerst/ende sij hebben eenen bitteren smaect/bijna ghelijck Loock. Sijn bloemen sijn den bloemen van cleyn Chamedren heel ende gants ghelijck/comen de oueral aenden steel wt/ende niet alleen int opperste sopvanden stelen/also sommigemeynen. De wortel deylt haer in veel deelen met veel veeskens/cruypende hier ende ghinder. Niet veel Apotekers en kennen dit cruyt in dese landen/en nochtans gebruyctment tot de Theriakel. Naer daertoe nemen sij wildt Loock in stede van dit cruyt/ende daerin saelgeren ende dolen sij grootelick.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Waterchamedren wassen geerne in vochtige plaetsen/nochtans

p iij wat

Vat inder hoochde liggende. Ouer seker iaren herwaerts heeft dit cruyt seer luttel bekent geweest/maer nu wordet in veel plaetsen gheplandt. Het grijpt haest stadt/al ist datmen niet meer dan een struycken in deerde en sedt/want het wortelt haest/ende cruypt hier ende ginder/ende het breydet hem seluen seer wt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio. Ende soo veel als ick daerwt heb connen mercken/so en blijft een bloemken niet ouer eenē dach duerende/also volcht deē bloemken altijt na dander.

Natuur ende complexie.

De Waterchamedien sijn warm en de drooghe/want sijnen smaect is bitter ende scherpachtich.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht/ghepuluerizeert ende met wijn ghedroncken/dat lost de vrine/ende tis goet voor de ghene die vande nateren gebeten sijn/ende die doodelick venijn gedroncken hebben. Twee drachmen van dit

D cruyt met Medeinghenomen/dat gheneest dat roode melizoen/de pijn inde maghe/ende de corpisse. Het purgeert de borst van sluymen. Voc ist wt nemende goet teghen den langduerenden hoest/alsment met hueninck mengt/ende een electuarium daeraf ghemaect. Dit cruyt gesoden ende ghedroncken/dat brengt den vrouwen haer maent/ende tis goet voor de ghene die van binnen gheschoort oft gebroken sijn/ende die den cramp hebben/ende het opent de verstoptheyt van leuer ende van milte. Dit cruyt gheneest de groote oude wonden/alsment gruen stootet ende daerop leyt. Maer alsment droocht/ende dat poeder daerin stroyt/soo suyueret die onreyn wonden eerst/ende ten lesten heylet die. Desghelijck doetet oock alsment met hueninck mengt/ende daerop strijckt. Dat puluer van desen cruyde verteert dat vuyl ende ouertollich vleesch dat inde wonden wast/alsment daerin stroyt. Dit cruyt is goet den ghenen die dat Podagra hebben/in water ghesoden oft met azijn daerop gheleyt.

Men mach ooc dat sap wt dit cruyt persen/dat heeft sulcken kracht ende operatie gelijk dat cruyt/alsment inneempt ende drinckt.

Van Stis

loft de vrine

roode melizoen.

gheschoort oft
ghebrochen.

leuer
milde.

podagra.

Van Stichas cruyt. Cap. CCC.

243

Den naem.

A Stichas cruyt is een vreemdt ghewas. Ende om des wil-
le dattet noch gheenem Duytschen naem en heeft / so geuen
wi hem desen naem na dat Griec ende Latijnsch woor-
den Stichas / oft Stechas / want alsoo heetet in beyde
dese spraken. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Sti-
chas Arabica. De redene waerom vindij inden Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

B Stichas cruyt is een ghewas met veel teeder tacckens / den Thymus
oft Roomschen Cuel niet seer onghelijck. Nochtans heeft dit langer bla-
deren / bijcans gelijk Ysop / oft Lauender bladeren / maer dese sijn cleyn
der / teerder / ende geelder. Int sop vande stelen wassen aren oft dodden /
die ghelijcken haer schier den bloemen van bruyn Betonie. Dese geaerde
dodden sijn van veel cleyn blauwe bloemkens tsamen geset. Ende als
die verderuen ende afvallen / so wordt dat doddeken heel geel / ende daer
in vindtmen cleyn bruyn sadeken. De wortel is cleyn ende houtachtich.
Dit gheheel cruyt riekt seer wel / alst gruen is.

Plaetse sijnder wassinghe.

Stichas cruyt wast principalick in seker eylanden geheeten Stecha-
des / ligghende inde Zee teghen ouer
Massilien / ende daerna heeft dit cruyt
sijnen naem. Men vindet oock in Ara-
bien / ende in meer ander landen. Bij
ons sedtment inde cruythouen in tey-
len / ende wilment opbrengen / so moet
ment wel gade slaen / want het is een
teeder cruyt.

Stechas.

Stichas cruyt.

Den tijt.

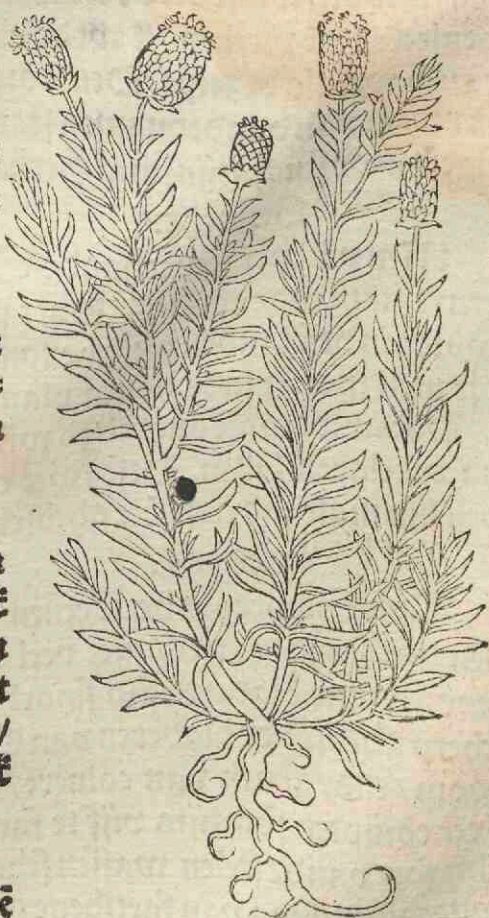
C Dit cruyt bloeyt in Junio / als de La-
uender bloeyt / ende dyer ist oock ghe-
lijck van bladeren / also wi hier bouen
gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

Stichas cruyt is van tweederhan-
de substantie / alsomen wt sijne smaect
mercken mach / want het treect tesamen
ende tis bitter. Daeromme soo is het
warm ende drooghe van complexie /
alsoo sijn operatie datselue claerlick
wtwijst.

Cracht ende operatie.

Dat Stichas cruyt met sijn bloemē

p iij ghesoden

*voor
alderhande
verstoptheyt.*
*brengt den
wrouwen haer
maent.*
*had sonen
loftelijck
ruych.*
D gesoden ende ghedroncken / dat neemt wech alderhande verstoptheyt /
het scheydt / ende purgeert / ende conforteert de leden van binnen / en tge-
heel lijf. Het is oock wt nemende goet tot de gebreken vande borst en lon-
gen / gelijck de hof Ysop / oft Satureye / men mach deen voor dander ne-
men. Het brenghet den vrouwen haer maent / als ment in deser manieren
vseert. Oock so vseert ment inde medicinen diemen tegent venijn maect.
Als yemandt aen dit cruyt en bloemen riet / so conforteert dat de cranc-
ke herssenen. Men mach dit cruyt om sijnen lieffelijcken rueck wille wel
in eeren houden ghelijck de Lauender / Spicanardi / ende dierghelijcke
cruyden / diemen ghebruycet ende vseert om thoost te conforteren.

Van Seepcruyt.

Cap. CCCI.

Den naem.

A Seepcruyt heet in Griec Struthion / ende in Latijn Ra-
dicula / ende Lanaria / en inder Apoteken Condisi. Som-
mige heeten dit gewas Herba fullonum / dat is te seggen /
Volders cruyt. Sommige heetent oock Saponaria / en
daerwt heetet in Duytsch Seepcruyt. Ende dese namen

sijn hem daerom ghegeuen / om dattet
vande Volders tot de cleederen ghe-
bruycet wort / want het doet alderhan-
de plecken en vuylicheyt wt de cleede-
ren / so wel als de zeepe. Den oorsprœc
en redene van dander namen staet ver-
claert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

B Men vindt tweederhande Seep-
cruyt / tam ende wildt. Dat tam en
wordt in dese landen niet gheuonden /
oft men moetet inde hoven planten.

Dat wildt wast oueral / so wi hier-
na verclaren sullen. Dese twee cruy-
den sijn malcanderen seer ghelijck.

Faetsoen.

Tam Seepcruyt heeft eenen ron-
den ghehayrden steel / met veel lede-
kens. Sijne bladeren sijn smael ende
scherp ghelijck de bladeren van Olijf-
boom / ende gruen van coluere / ende
dier compter somtijts vijf te samen.
Int sop vande stelen wassen schoone
witte bloemkens van faetsoene gelijck

Struthion. Seepcruyt.

Ginoffelen/

C Ginoffelen/maer sij sijn cleynder/cruypende wt een hol rondt blaefken oft saccken. De wortel is buyten root/groot/rondt ende lanck/cruypende lanck wt bouen in deerde. Men snijdt dese wortel in stucken / en daermede suyuertmen de wolle / ende de cleederen. Dat wilde is den tammen ghelijck/maer sijn stelen en sijn niet so seer root/maer bruynachtich. Het heeft grooter bladeren ende bloemen dan dat tamme. De bladeren sijn oock saecht ende vet int tasten.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat tam Seepcruyt wast gheerne in rouwe steenachtighe plaetsen. Men vindets oock bi ons niet dan inde bouen/daerment planten moet/also wi hier bouen gheseyt hebben. Dat wilde wast oueral inde haechboscchen/nessens de ackers aende tuynen.

Den tijt.

Seepcruyt bloeyt principalick in Junio/en daerna blijuet twee gantse maenden lanck bloeyfel draghende.

D Die natuer ende complexie.

Seepcruyt/ende principalick dat tamme/ is werm ende drooghe seer bijcans inden vierden graedt.

Die cracht ende operatie. *dit is een droogstelijck wortel.*

E De wortel/dewelcke scherp is/met hueninc gemengt/ ende in maniere van een electuarie ingenomen/ dat lost de vrine/ ende tis goet voor de ghene die ghebreck hebben in haer leuer/ende tegen den hoeft/ ende voor de ghene die dempich sijn op de borste/ende cort van adem. In deser manieren gheuseert sijnde/so lareert. Dese wortel met Cappers wortel ghemengt ende inghenomen/die breekt den steen/ende sij drijsten wt door de vrine. Si maect de milte cleynder/alsinense ghebruyct also hier vore verclaert is. Alsinense inde schamelheyt vande vrouwen doet/so brengt sij den vrouwen haer maent/ende sij drijft die doode vrucht wt. Sij gheueest de ruydicheyt ende schorsicheyt/alsinense met Gersten moundt ende azijn mengt/ende dat daer op strijckt. Sij verteert de swellinghen ende bloetsweeren/als sij met Gersten meel in wijn gesoden is/ende dat daer op gheleyt. Men ghebruyctse oock tot de medicijnen die een claer gesichte maken. Dese wortel gepuluerizeert/ende dat inden nuese gedaen/dat maect den mensch niesende. Alsinense met hueninc mengt/ende inde nuese doet/dat purgeert door den mondt. De wortel gesoden ende gedroncken/dat is goet voor de ghene die de geelsiecke hebben/ende tot de gebreken vande borst/sij lost de vrine/ende lareert den buyck/ende sij purgeert de vrouwelicheyt. De wortel gepuluerizeert/ende een drachma swaer in Aleede inghenomen/dat helpt de gene die eenen swaren adem hebben.

Van See

Van Zee Ayeuyn. Cap. CCCII.

Den naem.

A En Zee Ayeuyn oft Squille/heetmen in Griecx ende in La-
tijn Scilla/ende inde Apoteke Squilla.

Ufaetsoen.

De wortel van Zee Ayeuyn heeft veel schellen/deen bo-
nen dander gelijk den Ayeuyn. Daerwt wast eenen steel/
alsulck als men aenden Saffraen siet/ende desen steel draecht witgeel oft
bleecke bloemen. Als die verouden/so comen na veel dagen de bladeren
wt/die en wassen op geen steel/ende sij sijn in deele den Ayeuyn blader-
ren ghelijck/maer sij sijn groter ende breeder/ende dmeeste deel van des-
se bladeren buyghen haer ter eerdenwaert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Zee Ayeuyn wast oueral daer hi gheplant wort/ghelijck Looch
ende Ayeuyn.

B

Den tijt.

Den Zee Ayeuyn (also Theophrastus daeraf scrijft) bloeyt drijwerf/
ende met dat bloeyfel gheeft hij te verstaen/wanneer dattet goet ackeren
ende aren is.

Natuer ende complexie.

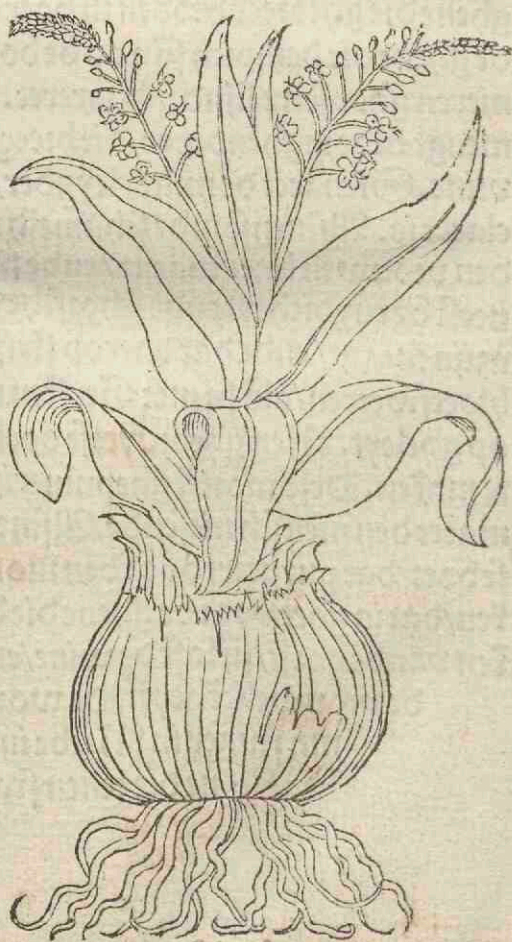
Scilla.

Zee Ayeuyn.

Den Zee Ayeuyn scheydet alle qua-
de dicke humoren/ende hi is werm in
den tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Als men den Zee Ayeuyn ghebruyck-
ken wil/so moet hi te voren ghesoden
oft gebraden sijn/want als dan en is
hij so scherp niet/ende hij en is so scha-
delick niet om te vseren. Zee Ayeuyn
row in olie gesoden/dat is goet voor
de ghene die vande nateren ghebeten
sijn/als men dit daerop leyt. Een deel
gebranden Zee Ayeuyn/ende acht dee-
len souts daertoe/ende onder een ghe-
stooten/ende ghegheten/dat laxeert/
ende maect weeck inden buyck. En-
de men ghebruycket den Zee Ayeuyn
oock tot de medicijnen die de vrije
lossen. Hij is oock goet voor de ghe-
ne die de gheelsieckte hebben/ende die
dwater laden/ende voor de gene die
hoesten/en eenē corten adem hebben/

soet
ghesoden of
gebraden.

maect weeck in
buyck

voor de ghesieck-
te souts dat water
laden.

Maerzibel wourengh in wasser gelogt, oder luyck, so dat die wasser ende
trinken, spruyt.
Wasser gebrant van Maerzibel mit nimm dat die wasser ge-
rsten, gemit, so dat die Maerzibel dat is, die sielt darben.

Ende die crimsel int lijf hebben/ als men een half drachma hieraf met hueninck mengt ende inneempt. Si conforteert de maghe/ende maect goede digestie/ met hueninck gesoden ende gegeten. Gebraden Zee Aleyuyn gheueest ende heylt de wratten/ende cackhielen/ oft voeten daer den winter in is/ als men dat daerop leyt. Maer alle de ghene die binnen int lijf ghequetst sijn/ oft eenich open ghebreck hebben/ die sullen haer wachten van Zee Aleyuyn te gebruycken. Men seyt dat een huys bewaert is van toone rye ende guychelijē/ als men eenen gheheelen Zee Aleyuyn voor oft bouen de dore vanden huys hangt. Zee Aleyuyn met hueninck ende azijn ghebruyct ende inghenomen/ dat verdriift de wormen ende ander onsuuer ghespuys wt en lijue. Als de ghene die dwater laden grooten onlijdelijcken dorst hebben/ so sullen sij verschen Zee Aleyuyn onder haer tonge leggen/ daermede vergaet den dorst.

*Wan't ghy
binnen int lijf
ghequetst sijn
dan wagt
u van zee
aleyuy.*

*voor wormen
in lijf en
gespuys.*

Van Luyscruyt.

Cap. CCCIII.

Den naem.

Dyscruyt wort in Griecr geheetē Staphis agria/ en also heetet noch inder Apoteke. In Latijn heetet Herba pedicularis/ en Pituitaria. Den oorspronck van dese namē staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Maetsoen.

Pituitaria. Luyscruyt.

Luyscruyt heeft rechte/ weecke/ ende donckergruene stelen. Sijn bladeren sijn den bladeren van wilden Wijn- gaert gelijk/ en si sijn gespleten in vijf oft ses deelen/ meer oft min. Het heeft schoon hemelblaw bloemen/ wassende op besonder stelen/ ende elck bloem heeft ses onderscheyden bladerkens. Als de bloemen afvallen/ soo volghet daer driecantich swertbruyt saet in gruen huyskens/ hebbende eenē scherpen smaect. Sijn wortel is slecht ende houdtachtich. Hier wt machmen merckelick sien/ dat dit cruyt een gheslecht is van Staphis agria. Maer oftet dat oprecht Staphis agria is/ dat staet noch in twijfel/ aengesien dat- tet gheen gheel bloemen en heeft/ ghe- lijck de Weedt/ Isatis ghenoept.

Plaetse sijnder wassingē.

Luyscruyt dat wilt inde houen ghe-

plandt

Cplandt sijn. De rechte Staphis agria wast geerne in plaetsen daer veel lombre is.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden somer.

Natuur ende complexie.

Luyscruyt is werm en drooghe inden vierden graet/ want het bernt.

Cracht ende operatie.

is geuynken

leptet lary
humoren wten
hoofte.

landt swaer

ghewasst swaer
wijn mondou.

wordrijft vnde
doet Luysen en
noten.

leptet lary
Luysen te
wordrijft.

Vijfthien greynkens van tsaet van desen cruyde ghestooten en in Me de ingenomen / dat lost de groue taey humoren bouen wt doort braken. Ende als men de voorszeyde medicijne inghenomen heeft / so sal men daer op gaen spaceren / ende dickwils Mededrincken / want dat saet bernt seere / als men dit niet en doet. Als men dit saet inden mont houdt en knout / so treect dat de taey humoren wten hoofde en wt de herssen. Dit cruyt / saet / oft wortel / in azijn ghesoden / ende dat werm inden mont ghehouden / daermede vergaet den tandtsweer. De wortel gepuluerizeert ende met hueninck ghemengt / dat gheneest de sweerende vuyl monden. Dat cruyt / saet / oft wortel / gruen ghestooten / oft ghedroocht ende ghepuluerizeert / en met olie ghemengt om een salue daer af te maken / dat verdrijft ende dooet de luyfen ende neten / ende tis goet teghen dat inecken / en het heylt de ruydicheyt. Desghelijcke operatie heeft oock de wortel in water of i looghe ghesoden / ende daermede ghewasschen. Men ghebruyct dat Luyscruyt oock tot medicijnen die bernen. Sijn bloemen ghedroocht ende ghestooten / ende in wijn ghedroncken / die sijn goet den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Dat cruyt in azijn gesoden / ende de cleederen daermede bespraeyt / dat verdrijft de luyfen wten cleederen.

En gesoont vande die boord die Luysen die Cleederen: te probaren kan men licht doon.

Van Sefeli.

Cap. CCCIII.

Den naem.

A

De cruyden vande welcke wi hier scrijuen sullen / die heeten wi hier int generael Sefeli / na haren Grietschen ende Latijnschen naem. Ende hoe dat sij elck besonder in Duytsch heeten / dat sullen wi hierna verclaren.

Geslecht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Sefeli. Dat eerste heetet in Latijn Sefeli Massiliense / inder Apoteken Siler montanum / dat is te segghen / Berchsefeli / oft Silermonteyn. Na mijnen duncken (ick en hebs noch niet sien wassen / want sijn saet / hoewel dat ick dat dickwils saeyde / en heeft niet willen wtcomen) ist ghene dat sommige Berchvencfel heeten / om dattet der Vencfel ghelijck siet / ende geerne op hooge berghen wast. Sijn figure en heb ick v hier niet connen leueren. Dat tweede gheslechte / Aethiopicum gheheeten / ist gene dat men in Duytsch witte Hertwortel noempt / also sijn gesteltenisse ende saetsden dat wtwijst.

Dat

Van Sefeli.

Sefeli Aethiopicum.
Witte Hertwortel.

Cap. CCCIII.

Sefeli Peloponesiacum.
Swerte Hertwortel.

B Dat derde gheslecht van Sefeli/dat Peloponesiacum gheheeten wort/
is tghene dat wi in Duytsch swerte Hertwortel heeten / ende dat mach-
men claerlick sien inde beschrijvinghe vande oude meesters/ ist dat ghi die
met dit cruyt confereert.

Haetsoen.

Silermonteyn heeft bladeren gelijk de Venckel/maer sij sijn dicker.
Sinen steel is oock wat stercker. Sijn croone ghelijck der croone van
Dylle/maer de bloemen sijn heel wit. Dat saet is lanck ende gehoect / en
met veel vorekens oft holkeelen verchiert/hebbende eenen scherpen bitte-
ren smaect. De wortel is lanck ende sterck van rue. De witte Hert-
wortel heeft eenen steel met knopen/bijna gelijk de Angelica/oft Nee-
C sterwortel. Sijn bladeren sijn den bladeren van Veel ghelijck/ maer sij
sijn cleynder ende langachtiger. Het heeft oock een croone gelijk de Dyl-
le/maer de bloemen daer af sijn wit ghelijck de bloemen van Silermonteyn.
Sijn saet is dick gelijk Terwe/bitter/ende scherper / ende stercker
van smake dan Silermonteyn. De wortel is lanck ende groot/van buy-
ten bruynverwich/bedect met groflanck hayr/dat staet opwaerts tegen
den steel. De swerte Hertwortel heeft eenen hooghen steel / somtijts
mans lengde hooge/gelijckende den steel van Venckele. Sijn bladeren
ghelijcken den bladeren van wilde venijnighe Peterfelie / maer sij sijn
breder

D breeder ende dicker. Int sop vanden stiele wast een schoon breede croone van witte bloemen. Ende als die afvallen/so compt dat saet/dat is bree der dan tsaet van witte Hertwortel/ende tis den sade van Dylle gelijck/ ende het heeft goeden rueck. De wortel is buyten heel swert/ ende gelijck als dat voorgaende cruyt oock bedeckt met hayre dat opwaerts teghen den steel staet/ende tis goet van ruecke/schier ghelijck wierooch.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat alderbeste Berchsefeli oft Silermonteyn wast ontrent Massi-
lien/also Dioscorides scrjft/ ende daerna heuet oock synen naem/dats
ment Sefeli Massiliense heetet. De witte Hertwortel wast op hooge
bergen inde wildernisse. De swerte Hertwortel wast op rouwe roch
tige plaetsen/ende op cleyn berchskens. Si is gemeynder dan de witte.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen principalick in Julio/ende tegen den Herst dan
leueren sij rijp saet.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

E

Die cracht ende operatie.

corten adem.
voor de moeder.
ballende sieckte.
doode vrucht wt.
tot alderhande
gebreken.
hier nootich
gedieete.

Dat saet ende wortel van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/
die sijn goet teghen de cownpisse/voor de ghene die corten adem hebben/
ende voor de vrouwen als de moeder opwaerts climpt/ende den genen
die met de vallende sieckte beladen sijn. Si brenghen den vrouwen haer
maent/ende sij driuen de doode vrucht wt. Si sijn goet tot alderhande
ghebreken van binnen/ende tot den langduerenden hoeft. Dat saet met
wijn inghenomen/dat maect goede digestie/oft verteeringe inde mage.
Het verdrijs dat criemsel int lijf/ende het lost de vrine. Het is oock goet
den gheyten ende ander viervoetich ghedierte te drincken ghegeuen/om
lichtelick haer ionghen te worpen. Desgelijcke operatie hebben de blades
ren oock/als men se den vee teten geeft.

Van Beerwortel.

Cap. CCCV.

Den naem.

A

Beerwortel is in Griec ende Latijn geheeten Tordylon/
Tordylion/en Sefeli Creticu/sommige heeten Gordy-
lion. En dien naem is hem gegeuen om des rows hayrs
wille dat aende wortel tegen den steel opwaerts staet/oft
om dat dit gewas goet is tot veel gebreke der beermoe.

Haetsoen.

Beerwortel heeft diepe gekersde doorhackelde bladeren/die sijn den
Venckelcruyde so gelijck/dat men se voor Venckel aensien mocht. Sinen
steel is rondt/ende hi crijcht ledekens ende knopen ghelijck de Venckel.
Sijn

Van Beerwortel.

B Sijn bloeyfel dat sijn witte croonen met seer cleyn bloemkens. Als sijn saet rijp is / so ist rondt ende tweevoudich ghelijck eenen schilt / sterck van ruecke / ende een luttel scherp van smake. Het heeft een langhe wortel / vinghers diecke / ende die is bouen met veel rouwes hayres ouertrocken / hebbende eenen stercken rueck / ende eenen scherpen smaect.

Plaetse daerse wast.

C De Beerwortel wast op hooch geberchte inde beemden. Men settet oock inde houen.

Den tijt.

De Beerwortel plach principalick in Julio te bloeyen / ende daerna so begint haer saet te rijpen.

Natuur ende complexie.

Beerwortel is heet ende drooge van nature / alsomē claerlick mercken mach aen sijn operatie.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Beerwortel ghesoden ende ghedroncken / dat is goet te ghen de droppelpisse / ende het brenghet den vrouwen haer maent. Dat sap wt den steel ende gruen saet gheperst / ende daeraf een half drachma thien daghen lanck in sueten wijn ghedroncken / dat gheneest de ghebreken der nieren. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert ende met hueninck een electuarium daeraf ghemaect / dat drijft de conde taeye slijmicheyt wter longhen ende vander borst. Dat saet ende de wortel van dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is een gheproefde ende waerachtighe medicine teghen alderhande venijn. Si lossen den steen / ende sij sijn seer goet voor de vrouwen die den wijten vloet hebben. In summa / men behoortse te ghebruycken tot sulcke gebreken / die wermens ende drooghens behoenen.

Cap. CCCV.

Tordylon. Beerwortel.

Van Voghelnest.

Cap. CCCVI.

Den naem.

It cruyt heet Vogelnest om sijn croonē wille / die gelijckē eenen nest van eenē vogel alst saet begint te rijpen / en̄ tis dat derde geslecht vā Daucus / daer Dioscorides af scriuet / alsomen wt sijn bescrininge claerlick mercken mach.

O ij Saetsoen.

Van Vogelnest.

Cap. CCCVI.

B

Haetsoen.

Dauci tertium genus. Vogelnest.

Vogelnest heeft eenē ronden bruyñ achtighen steel met veel tacken. Sijn bladeren sijn des Corianders blade- ren ghelijck. Het heeft een croone met witte bloemen/ die gelijck der croone vā wilde Pastinaken. Tsaet is lanck/ van saetsone den Roomschen Co- mijn ghelijck/ ende scherp van smake. De wortel van dit cruyt is bruyñach- tich ende lanck/ met veel veeselinghen daeraen hanghende.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Vogelnest en wast in onse landen niet van selfs/ maer men moetet inde hoven setten.

Den tijt.

Voghelnest bloeyt principalick in Julio/ ende daerna beghint sijn saet te rijpen.

Natuer ende complexie.

Tsaet van Vogelnest is seer werm ende drooge/ ende desgelijck oock dat cruyt/maer niet so seer alst saet.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet van Vogelnest ghesoden ende gedroncken/ dat lost de vrine/ het brengt den vrouwen haer maent/ en het drijft de doode vrucht wten lijue. In deser manieren geveert wesende/ doetet dat crimsel binnen den lijue cesserē/ ende tis goet teghen den langduerenden hoeft. Het is goet in wijn inghenomen voor de ghene die van venijnich ghedierte gebeten sijn. Het verteert alderhande gheswel/ alsment buyten daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ die doet dat roode melizoen cesserē. Plinius scrjft dat de bladeren de pūlen wten lijue trecken/ als men die daerop leyt. Naer in andere dinghen en hebben sij soo grooten cracht niet alst saet.

langduerende
hoest.

pūlen wten
lijue trecken

Van Bloetcruyt.

Cap. CCCVII.

A

Den naem.

It cruyt heetmen in Nederlandt oueral gemeynlick Pim- pinelle/ ende het wordt oock Onfers Heeren baerdeken gheheeten. Naer hoe dat de oude medicijn meesters dit cruyt gheheeten hebben/ dat en weet ick niet. Bij onsen tijden

Van Bloetcruyt.

Cap. CCCVII.

B tijden heetment in Latijn Sanguisorba/ dat is te segghen / Bloetsuyp-
cruyt/ om dattet groote cracht heeft om dbloet te stelpen. Want ghelijck
dat drooge eerdtrijck dwater na hem treect ende opsuypt/ also verslint en
suypt dit cruyt dbloet. Ende daeromme heetment Bloetcruyt. Sij do-
len die dit cruyt voor Pimpernelle houden/ also wi dat wijt ende breedt
verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft groote langhe bladeren/ ende
teeder dunne stelen ghelijck Rogghen stroo halmen/ ende daerom heet-
ment groot Bloetcruyt. Dander is in alle dingen cleyn der/ wtgenomen
de stelen. Anders sijn sij beyde malcanderen ghelijck.

Gaetsoen.

C Bloetcruyt heeft veel buyn stelen/ die sijn met veel holkeelen oft vore-
kens verchieret/ en met een luttel wolle oft hayrs ouertrocken. Sijn bla-
deren sijn row ende langachtich/ ende rontsomme gekerft ghelijck een sa-
ghe. Op de stelen wassen ronde castanybruyne colskens oft cudsckens/
die sijn vol gaetkens oft huyskens/ gelijck biehuyskens/ die doen haer sel-
uen open/ ende daerwt comen cleyn gruen bloemkens/ ende int midden
van dese bloemkens wassen gheel hayrkens. De wortel van dit cruyt is

Sanguisorba maior.
Groot Bloetcruyt.

Sanguisorba minor.
Cleyn Bloetcruyt.

O in lancet

D lancf ende dicke/hebbende eenen amperen ende rouwen smaect.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat groot Bloetcruyt wast geerne in drooge beemden en gras plaetsen. Dat cleyne wast op dorre rouwe plaetsen / ende ongebowde ackers ende velden/daer de sonne altijt mach schijnen.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Maio ende Junio.

Natuere ende complexie.

Aenghesien dat dese cruyden seer adstringeren oft te samen trecken int smaken / ende wat sljmich sijn / daerom drooghen ende stelpen sij wter maten seere/also wi hierna breeder verclaren sullen.

Cracht ende werckinge.

Dese cruyden hebben groote cracht om alderhande vloten van bloe-

*alderhande
vloten van bloede
le stelpen*

*dat gheen
dinh so groote
cracht heeft
om de siechte
der bronloente
doen cesser
als sij de
ouderdoedelyche
gebben.*

de te stelpen / alsoo datmen seyt/dat sij dbloet stelpen/ al ist datmen se niet dan inde hant en houdt. Men beuindt bij experientie/dat gheen dinck so grooten cracht heeft om de siechte vande vrouwen te doen cesser als si die ouervloedelick hebben/ als dese twee geslechten van Bloetcruyt. De bladeren gruen ghestooten / die ghenesen de wonden / fistelen / ende den cancker. Desghelijck doen sij oock ghedroocht ende gepuluerizeert / ende daerin gestroyt. Si stoppen dat roode melizoen/ende ander fluxien des buycr/wonderlijcken seere/ in wijn oft water gesoden ende gedroncken. In summa/het sijn rechte wondtcruyden/ ende daeromme so mogen de Chirurghs dese cruyden wel in grooter eeren houden.

*en groote dinck
heeft om te gebruiken: is May 1601. b. 16.
in tijt van nooden te gebruiken.*

Van Artichaut.

Cap. CCCVIII.

Den naem.

It is een vreemdt gewas/in Griec heetment Scolymus/ ende in Latijn Strobilus en Cinara. Bi onsen tijden heet men dit cruyt Arocum/oft Alcocalum/Articocalus en Articoa/ende daerwt compt sijnen naem Artichaut.

Haetsoen.

Artichaut heeft groote bleeckgruene stekende bladeren op beyde syden doorsneden/rondtsomme met scherpe punten ende doornen beset/en seer lancf. Midden tusschen de bladeren wast eenen ronden steel / die mach soo dick sijn als eenen steck/ ende die is met sommighe cleyne stekende bladeren beset/brenghende int opperste eenen grooten schoonen/ ronden/ scherpen/gheschelfferden Dystelbol/ schier ghelijckende de noten oft appelen van Cipperboomen/ende sij draghen schoon purpuren oft Violet bruyn bloeyfel. In dese stekende bollen/als sij rijp sijn/leyt witgraw saet in saechte wolte verborghen / ghelijckende bijcans den sade van wilden hof Soffraen/Cnicum ghenaeemt. De wortel van dit ghewas is seer lancf ende groot.

Plaetse

Van Artichaut.

Cap. CCCVIII.

Strobilus. Artichaut.

B Plaetse sijnder wassinghe.
Artichaut moet inde houen geplant worden / in cortē iaren herwaerts is hi hier int lant gebracht wt Italien en wt Vranckrijck.

Den tijt.

Artichaut begint te bloeyen ontrent den sonnenkeer / als de sprinckhanen meest gheluyt ghenen.

Natuer ende complexie.

Artichaut is werm ende drooge in den tweeden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel vā Artichaut in wijn gesoden en ghedroncken / daermede verdriften den quaden rueck en stanc die een mensch ouer alle sijn lijf mach hebben. Desgelijcx doet sij ooc groen gestooten / en daerop geleyt. Als sij in wijn gesoden is en gedronckē / so heeft si groote cracht om de stinckende vruye te lossen. Als de bladeren noch teeder en ionck sijn / so eetmense gelijck Spargē oft Coraelcruyt / en dyergelijcke cruyden meer. De Italianen en Franzoysen bereyden de opperste bollekens ter wijle datse noch ionck sijn / in haer spijse / wāt sij maken den mensche lustich ende begeerlich om bijslapen. De wortel gestooten met azijn / ende aen gestreken / dat geneest de ruydicheyt ende quade crauwagie.

quaden
rueck. ende
stanc.

bijslapen.
ruydticheyt
ou crauwagie.

Van Wandtluyfcruyt. Cap. CCCIX.

Den naem.

A Antluyfcruyt schijnt eē manier oft geslecht te sijn vā Lis / hoewel dat de wortel vā dit cruyt eē ander faetsoē heeft dan de wortel van Gladiol oft *LI* / also wi dat in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Inde Apoteke heetet Sphatula fetida. Daeromme heetet Wantluyfcruyt om dattet de wantluyfen doodet.

Laetsoen.

Wandtluyfcruyt heeft bladeren die sijn gefaetsoeneert gelijck de bladeren van blauw wilde Lelien / maer sij sijn cleynder ende scherper van punte. Tusschen de bladeren cruypt den steel wt / ende opt sop van desen steel wassen groote hauwen / bīj cans ghelijck de hauwen van Peonien bloemen. En als haer dese hauwen ontpluycken ende opgaen / so vindtmen

C iij daer

Van Wandluyfcruyt.

Cap. CCCIX.

V daer schoon rondt root saet inne. De wortel van dit cruyt is eens deels bo uen rondt / ende daerwt comen veel cleyn wortelkens.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast bij de tuynen ende haechbosschen / en tis in Italien ghe meyn / maer men vindt hier te lande niet vele.

Den tijt.

Tegen den Herst leuert dit gewas sijn hauwen / die gaen daerna op en de sij verthoonen haer saet.

Natuur ende complexie.

Wandluyfcruyt is werm en droo ghe / want tis seer scherp van sinake.

E Cracht ende operatie.

Wandluyfcruyt heeft bijna desel ue operatie die dat Luyfcruyt heeft.

cranswagie.

rujdicheyt

Want Luyfen

Het suynert en reynicht crachtelijck / daerom ist seer goet (ende principalic sijn sap) om de ruydicheyt ende cranswagie daermede te verduynen. Het treect pijlen ende doornen wten lijne sonder pijn. Men veriaecht en doo det de wandluyfen met desen cruyde / also wi hier boue verclaert hebbē.

Van Wederdoot.

Cap. CCCX.

Den naem.

A It cruyt wort in Griec en Latijn gheheeten Trichomanes en Capillaris. Inder Apotekē heetet Polythrychon / maer niet wel / wāt dien naem hoort den Vrouwēhayr toe / dwelckmen Adiantum / oft Capillus Veneris heet. De ~~o~~rsake van sinē naem staet inden Latijnschen Herbario ghescreuen.

Gaetsoen.

Wederdoot is een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanck / hebben de seer cleyn castanybruynne glickende roedekens oft steekens gelijck netgaren / ende die sijn op beyde sijden doorgaens beset ende becleet met seer cleyne ronde bladerkens / schier gelijc de Zeelinsen / en op de sijde ter eerden waert sijn dese bladerkens bespraeyt met veel cleyn bruyngeel placckens oft tickens / gelijck als Engelfoet. Het en leuert bloemen noch saet. Het heeft een swerte wortel / vā veel cleyn hayrē oft veeskens tsamē gehoopt.

Plaetse

Van Wederdoot.

Cap. CCCX.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Wederdoot wast gheerne in doncker vochtige plaetsen/ ende na bij dwa-
ter/ ende principalick op vochtige ende
natte steenrootsen ende oude mueren.

Den tijt.

Men behoort dit cruyt te vergade-
ren int beginsel vanden Herst ontrent
S. Barthelmens dach.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is middelbaer werm ende
cout/maer het droocht/ende het scheyt
ende verteert.

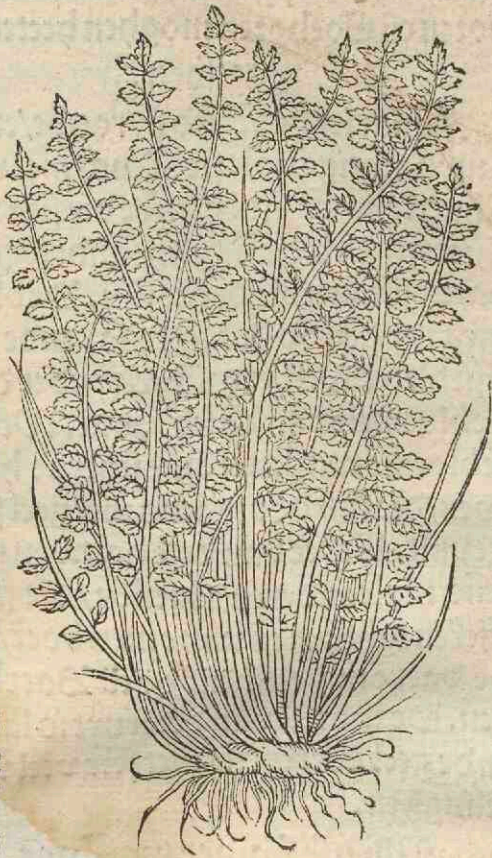
C

Cracht ende werckinge.

Wederdoot gesoden ende gedron-
cken/ dat is goet voor de ghene die met
pine haren adem hebben/ en die de geel
sieckte hebben/ ende tot de sieckte inde
milte/ en tot de droppelpisse. Het breekt
den steen/ ende daerom heetent sommi-
ghe oock Steenbreke. Het stoppet den
loop des buycks. Dit cruyt is goet in
wijn gedroncken voor de gene die van venijnich gedierte ghebeten sijn.

Het brengt den vrouwen haer maentstonde/ ende het lost de secundina/
maer het stelpet dat bloetspouwen. Oock ist goet voor de gene die van ve-
minich gedierte gebeten sijn/ als inent gruen scootet ende daerop leyt. Als-
ment inde looge leyt/ ende thoost daermede gewasschen/ daer af wordet
hayr wederom wassende na dattet wt ghenallen is/ het verdrift oock
de schelssferinghe vanden hoofde/ ende het gheneest de loopende schorste
hoofden. Als inen dit cruyt in water siedet/ ende met wijn mengt/ ende
in looghe ghedaen/ ende daermede thoost ghewasschen/ soo en salt hayr
niet wt vallen. Het verteert oock de croppen/ in deser manieren gheso-
den ende daerop gheleyt. Summa/ het heeft al eeg, cracht ende operatie
ghelijck dat Vrouwenhayr/ Capillus Veneris/ daer wij int xxviij. Ca-
pittel af ghescreuen hebben.

Trichomanes. Wederdoot.

Abtgen*Voorden steen.**stoppet den
loop des
buycks**hayr wederom
wassen
doet.**schorste
hoofden.**hayr niet wt
valt.*

Van Enigriek. Cap. CCCXI.

Den naem.

A

Enigriek heeft dyen naem na den Latijne/ wāt in Griec

heetet Telis/ Ceraitis/ Aegoceros ende Bucerns/ ende in
Latijn Fenum grecum/ ende alsoo heetet noch inde Apo-
teke. Deredene van dese namen staet inden Latijnschen
Herbario

Van Fenigrieck.

Cap. CCCXI.

B Herbario bescreuen. Dit cruyt soude na den Griekschē naem wel Bockhoren en Coehoren moghen heeten.

Haetsoen.

Fenigrieck heeft teeder/ronde/ende bruynachtige hole steelkens/ met veel schuettens ter syden/ende die sijn verchiert met bladerē/ ghij soudt seggen dattet Clauerbladeren sijn. De bloemen wassen op de tackens/ ende die sijn bleek witverwich/ cleynder dan de bloemen van Vichboonē. Ut dese bloemē wassen crōme scherpe hawwen/ die sijn doorgaens met geel saet gevult. Twee van dese hawwen nefsens malcanderen staende/ die ghe-
Clijcken tghehoren van eenen bock/ ende daerom heetment oock Bockhoren. De wortel van dit cruyt is lanck ende geel/ verchiert met seer veel vee- selinghen.

ghelijcken het
gehoren van
eenen Bock.

Plaetse sijnder wassingē.

Fenigrieck is een somer ghewas/ het en can niet wel conde lijden. Set en wast hier te lande niet van hem seluen/ men moetet inde hoven door sijn saet opbrenghen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/ als dan brenget sijn lange crome hawwen/ ende daerin dat saet/ dat wort in Augusto rijp.

Die natuer ende complexie.

D Dit gewas is werm inden tweeden graet/ ende drooge inden eersten.

Cracht ende operatie.

Dat meel van Fenigrieck maect weeck ende verteert. Als ment in Mee- de siedet ende appliceert/ soo ist goet teghen heete sweeringhen van buy- ten ende van binnen/ als die sweeringhen niet te seer ionck en sijn. Ende het maect de milte cleynder/ als ment met salpeter ende met azijn menget/ ende daerop leyt. Dat saet in water ghesoden ende daerinne gheseten/ dat is goet voor de ghene die eenich geswel aen haer vrouwelickheyt heb- ben. Dat saet in water ghesoden/ ende dat sop daeraf door een doeck- ken ghedaen/ dat heylet de loopende ende schorste hoofden/ ende het ver- drijft de schelsseren. Dat meel met gansen smout gemengt/ ende een sup- positorium daeraf ghemaect/ dat opent de gheswollen ende ghesloten vrouwen schamelheyt/ als men dit daerinne doet. Men besighet dit saet tot de

voor hooftstou-
dingen van buijten
ende van binnen

geswel ende dor-
welijckschamelheyt

voor de
schorste
hoofden.

E tot de clysterien/diemē tot dat roode melizoē maect. Dat sop daer tsaet in gesoden is/ dat gebruyctmen tot dat colica passio/om dat fondament daermede te wasschen. Dat saet in wijn ghesoden/ dat maect den vrouwen lichten arbeyt. Dat meel van dit saet met Lijnsaet gesoden/ dat doet de weedom ende pijnē der moeder cesserē / als men dit daerop leyt. Set verdrijs de masen ende plecken wtē aensichte / ende de ruydicheyt / als ment met solfer ende hueninck mengt / ende daerop strijct. Dat saet verdrijs den stanck vande ockfelen/ als ment in water siedet/ ende de ockfelen daermede wasschet. Dit saet is goet om pijnē en sinerte te doen cesserē/ ende om alderhande gheswel te verteerē/ als ment van buyten gebruyct ende daerop leyt. Daerom ist goet in Neele ghesoden / ende gheleyt op sweeringhen ontrent den ooren/ tot dat Podagra / ende meer ander pijnē ende weedom der leden/ die verteerens behoeuen.

Van Wondcruyt. Cap. CCCXII.

Den naem.

It cruyt heet Wondencruyt / om dattet de wonden heylt. Men heetet oock Knechtens cruyt / om dat ment gebruyct als de iongers gebroken oft geschoort sijn / in Griecx heetet Telephion/ ende Aizoon agrion/ in Latijn Telephium ende Illecebra/ inder Apoteke Crassula maior.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederley. Deen heeft purpurbruyn bloemen/ ende dit machmen voor dmanneken houden. Dander heeft witte bloemen/ ende dit mach wel dwijfsken heeten. Dese twee cruyden hebben oock een onderscheedt inde bladeren/ alsoo wij hierna breeder verclaren sullen. Voēn dese twee cruyden isser noch een / dat heeft gheel bloemen / maer dat en hebbe ick op dit pas niet connen crijghen / om te doen betrecken ende contrefeyten.

B Saetsoen.

Dmanlick Wondencruyt heeft eenen ronden/ vetten/ bruynen steel/ die is doorgaens becleedt met vette bladeren/ die sijn wil saps/ ghelijckende den bladeren van Porceleyne/ ende sijn sijn niet ghekerft. Int sop vande stelen wassen schoon/ bruyn/ gecroonde bloemen/ sonder rueck / van saetsoenē schier ghelijck Boelkens cruyt / hoewel dat sijn schoonder ende bruynder sijn van coluere / ende elck cleyne bloemken is int aensien ghelijck een cleyne lieflick sterreken. Die wortel is wit / ende cnoopachtich / door malcanderen ghevlochten. Dat vrouwelick Wondencruyt is den manneken seer ghelijck/ maer sijn stelen en sijn niet so seer bruyn / sijn bladeren sijn oock gruender / ende ghekerft oft met schaerden ghelijck eenen hanencam. De bloemen sijn wit van coluer / en sijn wortel is grooter ende cnoopachtigher.

Plaetse

Van Wondcruyt.
Acetabulum alterum purpureum.
 Wondcruyt manneten.

Cap. CCCXII.
Acetabulum alterum album.
 Wondcruyt wijfken.

C **Plaetse haerder wassinge.**
 Dese Wondencruyden wassen gheerne op plaetsen daer veel lombre
 is/als onder Wijngaerden/ende oock op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Dese Wondencruyden comen seer vroech wt inde Lenten. Si bloeyen
 in Julio en Augusto. **Natuer ende complexie.**

Beyde dese gheslechten van cruynen sijn werm inden eersten graedt/
 ende drooge inden tweeden perfectelick/ oft int beginsel vanden derden.

Cracht ende operatie.

geijlt. D Dit cruyt gestooten en gheapliceert/dat heylt alderhande wonden/
alderhande en principalick gebrokenheyt oft geschoortheyt op heymelijcke plaetsen.
Wonden ende Het stelpt dat bloet oock crachtelijcken seer. Dit cruyt heylt de gebroken-
principalick heyt/als ment daerop leyt/ende alderhande gequetsheyt oft vlceration/
gebrokenheyt het sij inde maghe/longen/leuer/moeder oft inghewandt. Daerom soo
oft geschoort heijt machment besigen tot dat roode melizoen. Dat sap datmen wt de stelen
roode Melizoen ende bladeren perst/dat heeft desghelijcke operatie. De wortel met huen-
witte ende ninck in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat heeft oock sulcken cracht.
swarte ploech De bladeren met azijn ghestooten/die verdrinen de witte en swerte plec-
arm lijf men ken die een mensch aen sijn lijf heeft.
drijven

Van Freyssam

Van Freyffamcruyt. Cap. CCCXIII.

Den naem.

A Keyffsamcruyt dat wordt ooc Drijnuldicheyt bloem gheheeten/om datmen drierhande coluer aen sijn bloemē siet. Het is een maniere van Violetten / ende na minen dunccken ist tghene datmen in Latijn Jouis flos/ende in Griecq Dios anthos noempt. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Herba Trinitatis/Jacea/ende Herba clauellata/ en vande sommighen Pensfer bloemen cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande / tam ende wildt / ende die sijn malcanderen seer ghelijck / also wi hierna scrijuen sullen.

Maetsoen.

Herba Trinitatis. Freyffsamcruyt.

Tam Freyffsamcruyt heeft eenē steel die is dricantich/ende binnen hol/met veel holkeelen ende ledekens. De bladeren als sij eerst wtcomen/soo sijn se rondt/ rondtsomme ghekerst en donc kergruen/ende daerna worden si lanc achtich. Wt de ledekens oft knooppkens wassen langhe bloote dunne stelen/daerop staen schoon bloemen/die hebben veelderhande / ende principaelick/drijerhande coluer. Elck bloemken oft Violette heeft vijf bladerkens/waeraf dat de twee opperste gemeynlick heel purpurbruyn sijn/en die twee ander sijn wit/en dat vijfde is gheel. Sommighe van dese Violetten hebben twee hemelblauwe bladekens/ neffens de bruynne / met swerte streken oft linikens doortogen/ maer midden inde gantse Violette worden dese streepkens meest inde gheel sterrekens ghespuert. Ten derden so vindtmen oock drij blauwe bladekens staende onder de twee purpurbruynne. Int middel van alle dyen sietmen dat sterrekens. Alle dese Violette sijn sonder rueck. Als dese afvallen/so crijcht dit cruyt geel saet/dat leyt in bollekens besloten. Ende als dit saet rijp wordt/soo splijten de bollekens op / als dan sietmen dat cleyn gulden sadeken neffent malcanderen ligghen / ende tis cleynder dan tsaet van Vergouwe. Die wortel van dit cruyt is grawachtich / ende veeselachtich / ende cort/met veel hayrkens. Dat wildt Freyffsamcruyt is den tammen in alle dinc

R ghen

D ghen seer ghelijck/wtghenomen dat sijn bloemkens cleynder sijn/ en niet so schoon van coluere/want sij sijn wit ende geel/ ende sommighe blauw ende geel. Set saeyt hem seluen ghelijck oock dat tamme.

Plaetse haerder wassinghe.

Dattam Freyffamcruyt wort inde houen geplant/om dattet schoon der wtcomen soude. Dat wildt wast van selfs op de ackers.

Den tijt.

Beyde dese geslechten comen inde Lenten wt/na dat de ghemeyn Violetten wtgecomen sijn/ende sij bloeyen den gantsen somer.

Natuere ende complexie.

De Freyffamcruyden en sijn niet cout van natuere/ als sommigemeynen/maer sij sijn werm ende drooghe/ soo dat claerlick blijkt wt haren sinaeck ende operatien/ende so wi dat oock in onsen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

¶

Die cracht ende operatie.

Freyffamcruyt is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die swaerlick adem hebben/het purgeert de borst ende de longhen van alderhande slijmicheyt ende sluymen. Set is goet voor ionge kinderen die dat freyffem oft stuypen ende besiecktheyt hebben/ ende daer door soo heetet Freyffamcruyt. Dit cruyt heylet de ruydicheyt/ ende het verdrijsft den inecksel/als ment droocht/ende puluerizeert/ ende met hueninck menghet ende daerop strijckt. Oock so suyuert ende heylet de wonden/ alst daer in ghestroyt is.

purgeert
borst en
longhen
van alderhande
slijmicheyt
ende sluymen.
woort ruydicheyt
gheylet worden.

Van Beete.

Cap. CCCXIII.

Den naem.

¶

Beete heetet in Griec Teutlon oft Sentlon/ ende in Latijn Beta/ ende bij dyen naem kentment inde Apoteken. Den oorspronck van sinen naem staet verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Men vindt gemeynlick tweederhande Beete/wit ende root. De witte Beete wort in Latijn Sicula/ende bij onsen tijden Sicla genoempt.

De roode Beete heetet in Latijn Nigra Beta/want haer wortel/ bladeren/ende stelen sijn bruynroot.

Haetsoen.

De Beete heeft eenē steel die heeft veel ribben/ ende hi is redelick lanc. De bladeren sijn breedachtich/ gelijk de bladeren van Melde/ maer sij sijn groeter en langer. De bloemkens staen rijgelingede aen dander/ van beneden aenden steel/ ende de sijde tackens tot bouen toe/ en sij sijn bleeckgruen/ van haetsoen gelijk sterrekens. Na dat die af gevallen sijn/ so vol

Van Beete.

Cap. CCCXIII.

Beta candida. Witte Beete.

Beta nigra. Roode Beete.

So volgen daer ronde stekende knooppens/dat is tsaet/ ende tis hert. De Beete heeft een eenighe slechte wortel/ ende sij is lanck ghelijck de wortel van Venckel/ somtijts wassen ter sijde wt de groote wortel twee oft drij cleyne met veel haykens.

Plaetse haerder wassinghe.

Men plandt de Beete oueral inde hoven/ ende onder alle hofcruyden en isser nauwelick geen dat eer opschiet dan de Beete/ want waer dat dit saet eens ter eerden valt/ daer wilt dit cruyt altyt bliuen wassen.

Den tijt.

De Beete bloeyt in Julio ende Augusto/ ende daerna volcht dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Beete is werm ende drooge/ also haer operatie dat merckelick wt-
C wijst.

Cracht ende operatie.

Roode Beete met Linsen ghesoden en dat gegeten/ dat stopt den loop des buycx/ ende de wortel noch veel meer. De witte Beete maect meer camergancs/ ende principalick tsap. Daeromme als men des te veel etet/ so knaghet de maghe/ ende sij wordt daeras beswaert. Beete is goet voor de ghene die sieck sijn inde leuer ende milte/ want sij neemt wech haer verstoptheyt. Tsap van witte Beete met hueninck gemengt/ ende inden nuese ghedaen/ dat purgeret thoost. De bladeren gruen ghestooten/ die

R ij ghene

stopt den
loop des buycx.
maect
camergancs.

D ghenesen ende heylen de vlceration die voorts eten / als mensche daer oner
leyt. Si sijn seer goet ghecoockt / oft te voren ghesoden / tegen dwilt vier /
ende verbrandtheyt. Dat sop vande bladeren / na dat sij ghesoden sijn /
dat is goet teghen de schellen ende neten des hoofts. Die cackhielen oft
de winter inde voeten heeft / die sal sijn voeten in dit sop baden. De witte
te Beete ghecoockt / ende met row Loock ghegheten / dat is goet tegen de
wormen die een mensche in sijn lijf heeft. Dat sap van roode Beete inde
ooren gedaen / dat is goet tegen langduerende pijn ende swimelinge int
hoofst. Dat tuyten en suysen inde ooren vergaet ooc daermede. Als ment
drinct / dan lossen de vrine / ende het gheneest de geelsiechte. Het beneempt
de pijn inde tanden / als ment daeraen strijckt.

Winter aen
voeten.

Wormen.

ooren pijn.

geelsiechte.

Tant pijn.

Van Wouwe.

Cap. CCCXV.

Den naem.

A **D**it cruyt wordet oock Verwers bloemen / ende Geelbloemen gheheeten. Sijn bloemen worden tot geel verwent ghebesicht / ende sij sijn den Brem wat ghelijck. In Latijn machment wel Flos tinctorius oft tinctorum heeten. Maer hoe de oude Meesters dit cruyt hieten / dat is mij noch te deser tijt onbekent.

Laetsoen.

Flos tinctorius. Wouwe.

B Dit cruyt is den Brem seer gelijck / en theest veel gruene dunne rijfens / die sijn doorgaens beset met doncker gruene cleyn scherpe bladerkens gheelijck bladerkens van Rsope. Int sop van dese roedekens oft geerdekens wassen geel bloemkens / veel bij een ghedrongen / gelijckende den bloeyfel van Erwtten. Ende als dese bloemen afvallen / so wassen daer langhe swerte hawkens wt / die sijn vol swert grauws saets gelijck Wicken. De wortel van dit cruyt is heel hondtachtich.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Wouwe oft Verwbloemen wassen op dorre onghebowde plaetsen / en somtijts bij cleyn berchskens ende houelen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio en Julio / en in Augusto wort sijn saet rijp.

Natuer

Van Houwe.

Cap. CCCXV.

C Natuer ende complexie.

Dit gewas is bitter gelijk Brem/ ende daerom so moetet inden twee den graedt verwerpen ende drooghen.

Cracht ende operatie.

Aenghesien dat dit ghewas sulcken natuere ende complexie heeft ghes-
lijck den Brem/so heuet oock sulcken operatie. Ende dese operatie suldi-
vinden int lxxix. Capittel/ sprekende vanden Brem.

*Elos
indorius.
hadt mist base
cracht*

Van Wolsmelck. Cap. CCCXVI.

Den naem.

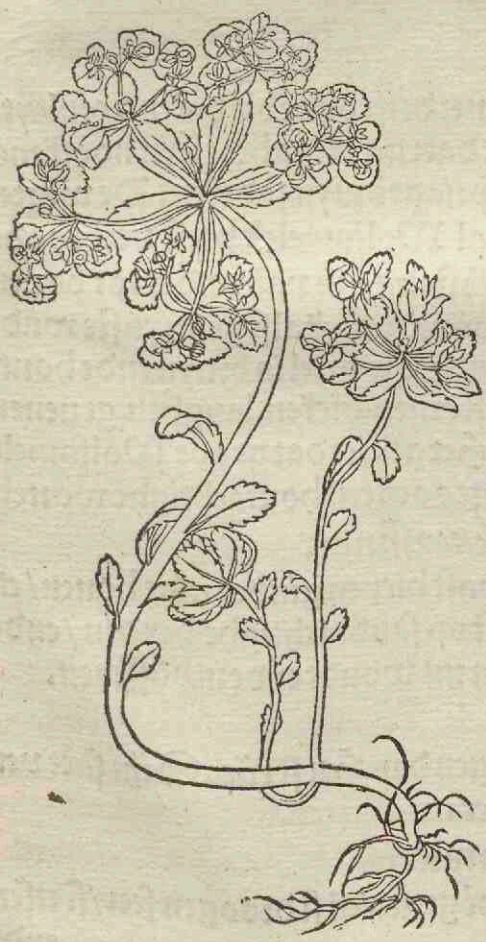
Wolsmelck/ oft Geytenmelck/ dat heetet in Griecx Ti-
thymalus / ende in Latijn Lactaria / en Lactuca ca-
prina oft marina. Bi onsen tijden worden alle de so-
ten van Wolsmelck Esule geheeten / en desen naem
Esula blijft noch inder Apoteken duerende.

Gheslacht.

Wolsmelck is menigerhande/maer principalick hebben wij drij ghe

Tithymalus helioscopius.
Groote Wolsmelck.

Tithymalus cyparissias.
Smale Wolsmelck.

X iij slechten

Van Wolsmelck.

Vlechten oft sorte van Wolsmelck doe conterseyten. Dat eerste wort vā Dio scorides geheeten *Helioscopius* / ende in Latijn *Solisequus* / en in Duytsch Sonvolgende Wolsmelck oft groot Wolsmelck. Dat tweede geslechte heet in Latijn *Cyparissias* / daerom dat tet den Cypres wat ghelijck is / en hier om heeten wij dat Cypressen Wolsmelck / oft sinale Wolsmelck. Dat derde geslechte is in Griecx geheeten *Platyphyllos* / in Latijn *Latifolius* / dat is te segghen breed Wolsmelck. Dat onderscheedt van alle drij dese cruyden staet hierna bescreuen.

Esaetsoen.

Dat groot Wolsmelck heeft eenen ronden rooden steel / die is teeder ende vol wit melcks. Sijn bladeren gelijcken den bladeren van Porceleyne / maer sij en sijn soo dick niet / ende sij hebben rondsomme cleyn keruen ghelijck een saghe. Op sijnen steel wassen schoon croonen / somtijts vier oft vijf neffen malcanderen / ende elck ionctuerken is met drij ronde bladen omleyt. Het brengt schoon gruen bloeyfel / ende daerna brenghet cleyn nootkens drijuondich onderscheyden / daerwt springt bruyen sadeken. De wortel is seer cleyn ende vol veesen. Dat sinale Wolsmelck heeft veel roode stelen / comende wt een wortel / ende dese stelen sijn van onder tot bouen met sinale langhe bladerkens becleedt / bijna gelijck alst gemeynste wildt Vlas. Op den steel wassen geel croonen. De wortel is bruyen ende houtachtich. Dat breedt Wolsmelck heeft eenen dicken langhen gruenen steel / en sijn bladeren sijn lanck en smal. Het gelijct dat groot Wolsmelck seer wel van bloeyfel i saet. En het heeft oock een houtachtighe wortel.

Plaetse haerder wassinghe.

Deerste geslecht van Wolsmelck wast hier en ginder inde houen / en inde wijngaerden. Dat tweede wast op sandtachtighe heyden / ende vochtighe velden. Dat derde vindt men int woudt ende in bosschen.

Den tijt.

Dat saet van Wolsmelck wordt tegen den Herst rijp. Sijn saet vergadert men int beginsel vanden Somer.

Natuur ende complexie.

Dese cruyden sijn werm inden vierde graet / en si droogen seer / si etsen ende

Cap. CCCXVI.

Tithymalus platyphyllos.
Breede Wolsmelck.

En eten inwaerts/en sij bernen / sonderlinge dmelck dat wt dese cruyden compt.

Cracht ende operatie.

Dat melck sap is alder crachtichst/daerna tsaet/de bladeren ende wortel. Maer dese cruyden worden meer van buyten geyseert dan van binnen/om hayr/schorficheyt van hoofde en wertten daermede te verdwijnen/want si suyuieren seer/en maken reyn. Men ghebruyct oock dese ghestooten wortel/cruyden/ende melck / tot quade erfseerichheit oft schorfficheyt des hoofts/een salue daeraf ghemaect. De buytenste schorssen van dese wortel eenen dach ende nacht in melck oft azijn te weycke geleyt / ende wederom gedroocht ende gestooten ende gepuluerizeert/ende daeraf een half drachma met Meede oft wijn ingenomen / dat drijft alderhande waterachtige vochticheyt wten lijue. Daerom sijn dese cruyden sonderlinge goet voor de gene die dwater laden. Maer men salse altijt met sorge gebruycken/en altoos mastix daer bi doe/om haer cracht wat te benemen/en op dat sij der magen te min schadelick sijn mogen. Maer dbeste is datmen dese cruyden alleen van buyten vseren/aenghesien datse seer heet sijn ende seer innewaerts eten ende bernen.

*schorfficheyt
vuyghoofte
wertten
schorfficheyt
des hoofts*

*goet boon de gene
die dat
water laden
maer men salse
met sorge
gebruycken.*

*Wolffmilch washer
voban die wartzen gestrichen saln
Tag in mal odan Jung
marfat sin
wuraton.*

Van Clauercruyt.

Cap. CCCXVII.

Den naem.

Trifolium pratense purpureum.

Bruyn Clauercruyt.

21

Clauercruyt wordt in Griecr geheete Triphyl lon chortocopyon / ende in Latijn Trifolium pratense. Alle cruyden

die drij bladeren hebben / worden in Duytsch Claueren geheete/ en sonderlinghe dit cruyt / dwelck drij bladeren heeft/en het wast geern inde beemden.

Geslecht.

Dit Clauercruyt is drijerhande. Deerste heeft schoon lichtbruyne bloemen/ende daerom heetet bruyn Clauercruyt. Dat tweede heeft witte bloemen/ende daer dore heetet wit Clauercruyt. Dat derde heeft gheel bloemen/ende daerom heetet geel Clauercruyt/oft cleyne Steenclauer.

Tsaetsoen.

Bruyn Clauercruyt heeft veel ronde teeder steeltkens/en haer ionctuerkens sijn met dri Clauerbladekens becleet/bo

X iij uen

Van Clauercruyt.

Trifolium pratense album.
Wifen klee Wit Clauercruyt.

Cap. CCCXVII.

Trifolium pratense luteum.
Geel klee Geel Clauercruyt.

Vuen op de stelen wassen lieflijcke/lichtbruyne/ronde/tsamen ghedrongen bloemen/ en als dese verwelcken/dan compt daer rondt saet / dat leyt in gedrongen huyskens geslotē/en dat smaect gelijk Wicken. De wortel is houtachtich en lancē. Wit Clauercruyt is den voorgaenden cruyde gheleijck/wtgenomen dat sijn stelen row en gehayt sijn / en desgelijck ooc de bladeren/die oock daertoe wat langer en smaelder sijn dan bruyne Claueren. Dit cruyt crijcht witte bloemē. Geel Clauercruyt crijcht rondebiesachtige steelkens en ronde Clauerbladekens. Sijn bloemkens sijn cleyn in een gedrongen/geel van coluer/ende als si rijp sijn/so wordent swerte bollekens/dat is cronē ghedronghen saet in swerte vellekens ghesloten.

Plaetse haerder wassinghe.

C Dese Clauercruyden wassen oueral inde beemden / ende inde hounen. Dat geel wort oock int Coren ende op de ackers ghenonden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Maio ende Junio/ende na desen brenzen sijn haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe van natueren/also haren smaect dat wt wijst/ende so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die

D

Die cracht ende operatie.

Dese Clauercruyden sijn goet gesoden ende gedroncken voor de vrouwen die den witten vloet hebben. De bloemen met dat saet in water ende olie ghesoden / daermede rijpen de herde bloetsweeren ende swellingsghen / als men dit daerop leyt.

Van Bocrbaert. Cap. CCCXVIII.

Den naem.

A

Dit cruyt is daerom Bocrbaert gheheeten / om dat sijn bloemen eenen grijsen baert ghelijck sijn / oft om des wil le dat sijn gecroonde bladerkens / die onder aende cnopkens vande bloemen staen / eenē baert van eenen bock ghelijck sijn. Sommige heeten dit gewas oock Coeckoeckbroot / wāt het heeft gemeynlic aen sijn knoppen oft ioncture wit schuym ghelijck speecksel / en sijn meynen dat de Coeckoeck sulcx doet. In Griecx heet Tragopogon / ende Come / ende in Latijn Barba hirci / ende Coma. Inder Apoteken en wordet niet ghebruyct.

Haetsoen.

Bocrbaert heeft eenē ronden knoop achtigen langē steel. De bladerē staen nabimalcanderē aenden steel / bicans totten eynde toe / ghelijckende den bladeren van tammē Soffraen oft Zoock. Opten steel wassen dubbel / geel / groote / gesterrede bloemē. Als dese vergaē / dan wordent groote hayrighe bollen / veel grooter dan de bollen van Keerelcruyt / dit wolachtich hayr heeft swert saet onder hem / also vliecht elck sadeken wech met sijn wolle / die opt scherpe vātsadeken staet. De wortel is wit enderondt / vingers dicke. Dat gants gewas is binnen vol melcks.

Plaetse daert wast.

Bocrbaert wast oueral inde hoven ende in beemden.

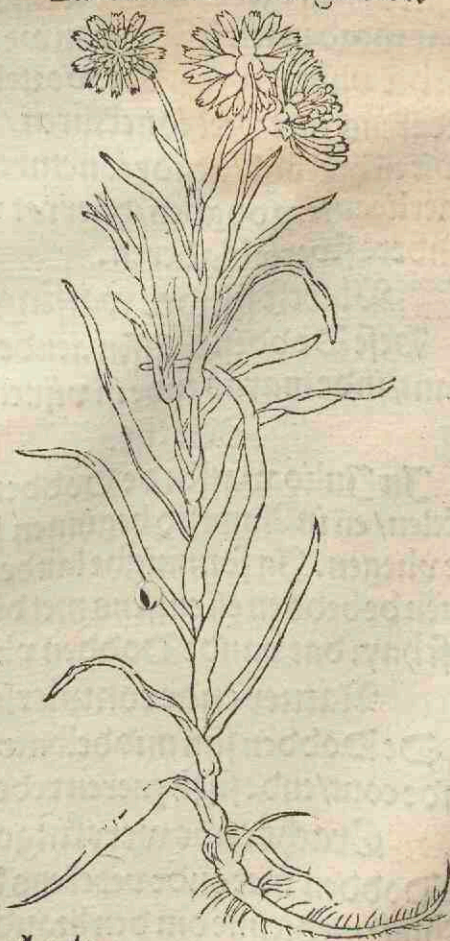
Den tijt.

Bocrbaert bloeyt meest in Maio en Junio. Men vindes oock noch in Augusto / als dat Gras wederom wast.

Natuur ende complexie.

Dit ghewas is suete / daerom moetet redelick werm sijn / ende oock ist wat vochtich.

Barba hirci. Bocrbaert.

C

Cracht ende operatie.

maghe borst.
leuer blase.
steecten inde sijde.

Als dit cruyt ionck is dan eedtment om sijnder suetheyt wille. Men macht oock coken / ende inde spijse ghebruycken ghelijck als ander cruyden. Het is wt nemende goet voor een heete maghe / ende tot ghebreken in de borst / leuer / nieren ende blase. Sijn sap is wonderlijcken goet teghen steecten inde sijde.

Van Lisdodden. Cap. CCCXIX.

Den naem.

A

Lisdodden heeten in Griec Typhē / en in Latijn Typha. Dit ghewas en wort inde Apoteke niet ghebruyct.

Tsaetsoen.

Dit gewas crijcht lange swerte bladeren / gelijk den wil den Galigaen / maer sij sijn smal en scherp. Het heeft eenen effenen calen steel / sonder knopen / en niet hol. Op de stelen wassen de colue oft dodden / dat en is anders niet dan sijn tsamen tgedrongen bloemen / ende dat worden ten lesten grauwe wolle / en het vliecht wech. De wortel is vol ledens met veel ioncturen / binnen wit en heel bol / aende ioncturen comen iaerlicx nieuw ooghen / daerwt wassen andere swerte bladeren.

Typha. Lisdodden.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Dese Dodden wassen aende water cant / inde maras ende in vijuers.

Den tijt.

In Julio wassen de Dodden op de stelen / en in Augusto beginnen si wech te vliegen. In sommighe landen vult men de bedden en cussen met de wolle oft hay dat vande Dodden vliecht.

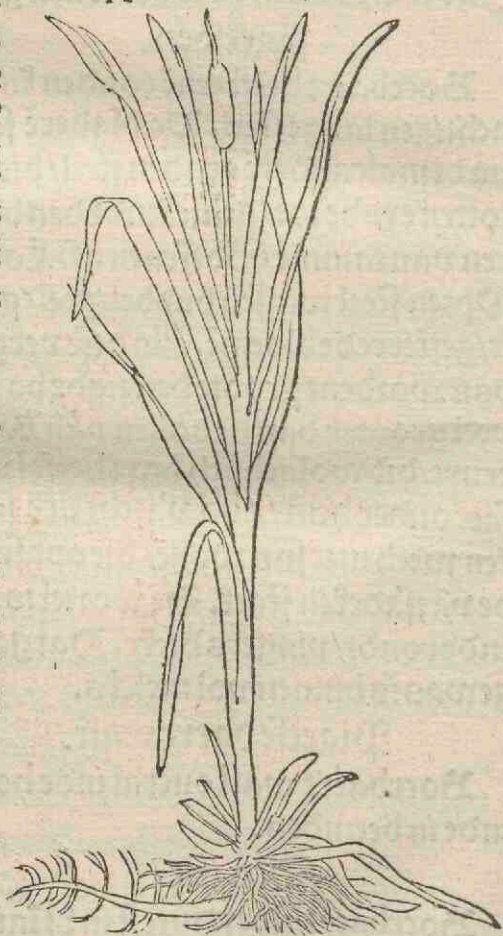
Natuur ende complexie.

De Dodden sijn middelbaer werm ende cout / ende sij suyueren redelick.

Cracht ende werckinge.

Dodden met oude verckens liefse ghemencht / dat is een goede en waersachtige medicijne om den brandt van verberntheyt daer mede te lesschen ende te verdriven / als ment also daer op leyt. De Cuypers besigen de lange swerte bladeren / om den bodem vande vaten daer mede te voeghen.

Van

Van Torcksch Coren. Cap. CCCXX.

Den naem.

A It gewas daer wi hier af scrjuen / dat is cortelinge wt Torckijen / Asia ende Griecten landt / hier int landt ghebracht / en daerom heetment Torcksch Coren. In Latijn en heetet noch anders niet dan *Turcicum frumentum*.

Geslecht.

B Men vindt vierderley geslechte oft sorten van Torcksch Coren. Deer stelenert bruyn Coren / dat tweede rootachtich Coren / dat derde geel Coren / dat vierde wit Coren. Sij hebben ooc een onderscheet inde aren / de welcke / al ist dat si alle geen vlimmen en hebben / nochtans dragen sij bloey sel na tcoren dat si brengē / deen bruyn dander root / ende so voortaan. Anders sijn si malcanderen ghelijck / ende daerom hebben wij die al onder ee figure begrepen.

Haetsoen.

C Torcksch Coren heeft seer hooghe oft langhe halmen oft stelen / ende die sijn rondt ende dicke / ende ter wortel waert sijn sij bruyn / met veel knoopē oft ioncturen. Het heeft langhe bladeren / ghelijck scherpe Riedtbladeren. Op de stelen wassen aren / die sijn sonder vlimmen / ende sij sijn heel ydel / want sij en brengen daerin geen saet / ende sij draghen bloeyfel ghelijck de Rogghe / nu bruyn / nu root / wit oft geel / daerna dat sij Coren brenghe. Dat Coren is drijcantich / ligghende in groote ronde dicke grasscheede gesloten / dewelcke ter syden vande halmen wt de ioncturen sluypen. Dit Coren leyt oock herdt tsamen ghedronghen / want elck scheede heeft somtijts acht regelen / somtijts thien / maer selden daerouer. Dat dun hayr / dwelck bouen wt de grasscheyden wast / dat is van sulcker coluer / ghelijck dat Coren dat daerin leyt. De wortel is van veel cleyn hayrens tesamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Coren is eerstmael wt Torckijen hier in dit landt ghebracht. Het compt wel op / ende daeromme ist nu seer ghemeyn / want men saeyet in de hoven.

Den

D

Den tijt.

Torcksch Coren moet inde Lenten/ende principalick inden April/ghe
saeft worden. Maer tegen den Herst wordet hier te lande eerst rijp.

Die natuer ende complexie.

Torcksch Coren heeft sonder twijfel sulcken natuere ende complexie
ghelijck de Terwe/ende de redene van dyen hebben wij in onsen Latijn-
schen Herbario verclaert.

E

Cracht ende operatie.

Gelijck als dat Torcksch Coren de natuere heeft vande Terwe/alsoo
heuet oock de operatie. Van dit Coren maectmen wter matē schoon wit
meel/daeraf bactmen broot/dat stopt lichtelick. Ende daerom seymen
datmen in Torckijen van dit Coren geen broot en bact/dan in dieren tij-
den/alsmen geen ander coren cruyghen en can. Dat sap dat wt de blade-
ren gheperst wordt/dat wilt coust sijn/ende daeromme wordet veel ghe-
besicht tottet wildt vier.

*in Torckijen bact
men broot daerom
in dieren tijden.
Wilt vier.*

Van Thymus. Cap. CCCXXI.

Den naem.

A

D

It cruyt heet oock in Griecx ende Latijn Thymus. Deres
dene waerom dattet al-
so heet/suldi in onsen La-
tijnschen Herbario be-
screuen vinden.

Thymus.

Thymus.

Maetsoen.

Thymus is een cruydeken met veel
tackens/die sijn becleet met seer cleyn
bladerkens/den bladerkens van Ser-
pyllum ghelijck/maer sij sijn cleynder
ende donckergruender. Int sop van
dese tackens wassen schoon cleyn lijf
verwige bloemkens/gelijck de bloem-
kens van Kuel. De wortel is veesach-
tich/en sij heeft veel grēen schuettens/
daer si mede in derde wortelt. Dit ge-
heel gewas heeft eenē stercken ruet/ge-
lijck de Serpyllū/mer hi is lieflijker.

Plaetse sijnder wassinge.

Den Thymus wast geerne op ma-
gher steenachtighe eerde/daer de son-
ne dickwils schijnt.

Den tijt.

Thymus bloeyt spade/also Theo-

phrasus

Van Thymus.

Cap. CCCXXI.

Phrastus scrjft / te weten ontrent S. Jans dach int midden vande so-
mer / ende sijn bloemen sijn altyt vol byen.

Natuur ende complexie.

Thymus is werm ende drooghe inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

Thymus met hueninck ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor
de gene die kichen ende eenen swaren adem hebben. Si lost oock de wor-
men / ende de secundine / ende hi brengt den vrouwen haer maent / ende hi
doet dat gheronnen bloet scheyden. Met sout ende azijn is hij goet ghe-
droncken / want door den camergancck lost hij de taey humoren en voch-
ticheyt / Pituita ghenaept. Een electuarie met hueninck ghemaect van
ghedroochden ende ghepuluerizeerden Thymus / ende dat geyseert / dat
doet de slymen wel wtworpen. Den Thymus met azijn gestooten / en-
de gheappliceert / dat verteeret de swellinghen die van coude vloten co-
men. Hij verdrjft de wratten / als ment daerop leyt. Hij is goet tot wees-
dom inde hupen / met wijn ende Gersten mout ghemengt ende daerop
gheleyt. Alle de ghene die onstercke ooghen ende crancck ghesicht hebben /
sullen altyt Thymus in haer spjse doen / want daertoe is hij wonder-
lijcken goet. Thymus is oock seer goet den ghenen die de vallende sieck-
te hebben. Ende als yemandt ghenallen is / dan salmen hem daeraen la-
ten riecken / so compt hij wederom tot hem seluen. Als yemant Thymus
met hueninck ende azijn ghemengt op sijnen buyck leyt / soo lost hij veel
windts. Desghelijck oock / als ment op de gheswollen manlickheyt leyt.
Desghelijcken operatie heeft hij oock als ment droocht / ende een drach-
ma van dat puluer met Neede nuechteren inneempt. Thymus ghepul-
uerizeert ende met sout ghemengt / ende inde spjse gheyseert / dat maect
goeden appetijt om eten. Thymus in water gesoden ende gedroncken / doet wel wateren

Van groote Chamedren.

Cap. CCCXXII.

Den naem.

It cruyt heet in Griec en Latijn Teucrium. Het mach
wel groote Chamedren heete / wat het is den Chamedre
seer gelijk / wtgenome dattet veel grooter en langer is.

Maetsoen.

Groote Chamedren is een gewas ghelijck een roede /
met bruyt stelen ende ronde gecronckelde bladeren / den Chamederblas-
derkens heel gelijk / en ringsomme gekerft gelijk een sage. Sijn bloem-
kens sijn cleyn en bruyt / gelijk de bloemkens van Chamedren. De wor-
tel is van veel cleyn dunne witte veeskens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en heeft niet langhe hier int landt gheweest / soo ick meyne /
S want

Van groote Chamedrien.

Cap. CCCXXII.

V want het is wt vrembde landen gecomen/ en men moetet inde houen saeyen ende planten.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ gelijk de Chamedrien/ ende daerna leu-
ret sijn saet.

Natuur ende complexie.

Dit gewas is werm inden tweeden
graedt/ ende drooghe inden derden.

C Cracht ende werckinge.

Groote Chamedrien gedroocht/ gesoden ende ghedroncken/ daeraf wort de milte seer cleyne. Het is goet voor de ghene die sieck sijn inde milte/ als ment met azijn ende met vuyghen menghet/ ende ouer de milte leyt. Doek ist goet voor de ghene die van venijnich ghedierte ghebeten sijn/ als ment met azijn mengt ende daerop leyt.

voor de
milde sichtet

venijnich dier
bitten

Van S. Jans cruyt. Cap. CCCXXIII

Den naem.

A

Int Jans cruyt heetet in Griec en Latijn Hypericum. Sommighe heetent oock in Latijn Perforata/ ende Fuga demonum/ om dat sijn bladerkens/ als mensse teghen de Sonne houdt/ sien als of se met naelden doorsteken waren/ ende men seyt dattet alle quaet ghespuys van gheesten veriaecht.

Maetsoen.

S. Jans cruyt heeft eenen bruynrooden viercantighen steel/ met veel tacrkens verciert. Sijn bladerkens sijn den bladeren van Wijnruyte niet ongelijck/ sijnde cleyne ende smal/ ende het schijnt als of se al met naelden doorsteken waren/ als geseyt is. Bouen int sop wassen geel bloemen/ elck bloem hebbende vijf bladerkens. Als mensse met de vingheren in stucken wrijft/ so compt daer bruynroot bloedich sap wt. Na dat dese bloemen af gheualen sijn/ so volgen daer hawkens na/ die sijn achter aenden steel rondt/ bouen scherp toegaende ghelijck een Gersten coren/ ende in dese hawkens leyt swert saet/ dat riecht ghelijck hers. Het heeft een houtachtighe/ langhe/ geel wortel.

Plaetse

Van S. Jans cruyt.

Cap. CCCXXIII.

Hypericum. S. Jans cruyt.

B Plaetse daert wast.

S. Jans cruyt wordt oueral inde haechbosschen ende op de canten van de ackers ghenonden.

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt meest in Julio ende Augusto / ende daerna brenghet sijn saet in hawkens.

Natuere ende complexie.

S. Jans cruyt is werm ende drooghe van natuere / ende subtiyl van substantie.

Cracht ende werckinge.

C S. Jans cruyt met bloemen ende saet gesoden ende gedroncken / dat lost de vrine / en brengt den vrouwen haer maent. In wijn gesoden en gedroncken / verdrijuet de tertiane oft quartane / dat is te segghen / de drijdaechsche en vierdaechsche cortse. Sijn saet gesoden / ende veertich daghen veruolgens ghedroncken / dat geneest de weedom inde huepe / dat is dat sciatica. De bladeren metten sade gestooten / daermede gheneestmen de verbrandtheyt / alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert / dat gheneest de vuyl rottende vlceratien ende sweeringhen / alsment daerin stroyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken / dat stopt den loop des buycx / ende tis wtneemende goet tot den steen inde blase.

3 of 4 daghs cortse.

verbrandtheyt

stopt den loop des buycx.

Van Belsencruyt.

Cap. CCCXXIIII.

Den naem.

A Belsencruyt oft Jusquiamus / dat heetmen in Griecx ende de Latijn Hyoscyamus ende Apollinaris. De Arabische meesters heetent Altercum. Inder Apoteken heetet Jusquiamus. Den oorspronck van sijn namen staet bescreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Soewel dat de oude meesters gescreuen hebben van drijerley Belsencruyt / nochtans en is ons nu ter tijt maer een bekent / wyens contrefeytsel ende figure wi hier gheset hebben. Aldus so willen wi op dit pas van deen scrijuen / ende laten dander varen.

S ij Saet

B

Tsaetsoen.

Hyoscyamus. Belsencruyt.

Belsencruyt heeft seer dicke stelen. Sijn bladeren als die eerst wtwassen/die sijn seer breedt/saecht/weeck/ende wolachtich/doorsneden en gheclouen bijna ghelijck Eycken loof/doncker aschverwich gruen. Dese bladeren worden opwaerts aenden steel cleynder/smaelder/en scherper/gekerft met vijf oft seuen scherpe punten/int aensien gelijck een handeken.

C De bloemē dat sijn bleecke doderverwighe bellen oft schellen/cruypende eerst gelijck wt byen huyskens/ende sij hebben binnen vier oft vijf purpuren kopkens/ende als dese afvallen/soo wordent ghelijck potttekens met cleyt deckselfkens toegedect/die wassen aenden steel in ordinancie tot bouen toe. Hierinne leyt saet/ende als dit rijp is/dan ghelijcket den Huelsade/maer tis grauer ende eerdverwiger. Dit cruyt heeft een geel slechte wortel/vingers dicke/met veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Jusquiamus wast oueral aenden watercant/aenden wech/ende in oude hofsteden.

D

Den tijt.

Belsencruyt bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Die natuer ende complexie.

Belsencruyt en tsaet sijn cout van nature/en den menschen schadelick/somtjits oock dootlick/en daerom en salment niet van binnen innemen.

Diē cracht ende operatie.

Jusquiamus gruen gestooten/alleen oft met Gersten mout gemengt/en geapliceert/dat stilt alderhande pine en doet die cesserē. Dat sap dat wt dit cruyt gheperft is/daerin maectmen doecfkens nat/en die leytmen ouer heete/loopende/ende quade ooghen/want dat doet haer hitte/ende vloten/ende haer ghebreck cesserē. Dat sap oft de olie van tsaet inde ooren gedaen/dat doet de steecte ende pijnē inde ooren vergaen. Nochtans salment met sorghen ghebruycken. De bladeren doen alderhande gheswel cesserē en vergaen/als mense also gruen daerop leyt. Si stillen ende verdriue de pine der leden/dat Podagra dat van hitte compt/als si met Gersten mout gemengt worden/en gestootē en daerouer geslage.

Ken

quade ooghen

ooren

alderhande
gheswel

leden

pyne

Roet/geschweer

Der samen gestooten, gruisst mit wijn, gelygt aiff die dysonrende.
Brust der gealens, is gelygt fast wol.

binnen lyft ingewonnen is doelick Bilsen / dat met hokke coruor
gemaakt en in water geworpen sielt vifch met hant vangen.
Bilsen / dat hooft met bevoort vallen van balcke aff.

voifch en
goender. 26

Van Belsencruyt.

Cap. CCCXXIII.

Een voetwater van Jusquiamus gemaect / dat maect den mensch sla-
pende. Desgelijck doet oock de olie die van tsaet gemaect is / met azijn ge-
mengt / ende opt voorhoof / ende inden slaep vanden hoof de gestreken.
De bladeren stelpen dat bloeden / ende sij sijn goet voor de vrouwen die
haer suyeringe te seer ouervloedich hebben / gestooten ende daerop ghe-
leyt. De wortel van dit cruyt in azijn gesoden / en sekeren tijt lanck inden
mont gehouden / daermede vergaet de groote onlijdelijcke pine inde tan-
den. In summa / aengesien dat de gruen Belsen bladeren / dat saet / ende
tsap / niet alleen den mensch / maer oock twee en de beesten dul ende rasen-
de maect / so en salment niet van binnen innemē / maer alleenlick van buy-
ten vseren / om de pine te doen cesserē / ende den mensch slaperich te ma-
ken / ende tselue salmen ooc doen met discretie. Dit vermane ick hier / om
de quack saluers ende lantvaerders wille / die somtijts met dit Belsens
cruyt seer grof omgaen. Maer waert sake dat de heeren daertoe sagen /
datmen dese netboeuen niet toe en liet de lieden soo iammerlick te bedrie-
ghen / so en waer dese vermaninghe niet van noode.

ouderdrac
geelyckelant
pyne

quack saluer.

Van zandvifcr anpfaen
van ruyg von desan samuē, dūf nū tūfster gogū dūm zān vāfch dūm mūndt vūder,
ad fōdēt dādōfcr in zān.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Den naem.

A It gewas / dwelck wi Hyacinthus cceruleus maior mas.
hier Meertsbloemen Groote blaw Meertsbloem manneken.

heeten / dat is een ma-
niere van bloemen die
in Griec ende Latijn
Hyacinthi genoemt sijn. Daerom hee-
tense Meertsbloemen / om dat se meest
inde Meerte wtcomen / als haer de
blaw Violetten verthoonen.

Beslachte.

B Na de beschrijvinge van Columella /
so sijn de Meertsbloemen principlick
tweederhande / blaw en sneewit. De
blawwe heeten Hyacinthi cerulei / ende
dier isser vier sorten oft geslechten / die
ons bekent sijn. Deerste is wat groo-
ter van wortel en bladeren dan de an-
dere / ende daeromme heeten wi die tot
een onderscheet / groote blaw Meerts
bloemē manneken. Dat tweede is den
eersten seer gelijck / maer tis wat cleyn-
der van wortel / bladeren en bloemen.
Ende dit hebben wi den naem ghege-
uen groote blaw Meertsbloem wijf-

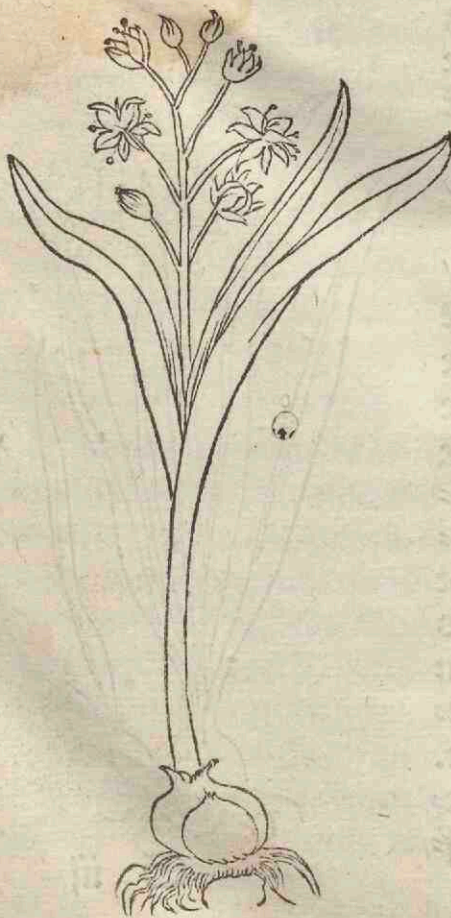

S iij Een.

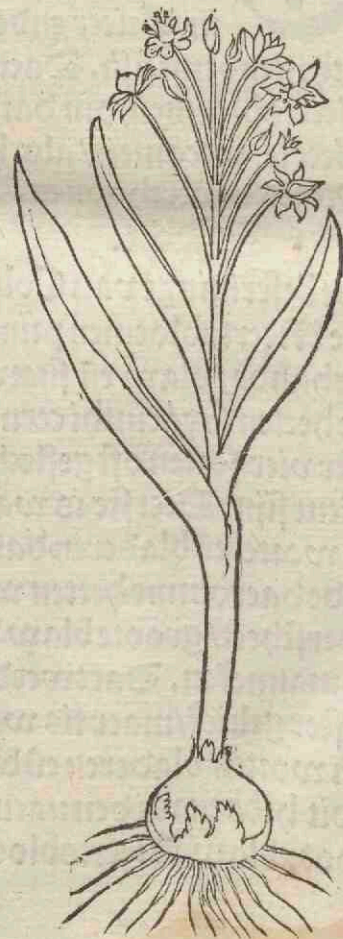
Hyacinthus cœruleus maior fcemina, Hyacinthus cœruleus minor mas.
 Grootc blaw Meertsbloem wijffen. Eley n blaw Meertsbloem manneken.

Hyacinthus cœruleus minor fcemina.
 Eley n blaw Meertsbloem wijffen.

Hyacinthus niueus.
 Witte Meertsbloem.

Cken. De derde Meertsbloeme heeft ghemeynlick niet meer dan twee bladeren/ende haer bloemen staen ghelijck sterren/den blauwen Violetten niet seer onghelijck/ende wij heeten dese cleyn blauw Meertsbloem manneken. De vierde Meertsbloem heeft ghemeynlick drij bladeren/ende haer bloemen sijn ooc veel bleecker dan de voorgaende/ende men heetse cleyn blauw Meertsbloem wijfken. De vijfde is der vierde in alle dinghen ghelijck/wtghenomen dat de bloemen van dese sneewit sijn. Ende daeromme gheeft hem Columella sijnen rechten naem/ende hij heetet *Nineus Syacanthus*.

Gaetsoen.

De Meertsbloemen hebben gemeynlick twee oft drij bladeren/die sijn smal ende lanc/ den bladeren van Loock oft van Veldtayeuyt seer ghelijck. Tusschen dese bladeren comen cleyn dunne steelkens wt ghelijck als Biesen/ende die sijn met blauw bloemkens beset/die aende twee eerste geslechten seer cleyn ende ront sijn/gesaetsoneert ghelijck een laetbussse/ende daer bouen op staet een cleyn schoon wit sterreken. De twee ander gheslechten hebben gesterrede bloemkens/ende dat leste gheslecht heeft sneewitte bloemkens/also wi hier vore verclaert hebben. Als die bloemkens vande twee eerste gheslechten afvallen/so wordent drijcante bollekens/ende in elcke clistere leyt een ront swertgraw sadeken besloten. De bloemen vande drij leste/dat worden ronde knoppen/so groot als Erwtten/somtijts oock meerder/ende die liggen vol goutgeel saets ghelijck als *Milie* oft *Sirs*. De wortel is rondt ghelijck eenen Ayeuyt bol/deen grooter dan dander/also die figure dat claerlick wtwijst.

Plaetse haerder wassinghe.

Meertsbloemen wassen geerne in dicke bosschen ende geberchten. De twee eerste geslechten en sijn niet so ghemeyn als de twee leste.

Den tijt.

De Meertsbloemen comen al wt inde Lenten/ende als dan brengen ende leueren sij haer schoon bloemkens. Nochtans comen de twee eerste wat langamer wt dan de leste/want die comen ghemeynlick wt int leste van Februarij ende Martij. Inden Mey verdwijnen sij wederomme ghelijck meer ander cruyden.

Natuer ende complexie.

De wortel van dese Meertsbloemen is condit inden tweeden graedt/ende drooghe inden eersten. Maer tsaet is drooghe inden derden graet/ende middelbaer werm ende condit.

Cracht ende operatie.

Alsmen dese wortel met wijn stootet/ende op de schamelheyt van eeni gheionghers strijcket/soo en sal daerop gheen hayr comen wassen. De wortel met wijn ghedroncken/dat stoppet den loop des buycks/ende lost de vrine/ende is goet den ghenen die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Dat saet stoppet meer/daeromme heeftet meer crachten om den

S iij loop

geel siechte. loop des buycr te doen cesserē dan de wortel. Dat saet met wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecke. Sommighe nemen Aueroone daertoe.

Van Ysope.

Cap. CCCXXVI.

Den naem.

A Ysope oft Syssop heetmen in Griecx ende Latijn Syssopus. Ende so heetet oock inder Apoteke.

Gheslacht.

A Men vindt tweederhande Ysope / tam ende wildt. De tamme wordt inde hoven gheset / ende daeromme heetmen die oock hof Ysope. De wilde heetmen berch Ysope / om datse op de berghen wast.

Saetsoen.

De hof Ysope is een hondtachtich cruyt / hebbende een herde wortel / ende daerwt wast eenen stam / somtijts twee oft drij / na dat den stock oudt wordt. Het cruycht veel tackkens oft rijkens / die sijn van onder tot bouen met schoon gruen bladerkens becleedet / van saetsoene ghelijck de bladerkens van Saturon oft Kuel. Het leuert bloemē / die sijn op bruyt blauw ghecolureert / ende dese bloemen staen aen malcanderen deen bo-
V uen dander gelijc een are. Als de bloemen afvallen / dan volcht daer cleyn sadeken na / dat leyt in huyskens besloten. De wortel is lanck ende hondtachtich. De wilde Ysope en is ons noch niet ter hant comen / ende daeromme en consten wij die niet af conterseyten.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Ysope wordt oueral in de hoven gheplandt. De wilde wast op berghen / also wi gheseyt hebben.

Den tijt.

C De hof Ysope bloeyt principalick in Julio / ende dan behoortmen se te vergaderen / om der bloemen wille.

Natuere ende complexie.

De Ysope is werm ende drooghe inden derden graedt / ende sij is van subtyl substantie.

Cracht ende werckinge.

Ysope met Dijen / Wijnruyte en

*Vin de riben braychen dan sijden Jlop zu
 vintk wijn. ist gut für gutschulst und Lähm darüber
 gebadet und warm d. b. g. g. l. 20.*

Hyssopus.

Ysope.

hueninck

Van Ysope.

Cap. CCCXXVI.

D hueninck in water ghesoden ende gedroncken / dat helpt den genen die kichen ende swaren adem hebben / en langduerenden hoeft en snoteringe. *Door kichen ende swaren adem.*
 Ysope met hueninck gemengt / en in maniere van een electuarie inghenomen / dat doodet de wormen. *doodet wormen.*
 Ysope met Orymeli ingenomen ende ghesdroncken / dat lost de taey slijmicheyt door den camerganck. Ysope met Vijgen gegeten / dat laxeert. Het maect goede coluer. Het verteert dat geronnen bloet dat onder blauw geslagenheyt leyt / in water ghesoden ende daerop gheleyt. Met Vijghen ghesoden ende tsop gegorgelt / dat is goet voor den huyghe / ende geswel inde keele. *huyghe, ingesweld ende keele.*
 Ysope met azijn gesoden / ende tsop daer af inden mont gehouden / daermede versuete den tandtsweer. *verdrift de luyssen*
 Het is seer goet teghent blyten van nateren / met Roomschen Comijn ende hueninck ende sout ghestooten / ende daerop gheleyt. Ysope in olie gesoden ende ghestreken / dat verdrift de luyssen. *gouwe / schorste / hoofden ruydicheyt.*
 D water daer Ysope in gesoden is / dat geneest ruydicheyt / schorste hoofden / ende quade crauwagie / als ment daermede wascht. *gouwe / schorste / hoofden ruydicheyt.*

Van Waterpeper. Cap. CCCXXVII.

Den naem.

Aterpeper heeft daer dyen naem om dattet scherp ende amper is van sinake / en tbernt op de tonghe ghelijck als Peper. Sommighe heetent oock Vlieghencruyt / om des wille dat de vliegen ende muggen oft muesien niet aenrueren en sullen yet dat met dat sap van dit cruyt bespraeyt is.

Laetsoen.

Waterpeper heeft eenē vasten / stercken steel met veel knopen ende ioncktuertkens. En hierop wassen sijn bladeren / die sijn den Wilghebladeren gelijck / grawachtich van coluere / ende sonderlinghe op dye sijde ter eerdenwaert. Sijn bloemen sijn te samen gedronghen / ghelijck een scherpe / smale are / ende sneewit van coluere. Als dese afvallen / soo leueret bruyn breedtsaet / dat is oock heet op de tonghe. De wortel heeft seer veel veesen.

Hydropiper. Waterpeper.

Plaetse

B

Plaetse sijnder wassinge.

Waterpeper/na dat sijnen naem wtwijst/wast geerne op vochtighe plaetsen/bij vijuers/poelen/ende vischputten.

Den tijt.

Waterpeper bloeyt meest in Augusto/ende daerna leueret sijn saet.

Natuur ende complexie.

Waterpeper is seer werm ende drooghe.

Cracht ende operatie.

voor slijdinghen
vans gharomon
bloet.

De bladeren ende tsaet ghestooten / dat verteert de sweeringhen ende gheronnen bloet / ligghende ondert ghene dat blaw ghestooten oft gheslaghen is / als ment daer op leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepulue rizeert / daermede machmen de spijse bereyden in stede van Peper. Dat sap dat wt de bladeren gheperst is / dat is goet tot vuyl wonden / om die daermede te wasschen.

Vuyl wonden

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

Den naem.

A

Wolcruyt dat heetmē oock Tortsecruyt / oft Keerssecruyt. In Griec heetet Phlomos / in Latijn Verbasum / Candela regis / Candelaria / en Lanaria / inder Apoteke Taspus barbatus. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Gheslacht.

Men vindt principalick sesterhande Wolcruyt. Deerste (also Dioscorides scrijft) heetet Verbasum candidum mas / dat is te segghen / wit Wolcruyt manneken / oft Toortscruyt. Dat tweede heetet Verbasum candidū femina / dat is / wit Wolcruyt wijfken. Dat derde swert Wolcruyt / oft Wolbladeren. Dat vierde Verbasum syluestre / dat is / wildot Wolcruyt. Dat vijfde Verbasulum / dat is cleyne Wolcruyt / ende dit is tweederhande. Deen geeft eenen goeden stercken ruck / ende dit heeten S. Peeters cruyt / oft geel Hemelsluetel. Dander en rieckt niet / ende dat heetet witte S'uetelbloemen. Dat sesste heet Lychnitis / ende in Duytsch Marien rooyskens / ende dit is oock tweederhande / bruyn ende wit. Dit sijn alle de soorten van Wolcruyt / die ons nu te deser tijt bekendt sijn.

Ghaetsoen.

Dat eerste heeft eenen hooghen grauwen ghehayden steel / dit is van onder tot bouen toe met bladeren verchiert / alsoo dat altijt een blat bouen dander staet / altijt cleynder ende smaelder. De bladeren beneden bij de wortele / die sijn seer breedt ende lanck / wit aschverwich gruen / wolachrich ende saecht. Bouen de bladeren verthoonen haer geel welriekende bloemen / die staen rondtom den steel tot bouen toe / en elck bloeme is met

Van Wolcruyt.

Cap. CCCXXVIII.

Cis met vijf bladerkens onderscheyden. Als die afvallen / so worden dat ronde gehayrde bollekens oft knoppkens / die sijn vol saets gelijck Snel saet / maer tis cleynder. Ende desen langen steel met sijn bloemen siet gheelijck een schoon keerse oft toortse / ende daerom heetment oock Toortscruyt / also bouen ghescreuen is. Set heeft een lange slechte wortel / die is houtachtich ende rondt / ende vinghers dicke. Dat tweede is desen gelijck van stele ende wortele. Sijn bladeren sijn wit / ende wat wolachtich. Sijn bloemen sijn sneerwit / elck bloeme met ses bladerkens onderscheyden. Tsaet leyt oock in knoopachtighe bollekens besloten. Dat derde / dwelck men swert Wolcruyt oft Wolbladeren heetet / dat is den eersten heel ghelijck / maer sijn bladeren sijn groter ende swetter. Sijn bloemen sijn oock veel groter / ende ghesaetsoneert ghelijck rooskens.

D Dat vierde gheslechte / dwelck men wildt Wolcruyt heetet / dat heeft langhe ende dicke stelen / ende heeft bladeren ghelijck Sautiebladeren. Sijn bloemen sijn geel ende minder dan deerste / en sijn hebben een bruynt oft purpuren sterreken inde middel. Sijn wortel is seer dicke / alsoo / dat dit gants ghewas / dat daerwt comt / wel een boomken gelijct. Dat vijfde geslecht dat heet S. Peeters cruyt / oft geel Smetelbloemen / en dit cruyt spreyt hem wt op deerde met witte gefronsselde bladeren / die sijn

Verbascum candidum mas.
Wit Wolcruyt manneken.

Verbascum candidum foemina.
Wit Wolcruyt wijfken.

eerst

Verbascum nigrum.
Swerte Wolbladeren.

Verbascum sylvestre.
Wildt Wolcrnyt.

Verbasculum odoratum.
S. Peeters cruyt.

Verbasculum non odoratum.
Witte Slueteelbloemen.

Eerst rondt. Tusschen de bladeren wast eenen ronden glatten oft effenen steel / een spanne lanck / ende aschverwich. Int sop van elcken steel hanghen dodergeele bloemen / die sluypen wt witte holle sacckens oft borssackens / niet anders dan wt cleyn cloeckens oft sluetelpijpkens / somtijts elue meer oft min op eenen steel. Als de bloemen wt vallen / so worden dat cleyn bollekens in maniere vā Snelsaet / die sijn vol swerts cleyns saets. De wortel is wit ende veesachtich / ghelijck de wortel van Wechbreede.

De witte Sluetelbloeme is den voorgaenden cruyde ghelijck / maer dit heeft veel breeder bladeren dan dat. Sijne bloemen sijn heel bleeckgheel / bijcans wit / ende daeromme heetet witte Sluetelbloeme. Sij en hebben gheen sonderlinghen ruck ghelijck de gheele. Dat seste gheslechte / met namen Marien Rooskens / dat heeft bladeren die sijn aschverwich groen / dick / saecht / ende wolachtich / ghelijck dat eerste Wolcruyt / maer dese sijn teerder. Sinen steel heeft veel ioncktuieren oft knoppen / ende hi is ghehayt oft wolachtich. Dese steel draecht schoon rooskens / die sijn van coluer bruyn oft wit / ende na dat elck bloem vergaen is / soo comt daer een bolleken ghelijck een Snelbolleken / dat is bouen scherp ghelijck een cleyn Leekel / ende hierin leyt aschverwich saet. Sijn wortel is oock houtachtich ghelijck de wortel van ander Wolcruyden.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese Wolcruyden vindtmen hier ende ghinder. Deerste drij gheslechten wassen ghemeynlick op de heyde / neffens den wech / aende hanghen / ende bij de tuynen. Nochtans en is dat gheslecht met de witte bloemen niet soo ghemeyn / als de twee andere / ende men vindes oock niet oueral. Dat vierde wast geerne op de heyde / ende sonderlinghe op drooghe ende steenachtighe heyden. De geel Sluetelbloemen oft S. Peeters cruyt dat wast op drooge beemden / ende int Gras. De witte Sluetelbloemen wassen ghemeynlick op de berghen ende in bosschen. De Marien Rooskens die setmen inde hoven.

Den tijt.

G De Wolcruyden bloeyen principalick in Julio ende Augusto. Ende men behoort die te vergaderen teghen den Herst. Maer de Sluetelbloemen comen vroech wt / want daeraen mer kimen dat de Lenten voor de hant sijn. Ende in dyer tijt behoortmen se te vergaderen / want sij verdwinen ende vergaen haest.

Die natuer ende complexie.

De Wolcruyden sijn alle drooghe van natuere / maer nochtans niet seer werm.

Cracht ende operatie.

De wortel vande Wolcruyden in rooden wijn ghesoden ende ghesdroncken / dat stoppet den loop des buycks. In water ghesoden ende ghedroncken / soo is sij goet voor de ghene die ghebroken sijn / ende als yemanden in sijn lijf yet gheschoort oft ghequetst is. Item teghen den
stoppet den loop
des buycks
voor de ghebroken
synde.
 T lang-

S langduerenden hoeft. Den tandtzwēer versuētet daermede / als men dit sap werm inden mondt houdt. De Wolcruyden met de gheel bloemen inde looghe ghedaen / die maken schoon hayr. De bladeren in water ghesoden ende gheapliceert / die verteeren de coude swellinghen / ende ander sweeringhen. Si sijn oock goet gheleyt op dat ghene dat van eenen Scorpioen ghesteken is. Dese bladeren ghedrooghet / ghepuluerizeert / ende met hueninck ghemenghet / ende dat inde sweeringhen ende wonden ghedaen / die sullen daermede ghenesen. De bladeren van dat wildt Wolcruyt ghestooten / daermede gheneestmen de verbrandtheyt / als men dit daerop leyt. Om Vijghen allet iaer dore onghescheyndt te houden / soo salmen die op de bladeren van dat vrouwelick wit Wolcruyt legghen / want alsoo bliuense goet. De wortel vande Wolcruyden met Kuyte in water ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor den ghenen die van eenen Scorpioen ghesteken is. Dat Wolcruyt met de gheel bloemen / dat is goet ghesoden ende ghedroncken tot alderhande ghebreken vande borst / als hoeft / sluymen etc. Dat saet in wijn ghesoden / ghestooten ende gheapliceert / dat is goet gheleyt op yemandts leden / die wt een oft wt malcanderen sijn / want dit beneempt de pijn ende tgheswel. Als men de bladeren met dat saet in wijn siedet / ende dan stootet / soo treckt dat de doornen ende splinters wten lijue / ist datment daerop leyt. De Sluetelbloemen hebben deselue cracht ende operatie / want de bladeren ende bloemen drooghen neder / ende sij verteeren de swellinghen / ende daeromme sijne seer goet tot pijn ende weedommen inde knokelen ende ionckueren / oft Fleercijn. Ende daeromme heeten sommighe dit ghewas in Griec Arthritica / ende bij onsen tijden Herba paralysis / dat is te segghen Gichtcruyt. Dat sop daer de Sluetelbloemen in gesoden sijn / dat verdriift de blaw ende swerte plecken / als men se daermede wascht. Ditselue doet oock dat sap datmen wt de bloemen dowt. Daeromme plegghen de vrouwen haer aensicht met dit sap te bestrijcken ende te wasschen / om de plecken / masen ende rimpelen wt den aensichte te verdriuen.

Van Erdtbesiencruyt.

Cap. CCCXXIX.

Den naem.

A Erdtbesyencruyt heetmen Fragaria bij onsen tijden / ende sijn vruchten Fraga / dat is te segghen Erdtbesyen. Maer hoe de oude Griecsche meesters dit schoon lieflick cruyt hieten / dat en weet ick niet / het en sij messchien Rubus Ideus / ende sonderlinghe tghene dat gheen stekende punctkens oft doornen en heeft / also wi in onsen Latijnschen Herbario met meer woorden bewesen hebben.

Geslecht

B

Geslecht.

Eerdtbesycruyt is tweederhande. Deen heeft grooter bloemen ende vruchten dan dander / ende oock rooder besyen. Anders en hebben sij gheen onderscheedt. Ende daeromme hebben wij die beyde onder een si guere begrepen.

Haetsoen.

Fragaria. Eerdtbesycruyt.

Eerdtbesycruyt cruypt ende vliedt op deerde / ende het en heeft gheen stengel / maer het crijcht veel lange draeykens / cruypende wt de wortel gelijck als netgaren / en sij haken allesins op deerde aen met cleyn cnoppkens / daerwt comen ionghe stekelinghen. Het heeft ghehayrde stelen / ende op eenen steel en wassen niet meer dan drij bladeren / ende elck bladeken is rondt omme ghekerst ghelijck een sage. Dese bladeren sijn oock op deen syde ter eerden waert gants aschverwich / ende si hebben veel ribbekens. Als dese bladekens eerst wtcomen / so sijn se te samen ghenonden ghelijck Clauerbladeren / ende seer gefronsselt. De bloemen sijn ghelijck schoon witte ghesterrede Violletten / binnen gheel. Als de vijf witte bladekens ter syden afvallen / so coopt wt dat middelste geel dingesten / een row besie / die is eerst gruen / ende daerna als sij heel rijp is / dan soo wordtsen schoon root / binnen vol cleyn sadekens / hebbende eenen lieslicken rneck / en sueten smaect. De wortel is buyten bruyen / ende binnen wit / ghehayt ende veesachtich.

Plaetse haerder wossinge.

De Eerdtbesyen wassen op drooge grasachtige huenelen / aen haech bosshen / ende inde hoven / maer alderlieft int woudt / ende in berghen daer veel lombreis.

Den tijt.

Eerdtbesycruyt bloeyt inde Lenten / ende den gantsen somer door tot inden Herft. Naer geen tijt vanden iare en crijchtmen de besien bat dan int beginsel vanden somer.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortel van dit cruyt sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt. De besyen vercoelen ende drooghen / diewijl datse noch

*Nimm Ederbreckant ist gar gut damit zu baden fureu fureu.
Vom groß Landwurz getheilt, das warmes Ederbreckant drey oder vier Handvoll,
Vom fieda das in Wasser, das sie mit Handmanst, und signier sie darmit
mit der salbe.
Nimm die salbe die alle die in lott, nimm die darmit die in gall lott,
und in quentlin wasch, nimm darmit die salbe.*

E onrjyp sijn. Maer als sij rijp sijn/dan sijn sij werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghestooten ende gheappliqueert/dat heylt de wonden. Ghesoden ende ghedroncken/so stoppet den loop des buycks/ ende der vrouwen sieckte. Dat sap daeraf inden mondt ghehouden/dat conforteert ende sterckt dat tandvleesch/het gheneest de vuyl quade monden/ende het verdriift den quaden rueck oft stanc daerwt. Dat sap vande bladeren gheneest alderhande ghesweer/ ende sonderlinghe int aensicht/ ist dat ment daermede wascht. Ende daeromme sullen de lieden dit sap dick wils ghebruycken/ dyen haer aensicht root wtbreectt. De Eerdtbesyen verlaen den dorst/ ende sij dienen wel voor een heete Colerike maghe. Dat sap vande rijpe Eerdtbesyen is goet voor de ghene die dat graueel hebben/ghedroncken/ ende het suyvert ende purgeert de borst. De wortel ghesoden/ende daeraf des auonds ende des morghens gedroncken/ dat is goet teghen ouergroote hitte der leuer.

Van Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Den naem.

Valeriane heet oock Cattencruyt en Voghecruyt/ om dat de catten de wortel van dit cruyt geerne riecken/ en haer oogen daermede stercke. In Griec en Latijn heet het Phu en Nardus syluestris. Inde Apoteke heet Valeriana.

Geslacht.

Valeriaen is tweederhande. Deerste is groote Valeriana/ ende die wort van sommighen gheheeten Theriacaria/ dat is/ Theriakelcruyt. Dander heet ghemeyn Valeriane. Dat onderscheedt dat tusschen dese twee sorten is/ dat suldi hierna bescreuen vinden.

Haetsoen.

Groote Valeriane heeft eenen ronden/holen/effenen/teederen/bruyzen stenghel/ met ioncturen oft leden onderscheyden. De bladeren sijn eerst redelick breedt/ghelijck wechbree bladeren/ende daerna worden si gheclouen ghelijck blade. In van witten hof Mostaert/ van coluere schoon gruen. Op den steel wassen schoon sneewitte bloemen/ hoewel datse schijnen lijfverwichte sijn eer sij haer ontpluycken. Als tsaet rijp wordet/ dan vliegghet wech ghelijck dat saet van Lattouwe. Die wortel is vinghers dicke/ met veel cleyn veeselingen oft wortelkens daer nefsens aen hanghende/ door malcanderen ende ouer malcanderen ghelijck de wortel van dat Heylich Kerstcruyt/ maer veel geelder/ hebbende eenen seer lieffelijcken rueck. Ende in sommighe plaetsen vercoopen de vrouwen dese wortel voor Calmus. De ghemeyn Valeriane is der voorghenoemden ghelijck van stenghel/ wtghenomen dat hij

Van Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Phu uerum. Groote Valeriane.

Phu uulgare. Ghemeyn Valeriane.

Cint opperste canten oft holkelen ende strepen heeft. Sijn eerste bladeren
sijn heel smal/altoos twee/deen teghen dander/ghelijck twee vliegelen/
daerna worden sij wat ronder ende breeder/ringsomme gheclouen/en-
de donckergruen van coluere. Int sop vanden steel wassen lijfverwige
bloemē. De wortel van dit cruyt is cleynder dan de wortel vande voor-
seyde Valeriane/en sij is vol veesen. Alle iaer stootet sij nieuw cleyne wit-
te worteltkens besjden wt/daermee reynighet sij haer wederomme.

Plaetse haerder wassinge.

De groote Valeriane moet inde houen ghesedt worden / want sij en
is in alle landen niet ghemeyn. Dande wass in vochte plaetsen / in
beemden/ende in watergrachten.

D Den tijt.

Valeriane bloeyt den gantsen Somer lanck.

Natuer ende complexie.

Valeriane is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Valeriaen wortel ghesoden ende gedroncken/dat lost de vrine. Des-
ghelijcke kracht heeft oock dat puluer/in wijn ghedroncken. Sij doet de
pijne ende weedom cesserē/die een mensch in sijn sijde heeft. Sij leuert
den vrouwen haer maentstonde. Men doetse oock inde medicijnen / die
T iij men

Sijde pijn

*maect chier
gesicht.*
Men teghent venijn inneempt/daerom ist seer goet datmen in tijden van Pestilentie daerafdrincke. Item Valeriaen wortel in wijn oft water gesoden/ende dat inde ooghen gedrupt/dat maect een claer ghesichte. Sij is oock wt nemende goet om wonden ende vlcere te heylen en genesen.

Van Linsen.

Cap. CCCXXXI.

Den naem.

A

L

Insen heetmen in Griec Phacos oft Phace / in Latijn Lens / ende Lenticula. Ende aldus heetment noch inder Apoteke.

Haetsoen.

De Linsen wassen op ghelijck de Wicken/met cleyn stelen/een elle lanck/ op alle syden becleet met cleyn bladerkens ghelijck veederkens. Elck blat heeft sinen draet oft clauwierken / daert mede haectt ghelijck de Erwtten. De bloemkens worden bruyn met wit gemengt/ en sij cruypen onder wt den steel tusschen de bladeren tot bouen toe / also dat de opperste bloemkens noch nauwelick haer hawkens en hebben/ als de onderster rijp worden. Men vint selden meer dan vier Linsen inde hawkens/die daer wassen na dat de bloemkens afgesnallen sijn/ ende sommis ghe vande Linsen sijn leuerverwich/ som gheelwit/ ende som grawswert. Sij hebbē een teedere wortel met veel veesen.

Lens.

Linsen.

Plaetse daerse wassen.

B De Linsen moeten in ackers opgebracht worden gelijk als ander pottagie vruchten / en sij willen een middelbaer eerde hebben.

Den tijt.

De Linsen bloeyen in Julio / daerna worden haer hawkens rijp / ende dan moetmen se vergaderen.

Natuur ende complexie.

De Linsen sijn middelbaer warm ende coudt / ende sij drooghen inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Die veel Linsen etet/die crijcht daer af doncker droene oogen / want sij en sijn niet goet om verdouwen/ende sij sijn quaet voor de maghe / want sij

blasen

E blasen de mage ende de dermen seer op. Alsmen de Linsen met haer sluy-
men etet/dan stoppen sij den buyck/ want haer sluymen oft schellen trece-
ken seer te samen. Linsen in water gesoden/ende dat sop daer afgedronc-
ken/dat laxeert. Maer alsmen deerste sop wtgietet/ende als si wederom
in een ander water ghesoden worden/so stoppen si. Daerom sijnse goet
aldus bereyt voor de ghene die den loop des buyck/ ende dat roode meliz-
zoen hebben. *roode melis-
soen.* Sij sijn oock goet voor de vrouwen/ die te seer oueruloe-
dich haer fluxie hebben. Als de sluymen oft schellen vande Linsen ghe-
daen sijn/so en stoppen sij niet so seere/maer sij voeden badt/niet teghen-
staende datse grof/quaet melancolienus bloet maken. Daerom soo wor-
den de menschen lichtelick lazarus oft malaetsch/ ende crijgen den can-
ker/ alsmense dickwils ende veel eter. Sij maken oock swaer droomen/
ende sij sijn den hoofde ende den nerven oft zenuwen schadelick. Maer
tis goet datmen de schellen af doe vande Linsen/ daertoe nemende En-
dinie/ Porceleyne/ Mispelen/ drooghe Roosen/ Queappelen/ ende dyer-
ghelijcke cruyden/so stoppen sij des te meer. De pijn van dat Podagra
podagra. **D** versuemen met Linsen/ met Gersten mout ghesoden/ ende daer op ghe-
leyt. Linsen met hueninck gecooct/ die dienen wel tot loopende ende in-
tende vlceraen. Sij verteeren herde swellingen ende croppen/ in azijn
ghesoden/ ende daer op gheleyt. De Linsen in zeewater oft sout water
ghesoden/soo scheydet dat gheclontert melck inde vrouwen borsten/ en-
de sij verteeren dat ouertollich melck dat daerinne is/ alsmen op de bor-
sten leyt. De Linsen sijn goet tot alderhande ghesweer/ ende tot schorste-
heyt ende ruydicheyt van lijue. Si sijn goet in Meede ghesoden/ende ge-
leyt op de leden die opclieuen. De Linsen wel ghesoden/ende daerna ghe-
stooten ende gheapliceert/ dat stoppet bloedt dat wt de wonden oft el-
ders wt loopt. Si sijn goet ghegheten voor de ghene die oueruloedelick
vochtich sijn/ maer den ghenen die seer drooghe sijn van natuere/ dyen
sijnse wter maten schadelick/ want sij drooghen seer. Daeromme aen-
ghesien datse dat mannelick saet verteeren ende verdrooghen/ soo bene-
men sij den mensch den lust om bij te slapen. Ende hieromme dienen sij
badt den genen die in suuerheyt leuen willen/ dan die inden houwelijc-
ken staet sijn.

Van de Linde.

Cap. CCCXXXII.

Den naem.

A

De Linde heet in Griec Philyra/ ende in Latijn Tilia/
ende also heet sij noch inde Apoteke.

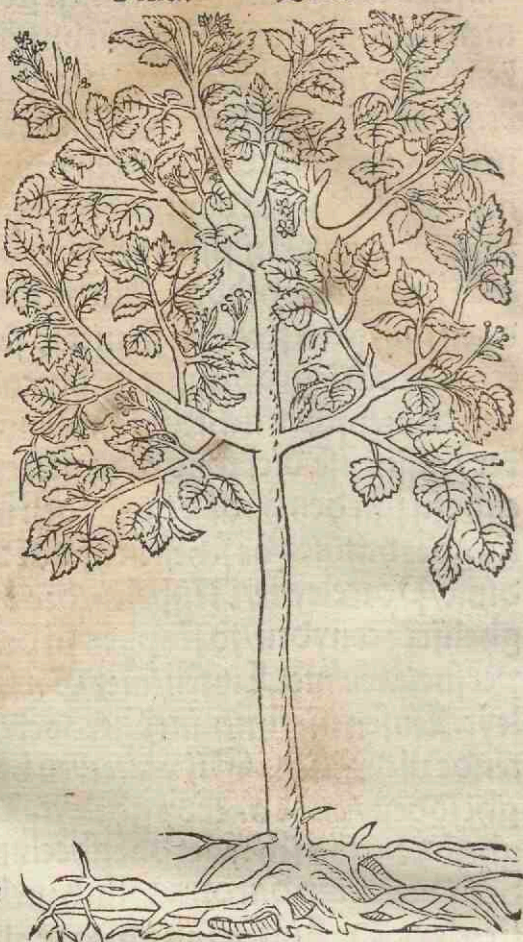
Geslacht.

De oude meesters scrijuen van tweederhande Linde
boom/te weten manneken en wijfken. Dmaneken heeft
herdt/ vael/ knoopachtich houdt/ ende een dicke schorste/ die en laet
T iij haer

V haer niet booghen als sij af gheschelt is/en sij rieckt bat dan de schorffe van dwijfken. Daerop en wassen oock gheen bloemen noch vruchten. Dat wijfken heeft eenē dicken stam/ende wit hout/ende dese schorffe laet haer buygen/want daer worden wiegen afghemaect. Het brengt bloeyfelen-
de vruchten. Dwijfken is ons alleen bekent/ende daerom hebben wi oock alleen sijn figurē hier geset/ende van sijn faetsoen bescreuen.

Faetsoen.

C De Linde dat wijfken heeft eenen dicken stam/die breydt hem verre wt met sijn tacken. Sijn bladerē sijn den Veyle niet onghelijck/maer dese sijn weecker/ende bouē scherper toegaende/ende rondtsomme ghekerft gelijck een sage. Diewyl dat de bloemē noch in haer huyskens oft borsekens stekē/dan sijnse gruen/maer alse wtcomē/dan sijn sij bleeckgheel. Ende hierwt compt de vrucht/die is rondt ghelijck de besyen van Veyl. Ende gheen beeste en proeft oft en etet van dese vruchten/maer de bladeren en latent sij niet te eten.

Plaetse haerder wassingē.

D De Linden wassen geerne int gheberchte. Maer nu setmense oueral daermen wil/ende sonderlinghe dwijfken.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio.

Natuere ende complexie.

De Lindenboom is w/r/h/hi adstringeert een luttel/ende hi suyuert.

Die Macht ende operatie.

De bladeren vande vrouwelijcke Linde/die heylen de wonden/alsmen dit met azijn stootet ende daerop leyt. Dat sap wt de bladeren ende bloemen/dat verdrijft de fronsfelen ende rimpelen/en vleckē wten aensichte/alsmen dat aensicht daermede wascht. Dat sap vande binnenste schorffe/doet dat gheswel vergaen/alsmen dat hiermede bestrijct. Men heylt de wonden met dese schorffe/alsmen se inden mont knowt en daerop leyt. Dit voorseyde sap is goet teghen dat wtvallen des hayrs/ende dat hayr wort daeraf wassende/alsmen daerop strijckt. De vuyl monden genesen/alsmen de bladeren van Linde inden mont knowt. De bla-
deren

E deren in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken/die lossen de vrine/ ende sij brenghen den vrouwen haer maent. Si sijn oock goet ghesceert voor de ghene die de vallende siecke hebben/ ende sij drijuen ende lossen graueel. De wortel heeft desghelijcke cracht. De bladeren ghesnutst oft ghestooten/ ende op gheswollen voeten gheleyt/ daermede vergaet dat gheswel. Van dbloeyfel van Linde maectmen een conserve oft suycker/ dat is goet teghen de stuypen ende isfreyssem.

Van Gouwe.

gout Wortel

Cap. CCCXXXIII.

Den naem.

A **D**e Gouwe oft Vergouwe/heetmen oock groot Swa-
lwenecruyt/ende in Griec heetmen se Chelidonium me-
ga/ende in Latijn Chelidonium maius/inder Apoteken
Chelidonia. Den oorspronck vā desen naem staet in on-
sen Latijnschen Herbario bescreuen.

Maetsoen.

Gouwe heeft eenen teederen/ronden/ gehayden steel/ met veel tac-
kens ter syden ghelijck een boomken. Elk taccken aenden rechten steel
heeft veel ledekens ende knoopkens. Sijn bladeren sijn den bladeren van
Boterbloemen wat ghelijck/ maer sij
sijn teerder ende doorsneden/ ende op
deen sijde switzergruē oft grawgruē/
ende op dander sijde blawgruen. Bo-
uen op den steel/ ende op de tacckens
wassen schoon saffraengeel bloemen/
ghelijck geel Violetten/ende dat wor-
B den ten lesten lange hawkens oft ho-
renkens/ daerin leyt gheel bleeck cleyn
sadeken gelijck Suelsaet. Alsmen dat
cruyt/ steel en bloemen in stucken wrij-
uet/so compt daer geel sap wt/ende al-
dermeest de wortel/ want die is soo
gheel als goudt/ met veel veesen daer
neffens aenhanghende. Dit sap is
gheel ghelijck Saffraen/ ende scherp
ende bitter/ ende het heeft eenen ster-
cken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

Gouwe wast oueral in plaetsen
daer veel lombre is/ ende sonderlinge
bij mueren ende oude structuren/ en-
de oock bij tuynen ende haghén.

Chelidonium maius. Gouwe.

Den

C

Den tijt.

Gouwe crijcht terstont bloemē/ bijcans ontrent dyen tijt als de swa-
lwen ouercomen/ende sijn bloeyfel duert den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Gouwe is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Tsap van dit cruyt met huemincē ghemencht / ende in een eeren pottes-
ken ghesoden / dat maect claer ghesichte / ist datment inde oogen druypt.
Men salt sap van dit cruyt inden May / ende int beginsel vanden somer
vergaderen. Tsap van Gouwe heylt de fistelen / den cancker / ende den
wolf / daermede ghewasschen. Dat ghedroocht puluer heeft oock sulcke
cracht / als ment inde wonden ende ghebreken doet. De wortel met Anijs
in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat opent de verstoptheyt
vande leuer / en het verdrijft de geelsiecke. Alsmense inden mont knowt /
so vergaet den tandtsweer daermede. *Den saft gesotten mit honig ist gūt
geuist den Aughen / want mincht dat sell darboen / maect een clancr ghesicht.*

Laer sichte
maeken
oogen gedruy-
ppest.

Leuer
geelsiecke
tandtsweer.

Van Speencruyt. Cap. CCCXXXIIII.

Den naem. Schwalben kraut oder seigwarzen kraut.

A

Speencruyt heetmē oock Chelidoniū minus. Speencruyt. Klein.
cleyne Schelwortel / oft
cleyne Gouwe / in griec
heetet Chelidonium mi-
cron / in Latijn Chelido-
niū minus / en inder Apoteke Scrofu-
laria minor. Tsaetsoen.

Dit cruyt en heeft gheenē stengel /
maer het cruyt lanc der eerdē. Sijn
bladerkens sijn ronder / cleynder / teer-
der / wecker / ende vetter dan de blade-
ren van Veyl. Dese bladerkens was-
sen op cleyne / dunne / bruyachtige ste-
len / metgaders de bloemen / dewelcke
dodergeel sijn / ende seer sietken / ende
sij staen gelijk schoon sterrekens. Sijn
wortelen sijn knoopachtich / ende som-
mighe van dyen sijn lancachtich ghe-
lijck Gersten corenen / gemeynlick dri-
j oft vier bij een / met veesen daert hem
mede vast maect in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

Speencruyt wast bi vochtighe grachten / in sommighe beemden en-
de hoven die nat sijn.

Den tijt.

3

Den tijt.

Dit cruyt comt wt int eynde van Februario. Het bloeyt inde Meer-
te/ende principalick ontrent dier tijt als de swaluwen ouer comen. Als
den Mey ghepasseert is/dan verwelct ende verdwijnet wederom.

Natuer ende complexie.

Dit cruydefen dat hier te lande wast/is wat scherp en heet / maer niet
so seer als Galenus scrijft/want alsment proeft/soo en ist soo scherp niet
op de tonghe / als die oude meesters scrjuen. Ende dit is messchien des
eerdtrijcks schult / want dit lant is wat couder dan veel ander landen.
Ende dese Speencruydefens sijn scherper/die op drooge plaetsen was-
sen/dan diemen op vochtighe plaetsen vindt/alsoo wij in onsen Latijn-
schen Herbario dat breeder verclaert hebben.

C

Die cracht ende operatie.

Tsap vande wortel met hueninck gemengt/ ende inden nuese gedaen/
dat purgeret thoost. Desghelijcks doet oock dat cruyt met der wortel in
wijn ghesoden/ ende hueninck daer onder gedaen ende ghegorgelt. Dat
cruyt ende wortel gruen gestooten/dat heylt ende geneest/ ende verdrijft
de spene/ ende de croppen oft clieren / alsment daerop leyt. Desghelijcke
cracht heeft oock dat poeder/ alsment daerop stroyt *man kint dit kint
figwartsen kint, om dat het goet is om de figwartsen te verdrjuen mit
desem kleynen sp. Inerijft.*

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

Den naem.

A Chamedren/dit is een sorte van cruyden diemen in Griec
heet Chamedrys/en in Latijn Trirago. Den Griescen
naem is inder Apoteken best bekend. Anders heetet oock
Quercula minor/ende Serratula.

Gheslacht.

Men vindt principalick vier gheslechten oft sorten van Chamedren.
Deerste en heeten wij anders niet dan Chamedren / want het is dat op-
recht Chamedrys/na dat de oude meesters daer af scrjuen. Dat tweede
gheslechte heeten wi cleyn Chamedren. Som-
wighen nemen oock deerste
voor dmannekē/en dit voor dwijfken. Dat **d** de heet **W**erdwier oock.
Tvierde/blaw Chamedrē. Alle dese vier sort-
en van cruyden sijn sonder
twijfel geslechten van Chamedrys. Men deerste en is geen twijfel/want
alle Apotekers houdent daer voor. Dat tweede riet seer wel/en tis oock
een sorte van Chamedrys/ want Plinius scrjft lib. ix. cap. x. dattet eenē
goeden rueck heeft. Wi hebben de twee leste sorten oock hier onder begre-
pen/want sij en dienen nergens beter dan onder dit Capittel.

Gaetsoen.

Dat eerste gheslecht is ontrent anderhalf spanne lanck/hebbende veel
dunne geerdekens/die sijn met cleyn bladerkens verchiert / staende altijt
gepaert/ende volkerfken/den Eycken looue seer ghelijck/en bitter van
smake.

Chamædrys uera mas.
Chamedren.

Chamædrys uera fcemina.
Cleyne Chamedren.

Chamædrys uulgaris mas.
Perdwierock.

Chamædrys uulgaris fcemina.
Blaw Chamedren.

Esmake. Het crijcht bruynachtige bloemkens/die climmē hooge op in ma-
niere vā een are. Ende als dese afvallen/so leueret in sijn huyskens cleyn
ront swert sadeken. Sijn wortel is dunne ende cleyn/en wit/cruypende
hier ende ginder in deerde. Dat tweede heeft eenen wtneemenden goeden
rueck/en tghelijct den eersten seer wel met bloemkens wassende wt huys-
kens. Sijn bladerē sijn oock den Lycken loone gelijc/maer si sijn cruyf-
wijs geclouen en gespleten/ende si sien gelijck bladeren van Alsene/maer
dese sijn cleynder en schoonder. Sijn wortel is wat dicke/cruypende
hier en ginder met haer veesen. Dat derde geslecht is een seer lieflick ghe-
was/hebbende twee oft drij stelen/die sijn ront ende gehayt/en ontrent
een spanne lanc. De bladerkens die op sijn stelen wassen sijn wat langer
ende scherper dan de twee eerste/ende si sijn oock ringsom gekerft gelijck
een zage. Het crijcht seer schoone blauwe lieflijcke geaerde bloemkens/en
die en wassen niet int opperste vande stelen/maer ter sijde gelijc als deer-
ste. Sijn wortelkens sijn veesachtich ende dunne. Dat vierde gheslecht
ende dat aldergemeynste/is den derden seer gelijck met wortel/stele/bla-
derkens ende bloemkens/nochtans sijn sijn bladerkens wat grooter ende
Dbreeder/ende sijn bloemkens en sijn niet seer blaw noch geaert gelijck alst
derde geslecht. Het brengt sijn sadeken in twee teskens gelijck Lerēprijs.

Plaetse haerder wassinghe.

Deerste ende alderbeste gheslecht van Chamedrien wast op de bergen
onder heggen ende hagen/ende somtijts op steenachtighe plaetsen. Dat
tweede wast geerne op steenachtighe plaetsen. Dat derde ende vierde in
beemden ende gras houen oueral.

Den tijt.

Dat eerste ende tweede gheslecht bloeyen meest in Junio ende Julio.
De twee ander sorten int beginsel vanden Mey.

Natuere ende complexie.

De twee eerste sijn warm ende drooge inden derden graedt. De twee
leste sijn oock van sulcker natuere/maer niet so hooge inden graedt van
warmte ende droochte als de twee eerste.

ECracht ende operatie.

Te cruyt ende de bloemen van Chamedrien in water gesoden ende ghe-
droncken/die sijn wtneemende goet voor gene die hoesten en een herde *hoesten.*
milte hebben/ende die haer water niet wel maken en connen/en die dwa-
ter beginnen te laden. Si brengen den vrouwe haer maentstonde/si ver-
driven de verstoptheyt van binnen/ende si scheyden de groue taey humo-
ren ende vochticheyt. Met azijn gemengt ende gedroncken/so maken sij *verstoptheyt of*
de milte cleynder. In wijn ingenomen oft van buyten geapliceert/also *van binnen*
sijn se goet tegen alderhande venijn. Gedroocht ende ghepuluerizeert en
met hueninck gemengt/also suyneren sij de oude vlceratien. Sij genesen
de geschoortheyt oft gebrokenheyt/ende wonden ende voortserende vlee-
ren/als men se met olie mengt ende daerop gestreken. Dat sap vande bla-
deren

Donckerheit der
ooghen.

deren met olie gemengt/dit verdrift de donckerheyt vande ooghen/ als-
ment daerop strijct. In summa de Chamedren sijn seer heylsame en goe-
de wontcruyden/ ende sij dienen oock wel om alle groue vochticheyt en
humore te scheyden/ daerom machmen se wel in grooter weerde houdē.

Van Cypres.

Cap. CCCXXXVI.

Den naem.

A

Cypres heetmē in Griecr Chamecyparissus/ in Latijn Pu-
mila Cupressus/dats te seggen/nederē oft cleyne Cypres/
tot onder scheedt vanden grooten boom die oock so heet.

Haetsoen.

Cypres is houtachtich gelijck de Lauender/ en tgants
cruyt is aschverwich gruen/met seer cleyne ronde gesnede bladerkens/bij
cans gelijc Heyde als si eerst begint te wassen/oft gelijck de vrouwelijcke
Auerone. Int sop vande tackens wassen schoo geel bloemkens/ van
haetsoen gelijc Madelienē/ maer elck bloem staet op eenē besonderē steel/
staende daerop gelijc een keesken. Sijn wortel is houtachtich en vol vee-
sen. Dit geheel gewas heeft eenē seer goedē ruc gelijc den Cypresboom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Chamecyparissus. Cypres.

Men sedt den Cypres inde bouen en
in teylen. Den tyt.

Den Cypres bloeyt in Julio/ en sel-
den wort hi met de bloemē genonden.

Natuere ende complexie.

Cypres droocht sonder groote hitte/
also dat sine sinaeck claerlick wtwijst.

B Cracht ende werckinge.

De Cypres bladeren gestooten ende
geapliceert/die heylen de wonden/en
si stelpent bloet. In dyer manieren ge-
nesen si oock de geschoortheyt oft ghe-
brokenheyt. Si sijn oock goet/en son-
derlinge met Gersten mont wildt
vier/en desghelijcke heete swa-
ringen/
als die wat veroudet sijn. De bladerē
gesoden ende gedroncken/die stoppen
den loop des buycks ende troode meli-
zoen/ ende si verteerē en drooghen de
ouertollige vochticheyt ende humore/
die een mensch in sijn lijf heeft. De wot-
tel metgaders de bladeren ghesoden ende gedroncken/die sijn goet voor
de blase/ ende tot de droppelpisse. Dat cruyt ghedroocht en tpuluer daer
afin wijn ghedroncken/dat is goet teghen alderhande venijn.

Van Ons

Die fuge sluyt
sijn zuurwaft gaen an
sijnstom woud en
sijnstom
orten.

geschoortheyt
oft ghebrocken
heit.

loopdes buycks
en troode meli-
soen.

droppelpisse.

Zan Onderhaue. Cap. CCCXXXVII.

271

Den naem.

2

Onderhaue wort in Griecr geheeten Chamecyssos/in La-
tijn Hedera terrestris/ende Corona terre. En daerome
heet dit in sommighe landen Eerdranskens/en Eerdt-
veyl/ want het spreyt hem wt met sijn tackens ende rifs-
kens/ende het croneert ende bedectet deerde.

Haetsoen.

Chamæcyssos.

*kruijt door den tuyn
grijsche.*
Onderhaue.

Onderhaue heeft veel teeder steel-
kens/die sijn viercant ende ontrent een
spanne lanck/ende op alle sijden besedt
met ronde bladerkens gelijck Veyl/en
dese bladerkens sijn rowachtich/ ront
omme met kerfkens/cleynder ende teer-
der dan de Veylbladeren/bitterachtich
van smake/en sterck van ruecke. Tus-
schen dye bladeren wassen purpuren
bloemkens gelijck Violetten/en die val-
len af sonder vrucht ende sonder saet.
Het heeft een cleyn wortel/ende die en
wort inde Apoteke niet gheuseert. Dit
cruijt hangt aen deerde/en soo cruypt
hier en ghinder.

Plaetse synder wassinghe.

Onderhaue wast gemeynlick inde
housen bi de tuynen ende mueren. Sij
ouertrect oock somtijts wel eenē gant-
sen acker/also ick wel ghesien hebbe.

Den tijt.

Onderhaue compt vroech wt inde
Meerte/ende inden April begint si te bloeyen/en so voorts den gheheelen
somer.

Naturer ende complexie.

C Dit cruijt is werm ende drooge/also t... aen sinen smaeck/want hi
is bitter.

Cracht ende werckinge.

Tcruijt van Onderhaue in water ghesoden/ende veertich oft vijftich
dagen veruolgens daeras gedroocken/dat is goet voor de gene die tsciatis
ca oft weedom inde huepe hebben. Oock verdriuet de geelsiecte/als ment
ses oft seuen dagen achtermalcanderen drinct. De bloemen alleen/openē
de verstoptheyt vande leuer. Dit voorseyde cruijt in wijn gesoden ende
gedroncken/dat lost de vrine/ende leuert den vrouwen haer maentston-
de. Onderhaue is oock goet tegen alderhande venijn/ende het drijft dat
wt metten sweete. En daer door comet dat de hoessmeden dit cruijt seer
gebruycken tot de peerden die de vijnel hebben/dat is een maniere vande

Vij pesten.

Deß kraut mungten in ginday vordawung lasten Nord

Antigo Savay goroisay belungel den stuygang.

Dab... in der flussende drigen gelgan. driickert sic: Man mag aing.

Dab... mit der Blatten mit der kraut... den duren den legen.

Deß kraut in waßer gesotten. den getruncken. Pappstul der Roth Ruzer.

40 of 50 adag

pijn inder hooft

geel/siecte

maent/stonde

door peerden

bruygt stielgen

peste. Oock geneestmen daarmede quade vuyl monden / en schorsfheyt
ende meer ander corrosien / die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Boterbloemen.

Cap. CCCXXXVIII.

Den naem.

A

De Boterbloeme heet in Griec ende Latijn Chrysanthemum / dat is te seggen / Gontbloeme / want sijn bloemen sijn geel ghelijck gont / ende sijn glicken oft blincken / ende ist datmense met vingeren in stucken wrijft / so gaet daer vetticheyt wt.

GoldtWisenblum.

Haetsoen.

Chrysanthemum. Boterbloemen.

Dit is een teeder cruyt / nochtans ist struyckwijs. Het heeft caele effene stelen / ende sijn bladeren sijn menichuuldelick doorsneden / gelijck de bladeren van Hanenvoet. De bloemen wassen opt sop vande stelen / ende si sijn gontgeel ende glickende / ende rondt gelijck een ooge. De wortel is van veel cleyn geel wortelkens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in vochtige beemden / ende op ander waterachtige plaetsen. Wat waer dit cruyt wast daer vindtmen sonder twijfel water / ist sake dat ghij dat anders wel soeckt met in deerde te grauen.

C

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in den Mey / ende daeraf blincken de beemden / ende ander vochtighe plaetsen daer men heerne wast / also wi gheseyt hebben.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge in alle manieren ghelijck de Coedille.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gheneest de gheelsieckte / alsment siedet ende daeraf een badt gemaect / ende een goede wijle daerin geseten / ende daerna gedroncken. Het is oock goet teghen den steen inde blase. De bloemen met was ghemengt / ende daeraf een plaester ghemaect / dit verteert ende scheydt alderley gheswel / alsment daerop leyt.

Van Euer

Den naem.

21 **D**er wortel oft Beerwortel / dat heetet oock na Dlatijn Beercaerden / Carduus suarius. De Griecsche ende Romeynsche meesters hieten dit in voorleden tijden Chameleon / en Carduus varius. Men heetet inde Apoteke Cardopatum na dit woordeken Pancratium / want alsoo noempt Apuleius dit cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste leyt op der eerden / want het en heeft als gheenen stenghel. Want den steel daer die stekende bloeme op staet / ende niet bouen eenen vinger lanck en is / dat en can geenen stengel heeten in sulck groot gewas. En dit heet Chameleon albus / dat is te segghen witte Euerwortel. Dat tweede geslechte crijcht eenen steel / die wast eenen cubitus lanck. Het heetet Chameleon niger / dat is te seggen / swerte Euerwortel. Want dit heeft een swarter wortel dan deerste. Anders sijn sij malcanderen seer ghelijck. *Großschwartz Eberwurtz*

Haetsoen.

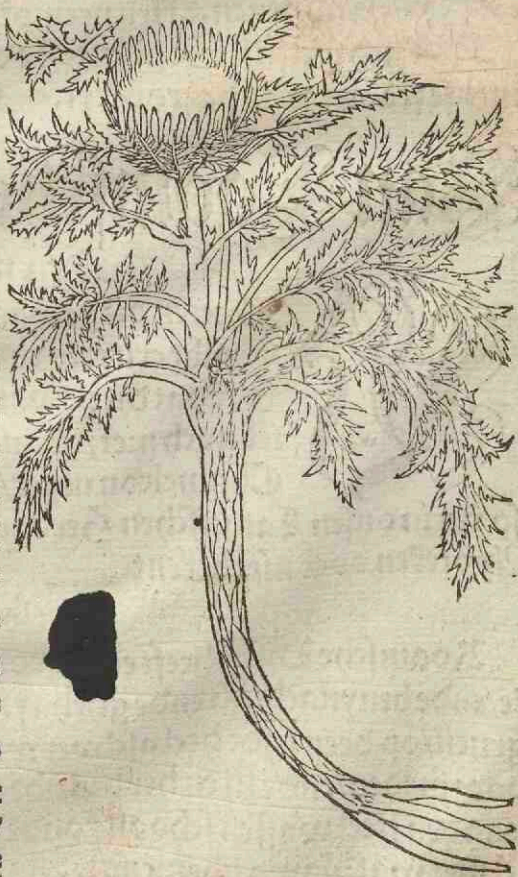
Carduus suarius. Euerwortel.

Witte Euerwortel heeft bladeren / die sijn den bladeren van Artichaut geelijck / maer si sijn scherper en meer stekende / liggende op der eerden. Sij en heeft geenen stengel / dan alleen tgene daer de stekende bloembollen opstaen / en dat en is niet eenen vingher lanck. Dese bollen draghen purpuren oft ro sijnroot bloeyfel / ende dit wort daer na graw hayr / daerinne leyt dat saet verborghen / endetgelijck den sade van wilden hof Soffraen. Het heeft een lange dicke wortel / binnen wit / sterck van rucke en suet. De swerte Euerwortel heeft bladeren ghelijck de witte / maer sij sijn wat rooder. Den stengel is vingers dicke / rootachtich / ende anderhalf spanne lanck / daerop wassen oock stekende bleekverwige bloemen. Dye wortel is oock lanck / swert ende dicke / int herte gemeynlick opgeclouen / en in stucken gecnaecht / binnen is sij gheel / ende wat scherp op de tonghe.

Plaetse haerder wassinghe.

De witte Euerwortel wast geern op row bergen in vaste witte eerde.

V ij De

D De swerte Euerwortel wast in bosschen en op rouwe hoogenbergen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese cruyden sijn drooge inden derden graet/
en de witte is werm inden tweeden graet/ende de swerte inden derden.

Cracht ende operatie.

De wortel van witte Euerwortel gepuluerizeert en een drachma van
dyer met wijn inghenomen/dat verdrijft ende iaecht de breede wormen
wten lue/het is goet voor de gene die dwater laden/en het lost de vrije
met crachte. Aldus is sij oock goet tegen alderley venijn/ende principas
lick tegent venijn ende viericheyt der pestilentie. Dese wortel in azijn ges
soden/die verdrijft de ruydicheyt/schorstheyt en quade crauwagie/als
een mensch hem daermede wascht. Si verdrijft den tanzweer/als men
se inden mondt houdt. De wortel vande swerte Euerwortel heeft wat
dootlics in haer/also Galenus scrijft/ende daerom en behoort niet dat
men die int lijf inneme. Naer van buyte salmen se besigē tot ruydicheyt/
cleyne poctens/crauwagie/ende tot alderhande desgelijcke gebreken die
suuerens behoeuen. Men neemt se ooc tot de medicamenten/daermen
mede plach te etsen. Si gheneest oock de voortetende quade vlcere/als
men se stootet ende daerop leyt. in Esig gesotten, die daermit gewaschen,
reiniget alle wonsanberkei

Van Roomsche Distel. Cap. CCCXL

Den naem.

Al Iheeten dit gewas Roomsche Distelen/om dattet een
vrembt cruyt is ende hier te lande niet van selfs en wast.
Hoe dat dit gewas in voorleden tijden hiet/dat en weet
ick noch niet/want dat is waerachtich/dattet niet en is
Chameleon niger/also sommige meesters meynen/ende
so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Het en is inder
Apoteken oock niet bekent.

etsoen.

Roomsche Distel heeft een ronden langen steel/die is vingers die
ke/ende bruynachtich ende ghehayt. De bladeren sijn groot ende bleek
gruen/op deen sijde heel aschverwich ende wolachtich/op beyde sijden
doorsneden/ende sij en hebben gheen scherpe stekende doornen. Opt sop
vanden steel wassen schoon ronde rouwe bollen/die draghen wit bloey
sel met wat blaws ghemengt. Als dese rijp worden/soo leyt daer gro
saet in verborghen/dat ghelijct der hauere/wtgenomē dattet bouen seer
hayrachtich is. Het heeft een swerte houtachtighe wortel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Distel/alsoo wij hier voor gheseyt hebben/en wast hier in dese
landen

landen niet van haer seluē/men moet se inde hoven planten. Ende als sij eens gheplant is/dan besaeyt sij haer seluen voorts alle iaer/ende sij compt wel op.

Den tijt.

Dese Roomsche Distel bloeyt in Julio/ende in Augusto daerna/dan leuert sij row ghehayt saet.

Cracht ende werckinge.

Soewel dat wij noch gheen experientie en hebben van dit schoon ghewas/des niette min wij hebben doe contraseyten om dattet so schoon is. De Italianen sieden haer hoenderen en ander vleesch met dese Distelbol-len/ghelijck Artichaut/ende daerom denck ick dat dit cruyt oock bijna sulken cracht ende operatie heeft. Ende die dat begeert te wetē/die soecke elck in sijn Capittel.

hoenderen
en vleesch

Van Hoe langher hoe lieuer.

Cap. CCCXLI.

Den naem.

21

Hoe langher hoe lieuer dat heet in Griecx Chamepitys/in Latijn Alinga oft Albiga/ende Ibiga/ende daer door co-met dattet inder Apoteken Iua gheheeten wort. Den oorsprong van dese name staet inden Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Daer sijn drij geslechter oft soorten van Chamepitys/maer ick en ken nedyer niet meer dan twee. Deerste/daer ick hier Hoe langer hoe lieuer dwijfken. Ende dmanneken/dat is dat derde geslacht/daer Dioscorides afschrijft. Van haer onderscheedt suldi hierna hooren.

Gaetsoen.

Hoe langer hoe lieuer dwijfken is een neder cruydeken/cruypende lancx deerde/ende het crompt hem eens deels. Sijn bladen sijn gelijcken den bladen van manlick cleyn Donderbaert oft Bladeloos/maer sij sijn gehayt/ende daer is taey vochticheyt binnen in. De bloemkens sijn geel oft wit. De wortel is slecht ende houtachtich ghelijck de wortel van Endiwie. Dmanneken is ooc een cleyn sijn cruydeken/met bruynachtige

D iij gehayde

B gehayrde tacckens / die sijn eerst ter wortelwaert met breede en gekerfde bladeren becleet / daerna met cleyndere die sijn gehayt / en elck bladt is in drij deelen oft scherpe punten ghedeylt. Het heeft schoon geel bloemkens / en als dese afvallen / so brengen de huyskens cleyne ront sadeken. De wortel is houdtachtich ende geel. Dit gants cruyt rieckt ghelijck hers.

Plaetse haerder wassinghe.

Ick en heb dat eerste gheslecht in ons landt noch niet sien wassen. Dat derde heb ick gesien / en dat wast geern in berchachtige ende steenachtige plaetsen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm inden tweeden graet ende drooghe inden derden.

C

Cracht ende operatie.

De bladeren van Hoe langer hoe lieuer seuen dagen achter malcanderen in wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecte. Si genesen dat sciatica oft weedom inde huepe / veertich dagen lanc in meede gedroncken. Si sijn oock sonderlinge goet tegen de Leuersiecte / droppelpisse / ende ander gebreken der nieren. Si lossen de vrine / ende sij brenghen den vrouwent haer maentstondt / in deser manieren geyseert. Dit cruyt gruen ghestoo

Chamaepitys prima.

Hoe langer hoe lieuer dwijfken.

Chamaepitys tertia.

Hoe langher hoe lieuer dmanneken.

D ten/ dat heylt de groote wonden / ende vuyl vlceren. Met hueninck ghesmengt en gheapliceert / so heylet de voortsetende vlceranen. Het is goet tegen de hertheyt van vrouwen borsten / groen gestooten ende daerouer geslagen. Gepuluerizeert ende met vighen ghemengt / ende so inghenomen / dat laxeert. Het suyuert de moeder / met hueninck ghemengt sijnde / ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen. Oock ist goet voor de ghene die van nateren gebeten sijn / als inent gruen stoot ende daerop leyt. Een mensch sal worden sweetende / als hij sijn lijf bestrijckt met dat sap van de bladeren. Dit cruyt ghesoden ende gedroncken / dat lossiet verstoet oft dick bloet. Met azijn gesoden en gedroncken / so lossiet de doode vrucht.

Van Bloocruyt.

Cap. CCCXLII.

Den naem.

D It cruyt heet in Griecx Psyllion / in Latijn Herba pulicaris / dat is te segghen / Vloocruyt / om dat sijn saet den vloyen heel ghelijck is.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft bladeren die sijn den Hertshoren oft Craeyenvoet gelijck / ende gehayt ende langer / sonder wiggaende schuettekens. Als dit cruyt eerst wtcompt / so ist gelijck gras. Sinen steel is ront en gehayt / een elle lanck. Wt den selue comen lanckachtige geaerde bollekens / die draghen geel bloeyfel / en als sij rijp worden / so vindtmen daerin cleyn sadelen / dat is den vloyen heel ghelijck. Het heeft een slechte witte wortel met veel veesen oft wortelkens ter syden.

Herba pulicaris. Vloocruyt.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van hem seluen / soo ick meyne / maer men moetet inde houen setten. Ende waert eens geplandt is / daer besaeyet hem seluen alle iaer / en daerna en can men tselue niet wel wtroeden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer dore / ende sijn bloemkens hangen aen langhe bollekens / die sijn den hoofde van eenen hondt wat ghelijck. Sijn saet wordt inden Herstrijp.

Natuere ende complexie.

Dat saet wordt meest tot de medi-

D v cijnen

Cijnen ghebruycet/ende tselue is cout inden tweeden graedt/ ende redelick drooghe ende rochtich.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Vloocruyt met olie van Roosen oft azijn geknustt ende geapplianceert/dat is goet tot pine inde knueckelen/ ende tot pine int hooft/ ende ander sweeringhen oft gheswel des lijfs/ende sonderlinghe teghen wilcht vier. Met azijn ghestooten sijnde/so ist goet voor de ionghe kinde ren die gebroken oft gheschoort sijn/want het gheneestse als ment daer op leyt. Het is oock goet geleyt op eenen navel die te verre wtgaet/want hij gaet hiermede achterwaerts. Het suyvert de wonden/met boter gestooten. Tsap/dwelck wt dit cruyt gheperst wort/met hueninck gemengt/en in loopende ooren ghedaen/dat gheneestse. Men seyt/dat gheen vloyen inde huysen en wassen/daermen dit cruyt in draecht/ tewijle dattet noch gruen is. Dit cruyt met der wortel ghesoden/ende gheapplianceert/dat geneest tcolica passio.

Van valsche Spicanard.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

De cruyden die in Griecx ende Latijn Pseudonardi heeten/ die noemen wij hier valsche Narden/ om des wille dattet niet de oprechte Nardi en sijn/daer af dat Dioscorides ende ander oude meesters ghescreuen hebben.

Geslacht.

Men vint tweederhande valsche Spicanardi/dmannen en vrouwen. Dmannen is wat hooger/dicker/breder/ende stercker en lieflijcker van ruecke dan dwijfken. Bi onsen tijden wordet om sijn gheerde bloemen wille Spicanardi geheeten. Dwijfken en is niet so sterck ende lieflick van ruecke/het is leegher ende dunner/inder Apoteken heetet Lauandula oft Lauendula/om datment int badt oft inde stoue ghebruycet om de looghe ende meer ander dinghen welriekende te maken/ende in Duytsch heetet oock Lauen

B **saetsoen.**

De Spicanardi ende Lauender hebben viercantede stelen/die sijn een weynich hol. De bladeren sijn vet/dicke/smal/ghedayt/aschverwich gruen/gelijck de bladeren van Roosemarijn/maer sij sijn langher ende breder. De bloemen wassen int opperste vanden steel/in saetsoen van een are met veel cleyn bruynblauwe bloemkens. Maer de Lauenderbloemen sijn veel bruinder dan de bloemen vande Spicanard. Tsaget is grawswert. De wortel is heel houtachtich met veel veesen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese cruyden wassen gheerne op steenachtighe plaetsen/daer de sonne

Van valsch Spicanard. **Cap. CCCXLIII.**
Pseudonardus mas. Vals Spicanard. Pseudonardus femina. Lauender

C de sonne veel toecompt. Men machse saeyen/maer si comen beter op als men de tackkens astrect/ende wederom in deerde leyt.

Den tijt.

Dese cruyden worden inde Lenten wederom grnen/si bloeyen in Junio ende Julio/ehde dan vergadertmen haer welriekende bloemen.

Natuer ende complexie.

Dese struycken oft cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt/ende sij sijn van subtyl substantie.

Cracht ende werckinge.

D Spicanard en Lauender met wijn geset en gedroncken/die lossen de vrine / ende sij sijn goet tot alderhande geesten der nieren ende blase. *vrine.*
Alsmense in deser manieren drij oft vier dagen vseert/ so brenghen si den nieren en
vrouwen haer cranchtheyt/ ende sij lossen de secundina / ende drijnen die blasen.
wt. Si verwerpen een conde maghe/ ende si verdriuen de inflatien die daerin sijn.
Si doen de pijn der moeder cefferen/si vermorwen een herte milte/en sij sijn goet voor een verstopte leuer / ende tegen de geelsiecke. *verstopte leuer.*
Dese cruyden van buyten gheapliceert / die verdriuen de pijn en swijmelinghe
int hooft/want si conforteren seer/en stercken thoof dat cranch is. Si sijn oock goet tot lamme leden/ende sij verdrijnen de beyinghe der seluer leden. *geelsiecke beyinghe der leden.*

Lauender in waer geset, in drey waer geset, in drey geset, cap. Van d'wonder braken worden vud geset an, so lang is d'wonder geset dat d'wonder langh kint langh daerom.

Zan Windtcruyt.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

21 **D**it cruyt wort oock Cuckenschelle gheheeten / daeromme dat sijn bloemen den schellen oft cimbalen ghelijck sijn. In Griecx heetet Anemone agrios / ende in Latijn Anemone syluestris. Anders heetet Herba venti / dat is Windtcruyt.

Laetsoen.

Windtcruyt heeft veel ghehayrde stelen / ontrent anderhalf spanne lanc. Sijn bladeren sijn den Venckelcruyde gelijc / oft den Coriander / maer si sijn veel teerder ende hayrach tiger / liggende gemeynlick op deerde wtghespreyt. Opt sop vanden stele wassen schoo purpurbruyn bloemē / van faetsoe gelijck schellen oft bellen / en si hebben binnen geel veeskens ghe lijc de Roosen. Dese bloemē ontluyc ken haer meest als den windt waeyt.

Anemone syluestris. Windtcruyt.

Als dese bloemen afvallen / soo ver thoont hem daerna eenen grauwen hayrachtigen rondē bol / maer thayr is graw met bruyn ghemengt / van faetsone gelijck verckens borstelen. De wortel is swert ende veesachtich. Dat gāts gewas is scherp / en tbernt met sijnen smaect op de tonge gelijck den scherpen Janenvoet ende Aron.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne op drooghe sandighe berghen / ende in bosschen.

Den tijt.

Windtcruyt begint vroech inden Meerte te bloeyen. Ende den geheelen somer lanc vindmē d[ie] schoone bloemen aen / want ick he[et] in Julio ende noch spader met schoone bloemen sien staen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is seer heet ende drooghe / te weten tot inden vierden graet ghelijck Mostaertcruyt / ende dat blijct aen sijnen smaect / want hij is wter maten scherp.

Cracht ende operatie.

Aengesien dat dit cruyt seer bernt op de tonge / so machment gebruycken om op te buiten ende innewaerts te eten / want het treckt tot hem ende lockt wt alle de vochticheyt die int lijf sijn mach. De wortel ghe

En wort

om op te buiten
ende innewaerts
te eten

Enowt wesende / die treect die taey vochticheyt wt en hoofde. Men pur-
geert thoost met dat sap vande wortel / als ment indē nuese doet. Als ment
inden ooghen laet druypen / so verteeret die dicke velckens die daerinne *hoof+purgere*
ghewassen sijn / ende het maect een clær ghesichte. Dit cruyt met de ste- *ooghen.*
len ghesoden / ende met ghesuyuerde Gerste daer de sluymkens ende tcaf
af ghedaen is / hieraf cruyghen de suyghende vrouwen veel melck / als sij
dat aldus eten. Desghelijck oock gruen gestooten ende op der vrouwen
borsten gheleyt. In deser manieren worden sij oock geseert om de ruy- *vrouwen*
dicheyt / ende dierghelijcke onsuuerheyt van lijue daer mede te genesen / *borsten.*
ende vuyl onsuuer vlceratien. Tsap dat men wtet cruyt en stelen dorwt / *ruydicheyt*
dat heeft oock desghelijcke cracht. Een deel wollen oft corttoen hierinne
nat ghemaect / ende dat inder vrouwen schamelheyt gedaen / daer af cruy- *bruyt de vrouwen*
ghen si haer maent stonde. Men doetet oock in onsuuer wonden / want *haer maent stonde.*
het gheneest die.

Van Vingerhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.

21

Den naem.

Iheeten dit cruyt Vingerhoet / om dat sijn bloemen eenē
vingerhoet daermen mede naeyt seer ghelijck sijn. Men
macht in Latijn Digitalis noemen.

Geslacht.

Vingerhoetcruyt is tweederhande. Deen heeft schoon lijfverwighe
bruyne bloemen / ende dit machmen bruyne Vingerhoetcruyt heeten tot
een onderscheedt van dander / dwelck schoon geheel bloemen heeft / ende
mach daeromme wel geel Vingerhoetcruyt gheheten worden. Sij en
hebben anders geen onderscheedt dan alleen inde bloemen.

Haetsoen.

3 Vingerhoetcruyt heeft eenen ronden steel / die is een elle lanck. De blas-
deren sijn lanck ende breed / den Wechbreeder niet seer ongelijck / maer dese
sijn ringsomme gekerft gelijck een saghe. Ten aende stelen wassen
schoon lieflijcke bloemen / staende in ordinant. Deen bouen dander / van
den haluē stengel af tot bouen toe / lijfverwich bruyne oft geel van coluer /
ende van haetsoen ghelijcken sij eenen vingerhoet seer wel. Als dese bloe-
men afvallen / so verthoont hem dat haet / dat is breed ende lanckachtich /
hebbende voor eenen langhen punct / die crijcht bouen twee gasseltens.
De wortel is swert / ende heeft veel veesen. In summa / het is een schoon
lustich cruyt van aensiene.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op bergen / op steenighe plaetsen / en daer
veel lombre is. Si en sijn niet seer ghemeyn / ende men vindtse selden.

Den

Van Vingerhoetcruyt.
Digitalis purpurea.
Brūyn Vingherhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.
Digitalis lutea.
Geel Vingherhoetcruyt.

C Den tijt.
 Dese cruyden bloeyen meest in Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe / dat machmen lichtelick mercken wt ha-
 ren sinaeck / want hi is seer bitter.

Cracht ende operatie.

D De Vingerhoet cruyden ghesoden ende ghedroncken / die scheidt de
 groene dicke humoren / sij **leueren** ende purgeren / ende sij nemen wech
 de verstoptheyt vande **leueren** ende der inwendighe leden. In deser ma-
 nieren brenghen sij den menschen haer maentstont / sij doen den mensch
 wtwerpen / ende sij purgeren de borst. Dese cruyden sijn goet teghen al-
 derhande venijn ende viericheyt / in wijn ghesoden ende ghedroncken.
 Dat puluer van dese cruyden heylt de wonden / alst daerin ghestroyt is.
 Met hueninck ghemengt ende gestreken / daermede verdrifstmen de ma-
 sen ende vlekken / die een mensch in sijn aensicht / ende aen sijn gheheel lijf
 hebben mach. In summa / sij hebben alsulcke kracht ende ope-
 ratie geliĳck de Gentiane. Ende so wie die opera-
 tie begheert te weten / die soeck se int
 liĳ. Capittel.

Van wil

1261293

